МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 42
Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук відповідно до Наказу МОН України від 09.02.2021 № 157 (додаток 4)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Зимомря І. М. – *доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Голова редакційної ради:

Палінчак М. М. – *доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародної політики, декан факультету міжнародних економічних відносин, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Члени редколегії:

Бідзіля Ю. М. – *доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри журналістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Вереш М. Т. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Гвоздяк О. М. – *кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Голик С. В. – *кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Ґжесяк Ян – *д-р габ., професор Державної вищої професійної школи в Коніні, Конін, Польща*

Девіцька А. І. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Добровольська О. Я. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології та перекладу, Національний транспортний університет*

Мафтин Н. В. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

Павлак Мірослав – *д-р габ., професор, ректор, Державна вища професійна школи в Коніні, Конін, Польща*

Печарський А. Я. – *доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка, Львівський національний університет імені Івана Франка*

Попович Н. М. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Рогач Л. В. – *кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Томенчук М. В. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Фабіан М. П. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Чендей Н. В. – *кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Чик Д. Ч. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і методики їх викладання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка*

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 14 від 24.11.2025 року.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2178 від 27.06.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04729.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, 88000, e-mail: official@uzhnu.edu.ua, тел. +38(0312) 61-33-21)

Періодичність: шість разів на рік

Мови видання: українська, англійська, польська, словацька, угорська.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Офіційний сайт видання: www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2663-4880 (print)
ISSN 2663-4899 (online)

© Ужгородський національний університет, 2025

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1
УКРАЇНСЬКА МОВА

Архипенко Л.М. УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ Й ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ……9

Варварук І.В., Волосянко І.В. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ НОВЕЛІСТИКИ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА……16

Данилюк О.К. МІКРОТОПОНІМИ ВОЛИНІ, ПОХІДНІ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ……22

Дейна Л.В. ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» У СТРУКТУРІ АКСІОЛОГІЙНОГО КОЛА «Я-ГРОМАДЯНИН» (НА МАТЕРІАЛІ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ О. ЯВОРСЬКОЇ)……27

Дзинглюк О.С., Коробко Т.О., Шотурма Н.В. МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ: УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ КОНТЕКСТІ……33

Єльнікова Н.І. ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ……38

Лакомська І.В. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНТИЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА……44

Литвин О.Г. МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕХНІЧНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ……50

Матвійчук Т.П., Житар І.В. МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР……56

Ментинська І.Б., Грушецький М.М. СКЛАДНОЩІ ПРАВОПИСУ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЗВ ІТ-ГАЛУЗІ……61

РОЗДІЛ 2
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Андрущенко І.О., Мартинюк Ю.В. ВІЙНА, ТРАВМА І ФЕНТЕЗІЙНА РЕАЛЬНІСТЬ: ЛІНГВІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ КРИЗИ ТА ПОБУДОВИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО СВІТУ В ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТАХ……67

Balan S.D., Biletska T.O. COMMUNICATIVE STRATEGIES WITHIN A UKRAINIAN-BASED ENGLISH-SPEAKING MASS MEDIA……73

Бледнова О.Г., Склярова І.В. ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ СПІВЧУТТЯ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-КОМЕНТАРЯХ……81

Борисенко Н.Д., Славова Л.Л., Кодубовська О.О., Антонюк Н.М. РЕАЛІЇ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «БРІДЖЕРТОНИ» У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ТА ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОМУ ВИМІРІ……86

Verkhovtsova O.M., Kutsenko O.V. PORTMANTEAU PHENOMENON: A LINGUISTIC AND COGNITIVE EXPLORATION……92

Волошина В.В. РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ……97

Druzhbiak S.V., Byblyk A.V. НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ІТ-ТЕРМІНОЛОГІЇ: КОРПУСОБАЗОВАНИЙ АНАЛІЗ……101

Zaichuk V.I., Kauza I.B. CHALLENGES IN TRANSLATION OF PROPAGANDA NARRATIVES IN CONTEMPORARY POLITICAL NEWS……108

Zaiats L.I. VOCABULARY OF CYBERSECURITY IN THE CONTEXT OF ENSURING NATIONAL SECURITY……115

Круглій О.Р., Коляда Е.К., Черняк О.П. НЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ……120

Кульчицький В.І., Волкова Л.В. ПРЕФІКСАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ СЛОВОТВОРЕННЯ У ШВЕДСЬКІЙ МОВІ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ……125

РОЗДІЛ 3
ТЮРКСЬКІ МОВИ

Бондар М.В. ВНУТРІШНЬОТЕКСТОВЕ ПОЯСНЕННЯ ЯК СПОСІБ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ТУРЕЦЬКИХ РЕАЛІЙ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ.....130

РОЗДІЛ 4
МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

Гусак Д.О., Кравченко О.О. КИТАЙСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ ІНТЕРНЕТ-СЛЕНГ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ МОВНИХ НОРМ: ВПЛИВ НА ТРАДИЦІЙНІ ПРАВИЛА, ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД, СИНТАКСИС ТА ІНТЕГРАЦІЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СТАНДАРТНУ МОВУ.....136

Дементьєва Т.С. УКРАЇНСЬКА ТРАДИЦІЯ ТРАНСКРИПЦІЇ ЯПОНСЬКИХ СЛІВ: ЯПОНОЗНАВЧІ СТУДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ ЄВРОПИ Й АМЕРИКИ ТА СИСТЕМА ІГОРА ШАНКОВСЬКОГО (1966).....141

Косован І.М., Кравченко О.О. ВІДЕОІГРИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛОКАЛІЗАЦІЇ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....148

Максимець В.О., Федюк В.Ю. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ 把字句 У ВИКЛАДАННІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ 153

Попович Я.Ю., Цимбал С.В., Ван В.Н. МОВНЕ МИСТЕЦТВО ІНТЕГРОВАНОЇ РЕКЛАМИ У СУЧАСНОМУ ТЕЛЕДИСКУРСІ КИТАЙСЬКИХ РОЗВАЖАЛЬНИХ ПРОГРАМ 综艺节目.....158

Рудько В.В., Цимбал С.В. ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО КИТАЙСЬКОМОВНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ.....164

Чернишова І.А., Кравченко О.О. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ.....170

РОЗДІЛ 5
КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

Івашків-Ващук О.В. АДОНІС І ДАФНІС: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ МІТОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ.....175

Пилипів О.Г., Савула А.М., Пилипів Л.І., Карбовнік І.В. ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ» У ФРАЗЕОЛОГІЇ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.....182

РОЗДІЛ 6
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Давиденко А.О., Базова В.І., Іванов Є.О. МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....189

Конєва М.З., Кузнєцова О.В., Вакуленко А.І. PEER-TO-PEER SPEECH PRACTICE: КОЛИ СТУДЕНТИ СТАЮТЬ ВИКЛАДАЧАМИ ОДНЕ ДЛЯ ОДНОГО.....194

Рибачківська Л.Є. ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ УТВОРЕННЯ НОВИХ ВІДОНІМНИХ МОДЕЛЕЙ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН.....199

Сковронська І.Ю. ПРОЦЕС МОВЛЕННЄВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ДОПИТУ.....205

РОЗДІЛ 7
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Балушко Х.В., Лотоцька Н.Я. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЗАПАХ ЧЕРЕЗ АТРИБУТИВНІ МОДЕЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ.....210

Гайдук Н.А., Піскус Є.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....216

Грищенко О.В., Богуцький В.М., Ординська І.Я. АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ.....221

Dobrovolska S.R. LINGUISTIC ASPECTS OF RENDERING ENGLISH POLITICAL TERMS IN CONTEMPORARY DISCOURSE.....227

Дужа-Задорожна М.П. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ..... **233**

Крюкова Ю.Д. ГЕНЕРАЦІЙНЕ РОЗРІЗНЕННЯ ЯК *META-SKILL* СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА..... **239**

Лещенко Г.А., Тарасенко К.В. КОНЦЕПТ «ХВОРОБА» В СОНЕТІ № 147 В. ШЕКСПІРА ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ..... **247**

Лук'янова Т.Г., Ольховська А.С. КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ..... **253**

РОЗДІЛ 8
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Айзенбарт Л.М., Скляр І.О., Великий Р.Г. ЛІТЕРАТУРА ЯК СПОСІБ ОСМИСЛЕННЯ ТРАВМИ: ВОЄННА ТЕМА У ТВОРАХ 2022–2024 РОКІВ..... **258**

Левіщенко М.С., Шум О.В. ВІКТОРІАНСЬКИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ НАУК: ЛІНГВОКУЛЬТОРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ..... **267**

РОЗДІЛ 9
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Барабаш С.М. ОБРАЗ УКРАЇНИ У ФАНТАСТИЧНІЙ ПРИГОДНИЦЬКІЙ ПОВІСТІ «ТАЄМНИЦЯ КОЗАЦЬКОЇ ШАБЛІ» ЗІРКИ МЕНЗАТЮК..... **271**

Карпінська Л.Л., Безніс П.М., Гончаренко С.Р. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОСТИННОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ..... **276**

Олексенко В. П. ЕКСПРЕСЕМИ В ІДІОСТИЛІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ..... **282**

Сазонова О.В., Янкова Н.І. ТЕМА ДИТИНСТВА У ТВОРЧОСТІ В. СИМОНЕНКА: ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТИ..... **291**

Гоменюк А.В., Саржинська К.О. ВИВЧЕННЯ ОБРАЗІВ НИЖЧОЇ МІФОЛОГІЇ УКРАЇНЦІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»..... **297**

Стасик М.В. ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ПЕЛАГЕЇ ЛИТВИНОВОЇ-БАРТОШ У РОМАНІ С. ТАЛАН «ЇЇ ВИШИВАНЕ ЖИТТЯ»..... **305**

CONTENTS

SECTION 1
UKRAINIAN LANGUAGE

Arkhypenko L.M. UKRAINIAN AI TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF CONCEPTUALIZATION AND NATIONAL LANGUAGE POLICY..... 9

Varvaruk I.V., Volosianko I.V. THE COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC DIMENSIONS OF VASYL STEFANYK'S SHORT-STORY WRITING..... 16

Danyliuk O.K. MICROTOPONYMS OF VOLYNYA, DERIVATIVES FROM GEOGRAPHICAL TERMS..... 22

Deina L.V. THE OPPOSITION "FRIEND – FOE" IN THE STRUCTURE OF THE AXIOLOGICAL CIRCLE "I-CITIZEN" (BASED ON THE MATERIAL OF THE DIARY DISCOURSE OF O. YAVORSKA)..... 27

Dzynhliuk O.S., Korobko T.O., Shoturma N.V. SPEAKING COMPETENCE AS THE BASIS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION: UKRAINIAN LANGUAGE IN A PROFESSIONAL CONTEXT..... 33

Yelnikova N.I. VERBAL AGGRESSION IN UKRAINIAN – SPEAKING MEDIA DISCOURSE: LEXICAL-SEMANTIC ASPECT..... 38

Lakomska I.V. PHRASEOLOGISMS OF ANCIENT ORIGIN: REGULARITIES OF USE IN UKRAINIAN MASS MEDIA TEXTS..... 44

Lytvyn O.H. LANGUAGE ERRORS IN UKRAINIAN TECHNICAL DOCUMENTATION..... 50

Matviichuk T.P., Zhytar I.V. YOUTH SLANG IN THE CONTEMPORARY UKRAINIAN COMMUNICATIVE SPACE: A SOCIO-CULTURAL DIMENSION..... 56

Mentynska I.B., Hrushetskyi M.M. ISSUES IN THE ORTHOGRAPHIC REPRESENTATION OF IT NOMENCLATURE..... 61

SECTION 2
GERMANIC LANGUAGES

Andrushchenko I.O., Martyniuk Yu.V. WAR, TRAUMA AND FANTASY REALITY: LINGUISTIC STRATEGIES FOR REPRODUCING CRISIS AND CONSTRUCTING AN ALTERNATIVE WORLD IN LITERARY TEXTS..... 67

Balan S.D., Biletska T.O. COMMUNICATIVE STRATEGIES WITHIN A UKRAINIAN-BASED ENGLISH-SPEAKING MASS MEDIA..... 73

Blednova O.H., Skliarova I.V. FORMS OF SYMPATHY EXPRESSION IN GERMAN-LANGUAGE INTERNET COMMENTS..... 81

Borysenko N.D., Slavova L.L., Kodubovska O.O., Antoniuk N.M. REALIA OF THE TV SERIES 'BRIDGERTON' IN LINGUOCULTURAL AND COUNTRY-SPECIFIC LINGUISTIC DIMENSIONS..... 86

Verkhovtsova O.M., Kutsenko O.V. PORTMANTEAU PHENOMENON: A LINGUISTIC AND COGNITIVE EXPLORATION..... 92

Voloshyna V.V. THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN SHAPING A COMPETITIVE PROFESSIONAL..... 97

Druzhbiak S.V., Byblyk A.V. NEOLOGISMS IN CONTEMPORARY ENGLISH IT TERMINOLOGY: A CORPUS-BASED ANALYSIS..... 101

Zaichuk V.I., Kauza I.B. CHALLENGES IN TRANSLATION OF PROPAGANDA NARRATIVES IN CONTEMPORARY POLITICAL NEWS..... 108

Zaiats L.I. VOCABULARY OF CYBERSECURITY IN THE CONTEXT OF ENSURING NATIONAL SECURITY..... 115

Kruhlii O.R., Koliada E.K., Cherniak O.P. NEOLOGISMS AS A LINGUISTIC REFLECTION OF MODERN REALITIES..... 120

Kulchytskyi V.I., Volkova L.V. PREFIXATION AS A MECHANISM OF WORD FORMATION IN THE SWEDISH LANGUAGE: LINGUISTIC ASPECT..... 125

SECTION 3
TURKIC LANGUAGES

Bondar M.V. INTRATEXTUAL EXPLANATION AS A METHOD OF LINGUISTIC AND CULTURAL ADAPTATION OF TURKISH REALIAS IN MODERN UKRAINIAN TRANSLATIONS.....130

SECTION 4
LANGUAGES OF THE PEOPLES OF ASIA, AFRICA, INDIGENOUS PEOPLES OF AMERICA AND AUSTRALIA

Husak D.O., Kravchenko O.O. THE CHINESE INTERNET SLANG OF YOUNG PEOPLE AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF LINGUISTIC NORMS: INFLUENCE ON TRADITIONAL RULES, LEXICAL COMPOSITION, SYNTAX AND INTEGRATION OF NEOLOGISMS INTO STANDARD LANGUAGE.....136

Dementieva T.S. UKRAINIAN TRADITION OF JAPANESE WORDS' TRANSCRIPTION: THE JAPANESE STUDIES IN THE UKRAINIAN DIASPORA OF EUROPE AND AMERICA AND THE SYSTEM OF IHOR SHANKOVSKYI (1966).....141

Kosovan I.M., Kravchenko O.O. VIDEO GAMES AS AN OBJECT OF LOCALIZATION: LINGUISTIC FEATURES IN THE CONTEXT OF CHINESE CULTURE.....148

Maksymets V.O., Fediuk V.Yu. A REVIEW OF THE USE OF 把字句 IN CHINESE LANGUAGE EDUCATION.....153

Popovych Ya.Yu., Tsymbal S.V., Van V.N. THE LINGUISTIC ART OF INTEGRATED ADVERTISING IN THE MODERN TELEVISION DISCOURSE OF CHINESE ENTERTAINMENT PROGRAMS 综艺节目.....158

Rudko V.V., Tsymbal S.V. LINGUISTIC SPECIFICS OF CONTEMPORARY CHINESE-LANGUAGE INSTITUTIONAL DISCOURSE.....164

Chernyshova I.A., Kravchenko O.O. TRANSLATION STRATEGIES FOR TRANSLATING PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A ZOONYMIC COMPONENT.....170

SECTION 5
CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN LANGUAGES

Ivashkiv-Vashchuk O.V. ADONIS AND DAPHNIS: CROSSING POINTS OF MYTHOLOGICAL PARADIGMS.....175

Pylypiv O.H., Savula A.M., Pylypiv L.I., Karbovnik I.V. REFLECTION OF THE CONCEPT OF "HUMAN APPEARANCE" IN LATIN PHRASEOLOGY.....182

SECTION 6
GENERAL LINGUISTICS

Davydenko A.O., Bazova V.I., Ivanov Ye.O. MULTIMODALITY AS A TOOL FOR REPRESENTING NATIONAL IDENTITY IN LITERARY TEXTS.....189

Konieva M.Z., Kuznietsova O.V., Vakulenko A.I. PEER-TO-PEER SPEECH PRACTICE: WHEN STUDENTS BECOME TEACHERS TO EACH OTHER.....194

Rybachkivska L.Ye. TELESCOPY AS A PRODUCTIVE METHOD OF CREATING NEW ONYM-BASED MODELS IN MODERN ENGLISH UNDER THE INFLUENCE OF SOCIOCULTURAL CHANGE.....199

Skovronska I.Yu. THE PROCESS OF VERBAL COMMUNICATION DURING INTERROGATION.....205

SECTION 7
TRANSLATION STUDIES

Balushko Kh.V., Lototska N.Ya. GENDER SPECIFICS OF VERBALIZING THE CONCEPT OF SMELL THROUGH ATTRIBUTIVE MODELS IN UKRAINIAN PROSE.....210

Haiduk N.A., Piskus Ye.O. CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY AND MAIN STRATEGIES FOR ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN.....216

Hryshchenko O.V., Bohutskyi V.M., Ordynska I.Ya. ENGLISH AS A SOURCE OF LEXICAL BORROWINGS IN MODERN UKRAINIAN DISCOURSE.....221

Dobrovolska S.R. LINGUISTIC ASPECTS OF RENDERING ENGLISH POLITICAL TERMS IN CONTEMPORARY DISCOURSE.....227

Duzha-Zadorozhna M.P. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF GERMAN GEODETIC TERMINOLOGY AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN..... **233**

Kriukova Yu.D. GENERATIONAL DISTINCTION AS A *META-SKILL* OF CONTEMPORARY TRANSLATOR..... **239**

Leshchenko H.A., Tarasenko K.V. THE CONCEPT ”DISEASE” IN SHAKESPEARE’S SONNET № 147 AND ITS REPRESENTATION IN UKRAINIAN TRANSLATIONS..... **247**

Luk’ianova T.H., Olkhovska A.S. COMPUTER-AIDED TRANSLATION TECHNOLOGIES AND LOCALIZATION..... **253**

SECTION 8
LITERATURE STUDIES

Aizenbart L.M., Skliar I.O., Velykyi R.H. LITERATURE AS A WAY OF COMPREHENDING TRAUMA: THE WAR THEME IN WORKS OF 2022–2024..... **258**

Levishchenko M.S., Shum O.V. VICTORIAN DISCOURSE IN MODERN SCIENCE PARADYGM: LINGUISTIC AND CULTUROLOGICAL ASPECTS..... **267**

SECTION 9
UKRAINIAN LITERATURE

Barabash S.M. THE IMAGE OF UKRAINE IN THE FANTASTIC ADVENTURE STORY “THE SECRET OF THE COSSACK SABRE” BY ZIRKA MENZATYUK..... **271**

Karpinska L.L., Beznis P.M., Honcharenko S.R. REPRESENTATION OF NATIONAL HOSPITALITY IN UKRAINIAN LITERATURE..... **276**

Oleksenko V. P. EXPRESSEMES IN MYROSLAV DOCHYNETS’S IDIOSTYLE: STRUCTURE, SEMANTIC AND STYLISTIC PROPERTIES..... **282**

Sazonova O.V., Yankova N.I. THEME OF CHILDHOOD IN WORKS OF V. SYMONENKO: PHILOSOPHICAL FND MENTAL ETHICAL COMPONENTS..... **291**

Homeniuk A.V., Sarzhynska K.O. A STUDY OF UKRAINIAN LOWER MYTHOLOGICAL IMAGERY IN OKSANA ZABUZHKO’S NOVEL “THE TALE OF THE GUELDER-ROSE FLUTE”..... **297**

Stasyk M.V. ARTISTIC MODELING OF THE IMAGE OF PELAGEA LYTVYNOVA-BARTOSH IN S. TALAN’S NOVEL “HER EMBROIDERED LIFE”..... **305**

РОЗДІЛ 1
УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.1

УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ Й ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

UKRAINIAN AI TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF CONCEPTUALIZATION AND NATIONAL LANGUAGE POLICY

Архипенко Л.М.,
orcid.org/0000-0002-9846-9493
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та історії
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена проблемі формування української термінології у сфері штучного інтелекту (ШІ), що набуває особливої актуальності в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та інтеграції інновацій у різні сфери суспільного життя. Наголошено, що потреба уніфікації термінологічного апарату зумовлена міждисциплінарним характером ШІ та необхідністю забезпечення ефективної наукової й професійної комунікації. Простежено еволюцію поняття «штучний інтелект» від ранніх концепцій до сучасних підходів, що визначають його як інтеграцію алгоритмів, здатних імітувати когнітивні функції людини. Окреслено внесок українських дослідників у становлення терміносистем у різних галузях, що слугує підґрунтям для вивчення специфіки термінології ШІ. Значну увагу приділено налізу нормативних документів України – «Концепції розвитку штучного інтелекту», «Білій книзі з регулювання ШІ», «Словнику термінів у сфері ШІ», які визначають стратегічні напрями державної мовної та цифрової політики. Підкреслено завдання гармонізації законодавства з нормами ЄС, підтримки наукових досліджень і створення освітнього середовища для розвитку галузі. Розкрито особливості термінотворчих процесів: активне використання транстермінологізації, поява нових вузькоспеціальних одиниць, поширення багатокомпонентних словосполучень та абревіатур. Наголошено на міждисциплінарному характері лексики, яка акумулює напрацювання інформатики, лінгвістики, медицини, права, безпеки та інших сфер. Зроблено висновок, що українська терміносистема штучного інтелекту перебуває на етапі активного становлення, відзначається відкритістю до зовнішніх запозичень, але водночас потребує системного упорядкування, кодифікації та лексикографічної фіксації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на моделювання структури терміносистеми, уточнення дефініцій та вироблення єдиних принципів використання нових термінів у науковому, освітньому й публічному дискурсі.

Ключові слова: штучний інтелект, термінологія, терміносистема, транстермінологізація, міждисциплінарність, кодифікація, мовна політика.

The article examines the formation and development of Ukrainian terminology in the field of artificial intelligence (AI), which has become particularly relevant in the context of rapid digital transformation and the integration of innovative technologies into various spheres of social life. The study emphasizes that the unification of the terminological framework is essential due to the interdisciplinary nature of AI and the need to ensure effective academic and professional communication. The evolution of the concept of “artificial intelligence” is traced from early theoretical foundations to modern interpretations that define AI as a set of algorithms capable of imitating human cognitive functions. The contribution of Ukrainian scholars to the development of terminological systems in different scientific fields is outlined, providing a foundation for analyzing the specifics of AI-related terminology. Special attention is given to key national policy and regulatory documents, including the “Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine,” the “White Paper on AI Regulation,” and the “Dictionary of AI Terminology,” which set strategic directions for language and digital policy. These initiatives aim to harmonize national legislation with EU norms, support scientific research, and create an educational environment conducive to the advancement of AI. The article highlights the dynamics of terminology formation, characterized by trans-terminologization, the emergence of new specialized units, the expansion of multi-component expressions, and the active use of abbreviations. It underscores the interdisciplinary character of AI terminology, which integrates lexical elements from computer science, linguistics, medicine, law, security, and other domains. It is concluded that Ukrainian AI terminology is currently at the stage of active development, distinguished by openness to external borrowings, but requiring systematic codification, standardization, and lexicographic documentation. Future research should focus on modeling the structure of the terminological system, refining definitions, and establishing unified principles for the consistent use of AI terms in academic, educational, and public discourse.

Key words: artificial intelligence, terminology, term system, trans-terminologization, interdisciplinarity, codification, language policy.

Постановка проблеми. Актуальність теми штучного інтелекту зумовлена стрімким розвитком інформаційно-технологічної сфери, постійною появою інноваційних рішень, а також прагненням суспільства до вдосконалення, модернізації та автоматизації життєдіяльності. Зацікавленість наукової та технічної спільноти штучним інтелектом постійно зростає: провідні держави активно конкурують у створенні передових рішень і технологій, значна кількість науково-дослідних інститутів, інноваційних парків та високотехнологічних компаній спрямовує свої ресурси на розробку систем, заснованих на принципах штучного інтелекту. Стрімкий розвиток галузі штучного інтелекту не лише зумовлює суттєві трансформації у соціальній, економічній та виробничій сферах, але й впливає на мовну систему. З появою нових понять і технологічних концептів зростає потреба у формуванні відповідного термінологічного апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення й формування різних терміносистем в українській мові досліджували Н. Артикуца (юридична), Т. Михайлова (науково-технічна), Нікуліна Н. (транспортна), Л. Півньова (туристична), Л. Удовіченко (поліційна), С. Овсейчик (екологічна), І. Козловець (фінансово-кредитна), О. Петрина (банківська), Т. Лепеха (судово-медична), Т. Петрова (фітомеліоративна), М. Сташко (бібліотечна), П. Мельник (інформаційно-правова), І. Ментинська (комп'ютерна) та інші. Ґрунтовні наукові праці зазначених авторів склали теоретичне підґрунтя для вивчення особливостей формування й розвитку української термінології галузі штучного інтелекту.

Мета статті – розглянути особливості концептуалізації термінології штучного інтелекту з огляду на сучасна технологічну та мовна політику у сфері штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Ми живемо в часи, коли «футуристичні та фантастичні уявлення про наукову фантастику стають реальністю завдяки досягненням у штучному інтелекті, машинному навчанні, аналізі даних у режимі реального часу» [23, с. 4], а «ChatGPT зараз настільки повсюдний, що ми повинні розуміти його як культурну силу» [24, с. 12]. Початки формування сучасної теорії штучного інтелекту сягають 1950 року. Тоді А. Тьюрінг запропонував як інструмент оцінювання інтелектуальних здібностей машин так званий 'Тест Тьюрінга'. У 1956 році Дж. Маккарті увів поняття «штучний інтелект», визначивши його як «науку й техніку створення інтелектуальних машин, зокрема інтелектуальних комп'ютерних програм» [25]. Основною концепцією, покладеною в основу ідеї створення систем штучного інтелекту, стало прагнення людини надати машинам здатність до мислення та дій, подібних до людських, в процесі розв'язання задач і прийняття рішень на підставі моделювання когнітивної поведінки. Відтак, штучний інтелект можна розглядати як інтеграцію в програмне забезпечення та технічні системи здатності до навчання, функціонування та самостійного ухвалення рішень, що забезпечує адаптивну та раціональну поведінку машин у різноманітних ситуаціях [25].

Штучний інтелект – міждисциплінарна сфера досліджень, яка поєднує різноманітні підходи до імітації когнітивних функцій, необхідних для розв'язання складних задач і створення інтелектуальних адаптивних систем. А. Гольцінгер розглядає штучний інтелект як напрям інформатики, що має на меті моделювання когнітивних процесів з метою розробки систем, здатних до навчання та прийняття рішень за аналогією з людською поведінкою [22]. Потенціал застосування технологій штучного інтелекту зреалізовано в широкому спектрі галузей професійної діяльності, зокрема й у сфері проєктування та моніторингу інфраструктурних об'єктів, інноваційної медицини, управління знаннями, обробки великих масивів даних, транспорту, логістики, смарт-технологій для житлових об'єктів, автоматизованого перекладу тощо. Штучний інтелект продемонстрував високу ефективність і практичну значущість у таких сферах, як медицина, торгівля, фінансові послуги, засоби масової інформації, система безпеки та правопорядку, що засвідчує про його універсальність і сприяє переходу досліджень у сфері штучного інтелекту на якісно новий рівень наукового осмислення та технологічного розвитку.

На офіційному сайті Міністерства культури та стратегічних комунікацій України зазначено, що державна мовна політика – це «система сукупних заходів держави, яка базується на конституційних принципах, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей» [11]. Мовна ж політика в галузі термінології – одна з окремих форм вираження мовної політики держави, яка реалізується відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Початком зацікавлення на державному рівні проблемою штучного інтелекту можна вважати розпорядження Кабінет Міністрів України від 2 грудня 2020 ррку «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» (далі

Концепція) [12]. У зазначеній Концепції окреслено стратегічну мету, основоположні принципи, ключові напрями та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні на перспективу до 2030 року. Документ орієнтований на підвищення національної конкурентоспроможності шляхом інтеграції технологій штучного інтелекту в усі пріоритетні сфери суспільно-економічної діяльності. Передбачено, що реалізація положень Концепції триватиме в період 2020–2030 роки. Розробка національної стратегії стала початком і державної мовної політики у галузі штучного інтелекту.

Увага теоретиків та практиків до мовних аспектів використання штучного інтелекту зумовлена тим, що Концепція називає штучний інтелект одним із пріоритетів розвитку держави, яка розглядає ШІ як галузь науково-технологічного розвитку України. Вона корелює зі «Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні» [17] та «Стратегією цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року» [17]. У Концепції подано визначення ключових понять галузі ШІ: *штучний інтелект* – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань; *галузь штучного інтелекту* – напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту [12].

Сучасна технологічна та мовна політика у сфері штучного інтелекту ґрунтується на низці ключових засад, визначених у Концепції. Серед основних передумов – значне нарощування людського потенціалу в галузі ШІ, зокрема підвищення кількості кваліфікованих фахівців, науковців і науково-педагогічних працівників, а також формування у широких верств населення навичок компетентного користування технологіями ШІ. Серед важливих складових – створення сприятливого середовища для розвитку наукових досліджень у сфері штучного інтелекту, що має сприяти виходу України на провідні позиції в глобальному науковому просторі. Економічний вектор концепції передбачає оптимізацію функціонування суб'єктів господарювання шляхом скорочення витрат, підвищення продуктивності та прибутковості за рахунок впровадження інноваційних рішень, автоматизації процесів і ефективного використання наявних трудових ресурсів. Окрему увагу приділено інтеграції технологій ШІ в національну систему кібербезпеки, зокрема в аспектах зміцнення спроможностей відповідних суб'єктів, виявлення загрозливого контенту, ідентифікації джерел інформації та аналізу її автентичності з метою запобігання повторним інформаційним атакам. Також очікується суттєве покращення процесів прийняття управлінських рішень, підвищення якості адміністративних послуг для громадян і бізнесу, зниження рівня корупційних ризиків і формування ефективної, сервісно орієнтованої моделі державного управління. Досягнення зазначених цілей передбачає комплексне нормативно-правове врегулювання діяльності в сфері штучного інтелекту.

Основні аспекти мовної політики в галузі ШІ зводяться до регулювання технологій штучного інтелекту в Україні. Міністрство цифрової трансформації України презентувало «Білу книгу з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри» [3], яка детально описує підхід України до штучного інтелекту. «Документ відкритий до широкого обговорення. Для його розробки ми залучали експертів з різних галузей – громадського сектору, бізнесу, представників державних органів, наукової спільноти. Це дало змогу вмістити пропозиції й потреби фахівців із різних сфер. «Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри» передбачає конкретні інструменти, частину з яких бізнес може використовувати вже зараз. Вони дадуть змогу підготуватися до виходу на ринок ЄС, де вже незабаром буде затверджено відповідне регулювання. Наступний етап – гармонізувати наше законодавство із законодавством ЄС. Це не тільки необхідно для євроінтеграції, а й дасть змогу активніше залучати інвестиції на український ринок. Зокрема, за рахунок ідентичних правових режимів», – зазначив Михайло Федоров – Віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій [3]

Початок 20-х років XXI ст. позначився власне лінгвістичними дослідженнями проблем ШІ. З'явилося розуміння необхідності пошуку мовознавчих підходів до відносно нової термінології, що перебуває в стані формування і становлення. Міністерство цифрової трансформації України у співпраці з Експертно-консультаційним комітетом з питань розвитку сфери штучного інтелекту при Мінцифрі розробило «Словник термінів у сфері штучного інтелекту [14]. Цей словник є відповіддю на актуальну потребу у формуванні уніфікованої технічної та правової термінології,

яка покликана забезпечити спільне розуміння концептуальних засад ШІ, окреслити потенційні переваги й ризики його застосування в різних сферах суспільного життя, а також підтримати системні заходи зі сталого розвитку цієї галузі в Україні. Розробкою словника термінів у сфері штучного інтелекту займалася група з тринадцяти провідних фахівців. Серед них – український дослідник і розробник систем розпізнавання образів на базі нейронних мереж Дмитро Мішкін; експертка Експертного комітету з питань ШІ при Мінцифрі Олена Андрієнко; засновник школи ІТ-професіоналів «ProfIT» Дмитро Чумаченко; Олександр Краковецький – співзасновник соціального стартапу DonorUA та автор книги «Як генеративний ШІ змінює світ»; менеджер напряму ШІ Олег Дубно; а також головна спеціалістка експертної групи з розвитку цифрових інновацій Діана Хрущова та інші фахівці з галузі інформаційних технологій. У процесі створення словника робоча група розробила й узгодила критерії добору термінів, серед яких: релевантність у контексті ризикоорієнтованого підходу України до регулювання ШІ, наявність термінів у технічній та науковій літературі, а також їхня значущість для повноцінного розуміння сутності технології. Окремо було окреслено межі дослідження та визначено першоджерела, використані для перекладу й адаптації дефініцій. Фінансову підтримка реалізації проєкту забезпечено за участі низки міжнародних партнерів і донорських структур: проєктів «Підтримка цифрової трансформації», «Європейський підхід до етичної, правової та соціально-економічної політики в галузі ШІ» та «Альянс з навичок зі штучного інтелекту», Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), фонду «Східна Європа» та Програми міжнародної допомоги уряду Великої Британії [19]. Розробка словника – це складова імплементації положень Дорожньої карти та Білої книги з регулювання сфери ШІ в Україні.

Термінологія штучного інтелекту перебуває у стані стрімкого формування. Зважаючи на міждисциплінарність цього наукового напряму, Ю. Гамаль та Е. Кущ Галузь зауважують, що «Термінологія штучного інтелекту – це сукупність одиниць, що позначають професійні поняття означеної галузі та застосовуються її фахівцями для передачі та обміну спеціальної інформації [5, с. 106]. Процес формування термінології певної галузі повсякчас супроводжує переміщення термінів різних терміносистем [1, с. 114]. Наукова література містить різні визначення явища термінологічного переміщення: перенесення [8, с. 47], вторинна термінологізація [20, с.76–85], залучені терміни [2, с. 277], ретермінологізація [13, с. 618], танстермінологізація [9, с.246–253]. У термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики зазначено: «Між загальною системою мови й залученими до неї терміносистемами відбувається певна взаємодія, яка кваліфікується дослідниками як явище детермінологізації (переходу терміна до загальновживаної лексики) чи термінологізації (переходу загально-вживаного слова чи сполуки до терміносистеми). Між терміносистемами також проходить процес–перенесення терміна з однієї терміносистеми до іншої при збереженні чи зміні понятійного змісту» [13, с. 618]. Зважаючи на невпорядкованість визначень для позначення до процесу переходу з однієї терміносистеми в іншу надаємо перевагу терміну танстермінологізація, а лексеми як результат цього процесу називаємо залученими термінами.

Лексичний матеріал термінологічного поля ‘штучний інтелект’ містить залучені терміни та власнегалузеві (вузькоспеціальні) терміни. Міждисциплінарний характер теорії та практики штучного інтелекту зумовив значну кількість термінів, залучених із суміжних галузей знань, у яких упроваджуються технології ШІ. Джерелами термінологічного наповнення виступають такі сфери, як промисловість, транспорт, медицина, освіта, лінгвістика та інші. Терміносистема штучного інтелекту виступає реципієнтом і акумулює залучені в процесі транстермінологізації одиниці, нерідко без достатньої когнітивної адаптації. З огляду на це простежуємо співіснування значної кількості термінів, що походять із непов’язаних між собою предметних, теоретичних та методичних галузей, інтегрованих через застосування технологій ШІ. Це явище можна розглядати як прояв сучасної тенденції, пов’язаної з посиленням ролі міждисциплінарного підходу в дослідженні складних об’єктів. Отож, пропонуємо визначити сукупність спеціальної лексики ШІ як терміносистему проміжного типу (за П. Мельником) [10] «<...> характерну для описових дисциплін, які перебувають між різними термінологіями теоретичних галузей знання та побутовою лексикою» [6, с. 280].

Оскільки термін – це єдність лексеми й дефініції, то до власнегалузевих (вузькоспеціальних) термінів штучного інтелекту відносимо перш за все ті, що містять сему ‘штучний інтелект’ з диференційною ознакою ‘штучний інтелект’ у плані вираження і/або плані змісту. Наприклад, *архітектура системи штучного інтелекту, безпека ШІ, відповідальний ШІ, генеративний штуч-*

ний інтелект (генеративний ШІ), грамотність у галузі ШІ, людиноцентричий ШІ, пояснюваний ШІ (ХАІ), система ШІ, спостережуваність ШІ (терміни з диференційною ознакою ‘штучний інтелект’ у плані вираження); *інженерія запитів (промпт-інженерія), комп’ютерний зір, ланцюжок міркувань, людські цінності* (терміни зудиференційною ознакою ‘штучний інтелект’ у плані змісту) та інші.

Проаналізуємо термін *архітектура системи штучного інтелекту*. Це синтетичний термін для позначення структури складного об’єкта, у творенні якого спочатку спостерігаємо процес метафоризації, далі залучена із загальновживаної лексики одиниця засвоїлася фахівцями комп’ютерної галузі, у професійній мові яких архітектура – це побудова складної системи комп’ютера, комп’ютерної мережі, бази даних тощо. У процесі становлення ШІ як нового науково-технічного складного об’єкта до терміна використано лексему, що вказує на його приналежність до нового терміно-поля. Термін *безпека штучного інтелекту* зазнав схожих процесів семантизації. Загальновживане слово ‘безпека’ в процесі ускладнення соціальних відносин стало елементом багатьох терміносистеми: про інформаційна, колективна, державна, службова безпека, подушка безпеки та інше. У термінології ШІ термін також утворено шляхом нарощення лексеми ‘безпека’ залежним компонентом з вказівкою на приналежність до досліджуваної нами термінології. Очевидно, що у визначенні терміна зміщено вектор безпеки: у повсякденному вжитку безпечний – це той, який не має в собі небезпеки або який не завдає, не повинен завдавати шкоди [15]; у термінології ШІ – властивість системи ШІ, що полягає у здатності протидіяти загрозам порушення поведінки моделі або несанкціонованого отримання даних чи параметрів під час роботи. Безпека системи ШІ є одним з аспектів безпеки інформаційних систем [14].

Термін ШІ, який має сему *відносини, ставлення* як базову: *довірчий ШІ* –властивість системи, яка містить три компоненти на всіх етапах життєвого циклу: законність, етичність, робастність (з технічної та соціальної точки зору) [14]. В інженерії безпеки концепт *довіри* має інше семантичне навантаження, ніж у побутовому дискурсі. У загальноприйнятому розумінні довіра до системи передбачає впевненість користувача у відсутності в ній прихованих або шкідливих процесів. Натомість у спеціалізованих технічних сферах під довірою розуміють відповідність платформи еталонному стану або очікуваній конфігурації, без урахування потенційної шкідливості її функціоналу чи можливості виконання небажаних операцій. Сам термін адаптовано в інженерії безпеки з професійної лексики галузі штучного інтелекту, де проблема довіри до результатів роботи ШІ на сучасному етапі одна з ключових дослідницьких та практичних задач, оскільки ставлення суспільства до штучного інтелекту характеризується певною амбівалентністю, що зумовлена етапом адаптації до нових технологічних реалій. Недовіра до ШІ часто виникає через усвідомлення тимчасового характеру будь-якої технології, складністю опанування цифрових сервісів, а також ризиками, пов’язаними з порушенням конфіденційності та безпеки персональних даних. Водночас доступність до цифрових ресурсів і можливість розв’язувати складні задачі за допомогою ШІ сприяють формуванню позитивної динаміки суспільного сприйняття. Ронні Клозе, наприклад, вказує на неоднозначне сприйняття ШІ в європейській культурі: «Страх і віра взаємопов’язані в дискурсі штучного інтелекту, обидва виникають через невизначеність навколо його впливу. Страх спонукає до етичних роздумів і регулятивних дій, тоді як віра підживлює пошуки потенціалу ШІ. Європейське суспільство прагне збалансувати ці сили за допомогою управління, публічного дискурсу та етичного нагляду, гарантуючи, що ШІ служить людству» [7, с. 33–41]. Проте сумніви в здатності людини зберегти провідну роль у взаємодії з автономними інтелектуальними агентами обмежують повне прийняття цієї технології.

Серед обов’язкових ознак ‘вдалого’ терміна (за М. Вакуленком) [4] названо наявність дефініції – опису поняття на підставі ієрархії диференціальних ознак, що відображають значення спеціальної лексичної одиниці. Саме дефініція уможливлює ідентифікацію терміна фахівцем, відображаючи загальні та суттєві ознаки поняття, й уміщує нові знання про спеціальний об’єкт. Розвиток ШІ породжує нові знання, що потребує запровадження нових термінів чи уточнення дефініцій вже наявних у вжитку й потребує їхньої документальної і лексикографічної кодифікації як нових галузевих понять. Так, наприклад, аналізовані далі терміни галузі ШІ були залучені з загальновживаної лексики чи з інших терміносистем (транстермінологізовані). Їхня дефініція містить сему ‘штучний інтелект’, яка вирізняє новий термін від субстрату чи переміщує в іншу терміносистему, що може призводити до міжсистемної омонімії. Розглянемо термін *оцінювання (валідація)* – оцінювання (в навчанні моделі ШІ) – аналіз якості моделі в процесі її розробки, зазвичай використовуючи дані для оцінювання (також валідаційні

або розробницькі) [14]. Цей приклад демонструє транстермінологізацію з одночасною семантизацією в новому термінополі порівняно, наприклад, з лексемою *оцінювання* в терміносистемі шкільної педагогіки – визначення й вираження в умовних одиницях (балах), а також в оціночних судженнях учителя знань, умінь та навичок учнів відповідно до вимог шкільних програм [21]. Аналогічно утворені й терміни *базове значення показника якості, валідаційна вибірка, обробка природної мови, когнітивні обчислення, критерій оцінки якості, машинне навчання, експертна система, аналітична валідація, автономність, агент, адаптивність, автономність, автоматизоване прийняття рішень, контрольованість, надійність, пояснюваність, прозорість, стійкість, спостережуваність* та інші, які демонструють залучення в терміносистму галузі з одночасною адаптацією у семантичному полі ШІ.

Сучасна неологія засвідчує динамічну появу складних терміноодиниць компонентом у сфері ШІ як вияв тенденції до посилення аналітизму в українській лексичній системі [18, с. 175–180]. І це дійсно так, зокрема масив термінів, використовуваних у галузі ШІ, містить значну кількість одиниць, у яких загальновживана лексика становить субстрат для створення термінів ШІ: *життєвий цикл системи ШІ, машинне навчання, автоматизоване прийняття рішень, приватність за проєктуванням, ланцюжок міркувань, навчання без учителя, навчання з підкріпленням, життєвий цикл системи ШІ, етика за проєктування, глибоке навчання* та інші. Зазначені терміноодиниці утворено синтаксичним способом, який передбачає формально-семантичну модель побудови похідних словосполучень певної структурної організації, забезпечуючи точність і гнучкість наукової комунікації. Його висока продуктивність зумовлена передусім семантичними чинниками: саме в межах словосполучення можливе уточнення та конкретизація наукового поняття, що, у свою чергу, сприяє розвитку наукового мислення.

У переліку власнегалузевих (вузькоспеціальних) термінів штучного інтелекту значна кількість багатокомпонентних одиниць, оскільки вже сам об'єкт новітнього науково-технічного напряму – штучний інтелект – позначено словосполученням. Це стало причино активного залучення в термінологію абревіатур, частина з яких транстермінологізована: *ШІ – штучний інтелект, СШІ – система штучного інтелекту, АС – автоматизована система, ПЗ – програмне забезпечення, ЖЦ – життєвий цикл, ІТ – інформаційна технологія, ШНС – штучна нейронна мережа, ВММ – велика мовна модель* та інші.

У публіцистичному дискурсі проблематика ШІ знаходить особливе місце, оскільки її висвітлюють будь-які ЗМІ, одночасно популяризуючи новий феномена й долучаюсь до процесів неологізації лексики на його позначення. Так, наприклад, в публіцистичних текстах спостерігаємо частотність у використанні спеціальних лексем, утворених за типом абревіатура ШІ як означення до загальновживанго слова: *За словами Федорова (міністр цифрової трансформації України), у Дії (застосунок) вже працюють внутрішні* ***ШІ-інструменти****, які посилюють команду підтримки:* ***ШІ-консультант****, який без участі оператора допомагає отримати послугу, за перший місяць пілоту закрив понад 52% звернень у Дії;* ***ШІ-асистент****, який допомагає операторам згенерувати відповідь, за кілька тижнів закрив 16% усіх запитів оператору (7 993 звернення користувачів)* (Економічна правда. 29 липня 2025, 18:05). У публіцистичних текстах знаходять реалізацію різні комунікаційні стратегії. Звернення до загальносвітової тематики ШІ дозволяє формувати позитивного іміджу держави, просувати її наукові позиції, адже саме в публіцистичному дискурсі відображено глобальність сучасного світу, трансдержавність наукових пошуків у сфері ШІ.

Висновки. Інтеграція наук – визначальна риса сучасного розвитку наукового пізнання, у результаті якої з'являються нові галузі, серед них і галузь штучного інтелекту, що перебуває на етапі стрімкого розвитку й чітко визначає свої межі, напрацьовує, формує й удосконалює власну терміносистему. Горизонти перспектив подальшого дослідження української термінології штучного інтелекту досить широкі: це уточнення логічних відносин у межах терміносистеми, моделювання її структури на підставі ієрархії родо-видових відношень, характеристика типологічних особливостей, актуалізація нових терміноодиниць з подальшою кодифікацію та лексикографічною фіксацією тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипенко Л. М. 3. Архипенко Л. М. Термінологічна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі інтернет-видання «Економічна правда»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 2 ч. 1, т. 31 (70). С. 112–118.

2. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія: навчальний посібник. Київ: Стилос. 2004. 277 с.

3. Біла книга з регулювання сфери штучного інтелекту в Україні, 2021. URL: https://thedigital.gov.ua/white-paper-ai

4. Вакуленко М. О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону : дис. … д-ра філол. наук : 10.02.21. Київ, 2020. 432 с.

5. Гамаль Ю. А. Кущ Е. О. Історія розвитку англомовної термінології штучного інтелекту та її одиниці грецько-латинського походження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 33 (72). № 2. Ч. 1. 2022. С. 105-109

6. Калиновська І., Кушнерук С. Проблеми стандартизації англійської екомаркетингової термінології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ VI. *Термінознавство*. 2015. С. 280.

7. Клозе Р. 2025. Штучний інтелект: суспільства, розділені страхом і вірою. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 28. 1. 2025, 33–41. DOI: https://doi.org/10.15421/172505

8. Ковалів Ю.І. Термін. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ : ВЦ «Академія». 2007. Т. 2. С. 478.

9. Кухарчишин М. І. Міжгалузева термінологічна кореляція у процесі транстермінологізації (на матеріалі біологічної термінології). *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 246–253.

10. Мельник П. В. Особливості системної організації термінологій проміжного типу правових галузей знань (на матеріалі термінолексики інформаційного права). *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts: Scientific monograph.* Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2023. P. 44–57/Міністерства культури та стратегічних комунікацій України. URL: https://surli.cc/ogzlap

11. Розпорядження Кабінет Міністрів України від 2 грудня 2020 р. «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text)

12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. С. 618.

13. Словник термінів у сфері штучного інтелекту. URL: https://surl.li/vaqstj

14. Словник української мови у 20 т. URL: https://1677.slovaronline.com/

15. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text

16. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. URL: https://surl.li/mopktm

17. Чирвоний О. С. Мова штучного інтелекту: лінгвістичний та соціолінгвістичний аналіз неологізмів сфери ШІ (2016-2025). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* (61). 2025. С. 175–180.

18. «Читомо» інтернетмедіа. URL: https://surl.lu/ksfgjx

19. Шевченко Л. Л., Томіленко Л. М. Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації (на матеріалі словника української мови в 20-ти томах). *Мовознавство.* 2010. № 1. С. 76–85.

20. Яцик Т. О., Степанюк В. В. Словник коротких термінів з педагогіки. Луцький фаховий педагогічний коледж КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М. 2022. 50 с.

21. Holzinger A. et al. Causability and explainability of artificial intelligence in medicine. WIREs Data Mining and Knowledge Discovery. 2019. Vol. 9.

22. Kelly-Holmes H. Artificial intelligence and the future of our sociolinguistic work. *Journal of Sociolinguistics*. 2024. Vol. 28. P. 3–10. DOI: https://doi.org/10.1111/josl.12678.

23. Maly I. AI power and sociolinguistics. *Journal of Sociolinguistics.* 2024. Vol. 28. P. 11–15. DOI: https://doi.org/10.1111/josl.12681.

24. Pratik R. Artificial Intelligence: A Rising Star of Mobile Technology. 2021 URL: https://www.intuz.com/blog/artificial-intelligence-a-rising-star-of-mobiletechnology

25. Ruhl C. Intelligence: Definition, Theories and Testing. Simply Psychology. URL: https://www.simplypsychology.org/intelligence.html

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’42
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.2

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ НОВЕЛІСТИКИ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

THE COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC DIMENSIONS OF VASYL STEFANYK’S SHORT-STORY WRITING

Варварук І.В.,
orcid.org/0009-0007-5051-8114
кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Волосянко І.В.,
orcid.org/0000-0003-0761-1587
викладачка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

У статті проаналізовано комунікативно-прагматичні аспекти новелістики Василя Стефаника як феномена «малої форми» з максимальною емоційно-інтелектуальною концентрацією, зокрема продемонстровано, як організація мовлення (мовленнєві акти, інтенції, стратегії, імплікатури, мовчання) перетворює текст на дієвий комунікативний простір і забезпечує потужний перлокутивний ефект. Актуальність зумовлена зсувом сучасної лінгвістики до дискурсології та прагматики, де в центрі – адресатність, іллокутивна сила та ефекти впливу на читача. Джерельною базою є новели, у яких слово постає як дія, а мовний мінімалізм – як засіб смислової та емоційної інтенсифікації.

Методологія поєднує структурно-стилістичний, дискурсологічний і комунікативно-прагматичний підходи: дескриптивно-аналітичний опис мовних явищ; інтерпретативний аналіз контекстів, імплікатур і ролі мовчання; трактування висловлювання як мовленнєвого акту з передбачуваною іллокутивною та перлокутивною дією. Розглянуто мікро- (типи висловлень, експресиви, директиви, еліпсис), макро- (жанрові сценарії: промова, прощання, голосіння) та мегарівні (соціокультурні коди) комунікації.

Досліджено роль перформативності слова як системотворчого принципу Стефаникової поетики: слово не просто називає, а «діє» – наказує, благословляє, проклинає, укорінює колективну пам’ять. Показано, що ключові інструменти впливу – експресиви, директиви, еліпсис, парцеляція, інверсія, повтор, а також модуси тиші – формують багаторівневий діалог «автор – персонаж – читач». Окреслено комунікативні ролі (мовець, слухач, мовчазний свідок) і адресність звернень (до громади, дітей, Батьківщини, Бога), які задають вектор емоційної рецепції. Розгорнута типологія мовленнєвих актів і засобів інтенсифікації демонструє, як «мала форма» акумулює колективний досвід і травму є.

Результати засвідчують, що Стефаник конструює тексти як «комунікативні вибухи»: вигук і прокльон набувають сили колективного голосіння; мовчання дорівнює обвинуваченню; ритуальні жести та речі (хрест, дзижчання мух) стають знаками-репліками. Такий композиційно-мовний лад переводить «малий» жанр у площину високої інтенсифікації, де кожне слово працює на катарсис і співвідповідальність читача. Визначено, що новелістика В. Стефаника – це комунікативний простір, у якому художнє слово функціонує як дія, що забезпечує цілісне розуміння та вплив комунікативних механізмів на прочитання художніх текстів.

Ключові слова: комунікація, прагматика, художній текст, перлокутивний ефект, комунікативні стратегії впливу.

The article examines the communicative-pragmatic aspects of Vasyl Stefanyk’s short fiction as a “short form” phenomenon marked by maximal emotional and intellectual concentration, showing in particular how the organization of discourse (speech acts, intentions, strategies, implicatures, silence) turns the text into an effective communicative space and produces a powerful perlocutionary effect. The study’s relevance stems from the contemporary linguistic shift toward discourse studies and pragmatics, which foregrounds addressivity, illocutionary force, and effects on the reader. The source base consists of short stories in which the word functions as action, while linguistic minimalism serves as a tool of semantic and emotional intensification.

The research combines structural-stylistic, discourse-analytical, and communicative-pragmatic approaches: a descriptive-analytical account of linguistic phenomena; an interpretive analysis of contexts, implicatures, and the role of silence; and treatment of the utterance as a speech act with predictable illocutionary and perlocutionary force. Communication is considered at the micro- (types of utterances, expressives, directives, ellipsis), macro- (genre scenarios: address, farewell, lament), and mega-levels (socio-cultural codes).

Performativity of the word is shown to be a system-forming principle of Stefanyk’s poetics: the word does not merely name but “acts”– commands, blesses, curses, and anchors collective memory. The key instruments of impact – expressives, directives, ellipsis, parcellation (detached structures), inversion, repetition, and modes of silence –shape a multilayered dialogue among “author – character – reader.” The study outlines communicative roles (speaker, addressee, silent witness) and the addressivity of appeals (to the community, children, the Motherland, God), which directs the vector of emotional reception. An expanded typology of speech acts and intensifying devices demonstrates how the “short form” accumulates collective experience and trauma.

Results. Stefanyk constructs texts as “communicative explosions”: the cry and the curse acquire the force of collective keening; silence amounts to accusation; ritual gestures and things (the cross, the buzzing of flies) become sign-utterances. Such compositional-linguistic organization elevates the “short” genre into a domain of high intensification, where every word works toward catharsis and the reader’s co-responsibility. It is established that Stefanyk’s short fiction constitutes a communicative space in which the artistic word functions as action, enabling a holistic understanding of – and impact by – the communicative mechanisms that shape the reading of literary texts.

Key words: communication; pragmatics; literary text; perlocutionary effect; communicative strategies of influence.

Постановка проблеми. Новелістика Василя Стефаника – один із найяскравіших феноменів українського модернізму, у якому «мала форма» виявляє себе як точка максимальної концентрації емоційної та інтелектуальної напруги, адже кожне слово, інтонація підпорядковані ключовому завданню – викликати в читача співпереживання, катарсис і глибоке осмислення зображеної ситуації. Саме тому тексти В. Стефаника завжди розглядаються як своєрідні «комунікативні вибухи», що формують багатошаровий діалог автора, персонажів і читача.

Актуальність комунікативно-прагматичного підходу до аналізу новел В. Стефаника пояснюється сучасними науковими тенденціями: у центрі уваги мовознавців дедалі частіше опиняється не лише художня форма, стиль чи психологія творчості, а й мовленнєва дія, інтенція та стратегія, через які відбувається взаємодія автора з авдиторією. Значне підсилення емоційного й ціннісного пластів новел В. Стефаника спостерігаємо й через прагматичні параметри висловлювання: *адресність* (до дітей, громади, Батьківщини, Бога), *інтенційність* (біль, гнів, заклик до пам’яті), *імплікатурність* (зашифровані підтексти, що актуалізуються у свідомості читача); *засоби інтенсифікації* – парцеляцію, повтор, інверсію, які підсилюють експресію; *комунікативні ролі персонажів*: мовець, слухач, мовчазний свідок, а також модуси тиші, що в новеліста часто рівноцінні слову й створюють ефект напруги та психологічної глибини. Такий підхід дає змогу описати механізми впливу на «зовнішнього» реципієнта-читача через мовну організацію тексту: як слово персонажа стає актом протесту, як мовчання дорівнює обвинуваченню, як вигук чи прокляття набувають сили спільного оплакування й тужіння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ключі мовознавчих інтерпретацій новелістику В. Стефаника досліджували М. Голянич, Н. Бабич, С. Єрмоленко, М. Лесюк, В. Грещук, М. Антонович, Л. Мацько, М. Скаб, З. Каспришин, М. Ковальчук, Я. Баран, Л. Батюк, Л. Невідомська, М. Бігусяк, У. Буграк (Соловій), В. Кононенко, Н. Тишківська, А. Загнітко тощо. Зважаючи на те, що сучасна мовознавча парадигма дедалі більше тяжіє до дискурсології та прагматики, які акцентують не лише на формі, а й на функції мовлення – його спрямованості на адресата, інтенціях і ефектах, аналіз комунікативно-прагматичних інструментів відкриє нові / інші перспективи прочитання новелістики В. Стефаника, допоможе пояснити, чому короткі тексти так сильно впливають на читача, які комунікативні механізми закладені в їхню структуру та як вони актуалізуються в сучасному культурному контексті.

Методи дослідження. У науковому дослідженні новелістики Василя Стефаника застосовано комплексний методологічний підхід, що поєднує як традиційні літературознавчі, так і сучасні лінгвопрагматичні інтерпретаційні інструменти. Серед основних наукових методів та методологій було надано перевагу таким: **дескриптивно-аналітичному**, для систематизації (і опису) мовних явищ, виокремленні специфічних комунікативних стратегій і тактик у художньому дискурсі; **інтерпретативному** – для контекстуального, підтекстового осмислення, імплікатур, ролі мовчання та невербальних елементів, що формують «приховану» комунікативну площину творів; **комунікативно-прагматичному**, за допомогою якого слово розглядається не лише в естетичній площині, а завперш як мовленнєвий акт, що дає змогу реалізувати іллокутивні й перлокутивні інтенції; **дискурсологічному** для простеження макро-й мегапрагматичних рівнів Стефаникового дискурсу (за Ф. Бацевичем); інтерпретативному для осмислення імплікатури, ролі мовчання, що формують особливий пласт «прихованої» комунікативної площини творів.

Таким чином, методологія дослідження ґрунтується на поєднанні структурно-стилістичного аналізу з прагматично-дискурсивними інтерпретаціями, що забезпечує цілісне вивчення новелістики Василя Стефаника як особливого комунікативного простору, у якому слово функціонує як дія, а текст стає інструментом інтенсивної взаємодії автора і читача.

Виклад основного матеріалу. У руслі сучасних мовознавчих досліджень комунікативно-прагматичний підхід при аналізі художнього тексту репрезентує «смислові стратегічні лінії героїв твору (й автора), мовні засоби, що формують конфлікт (передусім внутрішньо-психологіч-

ний), динамізуючи текст, актуалізуючи закладену в ньому імпліцитну інформацію»[8, с. 25]. Саме таке розуміння тексту розкриває його внутрішню цілісність, «співвідносну з єдністю комунікативної інтенції мовця» [8, с. 24], дозволить віддзеркалити його через подієвість; поверне цей текст у реальну ситуацію спілкування. У ключі сказаного, художній твір як «полізначеннєва, багатовимірна величина», яка «відображає особливості людського досвіду та знання у мовних одиницях» [5, с. 3] координує взаємодію категорій «автор – текст – читач» на рівні комунікативних смислів – «внутрішніх», «неповторних», «складних психо-когнітивно-емотивних утворень» [4, с. 145], завдяки яким можна осмислювати художній текст крізь призму його змістового наповнення, виявляти нові тенденції мовобуття, розкривати процеси концептуалізації та категоризації дійсності, пізнавати ті глибинні «охудожнені» мовні лакуни, які викристалізовує дискурс «малої прози» В. Стефаника.

Сучасна українська лінгвістика послідовно підкреслює важливість комунікативного виміру тексту, що засвідчує методологічну зрілість і перспективність підходу для літературознавчого аналізу. Як зазначає дослідниця Т. Єщенко, «підхід до тексту як продукту комунікативного процесу…сприяє об'єднанню усіх компонентів мовленнєвого акту (мовця, слухача, референта, тобто фрагмент реального світу або світу образів), які утворюють соціально-комунікативне поле» [6, с. 293]. Зауважимо, що такий «комунікативний вимір» охоплює щонайменше три рівні: мікро (мовні засоби й типи висловлень, напр. експресиви, директиви, еліпсис), макро (сценарії й жанрові моделі — промова, прощання, голосіння), і мега (соціокультурні коди та інституції, що задають норми інтерпретації) (у Ф. Бацевича [2] – це мікропрагматика (одиниці мовного коду), макропрагматика (міжособистісне спілкування) і мегапрагматика (соціальний контекст)).

Комунікативно-прагматичний підхід розглядає художній текст як взаємодію адресанта й адресата, де значення твору реалізується через мовленнєві акти, стратегії, тактики, мовні коди й невербальні сигнали, які безпосередньо корелюють з новелістикою В. Стефаника, адже його тексти – це завжди комунікативний акт максимальної напруги, у якому автор-оповідач свідомо організовує слово так, щоб воно мало *сильний впливовий ефект* на читача.

У новеліста адресантами стають і оповідач, і персонажі, а імпліцитний адресат – громада/спільнота та читач, чия емпатія запускає перлокутивний ефект шоку, співчуття співвідповідальності. Письменник вибудовує комунікативні стратегії своїх персонажів так, щоб вони відображали їхній внутрішній стан і водночас транслювали колективний досвід. Крик матері у новелі *«Марія»* (*«Бодай дівки ніколи на світ не родилиси…»*) [7, с. 92] – це не лише емоційний вигук, а мовленнєвий акт прокляття, який за Ф. Бацевичем можна розглядати як стратегію і тактику спілкування на рівні макропрагматики [3], адже він спрямований не тільки до конкретних слухачів, а й до уявного «соціального контексту» – долі, історії, навіть до самої України.

Усвідомлення того, що «мала проза» Василя Стефаника не зводиться лише до сюжетної лінії чи психологічної характеристики персонажів, а насамперед функціонує як комунікативний простір, дає змогу перейти від традиційного літературознавчого аналізу до прагматичного. У новелах важливим є не те, ЩО сказано, а ЯК і з якою метою: слово завжди звернене до когось, завжди має адресата й виконує певну дію – втішає, наказує, проклинає чи змушує замовкнути. Саме такий підхід відкриває можливість розглядати новели В. Стефаника через систему комунікативно-прагматичних інструментів, які забезпечують інтенсивність художнього впливу й перетворюють короткий текст на потужний акт мовленнєвої взаємодії.

Розглянемо детальніше аналіз комунікативно-прагматичних інструментів у новелах В. Стефаника.

Ключовим і водночас базовим елементом комунікативної площини новелістики В. Стефаника, на наш погляд, є ***перформативність слова***, яка визначає мовлення не лише як передачу інформації, а й як дію, що змінює ситуацію спілкування. У художньому дискурсі В. Стефаника кожне висловлювання постає у функції мовленнєвого акту, який має адресата і спрямований на досягнення конкретного іллокутивного ефекту: подяки, прохання, заборони, прокльону чи благословення. Його тексти демонструють, що слово ніколи не є «порожнім знаком» – воно завжди інтегроване у прагматичний контекст, у якому набуває сили дії: закріплює колективну пам'ять (*«Дьикую вам файно, ґазди і ґаздині…»*) [7, с. 57], формує комунікативні інструкції (*«аби-сте мені мого хреста ніколи не минали»*) [7, с. 60] , або ж провокує емоційний шок (*«Бодай дівки ніколи на світ не родилиси»*) [7, с. 92]. Саме тому перформативність слова можна вважати системотворчим принципом новелістики Стефаника, оскільки вона забезпечує не лише художню експресію, а

й високу інтенсивність прагматичного впливу на адресата та можливість зафіксувати у слові неповторний екзистенційний момент.

Одним із ключових комунікативно-прагматичних інструментів новелістики Василя Стефаника є експресивність, яка реалізується через стратегію максимальної емоційної насиченості мовлення. У межах теорії мовленнєвих актів експресиви розглядаються як акти, що виражають психологічний стан мовця [1]. У новелах В. Стефаника ці акти набувають особливого значення: вони стають не лише відображенням емоцій персонажа, але й способом впливу на читача, формуючи глибокий перлокутивний ефект співпереживання та шоку.

Системним прагматичним інструментом, який забезпечує впливовість Стефаникового художнього слова, є ***лінгвостилістичні засоби експресивності***, що ґрунтуються на низці мовних і стилістичних прийомів:

– здрібніло-пестливі суфікси (*«Катрусе, небого…»*) [7, с. 48] створюють атмосферу жалю та ніжності, у якій навіть звертання стає актом любові й водночас приреченості;

– емоційні метафори та порівняння (*«Так баную за тим горбом, як дитина за цицков»*) [7, с. 60], формують відчуття фізіологічної потреби, перетворюючи емоцію на тілесний досвід;

– вигуки й окличні конструкції («*Бодай дівки ніколи на світ не родилиси…»*) [7, с. 92], є виразом афективного вибуху, що долає межі традиційної мовленнєвої ввічливості.

Усі ці засоби не є лише естетичними деталями, а виконують чітку комунікативну функцію: вони сигналізують адресатові емоційний стан мовця, створюють рамку для інтерпретації ситуації та формують очікувану реакцію співрозмовника чи читача.

В. Стефаник свідомо будує таку емоційну стратегію тексту, у якій засоби експресивності детермінують подвійний тягар: на внутрішньотекстовому рівні персонаж через експресиви прагне вплинути на співрозмовника: умовити, зупинити, викликати співчуття чи підтримку; а на позатекстовому рівні – автор скеровує емоційний ресурс вислову безпосередньо на читача, для якого експресивність стає засобом естетичного та морального впливу. Така стратегія дозволяє текстові працювати як «емоційний акт»: герой вигукує або стогне, а читач втягується у стан катарсису. Саме тому новели В. Стефаника часто називають короткими жанрами «високої інтенсифікації», адже кожне слово має заряд максимальної емоційної напруги.

Важливим комунікативно-прагматичним інструментом, який репрезентує коротку новелу в дієвий акт, задає інструкції для того, як жити, пам'ятати, тримати себе і світ, – є ***комунікативні директиви та імперативи***.

У В. Стефаника директивність – не тільки граматична категорія (форми наказового способу), а насамперед комунікативна стратегія регулювання поведінки, пам'яті та емоцій громади. Її іллокутивна сила системно підсилюється діалектними маркерами («*аби-сьте*», «*не минати*», «*покропіть*»), модальністю (повинність / дозвіл / заборона), і контекстом висловлювань (публічне звернення, материнське голосіння, конфліктні діалоги і сцени). Порівняймо: у «каміннохресному» прощальному слові господаря директиви формулюються як чіткі й правові настанови громаді: прохання *не мина́ти* хреста, *пам'ятати* і виконувати конкретні дії (наприклад, «*покропіть свяченою водою*»). Промовець не лише просить, а й сам зобов'язується молитовно «віддячувати». Перлокутивна мета – утвердити й закріпити процес пам'ятання (ефект на майбутнє), отже директива відповідно – це утвердження обов'язку громади перед ґаздою. Ввічливе звертання через «*прошу*», «*газди*, *газдині*» хоч і зберігає достойне «обличчя» адресата, але водночас нав'язує стійке директивне правило.

Як бачимо, герої часто прагнуть впливати на поведінку інших, однак розуміють, що цей вплив обмежений. Коли старий господар у новелі «Камінний хрест» каже: «*Прошу я вас… абисьте мені мого хреста ніколи не минали*», він не просто звертається до громади, а закодовує інструкцію на майбутнє. В іншому випадку імператив може звучати різко, як заборона жінці «*не плакати*». Це вже прагматична стратегія збереження власного обличчя – герой намагається втримати гідність у момент розпачу.

Одним із найсильніших інструментів В. Стефаника є ***еліптичність мовлення***. Недосказане, уривчасте речення передає емоційний надрив краще, ніж розгорнутий опис. Але ще важливішим є мовчання. Сцени, де герої нічого не промовляють, але «*очі нерухомо гляділи на стелю*» або «*в хаті всі говорили, а ніхто не слухав*» [7, с. 42], створюють ефект порожньої комунікації. Тут мова поступається місцем невербальним знакам: погляду, жесту, тиші. У прагматичному сенсі це – сильний інструмент впливу, бо мовчання змушує читача заповнити паузу власним переживанням.

Порівняймо ще. У «Камінному хресті» під час публічного «прощального слова» герой не договорює фрази, інтонаційно «провисає», а автор прямо фіксує недомовленість: «*Не договорював і не пив до нікого, лиш тупо глядів навперед*

себе…» [7, с. 57]. Це вияв уразливості, сорому у присутності громади. У новелі «Новина» старт відбувається з фінального факту злочину й відчаю: «*У селі сталася новина, що Гриць Летючий утопив у ріці свою дитину*…» [7, с. 51] – хронотоп і причина «задані» вже в першому реченні, а мотиваційні зв'язки виникають опісля – постфактум (пояснення, градація напруги).

Максимально емоційним комунікативним прийомом у новелах В. Стефаника є ***мовчання***, при тому, що в різних ситуаціях ця дія може мати абсолютно протилежне значення. Наприклад, у «Камінному хресті» мовленнєва дія відмови від сказаного «*не договорював… лиш тупо глядів*» «працює» як вислів сорому / заціпеніння; жест (хитання головою) підміняє висловлювання, але зберігає колись тісний контакт з громадою. Однак, дещо інше комунікативне значення мовчання спостерігаємо в новелі «Сама саміська», у якій тиша акумулюється через звуковий рельєф: «*У хатині бреніли мухи. Сідали на хліб тай їли…*» [7, с. 42] – шум мух та «порожні» дії речей перетворюються на замінник комунікації, підкреслюючи абсолютну самотність і деградацію людського світу.

Таким чином, Стефаникове текстове «мовчання» є важливим інструментом комунікативного впливу, що створює прагматику надлишкової присутності: коли сказане важить рівно стільки, скільки несказане. Саме завдяки цьому прийому коротка новела набуває «високої інтенсифікації» і перетворює читача на співучасника відчайдушного «діалогу мовчання».

Звертаємо увагу і на те, що новела «Камінний хрест» моделює так званий перехідний процес – прощання з малою батьківщиною перед еміграцією. Семіотика жесту – *витесати хрест* – у тексті виконує роль німого висловлювання, яке вказує на адресата в майбутньому: співвітчизники, рід, чужинці. Прагматично це акт установлення пам'яті та заява про право на голос, особливо в умовах його відсутності: «*На тім горбі копали жінки пісок, і зівав він ярами та печерами під небеса, як страшний велетень…*» [7, с. 56]. Такі інтонаційно самостійні відрізки комунікації є маркерами експресивної семантизації паузи та мовчання.

Часто у текстах Стефаника діалог не є справжньою розмовою, а радше ритуалом звернення. Мати, яка промовляє до хворої дитини («*Катрусе, доки ти, небого, меш слабувати*?») [7, с. 48], використовує лагідний вокатив, що звучить як молитва. Такий спосіб мовлення не очікує відповіді, але виконує важливу комунікативну функцію – зберігає зв'язок, навіть якщо комунікація фактично унеможливлена. Це створює ефект одностороннього діалогу, де читач стає співучасником і свідком.

Особливе місце у новелах займають ***імперативи*** (прокльони). Вони постають як вибухова реакція на травму чи безвихідь: «*Бодай дівки ніколи на світ не родилиси…*» [7, с. 92]. Це слово-маркер, яке знищує звичні моральні межі. У прагматичному вимірі прокльон є засобом перенесення болю на світ, формою соціального протесту, де слово набуває сили зброї. Такий інструмент впливає на читача тим, що змушує відчути крайність, у якій перебуває герой.

У новелах В. Стефаника «говорять» не лише персонажі. Мовними знаками стають речі й навіть звуки довкілля: дзижчання мух, скрип дверей, камінний хрест. Вони виступають як репрезентанти співрозмовників, замінюють людські репліки і підсилюють відчуття самотності. Коли автор описує, як «*мухи сідали на хліб та й їли*», це вже не просто деталь побуту, а комунікативний сигнал занепаду, адресований читачеві. Такий прийом формує багатокодовість тексту: вербальне і невербальне зливаються в єдиний прагматичний ефект.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, комунікативно-прагматичний аналіз новелістики Василя Стефаника відкриває нові грані його художнього світу: дозволяє побачити тексти не лише як відображення суспільно-історичних трагедій чи вияви модерністської поетики, а як живий комунікативний простір, у якому відбувається взаємодія голосів, емоцій і стратегій впливу. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що новелістика Василя Стефаника є унікальним феноменом української літератури, де «мала форма» трансформується у простір інтенсивної комунікації, що поєднує художнє слово, мовленнєву дію й соціокультурний досвід спільноти. Це робить творчість новеліста особливо цінною для сучасної науки, адже дослідження прагматики тексту дає можливість збагнути як особливості індивідуального стилю письменника, так і універсальні закони функціонування художнього мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Austin J. L. How to Do Things With Words. Second Edition. Harvard : University Press, 1981. 169 p. URL: https://cutt.ly/WrXjFGgo (date of application: 01.09.2025).

2. Бацевич Ф. Розвиток ідей лінгвістичної прагматики в Україні. URL: https://cutt.ly/grXIqsCo (дата звернення: 07.09.2025).

3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

4. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів : ПАІС, 2010. С.145.

5. Данилюк І. В. Концепт «сміх» в українському художньому дискурсі початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2013. 20 с.

6. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія / науковий редактор проф. Степаненко М. І. Львів : Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. С. 293.

7. Стефаник В.С. Роса. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. С. 57.

8. Художній текст – слово – образ : лінгвостилістичний аналіз : монографія / М. І. Голянич, І. О. Бабій, Н. Я. Іванишин та ін.; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. С. 25.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.161.2'373.21
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.3

МІКРОТОПОНІМИ ВОЛИНІ, ПОХІДНІ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ

MICROTOPONYMS OF VOLYNYA, DERIVATIVES FROM GEOGRAPHICAL TERMS

Данилюк О.К.,
orcid.org/0000-0002-8765-8475
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті проаналізовано мікротопоніми Волині, похідні від географічних термінів. Лінгвістичний аналіз цієї групи лексики, визначення структурно-семантичних особливостей лексичних одиниць, що функціонують у досліджуваному регіоні, виявлення діалектних та вузькорегіональних особливостей цієї групи лексики є важливим аспектом дослідження ономастики України і допомагає розкрити та увиразнити широкий спектр мовних явищ та характеристик, пов'язаних із цією топонімним класом.

Предметом нашої уваги стали мікротопоніми, які співвідносяться з географічними термінами-метафорами. Метафори виникають за одними й тими ж асоціаціями, незалежно від мови. В цьому виражається одна з універсалій народної географічної термінології, що перетворює поняття, пов'язані з особливостями будови людини й тварин, у географічні поняття. Використання лексем із значенням частин тіла людини й тварин як географічної термінології – глобальна топонімічна закономірність. Здавна для більш яскравої характеристики місцевості, для зображення її внутрішньої форми, люди використовували слова, які означали частини тіла людини й тварин, назви посуду, предмети домашнього вжитку та ін.

Мікротопоніми і географічні терміни, зібрані автором та опубліковані у словниках, відображають уявлення місцевого населення про навколишній світ, а також містять важливу інформацію про місцеві географічні особливості та становлення мовного світогляду. Вивчення цих назв може сприяти збереженню мовної спадщини, пов'язаної з природними об'єктами, збагаченню наукової термінології. Лінгвістичний підхід допомагає виявити локальні лексичні варіації, що є актуальним для розуміння лексичного фонду, його мовного різноманіття.

Проведене дослідження на матеріалі мікротопонімів та відповідних географічних термінів дає можливість констатувати, що семантичні трансформації у системі географічних назв – явище закономірне і простежується в багатьох мовних ареалах. Наведений матеріал дозволяє зробити висновок про такий напрямок семантичних переходів: асоціація з назвою певного предмета – географічний термін – власна назва.

Ключові слова: мікротопонім, географічний термін, анатомічний термін, метафора, Волинь.

The article analyzes the microtoponyms of Volyn, derived from geographical terms. Linguistic analysis of this group of vocabulary, determination of structural and semantic features of the studied lexical units functioning in the studied region, identification of dialectal and narrow-regional features of this group of vocabulary is an important aspect of the study of onomastics of Ukraine and helps to reveal and express a wide range of linguistic phenomena and characteristics associated with this lexical group.

The subject of our attention was microtoponyms, which are correlated with geographical terms-metaphors. Metaphors arise from the same associations, regardless of language. This expresses one of the universals of folk geographical terminology, which transforms concepts related to the features of the structure of humans and animals into hydrographic concepts. The use of lexemes with the meaning of parts of the human and animal body as geographical terminology is a global toponymic pattern. For a long time, for a more vivid characteristic of the area, to depict its internal form, people used words that meant parts of the human and animal body, names of dishes, household items, etc.

Microtoponyms and geographical terms collected by the author and published in dictionaries reflect the local population's perception of the surrounding world, and also contain important information about local conditions, geographical features and the formation of a linguistic worldview. The study of these names can contribute to the preservation of the linguistic heritage associated with natural objects, the enrichment of scientific terminology. The linguistic approach helps to identify local lexical variations, which is relevant for understanding the lexical fund and its linguistic diversity.

The research conducted on the material of microtoponyms and corresponding geographical terms makes it possible to state that semantic transformations in the system of geographical names are a natural phenomenon and are observed in many language areas. The presented material allows us to conclude about the following direction of semantic transitions: association with the name of a certain object - geographical term - proper name

Key words: microtoponym, geographical term, anatomical term, metaphor, Volyn.

Постановка проблеми. Мікротопоніми – назви дрібних географічних об'єктів: полів, лісів, річок, урочищ, ярів – важливі маркери локальної ідентичності та історії конкретного регіону. Вони нерідко містять цінну інформацію про його минуле, відображають особливості місцевого ландшафту, традиції та побут тутешнього населення. Вивчення цих назв може сприяти збереженню мовної спадщини, пов'язаної з природними об'єктами, збагаченню наукової термінології.

Наукове зацікавлення вітчизняних мовознавців до вивчення власних назв виникає через її унікальну здатність «зберігати» цілісну лінгвістично-географічну історію певної місцевості. Лінгвісти наголошують на активних процесах формування власних географічних назв завдяки географічним назвам реалій. Збирання й опис народної географічної термінології, яка є специфічною групою слів, завжди приваблювала дослідників, перш за все, збереженням в собі фрагменту мовної картини світу відповідної території. Терміни, які використовуються для позначення рельєфно-ландшафтних ознак, різноманітно представлені в різних класах географічних назв, а відтак становлять як окрему модель номінації географічних об'єктів, так і загальномовні універсалії географічного термінотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мікротопонімів у межах кожного регіону України – одна з актуальних проблем вітчизняного мовознавства, адже ця лексична група ще потребує вивчення. У сучасній українській ономастиці студії з мікротопоніміки займають одне з чільних місць і кількісно переважають дослідження інших топонімних класів – гідронімів, ойконімів, оронімів. На це вказують дослідження І. Г Чеховського (мікротопонімія Чернівецької області в історичному аспекті), Н. І. Лісняк (мікротопонімія Західного Поділля), Н. В. Сокіл (мікротопонімія Сколівщини (Львівська обл.)), В. Ф. Баньої (мікротопонімія басейну р. Ужа (Закарпатська обл.), О. І. Проць (мікротопонімія півночі Львівської обл.), Н. П. Білінської (мікротопонімія Покуття), Н. Р. Яніцької (мікротопонімія центральних та східних районів Львівської обл.), О. Б. Лужецької (мікротопонімія Південно-Західного Опілля), О. Б. Василик (мікротопонімія Уманщини XVII–XIX ст.), О. С. Мосур (мікротопонімія кінця XVIII – початку XIX ст.: Самбірський циркул (Львівщина)), І. Я. Ординської (мікротопонімія Північної Хмельниччини), Н. Ю. Сарган (мікротопонімія Житомирського Полісся) та ін.

Метою нашої статті є аналіз мікротопонімів Волині, утворених від географічних термінів. Лінгвістичний аналіз цієї групи лексики, визначення структурно-семантичних особливостей досліджуваних лексичних одиниць, що функціонують на території сучасної Волині. Виявлення діалектних та вузькорегіональних особливостей цієї групи лексики є важливим аспектом дослідження ономастики України і допомагає розкрити та увиразнити широкий спектр мовних явищ та характеристик, пов'язаних із цією лексичною групою.

Виклад основного матеріалу. Предметом нашої уваги стали мікротопоніми, які співвідносяться з географічними термінами-метафорами. «Метафори виникають за одними й тими ж асоціаціями, незалежно від мови. В цьому виражається одна з універсалій народної географічної термінології, що перетворює поняття, пов'язані з особливостями будови людини й тварин, у гідрографічні поняття. Використання лексем із значенням частин тіла людини й тварин як географічної термінології – глобальна топонімічна закономірність» [5, с. 71]. Здавна для більш яскравої характеристики місцевості, для зображення її внутрішньої форми, люди використовували слова, які означали частини тіла людини й тварин, назви посуду, предмети домашнього вжитку й т.п. Інтерес до такого класу слів представлено у працях слов'янських мовознавців. Серед них варто зазначити П. П. Чучку, Л. Г. Невську, Є. О. Черепанову, Т. О. Марусенко та ін.

Семантичні модифікації фіксуємо в утвореннях, пов'язаних з назвами частин тіла, предметів домашнього вжитку, знарядь сільськогосподарської праці, посуду.

Гуля, (пагорб с. Забужжя Кв.). Семантику 'вершина гори, пагорба' передає апелятив ***гу́ля*** (< псл. **gulja* [4, І, с. 616]), що побутує в надбузьких говірках (с. Столинські Смолярі Кв.), перенесений у народну географічну термінологію з анатомічної, пор. укр. *гуля* 'заокруглена опуклість, наріст на тілі людини або тварини від запалення, удару і т.ін.' [10, ІІ, с. 191].

Грива, 1) сінокіс (сс. Крижівка, Топільне, Четвертня Лцк.); 2) куток села (с. Кобче Лцк.); 3) пасовище (с. Боровичі Лцк.). Полісемантичний термін ***гри́ва*** 'берег високий, крутий' (с. Старий Чорторийськ К.-К.), 'луг, де косять сіно' (с. Топільне Лцк.), 'низина біля річки', 'луг, що заливається водою' (с. Сокіл Лцк. рну), 'частина водоймища, що вдається в сушу' (с. Люб'язь К.-К.)< псл. **griva* [4, І, с. 593], що засвідчує семантичну видозміну загальновживаної лексеми грива 'довге волосся на шиї коня та деяких інших тварин'[3, с. 74], широко відомий у ряді українських говорів, найчастіше використовується на позначення продовгуватої форми географічного об'єкта, пор.: укр. *гри́ва* 'довгасте підвищення, гірське пасмо', 'смуга трави, хлібних рослин, що залишається нескошеною' [10, ІІ, с. 165], укр. діал. 'невелике продовгувате підвищення', 'вузька суха смуга серед болота', 'місце, до якого підходить річка при розливі', 'вузька смужка лісу на підвищенні', 'сінокіс між лісом і болотом', 'луг на підвищенні' [22, с. 65], , *гріва* 'підвищене сухе місце серед болота' [9, с. 31].

Коліно, 1) берег річки (с. Козлиничі К.-К.; с. Підріжжя Кв.; сс. Гірка Полонка, Жидичин Лцк.); 2) частина річки сс. Краснилівка, Мостище К.-К.); 3) ліс (с. Люб'язь К.-К.); 4) урочище (с. Балухів Кв.); 4) сінокіс (с.Хоцунь К.-К.; с. Кульчин Лцк.). Термін ***коліно*** є поширеною назвою для поняття 'поворот річки', що локалізується майже в усіх районах області: ***коліно*** (сс. Дорогиничі, Затурці, Маркелівка, Микуличі, Овадне, П'ятидні, Хмелівка Вол, сс. Воєгоща, Запруддя, Раків Ліс, Олеськ К.-К.; сс. Залуття, Підріжжя, Шацьк Кв., сс. Боголюби, Гірка Полонка, Любче, Оленівка, Одеради, Рудка-Козинська, Підгайці, Тростянець Лцк.), а також фонетичний варіант ***куліно*** 'поворот русла' (сс. Заставне, Ізов, Литовеж, Чорників Вол.) [7, с. 146]) < *коліно* (у < о в ненаголошеному складі). Термін ***коліно***, який сягає псл. **kolěno* 'коліно, кривизна, згин' [4, II, с. 513], утворено внаслідок метафоричного переносу (за подібністю) з анатомічної номенклатури, пор. укр. *коліно* 'суглоб, що з'єднує стегнову і гомілкову кістки; місце згину ноги', 'нога від колінного суглоба до таза', 'окрема частина чогонебудь, що має вигляд ламаної лінії, від одного згину чи повороту до іншого', 'поворот, загин (річки, дороги та ін.)' [12, IV, с. 224]. Відповідники ця лексема має і в інших слов'янських говорах, пор.: укр. діал. *коліно* 'згин річки' [9, с. 361], 'згин річки' [12, с. 102], 'крута зміна напряму річки' [9, с. 35], пол. *kolano* 'вигин річки' [14, с. 193].

Коса, куток села (с. Маяки Лцк.). Пор.: ***коса*** 'глухий, непроточний рукав річки' (с. Поворськ Кв.); 'мілка ділянка у водоймі' (с. Льотниче Вол.; с. Боровне К.-К.; м. Любомль Кв; с. Човниця Лцк.); 'частина водоймища; що вдається в сушу' (с. Затурці Вол., с. Залуття Кв.); 'продовгувате підвищення' (с. Воєгоща К.-К.). Пор. укр. діал. 'частина водоймища, яка вдається в сушу', непроточний рукав річки' [9, с. 37], 'піщаний острів', 'похилий берег на повороті річки', 'острівок на озері', 'довге підвищення', 'рукав річки' 'піщана мілина' [12, с.107], 'затока, відгалуження річки, рукава річки' [3, с. 14], пол. *kosa* 'частина землі, що вдається у водойму' [14, с. 219].

Штани, 1) поле (сс. Граддя, Нуйно К.-К.; 2) урочище ***Штани*** (с. Забродиі Вол). Назва сягає відповідного апелятива. Простежуємо перетворення 'назви частин чи деталей одягу' – 'географічні терміни' – 'мікротопоніми'. Так, для позначення поняття 'місце, де розходяться чи сходяться дві річки' вживається географічний термін ***штани́*** (с. Радехів Кв.), перенесений із номенклатури одягу за зовнішньою подібністю і з таким чи близьким значенням добре відомий за межами досліджуваного регіону, пор.: укр. діал. *штани* 'місце, де сходяться дві річки', 'місце, де розгалужується ріка' [9, с. 37].

Вила, 1) сінокіс (с. Губин Вол.; сс. Здомишель, Штунь Кв.); 2) болото (с. Осьмиговичі Кв.); 3) куток села (с. Березовичі Вол., с. Лучиці Лцк.); 4) урочище (с. Козятин Лцк.), «розходяться на два боки, нагадуючи форму вил»); 5) дорога (с. Пустомити Лцк.), «має форму вил»); 6) ставок (с. Нехворощі Вол.); 7) берег (с. Рачин Лцк.); 8) пасовище (с. Піщане К.-К.). ***Вилка,*** 1) роздоріжжя (с. Залісся Кв.); 2) дорога (с. Замшани Кв.); 3) ліс і поле (с. Гута Кв.), «викопані канави, що розходяться в одному місці». Пор. географічний термін *вила* 'місце, де розходяться дві річки' (с. Сильне Кв.); місце, де сходяться дві річки' (смт Локачі Вол.; с-ще Нова Вижва Кв.).

Жолоб, 1) куток села (с. Суховоля Лцк.): «лежить між двома горбами»; 2) вулиця с. (Стара Лішня Вол.); 3) долина (с. Красів Лцк.); 4) горбисте поле (с. Печихвости Лцк.). ***Жолоби*** 1) куток (с. Пустомити Лцк.) – «де горбиста місцевість»; 2) ліс (с. Древині Вол.). ***Жолобина***, поле (с. Вільхівка Лцк.), «має випуклу форму»). ***Жолобини***, 1) ліс (с. Голоби Кв.); 2) поле (с. Раймісто Лцк.), «на якому є заглибина». ***Жолобок*** – куток села (с. П'ятидні Вол.), «подібний на жолоб». Пор.: *жолоб* 'балка' (с. Радомишль Лцк.), ***жолобок*** «рівчак, заповнений водою» (с. Гектари Лцк.). Як географічний термін відзначений апелятив відомий у ряді діалектів, пор.: укр. *жóлоб* 'про западину, заглибину між скелями, горами' [10, II, с. 143], *жолобóк* (зменшене до жолоб), 'вузька заглибина для стікання чого-небудь' [10, II, с.143]; укр. діал. 'глибока, центральна течія річки' [12, с. 76], 'колишнє русло річки' [9, с. 44], 'глибока й вузька долина', 'долина між двома горами чи узгір'ями', 'долина потоку', 'низовина (в загальному значенні)' [9, с. 227], 'старе русло річки' [2, с. 141].

Корито, 1) частина річки (с. Забродиі Кв.), «нагадує корито»; 2) ліс (с. Заріччя Кв.), «в низині, ніби в кориті». ***Корита***, куток села (с. Дерно Лцк.), «нагадує корито». ***Коритина*** 1) пасовище (с. Микуличі Вол.); 2) поле (с. Окорськ Вол.); 3) дорога (с. Залужне Вол.), «нагадує корито». ***Коритиська***, куток села (с. Затурці Вол.), «нагадує корито» [12, с. 363].

Вікна, 1) лісове урочище (с. Ветли К.-К.), («подібне на вікно, де не ростуть дерева»; 2) частина річки Вижівка (с-ще Стара Вижівка Кв.), «на берегах якої не ростуть дерева»; 3) річка (с. Яловацьк К.-К.). ***Вікнина*** 1) куток

села (с. Забужжя Кв.), «на місці болота, яке утворювало ніби віконце»; 2) вулиця (с. Забужжя Кв.), «на місці болота з чистою водою у заглибині». ***Віконця,*** поле (с. Пульмо Кв.). Пор.: ***вікна*** ‘грузьке болото, де трясеться, колишеться земля’ (м. Володимир Вол.); ***вікно*** ‘частина водної поверхні, вільної від заростей’ (с. Воєгоща К.-К.); ‘яма в болоті’ (с. Воєгоща К.-К, сс. Залуття, Любитів, Мельники Кв.); ‘яма в річці’ (с. Прилісне К.-К..); ‘місце в річці, озері з круговим рухом води’ (с. Грабове Кв.); ***вукно*** ‘частина водної поверхні, вільної від заростей’ (с-ще Голоби Кв.), ***окно*** ‘яма в болоті’ (с. Карасин К.-К., сс. Озеряни, Шкроби Кв.); ‘частина водної поверхні, вільної від заростей’ (с-ще Голоби Кв.); < псл. **окъно* (укр. діал. *вікно* ‘яма на болоті’ [13, с. 189], пол. *okno* ‘маленьке озеро в болоті’ [14, с. 208].

Кружок, 1) куток (с. Кульчин Лцк.), «має форму кола»; 2) поле (с. Воля-Любешівська К.-К., «серед якого є клаптик лісу»; 3) сінокіс (сс. Доросині, Жидичин Лцк.); 4) ліс (с. Каливиця К.-К.), «має форму круга»; 5) гай (с. Осівці К.-К., «нагадує круг»; 6) пасовище (сс. Жидичин, Маяки Лцк.); 7) урочище (с. Окорськ Вол., с. Забороди Кв.). ***Кружки,*** болото і сінокіс, (с. Забороди Кв.). ***Круг,*** (сінокіс с. Солов’їКв.), «круглої форми») [12, с. 385–387]. Пор. ***кружок*** ‘гора, що поросла лісом’ (с. Буцинь Кв.); ‘долина’ (с. Глухи Кв.). Дослідники відзначають активне вживання цього терміна для називання різноманітних географічних об’єктів в українських, а також білоруських говірках: укр. діал. *кружóк* ‘невелике місце зі стоячою прогнилою водою і гряззю’ [9, с. 50], ‘озеро в лісі, зарослe травою’, ‘яма в полі, наповнена водою’, ‘заболочена низовина в полі’, ‘кругла галявина в лісі’ [12, с. 112].

Висновки. Отже, проведене дослідження на матеріалі мікротопонімів та відповідних географічних термінів дає можливість простежувати активні процеси формування місцевої ономастичної системи завдяки географічним назвам реалій, а також константувати, що семантичні трансформації у системі географічних назв – явище закономірне і простежується в багатьох мовних ареалах. Наведений матеріал дозволяє зробити висновок про такий напрямок семантичних переходів: асоціація з назвою певного предмета – географічний термін – власна назва.

Перспективним напрямом подальших досліджень вбачаємо детальніше вивчення назв мікрооб’єктів Волині, похідних від географічних термінів, що дасть змогу дослідити склад місцевого мікротопонімікону, схарактеризувати його структуру й з’ясувати семантику твірних основ.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ РАЙОНІВ

Вол. – Володимирський
Кв. – Ковельський
К.-К. – Камінь-Каширський
Лцк. – Луцький

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

с. – село
сс. – села
с-ще – селище

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данилюк О.К. Народні географічні терміни Волині: структура і семантика: монографіія. Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2020. 190 с.

2. Дзендзелівський Й. О. Сільськогосподарська лексика говорів Закарпаття. *Studia Slaviica*. X/12. С.3397.

3. Дзендзелівський Й. О. Українські назви для джерела. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae.* 1975. XXV/12. С. 149201.

4. Етимологічний словник української мови. К.: Наукова думка, 1982–1989. Т. 1–3.

5. Желєзняк І. М. Гідронімія і nomina topographica (бас. Ірпеня). *Питання історичної ономастики*. К.: Наукова думка, 1994. 335 с.

6. Желєзняк І. М. Київський топонімікон. К.: Видавничий дім «Кий», 2013. (Бібліотека української ономастики). 224 с.

7. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика*. К.: Наукова думка, 1987. с. 62267.

8. Марусенко Т. О. Назви рельєфу в українській мові (деякі назви западин). *Дослідження з мовознавства :* зб. Статей аспірантів і дисертантів. К. 1963. Вип. С. 62-78.

9. Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся). К.: Наукова думка, 1979.– 313 с.

10. Словник української мови. К.: Наукова думка, 19701980. Т. IXI.
11.Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-Західної України та суміжних земель. Т. І. / Упоряд. Г.Л.Аркушин. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 408 с.
12. Черепанова О. О. Народна географічна термінологія Чернігівсько-Сумського Полісся. Суми. 1984. 274 с.
13. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). К., 1998. 368 с.
14. Nitsche P. Die geographische Terminologie des Polnischen. Köln-Graz: Böhlau, 1964. 339 s.
15. Schütz I. Die geographische Terminologie des Serbokroatischen. Berlin: Akademie-Verlag, 1957. 113 S.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 821.09.161.2"19/20"(092)ЯВОРСЬКА
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.4

ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» У СТРУКТУРІ АКСІОЛОГІЙНОГО КОЛА «Я-ГРОМАДЯНИН» (НА МАТЕРІАЛІ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ О. ЯВОРСЬКОЇ)

THE OPPOSITION "FRIEND – FOE" IN THE STRUCTURE OF THE AXIOLOGICAL CIRCLE "I-CITIZEN" (BASED ON THE MATERIAL OF THE DIARY DISCOURSE OF O. YAVORSKA)

Дейна Л.В.,
orcid.org/0000-0003-1593-1337
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У пропонованій статті здійснено аналіз бінарної опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» як універсальної аксіологійної категорії, що структурує мовну картину світу та виконує функцію маркування етнонаціональної ідентичности. Дослідження побудоване на матеріалі щоденникового дискурсу, у якому поєднано індивідуальний досвід мовця з колективними смислами, відображеними у мовній практиці. З'ясовано, що дихотомія «свого» й «чужого» у межах аксіологійного кола «Я-громадянин» має визначальний характер, оскільки виконує роль механізму конструювання соціальних і культурних меж, забезпечує когнітивне впорядкування дійсности та реалізує процеси самоідентифікації суб'єкта.

Підкреслено, що зазначена опозиція корелює з універсальними антитезами добра і зла, позитивного та негативного, а її функціювання відбувається крізь систему мовних стратегій, що віддзеркалюють суспільно-історичні умови та колективний досвід. Аксіологійний вимір цієї пари концептів виявляється у здатності інтегрувати індивідуальні оцінки в колективні наративи, формуючи ціннісну основу національної свідомости.

У досліджуваних щоденникових записах Ольги Яворської окреслено два основні зрізи реалізації досліджуваної опозиції: революційний та воєнний. «Свої» марковані переважно меліоративними або нейтральними експлікаторами, тоді як «чужі» позначені значно ширшим і строкатішим корпусом пейоративних номенів / атрибутивів / перифраз. Лексико-семантична диспропорція між цими рядами витлумачено у зв'язку з потребою увиразнення загрозливого чинника в умовах суспільно-історичних потрясінь.

Окреслено перспективи подальших студій, пов'язаних із вивченням мовних механізмів репрезентації аксіологійних категорій у різних жанрах та дискурсах, що уможливить глибше осягнення закономірностей функціювання національно значущих концептів у сучасній українській лінгвокультурі.

Ключові слова: аксіологійне коло, меліоративна оцінка, пейоративна оцінка, опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ», самоідентифікація, щоденниковий дискурс.

The proposed article deals with the analysis of binary opposition "FRIEND - FOE" as a universal axiological category that structures the linguistic world view and performs the function of marking ethnic and national identity. This study is based on the material of diary discourse, which combines the individual experience of the speaker with collective meanings reflected in linguistic practice. It is found that the dichotomy of "friend" and "foe" within the axiological circle "I-citizen" has a determining feature, since it plays the role of a mechanism for constructing social and cultural boundaries, provides cognitive ordering of reality and implements the processes of self-identification of the subject.

It is emphasized that the mentioned opposition correlates with the universal antitheses of good and evil, positive and negative, while its functioning occurs through a system of linguistic strategies that reflect socio-historical conditions and collective experience. The axiological dimension of this pair of concepts is manifested in the ability to integrate individual evaluations into collective narratives, forming the value basis of national consciousness.

Among analyzed diary entries of Olga Yavorska are outlined two main snap shots of the implementation of the studied opposition – revolutionary and military ones. "Friends" are marked mainly by ameliorative or neutral explicators, while "Foes" are marked by a much wider and more diverse corpus of pejorative nomens / attributives / periphrases. The lexical and semantic disproportion between these sets is explained in connection with the need to emphasize a threatening factor under conditions of socio-historical upheavals.

This scientific work also outlines prospects for further research related to the exploration of linguistic mechanisms for representing axiological categories in various genres and discourses. Such research will enable a deeper understanding of the functioning patterns of nationally significant concepts in modern Ukrainian linguistic culture.

Key words: axiological circle, ameliorative evaluation, pejorative evaluation, "friend – foe" opposition, self-identification, diary discourse.

Постановка проблеми. Антропоцентричний вимір сучасних наукових розвідок спрямовують дослідницькі погляди на вивчення унікальних мовно-мовленнєвих явищ у проєкції на індивідуальні, психологічні, соціальні, історичні, культурні, політичні чинники розвитку конкретного суспільства, позаяк «кожна мова відображає певний спосіб сприйняття і пояснення дійсності,

притаманний лише тому народові (нації), який є її носієм» [1, с. 3]. З огляду на це особливої актуальности набуває докладне вивчення специфіки вербалізації та функціювання концептосфери українців, у якій свідомо чи несвідомо віддзеркалено реальність у лінгвокультурній площині. Вибір опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» для аналітичного вивчення цілком очевидний і закономірний, оскільки вона «пронизує всю культурно-історичну традицію української етноспільноти і має універсальний характер, бо в основі будь-якого колективного, масового, народного, національного світосприйняття лежать механізми розмежування свого і чужого» [1, с. 4]. Виструктурована й усвідомлена сутність концептів «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ», поза всяким сумнівом, для кожного є елементом етносвідомости, національної самоідентифікації, а як наслідок – опертям для відчуття внутрішньої та зовнішньої безпеки, тому що «своє» – це знайоме, зрозуміле, сподіване, незагрозливе. Такі когнітивні висновки, виструктуровуючись у цілісне поняття менталітету й формуючи мовну картину світу, здатні сформувати життєво необхідні етнічні кордони, що, як вдало помітив Ф. Барт, «спрямовують соціальне життя у певне річище, і це тягне за собою складну організацію поведінки та соціальних стосунків» [3, с. 7].

До того ж вибір саме діарійного дискурсу для вивчення не є випадковим, позаяк «щоденникові записи цікавлять дослідників не тільки з погляду фактографічної специфіки, здатності конкретизувати окремі факти історії, але й завдяки яскраво вираженим у них громадським та інтимно-особистісним інтонаціям, що сприяють пізнанню особливостей і епохи, і постатей самих діаристів – інтерпретаторів історичних подій, які вони самі чи їхні сучасники вважають значними, важливими» [5, с. 7], а це, у свою чергу, закладає цеглинки в підмурок вибудовування цілісної аксіологійної мовної картини світу українців, яка віддзеркалює етноспецифічні маркери національної тожсамости.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема внутрішньої і ментальної одмінности представників різних народів, як і будь-яка опозиційність, привертала увагу ще античних мислителів. Сучасні науковці в галузях філософії, культурології, психології, соціології, лінгвістики (М. Бубер, Б. Вальденфельс, Е. Гідденс, О. Дубчак, Г. Ковальова, О. Кривицька, К. Мальцева, О. Мельник, О. Селіванова, Т. Семашко, Е. Сміт і багато інших) одностайні в тлумаченні опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» як універсальної й такої, що «є невід'ємною складовою онтологічних уявлень щодо бінарної структури світу <…> для національної картини світу ця опозиція є основною: у найзагальнішому вигляді національна ідентичність виступає способом проведення відмінностей між тими, хто належить до нашого співтовариства і тими, хто до нього не належить» [2, с. 85]. Саме цю тезу вважаємо релевантною як дослідницьке опертя для нашої статті, оскільки вважаємо, що проведення демаркаційної межі між поняттями «свій» і «чужий» є направду життєво принциповим для українців в усі історичні часи. Погляди лінгвістів повсякчас звернені на заповнення лакун у питанні вербалізації національно специфікованих концептів, зокрема й антиномійної пари «СВІЙ – ЧУЖИЙ», однак для максимально удокладненого формування арсеналу мовних експлікаторів варто доповнювати його відомостями про особливості лінгвальної репрезентації в різних дискурсивних умовах, що обґрунтовує актуальність цієї праці.

Постановка завдання. Метою пропонованої розвідки є з'ясування лінгвальної та аксіологійної специфіки вербалізації в «Щоденникові болю і тривоги» Ольги Яворської концептуальної опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ».

Виклад основного матеріалу. Спираючись на розроблену раніше концепцію аксіологійних кіл, базовану на специфіці процесу автокомунікації та на парадигмі «Я-образів» щоденникаря (див.: [7]), у діаріуші О. Яворської доволі чітко виструктуровуємо аксіологійні кола «Я-громадянин», «Я-митець», «Я-особистість», «Я з-поміж людей» і «Я-довкілля», репрезентативний потенціал яких є неоднаковим з огляду на тематичний ареал аналізованого щоденника: «Це мозаїка щоденникових записів, поетичних замальовок, витяги з листів друзів та однодумців, що відображають події, зафіксовані протягом двох буремних років відчайдушної боротьби українського народу за власну Гідність, цілісність та соборність України» [8, с. 2].

Хронологійно щоденникові записи О. Яворської охоплюють період від 25 жовтня 2013 року до 31 грудня 2015 року, тому цілком закономірним є те, що магістральним з-поміж виявлених є аксіологійне коло «Я-громадянин», Ego-сектори якого «Я-Україна», «Я-суспільство», «Я-політика» перебувають у тісній контекстуальній сув'язі, генералізованій у аксіологічно марковану дихотомію «СВІЙ – ЧУЖИЙ», яка є природним параметром «оцінювання навколишнього і внутрішнього світу людини, що забезпечує усвідомлення людського Я, та належить до універсалій людського мислення» [6, с. 113].

Описувана далі аксіологійна опозиція концептів умотивована насамперед геополітичною, ідеологійною й (принципово важливо!) підживлюваною зовні поляризацією / строкатістю суспільства, що досягла свого чергового історичного піку наприкінці 2013 року й пролягає червоною ниткою в «Щоденнику болю і тривоги», історичним тлом якого є три ключові події 2013–2015 років: Революцію Гідности, анексію росією українських територій та воєнні дії на сході України. Опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ» у кожному із цих умовних періодів експлікована передовсім оцінно забарвленими номенами та має власну змістову й лінгвальну специфіку.

Природно, в аналізованому щоденниковому дискурсі умовна аксіологійна шкала дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ» стабільно корелює з універсальними метафізичними оцінними парами «ХОРОШИЙ – ПОГАНИЙ» і «ДОБРО – ЗЛО», оскільки в часи гострих протистоянь і потрясінь інстинкт самозбереження й виживання змушує людину чітко ідентифікувати, хто є свій, а хто – чужий. «СВІЙ» – то однодумець, друг, товариш, побратим, захисник, це той, хто на одному боці й матеріальних, фізичних, і світоглядних барикад. «ЧУЖИМ» же в описуваному історичному контексті дає влучне визначення сама авторка діаріуша Ольга Яворська: «…ті, хто втратив відчуття гідності і національної гордості <…> хто зазіхає на нашу вимріяну незалежність» [8, с. 75]. Таке потрактування щоденникарки цілком узгоджується з влучним дефінуванням цього концепта О. Дубчак: «Основними критеріями для виділення лінгвокультурних типажів „чужаків“ в українській мовній картині світу є територіальна належність, віросповідання, соціальний статус, зовнішність, мовні й мовленнєві особливості, тип поведінки на „своїй“ („нашій“) території, етнокультурна унікальність» [1, с. 15]. В аналізованому діарійному просторі вербалізатори опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» цілком логічно специфіковані відповідним меліоративним і пейоративним маркуванням.

У період письменницької рефлексії подій Євромайдану / Революції Гідности (записи, датовані 25.10.2013 ~ 01.03.2014) аксіологійне коло «Я-громадянин» в оптиці дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ» сфокусоване передусім на протиставленні учасників революційних подій (див. схему 1).

Аксіологійно маркований репрезентаційний комплекс «своїх», по суті, не має чітко вираженого ядра та периферії або типового засобу вираження. З-поміж оцінно забарвлених експлікаторів спостерігаємо певну структурно-семантичну строкатість, позаяк до них увійшли субстантиви й субстантивовані ад'єктиви – номени на позначення тих, хто виборював українську демократію, європейський вибір або підтримував протестний рух: *беззахисні, відчайдухи, месники, патріоти, ангели, сміливці, як героя, найкращі, найсміливіші* та ін. Водночас фіксуємо з-поміж них і відносно оцінно нейтральні одиниці, як-от: *євромайданівці, повстанці, добровольці* тощо.

Порівняно розмаїтішим є корпус зафіксованих вербалізаторів «своїх» у формі словосполучень, у яких носієм оцінного маркера здебільшого є атрибутивний компонент: *мирні студенти, мирні протестувальники, нескорені українці; патріотична молодь*; або в яких атрибутив суттєво посилює оцінну конотацію номена: *найчарівніший цвіт, Небесні ангели, саможертовний лицар*.

На окрему увагу заслуговують розлогі, поширені синтаксеми, що виконують називну функцію, іменуючи учасників протесту. З-поміж зафіксованих прикладів подибуємо й описові підрядні конструкції, і складні словосполучення, як-от: *ті, хто насмілився виступити проти антиукраїнського режиму; були живими людьми, які грудьми захистили нашу свободу, українцями з чисто людськими прагненнями*; *символи Світла і нескореності; символ боротьби за гідність і честь українця* а також узуальні перифрастичні конструкції: *Небесна Сотня; цвіт української нації*.

Типологійно співвідносними, але структурно-семантично більш пістрявими є засоби вираження «чужих» у контексті майданівського протистояння, зокрема цим синтаксемам властива багатша композиційна організація (на нашу думку, це спричинено тим фактом, що негативне / неприємне завжди привертає більше уваги й провокує яскравішу реакцію та сильнішу потребу омов-

Схема 1. Учасники революційних подій 2013–2014 рр. у контексті дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ»

лення її; часом це вмотивовано безпековим питанням, позаяк негативне може загрожувати життю й здоров'ю самого мовця або його оточення).

Авторка аналізованого щоденника для номенування ворожих, антимайданівських сил використовує доволі неоднорідний спектр оцінно обарвлених засобів. Насамперед вона вдається до субстантивів і субстантивованих ад'єктивів, що є загалом традиційним і найпродуктивнішим засобом номінації, позаяк це іманентна функція таких одиниць: *кати, каїни, окупант, «тітушки», шизофреники, «беркутівці», безликі.* Прикметно, що для інтенсифікації їх пейоративного значення щоденникарка додає аксіологійно марковані атрибутиви, переважно епітетного штибу: *найпотворніші пекельні демони; [жорстокість] продажних нікчем; найлютіші, наймерзенніші бандити; несамовиті «беркутівці»; нові «визволителі»; ненависні силовики; захищені до зубів, несамовиті у своїй люті «беркутівці»*. Використовує Ольга Яворська й перифрастичні структури, що апелюють до історичних паралелей із загарбниками попередніх епох: *орда «Беркута»; страшна армія Батия.* На окрему увагу заслуговує фрагмент, негативного оцінного значення в якому авторка досягає за рахунок промовистого порівняння «чужих» на Євромайдані з іншими «чужими» з відносно нещодавнього періоду історії нашого народу: *Хіба не так само жорстоко розправлялися з мирним населенням Західної України переодягнені в бандерівську форму енкаведисти?* Функцію опису ворожої сторони протистояння послідовно виконують і підрядні конструкції: *ті, які служать і вашим, і нашим; влада, яка залила центр української столиці кров'ю* та ін.

В умовній другій частині діаріуша Ольги Яворської, що стосується анексії Криму й початку воєнних дій у східних областях України (записи, датовані 02.03.2014 ~ 31.12.2015), опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ» природно корелює із віковічним протистоянням «Україна – росія», що вийшло на нове історичне коло. З цієї причини аналізована корелятивна пара концептів має іншу репрезентаційну природу (див. схему 2):

Найперше упадає в очі разюча кількісна й семантична непропорційність варіацій вербалізаторів «своїх» і «чужих». «Свої» в аналізованому історичному проміжку – це *патріоти, герої, хлопці, бійці, месники, кіборги, безіменні, найкращі; українські патріоти, українське військо, захисники Української держави; мертві зорі*. Перелік мовних репрезентацій формують окремішні субстантиви й субстантивовані ад'єктиви із прямим лексичним значенням, атрибутивні сполуки й авторський перифраз.

Натомість «чужі», до яких авторка природно зараховує представників окупаційної влади, росію й російські регулярні війська, російських найманців, сепаратистів і колаборантів, як і в попередній виокремленій та проаналізованій групі, експліковані непорівнювано більшою кількістю структурно-семантичних варіантів одиниць. Щодо передумов такої диспропорції в негативно й позитивно маркованих одиницях у нашому мовленні логічно розмірковує Т. Семашко: «У наборі значень, які складають інформаційний (понятєвий) мінімум поняття "чужий", в українській мовній картині світу (на її сучасному етапі) чітко простежується розуміння "чужого" як 'негативного', 'небезпечного', 'ворожого'. З цього приводу Е. Бенвеніст зауважує, що в кореляції до "чужий" – обов'язково ворог. Причина цього завжди в тому, що "народжений зовні" – завідомо ворог» [4, с. 241]. Від себе додамо, що в контексті українсько-російського протистояння (яке так чи так мало місце й під час подій Революції Гідности) репрезентація «чужого» із семами 'ворог' і 'небезпека' є неминучим. Більшість зафіксованих у «Щоденникові болю і тривоги» субстантивів-номенів «чужих» саме із таким узуальним пейоративним складом: *завойовники, окупанти, найманці і провокатори, загарбники, злочинці, бандити, бандити-убивці, ворог, «захисники», москалисько, «браття», завойовники, вороги і мародери, бойовики, терористи, покидьки, найманці і волоцюги, смертоносці, упирі, кати, москальня, сепаратисти, провокатори, малороси, «донецькі», україноненависника.*

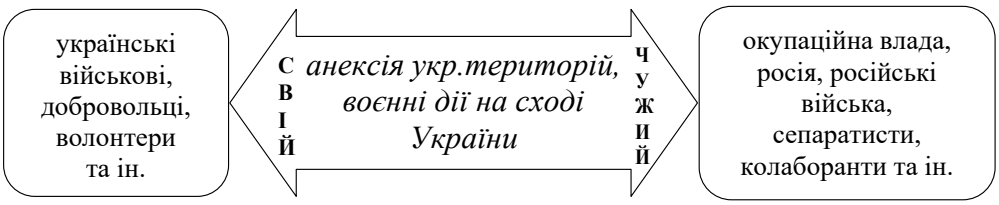

Схема 2. Учасники початку російсько-української війни (2014–2015 рр.) у контексті дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ»

Іменуючи супротивників і зрадників України, Ольга Яворська, авторка аналізованого діаріуша, майстерно добирає здебільшого художні атрибутиви, ніби щоразу гострить письменницьке перо, як лезо, що має здолати ворога: *озброєні до зубів молодики, окупаційна влада, юрби зрадників, московські агенти і шпигуни, здичавілі завойовники, нахабні покидьки, перевертні зі Сходу, перевертні й кримінальні злочинці, вишколені головорізи, страшна загроза, одурманені східняки, московська ненажерлива душа, істоти без совісті і честі, москаль ненаситний, російські найманці, зомбовані проросійські зайди, деморалізовані етнічні росіяни, лиха орда, московські зажерливі гени, найманці із Сербії, путінські пройдисвіти, путінських бандформувань, російських шовіністів*. Часом охудожнена оцінка «чужих» репрезентована складними, багатокомпонентними структурами, як-от: *люті злочинці, іменовані «бісами», «чеченами» та іншими лиховісними кличками; орда, що складається із найманців і волоцюг, – безбожна і дика*. Почасти така розмаїтість арсеналу аналізованих експлікаторів викликана й різнорідністю «чужих», яку вже було сформульовано раніше.

На окрему увагу заслуговує й низка варіантів назв країни «чужих», найбільшу продуктивність з-поміж яких, крім загальноприйнятого оніма, засвідчили юкстапозитні утворення: *держава-завойовник, держава-гнобитель, держава-диктатор, держава-вампір.* Носієм аксіологійно маркованого значення послідовно виступає другий компонент у цих номенах, експлікуючи пейоративні семи ‘жорстокість’, ‘небезпека’, ‘агресія’ тощо. Опріч описаних вище, зафіксовано й кілька інших одиниць: *імперська Росія, потужний хижак, Московіє!* Природно не оминає увагою щоденникарка Ольга Яворська й очільника терористичної держави, якого іменує диктатором, чудовиськом, демонським слугою: *Тільки така держава-вампір, як Росія, могла виплекати таке* ***чудовисько****, яким є Путін* (15.11.2014); *Десь у серці ворушиться віра, що Україна витримає, а з* ***демонським слугою*** *щось станеться: він або сконає, або зазнає повного особистого краху* (16.11.2014); ***Диктатори*** *не зупиняються, їх треба зупинити* (02.12.2014).

Дихотомія «СВІЙ – ЧУЖИЙ», послідовно корелюючи із протиставленнями «ХОРОШИЙ – ПОГАНИЙ» і «ДОБРО – ЗЛО», у щоденниковому дискурсі Ольги Яворської повсякчас увиразнюється й употужнюється антитетичною композицією, що дає змогу яскравіше підсвітити експліцитне меліоративне та пейоративне забарвлення опозиційних компонентів: *Як страшна армія Батия, як найлютіші, наймерзенніші бандити, як найпотворніші пекельні демони, «беркутівці» носилися по Майдану, з усієї сили гаратаючи беззахисних* (30.11.2013)*; Найболючіше дивитися, як юрби зрадників на вулицях українських міст вітають із захопленням завойовників, лютих злочинців, іменованих «бісами», «чеченами» та іншими лиховісними кличками* (07.10.2014); *Відчайдухи майже голіруч кидаються на захищених до зубів, несамовитих у своїй люті «беркутівців»* (22.01.2014)*; Не розумію, які шанси мають повстанці у цьому пеклі, оточеному ордою «Беркута»…* (22.01.2014); *Тільки тому, що ця влада служить не Богові і людям, а сатані* (24.01.2014); *Окупанти <…> називаючи патріотів фашистами, бендерівцями, екстремістами, свідомо чи несвідомо плутаючи Бандеру із Бендером* (07.03.2014); *Піднявся вільний дух над кривдним світом* (09.03.2014); *Посейбіч – ми, потойбіч – чорний блуд* (04.07.2014).

З-поміж синтаксико-стилістичних засобів увиразнення аксіологійного конотування вербалізаторів опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ», крім антитези, відчутну продуктивність демонструє градація, що нагнітає емоційне обарвлення висловлення, надаючи йому більшої іллокутивної сили: *Не знаю, що чекає на народ, Міністерство освіти і науки, яке очолює Дмитро Табачник, – україноненависник, ксенофоб, один із лідерів імперського шовінізму, прямий наслідник Юди, що з цинічним оскалом прогрожує змінити історію України* (23.11.2013); *Росія – це держава-завойовник, держава-гнобитель, держава-диктатор* (13.12.2013); *…народ, який витримав кріпацтво, голодомор, репресію, депортацію, приниження, Чорнобиль, Майдан, знищити неможливо* (05.05.2014); *На вулицях українських міст чеченці, москалі, сепаратисти, до зубів озброєні терористи, які безперешкодно перетинають кордон України* (04.06.2014).

Висновки. Опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ» у аналізованому щоденниковому дискурсі О. Яворської є визначальним аксіологійним маркером, що структурує мовну картину світу авторки зокрема й українців загалом у контексті суспільно-історичних подій 2013 – 2015 років. Вивчення вербалізаторів цих опозиційних концептів засвідчило їхню семантичну полярність, що послідовно корелює з універсальними опозиціями «ДОБРО – ЗЛО» та «ХОРОШИЙ – ПОГАНИЙ» з огляду на онтологійну природу концептів «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ» і хронологійне тло діаріуша. Дослідження виявило спектр лінгвальних засобів, які актуалізують дихотомію, зокрема номінативні, атрибутивні та периф-

растичні конструкції. Необхідність розлогого опису засобів омовлення цієї дихотомійної пари з огляду на національно-культурну специфіку, безперечно, потребує подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція «СВІЙ» – «ЧУЖИЙ» в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ 2009. 24 с.

2. Ковальова Г. Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2009. Вип. 5. С. 84-91.

3. Мальцева К. Опозиція «своє / чуже» як культурна універсалія. *Наукові записки НаУКМА*. 2002. Т. 20–21. С. 6–10.

4. Семашко Т. Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Вип. II (24), 2014. С. 238–242.

5. Сирко І. М. Сучасне щоденникознавство : бібліографічний покажчик. Дрогобич : Посвіт, 2013. 318 с.

6. Сирко І. М. Щоденниковий дискурс емігрантів: «українська мова» у фокусі дихотомії «свій – чужий». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2013. Вип. 32(1), С. 113–117.

7. Степаненко М., Дейна Л. Суб’єктивна та об’єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі. Полтава : Дивосвіт, 2018. 268 с.

8. Яворська О. Щоденник болю і тривоги. Львів : Апріорі, 2016. 184 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.161.2’276.6:378.147
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.5

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ: УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

SPEAKING COMPETENCE AS THE BASIS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION: UKRAINIAN LANGUAGE IN A PROFESSIONAL CONTEXT

Дзинглюк О.С.,
orcid.org/0000-0003-0000-1639
доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Одеського національного морського університету

Коробко Т.О.,
orcid.org/0009-0008-3767-3352
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету

Шотурма Н.В.,
orcid.org/0000-0003-4312-4217
кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри журналістики
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена комплексному аналізу мовленнєвої компетентності як фундаментальної основи професійного спілкування у сучасному українському суспільстві. Наголошено, що в умовах глобалізації, цифровізації комунікативного простору та розбудови національної освітньої системи українська мова набуває ключового значення не лише як державна, а й як основа формування професійної культури, етики й корпоративної ідентичності фахівця. Визначено, що мовленнєва компетентність є інтегрованою характеристикою особистості, яка охоплює знання лексичних, граматичних і стилістичних норм, уміння адаптувати мовні засоби до специфіки професійного дискурсу, володіння комунікативними стратегіями, аргументацією, риторикою, етикетом і навичками міжкультурної взаємодії. Розглянуто сучасні тенденції розвитку української мови у сфері професійного спілкування, підкреслено роль університетської освіти у формуванні навичок ділового мовлення та професійної комунікації. Висвітлено методичні підходи до розвитку мовленнєвої компетентності у студентів закладів вищої освіти, зокрема застосування інтерактивних, ситуаційно-рольових і проблемно-комунікативних методів навчання, кейс-методу, проєктної діяльності, цифрових освітніх ресурсів і тренінгових технологій. Обґрунтовано необхідність системної роботи зі збагачення активного словникового запасу, формування навичок побудови різних типів професійних текстів (звіти, доповіді, резюме, ділові листи, презентації) та розвитку комунікативної гнучкості для ефективної взаємодії з партнерами, колегами й клієнтами. Особливу увагу приділено важливості україномовного професійного середовища як чинника соціокультурної інтеграції, підтримання мовного престижу та зміцнення професійної репутації. Підкреслено, що мовленнєва компетентність у професійному контексті є не лише інструментом комунікації, а й маркером рівня культури, індикатором готовності до командної роботи, лідерства й етичної взаємодії. Окреслено перспективи вдосконалення освітніх програм з української мови за професійним спрямуванням, зорієнтованих на формування фахівців, здатних до комунікації на рівні міжнародних стандартів, адаптації до багатомовного середовища та ефективної участі у професійних і міжкультурних дискусіях.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, професійне спілкування, українська мова, комунікативні стратегії, професійна ідентичність, культура ділового мовлення, інтерактивні методи навчання, цифровізація комунікативного простору.

The article is devoted to a comprehensive analysis of speech competence as a fundamental basis of professional communication in modern Ukrainian society. It is emphasized that in the conditions of globalization, digitalization of the communicative space and the development of the national educational system, the Ukrainian language acquires key importance not only as a state language, but also as a basis for the formation of professional culture, ethics and corporate identity of a specialist. It is determined that speech competence is an integrated characteristic of a person, which includes knowledge of lexical, grammatical and stylistic norms, the ability to adapt language tools to the specifics of professional discourse, mastery of communicative strategies, argumentation, rhetoric, etiquette and skills of intercultural interaction. The article considers modern trends in the development of the Ukrainian language in the field of professional communication, and emphasizes the role of university education in the formation of business speech and professional communication skills. Methodological approaches to the development of speech competence in students of higher education institutions are highlighted, in particular the use of interactive, situational-role and problem-communicative teaching methods, case method, project activity, digital educational resources and training technologies. The need for systematic work on enriching active vocabulary, forming skills in constructing various types of professional texts (reports, reports, resumes, business letters, presentations) and developing communicative flexibility for effective interaction with partners, colleagues and clients is substantiated. Particular attention is paid to the importance of the Ukrainian-speaking professional environment as a factor of socio-cultural integration, maintaining linguistic prestige and strengthening professional reputation. It is

emphasized that speech competence in a professional context is not only a communication tool, but also a marker of the level of culture, an indicator of readiness for teamwork, leadership and ethical interaction. The prospects for improving educational programs in the Ukrainian language in a professional direction, focused on the formation of specialists capable of communicating at the level of international standards, adapting to a multilingual environment and effectively participating in professional and intercultural discussions, are outlined.

Key words: speech competence, professional communication, Ukrainian language, communicative strategies, professional identity, business speech culture, interactive teaching methods, digitalization of the communicative space.

Постановка проблеми. Сучасні трансформації у суспільстві, економіці та освітній сфері України висувають нові вимоги до рівня мовленнєвої культури та комунікативної компетентності фахівців різних галузей. Українська мова як державна набуває особливого значення у сфері професійного спілкування, де вона виконує не лише інструментальну, а й ідентифікаційну функцію, формуючи корпоративну культуру, професійну етику й імідж установи. У цих умовах виникає потреба ґрунтовного переосмислення теоретичних та методичних засад формування мовленнєвої компетентності, адже традиційні підходи, орієнтовані переважно на відтворення мовних знань, не забезпечують достатнього рівня готовності до реального професійного спілкування.

Додатковим чинником, що актуалізує досліджувану проблематику, є цифровізація комунікативного простору та міжкультурна взаємодія, які розширюють спектр професійних комунікативних ситуацій і вимагають від фахівця володіння сучасними комунікативними стратегіями, гнучкістю мовлення, здатністю до критичного мислення й аргументованої презентації власної позиції. Незважаючи на наявність окремих досліджень, бракує цілісного бачення процесу формування українськомовної мовленнєвої компетентності у студентів закладів вищої освіти саме в аспекті професійного дискурсу.

Таким чином, проблема полягає у визначенні ефективних шляхів і методів розвитку мовленнєвої компетентності як складника професійної підготовки, що здатні забезпечити готовність майбутнього фахівця до комунікації у швидкозмінному, багатомовному та цифровізованому середовищі. Її вирішення потребує комплексного підходу, який поєднує лінгвістичні, психолого-педагогічні та комунікативно-методичні аспекти, з урахуванням специфіки сучасного професійного простору та державної мовної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова дискусія навколо мовленнєвої компетентності у професійному контексті демонструє кілька взаємопов'язаних трендів: системне осмислення структури компетентності, зростаюча увага до міждисциплінарних підходів (лінгвістика – педагогіка – комунікаційні студії), а також широке впровадження цифрових і інтерактивних методик навчання. У низці останніх публікацій мовленнєва компетентність постає як інтегрована якість фахівця, яка поєднує лексико-граматичну підготовку з риторичними навичками, стратегіями аргументації й етичними нормами професійного мовлення. Цю інтеграційну перспективу підкреслюють сучасні дослідження національного рівня [8].

Один із помітних напрямів – прагнення поєднати традиційні лінгвістичні методи з цифровими освітніми ресурсами. Емпіричні дослідження останніх років показують, що проєктні підходи, онлайн-платформи та моделі змішаного навчання підвищують практичну спроможність студентів щодо формування професійних мовних навичок, зокрема в частині підготовки ділових текстів і усного професійного виступу. Праці, які аналізують ефективність таких інструментів, вказують на помітне зростання результативності при організації цілеспрямованих тренінгів та модульних курсів [2].

Окремі дослідження фокусуються на специфіці формування мовленнєвої компетентності в конкретних професійних групах (правоохоронці, військові, економісти, непрофільні спеціальності тощо). Такі праці демонструють, що навчальні програми мають бути адаптовані до професійного дискурсу: лексика й жанри (звіт, доповідь, службовий лист) повинні відпрацьовуватись у контексті предметної діяльності, а тренінги – моделювати типові комунікативні ситуації галузі. Дослідження щодо військових і правоохоронних груп ілюструють практичну цінність спеціалізованих модулів навчання для підвищення оперативної комунікації й міжвідомчої взаємодії.

На рівні навчальних програм спостерігається послідовна інтеграція курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у базові освітні траєкторії вишів. Сучасні робочі програми та посібники акцентують на формуванні не лише мовних знань, а й практичних компетентностей: підготовці професійних текстів, розвитку навичок презентації, корпоративної комунікації та ділового етикету. Це вказує на прагнення системи освіти забезпечити готовність випускника до професійної взаємодії в україномовному середовищі [10].

Водночас у наукових публікаціях помітні й незаповнені ніші: бракує великих лонгітюдних досліджень, що відстежували б динаміку мовленнєвої компетентності у студентів протягом адаптації до ринку праці; обмежено представлені порівняльні дослідження ефективності конкретних методик у різних галузях; недостатньо вивчені механізми трансферу компетенцій між мовами у багатомовному професійному середовищі. Комплексне вирішення цих питань вимагатиме міжуніверситетських дослідницьких проєктів та систематичної апробації навчальних модулів у реальних професійних практиках.

Постановка завдання. У контексті окресленої проблеми й аналізу сучасних досліджень виникає потреба у цілеспрямованому теоретико-методичному опрацюванні питання формування мовленнєвої компетентності у професійному середовищі. Завданням дослідження є з'ясування ролі української мови як ключового ресурсу професійного спілкування та чинника професійної ідентичності, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення освітніх програм і навчально-методичного забезпечення [3].

Для реалізації мети дослідження визначено такі конкретні завдання:

1. Розкрити сутність і структуру поняття «мовленнєва компетентність» у професійному дискурсі та окреслити її складники (лінгвістичні, комунікативно-стратегічні, соціокультурні).

2. Дослідити особливості української мови як інструменту професійного спілкування в сучасних умовах глобалізації, цифровізації та міжкультурної взаємодії.

3. Проаналізувати наявні методики та підходи до розвитку мовленнєвої компетентності у студентів закладів вищої освіти й оцінити їхню ефективність для підготовки фахівців.

4. Визначити чинники, що сприяють або перешкоджають формуванню україномовного професійного середовища, та запропонувати способи його активізації.

5. Сформулювати методичні рекомендації для удосконалення навчальних програм з української мови за професійним спрямуванням із акцентом на інтерактивні й цифрові освітні технології.

6. Розробити узагальнену модель формування мовленнєвої компетентності, що враховує потреби сучасного ринку праці й вимоги до професійної комунікації.

Таким чином, постановка завдання полягає не лише у фіксації окремих дослідницьких кроків, а й у створенні цілісної концепції розвитку мовленнєвої компетентності, яка відповідає вимогам часу та підвищує конкурентоспроможність майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Формування мовленнєвої компетентності у професійному контексті є багатовимірним процесом, що поєднує мовні знання, практичні навички й комунікативні стратегії. У центрі цього процесу – розвиток здатності майбутніх фахівців не лише грамотно й логічно будувати висловлювання, а й адаптувати їх до конкретної професійної ситуації. Саме українська мова, закріплена в освітньому та правовому полі як державна, виступає ключовим засобом комунікації у діловій, адміністративній, правовій, медичній та інших сферах, де точність, зрозумілість і нормативність мовлення безпосередньо впливають на результат професійної діяльності [1].

Сучасні підходи до розвитку мовленнєвої компетентності пропонують рухатися від засвоєння базових граматичних та лексичних структур до вироблення гнучких стратегій комунікативної взаємодії. Це означає, що професійна українська мова перестає бути лише предметом академічного вивчення й перетворюється на інструмент повсякденної практики. Наприклад, майбутні економісти повинні вміти укладати чіткі та коректні звіти, менеджери – проводити презентації, юристи – формулювати правові документи, а медики – складати анамнез та інформовану згоду пацієнта зрозумілою й коректною мовою. У кожному випадку змінюється і словник, і стиль, і прагматичний акцент висловлювань.

Важливим аспектом викладу є інтеграція мовних і соціокультурних чинників. У реальних умовах комунікація часто виходить за межі чисто мовної компетенції: вона передбачає дотримання етичних норм, особливостей професійного етикету, здатність розпізнавати невербальні сигнали. Так, ділове листування вимагає стриманого тону, чіткого структурування й посилання на нормативні акти, тоді як усна презентація потребує переконливості, динамічності й урахування аудиторії. У межах професійного середовища ці компоненти переплітаються, створюючи цілісну картину комунікативної поведінки фахівця [5].

Особливої уваги заслуговує питання стандартизації й унормування української мови у професійному середовищі. З одного боку, державні стандарти та навчальні програми задають рамки, які забезпечують єдині підходи до навчання; з іншого – швидкий розвиток нових галузей, поява термінології, запозиченої з англійської, та цифровізація комунікацій створюють додаткові виклики. Це змушує викладачів і науковців шукати баланс між нормативністю й гнучкістю,

пропонувати студентам адаптивні навчальні матеріали, створювати корпуси текстів, що відображають сучасну мовну практику.

Не менш значущою складовою є формування вмінь критичного осмислення та редагування власних текстів. Сучасний фахівець має не лише відтворювати готові мовні формули, а й творчо опрацьовувати інформацію, перевіряти достовірність даних, коригувати стилістичні невідповідності. Саме ці компетенції – гнучкість, уважність до деталей, орієнтація на адресата – визначають рівень комунікативної культури особистості й стають підґрунтям професійного успіху.

Важливим чинником є й технологічний аспект. Використання мультимедійних та інтерактивних платформ у процесі навчання української мови для професійних цілей сприяє розвитку мовленнєвої компетентності завдяки імітації реальних ситуацій. Наприклад, моделювання онлайн-переговорів, створення електронних кейсів, робота з відеоматеріалами дозволяють студентам відчути реалії професійного спілкування, спробувати різні комунікативні стратегії та отримати оперативний зворотний зв'язок. Таке навчання поєднує аналітичний і практичний рівні, а також стимулює креативність [2].

Насамкінець, мовленнєва компетентність у професійному контексті не є статичною. Вона постійно розвивається під впливом змін у суспільстві, появи нових інформаційних технологій і запитів ринку праці. Тому ефективна система навчання української мови для професійних потреб має бути динамічною, адаптованою до сучасних умов та орієнтованою на реальні практики комунікації. Її результатом стає не лише володіння мовою на високому рівні, а й уміння застосовувати її як інструмент професійної взаємодії, засіб вираження ідей і підтримки іміджу фахівця.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що мовленнєва компетентність, розглянута як основа професійного спілкування, є не лише сукупністю мовних знань, а насамперед динамічним утворенням, яке інтегрує комунікативні навички, соціокультурний досвід і здатність до критичного мислення. Дослідження підтверджує, що українська мова у професійному контексті виконує не лише комунікативну функцію, а й стає маркером професійної етики та інструментом підтримки іміджу фахівця.

Узагальнення теоретичних підходів і практичних напрацювань показало: успішне опанування професійного мовлення можливе лише за умови системного поєднання мовної підготовки, вправ на розвиток критичного мислення, роботи з автентичними текстами та моделювання реальних комунікативних ситуацій. Студенти, що проходять таке навчання, виявляють більш високу гнучкість у доборі мовних засобів, точніше дотримуються стилістичних норм і краще усвідомлюють соціокультурний контекст професійної взаємодії.

Отримані результати підкреслюють важливість зміни традиційної парадигми навчання: від механічного засвоєння правил – до формування здатності застосовувати їх творчо, адаптувати до конкретної сфери й завдань. Зокрема, інтеграція цифрових технологій та мультимедійних ресурсів у навчальний процес дозволяє значно підвищити рівень мовленнєвої компетентності, створюючи середовище, максимально наближене до реального професійного спілкування [6].

Таким чином, українська мова як обов'язковий компонент професійної підготовки є потужним чинником соціалізації та кар'єрного становлення. Її успішне засвоєння не лише підвищує якість комунікації у сфері професійної діяльності, а й сприяє формуванню позитивного іміджу держави, зміцненню культурної та мовної ідентичності. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на поглиблене вивчення галузевих терміносистем, удосконалення навчально-методичного забезпечення та аналіз нових форм цифрової комунікації, що стають невід'ємною частиною професійного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Л. Українська мова у професійній діяльності: теоретичні та практичні аспекти. Київ : Логос, 2020. 256 с.

2. Бондаренко І. Мовленнєва компетентність як складник професійної підготовки студентів немовних спеціальностей. *Педагогічний дискурс*. 2021. № 30. С. 45–52.

3. Василенко М. Формування комунікативної компетентності у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням. *Молодь і ринок.* 2022. № 7. С. 67–71.

4. Григоренко О. Українська мова як чинник професійної соціалізації майбутніх фахівців. *Педагогічні науки*. 2019. № 87. С. 123–131.

5. Дзюба С. Інтерактивні технології навчання української мови для професійних потреб. *Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова.* 2020. № 140. С. 89–95.

6. Жук Л. Мовна підготовка студентів немовних спеціальностей: сучасний стан і перспективи. Вища школа. 2021. № 5. С. 33–39.

7. Іваненко Н. Комунікативна компетентність як складова професійної культури. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 1. С. 102–110.

8. Коваль В. Формування мовленнєвої компетентності у майбутніх економістів. *Професійна освіта.* 2020. № 4. С. 58–64.

9. Литвиненко О. Професійно орієнтоване навчання української мови: сучасні підходи. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2019. № 2. С. 75–82.

10. Мельник Г. Українська мова як засіб формування іміджу сучасного фахівця. *Освітній простір України*. 2023. № 11. С. 44–49.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.161.2:316.613.434
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.6

ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

VERBAL AGGRESSION IN UKRAINIAN – SPEAKING MEDIA DISCOURSE: LEXICAL-SEMANTIC ASPECT

Єльнікова Н.І.,
orcid.org/0000-0002-5061-8226
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті виявлено, що в умовах гібридної війни та масштабної агресії медіадискурс набуває стратегічного значення, трансформуючись у ключову платформу ідеологічного та психологічного протистояння. На цьому тлі мова функціонує не лише як засіб інформаційної трансляції, але і як потужний інструмент емоційно-оцінного впливу та маніпуляції. Визначено, що дослідження феномену вербальної агресії та медіадискурсу є полідисциплінарним науковим напрямом, який інтенсивно розробляється в сучасній українській і світовій філологічній думці, особливо в контексті глобальних інформаційних викликів і суспільних конфліктів. Закцентовано на тому, що вербальна агресія в україномовному медіадискурсі характеризується високою лексичною динамічністю і багатоаспектною семантичною розгалуженістю її конститутивних компонентів. Проаналізовано трактування терміна *вербальна агресія* в лінгвістичному, психолінгвістичному та прагматичному аспектах. Установлено, що пейоративна номінація й інвективна лексика формують найбільш експліцитну та функціонально помітну категорію агресивного мовленнєвого інструментарію. Виявлено, що внаслідок дії екстралінгвальних чинників (воєнних і політичних) низка термінів функціонує як політично вмотивовані пейоративи, набуваючи виразного негативного оцінного забарвлення. Підкреслено, що використання зооморфної лексики формує потужний агресивний інструментарій, оскільки ці метафори слугують безпосередньою стратегією приниження опонента та є ключовим механізмом його дегуманізації в дискурсі. Визначено, що лексичні одиниці з мілітарним і травматичним забарвленням конституюють характерний і функціонально значущий елемент медіадискурсу, що є прямим наслідком екстралінгвальних чинників в умовах воєнного часу. Виявлено, що в українському медійному дискурсі фіксується інтенсивний процес генерації оказіоналізмів і неологізмів, які функціонують як засоби вербальної агресії завдяки своєму помітному негативно-оцінному смисловому навантаженню.

Ключові слова: вербальна агресія, медіадискурс, лексико-семантичний аспект, інвектива, пейоративна лексика, семантична трансформація, мова ворожнечі.

The article reveals that in condition of the hybrid war and the large-scale aggression, media discourse acquires a strategic importance, transforming into a key platform of ideological and psychological confrontation. Against this background, language functions is not only as a means of information transmission, but also as a powerful tool of emotional and evaluative influence and manipulation. It has been determined that the study of the phenomenon of verbal aggression and media discourse is a multidisciplinary scientific direction that is being intensively developed in the modern Ukrainian and the world philological thought, especially in the context of global information challenges and social conflicts. It is emphasized that verbal aggression in the Ukrainian-speaking media discourse is characterized by high lexical dynamism (mobility) and multifaceted semantic ramification of its constitutive components. The term verbal aggression is interpreted in linguistic, psycholinguistic and pragmatic aspects. It has been established that pejorative nomination and invective vocabulary form the most explicit and functionally noticeable category of aggressive speech tools. It has been revealed that due to the action of extralingual factors (military and political), a number of terms function as politically motivated pejoratives, acquiring a distinct negative evaluative connotation. It is emphasized that the use of zoomorphic vocabulary forms a powerful aggressive toolkit, since these metaphors serve as a direct strategy for humiliating the opponent and are a key mechanism for his dehumanization in discourse. It has been determined that lexical units with military and traumatic connotations constitute a characteristic and functionally significant element of the media discourse, which is a direct consequence of the extralingual factors in wartime conditions. It has been revealed that in Ukrainian media discourse there is an intensive process of generation of occasionalisms and neologisms, which function as means of verbal aggression due to their noticeable negative evaluative semantic load.

Key words: verbal aggression, media discourse, lexical-semantic aspect, invective, pejorative vocabulary, semantic transformation, hate speech.

Постановка проблеми. У контексті гібридної війни та масштабної агресії особливого значення набуває медіадискурс як ключова платформа ідеологічної та психологічної боротьби, де мова стає не лише засобом передання інформації, але й потужним інструментом емоційного впливу та маніпуляцій. Це створює необхідність ретельного аналізу мовних ресурсів, які сприяють загостренню суспільної поляризації та формуванню агресивних моделей комунікації. Хоча вербальну агресію активно досліджують у межах соціолінгвістики та прагматики, її лексико-семантич-

ний аспект у контексті сучасних україномовних медіа залишається недостатньо розробленим. Це стосується таких платформ, як новинні портали, соціальні мережі, месенджери, Telegram-канали та телебачення. Виникає потреба в систематизації та класифікації лексичних одиниць і семантичних груп, які виступають маркерами агресії, серед яких інвективи, обсценна та пейоративна лексика, заклики до насильства, а також мова ворожнечі (hate speech). Водночас важливо провести аналіз щодо діапазону їхнього використання й інтенсивності у різних жанрах медіадискурсу, що дозволить глибше зрозуміти особливості їхнього функціонування.

Україномовний медіадискурс вирізняється своєю особливою природою, яка формується під впливом процесів дерусифікації та відродження національної мовної ідентичності. Це спричиняє створення унікального комунікативного простору, де вербальна агресія може виявлятися як внаслідок політичних мотивів, так і бути зумовленою соціокультурними чинниками. Наукова проблема спрямована на філологічний аналіз механізмів лексико-семантичного втілення вербальної агресії в сучасних українських медіа, з урахуванням її функціонального навантаження (маніпулятивного, оцінного, інвективного) і впливу мовних засобів на формування суспільної думки й комунікативної культури в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз феномену вербальної агресії та медіадискурсу являє собою багатогранний науковий напрямок, який активно розвивається в сучасній українській і світовій філологічній думці, особливо з огляду на актуальні виклики глобального інформаційного простору. Фундаментальні теоретичні основи дослідження вербальної агресії базуються на наукових підходах, які розглядають мову як засіб конфлікту, оцінювання та маніпулювання комунікативним простором. Особливу роль у формуванні концепції мовної агресії відіграли напрацювання в галузі теорії мовленнєвих актів, представлені Дж. Остіном і Дж. Серлем [10, 11], а також дослідження інвективної лексики та дисфемізмів, детально розглянуті в роботах С. Формановой, Н. Войцехівської [8, 3]. У контексті української наукової традиції ці аспекти були широко проаналізовані в дослідженнях Л. Ставицької [7], яка акцентувала на функціонуванні лексики зниженого стилістичного рівня й обсценної лексики, що є невід'ємним компонентом агресивного мовлення.

Медіа відіграють важливу роль як платформа для формування і трансляції агресивних наративів, що привертає значну увагу дослідників. Сучасні наукові студії часто зосереджуються на феномені *мови ворожнечі* (Hate Speech) і її функціонуванні в контексті політичної комунікації. Українські вчені, серед яких Ф. Бацевич [1], Л. Безугла, Т. Безугла [2], детально дослідили лінгвопрагматичні характеристики медіадискурсу на тлі інформаційних конфліктів, особливу увагу приділяючи стратегіям і тактикам дискредитації опонентів. Крім того, комунікативні стратегії впливу в медіапросторі були предметом аналізу праць таких дослідників, як А. Калита, О. Клименюк, Л. Тараненко [6]. Водночас більшість робіт акцентували увагу на прагматичних і стилістичних аспектах, а також розглядали проблематику російської пропаганди як одну з ключових тем.

Лексико-семантичний аспект вербальної агресії в сучасному україномовному медіадискурсі залишається фрагментарно дослідженим і недостатньо систематизованим. Хоча окремі наукові праці присвячені вивченню лексики конфлікту (зокрема, праці О. Качмар [4], Н. Кутуза [5], Н. Шульжук [9]), відсутність комплексного підходу до цієї тематики обмежує її загальне розуміння. Бракує чіткого розмежування пейоративної лексики з оцінним забарвленням від прямої інвективи, ураховуючи специфіку її функціонування в контексті медіадискурсу.

Мета дослідження полягає у виявленні та систематизації лексико-семантичних компонентів вербальної агресії в сучасному україномовному медіадискурсі, здійсненні їхнього функціонального аналізу та визначенні специфіки їхнього використання як інструменту впливу та маніпуляції в різних типах медіаконтенту, особливо в умовах інформаційного протистояння.

Виклад основного матеріалу. Вербальна агресія в україномовному медіадискурсі вирізняється значною лексичною мобільністю та багатоплановістю семантичних компонентів. Така особливість є результатом складної політичної і воєнної ситуації, що визначає характер комунікаційного простору. На відміну від побутових конфліктів та інвективної риторики, лексика з ознаками агресивності в медіа становить усвідомлену прагматичну стратегію, спрямовану на дискредитацію опонентів, поляризацію суспільства та формування стереотипізованого негативного іміджу таких категорій, як *ворог*, *зрадник* чи *некомпетентний діяч*. Вербальна агресія належить до міждисциплінарних категорій, що має багатоаспектну природу, яка варіюється залежно від напрямку дослідження в конкретній галузі науки. У контексті нашого аналізу, спрямованого

на дослідження лексико-семантичних характеристик агресії в українськомовному медіадискурсі, особливо важливим є розмежування та взаємне співвіднесення підходів, розроблених у сфері лінгвістики, психолінгвістики та прагматики. Уважаємо значним аналіз Н. Войцехівської, яка виявляє взаємозв'язок між вербальною агресією та її багатогранним впливом на комунікативні процеси та соціальну взаємодію з «прагненням одного мовця задовольнити власну інтенцію на тлі протесту з боку іншого учасника» [3, с. 8].

Із точки зору лінгвістів, вербальна агресія оцінюється як сукупність мовних засобів, свідомо спрямованих на порушення комунікативних та етичних норм мови задля досягнення негативного впливу. О. Качмар інтерпретує вербальну агресію як деструктивну форму мовленнєвої поведінки, що має чітко виражений конфліктогенний потенціал, зазначаючи що в її сутнісній основі «лежить установка на суб'єктно-об'єктний тип спілкування й негативізуючий вплив на адресата» [4, с. 55]. Науковиця С. Форманова дотримується позиції, згідно з якою вербальна агресія концептуально тотожна інвективі, пропонуючи, відповідно, таке дефінітивне окреслення: «вербально виражене ставлення адресанта до адресата, яке має на меті різке звинувачення, осуд з метою образити, принизити й зганьбити опонента та дискредитувати його» [8, с. 122]. Особливу увагу мовознавці приділяють системному рівню мови, досліджуючи на лексичному рівні інвективну лексику, пейоративи, обсценну лексику та дисфемізми, які використовують замість табуйованих понять. Лінгвісти, зокрема Л. Ставицька, займаючись вивченням генезису, структури та класифікації цих мовних одиниць, розглядала їх як готові знаки з агресивним семантичним навантаженням, підкреслюючи, що «лайка та інвектива виражають лише негативне ставлення мовця до об'єкта оцінки чи адресата, і вони інтенційно спрямовуються на те, щоб образити останнього» [7, с. 22]. Отже, поняття вербальної агресії фокусується на формі та семантиці мовних одиниць із негативним, конфліктним, образливим або зневажливим забарвленням.

Психолінгвістика зосереджується не на аналізі мовного матеріалу як такого, а на вивченні свідомості мовця та процесів, що зумовлюють виникнення агресивних висловлювань. У цьому аспекті вербальна агресія розглядається як мовленнєва дія, спрямована на нанесення психологічної шкоди, приниження гідності або вплив на поведінку адресата, навіть проти його волі. Вона виступає зовнішнім виявом внутрішнього емоційного і психологічного стану мовця, такого як гнів, ворожість чи роздратування. Н. Кутуза акцентує увагу на високому маніпулятивному потенціалі вербальної агресії, розглядаючи її як прагматичний інструмент цілеспрямованого впливу на свідомість адресата, яка «миттєво "вмикає" потрібні емоції та реакції, й при чому швидко розповсюджується в мережевому дискурсі», «дає змогу активізувати негативні емоції» і, «діючи за принципом медіавірусного зараження, маніпулює масами» [5, с. 17]. Особливу увагу науковці приділяють способам внесення агресивно забарвлених мовних одиниць, зокрема медійних ярликів, у колективну мовну свідомість. Це сприяє формуванню стійких негативних стереотипів, подібних до образу ворога. З огляду на це вивчення механізмів впливу агресивної лексики є важливим для осмислення ролі медіадискурсу, адже подібна лексика виступає сильним психологічним тригером. Учені акцентують увагу й на тому, наскільки адресати спроможні ідентифікувати певні висловлювання як агресивні. Це значною мірою залежить від їхніх фонових знань, емоційного стану та контексту комунікації. Отже, психолінгвістика трактує вербальну агресію як психологічний феномен, що знаходить своє відображення та реалізацію у мовленнєвій діяльності.

Прагматика як наука досліджує, функціонування мови в соціальних контекстах, зокрема акцентуючи увагу на її впливі під час комунікації. Вербальна агресія трактується як руйнівний мовленнєвий акт або стратегія, що має на меті порушити принцип кооперації та спрямована на досягнення некооперативних цілей. Теорія мовленнєвих актів, започаткована англійським філософом і логіком Дж. Остіном у знаковій праці «How to do things with words» (1962), стала методологічною основою для вивчення вербальної комунікації як тріади функціонально взаємопов'язаних компонентів: інтенції (мовленнєвого наміру), власне мовленнєвого акту та реалізованої мовленнєвої структури (висловлення/тексту) [10]. Дж. Остін розглядав мову як інструктивне знаряддя досягнення комунікативної мети, а мовлення – як інструмент реалізації інтенції (наміру) мовця в процесі мовленнєвої дії. На основі цього функціонального підходу вчений виокремив три конститутивні складові мовленнєвого акту: локуцію, ілокуцію та перлокуцію. Дослідження ілокутивної сили висловлення, що відображає намір мовця, стало підґрунтям для Дж. Серля у створенні класичної типології мовленнєвих актів. Ця модель охоплює п'ять основних класів: репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви та

декларативи [11, с. 10]. Аспект агресії дослідники розглядають через призму інвективних, погрозливих, образливих чи звинувачувальних висловлювань. У цьому контексті особливу роль відіграє перлокутивний ефект, тобто реальний вплив сказаного на внутрішні переживання та поведінкові реакції адресата. Вербальна агресія є конститутивним компонентом широких конфліктогенних та дискредитаційних комунікативних стратегій, включно з феноменом «мови ворожнечі» (hate speech). Сутнісною спрямованістю цих стратегій є дестабілізація міжособистісних чи суспільних відносин та ескалація соціальної напруги. Прагматична кваліфікація висловлення як агресивного значною мірою детермінована його соціальним, політичним і культурним контекстом. Особливо це виявляється у медіадискурсі воєнного часу, де навіть первісно нейтральні лексичні одиниці здатні набувати вираженого агресивного прагматичного потенціалу залежно від комунікативної ситуації. Отже, у межах прагмалінгвістики вербальну агресію необхідно трактувати як специфічний мовленнєвий акт, оцінка якого здійснюється через призму його інтенції (мети) та перлокутивного ефекту (впливу) у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Пейоративна номінація й ***інвективна лексика*** становлять одну з найвиразніших і безпосередніх категорій. До її складу входять інвективи прямої дії, до яких належать традиційні образи та лайливі вирази, часто зазнають трансформацій в офіційних засобах масової інформації. Їх замінюють більш нейтральними евфемізмами або графічно модифікують, використовуючи спеціальні символи. Як зауважує Л. Ставицька, ці інвективи, попри такі зміни, не зменшують свій агресивний семантичний потенціал, але формально уникають цензури [7]. Наприклад, «*Дно.Жебрак гидкий. Фуууу*» (Facebook, 15.02.2025) (*тут і в усіх наведених далі прикладах збережені авторська орфографія та пунктуація – Н. Є.*). На перший погляд, цей коментар є зразком прямої, хоч і розчленованої, вербальної агресії. Однак евфемізація тут відбувається не на рівні заміни грубої ненормативної лайки (обсценної лексики), а на рівні вибору слів та їхньої синтаксичної структури для уникнення прямого, юридично визначеного приниження честі та гідності, яке могло б призвести до позову. Евфемізація полягає в заміщенні чи уникненні найгрубіших, табуйованих слів за допомогою соціально-оцінних пейоративів. Слово *дно* функціонує як метафоричний пейоратив і є евфемізмом для позначення крайнього ступеня морального чи соціального занепаду. Замість прямої, грубої образи чи лайки, яка б порушувала етичні норми ЗМІ, використовується стилістично знижена, але формально допустима лексема, прагматична функція якої – абсолютна дискредитація об'єкта. Хоча словосполучення *жебрак гидкий* є крайньою формою інвективної номінації, воно складається з двох слів, які формально не є обсценною лексикою, адже *жебрак* – це соціально-маркований термін, який застосовують не в буквальному значенні (людина, що просить милостиню), а для соціальної стигматизації та приниження гідності, *гидкий* – це емоційно-оцінний прикметник, який підсилює пейоратив. Отже, автор висловлювання обирає формально прийнятну лексику для вираження максимально сильної агресії, що є евфемізацією грубої лайки через використання стилістично знижених оцінних номінацій.

Політично вмотивовані пейоративи – терміни, які під впливом воєнних і політичних обставин зазнали значної трансформації, набувши негативного забарвлення. Слова, які раніше могли мати нейтральний чи буденний характер, стали носіями гострої політичної оцінки. Такі лексеми, як *сепар*, *ватник*, *колаборант*, дедалі більше асоціюються із засудженням, критикою або неприйняттям, відображаючи напруження, викликане сучасними конфліктами. Ця зміна у семантиці демонструє, як мова адаптується до соціальної динаміки, стаючи інструментом вираження політичної позиції чи протесту: «*Уся його «патріотична» риторика була лише ширмою. Звичайний колаборант і мерзотник, якому немає місця в нашій країні. Слава СБУ!* 😠» (Telegram, 06.07.2025). Ключову роль у реалізації агресії відіграють лексичні одиниці з вираженою негативною оцінкою: *колаборант* – політично вмотивований пейоратив із найвищим ступенем негативного забарвлення. Його семантика, яка у мирний час могла б бути історико-політичною, під впливом повномасштабної агресії зазнала значної трансформації. Слово стало не просто терміном, а гострим інвективним ярликом, що автоматично означає державну зраду, злочинність і моральний занепад. Прагматично цей термін функціонує як засіб соціальної стигматизації та виключення особи із соціуму (*немає місця в нашій країні*). *Мерзотник* – універсальний морально-етичний пейоратив із максимальною силою негативної оцінки. У поєднанні з *колаборантом* він посилює агресивну інтенцію, переносячи акцент зі злочину (*зрада*) на моральні якості особистості (*мерзенність*). Це створює подвійну дискредитацію – політичну й етичну. Вербальна агресія тут реалізується через дві послідовні комунікативні

стратегії: дискредитацію – речення починається з нівелювання позитивного образу (зниження конотації слова *«патріотична»* через лапки та *ширма*) і засудження – пряме навішування агресивного ярлика (*Звичайний колаборант і мерзотник*) є перлокутивним актом, спрямованим на те, щоб викликати в аудиторії гнів, зневагу та заклик до покарання. Заклик *Слава СБУ!* є комісивним або експресивним мовленнєвим актом, який виконує функцію емоційної мобілізації та поляризації. Він чітко розмежовує світ на *своїх* (які підтримують спецслужби та засуджують) і *чужих* (колаборант). Емодзі 😠 (гнів), як невербальний засіб, дублює та підсилює агресивну інтенцію тексту, підтверджуючи емоційну насиченість висловлювання. Отже, у цьому коментарі політично вмотивовані пейоративи є ключовим лексико-семантичним інструментом для реалізації потужної конфліктогенної та дискредитаційної стратегії.

Анімалістичні та зооморфні метафори слугують ефективним інструментом для вираження агресії через використання назв тварин із метою приниження опонента, що, своєю чергою, сприяє дегуманізації об'єкта конфлікту. Л. Ставицька зазначає, що «анімалістична метафора, попри її універсальність, зберігає високу ефективність у процесі психологічного впливу на масову аудиторію та формуванні відповідного ставлення до певних груп чи осіб» [7, с. 48]. Так, коментар «*Сцикливий хряк*» (Facebook, 10.04.2025) є класичним прикладом вербальної агресії, що реалізується через зооморфну метафору і має чітку дискредитаційну інтенцію. Номінація *хряк* позначає некастрованого самця свині, що в переносному вживанні асоціюється з неохайністю, брудом, ненажерливістю, грубістю, фізичною масивністю, низьким інтелектом або відсутністю витонченості. В агресивному дискурсі *хряк* використовується як пейоратив-інвектива, що замінює пряму образу, але зберігає її гостроту через викликані негативні асоціації. Агресивний ефект інвективної номінації посилюється за допомогою епітета *сцикливий* – прикметника, що позначає боязкість, полохливість, малодушність або боягузтво. Його стилістична зниженість і близькість до просторіччя надає вислову додаткового емоційного та зневажливого забарвлення. Семантичне поєднання фізичної непривабливості/грубості *хряк* із морально-психологічною слабкістю *сцикливий* створює комплексну, глибоку образу. Об'єкт агресії звинувачується одночасно в низьких моральних якостях і фізичній/соціальній неприйнятності. Прагматично вислів *сцикливий хряк* виконує функцію сильної дискредитації та емоційного впливу на адресата й аудиторію, який принижує гідність об'єкта шляхом його зооморфізації, засуджує його поведінку (боягузтво) за допомогою пейоративного епітета, мобілізує аудиторію до спільної негативної оцінки. Отже, зооморфна метафора тут стає ключовим лексико-семантичним інструментом агресії, що дозволяє швидко та емоційно ефективно дегуманізувати опонента.

Лексика з мілітарним і травматичним забарвленням є характерним елементом медіадискурсу в умовах воєнного часу. До цього пласта належать мовні одиниці та фразеологізми, що походять із військового лексикону або мають смислові зв'язки із темою війни. Вони активно застосовуються для опису політичних і соціальних процесів, надаючи їм відтінку конфліктності та створюючи образ *війни* в ширшому, метафоричному контексті. Уживання термінів, таких як *розстріляти*, *знищити*, *ліквідувати*, у переносному, метафоричному значенні, а не в прямому військовому контексті (наприклад, вислови на кшталт *знищити корупцію* чи *розстріляти ідею*), сприяє формуванню агресивного дискурсу та посилює емоційне напруження в обговореннях. Так, речення «*Коли вже дозволять таких відстрілювати прямо на місці?*» (Instagram, 12.02.2025) є яскравим прикладом використання лексики війни та насильства для вираження соціальної чи політичної агресії, що є характерним елементом медіадискурсу в умовах воєнного часу. Ключовим елементом агресії тут є дієслово *відстрілювати* – термін, що належить до мілітарної лексики або лексики полювання, його пряма семантика пов'язана з насильницьким, летальним припиненням життя за допомогою вогнепальної зброї. У цьому контексті слово *відстрілювати* використовується метафорично (або, точніше, як семантичний трансфер) для позначення бажання жорстокої та негайної розправи над певною групою людей (*таких*). Це є експлуатацією травматичної семантики війни, що переносить нормалізоване насильство військових дій у сферу внутрішнього соціального конфлікту, підсилюючи його деструктивний потенціал. Це не є прямою загрозою, а риторичним питанням, що виконує функцію вираження крайнього обурення й агресивної інтенції. Воно не стільки запитує про дозвіл, скільки висловлює бажання здійснити насильницький акт. Використання такої лексики створює ефект легітимізації насильства щодо групи *таких* (які, ймовірно, є колаборантами, зрадниками чи ворогами) і сприяє ескалації соціальної напруги. Замість заклику до законного судового процесу, висловлюється заклик до самосуду – *виконання*

вироку на місці. Отже, у цьому вислові лексика з мілітарним забарвленням виконує ключову роль у вербальній агресії, перетворюючи мовленнєвий акт на потужний засіб емоційного маніпулювання та пропаганди насильницьких рішень.

Вербальна агресія в медіа виконує низку важливих прагматичних функцій, які впливають на формування суспільної думки та сприяють визначенню когнітивних позицій аудиторії. Однією з таких функцій є функція поляризації, або бінаризації, яка передбачає чітке розмежування соціального чи культурного простору на дві протилежні категорії: *свої* (ті, хто уособлює істину або патріотизм) і *чужі* (особи, що сприймаються як вороги чи агенти чужого впливу). У цьому контексті агресивна лексика слугує засобом лінгвістичної ідентифікації, функціонуючи як маркер належності до категорії *чужих*, і водночас легітимізує подальший процес вербального нападу на цю групу.

Висновки й перспективи дослідження. Проведене дослідження встановило, що вербальну агресію можна виявляти не лише за допомогою прямої інвективної лексики, але й через складну систему пейоративної номінації, що охоплює політично зумовлені неологізми й оказіоналізми, які формують нові шляхи для реалізації агресивного мовлення. Одним із ключових механізмів агресивної комунікації виступає семантична деривація, яка реалізується через перенесення значень нейтральної або військової лексики в контекст політичної критики, формуючи в такий спосіб стійкий агресивний фон у дискурсі. Лексичні одиниці з агресивною семантикою відіграють значну прагматичну роль у медіадискурсі, спрямовану на поляризацію суспільних настроїв та емоційну мобілізацію аудиторії. Ці мовні елементи функціонують як своєрідні лінгвістичні маркери розмежування *свій–чужий*, що є фундаментальною тактикою в контексті інформаційних протистоянь. Аналізовані матеріали здебільшого характеризуються прихованою агресією, реалізованою через метафоричне забарвлення висловлювань і вживання евфемістичних конструкцій. Перспективи роботи вбачаємо в детальному дослідженні комунікативних стратегій і тактик, що реалізуються виявленою агресивною лексикою, зокрема, аналізові механізмів імпліцитної агресії та мовної маніпуляції на різних медіаплатформах (Telegram-канали, YouTube-коментарі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.

2. Безугла Л. Р., Безугла Т. А. Функції мови у лінгвопрагматичній моделі рекламного дискурсу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2021. № 92. С. 7–15.

3. Войцехівська Н. К. Конфліктний дискурс в українській художній літературі: структурний, семантичний, комунікативний і лінгвокогнітивний аспекти : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. 34 с.

4. Качмар О. В. Вербальна агресія та шляхи її подолання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 12. С. 55–57.

5. Кутуза Н. В. Маніпулятивна функція лінгвоагресивів у мережевому дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2023. Т. 34 (73). № 4. С. 14–18.

6. Маніпуляція в мовленнєвій комунікації : монографія / А. А. Калита, О. В. Клименюк, Л. І. Тараненко. К.: Тропеа, 2024. 184 с.

7. Ставицька Л. Українська мова без табу = Ukrainian Without Taboos : слов. нецензур. лексики та її відповідників : обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики, НАН України, Ін-т укр. мови. Київ: Критика, 2008. 454 с.

8. Форманова С. В. Інвектива в сучасних інтернет-виданнях. *Молодий вчений*. 2018. №9.1 (61.1). С. 121–124.

9. Шульжук Н. В. Комунікативно-прагматичні виміри конфлікту як результату мовленнєвої агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологія»*. 2022. Вип. 13(81). С. 346–350.

10. Austin, John L. : How to do things with words. 2. rev. ed., repr. Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 2005. 168 s.

11.Searle J. R. A Classification of Illocutionary Acts. Language in Society 5, 1976. P. 1–23.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.161.2'373.7 (043.3)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.7

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНТИЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА

PHRASEOLOGISMS OF ANCIENT ORIGIN: REGULARITIES OF USE IN UKRAINIAN MASS MEDIA TEXTS

Лакомська І.В.,
orcid.org/0000-0001-5482-4337
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті розглянуто особливості античних фразеологічних одиниць, що містять у своєму складі оніми, зокрема міфоніми. Проаналізовано низку наукових праць і видань, а також опрацьовано значний масив медіатекстів, насамперед у межах українських газет, інформаційних агентств, періодичних інтернет-видань. Проведений нами аналіз ФО засвідчив розмаїття медійного онімного простору та гетерогенну семантичну структуру його ономастикону. Аналіз прикладів з текстів масмедіа ілюструє осмислення сучасних реалій крізь призму минулого досвіду – міфічних сюжетів, які є культурною пам'яттю соціуму. Це зумовлює те, що міфоніми апелюють до вихідних контекстів, тобто античних міфів, що актуалізують своє значення в сучасних інформаційних повідомленнях.

З'ясовано, що міфонім є одним із засобів здійснення впливу, тому фразеологізми з таким компонентом завжди привертають увагу читача та швидко запам'ятовуються. Встановлено, що ці одиниці набувають оцінного характеру, обумовленого конкретними міфологічними, літературними сюжетами, історичними подіями, і, таким чином, у фразеологічному контексті античні імена є носіями позитивно- або негативно-оцінної семантики. За нашими спостереженнями у мові сучасних масмедіа переважає використання фразем з негативно-оцінною семантикою, що зумовлено зовнішніми суспільно-політичними факторами, які висвітлює сучасний воєнний інфопростір.

У дослідженні також виявлено частиномовну приналежність складників відповідних фразем: такі одиниці виражаються іменниками і найчастіше присвійними прикметниками. Визначено структурні особливості фразем античного походження: «іменник + іменник» або «прикметник + іменник», де останні переважають за частотністю вживання у медійних текстах.

Простежено, що використання фразеологічних одиниць з міфонімом у медійних заголовках має потужний ефект, оскільки крім національно-маркованих елементів, ці фразеологізми містять ментальні орієнтири, що активізують свідомі й позасвідомі глибинні сенси.

Ключові слова: медіа, фразеологія, античні фразеологізми, власні назви, міфоніми.

The article examines the features of ancient phraseological units containing onymes, in particular mythonyms. A number of scientific works and publications have been analyzed, as well as a significant array of media texts, primarily within Ukrainian newspapers, news agencies, and Internet periodicals, has been processed.

Our analysis of the FU has shown the diversity of the media onyme space and the heterogeneous semantic structure of its onomasticon. The analysis of examples from mass media texts illustrates the understanding of modern realities through the prism of past experience - mythical plots, which are the cultural memory of society. This causes mythonyms to appeal to the original contexts, that is, ancient myths, which actualize their meaning in modern information messages.

It has been found that a mythonym is one of the means of exerting influence, therefore phraseologisms with such a component always attract the reader's attention and are quickly remembered. It has been established that these units acquire an evaluative character, due to specific mythological, literary plots, historical events, and, thus, in the phraseological context, ancient names are carriers of positive or negative evaluative semantics. According to our observations, in the language of modern mass media, the use of phrases with negative evaluative semantics prevails, which is due to external socio-political factors that are highlighted by the modern military information space.

The study also revealed the partial linguistic affiliation of mythonyms in the composition of phrases: such units are expressed by nouns and most often by possessive adjectives. The structural features of phrases of ancient origin have been determined: "noun + noun" or "adjective + noun", where the last prevail in frequency of use in media texts.

It has been observed that the use of phraseological units with a mythonym in media headlines has a powerful effect, since in addition to nationally marked elements, these phraseological units contain mental landmarks that activate conscious and unconscious deep meanings.

Key words: media, phraseology, ancient phraseologisms, proper names, mythonyms.

Постановка проблеми. Фразеологізми в медіа є одними з найяскравіших і найефективніших лексичних одиниць, мета яких – емоційний вплив на реципієнта. Використання фразеологічних одиниць (далі ФО) в інформаційному просторі зумовлюється їхніми різновекторними характеристиками. Національно-культурна специфіка фразем виявляється у їхньому значенні, структурі, лексичному складі, особливостях функціонування. На думку Н. Венжинович, у кожному

ключовому слові прихований код відповідної культури, який має відповідні мовні засоби вираження образу фразеологізму кожним етносом [1, с. 70], що пояснює й потужні лінгвоментальні властивості цих одиниць.

Оскільки фразеологізм є специфічною виразною мовною одиницею, яка надає додаткової емоційності медіатекстам, вивчення закономірностей функціонування фразеологічних одиниць як впливових маркерів у мові медіа є сучасним напрямом мовознавчих розвідок (див. праці В. Дроботенко, А. Романченко, І. Лакомської, Д. Сизонова, Л. Шевченко). Цю думку підтверджують й такі українські вчені, як Т. Видайчук, Т. Плеанова, О. Грищенко, які зазначають, що «однією з найактуальніших проблем у лінгвістичних дослідженнях є вивчення фразеологічних одиниць, особливо тих, що часто вживаються в сучасному масмедійному дискурсі» [2, с. 34].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як і О. Селіванова, під фразеологізмом розуміємо «у широкому розумінні стійкі, постійно відтворювані словосполуки або висловлення, які є мовними знаками, репрезентантами культури етносу і характеризуються образністю й експресивністю» [3, с. 249]. Нашу увагу привернули особливості функціонування фразем античного походження з компонентом-міфоантропонімом у мові засобів масової інформації. Проведений аналіз дозволив виявити велику кількість фразеологізмів із власними іменами, джерелом яких є антична міфологія. Значний шар фразеології сучасної української мови становлять фразеологічні одиниці, що містять у складі власні назви, зокрема власні назви античного походження. Як зазначають дослідники, «фразеологічні мовні засоби давньогрецького походження уже протягом століть укорінюються у свідомості українського мовця, синтезуючи у собі давньогрецький і рідний слов'янський світогляди» [4].

Фразеологізми античного походження були об'єктом вивчення багатьох лінгвістів. Зокрема, Н. Венжинович простежила особливості входження цих стійких одиниць у відповідні мови і культури [1]. Р. Луканинець і Н. Венжинович з'ясували лінгвокультурологічний аспект фразеологізмів Давньої Греції в українській мові і соціумі [4]. Діахронний аспект функціювання фразеологічних одиниць античного походження з компонентом-онімом в українській мові XVII ст. на матеріалі поетичних творів дослідив В. Денисюк [5; 6]. У своїх дослідженнях Ю. Карпенко розглянув міфологію як «поетичну зброю» [7, с. 93–94], В. Калінкін розробив семантичну класифікацію власних назв у художньому тексті [8, с. 35].

На сьогодні науковці (І. Білоус, Д. Дергач, Д. Кашперська, І. Медвідь) активно вивчають функціонування онімів у засобах масової інформації. Серед ономастичних праць зазначимо монографію Д. Дергача «Стилістика онімів в українських мас-медіа» [9], де визначено й описано особливості власних назв стилю масової інформації в аспекті функціональної лінгвістики. Український дослідник наголошує, що «мас-медійна сфера як вербальний репрезентант мовної свідомості останнім часом зорієнтована на функціонування емоційно й експресивно забарвлених компонентів», серед яких зазначає і фразеологізми [9, с. 56-57]. Це пояснюється тим, що виражальні засоби фразеологізмів спираються на високий ступінь узагальненості значення, на експресивно-емоційну наповненість, а їхня форма та емоційно-експресивна виразність викликає емоційний відгук адресата, про що йдеться у наших попередніх розвідках [10].

Об'єктом дослідження стали тексти і заголовки українських масмедіа, **предметом** – семантика фразем античного походження та їхня структура.

Фактичним матеріалом є заголовки і тексти українських загальнонаціональних та регіональних медіа за останні 5 років (2021–2025 рр.).

Мета дослідження – розглянути особливості актуалізації античних фразеологічних одиниць, що містять власні назви. Для реалізації мети поставлено такі **завдання:** опрацювати і систематизувати тексти сучасних українськомовних масмедіа; висвітлити значення античних фразеологізмів з власними іменами та простежити конотативні значення; виявити морфологічну структуру фразеологічних одиниць та частиномовну приналежність міфонімів як складників цих висловів, простежити їхню динаміку.

У роботі використано описовий метод, мета якого дати точний і повний опис онімних одиниць, зокрема міфонімів; дискурс-аналіз, який дав змогу простежити вживання фразеологізмів в межах медійних текстів; метод кількісних підрахунків, що уможливив їхню систематизацію.

Виклад основного матеріалу. Проведений нами аналіз ФО засвідчив розмаїття медійного онімного простору та гетерогенну семантичну структуру його ономастикону. Аналіз прикладів з текстів масмедіа ілюструє осмислення сучасних реалій крізь призму минулого досвіду – міфічних сюжетів, які є культурною пам'яттю соціуму. Це зумовлює те, що міфоніми апелюють до вихід-

них контекстів, тобто античних міфів, що актуалізують своє значення в сучасних інформаційних повідомленнях.

У складі фразеологізмів оніми починають виконувати додаткову функцію, яка з часом стає домінувальною: власні імена не стільки номінують конкретну постать античної міфології, історії, скільки слугують носіями експресивно-змістових відтінків, розвиваючи різноманітні культурно-історичні конотації. Це пояснюється тим, що антична міфологія та історія репрезентують один з найдавніших етапів розвитку світової культури та історії. Водночас вони набувають оцінного характеру, обумовленого конкретними міфологічними, літературними сюжетами, історичними подіями, і, таким чином, у фразеологічному контексті античні імена є носіями позитивно- або негативно-оцінної семантики.

Наш матеріал налічує значну кількість заголовків із ФО, де наявні міфоніми. Зауважимо, що у статті розглядаємо фразеологізми, де компонент-міфонім має не тільки форму субстантива, але й присвійного прикметника. Отже, міфоніми у нашому дослідженні виражено такими лексемами: іменники – *Аріадна, Пандора, Гіменей, Геростратм*; прикметники – *авгієві*, *ахіллесова, сізіфова, езопівська, піррова, дамоклів, гордіїв, прокрустове*.

За частиномовною приналежністю та виконуваною синтаксичною функцією фразеологізми з античними іменами належать до субстантивних. Їм властива узагальнено-предметна семантика, на ґрунті якої вони співвідносяться з іменниками, виконуючи в реченні «іменникові» синтаксичні функції. Фразеологічні звороти можуть мати таку структуру: «іменник + іменник»: *скриня Пандори, узи Гіменея* або «присвійний прикметник + іменник»: *аіллесова п'ята, сізіфова праця*. Присвійні прикметники утворені від власних імен міфологічних персонажів та історичних осіб за допомогою суфіксів *-ів* (*-їв, -ов*) та *-ин* (*-їн*).

Розглядаємо приклади за частотністю їхнього вживання у проаналізованих заголовках і текстах масмедіа:

а) іменник + іменник (34%):

ФО *скриня Пандори* означає «вмістилище зла, лиховісний дар» [12, с. 172]. За грецьким міфом, вирішивши покарати людей, яким Прометей приніс вогонь з неба, Зевс наказав богам створити прекрасну й красномовну, але хитру й підступну дівчину Пандору. Зевс одружив її з Прометеєвим братом Епіметеєм і подарував їй скриню, де були замкнені всі людські пороки, нещастя та хвороби. Незважаючи на заборону, Пандора з цікавості відчинила скриню й випустила на волю всі лиха, що їх донині терпить людство. На дні скрині лишилася сама надія. (Але на зображеннях цієї історії замість скрині часто фігурує ваза) [13]. Цей стійкий вираз ужито в таких заголовках: *«Скриня **Пандори**: холдинг державних медіа під час війни»* (https://detector.media, 24.03.2025); *«Трамп і скринька **Пандори**: як нові мита змінять світову торгівлю і як постраждає Україна»* (Європейська правда, 04.04.2025); *«Українська скринька **Пандори**. Як ми можемо стати "онлайн-народом" з громадянами двох сортів»* (https://newsua.one, 19.12.2024), де мова йде про новий закон про множинне громадянство, яким зможуть скористатися десятки чи навіть сотні мільйонів іноземців;

ФО *узи Гіменея* має значення «шлюбні зв'язки» [11, Т. 10, с. 407]: заголовок *«Узи **Гіменея**: столиця обіймає першість за кількістю шлюбів»* (https://www.kashtan.news, 13.08.2023); *«Чи ще потрібні коханню узи **Гіменея**? За останні 30 років українці стали одружуватися втричі менше»* (https://ukr.radio, 17.02.2021);

ФО *лаври Геростратa* позначає «ганебну, сумну славу» [12, с. 86]: *«Схоже, Мазурашу "душать" лаври **Геростратa**. Законопроєкт про «підвищення комфортності обслуговування населення», який пропонує позбавити українців права на обслуговування українською мовою у власній країні може придумати тільки поплічник ворога…»* (https://ukrrain.com, 04.04.2023); іноді апелятиви у складі стійкого вислову відповідно до контексту замінюють на інші слова, наприклад: «*Тактика **Геростратa***» (https://day.kyiv.ua, 11.11.2024);

ФО *нитка Аріадни,* книжн. Те, що дає правильний напрямок, допомагає знайти правильний шлях за яких-небудь обставин [14, с. 549]: *«Тепер палеонтологи, очолювані Крістофером Торресом з Тихоокеанського університету в Стоктоні, можуть з більшою впевненістю стверджувати: Вегавіс іааї тісно пов'язана з сучасними качками і гусьми – її спорідненість, немов нитка **Аріадни**, пронизує мільйони років еволюції»* (https://frontier.net.ua, 06.02.2025); *«Atrabiliarios Доріс Сальседо – це інсталяція того самого, переважно жіночого, взуття, обрамленого в рамку, яка обтягнута тваринним волокном та заштопана медичним швом. Взуття – це свого роду **нитка Аріадни**, чи не єдиний спосіб заспокоїти привида, перевести його з категорії зниклого безвісти напівмерця-напівлюдини в остаточний стан загиблого»* (https://zaborona.com, 02.08.2022);

б) прикметник (відонімний ад'єктив) + іменник (66%):

ФО *авгієві стайні.* Щось дуже занедбане, повне безладдя, хаосу [14, с. 858]. Вперше згадуються старогрецьким істориком Діодором Сіцілійським (I ст. до н. е.), який викладає міф про Авгія – царя Еліди, сина бога сонця Геліоса. Авгій мав кілька тисяч голів худоби, стійла якої не чистилися протягом 30 років. Геракл, перепинивши течію річки Алфей, спрямував її на стайні, що були очищені в такий спосіб за один день. Це був сьомий подвиг Геракла. У переносному значенні вираз стали вживати ще античні письменники (Сенека, Лукіан та ін.), характеризуючи безладдя, запущені справи [13]. У мові ЗМІ це такі приклади: *«Гендиректорка «Чернігова стародавнього» Наталія Реброва: «У Спасо-Преображенському соборі очищуємо **Авгієві** стайні»* (https://umoloda.kyiv.ua, 15.06.2024); *«Що чекає на «**Авгієві** стайні» у Малині: коментар мера про ремонт закинутого туалету у центрі*» (https://malyn.media, 31.05.2024);

ФО *дамоклів меч* у значенні «небезпека або неприємність, що постійно загрожують кому-небудь» [12, с. 98]. За старогрецькою легендою, Дамокл, придворний сіракузького тирана Діонісія Старшого (432–367 до н. е.), позаздривши своєму володарю, назвав його найщасливішим з людей. Тоді Діонісій посадовив заздрісника на своє місце, повісивши над його головою на кінській волосині гострий меч. Зляканому Дамоклові Діонісій пояснив, що цей меч є символом тих небезпек, яких володар зазнає постійно, незважаючи на, здавалося б, безтурботне життя [13]. У нашому матеріалі це такі приклади: *«"**Дамоклів** меч". Держава заборгувала пенсіонерам 66 млрд грн за рішенням судів»* (https://finance.liga.net, 07.03.2024) або *«**Дамоклів** меч завис над лісами Буковини»* (https://buknews.com.ua, 10.09.2022);

ФО *ахіллесова п'ята* означає «вразливе, слабке місце. Згідно з грецьким міфом мати героя Ахіллеса скупала його у священних водах ріки Стікс, щоб зробити сина невразливим. Але при цьому вона тримала його за п'яту, яка залишилася єдиним його вразливим місцем. Саме сюди влучила стріла Паріса – і Ахіллес загинув» [12, с. 148]: *«**Ахіллесова** п'ята Піднебесної: криза у Китаї, а проблеми в України»* (https://www.unian.ua, 21.05.2025), *«**Ахіллесова** п'ята Трампа: як ЄС та Канада можуть відповісти США на "митну війну"»* (https://www.eurointegration.com.ua, 03.03.2025), *«"**Ахіллесова** п'ята" демографії Китаю»* (https://epravda.com.ua, 08.11.2023);

ФО *гордіїв вузол* вживається в значенні «складне переплетення обставин, про заплутані питання» [11, Т. 2, с. 127]. Грецький історик Плутарх (I–II ст. н. е.) розповідає, що фрігійці, послухавши поради оракула, обрали царем першого, хто зустрівся їм з возом біля храму Зевса. Це був простий хлібороб Гордій. На згадку про своє несподіване звеличення Гордій поставив у храмі свій віз, прив'язавши ярмо до нього дуже заплутаним вузлом. Олександр Македонський, дізнавшися про пророцтво оракула («той, хто розплутає Гордіїв вузол, стане володарем усієї Азії»), розрубав вузол мечем [13]. У медіа цей вислів актуалізується, наприклад, у заголовках: *«**Гордіїв** вузол торговельних проблем: рубати не вийде – лише розв'язувати»* (https://www.golos.com.ua, 06.03.2024), «*"Це **гордіїв** вузол": в уряді Польщі розповіли про складнощі розблокування кордону*» (https://informator.ua, 19.12.2023), або у тексті повідомлення: *«Ситуація у невизнаному Придністров'ї, яке за міжнародним правом є невід'ємною частиною Молдови, у доволі глухому куті й розрубати цей "**Гордіїв** вузол" реінтеграцією не вийде, принаймні до парламентських виборів у Молдові…»* (https://ukr.radio, 06.01.2025);

ФО *прокрустове ложе* означає «те, що виступає мірилом, під яке насильно підганяють що-небудь» [12, с. 92]. Ліжко, на яке, за старогрецькою легендою, розбійник Прокруст укладав спійманих ним мандрівників. Тим, для кого ліжко було завелике, Прокруст витягав ноги, а тим, кому замале, – укорочував [13]; *«**Прокрустове** ложе медичної реформи»* (https://odessa-life.od.ua, 22.11.2023), «*Як норми КПК лягають у **прокрустове** ложе сторони обвинувачення та суддів ВАКС*» (https://zib.com.ua, 08.10.2024);

ФО *сізіфова праця (робота)* означає «безплідна, виснажлива праця (за ім'ям давньогрецького міфічного царя Сізіфа, покараного за образу богів тим, що вічно мусив викочувати на гору великий камінь, який щоразу скочувався вниз) [11, Т. 9, с. 216]: *«**Сізіфова** праця: оборонні споруди окупантів у Криму не витримують ані штормів, ані хабарів»* (https://armyinform.com.ua, 30.09.2024), *«**Сізіфова** праця: на бульварі в Коломиї знову ями»* (https://kl.informator.ua, 11.12.2022);

ФО *езопівська мова,* книжн. Замаскований спосіб висловлення думок з натяками і недомовками [15, с. 399]: *«**Езопівська** мова як інструмент демонтажу соціального захисту працівників»* (Голос України, 23.06.2021); *«**Езопова** мова: як росіяни у соціальних мережах креативно висловлюють антивоєнний протест»* (https://uk.globalvoices.org, 15.11.2022);

ФО *піррова перемога.* Перемога, здобута великими жертвами і втратами, що її знецінюють (за ім'ям Пірра, царя Епіру й Македонії, який здобув перемогу над римлянами ціною тяжких втрат) [11, т. 6, с.230]. У медіатекстах ця фразема вживається так: «***Піррова*** *перемога Макрона: які ризики несуть нові вибори у Франції для України і не тільки*» (Європейська правда, 13.06.2022); «***"Піррова*** *перемога" - New York Times про взяття Бахмута»* (https://www.bbc.com, 23.05.2023) – Американська газета New York Times, переказуючи думки військових експертів щодо взяття росіянами Бахмута, називає його "пірровою перемогою", яка ніяк не наблизить російську армію до заявленої мети – захоплення всієї території Донецької області.

Отже, можна твердити, що фразеологізми античного походження мають високу продуктивність вживання в медійних текстах і заголовках, а міфоніми у їхньому складі є маркерами не тільки культурно-історичними, а й лінгвоментальними. Найчастіше оніми є складниками усталених фразем та виступають як ситуативні прагматично спрямовані компоненти, які увиразнюють інформацію або мають функцію уточнення, конкретизації.

Спірним є питання використання великої літери у деяких власних назвах, які входять до складу ФО. Так, наприклад, як у фраземі *Гордіїв вузол – розрубати гордіїв вузол* тощо. Н. Венжинович та Р. Луканинець вважають, що такі зміни викликані стиранням первісної етимології виразів та побутування їх у свідомості мовця відірвано від конкретних осіб, з якими ці вирази пов'язані. Дослідниці зазначають, що зафіксовані у словниках певні фразеологічні одиниці не означають, що вони саме в такому вигляді й повинні використовуватися у мові, літературі, повсякденному житті тощо [4, с.130]. Це виразно простежується на прикладах мови масмедіа. Але, на нашу думку, важливо зауважити, що у використанні цих мовних одиниць має бути унормованість, тому звертаємось до чинного правопису (§ 49. Власні імена людей, міфологічних осіб, клички тварин. Примітка. Пункт 9), де зазначено: «З малої букви пишемо присвійні прикметники, утворені від власних особових назв, якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: *авгієві стайні, ахіллесова п'ята, гордіїв вузол, дамоклів меч, прокрустове ложе, юдині срібняки; архімедова спіраль, базедова хвороба, бертолетова сіль, віттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорова теорема* [16, с. 77].

Висновки. Підсумовуючи проведену нами наукову розвідку, зазначимо, що здебільшого ФО античного походження у складі заголовків допомагають імпліцитно висловити журналістам своє ставлення до суспільно-політичних подій, соціальних явищ, до громадських діячів, спортсменів або зірок шоу-бізнесу. Частотне вживання таких одиниць пояснюємо їхньою загальновідомістю та поширеністю в суспільстві, вони на часі, тому читацька аудиторія сприйматиме та розумітиме зміст статті.

Міфоніми як елементи таких ФО надають додаткової експресії та дієвості повідомленню, оскільки онім є одним із засобів здійснення впливу, тому фразеологізми з таким компонентом завжди привертають увагу читача та швидко запам'ятовуються. Використання таких ФО у медійних заголовках має потужний ефект, оскільки крім національно-маркованих елементів, ці фразеологізми містять ментальні орієнтири, що створює у читача відчуття «свого» повідомлення та не може лишитися поза його увагою. Конотативні значення власних імен у складі фразеологізмів з античними іменами переважно мають міжнаціональний характер і зафіксовані у фразеології декількох європейських мов.

За структурою фразеологізми з міфонімами виражено субстантивними ФО, побудованими за моделями: іменник у називному відмінку + іменник у родовому відмінку (34%) та присвійний прикметник + іменник у називному відмінку (66 %), де наголошено на більшій продуктивності останніх. Як компоненти фразеологічних одиниць присвійні прикметники втрачають власне прикметникову семантику і вживаються у складі фразем, набувши значення різноманітних характеристик людей та явищ.

Ми простежили також правописні проблеми використання власних назв у складі ФО, які щонайперше відображає мова сучасних масмедіа, й наголошуємо на уніфікованому вживанні та дотриманні мовних норм.

Вбачаємо перспективними наші наукові пошуки в подальшому поглибленому вивченні фразеологічної вербалізації висловів античного походження в аспекті психолінгвістики, що дасть можливість проаналізувати ефективність використання таких фразем та особливості їх декодування реципієнтами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Венжинович Н. Ф. Фразеологічні одиниці з античних джерел (на матеріалі української, російської та англійської мов). *Проблеми зіставної семантики* : зб. наук. статей. Вип. 10. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Ч. ІІ. С. 66 –71.

2. Видайчук Т. Л., Плеханова Т.М., Грищенко О.В. Модифікації фразеологізмів у сучасному українському масмедійному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії.* Т. 1. № 28. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», 2023. С. 34 – 40.

3. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія. Київ – Черкаси : Брама, 2004. 276 с.

4. Луканинець Р. В., Венжинович Н. Ф. Фразеологічні одиниці у міфах Давньої Греції: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : «Філологічна»* : зб. наук. пр. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 34. С. 128–132.

5. Денисюк В. В. Античний світ фразеології української поезії середини XVII ст. Філологічні студії: *Науковий вісник Криворізького національного університету:* зб. наук. праць. Вип. 13. [редкол. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, А. З. Брацкі та ін.]. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. С. 263–270.

6. Денисюк В. В. Рецепція античності в українській середньовічній свідомості. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. Вип. 10, ч. 1 / гол. ред. М. Є. Скиба; відп. за вип. М. М. Торчинський. Хмельницький : ХНУ, 2016. С. 200–204.

7. Карпенко Ю.О. Антична міфологія як поетична зброя. Записки з ономастики. Одеса : Астропринт, 2002. Вип. 6. С. 93–108.

8. Калінкін В.М. Теоретичні основи поетичної ономастики : автореф. дис. … докт. філол. наук : 10.02.15. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. 35 с.

9. Дергач Д. В. Стилістика онімів в українських мас-медіа: монографія. Київ : КНУ, 2010. 270 с.

10. Лакомська І. В. Функціонування онімів у складі заголовкових фразем. *Записки з українського мовознавства*. 2018. № 25. С. 183–191.

11.Словник української мови: в 11 т. Ін-т мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР / голова редкол. І.К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970–1980.

12. Ужченко В. Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

13. Українська публічна електронна бібліотека «Горох». URL: https://goroh.pp.ua/

14. Фразеологічний словник української мови / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 1993. 982 с.

15. Словник фразеологізмів української мови. Уклад. : В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук. Київ : Наук. думка, 2003. 1104 с.

16. Український правопис. НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2024/_2019.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’36:81’367:001.891
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.8

МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕХНІЧНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ

LANGUAGE ERRORS IN UKRAINIAN TECHNICAL DOCUMENTATION

Литвин О.Г.,
orcid.org/0000-0002-8549-5123
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»

Рівень освіченості та професіоналізму фахівця будь-якої галузі визначає сформована професійна культура, важливою складовою якої є свідоме дотримання правил культури мовлення. Професійне спілкування проявляється, перш за все, в науковому та офіційно-діловому стилях, які вимагають дотримання загальновизнаних правил на всіх мовних рівнях задля досягнення комунікативної точності. У науково-технічній документації зафіксовано низку помилок на морфологічному рівні, які є наслідком «політики білінгвізму» радянського часу.

Мета дослідження – виявити причини інтерференції на словотвірному мовному рівні у вітчизняній технічній документації і сприяти усуненню інтерферем із Державних будівельних норм України і документів, які на них покликаються. Матеріалом для статті слугують тексти технічних документів, пов’язаних із будівництвом, реконструкцією, реставрацією та капітальним ремонтом об'єктів, а саме: дозволи, висновки, проєкти, розрахунки тощо.

У дослідженні ми застосували такі лінгвістичні методи: добір матеріалу здійснено методом суцільного вибирання; за допомогою описово-аналітичного методу проаналізовано інтерференції на словотвірному мовному рівні, запропоновано правильні відповідники до них; порівняльно-зіставний метод використано для опису інтерференційних явищ; метод екстраполяції використано з метою узагальнення інформації та поширення висновків.

У сучасній українській літературній мові вироблені правила ділового та наукового стилю, укладені словники різних галузевих термінологій, напрацьовані «Засади та правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять». Ці настанови і положення є обов’язковими для всіх, хто укладає українською мовою нормативні документи, ділові та наукові тексти. Вилучення інтерферем із науково-технічної документації покращить культуру ділового мовлення, сприятиме досягненню мовно-стилістичної точності як основної засади комунікативної компетентности, збереженню самобутности української мови, коректности науково-технічної термінології.

Ключові слова: мовна норма, культура мовлення, офіційно-діловий стиль, інтерференція, інтерферема, термінологія.

The level of education and professionalism of a specialist in any field is determined by the formed professional culture, an important component of which is the conscious observance of the rules of language culture. Professional communication is manifested, first of all, in scientific and official-business styles, which require compliance with generally recognized rules at all language levels in order to achieve communicative accuracy. A number of errors at the morphological level have been recorded in scientific and technical documentation, which are a consequence of the "policy of bilingualism" of the Soviet era.

The purpose of the study is to identify the causes of interference at the word-forming language level in domestic technical documentation and to contribute to the elimination of interference from the State Building Standards of Ukraine and documents that refer to them. The material for the article is the texts of technical documents related to the construction, reconstruction, restoration and overhaul of objects, namely: permits, conclusions, projects, calculations, etc.

In the study, we used the following linguistic methods: the selection of material was carried out by the method of continuous selection; using the descriptive-analytical method, interferems were analyzed at the word-forming language level, and correct counterparts were proposed for them; the comparative-contrastive method was used to describe interference phenomena; the extrapolation method was used to generalize information and disseminate conclusions.

In the modern Ukrainian literary language, rules of business and scientific style have been developed, dictionaries of various industry terminologies have been compiled, and the “Principles and Rules for Developing Standards for Terms and Definitions of Concepts” have been developed. These guidelines and provisions are mandatory for everyone who compiles regulatory documents, business and scientific texts in Ukrainian. Removing interferems from scientific and technical documentation will improve the culture of business language, contribute to achieving linguistic and stylistic accuracy as the main principle of communicative competence, preserving the originality of the Ukrainian language, and the correctness of scientific and technical terminology.

Key words: language norm, language culture, official-business style, interference, interferema, terminology.

Постановка проблеми. Стратегія сталого розвитку України на найближчу та віддалену перспективу вимагає не лише перемоги в російсько-українській війні та успішної інтеграції в Європейське Співтовариство, а й усебічного сприяння подальшому сталому економічному зростанню, створення стійкої інфраструктури та стимулювання інновацій в різних сферах життя, створення нових робочих місць, підняття продуктивності праці. Усе це потребує випереджувального підвищення кваліфікації, мобільності та конкурентоспроможності трудових ресурсів нашої держави.

Рівень освіченості та професіоналізму фахівця будь-якої галузі, як відомо, визначає сформована професійна культура, важливою складовою якої є свідоме дотримання правил культури мовлення. Сучасні інженери і науково-технічні працівники повинні володіти спеціальною термінологією, надаючи перевагу терміноодиницям, які базуються на національній мовній основі. Українська мова нині панує в усіх царинах суспільного життя нашої країни, тому кожен громадянин має враховувати особливості її функціональних стилів. Професійне спілкування проявляється, передусім, у науковому й офіційно-діловому стилях, які вимагають знання та дотримання загальновизнаних правил на всіх мовних рівнях задля досягнення комунікативної точности. Ненормативні мовні конструкції «затемнюють» і «розмивають» зміст повідомлення, призводять до неоднозначного тлумачення думки, не сприяють досягненню комунікативної та мовленнєвої компетентности особистості.

У науково-технічній документації, яка активно використовується у сучасному виробництві, трапляються помилки, які в багатьох випадках зумовлені інтерференцією. Існування в терміносистемі цього явища свідчить про те, що ми й досі, на третьому десятилітті Незалежності, повинні крок за кроком відвойовувати простір для функціонування української мови як державної. Ще на початку ХХ ст. Ю. Шевельов наголошував, що в Україні «мовне питання неминуче перестає бути тільки лінгвістичним питанням, чи, краще сказати, безпосередньо лінгвістичним, а стає також – і то часто насамперед, питанням політичним, соціальним і культурним» [20]. Соціально-політичні чинники знайшли відбиток і в мовному законодавстві, і в науково-технічній термінології, зокрема в технічній літературі, попередніх періодів, і в примусовому впровадженні російської мови в усі галузях науки і техніки в період СРСР, що гальмувало природний розвиток української літературної мови, накидало чужі моделі для творення нових термінів, якими й сьогодні оперують в офіційно-діловому стилі, який зазнав найбільших втручань [4].

Сьогодення свідчить, що в офіційно-ділових документах і в науково-технічних текстах й надалі дуже часто трапляються мовленнєві помилки. Актуальність цієї проблеми зумовлена потребою виявити факти інтерференційного впливу російської мови на українську в технічній документації, виокремити наслідки інтерференції на словотвірному мовному рівні, запропонувати правильні відповідники до інтерферем і пильно стежити за використанням коректних варіантів науково-технічних термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема культури мовлення була об’єктом наукових досліджень в українському мовознавстві, що засвідчують наукові праці К. Городенської, Н. Бабич, Г. Вознюка, С. Єрмоленко, І. Кочан, З. Куньч, Г. Мацюк, Л. Мацько, О. Сербенської та ін. Зокрема, на ненормативність вживання активних дієприкметників вказали мовознавці, які вважають, що активних дієприкметників в українській мові немає, позаяк це ознака російської мови: О. Курило, І. Вихованець, К. Городенська. Способи усунення явищ інтерференції на словотвірному мовному рівні в галузевих термінологіях розглянули у своїх працях термінологи-практики і зробили відповідні висновки, які враховують у термінографії: О. Сербенська, І. Кочан, З. Куньч, Н. Клименко, О. Литвин, І. Ментинська, Т. Мішеніна, Л. Полюга тощо. Це актуальне питання порушували також українські вчені нефілологічного профілю: Б. Рицар, М. Гінзбург, Б. Кінаш, В. Моргунюк та ін.

Постановка завдання. Мета нашої статті – виявити причини і сприяти усуненню фактів інтерференції на словотвірному мовному рівні у вітчизняній технічній документації. Задля цього ми повинні виконати такі завдання: зафіксувати типові помилки в документах, якими послуговуються офіційні заклади й установи, що надають різноманітні послуги науково-технічного характеру (дозволи, висновки, проєкти, розрахунки та ін.); проаналізувати причини появи цих помилок на морфологічному рівні, обґрунтувати їх недоцільність; звернути увагу на перевагу вживання власне українських конструкцій, які відповідають нормам правопису, рекомендовані провідними мовознавцями і зафіксовані у провідних лексикографічних працях.

Матеріалом для дослідження слугують тексти технічних документів, пов’язаних із будівництвом, реконструкцією, реставрацією та капітальним ремонтом об'єктів, які надавачі послуг видають замовникам. Зокрема, кожен власник квартири має багато документів, на зразок: договори надання послуг з газопостачання, водовідведення; акт про розпломбування та демонтаж вимірювальної техніки на повірку; робочий проєкт газифікації; висновок державної експертизи по робочому проєкту «Реконструкція квартири...» та ін.

Методи дослідження. У дослідженні застосували такі лінгвістичні методи: добір матеріалу здійснено методом суцільного вибирання; за допомогою описово-аналітичного методу

вдалося проаналізувати порушення мовних норм на морфологічному рівні, а також описати нормативне вживання досліджуваних лексем на конкретному ілюстративному матеріалі, який передає відповідні комунікативні ситуації. Ми використали порівняльно-зіставний метод для опису інтерференційних явищ, оскільки трапляються помилки через посередництво російської мови в технічних документах. З метою узагальнення інформації та поширення висновків скористалися методом екстраполяції.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи документи, ми виявили низку помилок на морфологічному рівні. Оскільки основною ознакою офіційно-ділового стилю, за словами О. Пономарева [14, с 6], є «високий ступінь стандартизації мовних засобів, виразна логізація викладу, використання спеціальних синтаксичних конструкцій, застосування особливої термінології», це вимагає дотримуватись мовних норм у ділових стосунках, виявляти комунікативну компетентність. Погоджуємось із думкою В. Пілецького, що найважливішою проблемою сучасного науково-технічного стилю й надалі залишається «питання, як зберегти національний дух української термінології за умов широких глобалізаційних процесів сучасності» [13, с. 237].

На морфологічному рівні звертаємо увагу на утворення слів за наявними українськими моделями, застосовуючи питомі словотворчі засоби. У технічній документації знаходимо терміни-дієприкметники теперішнього часу на **-уч(ий)/-юч(ий)**, **-ач(ий)/- яч(ий)**: *несуча стіна*, *ненесуча стіна*, *в(у)ловлюючий пристрій*, *існуючі мережі*, *діючі норми та правила* тощо. Мовознавці цю проблему вже порушували: С. Караванський, О. Литвин, В. Пілецький, Л. Полюга, Ю. Шевельов та ін. Мовознавець О. Курило наголошувала: «Українська мова не знає активних дієприкметників на -ч(ий), -(в)ший, ані пасивних на -мий у тому творенні та в тій функції, як їх уживає сучасна українська літературна мова, як ото: Факт, спостерігаємий… Вражаючий випадок та ін.» [9, с. 18]. На жаль, ще й сьогодні терміни-інтерференції фіксуємо в Державних будівельних нормах України, наприклад: **несуча стіна** розрахована для сприймання прикладеного навантаження додатково до своєї власної ваги. Термін **несуча стіна** за іншим нормативним документом, невідділяюча стіна – **несуча стіна**, на яку вогонь діє з двох або більшої кількості сторін; **стіна колодязної кладки** – стіна, що складається з двох стінок, розділених простором, одна з яких зовнішня, і не підвищує **несучої** здатності або жорсткості; **ненесуча стіна**, не призначена для сприймання навантаження, і яка може бути розібрана без завдання шкоди для **несучих** конструкцій; **розрахункові моделі несучих конструкцій** у вигляді стрижневих систем а системи, закріплені від перекосу; б системи, не закріплені від перекосу; **несуча** стінова **конструкція** безкаркасна стінова **конструкція** з кам'яної кладки, що сприймає, головним чином, вертикальні навантаження [3].

Розробникам Державних будівельних норм України варто звернути увагу на те, що в нашій країні термінологічну роботу провадять авторитетні термінологічні центри. У м. Києві цю роботу виконують в Інституті української мови, а з 1992 р. при Національному університеті «Львівська політехніка» працює Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, який веде широку просвітницьку роботу, виконує державне замовлення на створення держстандартів, а також плідно працює в лексикографічному й організаційному напрямах [7, с. 60-61]. У м. Харкові успішно діє Термінологічний центр при НДПІАС Укртрансгаз під керівництвом М. Гінзбурга.

На засіданнях термінологічних комісій, на міжнародних конференціях термінологи цих центрів неодноразово порушували питання, зокрема, ненормативного вживання в термінології активних дієприкметників теперішнього часу. Ця копітка робота відображена в термінографічних працях із різних галузевих термінологій, а також у Державному стандарті України ДСТУ 3966-2009 «Засади та правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять» [6]. Положення цього стандарту рекомендовано застосовувати в роботі технічних комітетів стандартизації, підприємств, установ, організацій, міністерств (відомств), інших суб'єктів стандартизації, які розробляють і експертують стандарти на терміни та визначення понять [6, с. 21]. У цьому документі чітко вказано: «Г.5.2.1 Значну кількість науково-технічних термінів в українській мові створено на основі віддієслівних прикметників чи дієприкметникових форм в означальних терміносполуках. У таких термінах-словосполуках не допустимо вживати активні дієприкметникові форми із суфіксами -уюч-, -ююч-, -аюч-, яюч- (*жарознижуючий, контролюючий, перевіряючий, виконуючий, запам'ятовуючий, інформуючий, існуючий, обмежуючий, узагальнюючий, гальмуючий* тощо). Звернімо увагу, що суфікси дієприкметників не можна плутати з прикметниковими суфіксами -уч-, -юч-, -ач-, -яч-, -ющ-, -ящ-, які означають властивість, якість, стан (*плодючий, лежачий, стоячий, цілющий, роботящий*)» [6].

Підтримуємо думку термінологів, що у вітчизняній практиці стандартами ДСТУ 1.5:2015. [5] та ДСТУ 3966-2009. [6] закріплено систему вимог до стилю українських нормативних документів. Разом із чинним правописом вони мають слугувати дороговказом для розробників нормативних документів усіх видів і рівнів [2; 8], оскільки закріпили засади автентичности української мови.

Як відомо, природний процес українського термінотворення на засадах народної мови тривав лише до 30-х рр. ХХ ст., а далі радянська влада почала втручатись у закони мови, вишукувати «націоналістичні перекручування в питаннях українського словотвору», намагалась «викоренити націоналізм у термінології» [19, с. 200-246]. Саме в той час був заборонений «Словник будівельної термінології (Проєкт)», який уклав проф. С. Булда. Ця лексикографічна праця донині має науково-практичне значення і може допомогти у виборі терміна. Автор, зокрема, пропонує до російського терміна **стена несущая** український термін **стіна несна́**, до **стена свободно-несущая – стіна вільнонéсна** [1, с. 163]. Отже, в 20-30-х рр. минулого століття науковці вдало уникали застосування чужих словотворчих афіксів.

Погоджуємось із твердженням мовознавців, що активні дієприкметники не притаманні українській мові, що, без сумніву, потрібно послідовно брати до уваги в науковій літературі, під час написання ділових паперів тощо [21, с. 188-192]. Варто зазначити, що в сучасних термінографічних працях автори подають варіанти термінів, наприклад: **несущий** (властивість) **–** трима́льний, тримний, носійний, який (що) несе; ім. носій, -ія; **н-щая ба́лка** трима́льна (тримна́) ба́лка; **н-щая конструкция** трима́льна конструкція; **н-щая способность** три́мкість; **н-щая частота́** *радіо* частота́-носій, частоти́-носія́ [17, с. 413]. У цій лексикографічній праці поданий термін-відповідник до **несущої стіни** – стіна́ трима́льна [17, с. 806]. Термінографи рекомендують брати до уваги контекст, обираючи певний варіант, «оскільки російська мова вживає дієприкметники як у власне дієприкметниковій формі, так і з прикметниковим та іменниковим значенням», [11, с. 7-11], наприклад: **несущий** – (*свойство*) носи́йний, несни́й; (*в акт. действ.*) що несе; (*акт. субъект действ.*) носій; трима́льний; (*винт самолёта, корабля и т. п.*) тягови́й: несущий каркас – тримальний каркас.

У доступному онлайн Російсько-українському народному сучасному словнику (2009 р.) [15] і Російсько-українському словнику інженерних технологій [16] зафіксовано термін **трима́льний**.

Враховуючи вищесказане, вважаємо за необхідне виправити терміни-інтерференції в Державних будівельних нормах України і документах, які на них покликаються. Тому, наприклад, у робочих проєктах треба вказувати на *тримальні конструкції* (в деяких документах фіксуємо термін *капітальна стіна* будівлі), а не несучі; *керівник відділу*, а не керуючий відділом; *на чинний газопровід*, *що діє*, *який використовуємо*, а не існуючий; *встановленого*, *наявного*, *робочого котла*, а не існуючого котла; *чинні мережі*, а не існуючі мережі; *водостійкі лакофарбові матеріали*, а не водостійкі лакофарбуючі матеріали; *теплоізоляційні матеріали,* а не теплоізолюючі матеріали, *згідно з чинним ДБН і ПБ систем газопостачання України*, а не діючим ДБН тощо.

У «Робочому проєкті газифікації АОГВ замість опалювальних печей в квартирі...», у довідці Державного пожежного нагляду (СДПЧ-8) фіксуємо терміни зі значенням дії із суфіксом **-к-** , які піддаються інтерференції. У своїх дослідженнях науковці аргументовано доводять, що в сучасній технічній термінології словотвірна модель «дієслівна основа + -анн(я), -енн(я), -янн(я)» є продуктивним виявом процесуальности, якому властиве загальне словотвірне значення опредметненої дії, процесу, а віддієслівні іменники із суфіксом ***-к*** треба вживати на позначення наслідку дії (розрахунок, розробка, вибірка). Варто зазначити, що в науково-технічній термінології 20–30- х рр. терміни на **-к(а)** навіть для позначення наслідку дії практично не вживались, бо продуктивним був суфікс **-о́ванн(я)**: рос. *вальцовка* – укр. *вальцьованє, вальцювання;* рос. *закалка* – укр. *гарт, загарт*; рос. *распайка* – укр. *лютування, відлютування, розлютування* [12, с. 142].

У згаданих вище документах фіксуємо такі помилки: *з'єднання труб необхідно передбачати на зварці*; *установку роз'ємних з'єднань газопроводів слід передбачати*; *при установці опалювального котла; при припиненні подачі газу*; *перевірку і прочистку димовентиляційних каналів проводити*; *розрахунок димового каналу для підключення котла визначається по формулі*, *комісія по прийомці в експлуатацію* тощо. В українській літературній мові маємо нормативні відповідники, тому для точної та об'єктивної комунікації варто уникати інтерферем, які порушують цілісність та самобутність української мови, адже надмірне їх вживання призводить до засмічення мови та знижує рівень її культури. В аналізованих документах треба подати інформацію правильно: *з'єднання труб необхідно передбачати під час зварювання*; *встановлення роз'ємних з'єднань*

газопроводів слід передбачати; *під час встановлення опалювального котла; якщо припинять подавання газу*; *перевіряти і прочищати димовентиляційні канали*, *комісія приймання в експлуатацію* тощо.

Варто звернути увагу на те, що інтерференції вживають в офіційних документах із неправильним значенням, наприклад: в українській літературній мові слово «установка» вживаємо зі значенням «пристрій, механізм, за допомогою якого виконують певні операції або одержують щось» [18]. Зазначимо, що переклад слова *установка* українською мовою залежить від контексту: можна використовувати слова *встановлення*, *інсталяція*, *настанова* або *устаткування*. У перекладних термінологічних словниках автори теж звертають увагу на те, що в українській технічній термінології дію треба подавати терміном «в(у)становлення, ставлення, в(у)ставляння, в(у)становлювання, поставлення, а (прилад, механізм) пристрій, -рою, устава, -и, лаштунок, -нка: устава газовідсмоктувальна, устава газотурбінна [17, с. 885-886]. Отже, з вищесказаного випливає, що для того, щоб не порушувати словотвірної норми під час творення термінів зі значенням недоконаної дії, доцільно вживати суфікси **- енн(я)**, **-анн(я)**, а наслідку дії – **-о́ванн(я)**, **-к-**. [10]: устаткування, штампування, *за́клепка.* Наголосимо, що, дотримуючись цих правил, маємо змогу уникнути багатозначності й таким чином виконати основну вимогу до нормативних документів: текст повинен бути однозначно зрозумілим як тому, хто його пише, так і тим, хто ним керуватиметься.

Висновки і пропозиції. Отже, помилки, зафіксовані в технічних документах, на морфологічному рівні виникають під впливом російських словотвірних моделей, що є наслідком «політики білінгвізму» радянського періоду. В українській мові вироблені правила ділового та наукового стилю, які чітко прописані в ДСТУ 1.5:2015 і ДСТУ 3966-2009 і втілені в низці комплексів основоположних стандартів національної системи стандартизації. Вони є обов'язковими для всіх, хто укладає українською мовою нормативні документи, ділові та наукові тексти.

Пропонуємо усунути ці інтерференції з технічних документів, що допоможе покращити культуру ділового мовлення, сприятиме досягненню мовно-стилістичної точности як основної засади комунікативної компетентности, збереженню самобутности української мови, коректности науково-технічної термінології. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ортографічних і культуромовних особливостей науково-технічного дискурсу з метою формування комплексного бачення нормативних вимог до мовленнєвої діяльности фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Булда С. Словник будівельної термінології : проєкт / Українська академія наук, Інститут української наукової мови. Харків ; Київ: Державне видавництво України, 1930. XII, 255 с.

2. Гінзбург М. Система правил українського ділового та наукового стилю. *Українська мова*. 2006. № 2. С. 30–43.

3. Державні будівельні норми України. Портал державних будівельних норм України. URL: https://dbn.co.ua/ (дата звернення: 15.08.2025).

4. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? ; [упоряд., післямова, бібліогр. Ю. Лібер]. Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. 330 с.

5. ДСТУ 1.5:2015. Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення нормативних документів (ISO /IEC Directives Part 2:2011, NEQ). Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2015. 108 с.

6. ДСТУ 3966:2009 Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 34 с.

7. Кочан І. Українське термінознавство в іменах. Львів : Літопис, 2012. 292 с., с. 60–615.

8. Куземська Н. Проблеми культури української мови в проектах національних стандартів України (про «пихаті твердження» стосовно «металевих шкарпеток» і «книжкових пам'ятників»). *Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. № 2. Київ : Наукова думка, 2009. С. 27–47.

9. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с.

10. Литвин О. Г. Руйнування словотвірної мовної норми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика».* 2022. Том. 33(72) № 4, ч. 1. С. 29–33.

11.Литвин О. Г. Способи заміни активних дієприкметників теперішнього часу в технічній термінології. *Закарпатські філологічні студії.* 2024. Вип. 34, т. 2. С. 7–11.

12. Литвин О. Г. Становлення української машинобудівної термінології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний ун-т імені Івана Франка. Львів, 2000. 404 с.

13. Пілецький В. Дієслівні форми та віддієслівні іменники і прикметники в науково-технічній термінології (проблеми творення та функціювання). *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 38. С. 236–249.

14. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. 3-є вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

15. Російсько-український народний сучасний словник. 2009. URL: https://r2u.org.ua/glossary/pages_10/page010.html. (дата звернення: 15.08.2025).

16. Російсько-український словник з інженерних технологій : понад 40000 термінів / М. Ганіткевич, Б. Кінаш. 2-ге вид. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. 1024 с.

17. Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури : в 2 т. / за ред. Р. Кінаша. Т. 1. Львів : Ліга-Прес, 2005. 960 с.

18. Словник.ua : тлумачний словник української мови. URL: https://slovnyk.ua/ (дата звернення: 15.08.2025).

19. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали / упорядн. : Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька ; за ред. Л. Масенко. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

20. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус. Нью-Йорк : Сучасність, 1987. 296 с.

21. Шевчук С. Моделі активних дієприкметників в сучасній українській літературній мові. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*. 2013. Вип. 5. С. 188–192.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’373.73(477)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.9

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

YOUTH SLANG IN THE CONTEMPORARY UKRAINIAN COMMUNICATIVE SPACE: A SOCIO-CULTURAL DIMENSION

Матвійчук Т.П.,
orcid.org/0000-0002-6512-3269
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних комунікацій
Національного транспортного університету

Житар І.В.,
orcid.org/0000-0002-1336-7931
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українського ділового мовлення
Національної академії Служби безпеки України

У статті комплексно досліджено молодіжний сленг як динамічне лінгвокультурне явище, що функціонує в умовах трансформацій сучасного українського суспільства. Актуальність теми зумовлена зростаючим впливом глобалізаційних, цифрових і соціокультурних процесів на мовленнєві практики молоді. Молодіжний сленг розглядається як важливий індикатор соціальних змін, засіб формування мовної ідентичності та маркер належності до молодого покоління. Проаналізовано основні джерела формування сленгових одиниць: масова культура, інтернет-комунікація, геймерські спільноти, англомовне середовище та воєнна лексика. Визначено функції молодіжного сленгу: комунікативну (полегшення та пришвидшення обміну інформацією), ідентифікаційну (використання специфічної лексики, що сигналізує про належність до молодіжної групи), експресивну (надання мовленню виразності), інноваційну (сленг є джерелом нових слів і моделей, які з часом можуть інтегруватися до літературної мови). Розкрито лексико-семантичні особливості цього пласта лексики: полісемантичність, емоційність, метафоричність, часте використання англіцизмів, наявність неологізмів, мовна гра. Зроблено акцент на тематичних групах, до яких належать слова, пов’язані з дозвіллям, емоціями, технологіями, воєнними реаліями. Підкреслено роль мемів як засобу генерації нових мовних одиниць, адже вони кодують соціальні реакції і формують нові мовні маркери покоління. Обґрунтовано необхідність не лише фіксації, а й осмислення сленгових тенденцій у контексті мовної еволюції. У роботі також висвітлено суспільне сприйняття молодіжного сленгу: від схвалення як прояву креативності – до критики через відхилення від мовної норми. Доведено, що молодіжний сленг є не лише елементом неофіційного мовлення, а й важливим віддзеркаленням соціальних, культурних і психологічних реалій сучасної України, що потребує подальшого міждисциплінарного вивчення. Зроблено висновок, що молодіжний сленг не є девіацією, а виконує адаптивну та інтеграційну функцію у мовному просторі, реагуючи на зміни в культурному, інформаційному та соціальному середовищі.

Ключові слова: молодіжний сленг, цифрова комунікація, соціокультурні зміни, лексико-семантичні особливості, мовна ідентичність, глобалізація.

The article presents a comprehensive study of youth slang as a dynamic linguistic and cultural phenomenon functioning within the context of transformations in modern Ukrainian society. The relevance of the topic is driven by the growing influence of globalization, digitalization, and sociocultural processes on the speech practices of young people. Youth slang is examined as an important indicator of social change, a tool for constructing linguistic identity, and a marker of generational belonging. The article analyzes the main sources of slang formation, including mass culture, internet communication, gaming communities, the English-speaking environment, and war-related vocabulary. The key functions of youth slang are identified: communicative (facilitating and accelerating information exchange), identificational (using specific vocabulary to signal group membership), expressive (enhancing emotional and stylistic expressiveness), and innovative (serving as a source of new words and models that may integrate into the literary language over time). The lexical and semantic characteristics of youth slang are outlined, such as polysemy, emotionality, metaphorical usage, frequent use of Anglicisms, neologisms, and language play. Emphasis is placed on thematic groups that include vocabulary related to leisure, emotions, technology, and the wartime context. The role of memes is highlighted as a generator of new linguistic units, encoding social reactions and forming new generational language markers. The necessity of not only documenting but also critically interpreting slang trends in the context of linguistic evolution is emphasized. The article also addresses public perceptions of youth slang, ranging from approval as a form of creativity to criticism for deviating from normative language. It is argued that youth slang is not merely an element of informal speech but a significant reflection of the social, cultural, and psychological realities of contemporary Ukraine, warranting further interdisciplinary research. The conclusion asserts that youth slang should not be seen as a deviation, but rather as an adaptive and integrative component of the linguistic landscape, responding to ongoing cultural, informational, and social changes.

Key words: youth slang, digital communication, sociocultural change, lexical and semantic features, linguistic identity, globalization.

Постановка проблеми. Дослідження молодіжного сленгу є надзвичайно актуальним в часи, коли цифровізація, глобалізація та соціокультурні трансформації безпосередньо впливають на мовленнєві практики молоді. Молодіжний сленг відображає швидкі зміни у цінностях та поведінці молодого покоління, інтегруючи елементи глобальної культури, Інтернет-мемів, геймерських спільнот та локальних соціальних процесів. Його вивчення дозволяє простежити актуальні тенденції розвитку української мови та комунікативного простору. Мова – це відображення соціальних та культурних процесів, що відбуваються в суспільстві. Молодіжний сленг, який формується на перетині мовної творчості, соціальної ідентичності та глобальних культурних впливів, займає особливе місце. Сьогодні молодіжний сленг – це не лише інструмент неформального спілкування, а й індикатор соціокультурних змін у сучасній Україні. Його виникнення та поширення відображають трансформацію суспільних цінностей, процеси цифровізації та інтеграції української молоді у світовий комунікаційний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Молодіжний сленг в Україні привертає увагу дослідників як важливий соціокультурний феномен. Останні наукові роботи зосереджуються на різних аспектах цього явища, зокрема на його функціонуванні в цифровому просторі, впливі глобалізації та процесах мовної адаптації. Зокрема, у роботі О. М. Воробця, Н. Я. Дуди та С. С. Жданова проаналізовано структурні й функціональні особливості сленгових одиниць у соціальних мережах [2]. У статті О. І. Дмитренко та С. В. Кохан окреслено основні джерела англіцизмів у молодіжному мовленні, серед яких домінують соціальні мережі, поп-культура та ігрові спільноти [3]. У статтях М. О. Куц і Д. О. Нескороженого [4], а також М. О. Петренко і К. А. Якушко [6] молодіжний сленг аналізується у площині перекладознавства та культурного контексту. Зокрема, відзначається складність адекватного відтворення сленгових одиниць у художньому перекладі через значну контекстуальну та емоційну навантаженість.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження молодіжного сленгу як соціокультурного феномену сучасного українського комунікативного простору, визначення його чинників, функції та ролі у формуванні ідентичності молоді.

Виклад основного матеріалу. Словник української мови подає два визначення поняття *«сленг»*. Перше – розмовний варіант професійного мовлення; жаргон. Друге – це жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення [7].

У мовознавстві сленг трактується як динамічна, неофіційна й експресивна форма мовлення, що характеризується новотворчістю та варіативністю. Молодіжний сленг можна визначити як соціолект, який забезпечує комунікацію в межах молодіжних груп і виконує низку функцій: комунікативну, ідентифікаційну, експресивну та інноваційну. Комунікативна функція полягає в полегшенні та пришвидшенні обміну інформацією, особливо у цифровому просторі завдяки сленгу. Емоційно-експресивна функція надає мовленню виразності, часто з гумористичним чи іронічним відтінком. Ідентифікаційна функція передбачає використання специфічної лексики, що сигналізує про належність до молодіжної групи. Інноваційна функція визначає сленг як джерело нових слів і моделей, які з часом можуть інтегруватися до літературної мови.

Поява та активне використання молодіжного сленгу у мовленні неможливо розглядати без урахування зовнішніх соціокультурних факторів. Лексичні інновації та функціональні особливості сленгу тісно пов’язані з процесами глобалізації, цифровізації, соціальної ідентифікації та актуальних подій у суспільстві.

Соціокультурні фактори формування молодіжного сленгу визначають способи його використання, відображаючи ширші соціальні, культурні та технологічні процеси. Далі розглянуто основні фактори, що сприяють виникненню та еволюції молодіжного сленгу.

Соціокультурні фактори формування молодіжного сленгу:

1. Глобалізація та культурний обмін сприяють формуванню суттєвої частини молодіжного сленгу під впливом англійської мови, зокрема у сферах масової культури, інформаційних технологій та геймерських спільнот (*хайп, крінж, фейл, челендж*).

2. Цифровізація та Інтернет-комунікація стимулюють появу та швидке поширення нових слів, мемів і виразів через соціальні мережі та онлайн-платформи (*зашквар, рофл, зацінити*).

3. Медіа та інфлюенсерська культура відіграють важливу роль у поширенні сленгових одиниць через контент блогерів, TikTok, YouTube, Instagram. Молодь активно переймає мовні звороти від популярних персон, які стають джерелами лінгвістичних трендів (*«залетів у рілс», крінжовий контент, «топчик», «жесть»*).

4. Соціальна ідентичність зумовлює функціонування молодіжного сленгу як засіб маркування належності до певної спільноти та одночасного відмежування від офіційних норм і старших поколінь (*двіж, флексити*).

5. Воєнний контекст сприяє появі специфічних слів, які швидко інтегруються у молодіжний дискурс та іноді набувають іронічного або мемного відтінку (*бавовна, прильоти, шахеди*) [8].

Глобалізація та культурний обмін запроваджують іноземні лексичні елементи, зокрема з англійської мови, в комунікативний простір, тоді як цифровізація та онлайн-комунікація прискорюють створення та поширення нових виразів. Водночас молодіжний сленг слугує маркером соціальної ідентичності, сигналізуючи про приналежність до спільнот однолітків та відрізняючи молодше покоління від старшого. Крім того воєнний контекст спричинив введення специфічних термінів, які швидко входять у молодіжний дискурс, часто набуваючи іронічних або мемних конотацій. Разом ці фактори підкреслюють, що український молодіжний сленг – це не просто лінгвістичне явище, а й дзеркало сучасних суспільних змін, що відображає як місцевий досвід, так і глобальні впливи.

З метою наочного представлення сучасного молодіжного сленгу наведемо конкретні приклади слів та виразів, що активно функціонують у мовленні української молоді. Таблиця демонструє різноманітність сленгових одиниць, їх значення та походження, що дозволяє прослідкувати вплив глобалізаційних процесів, цифрової культури, геймерської та мемної субкультур, а також соціальних і воєнних реалій на формування лексики молодого покоління (табл. 1).

Молодіжний сленг є динамічним компонентом лексичної системи мови, що активно оновлюється відповідно до соціокультурних змін. Однією з характерних рис цього шару лексики є наявність чітких тематичних груп, які відображають сфери інтересів та активності молоді. Серед найбільш продуктивних тематичних груп сленгових одиниць в українській мові можна виокремити лексику, пов'язану з навчанням і освітою (*халява, пара*), сферою розваг і дозвілля (*туса, відрив, залипати*), інтернет-культурою (*краш, флексити, ріл, рандом*), а також емоційно-психологічними станами (*загнатися, по фану, крашитися, полетіти*).

Лексико-семантичні особливості молодіжного сленгу полягають у переосмисленні значення загальновживаних слів, створенні нових лексем шляхом словотвору, а також активному використанні запозичень, передусім з англійської мови. Прикладом може слугувати слово *краш* (від англ. *crush – захоплення*), яке функціонує як іменник та дієслово з емоційним забарвленням. Значна частина сленгових слів є полісемантичними або набувають метафоричного значення, що ускладнює їхнє розуміння поза молодіжним контекстом. Крім того, для сленгу характерна експресивність, емоційність, іноді навіть грубість, що підкреслює прагнення молоді до самовираження та ідентифікації [9].

Особливу увагу заслуговують морфологічні моделі творення сленгових одиниць, зокрема усічення слів (*видос, відосик*), словоскладання (*стрімхата*), та трансформація іншомовних слів відповідно до українських фонетичних та граматичних норм (*чекати → чекати краша*). Такі процеси демонструють не лише креативний потенціал молодіжного мовлення, а й здатність мови до адаптації під нові соціокультурні умови.

Таблиця 1

Лексичні одиниці молодіжного сленгу: значення та походження

Слово	Значення	Походження та коментар
хайп	ажіотаж, популярність	англ. *hype*
крінж	відчуття сорому, ніяковості	англ. *cringe*
фейл	невдача	англ. *fail*
челендж	виклик, завдання	англ. *challenge*
зашквар	ганебна ситуація	внутрішньоукр. новотвір
двіж	рух, активність, тусовка	адаптовано з розм. лексики
топчик	щось дуже хороше	вторинна номінація (оцінка)
рофл	жарт, сміх	англ. *rofl* (*rolling on the floor laughing*)
імба	надзвичайно круте, сильне	з геймерської лексики
афк (AFK)	відсутній у мережі	англ. *away from keyboard*
бавовна	вибух, іронічне позначення	метафоризація (воєнний контекст)
прильоти	удари (переважно ракетні)	жаргон воєнного часу
капєц / жесть	сильні емоції (здивування, обурення)	розмовна емоційна лексика
флексити	хизуватися	англ. *flex*

У сучасному українському молодіжному мовленні дедалі помітнішим стає вплив англіцизмів, що проникають у сленг переважно через соціальні мережі, ігрову культуру, відеоблоги та глобалізоване цифрове середовище. Молодіжна мова активно запозичує лексику, пов'язану з новими технологіями, лайфстайлом, емоційними станами, що не завжди мають точні відповідники в українській мові. Такі слова, як *флексити* (від *flex – демонструвати щось*), *рендомний* (від *random – випадковий*), *ріл* (від *real – справжній*) стали частиною повсякденного мовлення молоді [3, с. 65–66].

Одним із головних каналів поширення англомовної лексики стала інтернет-комунікація – зокрема, спілкування в чатах, соцмережах, месенджерах, а також перегляд контенту на платформах на кшталт YouTube, TikTok. Саме ці ресурси є джерелом нових лінгвістичних трендів, оскільки користувачі переймають лексику від інфлюенсерів та популярних блогерів. Важливо зазначити, що інтернет-сленг часто характеризується гібридністю, поєднанням українських та англійських елементів, що створює багатокомпонентні вислови типу: *забустити стрім, залетів у рілс, кринжовий контент*.

Окрему роль у формуванні молодіжного сленгу відіграє масова культура: музика, серіали, кіно, мода, аніме, комп'ютерні ігри тощо. Ці явища створюють спільний контекст для покоління Z, у межах якого формуються нові знаки та символи мовної ідентичності. Наприклад, персонажі з фільмів або ігор нерідко стають мемами чи лексичними одиницями. Усе це демонструє, що молодіжний сленг є не лише мовним, а й культурно-психологічним феноменом, який відображає глобалізацію, і в той же час локальну адаптацію світових тенденцій [10, с. 88].

Поява нових мовних одиниць у цифровому просторі пов'язана з новими форматами комунікації, зокрема короткими відео, онлайн-чатом, стрімами, які вимагають лаконічності, експресивності та емоційної насиченості. Такі одиниці часто мають гібридну природу: поєднання українських і чужомовних коренів (*рілс, стрімхата, відосик*), або семантичне розширення вже відомих слів у нових комунікативних контекстах.

Ефективним каналом поширення нових сленгових конструкцій також виступають меми. Вони є не лише розважальним контентом, а й кодують соціальні реакції, іронію, сарказм і часто формують нові мовні маркери покоління. Меми зазвичай швидко набувають популярності й трансформуються в повсякденні фразеологічні одиниці. Дослідження показують, що така форма комунікації формує нові практики спілкування та сприяє виникненню поколіннєвих мовних кодів [11, с. 12-17]. Таким чином, цифрова комунікація не лише впливає на форму й функції сленгу, а й виступає середовищем його активного відтворення, поширення та нормалізації. Молодіжний сленг у соцмережах та стрімах не є маргінальним явищем, а стає частиною нової мовної норми в межах цифрової культури.

Варто зауважити, що надмірне використання молодіжного сленгу може спричиняти зниження культури мовлення, утруднювати комунікацію між поколіннями й витісняти питомі українські слова та знижуючи культуру мовлення. Водночас сленг виступає ресурсом мовної креативності, чинником оновлення лексики та відображенням динаміки соціокультурних процесів. Саме через це ставлення суспільства до молодіжного сленгу є неоднозначним і варіюється в залежності від вікової, соціальної та культурної приналежності мовців. З одного боку, молодіжний сленг сприймається як природне явище мовної еволюції, засіб самовираження і конструювання ідентичності молодого покоління. З іншого – він часто викликає занепокоєння з боку старшого покоління, освітян та пуристів, які вбачають у ньому девіацію від мовної норми, загрозу для літературної мови та засіб «засмічення» мовного простору [5, с. 39-44].

Багато дослідників підкреслюють, що негативне сприйняття молодіжного сленгу пов'язане з консервативним підходом до мовної норми, у межах якого будь-які відхилення від усталених граматичних і лексичних правил трактуються як мовна деградація. Особливо гостро це сприймається в умовах сучасної України, де мовне питання має також політичну і культурну вагу. Так, молодіжний сленг часто стає «мішенню» критики у мовному середовищі, де його використання сприймається деякими дослідниками як ознака низького рівня мовної культури або брак поваги до рідної мови [1].

Проте сучасна лінгвістика дедалі частіше розглядає сленг не як відхилення, а як альтернативну мовну норму, що функціонує в межах певного соціального контексту. Сленг має свою внутрішню логіку, граматику, семантику і виконує комунікативні та ідентифікаційні функції. Його динамічність і креативність відповідають потребам покоління Z, яке спілкується у швидкому, візуалізованому та технологічному середовищі. Таким чином, оцінка молодіжного сленгу як «мовної девіації» є радше ідеологічною, ніж науково обґрунтованою.

У результаті можемо констатувати, що сучасне суспільство перебуває у стані лінгвістичної напруги між збереженням традиційних мовних норм і прийняттям нових мовних практик, які приносять молодіжні групи. Подолання цього конфлікту можливе лише за умови діалогу між поколіннями, у якому молодіжний сленг не буде маргіналізованим, а розглядатиметься як частина живої, змінної мовної системи.

Висновки. Отже, молодіжний сленг у сучасному українському комунікативному просторі є яскравим проявом соціокультурних змін. Він відображає глобалізаційні процеси, цифрову трансформацію та нові форми колективної ідентичності української молоді. Будучи маркером поколіннєвої спільності, сленг водночас становить джерело оновлення мовної системи. Дослідження цього феномену дозволяє глибше зрозуміти соціокультурні орієнтири та динаміку розвитку сучасної України. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні розвитку цифрового сленгу та мемної лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошин І., Ялова О. Молодіжний сленг у системі мови – розвиток чи деградація? 2021. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/49e46a11-86de-4731-bb45-8d626e604139/content (дата звернення: 12.09.2025).

2. Воробець О. М., Дуда Н. Я., Жданов С. С. Language aspect of slang vocabulary in Ukrainian and Polish social networks. *Слово і Час*. 2024. №1 (37). С. 36–44.

3. Дмитренко О. І., Кохан С. В. Вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2020. Вип. 32. С. 64–68.

4. Куц М. О., Нескорожений Д. О. Місце молодіжного сленгу та стьобу в лексичній системі сучасної англійської та української мов. *Інтелект XXI*. 2023. № 2. С. 76–80.

5. Мартос С. А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? Культура слова. 2003. Вип 62, С. 39–44.

6. Петренко М. О., Якушко К. А. Молодіжний сленг в аспекті українсько-англійського художнього перекладу. *Молодий вчений*. 2023. № 5. С. 185–188.

7. Сленг. *Словник української мови.* URL: https://sum.in.ua/ (дата звернення: 12.09.2025).

8. Словник українського сленгу. *SlangZone* URL: https://www.slangzone.net/ (Дата звернення: 14.09.2025).

9. Сташкевич, І. А., Чернега, Д. А., Тоха, В. В. Лексико-семантичні особливості молодіжного сленгу. 2019. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24957/STASHKEVYCH_2019_T2.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 11.09.2025).

10. Шліхтенко Ю., Колонюк С., Ваколюк Т. Вплив масової культури та технологій на розвиток молодіжного сленгу в англійській мові. *Молодий вчений.* 2024. № 6.1 (130.1). С. 87–91.

11.Nazarenko O., Rebenok V. Features of using lexical innovations and slang in international memes (on the example of social networks). *Advanced Linguistics*. 2024. № 14. P. 12–17.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81'373.21:004:81’276.6
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.10

СКЛАДНОЩІ ПРАВОПИСУ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЗВ ІТ-ГАЛУЗІ

ISSUES IN THE ORTHOGRAPHIC REPRESENTATION OF IT NOMENCLATURE

Ментинська І.Б.,
orcid.org/0000-0001-7939-0010
PhD,
старший викладач катедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»

Грушецький М.М.,
orcid.org/0009-0006-9056-9824
студент І курсу
Інституту комп’ютерних наук і технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті з’ясовано специфіку та складнощі правопису номенклатурних назв у галузі інформаційних технологій, виявлено основні проблеми відтворення українською мовою та сформульовано рекомендації щодо внормування відповідно до сучасних правописних норм. Проаналізовано поняття *номен* у контексті комп’ютерної термінології; визначено основні складнощі правопису іншомовних номенклатурних назв (правопис *ґ/г*, подвоєння літер, правопис латиницею/кирилицею), окреслено можливі шляхи внормування правопису номенклатурних назв у науковому та навчальному середовищі. *Актуальність* дослідження зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій, що супроводжується активним проникненням до української мови великої кількості номенклатурних назв. Проведене дослідження засвідчує, що правопис номенклатурних назв у галузі інформаційних технологій залишається однією з найбільш динамічних і водночас проблемних ділянок сучасної української комп’ютерної термінології. Основні труднощі пов’язані з правописом номенів латиницею чи кирилицею. Очевидно, що адаптовані кириличні форми органічніше інтегруються в українській комп’ютерній терміносистемі: вони легко відмінюються, узгоджуються із принципами милозвучності, можуть утворювати похідні форми. Вживання малої чи великої літери в номенклатурних назвах чітко окреслено в Правописі 2019. Варто дотримуватися принципу: унікальні одиниці – з великої літери, родові позначення – з малої літери. Уникаємо подвоєння в запозичених номенах, окрім випадків їхнього походження від власних назв. У передаванні іншомовного звука [g] літерами г/ґ: переважає написання номенів з літерою г, оскільки воно стало нормою правопису та відповідає усталеним словниковим фіксаціям. Порівняння усталеної практики з нормами Українського правопису (2019) виявило як стабільні норми (зокрема у правописі міжнародних префіксоїдів міні-, нано-, веб-, флеш-, що в складі номенів пишуть разом), так і варіантні, зумовлені розмежуванням власних і загальних назв. У науковій і навчальній комунікації необхідно прагнути до уніфікації та стандартизації правопису номенів, що сприятиме забезпеченню мовної цілісности, точности термінології та ефективности фахової взаємодії.

Ключові слова: термінологія, терміносистема, номенклатура, номен, правопис.

The article clarifies the specifics and difficulties of spelling nomenclature names in the field of information technology, identifies the main problems of their reproduction in Ukrainian, and formulates recommendations for their standardization in accordance with modern orthographic norms. The notion of a nomen in the context of computer terminology is analyzed; the main challenges of spelling foreign nomenclature names (*ґ/г*, double consonants, Latin/Cyrillic script, abbreviations) are outlined; and possible ways of standardizing the spelling of nomenclature names in academic and educational settings are proposed. The relevance of the study is determined by the rapid development of information technology, which is accompanied by the active penetration of a large number of nomenclature names into the Ukrainian language. The conducted research demonstrates that the spelling of nomenclature names in the field of information technology remains one of the most dynamic and, at the same time, problematic areas of modern Ukrainian computer terminology. The main difficulties are associated with the choice between Latin or Cyrillic spelling of nomens. It is evident that adapted Cyrillic forms integrate more organically into the Ukrainian terminological system: they are easily declined, consistent with the principles of euphony, and capable of generating derivative forms. The use of uppercase or lowercase letters is clearly defined in the 2019 Ukrainian Orthography. The principle should be observed: unique units are capitalized, while generic designations are written with lowercase. Doubling of consonants in borrowed nomens should be avoided, except in cases derived from proper names. In rendering the foreign sound [g] with the letters *ґ/г*, spelling with the letter *ґ* prevails, as it has become the orthographic norm and corresponds to established dictionary records. A comparison of established practice with the norms of the Ukrainian Orthography (2019) revealed both stable rules (in particular, the spelling of international prefixoids such as *mini-, nano-, web-, flash-*, which are written together as part of nomens) and variant ones, caused by the distinction between proper and common names. In scientific and educational communication, it is necessary to strive for unification and standardization of nomen spelling, which will help ensure linguistic integrity, terminological accuracy, and the effectiveness of professional interaction.

Key words: terminology, term system, nomenclature, nomen, spelling.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток інформаційних технологій зумовлює активне проникнення в українську термінологічну систему значної кількості номенклатурних назв. Це спеціальні назви, що позначають стандартизовані об'єкти, процеси, програмні продукти, операційні системи, мови програмування, апаратні засоби. Вони часто мають офіційний характер і входять у міжнародні чи національні стандарти. Такі терміноодиниці виконують функцію чіткої ідентифікації понять без додаткових тлумачень, що особливо важливо у сфері ІТ, де точність і однозначність формулювань є вагомою. Особливістю цих термінів є їхня сталість, однозначність і глобальна уніфікація, однак їхній правопис викликає низку труднощів: передавання іншомовних звуків *[g]* та *[h]* українською мовою, написання подвоєних приголосних в номенах, що походять від власних назв, відтворення латиничних і кириличних написань, а також творення похідних – усе це свідчать про недостатню унормованість цього сегмента термінології. Водночас оновлений Український правопис (2019) частково врегулював ці проблеми, однак залишив простір для дискусій та наукового осмислення. Тому дослідження складних випадків правопису номенклатурних назв в ІТ-галузі є актуальним для вироблення єдиних рекомендацій та забезпечення стабільності наукової й фахової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правопису номенклатурних назв у сфері інформаційних технологій привертає значну увагу сучасних мовознавців, перекладачів, редакторів тощо. У наукових дослідженнях питання ортографії номенклатурних назв, особливо в сфері ІТ, розглядається через призму функціонування іншомовних запозичень у термінолексиці. Наприклад, Н. Клименко, розглядаючи неозапозичення останніх двох десятиліть, що інтенсивно поповнюють лексикон сучасної української мови і потребують відповіді на питання щодо їхньої адаптації до словотвірної системи мови, аналізує хитання в написанні таких лексем [1]. Роман Микульчик зауважує правописні проблеми іноземних прізвищ та похідних термінів в українській мові та пропонує шляхи їхнього врегулювання. [2]. І. Єфименко має деякі зауваги до передавання власних назв в «Українському правописі» 2019 року, звертає увагу на номени і вказує на суперечності ортографії та дає рекомендації щодо їхнього правопису [3]. І. Ментинська вказує на внормування й кодифікацію українських комп'ютерних термінів на теперішньому етапі розвитку терміносистеми у зв'язку зі змінами в чинному українському правописі та заакцентовує на нагальному вирішенні невідкладних правописних проблем української комп'ютерної термінології, зокрема правопису деяких номенів [4]. Ю. Молоткіна, досліджуючи різні способи написання новітніх англізмів в українській мові, окреслює причини появи правописних варіантів в написанні номенклатурних назв. [5]. Н. Нікуліна, даючи зіставну характеристику транспортного терміна і номенклатурного знака, зазначає специфіку правопису деяких номенклатурних назв транспортної термінології [6, 290–292]. На основі спостережень Т. Мизиної у сфері туризму, зауважено, що правопис номенів зумовлений їхньою широкою вживаністю та функціональною доцільністю, оскільки вони виконують роль стислих і зручних позначень для назв об'єктів, послуг чи явищ. Правопис таких номенів повинен орієнтуватися на принципи економії мовних засобів і водночас забезпечувати однозначність та зрозумілість для користувачів. Це свідчить про потребу унормування їх написання, щоб уникати варіативності та забезпечити стабільність у професійній комунікації туристичної галузі [7,107]. К. Булаховський на рівні синхронії зауважує явище інтерференції в україномовних інтерфейсах низки програм, подає рекомендації, які, на думку автора, допоможуть уникати небажаних явищ у процесі локалізації програм [8, 57].

Формулювання мети і завдань. *Метою* статті є з'ясувати специфіку та складнощі правопису номенклатурних назв у сфері інформаційних технологій, виявити основні проблеми їхнього відтворення українською мовою та сформулювати рекомендації щодо їх унормування відповідно до сучасних лінгвістичних і правописних норм. Для досягнення поставленої мети необхідно: 1) проаналізувати поняття «номенклатурний термін» у контексті комп'ютерної термінології; 2) визначити основні складнощі правопису іншомовних номенклатурних назв (правопис *т/г*, подвоєння літер, латиниця/кирилиця тощо); 3) зіставити усталену практику з положеннями нової редакції Українського правопису (2019); 4) Окреслити можливі шляхи унормування правопису номенклатурних назв у науковому та навчальному середовищі. *Актуальність* дослідження зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій, що супроводжується активним проникненням до української мови великої кількості номенклатурних назв. Тому потреба в унормуванні та систематизуванні правопису номенклатурних назв у сфері ІТ відповідає завданню забезпечення мовної цілісності, стандартизації термінології та підвищення ефективності комунікації в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Підтримуємо міркування Н. Нікуліної, яка вважає, «якщо термін – то термінологія, а номен – то номенклатура», і визначає, що технічний номен «це спеціальна ідентифікаційна одиниця термінологічної системи, що називає конкретний одиничний об'єкт, конкретний зразок чи серію предметів масового виробництва й репрезентує номенклатуру певної галузі науково-технічних знань» [9]. Хоч в науковому дискурсі спостерігаємо різноманітні назви на позначення таких термінологічних одиниць: *термін-назва, номенклатурний знак, номенклатурна назва*, *номенклатурна номінація* тощо, у своєму дослідженні використовуємо *номен* для називання таких лексичних одиниць.

У комп'ютерному дискурсивному просторі за нашими спостереженнями наявний значний масив таких найменувань, які можна класифікувати за такими лексико-семантичними групами:

1) Назви програмного забезпечення та операційних систем: *Windows, Linux, Android, Photoshop, Word, Android, iOS*.

2) Назви апаратних засобів та пристроїв: *Intel Core i7, GeForce RTX, iPhone, Raspberry Pi*.

3) Назви мережевих і комунікаційних сервісів: *мережа «Фейсбук», телеграм, Zoom/зум, Gmail*.

4) Назви мов програмування та технологій: *Python, Java, HTML, Kubernetes*.

5) Назви стандартів і протоколів : *TCP/IP, HTTP, Wi-Fi, Bluetooth*.

6) Назви компаній та організацій у сфері ІТ: *компанія* «*Майкрософт», компанія «Google», корпорація «Apple», компанія «Oracle»*.

7) Назви продуктів і сервісів хмарних технологій – *AWS, Google Cloud, Azure*.

8) Назви утиліт та інструментів розроблення – *Git, Docker, Visual Studio Code*.

Отож особливістю комп'ютерної номенклатури є те, що більшість номенів перебувають під значним впливом англійської мови, це спостерігаємо на прикладі мов програмування *Java, JavaScript, PHP, Python, Ruby* тощо, які пишуть латинськими літерами. Безумовно, хоча й повільно, але відбувається поступова адаптація номенів до норм української мови шляхом їхнього фонетико-графічного та морфологічного уподібнення до усталених мовних моделей. В «Українському правописі» 2019 зазначено, зазвичай назви іноземних компаній передаємо кирилицею, однак на практиці використовують написання латиницею: *компанія «Microsoft», транснаціональна корпорація «Jysk»* [12]. Чужомовні власні назви програмних мов, операційних систем чи прикладних програм на початковому етапі здебільшого зберігають оригінальне написання латиницею, що зумовлено потребами міжнародної комунікації та браком усталеної української термінотворчої практики. Проте з часом такі номени поступово інтегруються в українську писемну традицію й отримують кириличне відтворення відповідно до чинних правописних норм. Так, назви мов програмування BASIC та Pascal нині зафіксовані у вітчизняних джерелах як Бейсик і Паскаль. Аналогічно, мова Fortran кодифіковано як Фортран, Python – як Пайтон, а деякі джерела подають [10, 11] Java як Джава. У галузі операційних систем відомі приклади адаптації назв Unix → Юнікс, Linux → Лінукс, Windows → Віндовс. Такі трансформації сприяють кращому розумінню термінів для широкого кола користувачів і водночас забезпечують гармонізацію української термінологічної системи з внутрішніми мовними законами. Отож адаптовані форми органічніше інтегруються в український граматичний та словотвірний простір: вони легко відмінюються, узгоджуються із принципами милозвучності, можуть утворювати похідні форми (*паскалівський компілятор, бейсик-програма*). На противагу цьому, уживання латиничних написань у текстах українською мовою створює графічну строкатість і ускладнює читання. Саме тому правопис номенів кирилицею розглядаємо як важливий чинник упорядкування й гармонізації української термінології у сфері інформаційних технологій і пропонуємо правопис кирилицею таких номенів.

Офісні програми

Word → Ворд
Excel → Ексель
PowerPoint → Паверпоінт
Access → Аксес
Outlook → Аутлук

Інтернет та браузери

Firefox → Фаєрфокс, (була спроба перекладу Вогнелис, але не закріпилася)
Chrome → Хром
Opera → Опера
Edge → Едж

Графіка та мультимедіа

Photoshop → Фотошоп
CorelDRAW → Корелдро
Illustrator → Ілюстратор
AutoCAD → Автокад

Системні та інші програми

Skype → Скайп
Telegram → Телеграм
WhatsApp → Ватсап
Viber → Вайбер
YouTube → Ютуб

Проблема вживання великої чи малої літери в номенах є однією з найскладніших у сучасному українському правописі. Вона зумовлена тим, що номени поєднують у собі риси власних назв, які традиційно пишуть з великої літери та загальних, що зазвичай пишемо з малої літери. В «Українському правописі» 2019 частково розв'язані питання ортографії власних назв, наприклад, *мережа «Інтернет», енциклопедія «Вікіпедія»*, однак найменування сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок, а без родового слова пишемо з малої букви (*твіттер, гугл*) [12].

Отож труднощі правопису можна згрупувати так:

• *статус номенів як власних чи загальних назв*. Часто вагаємося, чи вважати назви програм, мов програмування, технологій власними назвами (як Windows, Python) чи вже загальними, що втратили ознаку унікальності (віндовс, пайтон).

• *варіативність у лексикографічних джерелах.* У наукових текстах, підручниках, медіа та документах трапляються різні варіанти: Internet / інтернет, Google / гугл, YouTube / ютуб. Це ускладнює уніфікацію.

• *правопис похідних від номенів складних назв*. Якщо операційна система «Windows», то Windows-сервер чи windows-сервер чи віндовс-*сервер*, *пошукова система «*Гугл*», то, очевидно, гугл-карти, гугл-документи.*

Правопис великої й малої літери в номенах поєднує мовні та позамовні чинники. Вживання великої літери закріплює статус номенклатурної назви як унікального, офіційно визнаного чи індивідуалізованого об'єкта (назви установ, організацій, торговельних марок, програмного забезпечення тощо (див. табл.1)). Натомість мала літера засвідчує родове значення та вживання назви у функції загальної, коли йдеться про вид чи тип об'єкта, а не про індивідуальне найменування. Уніфікація правописних норм сприяє уникненню варіантности та двозначности, забезпечує стандартизацію в науковій, діловій і освітній галузях. Отож принцип розмежування великої й малої літери в номенах має базуватися на чіткій ієрархії: унікальні одиниці – з великої літери, родові позначення – з малої (див. табл. 1).

Подвоєння приголосних у номенах ІТ-сфери становить специфічну проблему їхньої адаптації до української графіки. Таке подвоєння літер спостерігаємо передусім у запозиченнях з англійської мови, де подвоєні літери виконують фонетичну або морфологічну функцію, наприклад: *Twitter, Facebook Messenger, AppStore,* Access, Outlook. В українській мові в загальних назвах іншомовного походження букви на позначення приголосних зазвичай не подвоюємо, і тому: *месенджер*, *асемблер, буфер, токен*. Проте подвоєння часто зберігається у власних назвах і похідних від них як елемент оригінальної графіки, воно виконує розрізнювальну функцію і є важливим для ідентифікації програмного продукту чи бренду. Тому під час адаптації таких номенів у кириличному письмі постає питання: чи зберігати подвоєні приголосні *Твіттер*, чи відтворювати їх за фонетичним принципом із одним приголосним *твітер* (див. табл. 2).

Подвоєння голосних у таких номенах *Facebook,* Outlook не відбувається, бо в українській мові подвоєне оо передається як один звук *[у]*. Отож у сучасній практиці спостерігаємо деяку розбіжність між ортографічною традицією української мови, яка тяжіє до уникнення надмірних подвоєнь, та прагненням зберегти оригінальну форму іншомовних номенів. Це свідчить про потребу унормування та вироблення єдиних рекомендацій для письмової репрезентації ІТ-номенів.

Таблиця 1

Тип номенів	Приклади з великої літери	Приклади з малої літери
Назви програмного забезпечення	операційна система «Windows» мультимедіа «Фотошоп», текстовий редактор «Ворд»	віндовс-сервер, фотошоп-файл, вордівський документ
Мови програмування	Python /Пайтон, Pascal/Паскаль, Basic/ Бейсик	пайтон-скрипт, бейсик, паскалівська програма
Інтернет-ресурси та сервіси	пошукова система «Гугл», соціальна мережа «Фейсбук», інтернет-ресурс «Ютуб»	гуглити, ютуб-канал, фейсбук-сторінка
Технології та стандарти	бездротові технології короткого радіуса дії «Блютуз», бездротова мережа «Вайфай», мережа «Інтернет»	блютуз-пристрій, вайфайний, інтернет-пошук
Комплексні номени	пошукова система «Гугл», офісний програмний пакет «Майкрософт офіс»	гугл-диск, офісні пакети

Таблиця 2

Термін / назва	Оригінал	Коментар
Твіттер	Twitter	Соціальна мережа, подвоєння **тт** збережено, оскільки походить від власної назви
Месенджер	Messenger	Програма для обміну повідомленнями, подвоєння **сс** не збережено.
Аплет	Applet	Маленька програма, що виконується в середовищі Java; подвоєння **пп** не збережено.
Апстор	AppStore	Магазин застосунків, подвоєння **пп** не збережено.
Кліпінг	Clipping	У графіці – відсікання частини зображення; подвоєне **пп** не збережено.
Буфер	Buffer	Пам'ять для тимчасового збереження даних; подвоєння **фф** не збережено.

Літера *ґ* в українській мові передає проривний [g], тоді як *г* – фрикативний [h]. Через історичні обмеження (літера *ґ* була вилучена з абетки у XX ст. і повернена лише у 1990-х) більшість запозичень з англійської мови традиційно передавали через *г* (*Google → Гугл, Git → Гіт*). Правопис 2019 р. закріпив, що в прізвищах та іменах людей, а відтак і в номенах можна передавати звук *[g]* двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови – буквою *г* і шляхом імітації іншомовного *[g]* – буквою ґ [12]. В англійських номенах звук [g] переважає, але в українському письмі найчастіше передається літерою г (*GitHub → ГітХаб, Game → Гейм*) (табл. 3).

Як, бачимо, в ІТ-галузі значна частина сучасних номенклатурних назв походить з англійської, відтак спостерігаємо варіантність у написанні г/ґ (див. табл. 3), проте переважає написання номенів з літерою г, оскільки воно стало нормою правопису та відповідає усталеним словниковим фіксаціям. Таким чином, уживання ґ обмежено окремими випадками з історично закріпленою традицією або офіційно унормованими назвами.

У сучасному українському правописі написання іншомовних префіксоїдів і препозитивних часток у складі номенклатурних назв має свої особливості. Частки веб-, *смарт-,* нано- та флеш-, що активно функціонують у сфері інформаційних технологій, пишемо разом: вебсайт, вебкамера, вебдизайн, смартгодинник, смартсистема, смартрозетка, нанотехнологія, нанопроцесор, флешпам'ять, флешнакопичувач. Такий спосіб передавання відповідає загальній нормі, за якою міжнародні елементи (нано-, мікро-, мегатощо) та запозичені терміноелементи втрачають самостійність і стають частиною єдиного слова. У номенклатурних назвах частка міні- використовується для позначення зменшених за розміром чи спрощених за функціоналом предметів, пристроїв і програмних продуктів. Відповідно до норм українського правопису у складі загальних назв такі терміноодиниці пишемо разом**:** мінікомп'ютер, мініпроєктор, мінісервер, мініпрограма. Це узгоджується з правилом уживання міжнародних префіксоїдів (мікро-, мега-, нано- тощо), які утворюють цілісні слова. Водночас у власних

Таблиця 3

Англійською	Транскрипція	Варіант українською	Коментар
Google	[ˈguːgl]	Гугл	Правопис рекомендує *Гугл* (традиційно через г), проте доречніше було б *Ґугл*
GitHub	[ˈgɪthʌb]	ГітГаб	Найчастіше вживають GitHub, у разі транслітерації *ГітГаб*
Git	[gɪt]	Гіт /	У середовищі програмістів частіше *Git*, але кирилицею *Гіт*.
Google Glass	[glæs]	Гугл Глас	Має український відповідник *розумні окуляри*, проте в середовищі ІТ- фахівців лише *Google Glass*
GraphQL	[ˌgræf kjuː ˈɛl]	ҐрафQL / ГрафQL	У терміносистемі вживається обидва варіанти.
GIMP	[gɪmp]	ГІМП / ҐІМП	Графічний редактор, спостерігаємо варіантні форми.
Google Drive	[draɪv]	Гугл Драйв	Вживається переважно з *г*.
Go (мова програмування)	[goʊ]	Го / Ґо	Офіційно – *Go*, у разі транслітерації *Го*.

назвах брендів, моделей чи продуктів зберігають оригінальне написання латиницею: Mac Mini, iPad mini, Mini Cooper, MiniDisc, Mini-PCI. Отож простежується чітке розмежування: у загальних номенах відбувається графічна адаптація частки міні- за правилами української ортографії, тоді як у власних назвах поки зберігається іншомовна форма як маркер автентичності торгової марки.

Висновок. Проведене дослідження засвідчує, що правопис номенклатурних назв у галузі інформаційних технологій залишається однією з найбільш динамічних і водночас проблемних ділянок сучасної української комп'ютерної термінології. Основні труднощі пов'язані з правописом номенів латиницею чи кирилицею. Очевидно, що адаптовані кириличні форми органічніше інтегруються в український терміносистемі: вони легко відмінюються, узгоджуються із принципами милозвучності, можуть утворювати похідні форми. Вживання малої чи великої літери чітко окреслено в Правописі 2019. Варто дотримуватися принципу: унікальні одиниці – з великої літери, родові позначення – з малої літери. Уникаємо подвоєння в запозичених номенах, окрім випадків їхнього походження від власних назв. У передаванні іншомовного звука [g] літерами г/ґ: перевагу надає написання номенів з літерою г, оскільки воно стало нормою правопису та відповідає усталеним словниковим фіксаціям. Порівняння усталеної практики з нормами Українського правопису (2019) виявило як стабільні норми (зокрема у правописі міжнародних префіксоїдів міні-, нано-, веб-, флеш-, що в складі номенів пишуть разом), так і варіантні, зумовлені розмежуванням власних і загальних назв. У науковій і навчальній комунікації необхідно прагнути до уніфікації та стандартизації правопису номенів, що сприятиме забезпеченню мовної цілісности, точности термінології та ефективности фахової взаємодії. Подальший розвиток досліджень у сфері правопису номенклатурних назв інформаційних технологій видається необхідним і багатовекторним. По-перше, актуальним є поглиблений аналіз новітніх запозичень, які активно входять до української мови, зокрема в контексті швидких змін ІТ-термінології. По-друге, потребує чіткого унормування питання співвідношення латиниці та кирилиці у відтворенні номенів, що є особливо важливим для наукової, освітньої та ділової комунікації. По-третє, перспективним напрямом є регламентація відмінювання новітніх термінів та узгодження їхніх граматичних форм у фахових текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клименко Н. Ф. Літературна норма і неологізми. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки.* 2012. Т. 137. С. 53–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2012_137_13.
2. Микульчик Р. До питання правопису фізичних епонімних термінів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2017. № 869. С. 72–76.
3. Єфименко І. В. Деякі зауваги до передавання власних назв в «Українському правописі» 2019 року. Українська мова. 2023. № 3. С. 68–83. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001434761
4. Ментинська І. Б. Комп'ютерні терміни у контексті змін до «Українського правопису» 2019. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 3, ч. 1. С.57–62. DOI https://10.32782/2710-4656/2025.3.1/10
5. Молоткіна Ю. О. Різні способи написання новітніх англіцизмів в українській мові. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Філологічні науки (мовознавство)*. 2017. № 7. С. 119-123.
6. Нікуліна Н. В. Термін і номенклатурний знак (номен): зіставний аналіз на матеріалі транспортної термінологічної мегасистеми. Міжнародний науковий журнал *«Грааль науки».* 2022. С. 290–292. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.049
7. Мизин Т. О. Номени як складова частина туристичної термінології англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія.* 2024 № 68. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.53-1.26
8. Булаховський К. Русизми в україномовних інтерфейсах програм. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2011. № 709. С. 57–60.
9. Нікуліна Н.В. Репрезентація номена в транспортному дискурсі. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Т. 3. №. 3. С. 171–179.
10. Ментинська І. Українська комп'ютерна термінологія: формування, системна організація, вектори розвитку : дис… на здобуття вч. зв. доктора філософії 03 Гуманітарні науки 035 Філологія. Національний університет «Львівська політехніка». Львів. 2024. 385.
11. Тлумачний словник з інформатики. Дніпропетровськ. Національний гірничий університет. 2010. 605 с.
12. Український правопис. Київ. Наукова думка. 2019. 392 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 2
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'42:[159.9:355.01]:82-312.9(045)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.11

ВІЙНА, ТРАВМА І ФЕНТЕЗІЙНА РЕАЛЬНІСТЬ: ЛІНГВІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ КРИЗИ ТА ПОБУДОВИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО СВІТУ В ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТАХ

WAR, TRAUMA AND FANTASY REALITY: LINGUISTIC STRATEGIES FOR REPRODUCING CRISIS AND CONSTRUCTING AN ALTERNATIVE WORLD IN LITERARY TEXTS

Андрущенко І.О.,
orcid.org/0000-0003-2658-2662
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Мартинюк Ю.В.,
orcid.org/0009-0005-2497-5106
студентка ІІ курсу магістратури факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджуються лінгвістичні механізми, за допомогою яких сучасна фентезійна література репрезентує досвід війни та травми. Авторки аналізують, як через мову, сюжетну структуру та символіку створюється альтернативна реальність, яка водночас виконує ескапістську функцію і стає простором психоемоційного зцілення. Матеріалом дослідження слугував роман Р. Ріґґза «Дім дивних дітей», що є прикладом складного багаторівневого тексту, в якому поєднуються травматичні спогади, фрагментарність наративу, символічні образи захисту та дитяча лексика як засіб обробки болючого досвіду. Стаття також висвітлює особливості використання таких мовних стратегій, як евфемізація, використання часового зміщення, теперішній час для опису минулих подій, а також метафоричні структури, що дозволяють завуальовано говорити про травматичні теми. Здійснений аналіз включає також огляд способів втілення посттравматичного досвіду через мовні форми, що порушують логіку і лінійність викладу: уривки думок, вигуки, незавершені речення. Такий підхід дозволяє моделювати стан шоку, втрати, фрустрації, які супроводжують героїв та, водночас, є спільними для широкого кола читачів у контексті воєнного досвіду. Визначено, що у фентезі реальність модифікується не задля втечі, а задля її переосмислення: вигаданий світ створює умови для безпечного діалогу з травмою, а лінгвістичні засоби виконують функцію «перекладу» нестерпного досвіду у художньо прийнятну форму. Таким чином, фентезійна література постає як дієвий інструмент моделювання кризового досвіду, в якому мова виконує не лише естетичну, а й терапевтичну функцію. Стаття підкреслює, що лінгвістичні стратегії, такі як фрагментація наративу, евфемізми, дитячі рими, алегорії захисту та ізоляції, створюють умови для побудови альтернативного світу, де можливо проговорити, переосмислити і, зрештою, пережити травму.

Ключові слова: лінгвістичні стратегії, фентезі, війна, травма, альтернативна реальність, ескапізм.

The article explores the linguistic mechanisms through which contemporary fantasy literature represents the experience of war and trauma. The authors analyze how language, narrative structure, and symbolism contribute to the creation of an alternative reality that simultaneously fulfills an escapist function and becomes a space for psycho-emotional healing. The primary material of the study is Ransom Riggs' novel *Miss Peregrine's Home for Peculiar Children*, which serves as an example of a complex, multi-layered text that combines traumatic memories, narrative fragmentation, symbolic images of protection, and the use of childish vocabulary as a means of processing painful experiences. The article also highlights specific linguistic strategies such as euphemization, temporal shifts, the use of present tense to describe past events, and metaphorical structures that allow authors to obliquely speak about traumatic subjects. The analysis includes an examination of how post-traumatic experience is embodied through linguistic forms (fragments of thoughts, exclamations, and incomplete sentences) that break narrative logic and linearity. This approach allows for the modeling of states such as shock, loss, and frustration, which are experienced by characters and resonate with readers who have endured war-related trauma. It is established that in fantasy literature, reality is modified not to escape from it, but to reinterpret it: the imagined world becomes a safe space for engaging with trauma, and linguistic tools function as a means of "translating" unbearable experience into an artistically acceptable form. Thus, fantasy literature emerges as an effective instrument for modeling crisis experience, where language serves not only an aesthetic but also a therapeutic function. The article

emphasizes that linguistic strategies such as narrative fragmentation, euphemisms, children's rhymes, and allegories of protection and isolation create the conditions for constructing an alternative world in which trauma can be articulated, reinterpreted, and ultimately endured.

Key words: linguistic strategies, fantasy, war, trauma, alternative reality, escapism.

Постановка проблеми. У часи війни та глобальних криз особливої ваги набуває питання про те, як культура та мова реагують на травматичні події, трансформуючи досвід у художніх формах. Література, зокрема фентезійна, стає не лише засобом ескапізму, а й простором рефлексії, де воєнна травма репрезентується через метафори, символи та альтернативні світи. Проблема полягає у виявленні того, яким чином саме лінгвістичні стратегії дозволяють передати глибокі психологічні травми та осмислити досвід війни через нереалістичну, але емоційно правдиву художню форму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика репрезентації війни та травми у фентезійній літературі поступово набуває ширшого висвітлення у сучасних наукових дослідженнях. Особливої уваги заслуговує художній феномен *Miss Peregrine's Home for Peculiar Children* Ренсома Ріґґза [3], який вже став об'єктом низки міждисциплінарних аналізів. Так, дослідниці К. Рибакова та Р. Рокканті [13] пропонують інтерпретувати роман у контексті таких творів, як *Перевтілення* Кафки та *Володар мух* Голдінга. На їхню думку, саме в діалозі з іншими наративами, що фокусуються на ізоляції й страху найбільш яскраво розкривається глибинна соціокультурна функція тексту Р. Ріґґза.

Не менш змістовний погляд на роман подає й А. Жаржицка [16] у своєму дослідженні «The Gothicization of World War II as a Source of Cultural Self-Reflection in Miss Peregrine's Home for Peculiar Children and Hollow City». Вона аналізує фентезійний наратив як форму культурного осмислення травматичного досвіду Другої світової війни. Порівнюючи роман із творами, що тематизують Голокост (*Number the Stars* Л. Лоурі, *The Boy in the Striped Pajamas* Дж. Бойна, *The Devil's Arithmetic* Дж. Йолен), А. Жаржицка підкреслює унікальність підходу Р. Ріґґза, який поєднує готичну естетику, історичні алюзії та фантастику для осмислення минулого через призму сучасності. У результаті виникає художній простір, що одночасно дистанціює і наближає травму до читача.

Цінні спостереження містить і робота Ч. Мулдерс [12], де романи Р. Ріґґза розглядаються через поняття посттравматичних спогадів. Авторка звертає увагу на функцію фотографій, фрагментарність наративу та вживання фантастичного як засобу реконструкції Голокосту у свідомості нового покоління. Саме ці елементи, на її думку, слугують інструментами передачі травми покоління в умовах відсутності безпосереднього досвіду.

Однак обговорення не обмежується лише окремими текстами. У ширшому плані фентезі як жанр зазнає глибокого переосмислення. Науковці (зокрема, М. Б. Тімн, К. Дж. Загорскі та Р. Г. Бойєр [15] й Дж. Клут і Дж. Грант [7]) вказують на складність його дефініції, адже фентезі, як форма нереалістичної літератури, функціонує поза межами природних законів. Його визначальною рисою є моделювання світу, який не лише відрізняється від реального, а й пропонує альтернативну логіку буття. Таке дистанціювання від повсякденності відкриває простір для глибокої емоційної та символічної рефлексії.

Фентезі, на відміну від реалізму, по-іншому показує тему травми. Якщо реалізм, як зазначається праці М. Г. Хана, К. Зайні, М. Дж. Хоссейна [10], намагається правдиво відтворити реальний світ, то фентезі, за визначенням М. Б. Тімна, К. Дж. Загорскі та Р. Г. Бойєра [15], ґрунтується на подіях і явищах, які неможливі в нашій дійсності. Дж. Клут і Дж. Грант [7] підкреслюють, що цей жанр постійно змінюється і має багато форм. Саме тому фантастичні світи у фентезі дозволяють краще досліджувати складні теми такі як психологічна травма, моральний вибір або соціальні проблеми.

Окрему увагу привертає аналітична стаття Д. Бейкера *Why We Need Dragons: The Progressive Potential of Fantasy* [6]. Її автор наголошує: фентезі не варто розглядати виключно як втечу від реальності. Навпаки, за Д. Бейкером, саме фантастичне мислення дає змогу не лише критикувати та проблематизувати норму, а й пропонувати альтернативи через художні засоби. Так само як і в праці Д. Сювіна, Ч. Мієвіля та Ф. Джеймсона [14], Д. Бейкер розглядає фентезі як «утопічне мислення в дії» – форму, що може артикулювати колективну травму і трансформувати її в наратив надії, спротиву та переосмислення.

Аналіз наукових джерел підтверджує, що сучасне фентезі дедалі частіше переймає на себе функції літератури, що працює із забороненими, витісненими або болісними темами. У цій парадигмі війна й травма постають не лише як сюжетні елементи, а як ядро художнього моделювання реальності, де слово стає актом зцілення, а вигадка, в свою чергу, каналом доступу до правди.

Постановка завдання. Метою статті є встановити лінгвістичні засоби репрезентації травми та війни у фентезійних текстах, виявити типові мовні моделі, що виникають у процесі зображення травматичного досвіду, а також простежити, як через побудову альтернативної реальності автори створюють компенсаторні простори для персонажів і читачів. Особливу увагу приділено роману *Дім дивних дітей* Ренсома Ріґґза як прикладу художньої взаємодії між мовною формою, воєнною пам'яттю та механізмами психологічного подолання.

Виклад основного матеріалу. Війна – слово, що заполонило наш простір, думки, повітря. Ми чуємо його щодня, прокидаємось під його звуки та живемо в нових реаліях, яке воно створює. Актуальність цього концепту циклічна, адже тематика війни повертається на книжкові полиці знову і знову після величезних трагедій, що забирають життя з покоління в покоління. Люди століттями досліджували феномен війни. ЯК він виникає, ЧОМУ повторюється, хоча помилки попереднього досвіду все ще свіжі. Ці роздуми переходять у рефлексію та намагання впоратись із пережитим. Травматичний досвід вимагає довгого процесу прийняття та розуміння того, що сталось та як із цим рухатись далі.

Одним із таких методів сприйняття та інтерпретації став жанр фентезі, що є абсолютно логічно, зважаючи на феномен ескапізму: фентезійні світи дозволяють перенести жахіття війни в інший вимір, уявний, де замість дронів і обстрілів – чудовиська, дракони й болотяники в лісах.

На перший погляд, фентезійна література може здаватися простою, навіть дитячою. Але її глибина криється в непрямих, неочевидних стратегіях репрезентації досвіду. Людська психіка створює різні патерни для того, аби впоратися з травмою, і мова в цьому процесі відіграє центральну роль.

Концепція нейролінгвістичного програмування [8] доводить наступне: людина моделює побачене у мові за допомогою ряду структур, що вказують на травматичність події, а саме: узагальнення, викривлення або упущення фактів. Такі події також провокують високу швидкість продукування спонтанного мовлення, що в свою чергу призводить до збіднення словникової різноманітності, незавершенності мовленнєвих конструкцій, зростання кількості слів-паразитів, обмеження вибору лексичних одиниць для вираження власної думки тощо.

Хоча такі риси зазвичай спостерігаються у живому мовленні – інтерв'ю, бесідах чи дискусіях – у фентезійних текстах автори передають образ воєнної травми не менш переконливо. Зображення концепту війни відбувається за допомогою явних і неявних елементів сюжету, виведенням персонажів на межу страху, втрати та екзистенційної кризи.

Наприклад, в світі «Гаррі Поттера» Дж. К. Ролінг [4] проводиться алегорія двох великих воєн, Орден Фенікса виступає рухом опору, а посттравматичний стрес представляють у вигляді нічних жахів Гаррі та його аргесивної поведінки, а інколи й відчуження в останніх частинах циклу. У «Хроніках Нарнії» К. С. Льюїса [2] світ Нарнії виступає безпечним світом, куди тікають діти від хаосу війни, персонаж Едмунда постає метафоричним образом внутрішнього конфлікту, прощення та відновлення. У світі «Володаря Перснів» Дж. Р. Р. Толкін [5] рефлексував на тему Першої світової війни, створивши Мордор, величні баталії, що стали символом безнадії та виснаження, «бруду» війни та постійної загрози, що хмарою висить над світом. Там також піднімається питання посттравматичного стресового розладу та труднощів, з якими стикаються воїни, що «вертаються» з полум'я війни – образи Фродо та Сема. Війна як досвід нації зображено зокрема й у «Маковій Війні» Ребекки Кван [1]. Тут авторка не натякала на пережитий досвід народу, а прямо проводила паралелі та брала натхнення із історії Китаю під час японської агресії та війни. Тут жанр фентезі змішався та поступився історичній оповіді, де війна показана не крізь призму магії та сили, не підноситься до героїчного акту, а зображена як жорстока, спустошлива, аморальна. Без ілюзій.

Згадуючи про фентезійні твори, ми не можемо пропустити перлину химерного фентезі – *Дім дивних дітей*. Цей роман Ренсома Ріггза може здатися на перший погляд казочкою про втрату, знайдену родину та колапс фентезійної реальності. Насправді ж, це ретельно сплетена концептуальна картина, що розповідає про жахи війни крізь призму звичайності (реальний світ) та незвичайності (світ по іншу сторону тунелю). Твір, як репрезентацію травми, переживань та зцілення, було вибрано не випадково. Поняття «травми» тут багатошарове та переплетене: історичне поняття (Друга світова війна), особисте (втрата дідуся) та додається екзистенційне переосмислення. Весь твір просякнуто алегоріями, метафорами та символами, що говорять про реалії переживання військових подій. Вони зачіпають тему травми, переживання глибокої кризи та побудови альтернативного світу як засіб ескапізму.

Під час прочитання та аналізу цього твору, можна виокремити такі лінгвістичні маркери травми:

– Переплетення спогадів дідуся з реальністю Джейкоба: *«… Усі вони загинули до того, як йому виповнилося шістнадцять: їх убили потвори, від яких йому дивом вдалося втекти. Але то були не потвори з мацаками та гнилою шкірою, які так виразно ввижаються семирічній дитині. То були потвори з людськими обличчями. Щільними шеренгами йшли вони нога в ногу у своїй напрасованій військовій формі – такі банальні, такі невиразні, що важко було розпізнати, ким вони були насправді, – а коли помічали, то було запізно».* Тут спостерігаємо змішування дитячої уяви (мацаки, гнила шкіра) з реальністю Голокосту, яку герой сприймає через метафору «потвори». Текст фрагментарний і емоційно насичений, переплітає страхи минулого з теперішнім досвідом, демонструючи травматичний наратив, що не піддається лінійній оповіді.

– Уривки з листів, фотографії як текстові вставки: *«Цей вечірній наліт став такою звичною і незмінною частиною їхнього життя, що вже не здавався їм чимось страшним, ба більше: фото цього авіанальоту я бачив в альбомі пані Сапсан, воно було підписане не інакше, як «Наш чудовий феєрверк».* Це приклад зміщення сенсів: трагічна подія описується як свято. Такий евфемізм – ознака травматичного заперечення. Фото стає об'єктом фіксації пам'яті, яка іронічно маскує біль, а вставка порушує оповідну цілісність, вносячи документальність.

– Фрагментарність оповіді, опис картинок, але не подій, незв'язність мовлення під час переживання травмуючого досвіду: *«– Жах, та й годі, – вирвалося у мене. У той вечір я був аж ніяк не красномовним.*

... І раптом я почув, як з-поміж далекого гулу прорізався звук двигуна одно-єдиного літака. Мене охопила паніка.

...Щось невеличке й сіре проскочило крізь хмари і, швидко обертаючись полетіло на нас. «Камінь», – подумав я, але ж камені не свистять під час падіння.

... «Тікай, зайчику, тікай!» Я б і тікав, та вже часу не мав; все, що я міг зробити, – це несамовито заверещати і кинутися на землю, марно нагаючись сховатися». Наведені фрагменти показують, як наратив розпадається на уривки думок, вигуків, емоційних реакцій – типова стратегія фрагментації мовлення під час травматичного досвіду. Ритм збивається, а логіка – порушується, що демонструє психічний шок.

Лексичні особливості:

– Дитяча мова для опису жахіть: *Монстри-«порожняки»* замість прямого називання вбивць.

«Уся Польща кишіла «потворами», казав дід».
«Зайчику, тікай, тікай мерщій!
Бах-бах-бах – стріляє фермер злий.
Хоче він вечерю з тебе мати,
Тож тобі лишається одне: чимдуж тікати!»

(дитяча пісенька, яку діти співали під відлуння бомб, її ритм співпадав із звуками вибухів).

Використання дитячої лексики (пісенька, зменшувальні форми, звуконаслідування) виступає стратегією лінгвістичного захисту психіки, оскільки вона «цензурує» досвід, дозволяючи говорити про невимовне.

– Уживання евфемізмів навколо Голокосту та війни: *«– А чому ті потвори хотіли задати тобі шкоди? – поцікавився я. Тому що, ми були несхожі на решту людей. Ми були дивними». «… Незвичайними вони були не через свої чудесні здібності, ні: чудом було те, що їм вдалося уникнути гетто та концентраційних таборів».* Опис замість «*євреї*», «*в'язні*», «*вбивства*» – це приклад мовної трансформації, що показує, як травма витісняється з прямої мови. Слова «*дивні*», «*незвичайні*» слугують евфемістичними фільтрами для важких тем.

Уживання лексичної одиниці «*Дивні*» замість «*ненормальні*» для пом'якшення стигми: *«Я ще не змирився з тим, що моє життя буде звичайним і буденним, як раптом трапилися речі незвичайні й небуденні…». «То був зачарований острів, а це були магічні діти».* Наведені приклади демонструють мовну переоцінку, оскільки «дивні» стає ознакою сили, а не патології. Це перетворення стигматизованої ідентичності на особливу є типовим механізмом подолання травми.

Стратегії побудови альтернативної реальності

– Часові петлі як лінгвістичний прийом: *Повторювана структура опису дня (3 вересня 1940).* Це буквальне зациклення часу – маркер травматичної пам'яті, яка застрягає в певній події. Наратив не рухається вперед, тому що персонажі «живуть» у незмінному минулому.

– Граматичні конструкції теперішнього часу для подій минулого: *«Як же дивно мусили почуватися люди, коли в отакий, нічим іншим не примітний день їм раптово доводилося опинятися під тінню ворожих знарядь убивства, здатних щомиті полити на них смертельний бомбовий дощ».* Присутність теперішнього часу в описі минулого посилює відчуття посттравматичного флешбеку. Подія не відбулася – вона відбувається знову і знову.

– «Завжди», «ніколи» і «до і після» як маркери зупиненого часу: *«… розколола моє життя навпіл: до і після». «А потім, кілька років по тому, коли мені було п'ятнадцять, трапилась незвичайна й жахлива пригода, після якої зосталися лише до і після». «Завтра не настане ніколи».* Поляризовані часові вказівки підкреслюють втрату лінійності та настання «замороженого» часу. Це також є стратегією візуального та лінгвістичного вираження травми – час ділиться на «до» і «після», все інше втрачає сенс.

Метафоричні конструкції

– Острів як метафора ізоляції та безпеки: *«То був острів мого діда. Примарно бовваніючи в тумані, охоронюваний мільйоном верескливих птахів, він скидала на таку собі середньовічну фортецю, споруджену гігантами. Я поглянув угору на прямовисні скелі – і ідея про те, що це острів зачаклований, видалася мені не такою й абсурдною».* Острів виступає типовою метафорою ізоляції, втечі від реальності. Він «охороняється», «в тумані», «фортеця» – ці образи створюють відчуття штучного прихистку, альтернативної психічної реальності.

– Дім-сховок VS зовнішній ворожий світ: *«Та ще більш фантастичними були його розповіді про життя в дитячому притулку в Уельсі. Він казав, що то було зачаковане місце, призначене для того, щоби вберігати дітей від потвор, і було воно на острові де щодня світило сонце й ніхто не хворів і не вмирав».*

«Він був прекрасний. Усе тут було до ладе і не видно жодної розбитої шибки. Вежки й димарі, похилі й облуплені в будинку, баченому мною раніше, тепер упевнено і гордовито стримали в небо. Ліс, який колись ніби пожирав його стіни, тримався на поштовій відстані». Наведений фрагмент тексту ілюструє протиставлення ідеального простору (дитбудинок) з реальним (бомбардування, смерть). Тут знову бачимо механізм витіснення: створення фантазійного простору як компенсації втрати.

– Птахи міс Сапсан як символ захисту: *«Усі жили у великому будинку під захистом старого мудрого птаха. Великий яструб який палив люльку».* Персоніфікований птах у ролі захисника є типовим архетипом, позаяк він виступає образом «мудрої матері», що втілює піклування та безпеку, якої бракує в реальності. Таким чином, через метафору створюється система емоційної підтримки.

Висновки. У фентезійній літературі, що звертається до теми війни та травми, саме мова виступає центральним інструментом репрезентації кризи. Через специфічні лінгвістичні стратегії письменники не просто зображують жахливі події, а відтворюють механізми психологічного переживання, заперечення, адаптації. Слова, побудова фраз, обрана лексика – усе це працює на передачу внутрішнього стану персонажів та колективного досвіду поколінь.

Одним із найвиразніших прийомів репрезентації травми є фрагментарність наративу. Переривчасте мовлення, емоційні вигуки, думки без логічного завершення є наслідуванням мови травми, в якій немає місця для послідовності. Додатково, автори активно використовують евфемізми та дитячу лексику. Завдяки їм страшні речі набувають завуальованої форми, що дозволяє говорити про невимовне: «потвори», «зайчики», пісеньки з ритмом вибухів. У такий спосіб фентезійні твори не просто маскують біль, а створюють своєрідну мову виживання.

Ще один важливий аспект це трансформація часу. Замість лінійного ходу подій спостерігається зациклення (часові петлі), зміщення минулого в теперішнє, а також появу концептів «до» і «після» травми. Це дозволяє краще передати ефект флешбеків, повторюваних спогадів, незавершеної історії. Граматика тут теж відіграє свою роль: теперішній час для опису минулого робить подію вічно актуальною, не завершеною.

Поряд із цим, фентезі активно створює альтернативні світи, такі собі безпечні простори, де персонажі можуть віднайти себе. Це не просто вигадані локації, а символічні моделі психічного прихистку. Острів, дім, захисник-птах – усе це метафори безпеки, які протистоять жорстокому зовнішньому світу. Саме так мова моделює простір для зцілення, в якому травма може бути осмислена без прямого контакту з реальністю.

Отже, лінгвістичні стратегії у фентезійних текстах виконують дві ключові функції: вони, з одного боку, передають глибину травматичного досвіду, а з іншого допомагають створити альтернативний, емоційно безпечний світ. Таким чином, вигадка не заперечує правду, а дозволяє пережити її інакше. Через метафори, мовні зміщення, ритми, евфемізми та символи фентезі стає тим жанром, де слово лікує, а вигаданий простір відкриває шлях до реального відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кван Р. Макова війна : у 3 т. / пер. з англ. Г. Литвиненко. Харків : Жорж, 2023.

2. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії : у 7 т. / пер. з англ. І. Ільїна, О. Кальниченка, К. Воронкіна; іл. Пауліна Бейнс. Харків : КСД, 2018.

3. Ріґґз Р. Дім дивних дітей / пер. з англ. В. Горбатька. Харків : КСД, 2021. 432 с.

4. Роулінґ Дж. К. Гаррі Поттер : у 7 т. / пер. з англ. В. Морозова та ін. Київ : Абабагаламага, 1999–2020.

5. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перснів : у 3 т. / пер. з англ. К. Оніщук Львів : Астролябія, 2020.

6. Baker D. Why we need Dragons: The Progressive Potential of Fantasy. *Journal of the Fantastic in the Arts*. 2012. Vol. 23 (3). P. 437–459.

7. Clute J., Grant J. The Encyclopaedia of Fantasy. New York : St. Martin's Griffin, 1999. 1088 p.

8. Grinder J., Bandler R. The structure of magic II: a book about communication and change. California : Science & Behavior Books, 1976. 196 p.

9. Jameson F. Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopian and Other Science Fictions. New York : Verso, 2005. 431 p.

10. Khan M. H., Zaini Q., Hossain M. J. Interplay of Fantasy and Realism in Salman Rushdie's Midnight's Children. *Journal of Language Teaching and Research*. 2020. Vol. 11, № 2. P. 324–329. DOI: http://dx.doi.org/10.17507/jltr.1102.23

11.Miéville Ch. Cognition as ideology: A dialectic of SF theory. Red planets: Marxism and science fiction / ed. by M. Bould, Ch. Miéville. Middletown, CT: Wesleyan University Press. 2009. P. 231-248.

12. Mulders Ç. Holocaust Postmemory in Young Adult Literature: The Gothic and Vintage Photography in Ransom Riggs' Miss Peregrine's Home for Peculiar Children and Hollow City. MA thesis. Utrecht : Utrecht University, 2016.

13. Rybakova K., Roccanti R. Connecting the Canon to Current Young Adult Literature. *American Secondary Education*. 2016. Vol. 44, № 2. P. 31–45.

14. Suvin D. Considering the Sense of 'Fantasy' or 'Fantastic Fiction': An Effusion. *Extrapolation*. 2000. Vol. 41, № 3. C. 209–247.

15. Tymn M. B., Zahorski K. J., Boyer R. H. Fantasy Literature: A Core Collection and Reference Guide. New York ; London : R. R. Bowker Company, 1979. 273 p.

16. Zarzycka A. The Gothicization of World War II as a Source of Cultural Self-Reflection in Miss Peregrine's Home for Peculiar Children and Hollow City. *War Gothic in Literature and Culture* / ed. by S. Hantke, A. Soltysik Monnet. New York : Routledge, 2015. P. 229–244.

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.161.2'27=111:[316.774+004.77]
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.12

COMMUNICATIVE STRATEGIES WITHIN A UKRAINIAN-BASED ENGLISH-SPEAKING MASS MEDIA

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В УКРАЇНСЬКИХ АНГЛОМОВНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Balan S.D.,
orcid.org/0009-0006-0649-7822
Student of the 4th Year at ther Faculty of English Studies and Two Foreign Languages
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Biletska T.O.,
orcid.org/0000-0002-5376-4819
Candidate of Philological Sciences (Ph.D.),
Associate Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The paper investigates the communicative strategies used in the modern mass media discourse, particularly in the articles of the Ukrainian online edition The Village and its English-speaking version. The study determines the role these strategies play throughout the collection of articles, the peculiar features they encompass, and the communication effectiveness they achieve. It explores how texts are amended, adapted, and enhanced with diverse language techniques in order to create a more vivid outline, ensuring that the readers' comprehension becomes more efficient and emotionally engaging. In addition to this, the work examines the ways in which such strategies help interact with the audience, strengthen the persuasive potential of the material, and build a specific communicative atmosphere. The research presents the classification of communicative strategies and tactics, which were identified in the analysis of the articles' content. The classification takes into account the frequency of particular strategies, the situational contexts in which they are implemented, as well as their interconnection with other stylistic and pragmatic tools. The paper underlines their importance as a crucial element for establishing an excellent model of digital storytelling, emphasizing major points, drawing the audience's attention, clarifying notions, inserting encouragement or inspiration, making excerpts more gripping, directly addressing readers, or reassuring them. The results of the study can be applied in further research of communicative strategies, their peculiarities and functioning, as well as in the examination of language use in the contemporary media resources. The findings demonstrate how modern media communication operates and how linguistic choices can influence the perception, interpretation, and engagement of readers in the digital environment.

Key words: communicative strategy, modern mass media discourse, language techniques, communication effectiveness, digital storytelling.

У статті досліджуються комунікативні стратегії, що застосовуються в сучасному медійному дискурсі, зокрема в матеріалах українського онлайн-видання The Village та його англомовної версії. Дослідження фокусується на тому, як ці стратегії формують повідомлення, звернені до широкої аудиторії, та визначають специфіку взаємодії медіа з читачами. Ключовою метою дослідження є визначення ролі цих стратегій у статтях, їхніх особливостей та комунікативної ефективності, яку вони демонструють. Це передбачає не лише ідентифікацію, але й розкриття функціонального потенціалу кожної стратегії в контексті конкретних публікацій, що дозволяє оцінити їхній вплив на сприйняття контенту. В роботі детально вивчається, як саме тексти модифікуються, адаптуються та збагачуються за допомогою різноманітних мовних прийомів. Це робиться з чіткою метою – створити більш яскравий та динамічний виклад матеріалу, що, у свою чергу, має забезпечити ефективніше та емоційно більш залучене сприйняття інформації читачами. Крім того, робота аналізує якими тактиками ці стратегії сприяють взаємодії з аудиторією, посилюють переконливість матеріалу та вибудовують особливу комунікацію з читачами. Дослідження пропонує класифікацію комунікативних стратегій і тактик, виявлених у процесі аналізу змісту статей. Класифікація враховує частотність використання окремих стратегій, ситуативні контексти їх застосування, а також взаємозв'язок із іншими стилістичними та прагматичними засобами. У статті підкреслюється їхнє значення як ключового елементу у створенні цифрового сторітелінгу: виділення основних моментів, привернення уваги аудиторії, уточнення понять, внесення мотивуючих або надихаючих елементів, створення більш захопливих оповідей, безпосереднє звертання до читачів або їх заспокоєння. Результати дослідження можуть бути використані у подальших дослідженнях комунікативних стратегій, їх особливостей, а також у вивченні мови у сучасних медіа-ресурсах.

Ключові слова: комунікативна стратегія, сучасний медіадискурс, мовні засоби, ефективність комунікації, цифровий сторітелінг.

Introduction. Modern media channels have been transformed into an indispensable element of today's society, becoming not only one of the major cornerstones of modern communication and civilization, but also the source of collecting information, its exposure and the update to the people who browse media platforms daily in order to check the information, reach out to others and stay current all the time.

Social media networks alongside with online newspapers and magazines have halfway substituted

the traditional kinds of media, where people could obtain information and enrich their knowledge. While previously people used to make online versions of their once printed media, it has now become a mainstream to make only online versions of the mass media channels without any of their printed counterparts, which still could be freely accessed from any gadget or digital tool.

The Village Ukraine (the original title is *The Village Україна*) [23] is an online newspaper, which was initially forged to depict everything about cultural and public life, services, entertainment, food and people of Kyiv, aiming to produce content that will help improve life in the city. Further popularized, the online edition additionally created English-speaking version of the online newspaper, where they started publishing articles in a story-centered manner, using a plethora of storytelling techniques, where Ukrainians can tell the readers about their paths, lives amidst the full-scale war, true-to-life stories that happened to them, their fears and dreams, failures and successes. This format could thereby reach not solely Ukrainians but also foreign English-speaking audience, who would have an opportunity to read genuine and unbiased stories created from the inside. This, in turn, is also crucial for the development of Ukrainian interrelations with the other well-developed countries. It is a widely-known fact that a multitude of foreigners are inclined to read the news and stories about events in Ukraine from their local or national media, which may highlight the information in a way that is favourable to the edition itself, or even more – serve their country's interests. Thereby, representing the stories about Ukrainians that are written or told by Ukrainians in question gives a much bigger sense of validity and significance. In fact, this is what makes it impossible to rewrite all these stories and the very history of Ukraine in a light that is beneficial for anybody else. In order to retain the authenticity of the particular format of talking about people by the very people themselves is reinforced with different language techniques and communicative strategies, which help these texts remain clear, potent and valuable.

The relevance of the topic. Modern media always aim to reach the audience as much as possible and try to maximize people's engagement in what they read and comprehend. Therefore, implementing a variety of communication-influencing techniques, strategies and tactics as well as maintaining the genuine style results in an efficient connection with the audience. It is thus important to explore and evaluate the peculiarities and the use of these phenomena in the Ukrainian-based but English-speaking mass media source, which doesn't simply illustrate a word-to-word translation of its Ukrainian-speaking version of paper, but presents another, brand new edition of a story.

The features of communicative strategies used in different discourses can be thoroughly analysed from the extensive **previous research**. There is a large volume of published studies describing the role of these language practices in the English language in various discourses and communication media. The bright examples may be the research done by J. Carbonell & P. Rubio who explored the communicative strategies in political, social and economic scopes [7]; C. Wilson & K. Plowman studied the tactics within the strategic communication and public relations [21]; D. Kochmar & A. Smerchko analysed communicative strategies through the pattern of difficulties and benefits these phenomena can cause on the way to successful communication [4]; O. Dovbush & T. Harasym researched the nature of communicative strategies, which are implemented in oral speeches of the TED-talks format [1]. Apart from this, a lot of other linguists have produced fundamental findings within their research of communicative strategies and language techniques in mass media sources and/or on social media platforms. Therefore, for example, J. Keating & K. Malecki explored the implementation of communicative strategies on social media amidst crisis communication [17]; P. Fandella & G. Ceccarossi displayed how communicative strategies in mass media affected not only the target audience, but also economic mechanisms of global companies [9]; R. Strubytskyi conducted a thorough study on communicative strategies in the field of public administration and how they helped bring this scope to light in media [5]; O. Dobrodum & E. Martynuk researched communicative strategies amidst mediatization of the social sphere [2], showing how these modern strategies mold society's identity and self-perception.

In terms of this research, its **purpose** can be defined as the exploration of communicative strategies, tactics and language devices, which are applied throughout the pages of the online English-speaking mass media resource as well as the analysis of the impact they have on the particular storytelling texts.

As a means of achieving the aim of the particular study, the paper entails performing the following **tasks**: to analyse the articles in *"The Village"* in English, to identify communicative strategies and tactics used in this online resource and to assess their influence on the overall perception of the stories.

The research implements the following **methods**: descriptive that is used for describing strategies and techniques, which are applied in the articles;

the method of content analysis, which is outlined within the examination of all the material published in the online resource *"The Village"*; and the explanatory method, which facilitates better explanation of the effects and impact made by applying these communicative strategies in the articles.

The **material** of the following study represents a collection of 65 articles (so far – at the moment of April, 2025) in the English language, which have been appearing in the English version of online edition "*The Village"* since July, 2022 and covering a huge variety of topics, issues, stories, interviews and discussions.

Thereby, the **subject** of the research is the use of the linguistic means in the articles of online edition *"The Village"* whereas the **object** of the research is the communicative strategies and tactics that help sustain an effective and catchy style of writing.

The practical value of the study emerges in the further linguistic analysis of communicative strategies and tactics as well as the sustained inquiry of the language usage in social and mass media ecosystems. The implications and findings of the particular research can additionally contribute to the development of English-speaking editions and localization of English versions of initially Ukrainian-speaking papers and magazines.

The preliminary **results of the research** can demonstrate that the practice of integrating various communicative strategies with a modern media source turned out to be remarkably effective. *The Village* edition is explored within its abundant use of various communicative strategies and tactics, among which we can discover three main strategies: informative, emotional and persuasive. Subsequently, informative strategy is revealed with three communicative tactics, i.e. the tactics of argumentation, validation and interpretation; emotional communicative strategy is successfully implemented with the usage of the tactics of appealing to the reader's feelings and rhetorical emotive appealing; persuasive strategy can operate by means of communicative tactics of encouragement and reassurance. All strategies contribute to a better and more distinct highlight of the information, facilitating bigger focus and maintaining attention of the edition's audience. They can also fulfil functions of providing explanation of a certain issue to the foreign readers, stating a point from a genuine perspective and affirming certain facts more clearly. Therefore, the impact of these communicative strategies can be seen through the peculiar analysis of the content of the following articles, its comprehension and the influence on its perception.

The meaning of communicative strategies and tactics as an object of research is interpreted in a multitude of ways, being analysed from various perspectives and underscoring their diverse nature. Communicative strategies can be regarded as the very essence of communication. Some linguists point out that each and every verbal interaction contains a communicative goal (i.e. tactical result that a specific act of communication is aimed at), which is implemented by means of communication strategies and tactics [1].

At the same time, other scholars may describe communicative strategies as the so-called steps, which are taken by speakers or learners of a certain language for the purpose of enhancing the effectiveness of their communication [16].

A communicative strategy can be defined as a means that is inherent in a language, and thanks to which a particular addressor has an opportunity to convey information to the addressee more effectively, thus influencing the level of their understanding and acceptance of the information via certain communicative-pragmatic devices, techniques or practices. Exhibiting parallel to the definition, communicative strategies also don't have one definite classification. The more these language phenomena are studied from different standpoints, the bigger the range of their classifications and systematization gets.

Nevertheless, due to an unlimited number of communicative situations, in which the discourses are formed, the existence of a large number of communicative strategies is unavoidable. These strategies are divided into an extensive system of communicative tactics. That is the predominant reason why there is a large number of approaches to the classification of strategies and tactics based on different criteria. General classifications of strategies and tactics enable to present the main directions in the systematization of communication. However, along with all-encompassing classifications, there is also a large number of narrowly focused categorizations aimed at identifying key strategies for achieving specific communication goals [3]. Some scholars indicate that a communicative strategy can be defined as a set of rules and sequences of communicative actions that a communicator follows in order to achieve a certain communicative goal; at the same time, communicative tactics, in turn, are identified as a set of techniques and methods for implementing a communication strategy [1].

The research of the language used on the pages of "*The Village*" edition provides the breakdown of three communicative strategies, which are informative, emotional and persuasive. It is also worth noting that these strategies get closely intertwined in some

cases of the study since certain remarks and statements in the articles can bear more than one communicative aim.

Analysing the language use in the following edition, which is filled with people's stories, the research has thus discovered numerous cases of the use of **informative** strategy. It can be denoted as transmitting only the corresponding information or certain details without giving any additional commentaries, thoughts, reactions or supplementary remarks. This strategy can be often framed in long and complex sentences, and devoid of various emotional tones. Therefore, this strategy is quite common in magazines, papers, blogs, articles and etc. since they carry predominantly informative, explanatory or descriptive function. There is a plethora of cases of this strategy in the articles of this online edition, for instance, *"Five Ukrainian restaurants and bars are now represented in 50 Best Discovery, the guide from the 50 Best Restaurants and 50 Best Bars team"* [15]. Serving its informative purpose, such kind of sentences as this one is used at the beginning of the article, which fulfills the introductory statement, informs the reader and bolsters the upcoming information in the text. Such informative messages are not required to be positioned at the beginning of an article. This practice can also be implemented at any point in the text body, the crucial factor here is that its main objective should remain the same: convey the maximum of substantial information: *"Rehabilitation [of Ukrainian war veterans] can take one of two forms: the process can be relatively quick, with the person eventually resuming military service, or it can be a longer, more profound rehabilitation process that is required for serious injuries"* [13]. Informative strategy can be encountered in each and every part of the articles because it is commonly inherent for the writing style of publications, containing simple and well-structured text organization. This informativity can additionally contain a socio-cultural component, which makes the audience perceive the context closely and intimately, for example, when *The Village* interviewed Ukrainian farmers about their work during the war, the interviewees said the following: *"When we came back, we realized that flowers would continue to bloom regardless, that nature cannot be stopped. The farm resumed its work. Even if no one needed it at that point, we owned the land and we had no right to not work on it."* [27] In this case, the message with the socio-cultural coloring provides information that not only facilitates the audience's understanding of the context, but also maintains the boldness and perseverance in the author's attitude despite difficulties, inserting conditional contrast (*"even if no one needed it"*). Having gone through these lines, the reader finds it easier to grasp the central idea of the information given.

The informative strategy can be further applied by means of three tactics: argumentation, validation and interpretation. The tactic of **argumentation** is one of the most frequently used strategies in the edition and it contributes to a much better acceptance of the text. It is based on the process of highlighting the actual information directly by providing solid arguments, statistics, well-defined data and firm facts, or giving a verifiable explanation of the words [6]. The tactic of argumentation is applied by subordinate clauses, particularly of reason and purpose. Thus, for instance, we can encounter statement such as *"Bringing foreign artists to Ukraine is not so much about supporting Ukrainian event promoters as about supporting Ukraine as a country on an international arena – in part because it allows the artists themselves to show what's happening in Ukraine without the interposition of the media"* [10]; in this excerpt, which is primarily just one complex sentence with multiple clauses, among which we encounter the clause of reason, it gets clear that in order to ensure a thorough understanding of the author's point, we have to reinforce it by allocating the basis of what has been said and logical rationale of the author's opinion. Another example could be when Mstyslav Chernov talking to *The Village* edition about his documentary "20 Days in Mariupol" said *"We decided that we will share even the most violent photographs, so that as many people as possible get to see them"* [31], where we can trace the clause of purpose, which shows the readers why the author's actions were so crucial. Therefore, this tactic contributes to people's better comprehension of the situations described in all those articles, providing reasons and solid facts. The second tactic, which is implemented within this strategy, is **validation**. This pragmatically useful technique is applied when the authors of an article want to promote a certain fact by providing some supportive resources, where the details have been taken from. This could be displayed as any mentioning of the initial author of the statement and thereby, giving credit to them. Besides that, it also draws readers' attention and increases the level of recognition of the particular information. For example, *"Earth is Oleksandr Dovzhenko's masterpiece and one of the best Ukrainian films ever made according to film critics."* [30]; *"Clothes are a custom, not a habit, Etnodim maintains"* [22]. Such insertions as a prepositional phrase in the first example and a separate clause in the second one are specifically added to the main texts in order to be even more valid and genu-

ine since the readers will not simply obtain the information, but also learn the source, which produced it. Furthermore, *The Village* can use direct quotations as another practice for bigger acknowledgement by the audience: *"In Ukraine, 'military wife' is a rare social designation that a person does not need to apply for. She doesn't need to sign any documents or consent to assume this status. She is just given this designation [by the state],"* Ivona Kostyna, a cofounder of Veteran Hub, a Ukrainian NGO dealing with veteran affairs, tells The Village*."* [28] The tactic of validation demonstrates how the particular excerpt supports the statement by adding direct speech and broadly explaining who said it, thus making it even more verifiable and valid. Moreover, the study also analyses the tactic of **interpretation**, which helps the readers better comprehend the situation by being able to accept it from another perspective. It often occurs when the foreign readers find themselves struggling with understanding of some specific notions, realia or just some language units, which don't exist in their everyday life or language. Therefore, the tactic of interpretation can be used to help them grasp an idea, including its social, cultural or situational factors. It can be implemented by means of participle clauses and reiteration. During the study, we may come across the following *"Given this, keeping Ukraine running in every way possible is an act of defiance, be it the brave military liberating villages and towns in the east and south of the country or local businesses continuing to work"* [15]. This passage is introduced with a past participle clause and put as a follow-up of the story in one of the articles, which in this way enables to illustrate a certain viewpoint more clearly for the foreign readers so that the expounded meaning could reach the audience without any hindrance. Another example could be: *"The story of Kyiv's rebuilding is not just a success story. First and foremost, it is a story about complex challenges that the city was not entirely prepared to tackle"* [19], where we can identify the case of reiteration, in particular – repetition, which demonstrates how the effect of the tactic of interpretation can be accelerated by the use of the same language unit multiple times. Here, the authors attempt to bring to light some other, deeper message, hence interpret its meaning for the foreigners in a way that could be perceived by them straightforwardly. It explains how the particular issue is approached from the native speakers' perspective and still it doesn't shift the topic of discussion.

The study also discovers functioning of another communicative strategy, which is the **emotional** strategy. Its main objective is transmitting the communicative message while additionally conveying one's emotions, mood or various sentiments, which appends a layer of expressive coloring of the text. The cases with the particular strategy are inclined to evoke stronger emotions of the readers and get more dynamic. There are multiple ways and techniques on how this strategy can be introduced: through the use of different stylistic devices, collocational phrases, expressive markers or units of emotive vocabulary. In light of this, we may encounter fragments such as *"We spent the 50 days following 24 February working as cardiac surgeons. And then we got married"* [27]. Thereby, the emotional strategy gives rise to the implementation of the tactic of **appealing to the reader's feelings**, e.g *"We'll get things done quickly, secure our victory – and then they'll finally get to try your cinnamon buns"* [20]. These excerpts in the articles align totally different actions or events and create contrast, which in turn can stir emotions of the readers, who already accept it as something deeply personal and connected to them. As a part of this approach, these passages frequently implement a stylistic means called parallelism – parallel depiction of things, which can be explained as the putting of like ideas in similar grammatical form, often with anaphora [29]. The latter, which is repetition of a number of identical phrases or clauses across different sentences, is also noticeable in the texts of *The Village*. For example, *"I'm inspired by the way that Ukrainian people are doing everything they can to help one another. They're doing everything to ensure senior citizens have food, to feed people in bomb shelters. They're doing everything they can to be useful. They are true heroes alongside those who are defending their country [on the front]"* [14]. This excerpt similarly demonstrates how various devices can amplify the effect of emotional impression the reader may have since the text presents rather a calming and comforting undertone. That is, at its core, the main priority of a strategy of emotional influence: to deliver a clear message as well as maintain its communicative and emotive setting. This strategy can also be expressed through the tactic of **rhetorical emotive appealing**, which involves shaping a rhetorical question without the expectation to receive a reply from the audience. Rhetorical questions as a way of effective communication play an essential role in creating an emotionally rich and meaningful speech. They can attract the audience's attention, strengthen the emotional connection with the author, expressing a multitude of feelings and evoking appropriate reactions [6]. As a result, many articles contain interrogative sentences e.g. *"Can I fill in the cause of death as 'heroism?'"* [8], which is addressed to the readers, making them think further and reflect upon

a topic. Moreover, there are cases where rhetorical questions provide the answers to them in a sequential order. For example, *"What's the first thing you do when a war starts? Get ready to go to work. That's how it is for us"* [12] or *"Why watch? Cyborgs won the 2017 Zolota Dzyha (Ukrainian Film Academy) award for best feature film"* [32]. This practice serves as an efficient tool to highlight certain information, draw the reader's attention and maintain this focus by questioning and replying right away. Taking this into consideration, the functioning of this tactic by means of rhetorical questions helps the authors introduce a point, put an emphasis on it or even summarise it.

The third communicative strategy, which can be found in the articles of the particular edition, is **persuasive**. Within its framework, persuasive strategy functions to impact the audience's beliefs or attitudes by presenting underlying grounds for a statement that is made, thus convincing the reader why it is true to say so. While the previously mentioned argumentative strategy deals with the supply of direct and already acknowledged information, the persuasive strategy needs to have a more profound and vivid effect, often presenting genuine and explicit facts, without censorship or a cutback of details. Hence, one of the articles goes like *"If you don't send [arms] to Ukraine – you just prolong this war. And the debt is being paid by Ukrainian blood every day."* [11] This sentence, which is addressed directly to the reader and is embedded in the structure of the 1st Conditional type sentence, focuses on drawing the foreign audience's attention and getting more engaging to read, giving the readers a certain condition and trying to make them think critically so that they could delve into the real circumstances and understand the situation better. Persuasive strategy can ultimately be outlined by the use of the tactic of **encouragement**. It is applied in the form of calls to action or reminders, which encourage the reader to take action, get involved or at least respond to the fragment with a certain reaction. We can frequently encounter this strategy facilitated by means of the verbs in the imperative mood, which are consequently put as direct addressing to the audience, for example, *"...only one thing is certain: support those you love – [Ukrainian-based] venues, artists, events. Everyone's struggling right now, but together we can overcome everything that comes our way, including this war"* [24]. However, incorporating imperative is not the only way how the edition transmits encouragement or a request towards the society. It can be evenly implemented by the use of other grammatical moods, which also make this tactic peculiar. Therefore, there are sentences such as *"We should go even further, we should keep developing our vision of modern Ukrainian cuisine, even bolder and more vibrant than before"* [15]. This example demonstrates how the modal verbs, which are reinforced by the use of anaphora, already construct a sentence in the indicative mood, which yet performs the same function of urging the reader to consider a certain aspect or do something. Furthermore, it is important to take note of a deictic unit – personal pronoun *we* – as a marker applied to unite readers with the author and settle the sense of rapprochement and intimacy alongside its anaphoric use. Apart from this, the other tactic within this strategy that can be often traced in the articles of *The Village* is the tactic of **reassurance**. It is implemented for adding a layer of security and certainty to the text, thus reassuring the reader about a particular aspect, calming them down and bringing some harmony to the text comprehension. The example of a sentence with the tactic of reassurance could be *"We are hard-working, smart, we have to be alright. We just need to pull ourselves together and grow up"* [18]. As we can see, such passages bring up some emotional resonance and life-affirming reminders, inserting a sense of acknowledgement of a certain fact, thus reinforcing the positive effect of how the audience perceives the text, e.g. *"But this is not forever, things will change. It's important to just be near and listen to them"* [25]. This tactic can be adapted to reach the readers with solace and emotional support, motivate them, provide positive assurance amid some distressing news, and establish a placating way of telling a story.

In conclusion, a huge variety of different communicative strategies and tactics on the pages of *The Village* edition contributes to better representation of the text, enhances its appeal and elevates the level of comprehension of information by the foreign English-speaking audience. The thorough analysis of these pragmatically efficient techniques, among which there are informative, emotional and persuasive strategies, helps us identify the ways how the article content can be improved, enriched and strengthened by incorporating a layer of some additional implications, meanings and undertones. All the strategies and tactics that were mentioned above are applied in order to help the readers get closer to the stories recounted in the articles, suggesting various perspectives how the audience can relate to the context and get well-acquainted with all its details. Consequently, informative strategy as well as its tactics of argumentation, validation and interpretation firmly served its main functions of delivering some information, clarifying all aspects, sorting everything out, explaining a certain point to the readers, referring to a reliable source or highlighting the topic in a key

viewpoint. At the same time, the emotional strategy was also vividly displayed in the articles, containing tactics of appealing to the reader's emotions and rhetorical appealing, consisting of emotive content and maintaining emotional connection between the audience and the text published. They could also evoke the readers' emotions or, vice versa, calm them down for a bit. Last but not least, persuasive strategy with its tactics of encouragement and reassurance was implemented for the purpose of drawing the readers' attention, ensuring that a certain situation will turn out well, urging to take action, or straightforwardly showcasing some compelling facts and reasonings, which thus can positively change the reader's perception of the text. Communicative strategies perform a pivotal role in shaping the text delivery and arrangement in a modern English-speaking online media source, making it an essential basis for acquiring new facts, obtaining news or getting to know the stories that people are determined to share.

REFERENCES:

1. Гарасим Т. О., Довбуш О. І., Скорейко-Свірська І. П. TED TALKS: комунікативні стратегії та тактики. *Нова філологія*. 2023. № 87. с. 17–23. DOI: 10.26661/2414-1135-2022-87-3.

2. Добродум О. В., Мартинюк Е. І., Никитченко, О. Е. Медіатизація суспільної сфери та сучасні комунікаційні стратегії. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. №. 4. с. 48–53.

3. Кушніров М. О. Дискурсивне спотворення інформації в англомовних ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. №. 133. 2023.

4. Смерчко А. А., Кочмар Д. А., Будзь І. Ф. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми успішної комунікації в когнітивному та прагматичному ракурсі. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки».* №. 2. 2023 с. 87–95. DOI: 10.52726/as.humanities/2023.2.12.

5. Струбицький Р. П. Публічне управління та соціальні медіа. Аналіз комунікативних стратегій. *Наукові перспективи*. № 11 (41). 2023.

6. Якимчук В. В. Комунікативно-прагматичні особливості промов TED TALKS з питань ментального здоров'я. *Фоліум*. № 5. 2024. с. 141–146.

7. Carbonell J. M., Coll-Rubio P. Growth Communication strategies in the digital age. *American Behavioral Scientist*. 2024. Vol. 68, no. 1, p. 43–55.

8. "Cause of death? Heroism": The notes of the Ukrainian military medic. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/338111-cause-of-death-heroism-a-collection-of-stories-from-a-ukrainian-soldier-for-the-voice-of-war (Retrieved May 16, 2025).

9. Fandella P., Ceccarossi G. L., Attinà D. Shock Events: The Impact of News Media and Communication Strategies on Listed Companies' Share Price. *Investment Management & Financial Innovations*. 2022. No. 1, p. 1–16.

10. Foreign musicians are starting to come back to Ukraine. Inside story of the first wartime concerts. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/343941-foreign-musicians-are-starting-to-come-back-to-ukraine-inside-the-first-concerts-in-wartime-kyiv-an (Retrieved May 16, 2025).

11. Frank Peter Wilde stands with Ukraine, one selfie at a time. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/339035-frank-peter-wilde-stands-with-ukraine-one-selfie-at-a-time (Retrieved May 16, 2025).

12. Heroes behind frontlines. We are the first responders who keep wartime Kyiv going. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/333053-heroes-behind-frontlines-the-people-who-make-sure-life-in-kyiv-goes-on-despite-attacks (Retrieved May 16, 2025).How do we support veterans on their rehabilitation journey? Recovery centers have answers. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/346493-how-do-we-support-veterans-on-their-rehabilitation-journey-recovery-rehabilitation-centers-have-ans (Retrieved May 16, 2025).

13. Jose Andres on World Central Kitchen's first month in Ukraine: "War is a hurricane that never ends". *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/331505-jose-andres-world-central-kitchen-interview-ukraine-2022-eng (Retrieved May 16, 2025).

14. Kyiv's fine dining restaurants are reopening despite the ongoing war. The 50 Best recognition helps. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/333103-ukrainian-fine-dining-restaurants-are-reopening-despite-the-ongoing-war-the-50-best-discovery-recognition-helps-2022 (Retrieved May 16, 2025).

15. Littlemore J. The communicative effectiveness of different types of communication strategy. *System*. 2003. Vol. 31, no. 3. p. 331–347.

16. Malecki K. M., Keating J. A., Safdar N. Crisis communication and public perception of COVID-19 risk in the era of social media. *Clinical infectious diseases*. 2021. Vol. 72, no. 4, p. 697–702.

17. "Mature or die, there is no other option for us". A sobering conversation with Volodymyr Yatsenko. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/346997-mature-or-die-there-is-no-other-option-for-ukraine-a-sobering-conversation-with-volodymyr-yatsenko (Retrieved May 16, 2025).

18. More than 640 buildings in Kyiv were damaged by russian rockets. What happened to them after a year? *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/337405-a-year-on-the-restoration-of-kyiv-buildings-hit-by-russian-missiles (Retrieved May 16, 2025).

19. “My life doesn’t belong to me.” What it’s like to serve indefinitely. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/350063-my-life-doesn-t-belong-to-me-what-it-s-like-to-serve-indefinitely (Retrieved May 16, 2025).

20. Plowman K. D., Wilson C. Strategy and tactics in strategic communication: Examining their intersection with social media use. *International Journal of Strategic Communication*. Vol. 12, no. 2, p. 125–144.

21. The ultimate made in Ukraine guide: Ukrainian clothing brands with international delivery. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/333869-made-in-ukraine-a-guide-on-ukrainian-brands-with-international-delivery (Retrieved May 16, 2025).

22. The Village Україна: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng (Retrieved May 16, 2025).

23. Two Kyiv nightclubs on changing gears to survive full-scale war in Ukraine. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/333239-two-kyiv-nightclubs-on-changing-gears-to-survive-full-scale-war-in-ukraine (Retrieved May 16, 2025).

24. We restore the faces of people who have suffered injuries in the war. Inside the operation room. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/340515-save-beauty-helps-restore-the-appearances-of-people-who-have-suffered-injuries-in-the-war-the-villa (Retrieved May 16, 2025).

25. We spent the 50 days following 24 February working as cardiac surgeons. And then we got married. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/332807-we-spent-the-50-days-following-24-february-working-as-cardiac-surgeons-and-then-got-married (Retrieved May 16, 2025).

26. «We were planting peas on 24 February». Ukrainian farmers doing their job during the war. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/336481-we-were-planting-peas-on-24-february-ukrainian-farmers-doing-their-job-during-the-war (Retrieved May 16, 2025).

27. What's it like to wait for your partner to come back from the front? We asked three Ukrainian women. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/345647-what-is-it-like-to-wait-for-your-partner-to-come-back-from-the-front-we-asked-three-ukrainian-women (Retrieved May 16, 2025)

28. Zimmerman B. A Catalogue of Selected Rhetorical Devices Used in the Works of Edgar Allan Poe. *Style*. 1999. Vol. 33, no. 4. 1999. p. 637–657.

29. 15 classic Ukrainian films to stream right now. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/335587-klasichni-ukrayinski-filmi-worldwide (Retrieved May 16, 2025).

30. 20 Days in Mariupol showed the city under the russian siege. Here's the story behind the film. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/336301-chernov-eng (Retrieved May 16, 2025). 25 contemporary Ukrainian films to stream right now. *The Village*: website. URL: https://www.village.com.ua/village/city/eng/335679-ukrayinski-filmi-onlayn-worldwide-suchasni (Retrieved May 16, 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.112.2'27:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.13

ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ СПІВЧУТТЯ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-КОМЕНТАРЯХ

FORMS OF SYMPATHY EXPRESSION IN GERMAN-LANGUAGE INTERNET COMMENTS

Бледнова О.Г.,
orcid.org/0000-0003-3910-095X
старший викладач кафедри романо-германської філології
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Склярова І.В.,
orcid.org/0000-0002-7651-3887
викладач кафедри романо-германської філології
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена формам вираження співчуття в німецькомовних інтернет-коментарях та необхідністю поглибити і систематизувати дані про особливості використання мовних засобів вираження співчуття в рамках німецькомовної Інтернет-комунікації. Однією з емоцій, що представляє інтерес для дослідження, є співчуття. Співчуття як демонстрація вміння співпереживати має велике значення в комунікації, так як дозволяє встановити і підтримувати емоційний контакт між мовцями. Співчуття відіграє важливу роль не тільки в міжособистісному, неофіційному взаємодії, але і в офіційній комунікації, що робить вміння адекватно користуватися мовними засобами його вираження особливо важливим для успішності комунікативного акту.

Завданням статті є виділити мовні засоби, спрямовані на вираження співчуття в німецькій мові під час здійснення комунікативного акту в Інтернет-коментарях та виокремити групи висловлювань, що виражають співчуття, за своїм смисловим змістом в певні категорії, а саме: агресивні висловлювання на адресу злочинця або інших учасників комунікації; прямий вираз співчуття; оцінні судження про ситуацію в цілому; вказівка на почуття жертви і родичів; вираження власних почуттів; особистий досвід коментаторів; спогади про жертви; побажання усіх благ; невербальне вираження своєї емоційної реакції. В статті систематизуються спрямованість співчуття та доводиться, що воно може виражатися у формі агресії на адресу злочинця та інших учасників комунікації в негативній формі (агресивні висловлювання на адресу злочинця або інших учасників комунікації, негативна оцінка ситуації, вказівка на почуття жертви і родичів, вираження власних негативних почуттів), а також у позитивній формі (прямий вираз співчуття і співчуття, позитивна оцінка ситуації, особистий досвід коментаторів, спогади про жертви). Комуніканти можуть використовувати коментар як для вираження своїх почуттів, так і для переконання співрозмовників або як елемент соціального ритуалу. Для вираження своїх емоцій комуніканти вдаються до різних мовних засобів, які можу бути типовими як для певної категорії коментарів, так і для цілого ряду категорій.

Ключові слова: співчуття, Інтернет-комунікація, емоція, комунікативний акт, мовні засоби, агресія.

The article is devoted to the forms of sympathy expression in German-language online comments and to the necessity of deepening and systematizing knowledge about the use of linguistic means of expressing sympathy within German-language Internet communication. One of the emotions that attracts particular scholarly interest is sympathy. As a demonstration of the ability to empathize, sympathy plays a significant role in communication, as it enables establishing and maintaining emotional contact between speakers. Sympathy is important not only in interpersonal, informal interaction but also in formal communication, which makes the ability to use appropriate linguistic means of expressing it especially relevant for the success of a communicative act.

The aim of the article is to identify linguistic means directed at expressing sympathy in German during communicative acts in online comments and to classify utterances expressing sympathy into semantic categories, namely: aggressive statements directed at the perpetrator or other participants of communication; direct expressions of sympathy; evaluative judgments about the situation as a whole; references to the feelings of the victim and relatives; expressions of one's own emotions; personal experiences of commentators; memories of the victims; wishes of well-being; and non-verbal indications of emotional reaction. The article systematizes the orientations of sympathy and demonstrates that it can be expressed both in a negative form (aggressive remarks against the perpetrator or other participants of communication, negative evaluation of the situation, references to the feelings of the victim and relatives, expression of one's own negative emotions) and in a positive form (direct expression of sympathy, positive evaluation of the situation, personal experiences of commentators, memories of victims). Communicators may use comments both to express their own feelings and to persuade interlocutors or to perform a social ritual. To convey their emotions, communicators resort to various linguistic means, which may be typical either of a certain category of comments or of several categories at once.

Key words: sympathy, Internet communication, emotion, communicative act, linguistic means, aggression.

Інтернет розширює комунікативні можливості людей незалежно від їх соціального статусу та країни проживання, тому мова Інтернет-спілкування починає відігравати важливу роль у житті сучасної людини. Різні аспекти Інтернет-комунікації викликають інтерес лінгвістів, проте

особливої уваги заслуговує взаємодія емоційної сфери людини з сучасними технологіями. Для людей властиво отримувати та демонструвати емоційний відгук на певну інформацію, тому важливим елементом комунікації є вміння доступно виражати емоції, а також правильно сприймати комунікативний намір співрозмовника під час вербального вираження ним своїх емоцій. З цього випливає, що для успішної комунікації користувачі повинні вміти грамотно використовувати лексико-стилістичні та граматичні мовні засоби, призначені для вираження емоцій під час здійснення комунікативного акту.

Однією з емоцій, що представляє інтерес для дослідження, є співчуття. Співчуття як демонстрація вміння співпереживати має велике значення в комунікації, так як дозволяє встановити і підтримувати емоційний контакт між мовцями. Співчуття відіграє важливу роль не тільки в міжособистісному, неофіційному взаємодії, але і в офіційній комунікації, що робить вміння адекватно користуватися мовними засобами його вираження особливо важливим для успішності комунікативного акту.

Дана стаття викликана необхідністю поглибити і систематизувати дані про особливості використання мовних засобів вираження співчуття в рамках німецькомовної інтернет-комунікації.

Емоційна складова мови неодноразово досліджувалася лінгвістами (Н.Д. Борисенко, О.П. Воробйова, Д. Фергюсон), однак поява нових способів комунікації, наприклад, комунікації за допомогою Інтернету, призвело до модернізації мовних засобів вираження емоцій і появи ряду особливостей їх використання.

Завданням статті є виділити мовні засоби, спрямовані на вираження співчуття в німецькій мові.

Різноманіття тем, які може зачіпати стаття в онлайн-газеті, авторський пост або відеоролик породжує різноманіття форм вираження інтернет-користувачем своїх емоцій при коментуванні. Оскільки всі платформи (онлайн-газети Zeit Online та Der Tagesspiegel, відеохостінг YouTube та соціальні мережі Twitter і Facebook), що брали участь у дослідженні, дозволяють своїм користувачам не тільки залишати коментарі до вихідної публікації, але і відповідати на конкретне висловлювання іншого коментаря, за цілями більшість співчутливих висловлювань підрозділяється на висловлення своєї думки з приводу описаної в статті ситуації і підтримку дискусії з іншими авторами коментарів. Дане технологічне рішення надає користувачам можливість не тільки висловлювати свою емоційну реакцію на події, описані в статті або представлені у відеоролику, але і вести повноцінний полілог з іншими користувачами.

Спираючись на роботу Д. Фергюсона [9], коментарі, що виражають співчуття, були згруповані за своїм смисловим змістом в наступні категорії:

- агресивні висловлювання на адресу злочинця або інших учасників комунікації;
- прямий вираз співчуття, співчуття;
- оцінні судження про ситуацію в цілому;
- вказівка на почуття жертви і родичів;
- вираження власних почуттів;
- особистий досвід коментаторів;
- спогади про жертви;
- побажання усіх благ;
- невербальне вираження своєї емоційної реакції.

Найбільш поширеною реакцією коментарів є висловлювання оціночного судження про ситуацію в цілому. Також популярними реакціями є агресивні висловлювання на адресу злочинців або ж інших учасників комунікації, що здійснюють якесь неетичне, з точки зору коментаря, дію (неправильно підбирають слова, що дозволяють собі розмови на абстрактні теми під публікацією, звинувачують жертву та ін.); прямий вираз співчуття і співчуття, побажання усього найкращого жертві (якщо вона жива) або родичам потерпілого. Рідше зустрічаються коментарі, в яких автор згадує свої почуття, почуття постраждалих або ділиться своїм особистим досвідом по схожій з обговорюваною темою, спогадами про жертву, а також коментарі, що складаються виключно з невербального прояву емоцій (емотиконів, стікерів, gif-анімації або картинок), котрі було важко віднести до тієї чи іншої категорії співчуття через відсутність вербальної частини повідомлення. У окремих випадках автори коментарів висловлювали свої почуття незвичайними способами, наприклад за допомогою публікації вірша, цитат з творчості померлого, дякували йому або прощалися з ним. Коментар може належати як до однієї, так і до двох і більше тематичних категорій, а також містити більш ніж один вербальний засіб вираження співчуття.

Коментарі можна розділити по емоційному забарвленню на позитивні і негативні [2, с.74]. Негативні коментарі спрямовані на вираження агресії по відношенню до злочинця, посоромити співрозмовників за неприйнятну реакцію, негативну оцінку події. В наведеному нижче прикладі автор обурюється жорстоким поводженням з тваринам і висловлює свою агресію на адресу злочинця за допомогою дисфемізму *Mistkerl / паршивець: So ein Mistkerl puhhh / Що за паршивець, уффф.*

Коментарі з позитивним забарвленням містять спогади про жертву або прямий вираз співчуття, наприклад даний коментар до статті про теракти:

Ich bin mir bewusst, dass das niemandem helfen wird, dennoch: Mein Beileid, sehr aufrichtig! / Я знаю, що це нікому не допоможе, але все ж: Мої співчуття, дуже щиро! В даному коментарі відсутня агресія по відношенню до злочинця або ситуації, автор не використовує слова з негативним забарвленням для опису ситуації, проте застосовує кліше mein Beileid / мої співчуття для того, щоб висловити свою небайдужість до ситуації, що сталася, а також підкреслити щирість своєї печалі з приводу чужого горя за допомогою інтенсифікатора sehr / дуже.

Інші категорії коментарів можуть бути віднесені як до негативних, так і до позитивним залежно від мовних засобів, які вони використовують. Вищеназвані категорії коментарів виявляють деякі особливості їх застосування. Так, агресивні висловлювання на адресу злочинця або інших учасників комунікації спрямовані на те, щоб продемонструвати недозволенність подібної поведінки по відношенню до жертви, несхвалення злочинних дій з боку соціуму. Дана категорія висловлювань може бути використана як реакція на інформацію з основної статті/відеоролика, а також бути аргументом у полілозі з іншими комунікантами.

Розглядаючи засоби мовної агресії відзначимо, що прояв вербальної агресії свідчить про мету адресанта зайняти домінуючу позицію над адресатом агресії Автори називають використання питальних пропозицій в їх вторинної функції експресивного впливу на співрозмовника. Комунікант може перетворювати свою тезу в питання, маючи при цьому мету не упевнитися в істинності свого висловлювання, а спонукати співрозмовника погодитися зі своєю точкою зору. Також комунікант може задавати зустрічні питання, щоб привести бесіду в потрібне йому напрям (захопити комунікативне лідерство).

Дерогативи – слова, що виражають негативну оцінку, – використовуються, щоб впливати на адресата і викликати у нього негативні емоції. Лексичні одиниці, використовувані комунікантами у висловлюванні, можуть як спочатку нести в собі елементи дерогативної оцінки, так і бути багатозначними, що володіють емоційним забарвленням тільки в своєму переносному значенні [4, с. 5].

Відображення своєї неприязні до злочинців та їх дій автори коментарів часто проявляють за допомогою використання різних пейоративів при характеристиці самих злочинців або їх дій. Так, наприклад, висловлювання можуть містити позначення злочинців за допомогою дисфемізмів: *Hoffentlich hat man das Schwein zur Rechenschaft gezogen / Сподіваюся, свиню притягнули до відповідальності*. В даному випадку дисфемізм *das Schwein*, що характеризує злочинця, покликаний дегуманізувати його, охарактеризувати як тварину, неповноцінного члена суспільства, що здійснює неприпустимі для суспільства вчинки.

Модерація виключає можливість використання оцінної лексики в коментарях до статей в онлайн-газетах Zeit Online і Der Tagesspiegel, однак коментарі на відеохостингу YouTube, а також у соціальних мережах Facebook і Twitter модеруються власником акаунта, від якого викладена обговорювана публікація, тому на даній платформі можуть зустрічатися грубі вирази і образи [6].

Агресія може проявлятися також у згоді з покаранням, яке призначили злочинцеві, або в припущенні про те, як слід його покарати. У такому випадку жорсткість по відношенню до злочинців є своєрідним способом співчуття постраждалим. Оскільки даний вид коментаря зазвичай є відповіддю на інше висловлювання, що містить неприйнятну для автора позицію, в коментарі використовуються стійкі конструкції, покликані акцентувати увагу на вираженні автором своєї думки, такі як *ich finde es / я знаходжу це, meines Erachtens / на мій погляд, in meinen Augen / в моїх очах,* наприклад: *Lebenslang ist meines Erachtens absolute angemessen / На мій погляд, довічне абсолютно доречно.*

Однак зустрічаються і безапеляційні твердження, в яких автор не акцентує увагу на тому, що сказане є суто його точкою зору: *Kein Mitleid wegen der hohen Strafe <... >/Ніякого жалю з приводу суворого покарання <... >*. В даному випадку вираз є безособовим, автор не позначає, хто не повинен відчувати жаль, припускаючи, що будь-яка людина повинна дотримуватися такої позиції. Так як будь-яка з приймаючих участь в дослідженні платформ технічно дозволяє не тільки написати повідомлення до основної публікації, але і відповісти на конкретний вже опублікований коментар, у користувачів є можливість вказати іншому учаснику комунікації, що висловлювання не відповідає загальноприйнятим нормам поведінки, за допомогою критики. Подібні дії з боку коментаря мають на меті неявний вплив на позицію критикованого автора, прихований заклик до прояву почуттів, суспільно прийнятних у контексті вихідної публікації. У таких коментарях автор може використовувати розмовну та експресивну лексику для емоційного забарвлення

свого висловлювання: *Ist es wirklich nötig, mitten in diese Kommentare Ihre Sprechblasen zu knäulen? Hier haben Menschen ihr Zuhause oder schlimmer noch Familienmitglieder verloren./ Вам дійсно необхідно пустословити серед цих коментарів? Тут люди втратили будинок або, ще гірше, членів сім'ї.* Оскільки слово «Sprechblase» крім свого прямого значення (вихідна в формі еліпса лінія з рота героя коміксу, обрамляє висловлювання), має також розмовне значення нічого не маюче клішоване повторюване висловлювання [10]. Застосування образного розмовного виразу *Sprechblasen knäulen* обумовлено необхідністю позначити відсутність цінності слів попереднього коментатора в контексті даної інтернет-статті.

Для розглянутої групи коментарів характерна спрямованість на конкретного співрозмовника з можливістю тут же отримати зворотний зв'язок. Зустрічається використання експресивної лексики для вираження свого ставлення до трагічних подій. Наприклад, стійкий вислів *in die Luft fliegen* («*злетіти на повітря*») має стилістичне забарвлення, на відміну від стилістично нейтрального «вибухнути»: *Christliche Kirche in Ägypten ist in die Luft geflogen, mit Toten und Verletzten...! .../ Християнська церква в Єгипті злетіла на повітря, із загиблими і пораненими...!*

Вказівка на почуття жертви і родичів як категорія коментарів покликана викликати співчуття у інших комунікантів, вказати на неприйнятність ситуації, в яку потрапила жертва. В рамках цієї категорії автори використовують мовні засоби, що дозволяють акцентувати увагу на стражданнях жертви: інтенсифікатори, стійкі вирази, метафори, епітети, засоби художньої виразності, лексику розмовного і піднесеного стилю. Наприклад, в наступному коментарі автором використовується епітет, що підкреслює нелюдяність вчиненого над жертвою вчинку (*bestialische Vergewaltung / звіряче зґвалтування*), а також в переносному, типовому для у розмовній мові значенні використовується слово *landen* (у розмовному варіанті слово означає «*опинитися в місці, де не хотів бути*»): *Für manche Menschen ist das Leben nach einer bestialischen Vergewaltigung vorbei. Sie bringen sich um oder werden psychisch krank und landen in der Psychiatrie. / Для багатьох людей життя після звірячого зґвалтування скінчене. Вони закінчують життя самогубством або стають психічно хворими і опиняються в психіатричній клініці.*

Оскільки автори висловлювання не обмежені однією тематикою, зустрічаються також коментарі, що поєднують в собі кілька тематичних категорій, наприклад вказівку на почуття жертви і одночасно агресію щодо злочинця*: Falsch! Lebenslang ist absolut gerecht und wissen Sie auch warum? Das Opfer hat ja auch einen lebenslang anhaltenden Schaden erlitten. / Неверно! Довічно – абсолютно справедливо, і знаєте чому? Тому що жертві завдано шкоди, від якої вона буде страждати все життя.* Даний приклад є відповіддю на висловлювання іншого коментаря про те, що довічне ув'язнення є занадто суворою мірою покарання для ґвалтівників. Автор коментаря посилається на почуття жертви для того, щоб викликати в інших учасниках комунікації співчуття і тим самим змінити їх позицію по відношенню до злочинців.

Непрямим закликом до співчуття може виступати висловлювання, в якому автор пропонує своєму співрозмовнику поставити себе на місце жертви і використовує для цього навідні питання. У нижченаведеному коментарі автор намагається переконати іншого учасника комунікації в довічного ув'язнення для насильників, яке той вважає занадто суворою карою, порівнюючи пережиті жертвою події з тортурами, які гіпотетично може пережити автор попереднього повідомлення: *Ich trenne Ihnen Arme und Beine ab, brenne Ihnen die Augen heraus und schneide Ihnen Zunge und Ohren ab. Lebenslange Haft ist unverhältnismäßig, da ich diese Folter mit chirurgischer Präzision und desinfiziertem Besteck durchgeführt habe und Sie überlebten ? / Я відріжу Вам руки і ноги, випалю Вам очі і виріжу Ваші язик і вуха. Чи буде довічне ув'язнення несправедливим, якщо ці тортури були проведені з хірургічної точністю і стерильним інструментом, і Ви вижили?* Цей коментар може розглядатися як завуальована погроза незважаючи на те, що коментар вдається до використання ввічливого займенника Sie, так як в ньому описуються досить жорстокі сцени гіпотетичного насильства над попереднім автором.

Прямий вираз співчуття здійснюється за допомогою кліше, що містять слова *Mitleid / співчуття, Mitgefühl / співчуття і Beileid / співчуття*: *Die Videos sind schrecklich! Alle sehen erschrocken aus. Mein Mitgefühl an die Betroffenen. / Відео жахливі! Всі виглядають переляканими. Моє співчуття постраждалим.* Ця категорія висловлювань також є найбільш клішованою, оскільки співчуття використовується комунікантами не тільки для вираження своїх емоцій, але також має фатальну функцію і відіграє важливу роль у міжособистісній комунікації.

Окремою категорією є вираження власних почуттів. В висловлюваннях цієї категорії автори найчастіше вказують на свої емоційні реакції на новину, використовуючи різні форми займенники

ich / я: *Mir kommen die Traenen. /* У мене сльози навертаються на очі. Категорія спогаду про жертву специфічна, так як передбачає безпосереднє знайомство коментатора з жертвою і висловлює особистий відгук комуніканта на подію. Коментарі даної групи найчастіше супроводжують статті про смерть відомих людей, так як автор коментаря часто відчуває емоційний зв'язок з померлим через його творчість. Коментатори зазвичай в довільній манері вказують на те, як вплинув покійний на їхнє життя, описують його з використанням слів, що дають позитивну оцінку, висловлюють подяку, звернену часто особисто до покійного, і цитують його найбільш запам'яталися висловлювання: *Das ist in der Tat ein interessantes Leben und ein schätzenswerter Mann gewesen. / Це дійсно були цікаве життя і гідна людина.* Ця категорія тісно переплітається з категорією особистого досвіду автора коментаря. Коментарі цієї групи є найбільш нечисленні, однак можуть бути залишені під статтями будь-якої тематики. Автори таких коментарів висловлюють підтримку жертвам або їхнім родичам, які гіпотетично можуть прочитати дане висловлювання, ділячись своїми переживаннями і демонструючи те, що подібну трагедію можна пережити.

Окрему увагу слід приділити коментарям, що складаються виключно з невербальних засобів. Коментарі цієї категорії не можна однозначно класифікувати в будь-яку іншу категорію співчуття зважаючи не завжди очевидність комунікативного наміру перших. Однак слід зазначити існування такої категорії і її досить широке поширення на платформах, де від користувача не потрібно вести словесну дискусію, і він може собі дозволити короткий і експресивний вираз за допомогою емоції. Використання графічних знаків для вираження емоцій або в якості доповнення до мовного вираження емоцій є специфікою мови Інтернету як перехідної сходинки між розмовною і письмовою мовою.

З наведеної вище систематизації спрямованості співчуття доведено, що воно може виражатися у формі агресії на адресу злочинця та інших учасників комунікації негативній формі (агресивні висловлювання на адресу злочинця або інших учасників комунікації, негативна оцінка ситуації, вказівка на почуття жертви і родичів, вираження власних негативних почуттів), а також у позитивній формі (прямий вираз співчуття і співчуття, позитивна оцінка ситуації, особистий досвід коментаторів, спогади про жертви).

Комуніканти можуть використовувати коментар як для вираження своїх почуттів, так і для переконання співрозмовників або як елемент соціального ритуалу (фатальна функція). Для вираження своїх емоцій комуніканти вдаються до різних мовних засобів, які можу бути типовими як для певної категорії коментарів, так і для цілого ряду категорій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисенко Н. Д. Висловлення жалю та співчуття в персонажному мовленні британської драми : комунікативно- прагматичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. Житомир, 2011. 4 с.

2. Воробйова О. П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях. Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. П. Кочергана: [зб. наук. статей]. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. С. 72–85.

3. Дорда С. В. Зіставлення мовних засобів вираження жалю в українській та англійській мовах. Проблеми зіставленої семантики: Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики. Київ, 2000. С. 143–145.

4. Єсипович К. П. Феномен когнітивного картування в сучасній лінгвістичній парадигмі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. Київський національний лінгвістичний університет. 5 с.

5. Ковалевська Т. Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові: дис. доктора філол. наук: 10.02.04. Одеськ. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2002. 439 с.

6. Словник з медіа грамотності. URL : https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/slovnyk.pdf (дата звернення: 03.11.2024).

7. Термінологічний словник. URL : http://megalib.com.ua/content/8848_Terminologichnii_slovnik.html (дата звернення: 10.10.2023).

8. Тлумачний словник. URL : https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B5%D0%BC (дата звернення: 02.12.2024).

9. Vergüson D. Computervermittelte Kommunikation unter kulturellen und sprachwissenschaftlichen Aspekten: Eine Untersuchung am Beispiel von deutschen und französischen Newsgroups. URL : https://books.google.ru/books?id=WblcDAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Carmen+G%C3%B6rl%22&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiQoICotLDkAhVxhosKHaiSAX4Q6AEIKDAA#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 02.06.2024).

10. Duden Online. URL : https://www.duden.de/ (дата звернення: 15.06.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’373.2+81’24+81’255.4 : 791.45
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.14

РЕАЛІЇ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «БРІДЖЕРТОНИ» У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ТА ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОМУ ВИМІРІ

REALIA OF THE TV SERIES ‘BRIDGERTON’ IN LINGUOCULTURAL AND COUNTRY-SPECIFIC LINGUISTIC DIMENSIONS

Борисенко Н.Д.,
orcid.org/0000-0002-2713-4864
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Славова Л.Л.,
orcid.org/0000-0001-8035-1801
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кодубовська О.О.,
orcid.org/0000-0002-1470-3079
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та прикладної лінгвістики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Антонюк Н.М.,
orcid.org/0000-0002-6297-0737
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджено та систематизовано реалії американського стрімінгового телесеріалу «Бріджертони», дії якого відбуваються у Лондоні епохи Регентства, де суспільство є расово толерантним завдяки тому, що королева Шарлотта є темношкірою, у лінгвокультурологічному та лінгвокраїнознавчому вимірах. Запропоновано класифікацію реалій, які відображають побут аристократії та соціокультурне середовище епохи Регентства та є унікальними для британського суспільства або типовими для аристократичних верств європейських монархій. Методика дослідження включала 3 етапи. На першому етапі шляхом випадкової вибірки у телесеріалі «Бріджертони» виокремлено моно- та полілексеми на позначення реалій, пов’язаних з аристократичним культурним кодом доби Регентства. На другому етапі за допомогою класифікаційного методу було виокремлено чотири групи реалій. Третій етап включив узагальнення результатів розвідки на основі використання загальнонаукових методів індукції та синтезу. Кожна група поділяється на підгрупи залежно від функціональної ролі та культурного значення. Перша група складається з власних назв, які об’єднують реально існуючі та вигадані топоніми та антропоніми. До другої групи включено номінації осіб за соціальними та функціональними ознаками: монарші та дворянські титули, титули осіб, що не належать до знаті, номінації професій осіб, які обслуговували життя представників аристократії та назви, пов’язані із виконанням соціальних ролей в аристократичному колі. Третя група об’єднує реалії соціального життя, що включають назви, соціальних феноменів та світських подій. До четвертої групи належать реалії побуту, що поділяються на номінації їжі та напоїв, одягу та аксесуарів та речей епохи Регентства. Запропонована класифікація створює комплексну основу для аналізу взаємозв’язку мови, культури та історичного контексту.

Ключові слова: реалія, семантика, лінгвокультурологічний аспект, лінгвокраїнознавчий аспект, телесеріал, епоха Регентства.

This article investigates and systematizes the realia of the American streaming TV series *Bridgerton*, whose action takes place in Regency-era London, where society is racially tolerant due to Queen Charlotte being portrayed as Black, within the linguocultural and country-specific linguistic dimensions. A classification of realia is proposed. It reflects the lifestyle of the aristocracy and the socio-cultural environment of the Regency period. These realia are unique to British society or typical for the aristocratic classes of European monarchies. The research methodology included three stages. At the first stage, through random sampling in the TV series *Bridgerton*, mono- and polylexemes designating realia related to the aristocratic cultural code of the Regency era were identified. At the second stage, four groups of realia were distinguished using a classification method. The third stage involved generalizing the research results based on the use of general scientific methods of induction and synthesis. Each group is further divided into subgroups depending on their functional role and cultural significance. The first group consists of proper names, which unite both real and fictional toponyms and anthroponyms. The second group includes designations of persons according to social and functional characteristics: royal and noble titles, titles of persons not belonging to the nobility, designations of professions servicing the lives of aristocratic representatives, and terms related to the performance of social roles within the aristocratic circle. The third group

encompasses realia of social life, including names of social phenomena and secular events. The fourth group comprises realia of everyday life, divided into designations of food and beverages, clothing and accessories, and objects of the Regency era. The proposed classification provides a comprehensive foundation for analyzing the interrelation of language, culture, and historical context.

Key words: realia, semantics, linguocultural aspect, country-specific linguistic aspect, television series, Regency era.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці телесеріали набувають популярності як об'єкт лінгвістичних розвідок та пропонують багатий та динамічний мовленнєвий матеріал, що включає автентичні приклади розмовного спілкування у різноманітних соціальних та ситуативних контекстах. Вербальна складова серіалів може бути використана для вивчення соціолінгвістичних, дискурсивних, комунікативних, лінгвокультурних та прагматичних параметрів мовлення [13]. Водночас створений для сприйняття через зоровий та слуховий канали аудіовізуальний ряд телефільму та, в першу чергу, присутні у ньому реалії, направлені на відтворення атмосфери конкретної історичної епохи, на тлі якої відбувається перебіг подій.

Історичні реалії – це мовні одиниці, які позначають предмети, явища, поняття або культурні елементи, що існували у певний період історії суспільства. Від сучасних реалій останні відрізняються тим, що можуть бути незрозумілими не лише представникам інших спільнот, а й молодому поколінню вихідної культури, відтворюючи соціальну чи культурну дійсність, яка більше не існує [3]. У сучасних історичних творах такі реалії використовуються для того, щоб створити у цільового сприймача ефект присутності у певній епосі та культурі [4]. Водночас реалії можуть бути пов'язані не з певною спільнотою, а з її окремою верствою, наприклад, **реалії аристократичного життя**, що є зрозумілими для всіх представників знаті в Європі, проте є необов'язково відомими тим, хто не слідкує за життям європейського вищого класу.

Дії костюмованого серіалу «Бріджертони» відбуваються у Лондоні початку XIX століття, де історична особа, королева Шарлотта, представлена темношкірою жінкою, яка користуючись владою здійснює перетворення в британському суспільстві та робить його більш расово толерантним [15]. Незважаючи на такий альтернативний погляд на історію, у серіалі «Бріджертони» відображено реальне життя вищого світу Великобританії на початку XIX століття, а він демонструє всі ознаки історичних багатосерійних фільмів, які дозволяють створити контент, що дає змогу сучасному глядачеві зануритися у епоху Георга III.

Одним із основних засобів, що створюють історичний фон, на тлі якого розгортаються події фільму, є реалії, під якими у розвідці розуміємо лексичні одиниці, які номінують характерні для вихідної культури або соціального прошарку явища [27; 12]. Їх розглядають не лише як семантичні одиниці без точних відповідників, а й як маркери національної ідентичності, соціальної та культурної специфіки спільноти [10]. Західноєвропейські дослідники наголошують, що робота з реаліями виходить за межі суто мовної проблематики і охоплює культурологічний аспект комунікації, формуючи в читача або слухача уявлення про чужу країну та культуру [22].

Проблема класифікації реалій залишається актуальною та потребує теоретичного обґрунтування засад їх систематизації, зокрема критеріїв віднесення до певних груп і методів опису цих груп. Наразі продуктивним видається використання тематичного або ідеографічного принципу класифікації лексики, який дозволяє взяти до увагу не лише лексичне значення одиниці, а й фонове, що демонструє лінгвокраїнознавчі та лінгвокультурологічні характеристики слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лінгвістичні підходи до вивчення *реалій* у кіно й серіалах прагнуть поєднати лексико-семантичний аналіз із соціокультурною інтерпретацією: *реалія* розглядається не тільки як мовна одиниця з проблемою еквівалентності в перекладі, але як маркер національної ідентичності, соціального статусу та культурних наративів, що вимагатиме комплексних методів вивчення [32]. Наразі у наукових дослідженнях розглянуто способи передачі англомовних реалій українською мовою в кіноперекладі, зокрема описано стратегії доместикації та форенізації, а також застосування морфологічних і стилістичних трансформацій [1]. Окрему увагу приділено відтворенню культурно-специфічної лексики (реалій та ірреалій) у художніх і нехудожніх текстах, з акцентом на зміни у перекладацьких стратегіях і їхній зв'язок із проблемою культурної ідентичності [29].

Популярність стрімінгового американського серіалу «Бріджертони» серед глядачів та той факт, що він торкається проблем расової рівності, сприяла появі цілої низки наукових статей, присвячених дослідженню феномена серіалу і направлених на аналіз стереотипізації у зображенні представників певної раси [21; 24].

Поглиблення розуміння безеквівалентної лексики [8], до якої належать реалії, а також вивчення їхнього статусу та ролі у створенні художнього тла, на якому розгортаються події твору [6],

привертають увагу лінгвістів. Постійною залишається увага до виокремлення та опису окремих груп реалій [7] та способів їх відтворення у перекладі [9]. Хоча ідеографічний принцип класифікації лексики наразі використовується для укладання ідеографічних словників [11], він може бути використаний для виділення груп та підгруп реалій та створення їх лексико-семантичної класифікації [2; 14].

Постановка завдання. Наша розвідка присвячена виокремленню та класифікації реалій американського серіалу компанії Нетфлікс «Бріджертони» [15], де події відбуваються у Лондоні епохи Регентства та знайомлять глядачів з долею нащадків благородної та заможної родини Бріджертонів. У представленому у серіалі альтернативному світі Георг ІІІ та королева Шарлотта встановили расову рівність та надали аристократичні привілеї вихідцям з африканського континенту, що дозволяє віднести телефільм до жанру альтернативної історії. Водночас серіал належить до жанру історичної, костюмованої та романтичної драми, у якому змодельовано багатовимірний світ альтернативного аристократичного Лондона початку XIX століття.

Методика дослідження. Дослідження базується на лінгвокультурологічному та лінгвокраїнознавчому підходах до вивчення реалій, а також на виокремленні й описі їхніх окремих груп, що належать до сфери життя британської аристократії.

На першому етапі шляхом випадкової вибірки у телесеріалі «Бріджертони» виокремлено реалії, що описують життя аристократії та є унікальними для британського соціуму або для аристократичної спільноти Європи. До вибірки було включено як реально існуючі, так і вигадані авторами серіалу реалії з метою більш повного відображення світу альтернативної історії епохи Регентства. Довідникові джерела [20] та тлумачні онлайн словники англійської мови [16; 17; 19; 23; 25; 28; 30] використовувалися для встановлення значення реалій епохи. На другому етапі за допомогою класифікаційного методу було виокремлено чотири групи реалій. Третій етап включив узагальнення результатів розвідки на основі використання загальнонаукових методів індукції та синтезу. На цьому ж етапі було сформульовано подальші перспективи розвідки.

Виклад основного матеріалу. Класифікація реалій телесеріалу «Бріджертони» відбувається на основі ідеографічного або тематичного принципу класифікації лексики [18] та визначення реалій, запропонованого Р.П. Зорівчак [5], відповідно до яких до складу реалій включаємо моно- та полілексеми, що описують унікальні ознаки життя британської аристократії епохи Регентства, зображені у телесеріалі. Аналіз вербальної складової телесеріалу дозволив нам виокремити декілька груп таких реалій.

Хоча не всі дослідники відносять власні назви до реалій [26; 31], з огляду на їхній унікальний характер та роль у формуванні історичного контексту британської культури й аристократичного життя, ми включаємо їх до нашої класифікації.

До *першої* групи відносимо **власні назви**, що включають топоніми, які пов'язані із життям аристократії та номінують реально існуючі міста (*Newmarket* – місто у західному Саффолку колінз), райони Лондона (*Mayfair* – модний район на заході центрального Лондона Колінз), парки (*Hampstead Heath* – популярна зона відпочинку біля житлового району Хемпстед у північному Лондоні [17]), майдани (*Grosvenor Square* – великий майдан у центральному Лондону [28]), вулиці (*Park Lane* – широка вулиця в центрі Лондона біля Гайд Парку, відома дорогими готелями та будинками [23]; *Regent Street* – вулиця в центральному Лондоні, що є популярним місцем шопінга [23]); ринки (*Tattersall's* – великий ринок коней у Лондоні, заснований у XVIII ст. [17]. Серед окремих будівель знаходимо назви палаців (*St. James Palace* – палац на вулиці Пелмел у центральному Лондоні, що був резиденцією британських монархів з 1697 до 1837 рр. [17]), Лондонських клубів (White's – найстаріший та один з найбільш відомих клубів для джентльменів [28]. До цієї ж підгрупи відносимо вигадані назви резиденцій героїв (*Hastings House* – назва резиденції герцога та герцогині Гастінгс, *Danbury House* – резиденція леді Денбері).

Другу підгрупу першої групи утворюють антропоніми, що включають імена (*Violet* – вдова віконта Бріджертона) та прізвища (*Featherington* – сім'я баронів, *Bridgerton* – сім'я головних героїв) вигаданих героїв серіалу та номінації історичних осіб (*Byron* – шостий барон, 1788–1824, британський поет-романтик, відомий своїми пристрасними любовними романами [17]).

Друга група, яку поділяємо на декілька підгруп, включає **номінації осіб за різноманітним ознаками**. Перша підгрупа об'єднує аристократичні та монарші титули, серед яких почесні звання монарших осіб, наприклад, *Her Majesty* та звертання до монархів *Your Majesty*, де *Majesty* – титул, який використовуються, коли звертаються до короля чи королеви або говорять про неї [16]; дворянські титули, наприклад,

viscountess – жінка, що має титул віконтеси або є дружиною віконта [16], *earl* – у Британії дворянин, чий ранг є нижчим за маркіза та вищим за віконта [17]. Дворянські титули використовуються як окремо, так і в комбінації з прізвищами, наприклад, *Baron Featherington*, де *baron* – представник дворянства найнижчого рангу [17]. До цієї підгрупи включаємо титули, що використовуються перед прізвищами всіх представників аристократії незалежно від рангу відповідно до статі: *lord* для чоловіків та *lady* для жінок, наприклад, *Lord Bridgerton, Lady Whistledown*. Звертання до представників аристократії, наприклад, *my lady*, що є звертанням до титулованої жінки [17], *my lord* – звертання до титулованого чоловіка, єпископа або судді [17], *your grace* – звертання до герцога, герцогині або архієпископа [17], також відносимо до цієї підгрупи. Префікс *the Right Honorable*, що є титулом поваги для графа, віконта та барона [17], наприклад, у зверненні *the Right Honorable Lady Featherington*, а також префікс *Sir*, який використовується перед іменем лицаря або баронета [17], як-от, *Sir Walter Raleigh*, віднесено до першої підгрупи.

Друга підгрупа включає титули, що використовуються для номінації осіб, які не належать до аристократичного кола, наприклад, у звертанні до чоловіків знаходимо *Mister* або *Mr.* (*Mister Duncan Lewis*). Звертання до незаміжніх жінок містить титул *Miss* (*Miss Thompson*), до заміжніх – титул *Mrs.* (Mrs Varley). До третьої підгрупи належать номінації професій осіб, які обслуговували життя представників аристократії, наприклад, *footman* – слуга, що відкриває двері або подає напої та носить уніформу [17], *maid* – жінка-служниця [17]. Четверта підгрупа об'єднує назви, пов'язані із виконанням соціальних ролей в аристократичному колі, наприклад, *debutante* – молода жінка з вищого класу, яку представляють світському суспільству зазвичай під час офіційного балу [17]; *dowager* – вдова, яка має титул та майно завдяки шлюбу [16]; *society matron* – жінка у поважному віці, що належить до вищого класу та користується повагою [16]; *chaperone* – старша жінка, яка супроводжувала молоду незаміжню жінку на світських заходах та несла відповідальність за її поведінку [23]; *heir* – людина, що має право успадкувати гроші, майно чи титул особи після її смерті [17].

Реалії на позначення **соціального життя** вищого світу, представленого у серіалі, об'єднано у *третю* групу. До першої підгрупи відносимо назви соціальних феноменів, наприклад, *social calendar* – список світських заходів та їхні дати протягом конкретного року, що є важливими для певної групи осіб [16], *social season* – сезон найбільш важливих світських подій [30]; *The London season* – низка соціальних щорічних подій у Лондоні чи поблизу [23], *debut* – презентація дебютантки світського сезону [17]; *the ton* – модне суспільство, представники вищого часу за часів епохи Регентства [19]; *dowry* – сума грошей чи майно, які батьки жінки передають чоловікові, за якого вона виходить заміж [16].

Другу підгрупу третьої групи утворюють реалії, що номінують події світського життя, наприклад, *ball* – велика офіційна подія, де люди танцюють [16]; *Merriweather Tea* – чаювання [15].

Четверту групу складають реалії на позначення **побуту**, у першу підгрупу цієї групи входять номінації їжі, наприклад, види сиру: *Double Gloucester* – вид твердого англійського сиру, що має помаранчевий колір та м'який смак, який спочатку виробляли у Глостерширі [28]; *Stilton* – різновид англійського сиру зі смужками блакитної цвілі та сильним смаком [28] або напоїв: *punch* – гарячий чи холодний напій, що виготовляється шляхом змішування води, фруктового соку, спецій та зазвичай вина або іншого алкогольного напою [28].

Друга підгрупа об'єднує назви одягу та аксесуарів, наприклад, *court dresses* – офіційні сукні, в яких потрібно було з'являтися при королівському дворі [25]; *trousseau* – одяг та особисті речі, що збирала жінка, яка незабаром мала вийти заміж, для подружнього життя [16]; *pelisse* – довгий плащ або пальто, виготовлені з хутра або підкладені чи оздоблені хутром [25]. До третьої підгрупи відносимо речі епохи Регентства, наприклад, *landau* – чотириколісна карета з дахом, що відкривається [28]; *royal stationery* – офіційні бланки або папір для листів, що використовувалися членами королівської родини, зокрема королевою, для написання листів та офіційних повідомлень [15]; *miniature* – маленький портрет потенційного залицяльника, які дівчата могли вивчати, щоб знати його в обличчя [15]; *dance card* – картка, на якій жінка зазначає імена своїх танцювальних партнерів для кожного танцю напередодні балу [17].

Висновки. Розвідка дозволила виділити **чотири** групи реалій, що презентують альтернативну історію британської аристократії епохи Регентства, зображену в американському стрімінговому телесеріалі «Бріджертони». Перша група реалій об'єднує топоніми та антропоніми; до другої належать номінації осіб, що включають титути та назви соціальних ролей; третя група складається з лексем, що описують соціальне

життя епохи Регентства. І, нарешті, четверта – це реалії побуту, які поділяються на їжу та напої, одяг і речі. Така класифікація дозволяє системно досліджувати багатовимірний світ серіалу. Не зважаючи на те, що телесеріал знято у жанрі альтернативної історії, його автори використовують такі реалії, які є характерною ознакою епохи Регентства з метою створення враження у глядачів, що телесеріал присвячено історичним подіям, що могли мати місце.

Подальші перспективи дослідження полягають у виокремленні та систематизації реалій, що відображають унікальні риси життя британської аристократії на основі історичних джерел, а також у створенні глосарію реалій епохи Регентства. Такий глосарій сприятиме глибшому розумінню культурно-історичного контексту та стане корисним інструментом для лінгвокультурологічного та лінгвокраїнознавчого аналізу англомовних текстів і медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисенко Н. Д., Садловська О. С. Відтворення англомовних реалій в українському кіноперекладі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2018. Вип. 1 (87). С. 48–52.
2. Борисенко Н. Д., Славова Л. Л., Кодубовська О. О. Художній світ реалій американських університетів: лінгвокраїнознавчий та лінгвокультурологічний аспекти. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27. Т. 1. С. 82–86.
3. Возна М. О., Славова Л. Л., Антонюк Н. М. Відтворення онімного простору Давньої Русі в англомовних академічних текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2024. № 103. С. 53–70.
4. Грон Ю. В. Специфіка перекладацьких перетворень українською мовою комедійно-драматичного серіалу «Дивовижна місіз Мейзл». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика». 2020. Вип. 31.Том 1. С. 323–327.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львівському університеті, 1989. 216 с.
6. Іванілова В. О. Реалії в художньому тексті: перекласти не можна опустити... *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2018. Вип. 35-36. С. 70–80.
7. Колпакова Є. С. Гнєдкова О. Г. Особливості класифікацій слів-реалій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Том 35 (74) № 6. С. 107–114.
8. Мукатаєва Я. В. Слова-реалії як вид безеквівалентної лексики та їх класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 55. С. 174–177.
9. Погрібна Т. А. Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10(2). С. 276–281.
10. Семенова О., Герасько М. Національно-культурна ідентичність українського суспільства у контексті сучасних гуманітарних викликів. *Науковий журнал «Українознавчий альманах»*. 2023. № 33. С. 45–53.
11. Середницька А. Я. Етапи створення ідеографічного словника дієслівної лексики. *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. 2020. № 80. Том ІІ. С. 210–215.
12. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London – New York : Routledge, 1992. 327 p.
13. Bednarek M. Language and Characterisation in Television Series: A corpus-informed approach to the construction of social identity in the media. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2023. 265 p.
14. Borysenko N., Slavova L., Kodubovska O., Matushevska N. Culture-specific items in the source and target literary texts : classification of translation strategies. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. № 6 (1), 1988. https://doi.org/10.59400/FLS.v6i1.1988
15. Bridgerton. URL: https://www.netflix.com/watch/80232920
16. Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/
17. Collins English Dictionary URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/
18. Cruse D. A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press, 2013. 497 p.
19. Dictionary.com URL: *https://www.dictionary.com/*
20. Encyclopedia Britannica URL: https://www.britannica.com/
21. Harris T. M., Sanders M. S. Bridgerton: A Case Study in Critical Cultural Approaches to Racial Representations in Popular Culture. *The Handbook of Critical Intercultural Communication*, Second Edition. Book Editor(s): Th.K. Nakayama, R. T. Halualani. Hoboken : Wiley-Blackwell, 2024. P. 465–472.
22. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001. 596 p.
23. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: https://www.ldoceonline.com/

24. Lynn E. Quasi-color consciousness: Casting, race, and sexual violence in Netflix's Bridgerton. *Journal of Popular Culture*. 2024. № 57(5–6). P. 308–319.
25. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/
26. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall International, 1988. 292 p.
27. Nida E. A. Exploring Semantic Structures. München : Wilhelm Fink Verlag, 1975. 234 p.
28. Oxford Learner's Dictionary. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
29. Razumna K., Movchan M. Realia vs irrealia in non-fiction vs fiction texts: A case study of translation. *Forum for Linguistic Studie*s. 2024. 6(1), 1946.
30. The Free Dictionary. URL: *https://www.thefreedictionary.com/*
31. Venuti L. The translator's Invisibility : A History of Translation. London : Routledge, 1995. 353 p.
32. Wang Y., Daghigh, A. J. Two Decades of Audiovisual Translation Studies: A Bibliometric Literature Review. *SAGE Open*. 2024. 14(3). 10.1177/21582440241274575

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

UDC 81'27:81'42:821.111
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.15

PORTMANTEAU PHENOMENON: A LINGUISTIC AND COGNITIVE EXPLORATION

ФЕНОМЕН ПОРТМАНТО: ЛІНГВІСТИЧНЕ ТА КОГНІТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Verkhovtsova O.M.,
orcid.org/0000-0002-0446-190X
Senior lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation
State University "Kyiv Aviation Institute"

Kutsenko O.V.,
orcid.org/0000-0002-4033-7025
Senior lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation
State University "Kyiv Aviation Institute"

Languages are constantly developing, adapting to the needs and trends of each time. Since any language is adapted to meet the communicative needs of its speakers, with the appearence of new realities there is a need for new words that describe phenomena, objects and trends of modern life. If the process of emergence of new realities intensifies, then the processe of neologization becomes more intense.

Recently, a method of word formation called blending has been actively evolving in English and other languages. This method resembles word formation, but differs from it in that the fragments of words that are joined together are neither roots, nor bases, nor even affixes. These are simply fragments of already known words, which, when combined into a new word, ensure its recognizability. Meanwhile, this formula is quite complex for word formation and it is difficult to form new words with its help. Therefore, over time, it has been modified in various directions, and today a wide variety of lexical units composed of fragments of two or three words are called blends. They can consist of initial or final fragments of words, of a whole word and a fragment of another, they can be obtained by superimposing consonant words on each other. The loss of the telescopic principle has probably become one of the reasons for the emergence of numerous terms for such new formations. They are called blends, fusions, mergers, contaminations, hybrid words, “sandwich words”, telescope words, salad words, etc. The task of the research is to identify the most striking examples of neologisms called “portmanteau words” in modern English, describe the history of their appearance, and identify new ways of formation.

This study is based on etymological analysis, which allows us to trace the origin of specific portmanteau words. Lexicographic comparison is based on how they are interpreted in different dictionaries. The authors also tried to determine which models are the most productive from a morphological point of view in modern English. The cross-linguistic approach proves that other languages are also inventive and capable of creating words in the portmanteau style.

Key words: word formation, neologisms, blends, terms invention, linguistic creations.

Оскільки будь-яка мова пристосована до задоволення комунікативних потреб її носіїв, то з появою нових реалій виникає необхідність і в нових словах, що описують явища, об'єкти та тенденції сучасного життя. Якщо процес появи нових реалій інтенсифікується, то такими ж інтенсивними стають процеси неологізації.

В останнім часом в англійській та й в інших мовах активно розвивається спосіб словотвору, який називають зрощуванням. Цей спосіб нагадує словоскладання, проте відрізняється від нього тим, що фрагменти слів, що зрощуються, не є ні корінням, ні основами, ні навіть афіксами. Це просто частини вже відомих слів, які, будучи складеними в нове слово, забезпечують його впізнаваність. Тим часом ця формула є досить складною для словотвору і складати нові слова з її допомогою важко. Тому з часом вона модифікувалася в різних напрямках, і сьогодні зрощуваними називають найрізноманітніші лексичні одиниці, складені з уламків двох чи трьох слів. Вони можуть складатися з початкових або кінцевих фрагментів слів, із цілого слова та фрагмента іншого, вони можуть бути отримані шляхом накладання один на одного співзвучних слів. Втрата принципу зрощування, мабуть, стала однією з причин появи численних термінів для подібних новоутворень. Їх називають блендами, зрощеннями, злиттями, контамінаціями, словами-гібридами, словами-сендвічами, словами- телескопами, словами-салатами тощо. У завдання дослідження входить виявити найяскравіші приклади таких слів у сучасній англійській мові, описати історію їхньої появи, визначити нові способи їх формування.

Дане дослідження базується на етимологічному аналізі, який дозволяє простежити походження конкретних портманто. Лексикографічне порівняння базується на тому, як вони трактуються в різних словниках. Автори також спробували визначити, які моделі є найбільш продуктивними з морфологічної точки зору в сучасній англійській мові. Міжлінгвістичний підхід доводить, що інші мови також є креативними та здатні створювати слова у портманто-стилі.

Ключові слова: словотвір, неологізми, зрощування, винахід термінів, лінгвістичні утворення.

Problem Statement. One of the most creative ways to evolve a language is to combine existing words to create new ones, which is where portmanteau words come in. At the crossroads between wordplay and the need to invent terms for contemporary realities, portmanteau words have become essential in our daily lives. Formed by the fusion of two words that share part of their meaning or sound,

these linguistic creations allow us to condense complex ideas into a single term. Whether describing a hybrid meal with “brunch” or talking about a generation of “adulescents,” portmanteau words reveal not only our creativity, but also the rapid evolution of our society and our language.

The term "portmanteau word" was coined by the famous English author Lewis Carroll in his book *Through the Looking-Glass, and What Alice Found There* (1871). In the book, Humpty Dumpty explains to Alice the meanings of unusual words found in the poem "Jabberwocky," such as "slithy," which he says is a combination of "slimy" and "lithe." He refers to these words as *portmanteau words* [6, p. 87].

Carroll used the term *portmanteau* to describe these blended words because a portmanteau, in the physical sense, is a type of suitcase that opens into two equal sections. Just as a portmanteau suitcase combines two compartments into one, a portmanteau word combines parts of two (or more) words into one new word. So, in essence, portmanteau words "carry" the meanings and sounds of the original words, much like a portmanteau suitcase "carries" items in its two sections. Carroll himself was a master, creating words that remain still in the language. “Chortle”, for example, is a mixture of “chuckle” and “snort”; “mimsy is made of “miserable” and “flimsy”; a blend of gallop and triumph made “galumph”.

This research aims to examine the most prominent examples of neologisms known as “portmanteau words” in modern English, analyze and explain their historical development, and look at the ways of their formation.

Research methods. Our research is based on etymological and historical analysis which permit to trace the origin of specific portmanteaus. Lexicographic comparison is based on how they are treated in different dictionaries [4, 10, 15]. We also made an attempt to identify which patterns are most productive from morphological point in modern English. A cross-linguistic approach will prove that other languages are also inventive and are able to create words in portmanteau way.

Literature Review. Although the English lexicon contains hundreds of such blend words, there has been little discussion about factors that might influence their structure. There has been research on portmanteau words across various fields, particularly in linguistics that covers various aspects of their formation, structure, and classification. Studies explore how portmanteau words are created by blending parts of two or more words, focusing on the phonological and morphological rules that govern these processes. Derek Attridge claims that the portmanteau word is a monster, a word that is not a word, that is not authorized by any dictionary, that holds out the worrying prospect of books which, instead of comfortingly recycling the words we know, possess the freedom endlessly to invent new ones. [2 p. 201]. Denise Winterman makes a suggestion that people blend words because sometimes the words they want actually don't exist, there's a feeling they are trying to get out. [17]. According Adrienne Lehrer the coining of novel lexical items and the creative manipulation of existing words and expressions is heavily dependent on contextual factors, including the semantic, stylistic, textual and social environments in which they occur [9, p. 116]. Some scholars examine the extent to which portmanteau words contribute to language innovation and how frequently new blends are created in various languages [3, p. 11–22]. Some research suggests that while portmanteaux are less productive than other word-formation processes like affixation, they still play a significant role in enriching the lexicon [12].

Results and Discussion. Blended words often merge the beginning of one word with the ending of another. For example, 'smog' is a combination of 'smoke' and 'fog,' while 'brunch' merges 'breakfast' and 'lunch. Over time, portmanteau words have become so common that we hardly notice their origins. A portmanteau word carries the meaning of both original words. This type of neologism is often used to express concepts in a creative and concise way. This creative process is used to describe new phenomena. For example, ‘permalancer’- someone who works permanently for the same company-(permanent + freelancer) or slackademic- an unmotivated student or professor- (slacker + academic).

The analysis of portmanteau words that arise in modern English and reflect the realities of everyday culture is an extremely promising and relevant topic of research. Changes in everyday culture are more radical and profound than in official cultural life: advertising, new design, new borrowed words and customs. That is why, by studying everyday life, the researchers gain insights into trends that are still noticeable at the institutional level. Words like “brunch”, “motel”, “blog” and “smog” have become ingrained in everyday vocabulary.

When two words are melded into one, they make a “blend” that provide the clearest evidence that alternative words are often considered in the course of speech. In most cases it is the second elements that controls the meaning of the whole compound. Thus, motel is a kind of hotel and brunch is a kind of lunch not breakfast. Another example is *skort,* a pair of shorts with an overlapping fabric panel made to resemble a skirt covering the front.

"Shun the frumious Bandersnatch" said Lewis Carroll in the nonsense poem "The Jaberwocky". He explains the new words *frumious:* "Take the two words *fuming* and *furious.* Make up your mind that you will say both words, but leave it unsettled which you will say first. Now open your mouth and speak" [5, p. 27].

The news media and entertainment are another area that creates a lot of portmanteaus. Here are a few popular portmanteaus that we may see in a news article or broadcast: *affluenza* (affluent + influenza) – a belief that a person's wealthy status causes lack of motivation and empathy; *botox* (botulism + toxin) – dermatological procedure that injects a strain of botulism into the skin to prevent and treat wrinkles; *Reaganomics* (Ronald Reagan + economics) – "trickle-down" economic policy in the Reagan presidency); *stagflation* (stagnation + inflation) – a continuous period of high inflation and unemployment

The blogosphere *has enabled anyone with Internet access to share their ideas and knowledge. (Blogosphere = blog + sphere)* [14, p. 2].

Coronageddon (coronavirus + armageddon) The word is derived from the name of the coronavirus infection (coronavirus) and the site of the final battle between the forces of good and the forces of evil (Armageddon), which is mentioned in the Bible. The contamination of the two words formed a new word denoting the idea of the inevitable end of the world caused by Covid-19 and its consequences.

Covidpreneur (covid + entrepreneur) comes from the name of the coronavirus infection (Covid-19) and enterprising businessmen (entrepreneurs) who skillfully profit from the pandemic by reselling masks, antiseptics, sprays, etc. The neologism, based on contamination, includes the standard nomination of the virus and the root word entrepreneur.

Portmanteaux are often used for catchy headlines or terms:

The rise of ***covidpreneurs****.* [16].

Brexit *is the elephant in the room which few want to talk about* [14, p. 10].

(Brexit = Britain + exit, the 2016 referendum for Britain to leave the European Union.)

How will ***Obamacare*** *affect middle-class families? (Obamacare = Obama + care,*– popular term for the Affordable Healthcare Act passed during the Obama presidency).

Netiquette is essential for maintaining online civility. *(network + etiquette)*

The technological world is infamous for its nicknames, acronyms, and abbreviations. But most technological shorthand is actually made of portmanteaus: *bionic* (biology + electronic) – mechanical body parts; *cyborg* (cybernetic + organism) – robotic human or animal; *email* (electronic + mail) – electronic method of communication; *intercom* (internal + communication) – loudspeaker system that sends audio messages to selected people;podcast (iPod + broadcast) – an audio talk show that was first available on iPods; *webinar* (web + seminar) – meeting or lesson available on the Internet; *webcam* (web + camera) refers to a camera that streams or captures images for use on the web.

It was Roderick's pride and joy and he had loaded it with enough extras to make it top of the range: tinted windows, rain sensors, ***satnav*** *and more besides* [8, p. 125].

Some of foods may actually be portmanteaus: *frappuccino* (frappé + cappuccino) – iced coffee drink; *grapple* (grape + apple) – hybrid of a grape and an apple; *mocktail* (mock + cocktail) – cocktail without alcohol.

Cronuts *are the latest craze in pastry innovation. (croissant + donut)*

Is ***turducken*** *the ultimate holiday feast?(turkey + duck + chicken)*

Conversational portmanteaus: brainiac (brain + maniac) – a very smart person, bromance (bro/ brother + romance) – close friendship between two males, chillax (chill + relax) – admonition to tell someone to calm down, frenemy (friend + enemy) – friends who don't always get along, or enemies who don't always fight with each other, hangry (hungry + angry) – the feeling you get when your hunger affects your emotions.

Many portmanteaus are hiding in the dictionary as regular words: *dumbfounded* (dumb + confounded) – surprised into silence; *electrocute* (electricity + execute) – to kill with electricity; *fortnight* (fourteen + night) – period of fourteen nights, or two week.

Every period has brought in the English language new terms, including portemanteau words, from other cultures. Language does not stand still and the process of importing words goes on. People who use more than one language sometimes contribute to creating blends. There is no general agreement as to how the various lexicons are organised in the minds of bilingual and multillingual speakers [7, p. 210].

If a person knows two languages resonably well, words are possibly subconciously activated in both languages and it is shown by the occurence of blends.

Here are few examples:

Springling is a blend of the English word *spring* and the German word *Frühling.*

From German: *Doppelgänger,* a blend of *doppel* (double) + *gänger* (walker or goer) meaning a look-alike or ghostly counterpart of a living person. Schadenfreude, a blend of Schaden (harm) + Freude (joy), used in English to describe the pleasure derived from someone else's misfortune.

Words of French origin: *Franglais,* a blend of *français* (French) + *anglais* (English). This term is widely used in both English and French to describe a mix of the two languages, particularly when English influences French vocabulary or grammar. *Velcro,* a true French portmanteau of *velours* (velvet) + *crochet* (hook), Originally coined as a brand name in French, it became genericized and is widely used in English. Other examples of portmanteau words in English that were inspired by French blending are *frappuccino* (frappé (French for "iced") + cappuccino), *camcorder* (camera + recorder) (influenced by the French taste for compact blends), *chunnel* (Channel + tunnel (for the Channel Tunnel between England and France).

English has borrowed portmanteau words from a variety of languages besides French. Below are examples of portmanteaux from different languages that have made their way into English:

From Italian: *Viticulture,* a blend of *vita* (life) + *cultura* (culture), relating to the cultivation of vineyards. *Allegro,* a blend of *alla* (in the manner of) + *egro* (quickly). It is commonly used in English for a musical tempo indicating a brisk and lively speed.

From Japanese: *Pokemon,* a blend of *pocket* + *monsters* – or *Poketto Monsutā* borrowed into English as the name for the popular franchise. *Anime* is shortened from *animēshon* to describe Japanese animated works.

From Spanish: *Spanglish,* a blend of *Spanish* + *English*. It refers to a mix of Spanish and English used especially in bilingual communities. *Telemundo*, a blend of *televisión* (television) + *mundo* (world). This word was borrowed as the name of a major Spanish-language TV network.

From Greek: *Automobile*, a blend of *autos* (self) + *mobilis* (movable, from Latin) is used to describe a self-powered vehicle. *Telegraph*, a blend of *tele* (far) + *graphos* (writing) was borrowed to describe long-distance communication via written signals.

From Dutch: *Yacht,* a blend of *jacht* (hunt) + *schip* (ship), describes a recreational sailing vessel.

We can classify portmanteau words by different criteria:

– By the number of stems: bipartite vs multipartite words. Examples: *expose* (expect+suppose) vs *edutainmentology* (education + entertainment + technology).

– By their syntactic role: *cosplay* (a noun), *to chillax* → chill + relax (a verb), *hangry* → hungry + angry, *craptastic* → crap + fantastic (adjectives), *chillaxingly* → from chillax + -ly (an adverb).

– By semantic meaning: they can denote food and drinks (cronut, spork); describe states, qualities, or feelings (frenemy, dispensable); name people (workaholic, netizen).

These examples show how English adopts and integrates linguistic innovations from other languages, enriching its own vocabulary with creative blends. These words obviously have the potential for a long life in English. They can appear with the expansion of language (new concepts, new needs), allowing the creation of terms to quickly and concisely describe phenomena.

However, considerably more work is needed in order to understand fully how the various languages are interwoven by speakers. Portmanteau words are a wonderful illustration of the adaptability and creativity inherent in any living language. By merging two concepts into a single term, they reflect not only the rapid evolution of our societies, but also the way in which our need for conciseness and novelty influences the way we communicate. These neologisms, which combine humor, precision and modernity, are witnesses of our times. They remind us that language is not fixed, but that it constantly evolves with those who use it. As our world changes and new phenomena appear, it is certain that other portmanteau words will enrich our vocabulary, adding a touch of creativity to our linguistic daily life.

It is obvious that portmanteaus are popular. They are often concise, and catchy what makes them easier to remember and use. By combining the meanings of two words into one, they allow speakers to communicate complex ideas quickly. Considering the rise of social media, meme culture, and the tech industry, we can predict that the language will continue to create more blends. Recent examples fill gaps for emotions that are difficult to capture. *'Probsolutely'* means a definite maybe, while *'textpectation'* is a constant checking of the phone for messages and *'hangry'* describes the feeling of being irritated because a lack of food.

Blending has increased in popularity during recent decades especially in commercial and advertising texts. Advertised goods can be *swimsational, sportsational.* TV offers *docufantasies, dramacons and rockumentaries.* These words are eye catching and exciting. But we can not be sure if they are long lasting and will enter the language vocabulary.

The Office redefined TV comedy with its ***mockumentary*** *style. (Mockumentary = mock + documentary).*

The rise and fall of ***Brangelina*** *captivated fans worldwide. (Brangelina = Brad + Angelina).*

The word 'Oxbridge' was coined by William Thackeray in 1850 as a portmanteau of Oxford and Cambridge, referring to their combined ancient universities.

Oxbridge *is being replaced at the apex of UK universities by "Stoxbridge" after St Andrews overtook Oxford and Cambridge at the top of the latest Guardian University Guide.* [1]. This word gave way to other similar portmanteaus:

The ***Loxbridge*** *Triangle: Integrating the East-West Arch into the London Mega-region.*

Woxbridge *– Spring Doctoral Conference 2011* [15].

*However, if we do one day truly become '****Doxbridge****', DH1 will be a whole lot less fun* [13].

Conclusion. Portmanteau words are therefore a fascinating linguistic tool, which demonstrate the ability of languages to adapt and evolve according to the communication needs of individuals. They allow people to communicate complex ideas in a succinct and creative way. They also reflect cultural and technological evolution, by introducing new concepts or describing emerging phenomena. In addition, these words often add a touch of humor or modernity to language, making communication more engaging and dynamic.

Portmanteau words are a testament to linguistic evolution and the creativity of speakers. They allow the creation of short and punchy words to express complex ideas in a few syllables. Portmanteau words play a vital role in language, enabling rapid and inventive expression. Whether in literature or the media, they enrich vocabulary and facilitate the description of new social, technological, and cultural realities. Their continued use is a testament to linguistic creativity and the adaptability of languages to the constant changes in society.

Portmanteaux are powerful tools in literature and media to encourage imagination, humour or succinctly convey complex ideas. They attract attention, making them ideal for creative storytelling, persuasive headlines, and effective branding. Learning these words will help to understand better how language evolves, the way people create new linguistic forms and how society and language influence each other.

REFERENCES:

1. Adams R., Hall R. Forget Oxbridge. St Andrews overtakes Oxford and Cambridge. *The Guardian.* UK. URL: https://www.theguardian.com/education/2022/sep/24/stoxbridge-st-andrews-overtakes-oxford-cambridge-guardian-university-guide (date of access: 10.08.2025)

2. Attridge D. Peculiar language: Literature as difference from the Renaissance to James Joyce. Cornell University Press, 1988. 195–209 p.

3. Bauer L. Blends: Core and periphery. Cross-disciplinary perspectives on lexical blending. Leiden:De Gruyter Brill, 2012. 11–22 p.

4. Cambridge advanced learner's dictionary. 4th ed. Cambridge University Press, 2013. 1842 p.

5. Carroll L. The humorous verse. NY: Dover Publications, 1999. 44 p.

6. Carroll L. Through the looking-glass. London: Scholastic Children's Books Ltd, 2018. 155 p.

7. Green D. Control, activation and resource: A framework and model for the control of speech in bilinguals. *Brain and Language.* № 2. Amsterdam : Elsevier. 1982. 210–223 p.

8. Horovitz A. Close to death. London: Penguin Books, 2024. 418 p.

9. Lehrer A. Blendalicious. Lexical creativity, texts and contexts. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2007. 115–133 p.

10. Macmillan Dictionary. URL: https://goo.su/HFcCn (date of access: 26.02.2025).

11.Concise Oxford companion to the English language / Ed. T. McArthur. Oxford University Press, 1998. 1184 p.

12. Plag I. Word formation in English. Cambridge University Press, 2003. 121–126 p.

13. Shepherd-Cross K. D'Oxbridge or 'Doxbridge'? URL: https://www.palatinate.org.uk/doxbridge-or-doxbridge-why-is-durham-a-penal-colony-for-oxbridge-rejects/ (date of access: 26.02.2025).

14. Thamp Lucy. What Is Blogosphere? Everything You Need to Know About Blogosphere in 2024. *The New European*. Issue 315. London. 2024.

15. University of Warwick. Woxbridge conference 2011. URL: https://warwick.ac.uk/fac/soc/wbs/conf/woxbridge2011/(date of access: 21.06.2025).

16. Watts P. The rise of covidpreneurs. URL: https://marigold-daffodil-sgwp24.azurewebsites.net/news/the-rise-of-the-covidpreneur/ (date of access: 05.09.2025).

17. Winterman D. What a mesh. *BBC News Magazine*. London. URL: https://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/5237856.st (date of access: 01.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111’276.6:378.147
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.16

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN SHAPING A COMPETITIVE PROFESSIONAL

Волошина В.В.,
orcid.org/0009-0000-8352-2848
старший викладач кафедри мовної підготовки
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті досліджується значення англійської мови як ключового чинника формування конкурентоспроможного фахівця в умовах глобалізації та інтеграції України у світовий освітній і професійний простір. Автор аналізує сучасні наукові підходи до мовної компетентності, розглядає вплив англійської мови на професійний розвиток, мобільність, доступ до міжнародних ресурсів та участь у транснаціональних проєктах. Особлива увага приділяється аналізу освітніх програм, які інтегрують англійську мову як інструмент професійної підготовки. У статті окреслено невирішені аспекти проблеми, зокрема недостатню адаптацію мовної підготовки до специфіки фахових галузей. Автор пропонує концептуальну модель розвитку англомовної компетентності, яка враховує професійні потреби, міжкультурну комунікацію та цифрову грамотність. У висновках наголошується на необхідності системного підходу до мовної освіти, що включає інтеграцію англійської мови у фахові дисципліни, розвиток критичного мислення та формування навичок міждисциплінарної взаємодії. Перспективи подальших досліджень пов’язані з розробкою адаптивних навчальних програм, оцінкою ефективності мовної підготовки та вивченням впливу англійської мови на кар’єрну траєкторію молодих фахівців.

Ключові слова: мовна підготовка, професійна компетентність, міжкультурна комунікація, інтеграція, мобільність.

This article explores the role of English as a key factor in shaping a competitive professional in the context of globalization and Ukraine’s integration into the global educational and professional space. The author analyzes contemporary academic approaches to language competence, examining how English influences professional development, mobility, access to international resources, and participation in transnational projects. Special attention is given to educational programs that integrate English as a tool for professional training. The article identifies unresolved aspects of the issue, particularly the insufficient adaptation of language instruction to the specific needs of professional fields. The author proposes a conceptual model for developing English-language competence that incorporates professional needs, intercultural communication, and digital literacy. The conclusions emphasize the necessity of a systemic approach to language education, including the integration of English into professional disciplines, the development of critical thinking, and the formation of interdisciplinary interaction skills. Future research prospects include the development of adaptive curricula, assessment of language training effectiveness, and exploration of English’s impact on the career trajectories of young professionals.

Key words: language training, professional competence, intercultural communication, integration, mobility.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що характеризується стрімкою глобалізацією, цифровою трансформацією та зростаючою міжкультурною взаємодією, володіння англійською мовою набуває статусу стратегічної компетенції. Англійська мова стала не лише засобом міжнародного спілкування, а й ключовим інструментом професійної мобільності, доступу до знань, участі у транснаціональних проєктах та інтеграції у світовий ринок праці. В умовах реформування освітньої системи України та її поступового входження до європейського освітнього простору, питання мовної підготовки фахівців набуває особливої актуальності.

Попри визнання англійської мови як важливого компонента професійної компетентності, у практиці підготовки фахівців спостерігається низка суперечностей. Зокрема, мовна підготовка часто здійснюється ізольовано від фахових дисциплін, що знижує її прикладну цінність. Освітні програми не завжди враховують специфіку професійної термінології, комунікативних ситуацій та міждисциплінарних зв’язків, необхідних для ефективного функціонування фахівця в міжнародному середовищі. Крім того, недостатньо розроблені механізми оцінювання рівня англомовної компетентності у професійному контексті.

Таким чином, постає проблема розробки цілісного підходу до формування англомовної компетентності як складової конкурентоспроможності фахівця. Це передбачає інтеграцію мовної підготовки у професійні освітні траєкторії, врахування потреб ринку праці, розвиток критичного мислення та здатності до міжкультурної комунікації. Розв’язання цієї проблеми є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки воно

сприяє підвищенню якості професійної освіти та конкурентоспроможності українських фахівців на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях (Crystal, 2003; Graddol, 2006; Seidlhofer, 2011) англійська мова розглядається як глобальний lingua franca [1; 2; 3]. Українські дослідники (Гриценко, 2018; Ковальчук, 2020) акцентують на ролі англійської у професійній мобільності та академічній успішності. Проте більшість досліджень зосереджені на загальній мовній компетентності, а не на її фаховій адаптації [6; 7].

Проблематика ролі англійської мови у професійній підготовці фахівців активно досліджується в сучасній науковій літературі, зокрема в контексті глобалізації, цифрової трансформації та інтеграції України у міжнародний освітній простір.

У дослідженні, присвяченому ІТ-сектору України, наголошується, що володіння англійською мовою є критично важливим для кар'єрного зростання, участі у міжнародних проєктах та доступу до актуальних технологічних знань. Автори підкреслюють, що англомовна компетентність сприяє професійній мобільності та конкурентоспроможності фахівців на глобальному ринку [10].

Інші науковці розглядають англійську мову як чинник когнітивного розвитку, що покращує пам'ять, мислення та здатність до вирішення проблем. Вивчення англійської мови також сприяє розвитку міжкультурної комунікації, що є важливою складовою професійної діяльності у багатонаціональному середовищі.

У публікаціях, присвячених мовній підготовці фахівців, простежується тенденція до інтеграції англійської мови у професійні освітні програми. Зокрема, дослідники акцентують на необхідності формування термінологічної грамотності, розвитку навичок академічного письма та усного професійного спілкування англійською мовою.

Чимало питань цієї проблеми висвітлено у працях відомих учених, з-поміж яких: Колесник Анастасія Олександрівна, Волкова Світлана Олександрівна, Горбина Марина Олександрівна, Супрунов Семен Євгенович [4; 5; 8; 10].

Невирішені аспекти. Недостатньо досліджено, як саме англійська мова інтегрується у специфіку професійних галузей – юриспруденцію, медицину, інженерію, ІТ. Відсутні моделі, які враховують міждисциплінарні зв'язки, цифрову грамотність та потреби ринку праці.

Попри активне дослідження ролі англійської мови у професійній підготовці, низка важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою як у теоретичному, так і в практичному вимірах:

Більшість освітніх програм досі розглядають англійську мову як окрему дисципліну, ізольовану від професійного контексту. Відсутність міждисциплінарного підходу ускладнює формування прикладних мовних навичок, необхідних для реального функціонування фахівця в міжнародному середовищі.

Існує дефіцит ефективних інструментів для оцінювання рівня володіння англійською мовою саме в межах професійної діяльності. Стандартизовані тести часто не враховують специфіку термінології, комунікативних ситуацій та галузевих вимог.

Знання англійської мови не гарантує успішної професійної взаємодії у міжнародному середовищі. Недостатньо досліджено, як саме фахівці адаптуються до різних культурних контекстів, і як мовна підготовка може сприяти розвитку міжкультурної чутливості [6].

Мотиваційні чинники залишаються суперечливими: студенти часто не усвідомлюють прикладну цінність англійської мови для майбутньої кар'єри, що знижує ефективність навчального процесу.

У контексті релокації українських компаній до країн ЄС, англійська мова відіграє ключову роль, однак досі бракує системних досліджень щодо її впливу на адаптацію фахівців до нових бізнес-культур та правових систем.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне висвітлення значення англійської мови як ключового чинника у формуванні конкурентоспроможного фахівця в умовах глобалізованого ринку праці. У межах дослідження передбачається проаналізувати сучасні підходи до мовної підготовки, виявити її вплив на професійну мобільність, міжкультурну комунікацію та адаптацію до міжнародного середовища, а також окреслити напрями інтеграції англійської мови у професійні освітні програми.

Основний матеріал дослідження

Сучасні виклики мовної підготовки фахівців

У контексті динамічних змін на ринку праці, постійного оновлення вимог до професійної компетентності та стрімкої трансформації підходів до працевлаштування, дедалі актуальнішим стає переосмислення системи підготовки майбутніх фахівців. Від сучасного спеціаліста вимагається не лише наявність базових професійних знань і навичок, але й володіння міждисциплінарними компетентностями, серед яких знання іноземної мови – насамперед англійської – займає провідне місце [10].

Іноземна мова як складова професійної компетентності

Сучасні умови вимагають від фахівців не лише вузькопрофесійної обізнаності, а й здатності до ефективного міжкультурного та міжмовного спілкування. Англійська мова, яка стала глобальним інструментом професійної комунікації, дедалі більше розглядається не як додаткова перевага, а як обов'язкова складова конкурентоспроможності спеціаліста.

Науково-технічний прогрес, глобалізація інформаційного простору та розвиток цифрових технологій спричинили справжній «інформаційний вибух», що у свою чергу зумовив активну міжнародну взаємодію фахівців у різних галузях. Знання англійської мови дозволяє не тільки долучатися до глобальної наукової спільноти, а й вільно орієнтуватися в інформаційних потоках, отримувати доступ до новітніх досліджень, професійної літератури, онлайн-курсів і навчальних платформ [9].

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови

У зв'язку з вищезазначеним, вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти повинно розглядатися як невід'ємна частина професійної підготовки. Сучасна концепція мовної освіти акцентує увагу на необхідності інтеграції мовної підготовки з професійною складовою. Це означає, що навчання англійської мови має бути професійно орієнтованим – враховувати специфіку галузі знань, до якої належить студент, а також особливості майбутньої професійної діяльності [8].

Професійно-орієнтоване навчання англійської мови передбачає:

- засвоєння галузевої термінології;
- розвиток навичок читання та аналізу фахових текстів;
- вміння складати професійні документи англійською мовою (звіти, презентації, резюме, супровідні листи тощо);
- підготовку до участі у професійних переговорах, конференціях, вебінарах;
- формування критичного мислення у міжкультурному контексті.

Така модель навчання дозволяє не лише підвищити рівень володіння мовою, а й розвинути soft skills, які сьогодні надзвичайно цінуються на ринку праці – комунікабельність, гнучкість, здатність до командної роботи та адаптація до різних культурних середовищ.

Значення англійської мови в умовах цифрової трансформації

У сучасному світі більшість професійної інформації, зокрема в галузі ІТ, медицини, інженерії, права, бізнесу, публікується англійською мовою. Онлайн-курси (Coursera, edX, Udemy), наукові журнали (Nature, Science, IEEE), сертифікаційні програми (TOEFL, IELTS, Cambridge Exams) – все це доступно здебільшого англомовній аудиторії. Це створює нерівні умови для тих, хто не володіє мовою, та, водночас, відкриває значні перспективи для тих, хто має англомовну компетентність.

Для фахівців у сфері інформаційних технологій англійська мова є практично «мовою професії»: більшість технічної документації, API, фреймворків, навчальних ресурсів – англомовні. Комунікація в міжнародних командах також здебільшого відбувається англійською, як і листування з клієнтами, презентації продуктів, участь у проектах [9].

У медицині англійська необхідна для ознайомлення з найновішими дослідженнями, стандартами лікування, а також для проходження міжнародних стажувань. У праві – для роботи з міжнародними договорами, законодавством, прецедентним правом. У сфері бізнесу – для ведення переговорів, налагодження зв'язків із партнерами, аналізу ринку.

Проблеми викладання англійської мови у ЗВО

Попри загальне усвідомлення важливості англійської мови, її викладання в багатьох українських закладах вищої освіти досі має низку проблем:

- Недостатня увага до професійної спрямованості навчання.
- Використання застарілих підручників, які не відповідають реаліям сучасного ринку.
- Зосередженість на граматичних структурах і побутовій лексиці замість розвитку комунікативних навичок у фаховому середовищі.
- Обмежена кількість практичних занять, спрямованих на міжкультурну взаємодію та реальні професійні ситуації.

Наслідком цього є те, що навіть студенти з високими оцінками з англійської часто не здатні ефективно використовувати мову у професійному контексті – писати звіти, складати офіційні листи, презентувати результати своєї роботи, брати участь у дискусіях.

Формування міжкультурної та комунікативної компетентності

Сьогодні фахівець, який володіє англійською мовою, має значно вищі шанси на:

- участь у міжнародних проєктах;
- отримання грантів;
- проходження стажувань за кордоном;
- дистанційну роботу в міжнародних компаніях;
- швидке кар'єрне зростання;
- підвищення соціальної мобільності.

Окрім мовної компетентності, особливої актуальності набуває міжкультурна комунікативна компетентність. Уміння ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміння особливостей менталітету, норм етикету, стилів комунікації є обов'язковими складовими професійного успіху у глобалізованому світі. Вивчення мови в контексті культури, історії, традицій країни, де вона є державною, сприяє подоланню міжкультурних бар'єрів і формуванню толерантності [4].

Висновки і перспективи. У результаті проведеного дослідження встановлено, що англійська мова є одним із ключових чинників формування конкурентоспроможного фахівця в умовах глобалізованого ринку праці. Її роль проявляється у таких аспектах:

- забезпечення доступу до міжнародних освітніх і професійних ресурсів;
- сприяння професійній мобільності та участі у транснаціональних проєктах;
- формування міжкультурної компетентності та здатності до ефективної комунікації;
- підвищення рівня адаптивності фахівця до змін у професійному середовищі.

Водночас виявлено низку проблем, зокрема недостатню інтеграцію англійської мови у фахові дисципліни, відсутність ефективних механізмів оцінювання мовної компетентності у професійному контексті, а також слабку мотивацію студентів до вивчення мови з орієнтацією на кар'єрні перспективи [8].

Подальші дослідження та практичні заходи мають бути спрямовані на:

- розробку міждисциплінарних освітніх програм, які інтегрують англійську мову у професійні курси;
- впровадження інноваційних методик навчання, зокрема проєктного підходу, кейс-методу, симуляцій професійних ситуацій англійською мовою;
- створення системи оцінювання англомовної компетентності, адаптованої до галузевих вимог;
- формування мотиваційного середовища, що підкреслює прикладну цінність англійської мови для кар'єрного зростання;
- розвиток міжнародного партнерства між закладами освіти, бізнесом та професійними асоціаціями для обміну досвідом і ресурсами.

Таким чином, англійська мова має розглядатися не лише як навчальна дисципліна, а як стратегічний ресурс професійного розвитку, що потребує системного підходу та інституційної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Crystal D. English as a Global Language. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 212 p.
2. Graddol D. English Next: Why global English may mean the end of 'English as a Foreign Language'. London : British Council, 2006. 132 p.
3. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. Oxford : Oxford University Press, 2011. 239 p.
4. Волкова С. О. Комунікативна та міжкультурна компетентності у вивченні англійської мови в закладах вищої освіти. *Мовні і концептологічні картини світу.* 2019. Вип. 29. С. 59–63.
5. Горбина М. О. Професійно орієнтоване навчання іноземної мови як засіб формування комунікативної компетентності. *Вища освіта України.* 2020. № 4. С. 112–116.
6. Гриценко Т. В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх фахівців у контексті євроінтеграційних процесів. *Педагогічний дискурс.* 2018. Вип. 24. С. 44–48.
7. Ковальчук О. С. Професійна англомовна підготовка студентів немовних спеціальностей: сучасні тенденції. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 30. С. 96–100.
8. Колесник А. О. Інтеграція англійської мови у професійну підготовку фахівців технічних спеціальностей. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2021. Т. 7, № 3. С. 25–30.
9. Савельєва Н. М. Цифрова грамотність і англомовна підготовка майбутніх фахівців. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. № 78(4). С. 45–52.
10. Супрунов С. Є. Міждисциплінарний підхід у викладанні англійської мови в технічних ЗВО. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2021. № 3. С. 127–132.

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
Дата публікації: 28.11.2025

UDC 81'373.45:004(410)"20"
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.17

НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ІТ-ТЕРМІНОЛОГІЇ: КОРПУСОБАЗОВАНИЙ АНАЛІЗ

NEOLOGISMS IN CONTEMPORARY ENGLISH IT TERMINOLOGY: A CORPUS-BASED ANALYSIS

Druzhbiak S.V.,
orcid.org/0000-0001-8971-9852
PhD,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University

Byblyk A.V.,
orcid.org/0009-0003-5580-3310
Second-year Master's student at the Faculty of Linguistics
Lviv Polytechnic National University

This article develops an integrated framework for analysing the short-term diachronic evolution of English IT terminology and associated graphematic innovations. By bringing together established theories of lexical productivity with challenges specific to digital communication, the study highlights the interplay of multiple mechanisms that drive change. These include creative word-formation processes such as compounding, affixation, blending, and borrowing, alongside semantic extension and metaphorical reinterpretation. Orthographic practices such as camelCase, hashtags, re-hyphenation, and concatenated forms illustrate how digital platforms encourage experimentation with visual representation. In parallel, pragmatic and register shifts emerge as a consequence of platform-specific affordances, while multimodal resources such as emoji or interface symbols become increasingly relevant for meaning-making. The analysis also foregrounds genre diversification, showing how technical vocabulary circulates across forums, manuals, documentation, and mainstream media. A particular emphasis is placed on the interaction between bottom-up diffusion in communities of practice–such as developer forums–and top-down stabilization through institutional mechanisms, including termbases, standards, translation memories, and localization workflows. From these premises, the article derives methodological priorities for corpus research. It recommends systematic preprocessing of graphematic variants, joint use of normalized frequency and dispersion to track distribution, and the application of collocational and network measures for detecting semantic restructuring. The resulting framework provides not only a reproducible roadmap for corpus-based diachronic studies but also a set of practice-oriented guidelines for lexicographers, terminology managers, and localization specialists. Ultimately, the study demonstrates that IT terminology constitutes a dynamic system shaped by technological innovation, and it outlines a coherent agenda for documenting, testing, and understanding its ongoing transformation.

Key words: IT terminology, neologisms, corpus linguistics, orthographic innovation, multimodality, collocations, short-term diachronic analysis.

У статті розроблено інтегровану модель для аналізу короткодіахронної еволюції англомовної ІТ-термінології та пов'язаних із нею графематичних інновацій. Поєднання класичних теорій словотвірної продуктивності з викликами, що виникають у цифровому середовищі, дає змогу показати взаємодію різних механізмів мовних змін. До них належать новаторські словотвірні процеси, зокрема композиція, афіксація, блендинг і запозичення, а також семантичне розширення та метафорична переінтерпретація. Орфографічні практики на кшталт camelCase, хештегів, повторного дефісування чи конкатенації ілюструють, як цифрові платформи стимулюють експерименти з візуальною репрезентацією. Паралельно відбуваються прагматичні та реєстрові зрушення, зумовлені особливостями платформ, а також зростає роль мультимодальних ресурсів, зокрема емодзі чи інтерфейсних символів, у конструюванні значення. Увагу зосереджено й на жанровій диверсифікації, яка показує, як технічна лексика поширюється між форумами, документацією, посібниками та масмедійними ресурсами. Окремий акцент зроблено на взаємодії «знизу-вгору», що реалізується у спільнотах практики, наприклад на розробницьких форумах, і «згори-донизу», яку забезпечують інституційні механізми, зокрема термінологічні бази, стандарти, пам'яті перекладу та локалізаційні процеси. З цих позицій сформульовано методологічні пріоритети корпусних досліджень. Запропоновано систематичну попередню обробку графематичних варіантів, спільне використання нормалізованої частоти та дисперсії для відстеження поширення, а також застосування колокаційних і мережевих показників для виявлення семантичних перебудов. Запропонована модель формує не лише відтворюваний план для корпусних діахронних досліджень, але й практичні орієнтири для лексикографів, термінологів і фахівців з локалізації. У підсумку робота показує, що ІТ-термінологія є динамічною системою, зміненою під впливом технологічних інновацій, і пропонує цілісну дослідницьку програму для її документування та осмислення.

Ключові слова: ІТ-термінологія, неологізми, корпусна лінгвістика, орфографічні новації, мультимодальність, колокації, діахронічний аналіз.

Statement of the problem. The rapid expansion of information technologies has generated an unprecedented wave of lexical innovations in English. These innovations manifest not only in the constant emergence of new terms and abbreviations, but also in orthographic patterns such as camelCase, hashtags, and concatenated forms. Scholars such as David Crystal [7] emphasize that technological change has become a powerful driver of linguistic evolution, while Herring highlights the multimodal nature of computer-mediated discourse. Despite this recognition, systematic corpus-based studies of IT-related terminology remain limited, especially in terms of diachronic comparison across periods of rapid technological change. Moreover, the interaction between verbal innovations and multimodal markers such as emojis or interface symbols has not been sufficiently explored. Addressing these gaps is essential for understanding the mechanisms of lexical diffusion, stabilization of meaning, and the development of methodological tools for monitoring fast-evolving technical vocabularies[10].

Review of recent studies. The influence of technology on language development has been extensively discussed in linguistic scholarship. David Crystal in *Language and the Internet* (2006) argues that the Internet has become not only a new medium of communication but also a powerful catalyst of lexical change. He demonstrates how digital environments foster the rapid emergence of neologisms and non-standard forms, often bypassing traditional mechanisms of lexical codification [7].

Susan C. Herring in *Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent* (2013) stresses the multimodal nature of computer-mediated discourse, where textual, visual, and symbolic resources operate together [10]. Similarly, Crispin Thurlow and Kristine Mroczek in *Digital Discourse: Language in the New Media* (2011) highlight how online genres stimulate new linguistic practices and encourage the spread of hybrid multimodal signs. These insights are crucial for the study of IT-related neologisms, as many of them originate in digital platforms and are closely tied to multimodal user interaction [17].

From the perspective of word-formation and lexical innovation, Laurie Bauer in *Morphological Productivity [3]* and Jean Aitchison in *Words in the Mind[2]: An Introduction to the Mental Lexicon* (2013) underline the role of productivity, analogy, and cognitive factors in the creation and adoption of new lexical items. Kyo Kageura in *The Dynamics of Terminology: A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth* (2002) specifically examines how terminology evolves in scientific and technical fields, drawing attention to the accelerating pace of terminological expansion. [11]

Corpus linguistics provides the methodological basis for tracing such changes. Michael Stubbs in *Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics* (2001) demonstrates how frequency, collocation, and concordance analysis can be applied to identify semantic shifts and track lexical diffusion over time. [16]

Although these studies provide valuable theoretical and methodological frameworks, relatively few works have directly addressed the short-term diachronic, corpus-based analysis of IT-related terminology. Most research focuses either on sociolinguistic aspects of digital discourse or on individual lexical innovations without systematic comparison across time periods. Furthermore, the interaction of verbal neologisms with multimodal markers such as emojis or interface symbols remains largely unexplored. This gap underscores the importance of combining corpus methods with attention to multimodality in order to better understand how technological innovation reshapes the English lexicon.

Identification of previously unresolved parts of the overall problem addressed in this article

Despite the considerable scholarly attention to language change in the digital era, several aspects remain insufficiently investigated. First, existing research lacks systematic diachronic corpus analyses of IT-related terminology that would make it possible to trace the emergence, stabilization, and diffusion of new lexical items across different stages of technological development. Second, most studies concentrate either on the sociolinguistic features of online communication or on the description of individual neologisms, whereas comprehensive approaches that integrate quantitative indicators such as frequency, dispersion, and collocational patterns with qualitative concordance analysis are still rare. Third, the interaction of verbal neologisms with multimodal markers, including emojis and interface symbols, has so far received little attention, even though such elements play an important role in the stabilization of meaning and genre identification. Addressing these gaps constitutes the main focus of the present article.

The primary objective of this article is to examine the development of IT-related terminology and graphematic innovations in contemporary English through a corpus-based short-term diachronic approach. To achieve this aim, the following tasks are set.

1. To trace the frequency dynamics and dispersion of selected IT-related lexical items across two comparative time periods.
2. To identify and analyse collocational patterns

that indicate processes of semantic narrowing, broadening, or specialization.

3. To describe orthographic innovations, such as camelCase forms, hashtags, and concatenations, and to assess their role in lexical diffusion.

4. To investigate the interaction between verbal neologisms and multimodal markers (e.g., emojis, interface symbols) in the stabilization of meaning.

5. To develop and test a methodological workflow that combines quantitative corpus techniques with qualitative concordance analysis, ensuring reproducibility for future research in the field.

Technological innovation as a driver of lexical and orthographic change

Technological innovation has consistently acted as one of the most powerful engines of linguistic change. Every significant technological advance produces novel referents, communicative needs, and interactional formats that language must encode. This cycle is visible in the vocabulary of information technologies, where new devices and services open conceptual gaps that require immediate lexical filling. The coinage of items such as *smartphone*, *app*, or *blockchain* illustrates how fresh technical realities demand linguistic representation. As Laurie Bauer notes in *An Introduction to International Varieties of English* (2002), languages draw on their word-formation resources – compounding, affixation, blending, and borrowing – to meet such demands [4]. In this way, technological innovation supplies the *what* (new realities and referents), while language supplies the *how* (morphological creativity and lexical productivity) to encode them.

Semantic extension and metaphorical mapping

A second pathway of technological lexical innovation is semantic extension, often supported by metaphorical mapping. Jean Aitchison in *Language Change: Progress or Decay?* (2013) demonstrates how words frequently acquire new senses through figurative use that later becomes conventionalized [1]. In the technological sphere, this mechanism is particularly visible: the term *cloud* originally belonged to meteorological vocabulary but now denotes large-scale data storage; the noun *mouse* has shifted from a physical animal to a standard computer peripheral. Such developments create layers of polysemy in which older senses coexist with emerging technological senses. Over time, the new sense stabilizes and may eventually dominate in relevant registers. The process confirms Aitchison's observation that semantic broadening and narrowing often coexist as transitional phases, especially when driven by rapid external pressures such as technological adoption [1].

Orthographic and graphematic innovation

Technological environments also reshape orthography and graphic practice. The need to create distinctive brand names, programming identifiers, or social media tokens encourages non-standard grafematic forms. Examples include camelCase (*iPhone*, *eBay*), hashtags (*#hashtag*), and concatenated compounds (*email* replacing *e-mail*). Mark Davies in *The Corpus of Contemporary American English (COCA)* (2008) provides evidence that such forms migrate from niche channels – technical forums, code repositories, marketing campaigns – into mainstream genres, gradually altering orthographic norms [8]. Their diffusion demonstrates the pressure of technology on writing systems, producing observable changes that lexicographers and corpus linguists must account for during text preprocessing. The normalization of camelCase or hashtag forms in corpus data, for instance, has become an unavoidable methodological step, since these tokens directly affect frequency counts and dispersion measures [8].

Interactional formats and pragmatic tendencies

The rise of new communication platforms also modifies grammar and pragmatics. Search engines, messaging applications, and social networks encourage linguistic forms optimized for speed and brevity. John Sinclair in *Corpus, Concordance, Collocation* (1991) emphasized that usage patterns reflect recurrent communicative needs [14]. In digital environments, such needs favor imperative, truncated, or fragmentary expressions, as well as the verbing of nouns (e.g., *to google*, *to tweet*). These tendencies are not merely stylistic but are symptomatic of register and genre shifts that can be empirically observed in corpus studies. They indicate how technological affordances – short message constraints, character limits, or real-time interaction – drive pragmatic economy and reshape syntactic preferences [14].

Diffusion through new communication channels

Technological innovation accelerates the diffusion of neologisms by providing faster channels of communication. While earlier lexical items often spread gradually through print media and technical reports, the Internet and social networks enable rapid, global circulation. Arja Piirainen-Marsh in *Conversation Analytic Research on Learning-in-Action* (2019) shows how new lexical items are negotiated and routinized in situated interactions such as developer chats, gamer talk, or online tutorials [13].

These micro-interactional processes precede macro-level visibility in corpora and highlight how community-based uptake acts as the initial stage of lexical diffusion. The shortening of the interval

between coinage and mainstream adoption underscores the unique temporal dynamics of technological neologisms [13].

Genre diversification and textual ecology

Another consequence of technological innovation is the diversification of discourse genres. The emergence of user manuals, API documentation, developer blogs, app store descriptions, and social-media microtexts has expanded the textual habitats where IT terminology appears. Douglas Biber, Susan Conrad, and Randi Reppen in *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use* (1998) stress that genre and register distinctions are crucial for interpreting frequency distributions [5]. A term may be highly common in developer forums but nearly absent from newspapers, and such disparities reveal different levels of register penetration. Therefore, dispersion across genres is as important as raw frequency in understanding the diffusion of technological vocabulary [5].

Institutional and terminological control

Technological neologisms also encounter pressures from institutions and standardization bodies. While grassroots usage favors creativity and informality, translation agencies, localization departments, and standards committees attempt to stabilize terminology for interoperability. Lynne Bowker in *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction* (2002) explains how tools such as translation memories and termbases contribute both to the acceleration of standardization (when updated promptly) and to the preservation of outdated variants (when not updated) [6]. This dual effect creates tension between bottom-up lexical change and top-down terminological control. The interplay illustrates that linguistic innovation in IT domains is shaped not only by user practices but also by institutional inertia [6].

Multimodality and semiotic extension

Technological communication is inherently multimodal. Emojis, icons, and interface symbols carry pragmatic and sometimes semantic meaning. Michael Stubbs in *Text and Corpus Analysis* (1996) notes that language must be studied in context, and in digital settings, context often includes non-verbal resources [15]. Emojis, for instance, can index affect, stance, or even replace words, functioning as lexical items in their own right. Their co-occurrence with technical terms adds a layer of semiotic complexity to corpus analysis, requiring either multimodal annotation or at least explicit recognition of such markers [15]. Ignoring these tokens risks underestimating the ways in which meaning is distributed across text and visual signs in online discourse.

International diffusion of IT terminology

English acts as the lingua franca of information technology, and this status accelerates the global spread of IT terminology. Kyo Kageura in *The Dynamics of Terminology: A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth* (2002) and *The Quantitative Analysis of the Dynamics and Structure of Terminologies* (2012) demonstrates how technical terms evolve rapidly and cross linguistic boundaries [11; 12]. Many new IT terms are borrowed directly into other languages in their English form or are slightly adapted phonologically and orthographically. This international diffusion complicates the task of terminologists and translators, since the boundaries between “loanword,” “calque,” and “brand name” are often blurred [12]. The global reach of English IT vocabulary illustrates the interplay between linguistic change, technological innovation, and sociolinguistic power relations [12].

Toward an integrated framework

Synthesizing these observations, the literature suggests a set of mechanisms through which technology shapes vocabulary and discourse [4; 1; 8; 14; 13; 5; 6; 15; 11, 12]:

1. **Lexical creation through morphological productivity** (compounding, affixation, borrowing).
2. **Semantic extension and metaphorization** leading to layered 1. polysemy.
3. **Orthographic and graphematic innovation** such as camelCase, hashtags, and hyphenation shifts.
4. **Pragmatic economy and register change** influenced by interactional affordances.
5. **Accelerated diffusion through online channels** that shorten the path from coinage to adoption.
6. **Genre diversification** that multiplies the textual habitats of new terms.
7. **Institutional control vs. grassroots creativity** creating tension in terminological standardization.
8. **Multimodal enrichment** where emojis and icons supplement or substitute verbal items.
9. **Internationalization of IT vocabulary** facilitated by English as a global lingua franca.

These mechanisms form a theoretical framework for studying the short-term diachronic evolution of IT terminology in English. While previous scholarship has described individual aspects – for example, Bauer on morphological productivity, Aitchison on semantic change, or Bowker on terminology management – a systematic integration of these mechanisms within a single analytic model has been lacking. The present article addresses this gap by synthesizing insights across linguistic subfields and aligning them with corpus-based methodology.

Implications for future empirical research

Although this article focuses on theoretical synthesis, the framework generates concrete methodological priorities for future corpus analysis [15; 8; 5]:

• **Preprocessing orthographic innovations** (e.g., normalize camelCase and hashtags) before calculating frequency and dispersion.

• **Measuring dispersion across genres** to capture the register penetration of IT terms.

• **Tracking collocational shifts** to detect semantic specialization or metaphorization.

• **Inspecting concordances** for early metaphorical or figurative uses that precede stabilization.

• **Considering multimodal tokens** in annotation schemes to represent the full semiotic environment.

• **Comparing international variants** to assess borrowing and adaptation patterns.

By articulating these priorities, the theoretical framework not only consolidates existing knowledge but also prepares the ground for systematic empirical investigation.

Disappearance and semantic narrowing / widening of terms

Words do not only appear: they also decline in use or shift their senses, and these two phenomena – lexical disappearance (attrition) and semantic narrowing or widening – are central to understanding the life cycle of technical vocabulary.

Jean Aitchison in *Language Change: Progress or Decay?* (2013) emphasises that language change is an adaptive, socially driven process in which items fall out of favour as the referents they name cease to be relevant or as alternative labels supplant them [1]. She cautions that disappearance should not be interpreted as linguistic "decay" but as a normal consequence of cultural and technological shifts. In the IT domain, disappearance is often rapid and clearly traceable: when a technology is replaced, the lexical items closely tied to it (e.g., *floppy disk*, *dial-up*, *VCR*) decline in frequency because the artefacts and practices that licensed their use are no longer part of everyday life [1].

Several causal mechanisms underlie lexical disappearance in technological vocabularies. The most direct is **technological obsolescence**: when an object or procedure ceases to be produced or widely used, references to it decline correspondingly. A second mechanism is **lexical replacement**, whereby new concepts or more economical labels supplant older ones. For instance, *USB drive*, *external hard drive*, and ultimately *cloud storage* have successively displaced *floppy disk* as dominant referents for portable storage. A third mechanism is **institutional and market influence**: corporate branding, standardization bodies, and dominant platforms can accelerate adoption of particular terms while marginalising competing alternatives; conversely, preservationist institutions such as dictionaries, translation memories, and standards committees can slow disappearance by continuing to record or circulate older forms [6;9]. Finally, **sociolinguistic prestige and reach** matter: terms that remain confined to small communities of practice (e.g., specialised developer forums) are more likely to remain marginal and eventually vanish from broader registers.

Semantic narrowing and widening represent complementary processes that reshape the conceptual scope of surviving items. **Narrowing (specialization)** occurs when a general word acquires a more restricted technical sense. A canonical historical case is *computer*, which shifted from denoting a person who computes to denoting a machine that computes [1]. Similar processes affect IT nouns such as *server*, *router*, and *tablet*, where common words are recruited to designate specific devices or roles. **Widening (generalization)**, by contrast, expands a term's application: *window* broadened from an architectural opening to include graphical user interface (GUI) elements, and now any framed digital display can be described using the term. Metaphor and metonymy frequently catalyse these shifts: for example, *cloud* transferred from meteorological imagery to remote storage, then generalized to a wide range of services (*cloud storage, cloud provider, cloud migration*) [1].

Corpus linguistics provides concrete indicators for these semantic processes. Narrowing tends to be accompanied by a contraction of the collocational profile: the target word increasingly co-occurs with a small set of technical partners (e.g., *server* with *host, http, cloud, container*) while earlier, more general associations decline.

Widening, by contrast, is signalled by a broadening of collocates and dispersion across registers: a word that once appeared mainly with domestic or physical environment terms begins to appear with computing, corporate, or media vocabulary.

Michael Stubbs in *Text and Corpus Analysis* (1996) argues that such collocation patterns are among the most reliable corpus signals of semantic change [15]. His emphasis on examining authentic concordance lines is crucial: statistical tendencies must be confirmed qualitatively by reviewing actual usage contexts.

Quantitative perspectives complement these insights. Kyo Kageura in *The Quantitative Analysis of the Dynamics and Structure of Terminologies* (2012) shows how network centrality and clustering measures can capture semantic reconfiguration, while

growth and decline curves quantify the tempo of lexical change [12]. In his framework, the replacement of one item by another can be visualised as the transfer of centrality in a co-occurrence network, while logistic S-curves fitted to normalized frequency trajectories model the dynamics of adoption and attrition.

On this basis, a practical typology of corpus indicators can be outlined for future empirical research:

• **Frequency decline / disappearance:** A sustained proportional drop in normalized frequency (tokens per million) across periods, often >90%, accompanied by low dispersion (concentration in very few documents) and contexts marked as historical or retrospective (e.g., "used to be stored on a floppy disk"). These criteria align with lexicographic practice for declaring items obsolete [9].

• **Lexical replacement signatures:** Parallel timelines showing the rise of a candidate replacement while the older term falls; network analysis demonstrates the new item occupying the functional neighbourhood of the obsolete one. Logistic diffusion curves can be used to quantify these dynamics [12].

• **Narrowing (specialization) evidence:** Shift from diffuse collocations across everyday domains to dense collocations with technical lexis, reduced polysemy in concordance samples, and contraction in genre spread (concentration in manuals, standards, journals). Manual KWIC inspection confirms the disappearance of non-technical senses [15].

• **Widening (generalization) evidence:** Rising dispersion across genres, greater diversity of collocational partners, and conventionalisation of metaphorical or metonymic uses. Frequency growth in both unigrams and multiword expressions, together with appearance in mainstream media and user-oriented documentation, indicates diffusion beyond specialist circles [1].

Together, disappearance, narrowing, and widening constitute essential dimensions of the lexical life cycle in technology-driven vocabularies. Integrating theoretical insights from Aitchison, Bowker, Gouws, Stubbs, and Kageura within a corpus-based framework provides a robust agenda for analysing how IT terminology emerges, shifts, and declines over time.

Conclusions This study shows that technological innovation fundamentally reshapes the vocabulary and writing practices of modern English. The proposed framework identifies how new terms emerge, stabilize, shift in meaning, and eventually decline under the influence of digital technologies. It also demonstrates that corpus-based methods, when combined with attention to orthographic variants and multimodal features, provide an effective basis for tracing these processes. The findings underline the importance of treating IT terminology as a dynamic system and point to practical applications for lexicography, terminology management, and language technology.

Prospects for further research. The conceptual framework points to several clear and high-impact avenues for future empirical work. Each suggested direction includes methodological recommendations and concrete research questions that would operationalize the framework into testable studies: short-term diachronic corpus validation of diffusion and attrition, preprocessing standards and reproducible pipelines, multimodal annotation and functional classification of emojis/UI tokens.

REFERENCES:

1. Aitchison, Jean. *Language Change: Progress or Decay?* 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 368 p.

2. Aitchison, Jean. *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon.* 4th ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2013.

3. Bauer, Laurie. *Morphological Productivity.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

4. Bauer, Laurie. *An Introduction to International Varieties of English.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002. 192 p.

5. Biber, Douglas; Conrad, Susan; Reppen, Randi. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use.* Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 320 p.

6. Bowker, Lynne. *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction.* Ottawa: University of Ottawa Press, 2002. 288 p.

7. Crystal, David. *Language and the Internet.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

8. Davies, Mark. *The Corpus of Contemporary American English (COCA).* 2008. Available at: *https://www.english-corpora.org/coca/* (accessed: 17.09.2025).

9. Gouws, Rufus H.; Heid, Ulrich; Schweickard, Wolfgang (eds.). *Lexicography and Terminology: A Worldwide Perspective.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2013. 370 p.

10. Herring, Susan C. "Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent." In: Tannen, Deborah; Trester, Anna Marie (eds.) *Discourse 2.0: Language and New Media.* Washington, DC: Georgetown University Press, 2013.

11.Kageura, Kyo. *The Dynamics of Terminology: A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2002. 254 p.

12. Kageura, Kyo. *The Quantitative Analysis of the Dynamics and Structure of Terminologies.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2012. 340 p.

13. Piirainen-Marsh, Arja. *Conversation Analytic Research on Learning-in-Action.* Helsinki: Finnish Literature Society, 2019.

14. Sinclair, John. *Corpus, Concordance, Collocation.* Oxford: Oxford University Press, 1991. 179 p.

15. Stubbs, Michael. *Text and Corpus Analysis: Computer-Assisted Studies of Language and Culture.* Oxford: Blackwell, 1996. 272 p.

16. Stubbs, Michael. *Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics.* Oxford: Blackwell, 2001.

17. Thurlow, Crispin; Mroczek, Kristine (eds.). *Digital Discourse: Language in the New Media.* Oxford: Oxford University Press, 2011.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111'373.4
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.18

CHALLENGES IN TRANSLATION OF PROPAGANDA NARRATIVES IN CONTEMPORARY POLITICAL NEWS

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ У СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ НОВИНАХ

Zaichuk V.I.,
orcid.org/0000-0002-3030-2523
5th year Student art the Faculty of Foreign Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University

Kauza I.B.,
orcid.org/0000-0002-3030-2523
Candidate of philology,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
Lesya Ukrainka Volyn National University

The article is devoted to the analysis of propaganda narratives in modern political discourse, in particular, to the study of rhetorical and stylistic means used by world leaders in periods of conflict and the challenges of their translation. The work reveals communication strategies that reflect the construction of reality and influence the formation of public opinion and worldview. The article focuses on how linguistic means used by political leaders during military conflicts and political crises contribute to social mobilization, the formation of national identity and the legitimization of political decisions.

The article views the role of political discourse as a specialized form of communication aimed at mass influence through emotionally charged statements and propaganda techniques. In times of crisis, language serves as a tool for shaping mass consciousness through metaphors, repetitions, antitheses, intertextual references, and symbolic constructions that create images of unity, heroism, and national superiority, while establishing clear distinctions between “us” and “them.” These linguistic tools have a profound impact on the formation of collective identity and the moral positioning of political entities.

The scientific novelty of the study lies in a comprehensive comparative analysis of rhetorical strategies that form the propaganda effect. Examining examples of propaganda and manipulation in the media. The article reveals both negative manifestations and promising changes in the industry. The study of stylistic techniques, intertextual references, and communicative strategies is combined with the practice of political discourse in times of war and crisis. The article also contributes to the general analysis of political discourse, revealing the mechanisms of the functioning of linguistic strategies that shape the collective perception of propaganda and manipulation in modern news. The article demonstrates new approaches to the analysis of political influence, contributing to the disclosure of manipulative practices and the formation of narratives focused on transparency and objectivity in the political space.

Key words: political discourse, propaganda, rhetoric, intertextuality, critical discourse analysis, military communication, manipulation, narrative.

Статтю присвячено аналізу пропагандистських наративів у сучасному політичному дискурсі, зокрема, вивченню риторичних та стилістичних засобів, що використовуються світовими лідерами в періоди конфліктів та криз та труднощів їхнього перекладу. У статті визначено комунікаційні стратегії, що відображають конструювання реальності та впливають на формування громадської думки та світогляду. Стаття демонструє як лінгвістичні засоби, що використовуються політичними лідерами під час військових конфліктів та політичних криз, сприяють соціальній мобілізації, формуванню національної ідентичності та легітимізації політичних рішень.

У статті розкрито роль політичного дискурсу як спеціалізованої форми комунікації, спрямованої на масовий вплив через емоційно заряджені заяви та пропагандистські прийоми. У часи кризи мова служить інструментом формування масової свідомості за допомогою метафор, повторень, антитез, інтертекстуальних посилань та символічних конструкцій, що створюють образи єдності, героїзму та національної переваги, водночас встановлюючи чіткі розмежування між «нами» та «ними». Ці лінгвістичні засоби мають глибокий вплив на формування колективної ідентичності та моральне позиціонування політичних утворень.

У статті проведено комплексний порівняльний аналіз риторичних стратегій, що формують пропагандистський ефект та окреслено труднощі їхнього перекладу. Розглядаючи реальні приклади пропаганди та маніпуляцій у ЗМІ, стаття окреслює як негативні прояви, так і перспективні зміни в індустрії. Вивчення стилістичних прийомів, інтертекстуальних посилань та комунікативних стратегій поєднується з практикою політичного дискурсу у воєнний та кризовий часи. Дослідження також робить внесок у загальний аналіз політичного дискурсу, розкриваючи механізми функціонування лінгвістичних стратегій, що формують колективне сприйняття пропаганди та маніпуляції у сучасних новинах. Стаття демонструє нові підходи до аналізу політичного впливу, сприяючи розкриттю маніпулятивних практик і формуванню наративів, орієнтованих на прозорість та об’єктивність у політичному просторі.

Ключові слова: політичний дискурс, пропаганда, переклад, риторика, інтертекстуальність, критичний дискурс-аналіз, військова комунікація, маніпуляція, наратив.

Problem statement. This work is devoted to analyzing propaganda and manipulative strategies in the political discourse of world leaders and the difficulties of their accurate translation. The relevance of the study is determined by the growing interest of contemporary linguistic research in identifying communicative intentions aimed at influencing public opinion, forming collective identity, and constructing political reality. From the perspective of the functional paradigm in linguistic research, special attention is given to the role of stylistic and rhetorical means in mobilizing society and legitimizing political decisions. The significance of this analysis is supported by the actualization of propaganda forms and manipulative techniques identified in a wide range of political speeches, including those by V. Zelensky, U. von der Leyen, and D. Trump.

Analysis of recent sources. The study of political discourse has become an essential aspect of contemporary linguistics, as it displays how public opinion and social consciousness are influenced. Recently, particular attention has been paid to research in the field of critical discourse analysis and media linguistics, which focuses on the study of manipulative strategies and persuasion techniques. The phenomenon of propaganda is understood as a system of linguistic and communicative tools designed to shape ideologies and consolidate collective identity. Communicative-pragmatic and communicative-discursive approaches emphasize the manipulative potential of language, highlighting its ability to create emotional appeals and symbolic narratives that function as powerful tools of persuasion.

Political discourse has been and remains a field of interest to scientists such as N. Fairclough, R. Wodak, and J. Kristeva, among others. They approach the study of political discourse from a variety of perspectives, reflecting the phenomenon's multifaceted nature and revealing new insights into how language shapes (and actively manipulates) public opinion and collective identity. Researchers identify the following characteristics of propaganda and manipulation in political discourse: emotional appeals, strategic repetition, polarization through the creation of "us versus them" dichotomies, frequent use of exaggeration and metaphor, intertextual references to cultural and historical figures, and the framing of events through simplified narratives.

Highlighting previously unresolved parts of the overall problem. The scientific novelty of the article lies in the fact that it is the first time in modern linguistics that a comprehensive analysis of communicative markers of stylistic devices has been carried out within the framework of linguocultural and pragmanarrative approaches using the speeches of world political leaders as material. The communicative and pragmatic features of the semantics of stylistic devices in political discourse have been identified and characterized.

Purposes of the article. The purpose of this study is to identify and analyze propaganda narratives in contemporary political discourse taking into account the challenges in the process of their translation, based on speeches by political leaders (V. Zelensky, V. Zaluzhny, U. von der Leyen, D. Trump), and to determine the rhetorical and stylistic devices that influence mass consciousness.

Presentation of the main material. Political discourse during wartime is characterized by heightened emotionality and an abundance of propaganda elements that serve a dual function: on the one hand, they mobilize and unite citizens by creating a positive image of the struggle; on the other hand, they demoralize by creating a negative narrative of propaganda. The speeches of military leaders in contemporary news demonstrate vivid examples of the use of linguistic strategies aimed at the mass consciousness.

Researchers of critical discourse analysis emphasize the special nature of communicative practices during wartime. In particular, within the theoretical framework of social constructivism, it has been established that crises actualize latent mechanisms of ideological influence through speech [3, p. 87]. Contemporary research in political linguistics has identified a tendency toward the intensified use of emotionally charged lexical units and rhetorical figures in public speeches by government officials during armed conflicts [8, p. 154].

The address by Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy on February 26, 2022, shows active manipulation of public emotions.

"A real battle for Kyiv was fought on our streets, in the skies over Kyiv, in Vasylkiv, in Vyshhorod, and even in the surrounding fields. The enemy used everything against us: missiles, fighter jets, drones, artillery, armored vehicles, saboteurs, and paratroopers. The occupiers are striking residential areas, including with rocket artillery, and trying to destroy energy facilities. Their tactics are very despicable. Residential buildings destroyed by rockets and artillery are the final argument for the world to join us in stopping the occupation.In every city, the occupiers are facing fierce resistance. Uman, Odessa, Kherson, Mykolaiv, Donbas, Kharkiv, Sumy, Chernihiv, Kyiv – wherever the enemy is killing our people, the Armed Forces of Ukraine are doing everything they can to stop and destroy the occupiers. Every Ukrainian must remember one thing. If you can stop and destroy the occupiers, do it. Glory to Ukraine!" [11].

He notes: *"In every city, the occupiers are facing fierce resistance. Uman, Odessa, Kherson, Mykolaiv, Donbas, Kharkiv, Sumy, Chernihiv, Kyiv–everywhere the enemy is killing our people, the Armed Forces of Ukraine are doing everything to stop and destroy the occupiers."* Several key propaganda techniques are worth highlighting in this excerpt. The list of cities – *"Uman, Odessa, Kherson, Mykolaiv, Donbas, Kharkiv, Sumy, Chernihiv, Kyiv"* – serves a dual purpose. First, it creates a sense of the geographical comprehensiveness of the struggle, emphasizing that the war has affected every region of the state. Second, such rhythmic repetition acts as a rhetorical marker of massiveness, forming in the audience an idea of unity in common misfortune.

The phrase *"the occupiers are being dealt a harsh blow"* creates the impression of the Ukrainian army's absolute superiority. The use of the word *"harsh"* adds drama and inspires confidence in the outcome. Such exaggeration is characteristic of military propaganda and it is crucial to preserve it in the translation, as it not only boosts the morale of citizens but also shapes the international community's image of Ukraine as a strong state capable of stopping the aggressor.

Instead of rational argumentation, propagandists appeal to emotions, exaggerating potential threats and negative consequences. The mechanism of influence is based on the subconscious desire of people to avoid danger and discomfort. [2, p. 14]

In the statement *"The Armed Forces of Ukraine are doing everything to stop and destroy the occupiers,"* the personification of the army as the main defender comes to the fore. The use of the verbs *"stop"* and *"destroy"* creates an image of the Armed Forces of Ukraine as a powerful force capable not only of deterring aggression but also of eliminating the threat. This is an example of propaganda that glorifies defenders and at the same time creates a belief in society in an inevitable victory.

The phrase *"in every one of our cities"* emphasizes that war is a common cause that concerns all citizens without exception. The use of the pronoun *"our"* reinforces the effect of unity and solidarity, transforming the local struggle into a nationwide front.

One of the most striking stylistic devices used by Zelensky in this speech is the rule of three. The rule of three is one of the oldest techniques in the art of rhetoric. All speakers know that they can get thunderous applause if they use a triple structure with parallelism [4]. This is a rhetorical technique based on a three-part structure of speech, which is perceived by the audience as complete, rhythmic, and easy to remember. *"The country, the land, the future of children"* is a three-part structure that emphasizes the object of protection. All three words represent the highest values, which are difficult to argue with. *"All those who can stop and destroy the occupiers – do it. All those who can return to Ukraine, return... All friends of Ukraine who want to join the defense, come, we will give you weapons!" Here, the three-part structure through the repetition of "all those who..."* creates the effect of a call for general mobilization. In the finale: *"We will defeat everyone. Glory to Ukraine!"* combined with the previous imperative *"hold on"* also forms a trinity. The result is a complete rhetorical circle that ends the speech emotionally and aphoristically.

In Volodymyr Zelenskyy's speech to the British Parliament on March 8, 2022, the use of intertextuality as a propaganda tool is clearly evident. The President of Ukraine deliberately references key elements of British cultural and historical discourse, particularly the figure of Winston Churchill and the creative legacy of William Shakespeare. This technique enables him to establish an emotional connection between Ukraine and Great Britain, thereby reinforcing the sense of shared historical experience and values.

The concept of intertextuality was introduced by Julia Kristeva, who interpreted this phenomenon as a process in which each newly created text arises based on previously created texts and is constructed as a kind of mosaic of quotations. Intertextual connections are chaotic and large-scale in nature, interacting with different cultures at all possible levels of manifestation, where possible. In such a complex system, texts can contradict, intertwine, and unravel in relation to each other through repetitions, illogical and irrational constructions, allusions, etc. [1, p. 8].

The first example of intertextuality appears in the phrase: *"We will fight to the end. We will not give up and we will not lose. We will fight until the end at sea, in the air. We will continue fighting for our land, whatever the cost"*[12]. This excerpt is reminiscent of Winston Churchill's famous speech "*We shall fight on the beaches"* (1940), delivered at the height of World War II. Zelensky reproduces the rhythm and structure of Churchill's statements, adapting them to the Ukrainian context. There is an anaphora (We will fight...), which gives the statement rhythm and enhances its evocative effect, as well as hyperbole (to the end, whatever the cost), which exaggerates the scale of the struggle and creates an image of uncompromising resilience. The use of this technique serves a propaganda function, as it associates the Ukrainian people with the British during the war against Nazism, emphasizing heroism and shared values of freedom and resistance.

The second example of intertextuality is found in Zelensky's reference to classical literary heritage: *"To be or not to be? Thirteen days ago this question could have been asked about Ukraine. But now,*

absolutely not. It is obvious, we will be. It is obvious, we will be free.“ Here, a direct quote from William Shakespeare's tragedy, Hamlet, is applied to the modern political context. The use of this expression is symbolic, as the question *”to be or not to be"* is associated with the dilemma of life and death in world culture. Zelensky creates an antithesis (*“to be or not to be” – “we will be, we will be free”*), in which he denies the very possibility of Ukraine’s disappearance and transforms a classic literary image into a political slogan. The repetition of the phrase It is obvious… serves to rhythmically reinforce and affirm confidence. This technique emphasizes the inevitability of Ukraine's freedom and independence, while demonstrating cultural proximity to the British tradition.

Similar rhetoric is used by Ukrainian military commander and retired general Valery Zaluzhny. In a speech at the RUSI conference in London on July 22, 2024, he referred to the classic Latin aphorism: *“Si vis pacem, para bellum – these words attributed to the ancient Roman historian Cornelius Nepos unfortunately resonate perfectly with democratic society even today, in the 21st century. If you desire peace, prepare for war. Yes, this statement is absolutely correct. I confirm this, having served as Chief of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, and the entire Ukrainian people, who have truly and painfully internalized this."*[9] This is an example of intertextuality that links Ukraine's contemporary military experience with the historical wisdom of antiquity. Zaluzhny uses the aphorism as a leitmotif, lending his words universality and historical weight. Using this technique, he emphasizes that Ukraine is acting not out of aggressive intentions, but out of the need for self-defense, appealing to the classic formula of international security familiar to Western audiences.

Thus, intertextuality in Zelenskyy and Zaluzhnyy's speeches serves as a powerful rhetorical tool that provides not only emotional but also intellectual impact. References to Churchill, Shakespeare, and ancient aphorisms create a bridge between Ukraine's present and Western cultural heritage, shaping a positive image of Ukraine as part of European and global civilization and helping to mobilize international support.

In her speech delivered in Florence on May 5, 2023 (State of the Union, European University Institute), Ursula von der Leyen constructs an ideological image of Europe as a morally superior, stable, and just community that resists threats and at the same time embodies the values of peace, unity, and the future.

"Europe is still a peace project. We don't have bros or oligarchs making the rules. We don't invade our neighbors, and we don't punish them. The West as we knew it no longer exists. In Europe, children can go to good schools, however wealthy their parents are. We have lower CO2 emissions, we have higher life expectancy. Controversial debates are allowed at our universities. These and other values must be defended, and they show that Europe is more than a union. Europe is our home. And people know that."[7]

Ursula von der Leyen's speech effectively employs stylistic techniques to shape a positive image of the European Union while distancing it from authoritarian regimes. The very first thesis, *“Europe is still a peace project,”* serves an essential function of appealing to historical memory: Europe is presented as a peacekeeping project created after World War II, reinforcing the association *“EU = peace.”* This technique serves as a moral imperative–supporting Europe is equated with supporting peace.

The following phrase, *“We don't have bros or oligarchs making the rules,”* employs emotionally charged vocabulary (*“bros”*) that is atypical for official political style but reinforces the distancing effect. Here, an antithesis is realized: *“we”* are democratic and transparent institutions, *“they”* are corrupt oligarchs. This technique is evident in the statement *“We don't invade our neighbors, and we don't punish them,” where the repeated construction “we don't”* creates a rhythmic effect and emphasizes Europe's moral distinction from aggressor states. At the same time, this thesis contains an allusion to Russia's war against Ukraine, which reinforces the propaganda effect and shapes the image of Europe as a guarantor of security.

Particularly striking is the phrase *“The West as we knew it no longer exists,” which, through paraphrasing and intertextuality, refers to the idea of a “turning point in history.”* Here, the dramatization of political reality is used to mobilize the listener, creating a sense of threat and a need for unity. Furthermore, the statement “*In Europe, children can go to good schools, however wealthy their parents are”* appeals to a universal value – the future of children. Europe is portrayed as a space of social justice and equal opportunities, in contrast to “other systems” where education is often dependent on wealth.

In the sentence *“We have lower CO2 emissions, we have higher life expectancy,”* the author employs the rule of three: the list of arguments, created through the repetition of *“we have...,”* creates rhythm and lends the speech completeness and persuasiveness. The final chord – *“Europe is more than a union. Europe is our home. And people know that”* – contains a vivid emotional appeal. The personification of Europe as a *“home”* reinforces the image of security, warmth, and belonging, forming a positive propaganda narrative.

Donald Trump, in turn, systematically uses various rhetorical and stylistic devices aimed at mobilizing society and forming a clear ideological framework. An example of this is his inauguration speech on January 20, 2017.

"We, the citizens of America, are now joined in a great national effort to rebuild our country and to restore its promise for all of our people. Together, we will determine the course of America and the world for years to come. We will face challenges. We will confront hardships. But we will get the job done. Washington flourished – but the people did not share in its wealth. Politicians prospered – but the jobs left, and the factories closed. The establishment protected itself, but not the citizens of our country. January 20th, 2017, will be remembered as the day the people became the rulers of this nation again". [5]

This excerpt demonstrates a comprehensive system of rhetorical devices that simultaneously constructs a positive image of a *"united people"* and delegitimizes previous political elites. The opening phrase, *"We, the citizens of America, are now joined in a great national effort,"* echoes the preamble to the US Constitution (*"We the People"*), reinforcing the effect of legitimacy and a *"return to the roots."* The lexemes *"joined"* and *"great national effort"* set the framework for collective mobilization: the country is conceived as a subject that is organized to engage in joint *"work."* This is followed by a metaphor – *"to rebuild our country and to restore its promise"* – where the nation is likened to an object that can be *"repaired"* and the abstract *"promise"* (*"promise," "destiny"*) is personified and presented as a lost blessing. This wording is a typical *"glittering generality":* a positive yet vague concept that is difficult to refute and easy to incorporate into any policy. The addition of *"for all of our people"* serves an ethically inclusive function, but implicitly assumes that this "promise" was previously unjustly taken away or unavailable – thus laying the groundwork for a presumption of prior injustice.

The sentence *"Together, we will determine the course of America and the world for years to come"* raises the stakes: *"we"* gain not only national but also global agency. The expression *"the course of America and the world"* employs a metaphor (*"course"*) that suggests a controllable history. The modal marker *"will"* sets the tone of certainty, while "for years to come" creates the effect of a long-term historical mission. Next are three short, fragmented statements: *"We will face challenges. We will confront hardships. But we will get the job done."* This is the classic rule of three with the anaphora *"We will..."*, which works like a rhythmic march: an escalation of *"challenges, difficulties, getting the job done."* The conjunction *"But"* provides a sharp positive climax, and the colloquial "get the job done" constructs the image of a *"practical"* leader who does not philosophize but *"gets things done."* Short, punchy sentences lower the cognitive barrier and reinforce suggestion.

The next block consists of three consecutive antitheses, separated by dashes and the conjunction *"but"*: *"Washington flourished – but the people did not share in its wealth. Politicians prospered – but the jobs left, and the factories closed. The establishment protected itself, but not the citizens of our country."* Here, *"Washington"* is a metonymy for the federal capital as the embodiment of the ruling class, and *"the establishment"* is a general label without specification . The triad builds a populist dichotomy of *"elite/people":* the capital's prosperity – the people's lack of share in the *"wealth"* the prosperity of politicians – the *"flight"* of jobs and *"closed factories"*, the establishment's self-preservation – the vulnerability of citizens. The repetition of *"but"* cements the zero-sum game, where any benefit "theirs" automatically means a loss "ours." Passive constructions (*"jobs left," "factories closed"*) and generalized agents remove complex causes (globalization, automation), replacing them with moral condemnation of *"the system"* This is the core of negative propaganda: personified culprits (*"they"*) and aggrieved *"we"*.

The final sentence, *"January 20, 2017, will be remembered as the day the people became the rulers of this nation again",* serves several purposes. First, it is a performative prophecy: the speech not only describes, but also sets the framework for memory (*"this day will be remembered as..."*), attempting to fix the interpretation of the event in the historical canon. Second, the myth of restoration is at work here: the adverb *"again"* presupposes that the *"people"* once *"ruled"* but were later deprived of power. Thirdly, this is culminating legitimization: *"the rule of the people"* is declared to have been achieved at the moment of inauguration – a rhetorical device of *"straight to the point"* that emotionally closes the previous block of accusations.

After analyzing Donald Trump's speech during his inauguration on January 20, 2025, it can be argued that it is a striking example of propaganda aimed at mobilizing society.

"We will move with purpose and speed to bring back hope, prosperity, safety, and peace for citizens of every race, religion, color, and creed. My recent election is a mandate to completely and totally reverse a horrible betrayal and all of these many betrayals that have taken place and to give the people back their faith, their wealth, their democracy, and, indeed, their freedom. From this moment on, America's decline is over." [6]

In the very first lines, he states: *"We will move with purpose and speed to bring back hope, prosperity, safety, and peace for citizens of every race, religion, color, and creed."* Here, he employs a rhythmic list, adhering to the rule of three or more elements. This structure creates a precise rhythm and sounds convincing, appealing to the fundamental values of society–hope, security, and peace. This allows the speech to be perceived as a plan for decisive action, rather than just a declaration. Trump then emphasizes: *"My recent election is a mandate to completely and totally reverse a horrible betrayal..."* Here, hyperbole (*"completely and totally"*) is used to intensify the emotionality of the statement.

K. Lototska defines hyperbole as a stylistic device for enhancing expressiveness or creating a comic effect. Hyperbole is based on extremes and/or absurdity in the assessment of reality. It is conveyed through verbal exaggeration [2, p. 46]. The very construction *"mandate to reverse betrayal"* creates a dichotomy between *"the betrayed people"* and *"the savior-president",* where the latter gains the right to take radical action, legitimizing his policies. This technique works to shape the image of himself as the sole defender of the interests of ordinary citizens.

Particular attention should be paid to the statement: *"From this moment on, America's decline is over".* It is based on the presupposition that the country has been in decline for a long time. However, a new stage is now being proclaimed – *"the end of decline".* This approach corresponds to the classic propaganda scheme of *"crisis – salvation",* where the speaker appears as a savior capable of reviving the state. The following words – *"Our liberties and our nation's glorious destiny will no longer be denied"* – appeal to abstract values. The concepts of freedom and glorious destiny serve as *"glittering generalities"* – attractive but vague notions that have a substantial emotional impact but do not require specific explanations. They create an image of the moral duty of the people to support this *"new course".*

No less expressive is the statement: *"And we will immediately restore the integrity, competency, and loyalty of America's government".* The list of values used here (honesty, competence, loyalty) reinforces the idea of restoring trust in state institutions, which were supposedly destroyed by previous elites. The climax of the speech is the proclamation: *"For American citizens, January 20, 2025, is Liberation Day".* The use of such a symbolic image gives the date a sacred meaning, turning it into a new *"starting point"* in US history. This is a typical propaganda technique that allows events to be mythologized, creating a sense of national rebirth and renewal. Finally, Trump emphasizes the historical significance of his own victory, noting: *"It is my hope that our recent presidential election will be remembered as the greatest and most consequential election in the history of our country".* Here, hyperbole is used to reinforce the image of the event as epoch-making, elevating the speaker himself and making him the center of the historical process.

Thus, Trump's 2025 speech is built on a combination of hyperbole, emotionally charged lists, appeals to abstract values, and symbolic images. All these techniques work to create a propaganda effect, mobilizing society, legitimizing the new president's policies, and shaping the image of a *"savior"* who is capable of stopping the decline and reviving the nation's greatness.

Conclusion and directions for further research in this area. The results of the analysis revealed that propaganda holds a central position in political discourse, serving as a crucial tool for shaping mass consciousness. In the speeches of Volodymyr Zelensky and Valery Zaluzhny, propaganda elements are primarily manifested in the emphasis on the heroism, unity, and indestructibility of the Ukrainian people, which contributes to the mobilization of society and the consolidation of citizens in the face of external threats. Ursula von der Leyen's rhetoric, on the other hand, focuses on defending European values, appealing to the identity and typical home of Europe, to strengthen the positive image of the EU. Donald Trump, using a different style, appeals to the American people by contrasting *"the people"* with *"the political establishment",* creating an image of a struggle to return power to *"real citizens".*

Common to all these politicians is the use of repetition, antithesis, metaphors, allusions, and intertextual references, which enhance the emotional impact and make the messages more convincing. Such rhetoric has both positive and negative dimensions: it simultaneously strengthens national identity while also exacerbating conflict by emphasizing the division between *"us"* and *"them".*

Thus, the speeches of Zelensky, Zaluzhny, Ursula von der Leyen, and Donald Trump demonstrate that propaganda in contemporary political discourse is not only a tool of manipulation but also a strategic resource that shapes public opinion, legitimizes political decisions, and determines the direction of development of nations and international associations.

This study further demonstrates that propaganda exerts broad influence as a communicative practice. Rhetorical strategies not only persuade audiences but also contribute to the construction of collective identities. While political speech can promote social

cohesion, it may simultaneously intensify conflict. Future research should compare political systems and cultures to identify both differences and commonalities in national discourses. Additionally, examining audience reception of political messages and the impact of propaganda on public attitudes and decision-making would provide valuable insights.

In summary, the study of propaganda in political communication reveals its complexity as a mechanism linking language, ideology, and power. These findings contribute to research in political linguistics, media studies, and communication theory by providing new perspectives on the role of language in shaping collective cognition and international relations.

REFERENCES:

1. Корнієнко В.В. Інтертекстуальність як категорія поетики : кваліфікаційна робота. Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет імені П.Д. Осипенка, 2022. 8 с.

2. Федина М. Гіпербола як один із засобів вираження мовленнєвої неввічливості в американському вечірньому ток-шоу «Real Time with Bill Maher». *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Мовознавство.* 2019. Т. 2. С. 44–50. DOI: 10.18523/2616-8502.2019.2.44-50.

3. Шахова П.М. Методи глибинного навчання для виявлення елементів пропаганди у текстових даних : дис. … магістра / наук. керівник А.М. Волокита. Київ : Національний технологічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2024. 89 с.

4. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press, 1992. 87 p.

5. The Rule of Three in Rhetoric. *Yale University Press.* 2017. URL: https://yalebooks.yale.edu/2017/05/16/how-to-hook-your-audience-the-rule-of-three/ (дата звернення: 28.08.2025).

6. Trump D. Inaugural Address. 20 January 2017. *Trump White House Archives.* URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/articles/intern-series-pushing-envelope-american-people-presidents-desk/ (дата звернення: 28.08.2025).

7. Trump D. The Inaugural Address. 20 January 2025. The White House. URL: https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/ (дата звернення: 28.08.2025).

8. Von der Leyen U. State of the Union Address. European University Institute, Florence, 5 May 2023. *Euronews*. URL: https://www.euronews.com/my-europe/2025/04/16/the-west-as-we-knew-it-no-longer-exists-von-der-leyen-says-amid-trump-tensions (дата звернення: 28.08.2025).

9. Wodak R. Methods of Critical Discourse Analysis. Vol. 1. London: SAGE Publications, 2001. 154 p.

10. Zaluzhny V. Speech at RUSI Conference. London, 22 July 2024. *United24 Media.* URL: https://united24media.com/latest-news/if-you-desire-peace-prepare-for-war-former-general-zaluzhnyi-speaks-in-london-1349 (дата звернення: 28.08.2025).

11.Zelensky V. Address by the President of Ukraine. 26 February 2022. URL: https://www.president.gov.ua/news/mi-vistoyali-zvernennya-prezidenta-ukrayini-u-tretij-den-vij-73197 (дата звернення: 28.08.2025).

12. Zelensky V. Address to the British Parliament. 8 March 2022. *Official website of the President of Ukraine*. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-parl-73441 (дата звернення: 28.08.2025).

13. Zelensky V. Address to the UK Parliament. 8 March 2022. *The Guardian.* URL: https://www.theguardian.com/world/2022/mar/08/thirteen-days-of-struggle-volodymyr-zelenskiys-speech-to-uk-parliament-transcript (дата звернення: 28.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

UDC 811.111:81'276.6:35
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.19

VOCABULARY OF CYBERSECURITY IN THE CONTEXT OF ENSURING NATIONAL SECURITY

ЛЕКСИКА КІБЕРБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Zaiats L.I.,
orcid.org/0000-0003-1751-1301
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Languages
National Academy of Security Service of Ukraine

In the digital age, evolving cyber threats demand precise communication, yet inconsistent cybersecurity vocabulary across disciplines and documents hinders effective coordination and public understanding. This paper analyzes the linguistic features of cybersecurity vocabulary and its role in national security communication. The aim of this study is to analyze the vocabulary of cybersecurity within the context of national security, focusing on its semantic typology, word-building patterns, etymological origins, and functioning as international vocabulary.

It was revealed that cybersecurity is currently one of the key elements of national security, as it protects critical societal and governmental interests in the digital realm. It includes diverse practices aimed at defending networks, information, and infrastructure from cyber threats and unauthorized access. Defined by both national legislation and international bodies, cybersecurity comprises technologies, regulations, and coordinated actions to prevent and respond to cyberattacks, thus contributing to global stability and the advancement of the information society.

An examination of cybersecurity vocabulary reveals the main semantic groups that include "security concepts and principles," "threats and attack types," "cryptography and data protection," "tools, technologies, and defenses," "incidents and responses," "policy, compliance, and governance," and "infrastructure and environment". Such vocabulary organization reflects the multifaceted nature of cybersecurity vocabulary and its significance for both technical and regulatory fields of national security. In terms of word formation, cybersecurity vocabulary follows common patterns of specialized vocabulary: many units derive from Latin and Greek roots, lending them scientific precision and international recognition; others are created through compounding, blending, abbreviations, initialisms, and semantic shifts, with some originating from personal or geographical names. A significant share of the vocabulary comprises internationalisms – lexical units adopted with minimal or no change across different languages – including both direct and partial internationalisms, depending on the linguistic context. Conversely, some culturally specific or informal expressions remain localized, often either being translated or keeping their English form in the texts in other languages. As such, cybersecurity vocabulary forms a dynamic and globally significant part of national security vocabulary, characterized by conceptual consistency, lexical productivity, and growing international integration, which supports efficient communication and cooperation in combating cyber threats.

Key words: national security, cybersecurity, cybersecurity vocabulary, semantic groups, word formation, internationalisms, information society.

У сучасну цифрову епоху постійний розвиток кіберзагроз вимагає точної комунікації, проте неузгоджена система лексики сфери кібербезпеки в різних дисциплінах та документах перешкоджає ефективній координації та суспільному розумінню. У цій статті аналізуються лінгвістичні особливості лексики кібербезпеки та її роль у комунікації з питань національної безпеки. Метою цього дослідження є аналіз лексики кібербезпеки в контексті національної безпеки, що зосереджується на її семантичній типології, моделях словотворення, етимології та функціонуванні в якості інтернаціональної лексики.

Виявлено, що кібербезпека наразі є одним із ключових елементів національної безпеки, оскільки вона захищає критично важливі суспільні та урядові інтереси в цифровій сфері. Вона включає різноманітні практики, спрямовані на захист мереж, інформації та інфраструктури від кіберзагроз та несанкціонованого доступу. За визначенням як національного законодавства, так і міжнародних організацій, кібербезпека охоплює технології, нормативні акти та скоординовані дії для запобігання кібератакам та реагування на них, тим самим сприяючи глобальній стабільності та розвитку інформаційного суспільства.

Аналіз лексики кібербезпеки дозволив виявити основні семантичні групи, які включають «концепції та принципи безпеки», «типи загроз та атак», «криптографію та захист даних», «інструменти, технології та засоби захисту», «інциденти та реагування», «політику, відповідність та управління» й «інфраструктуру та середовище». Така організація лексичної системи відображає багатогранний характер лексики кібербезпеки та її значення як для технічної, так і для регуляторної сфер національної безпеки. З точки зору творення одиниць лексика кібербезпеки дотримується загальних моделей творення спеціалізованої лексики: багато лексичних одиниць походять від латинського та грецького коріння, що надає їм наукової точності та міжнародного визнання; інші створені шляхом слововкладання, контамінації, ініціалізації, абревіації та семантичних зрушень, причому деякі лексичні одиниці походять від власних імен або географічних назв. Значну частку цієї лексики запасу складають інтернаціоналізми – лексичні одиниці, що застосовуються з мінімальними змінами або без змін у різних мовах, включаючи як прямі, так і часткові інтернаціоналізми, залежно від лінгвістичного контексту. І навпаки, деякі культурно специфічні або неформальні вирази залишаються локалізованими, часто зазнаючи перекладу або зберігаючи свою англійську форму в документах

іншими мовами. Таким чином, лексика сфери кібербезпеки утворює динамічну та глобально значущу частину лексики національної безпеки, характеризується концептуальною узгодженістю, лексичною продуктивністю та зростаючою міжнародною інтеграцією, що підтримує ефективну комунікацію та співпрацю у боротьбі з кіберзагрозами.

Ключові слова: національна безпека, кібербезпека, лексика кібербезпеки, семантичні групи, словотвір, інтернаціоналізми, інформаційне суспільство.

Problem statement. In the digital age, the rapid development of information and communication technologies has led to the emergence of new threats to national security, particularly in the cyberspace domain. Governments and institutions worldwide increasingly rely on precise communication to coordinate cybersecurity efforts, legislate protections, and respond to cyber incidents. Cybersecurity intersects with multiple disciplines, including information technology, law, defense, and linguistics. However, despite growing interest in cybersecurity, linguistic analysis of the domain-specific vocabulary used in national security contexts remains limited. This leads to inconsistencies in vocabulary usage across official documents, legal frameworks, and expert discourse. As a result, communication between security agencies, policymakers, and the public may become unclear or ambiguous, reducing the effectiveness of cybersecurity strategies. This linguistic instability undermines the effectiveness of national cybersecurity frameworks and complicates the dissemination of information to non-specialist audiences. This paper aims to analyze the linguistic characteristics of cybersecurity vocabulary and its functional role in national security communication.

Analysis of recent research and publications. The vocabulary of cybersecurity is an integral component of national security vocabulary which was the object of the researches by such scholars as L. I. Zaiats [1], D. Blagojević [2], S. Mijalković [2]. Securing computer systems and applications is the goal of cybersecurity as a new interdisciplinary field of knowledge, which requires a special versatile study of its vocabulary. This task is caused by the need of the time, since the development of this field has rapid pace. Due to its social significance, the field of cybersecurity has become one of the priority objects of the governments' activity and the object of linguistic scientific research [3, p. 79]. The previous researches on the issue concerned the definition of cybersecurity [4; 5], specifics of cybersecurity as an activity [5; 8], structural peculiarities of English cybersecurity terms [3]. However, these is a need to determine the specifics of cybersecurity vocabulary within national security one.

The aim of this study is to analyze the vocabulary of cybersecurity within the context of national security, focusing on its semantic classification, word-building patterns, etymological origins, and functioning as internationalisms. The study highlights how cybersecurity vocabulary form a shared global vocabulary that supports international cooperation and effective communication in the domain of national security.

Presentation of the main material. The sphere of national security encompasses the protection of society (regardless of the ethnic, ethical, racial or ideological affiliation of its members) and the state, as well as their participation in international and global security. It includes ensuring protection of their essential interests and values through coordinated efforts of both the military and civilian sectors, as well as state and non-state structures in the national security system. This system also relies on numerous international (both governmental and non-governmental) organizations to facilitate various aspects of international security cooperation. All the levels of security – individuals, societies, states and the world community – are involved in the protection of national security [2, p. 52]. Special vocabulary of the national security sphere is understood as words or phrases that denote the concepts of the sphere of special knowledge in the field of society security and state security, their participation in international and global security, are intelligible for specialists in the field of national security, stable, reproducible elements in this system, occupying certain classification places in it [1, p. 243].

With the increasing number of attacks, cybersecurity is becoming essential component of global stability requiring international cooperation, strategic investments and collective efforts to combat these threats [4, p. 251]. Hence, cybersecurity is one of the rapidly evolving policy areas of global data governance, and the international community is increasingly realizing that cyberspace goes far beyond the technical aspects of network and data security, and includes national and economic security [7, p. 62].

The U.S. Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA) defines cybersecurity as protecting networks, devices, and data from unauthorized access and ensuring the confidentiality, integrity, and availability of information, which includes technologies, practices, and policies aimed at preventing cyberattacks and protecting computer systems, applications, data, financial assets, and people from threats such as ransomware, malware, phishing, and data theft [5]. In the Law "On the Basic Principles of Ensuring

Cybersecurity of Ukraine", the term "cybersecurity" is used in the following meaning: "the protection of the vital interests of a person and a citizen, society and the state when using cyberspace, which ensures the sustainable development of the information society and the digital communication environment, timely detection, prevention and neutralization of real and potential threats to the national security of Ukraine in cyberspace" [8].

Cybersecurity has many international and transnational elements and is not easily divided into "domestic", "national" or "in-state" on either side of the Atlantic, however over time cybercrime has become less important on both sides of the Atlantic as the external or international dimensions of cyberspace have become increasingly important, for example, the use of cyberwarfare in Ukraine and Chinese surveillance and disinformation [6, p. 1090].

Thus, the vocabulary of cybersecurity occupies a crucial and rapidly expanding place within the broader framework of national security vocabulary. As digital technologies increasingly underpin critical infrastructure, defense systems, and governmental operations, cybersecurity has become an integral component of national security discourse. The specialized vocabulary associated with cybersecurity – encompassing lexical units related to threats, vulnerabilities, protocols, and response mechanisms – not only reflects technical realities but also shapes policy, legislation, and inter-agency communication. Its integration into national security vocabulary ensures precise articulation of cyber-related risks and strategies, enabling more effective coordination between security sectors.

Respectively, cybersecurity vocabulary encompasses the concept related to several spheres also relevant for national security. In particular, the analysis of short "Cybersecurity glossary" [9] allows distinguishing the following semantic groups of cybersecurity lexical units:

1) security concepts and principles, such as *access control mechanism* "security measures designed to detect and deny unauthorised access and permit authorised access to an information system or a physical facility" [9, p. 2]; *data integrity* "data that is complete, intact, and trusted and has not been modified or destroyed in an unauthorised or accidental manner" [9, p. 3];

2) threats and attack types, in particular, *adversary* "an individual, group, organisation, or government that conducts (or intends to conduct) detrimental activities" [9, p. 2]; *man-in-the-middle (MITM) attack* "when a hacker intercepts communication between two (or more) parties and relays the information to both sides" [9, p. 5];

3) cryptography and data protection, such as *cryptanalysis* "the operations performed in defeating or circumventing cryptographic protection of information by applying mathematical techniques" [9, p. 2]; *symmetric key* "a cryptographic key that is used to perform both the cryptographic operation and its inverse, for example to encrypt plaintext and decrypt ciphertext, or create a message authentication code and to verify the code" [9, p. 7];

4) tools, technologies, and defenses, for example, *keylogger* "software or hardware that tracks keystrokes and keyboard events to monitor actions by the user of an information system" [9, p. 5]; *whitelist* "a list of entities that are considered trustworthy and are granted access or privileges" [9, p. 8];

5) incidents and responses, such as *incident response plan* "a set of predetermined and documented procedures to detect and respond to a cyber incident" [9, p. 4]; *recovery* "the activities after an incident or event to restore essential services and operations in the short and medium term, and fully restore all capabilities in the longer term" [p. 6];

6) policy, compliance, and governance, for example, *information security policy* "regulations, rules, and practices that prescribe how an organization manages, protects, and distributes information" [9, p. 4]; *risk assessment* "the product or process that collects information and assigns values to risks for informing priorities, developing or comparing courses of action, and informing decision making" [9, p. 6];

7) infrastructure and environment including *cyber ecosystem* "the interconnected information infrastructure of interactions among persons, processes, data, and information and communications technologies, along with the environment and conditions that influence those interactions" [9, p. 2]; *network resilience* "the ability of a network to: provide continuous operation (i.e., highly resistant to disruption and able to operate in a degraded mode if damaged); recover effectively if failure does occur; and scale to meet rapid or unpredictable demands" [9, p. 5].

The lexical units of the cybersecurity sector are formed according to the patterns typical for specialized vocabulary in general. In particular, cybersecurity vocabulary includes numerous units of Latin origin, such as *authentication* (Latin *authenticus* "genuine, authoritative, real" [10]), *confidentiality* (Latin *confidentia* "trust, confidence, faith" [10]), *integrity* (Latin *integritas* "wholeness, purity, uprightness, honesty" [10]), *privacy* (Latin *privatus* "personal, not public, restricted" [10]), *signature* (Latin *signum* "a mark or sign of approval" [10]).

Also, cybersecurity vocabulary includes numerous units of Greek origin, such as *cryptography* (Greek *kryptos* "hidden" + *graphein* "to write"

[10]), *cryptology* (Greek *kryptos* "hidden" + *logos* "study" [10]), *cryptanalysis* (Greek *kryptos* "hidden" + *analyein* "to loosen" [10]), *symmetric* (Greek *symmetros* "commensurate" [10]); *asymmetric* (*a-* + Greek *symmetros* "commensurate" [10]).

A large group of cybersecurity vocabulary units is represented by scientific / technical coinages and modern neologisms such as:

1) compound words, two or more words combined to form a new lexical unit: *firewall = fire + wall; plaintext = plain + text; ciphertext = cipher + text; keylogger = key + logger; whitelist / blacklist = white/black + list;*

2) blends (portmanteau words), parts of two words fused into one new lexical unit: *malware = malicious + software; ransomware = ransom + software; spyware = spy + software; botnet = bot (short for robot) + net (network)*;

3) initialisms, such as *pen test – penetration test* (abbreviated clipping of the first part);

4) abbreviations: *DDoS – distributed denial of service; SQL – structured query language; MITM – man-in-the-middle; IT – information technology; IAM – identity and access management*;

5) lexical units formed by semantic shift (words given new meanings in a cybersecurity context): *firewall* – from physical fire barrier to network defense; *phishing* – metaphorical extension of *fishing* (luring a victim); spoofing – from *spoof* (a hoax, parody) to deceptive imitation in cybersecurity.

Cybersecurity vocabulary also includes words derived from personal or geographic names, such as *algorithm* (from name *al-Khwarizmi*, Persian mathematician), *Trojan Horse* (from Greek mythology (metaphorical usage)).

In the modern digital era, cybersecurity has become a globally significant domain, and with it, the vocabulary of cybersecurity has rapidly expanded and internationalized. Many vocabulary units used in cybersecurity originate from English but are widely adopted across multiple languages with minimal adaptation, forming what linguists refer to as internationalisms. These are words that retain a similar form, pronunciation, and meaning across various languages due to their technical, scientific, or universal nature. These are:

1) direct internationalisms being vocabulary units that appear unchanged or only slightly adapted in languages such as French, Spanish, Ukrainan, etc.: *antivirus – антивірус* (Ukrainian), *antivirus* (French, Spanish); *authentication – authentification* (French), *autenticación* (Spanish), *аутентифікація* (Ukrainian); *cryptography – cryptographie* (French), *criptografía* (Shanish), *криптографія* (Ukrainian); *botnet – botnet* (French, Spanish), *ботнет* (Ukrainian);

2) partial internationalisms are recognizable but with more adaptation or variation: *penetration test (pen test)* – present in technical usage, but often translated (e.g. *тест на проникнення* in Ukrainian, although *пентест* is also used in informal communication); *keylogger – кейлоггер* (Ukrainian), *enregistreur de frappes* (French); *spyware* – common but sometimes translated: *logiciel espion* (French), *software espía* (Spanish);

3) non-internationalisms, language units with slang roots or culturally-specific development, such as *Man-In-The-Middle (MITM)* – often remains in English or translated literally (e.g., *«людина посередині»* (Ukrainian)).

Thus, cybersecurity vocabulary effectively transcends language barriers, contributing to a shared global vocabulary that supports international cooperation, education, and technical development in the field.

Conclusions. Cybersecurity today is an integral component of national security, as it ensures the protection of vital societal and state interests in the digital sphere. It encompasses a broad range of practices aimed at safeguarding networks, data, and infrastructure from unauthorized access and cyber threats. Defined both by national laws and international agencies, cybersecurity includes technologies, policies, and coordinated efforts to prevent cyberattacks and mitigate their consequences, thus playing a key role in preserving global stability and the sustainable development of the information society.

The analysis of the cybersecurity vocabulary reveals a semantic system that reflects the conceptual scope of the field. The identified semantic groups include such semantic groups as "security concepts and principles", "threats and attack types", "cryptography and data protection", "tools, technologies, and defenses", "incidents and responses", "policy, compliance, and governance", as well as "infrastructure and environment". This classification illustrates the complexity of cybersecurity vocabulary and its relevance for both technical and policy-oriented domains. From the perspective of word formation, cybersecurity vocabulary follows typical patterns of specialized vocabulary. Many units are of Latin and Greek origin, contributing to their scientific and internationally recognizable character. Others are coined through compounding, blending, initialisms and abbreviations, or semantic shift. The vocabulary also includes lexical units derived from personal or geographic names. A considerable portion of the cybersecurity vocabulary consists of internationalisms – lexical units that are adopted across multiple languages with little or no modification. These include direct internationalisms, as well as partial internationalisms which may be translated or adapted depending

on linguistic context. In contrast, some culturally specific or slang-based expressions remain less universal and often retain their original English form. Thus, cybersecurity vocabulary represents a dynamic and internationally relevant subset of national security vocabulary. It is conceptually coherent, lexically productive, and increasingly globalized, facilitating effective communication, international cooperation, and shared understanding in addressing modern cyber threats.

The prospects for further research include, in particular, international nature of cybersecurity vocabulary including the specifics of borrowing such units into other languages, their translation into national languages, and the development of national cybersecurity vocabulary systems.

REFERENCES:

1. Заяць Л. І. Лексика сфери національної безпеки: до визначення поняття. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. London: Cognum Publishing House, 2023. С. 241–244.

2. Mijalković S., Blagojević D. The basis of national security in international law. *Žurnal za kriminalistiku i parvo*. 2014. Vol. 1. P. 49–68.

3. Жовтяк В. А. Структурні особливості англомовних термінів кібербезпеки. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 34. Т. 1. С. 79–84.

4. Карвацька С. Б., Маник А. З., Строїч М. І. Кібербезпека: сучасні виклики та міжнародно-правові рамки щодо захисту даних. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2025. № 87. Ч. 4. С. 251–256.

5. Jonker A., Lindemulder G., Kosinski M. What Is Cybersecurity? *IBM*. URL: https://www.ibm.com/think/topics/cybersecurity (Accessed on Jul 25, 2025).

6. Brown S. A. W. Beyond the Great Firewall: EU and US Responses to the China Challenge in the Global Digital Economy. *Journal of European Integration*. 2024. No. 46 (7). P. 1089–1110.

7. Mishra N. International Trade Law and Global Data Governance: Aligning Perspectives and Practices – An Overview. URL: https://ssrn.com/abstract=4741678 (Accessed on Jul 25, 2025).

8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (Accessed on Jul 25, 2025).

9. Cybersecurity glossary. URL: https://www.optus.com.au/content/dam/optus/documents/enterprise/pdf/Cybersecurity-Glossary_FINAL.pdf (Accessed on Jul 25, 2025).

10. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/ (Accessed on Jul 25, 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111’373.43
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.20

НЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

NEOLOGISMS AS A LINGUISTIC REFLECTION OF MODERN REALITIES

Круглій О.Р.,
orcid.org/0000-0001-6346-8821
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Коляда Е.К.,
orcid.org/0000-0002-5437-1320
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри практики англійської мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Черняк О.П.,
orcid.org/0000-0002-5437-1320
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті розглянуто неологізми як мовне відображення реалій, зокрема у контексті сучасної англійської мови. Досліджуються ключові аспекти формування та розвитку нових лексичних одиниць. Головна мета роботи – це вивчення особливостей та специфіки появи нових слів. Актуальність теми зумовлена динамічним характером мови, яка постійно поповнюється неолексемами, що потребують систематичного аналізу. У центрі уваги – динамічні зміни, що відбуваються у лексичному складі сучасної мови під впливом соціальних, культурних, технологічних, політичних та інших факторів.

Словниковий склад мови не є статичним; навпаки, він постійно оновлюється у відповідь на нові явища та виклики сучасності. Стрімкий розвиток технологій, зміни у стилі життя, нові форми комунікації, а також трансформації у глобальному суспільстві спричиняють появу великої кількості нових слів – неологізмів, які чітко відображають дух часу.

У роботі проаналізовано приклади сучасних неологізмів англійської мови, зокрема ті, що виникли у відповідь на нові соціальні явища, цифрові трансформації, зміни у стилі життя, культурні тренди та глобальні події (наприклад, пандемія COVID-19). Автори звертають увагу на те, що більшість досліджуваних лексичних одиниць є результатом як внутрішніх мовних процесів (словотворення, словозміна, зміна значення), так і зовнішніх, екстралінгвальних чинників, які активно впливають на функціонування мови. Таким чином, мова демонструє свою здатність до адаптації, гнучкості й інноваційності.

У підсумку зроблено висновок, що неологізми є не лише проявом мовної гри, моди чи творчості, а передусім – важливим засобом фіксації соціально-культурних, політичних, економічних та технологічних трансформацій сучасного світу. Вони виступають дзеркалом суспільних змін, маркером нових цінностей та уявлень, показником динаміки розвитку мовної системи. Завдяки неологізмам мова виконує функцію документування новітньої історії людства, фіксуючи на лексичному рівні ті явища, які ще донедавна не мали власного мовного вираження. Отже, вивчення неологізмів є надзвичайно важливим для розуміння сучасних процесів у мові та культурі загалом.

Ключові слова: неологізми, сучасна англійська мова, неологія, лексикологія.

The article examines neologisms as a linguistic reflection of contemporary realities, particularly in the context of modern English. It explores key aspects of the formation and development of new lexical units. The main objective of the study is to investigate the characteristics and specific features of the emergence of new words. The relevance of the topic is determined by the dynamic nature of language, which is constantly enriched with neologisms that require systematic analysis. The focus is placed on the dynamic changes occurring in the lexical system of modern language under the influence of social, cultural, technological, political, and other factors.

The vocabulary of a language is not static; on the contrary, it is constantly being updated in response to new phenomena and the challenges of modernity. The rapid development of technology, lifestyle changes, new forms of communication, as well as transformations in the global society, lead to the emergence of a significant number of new words to clearly reflect the spirit of the time.

The study analyzes examples of contemporary English neologisms, particularly those that have emerged in response to new social phenomena, digital transformations, lifestyle shifts, cultural trends, and global events (such as the COVID-19 pandemic). The authors emphasize that most of the lexical units under investigation are the result of both internal linguistic processes (word formation, inflection, semantic change) and external, extralinguistic factors that actively influence language functioning. In this way, language demonstrates its adaptability, flexibility, and capacity for innovation.

In conclusion, the study finds that neologisms are not merely a manifestation of linguistic play, fashion, or creativity, but above all, a significant means of capturing socio-cultural, political, economic, and technological transformations of the modern world. They serve as a mirror of social change, a marker of new values and perceptions, and an indicator of the

dynamic development of the linguistic system. Through neologisms, language performs the function of documenting contemporary human history, capturing at the lexical level those phenomena that until recently had no linguistic representation. Therefore, the study of neologisms is of great importance for understanding current processes in both language and culture as a whole.

Key words: neologisms, modern English language, neology, lexicology.

Постановка проблеми. Сьогодні маємо унікальну можливість спостерігати не лише процес творення нової історії, але й є свідками низки змін, яких зазнають мови світу. Лексичний шар будь-якої мови не є сталим, його архітектоніка невпинно збагачується новотворами. Зміни в суспільній, культурній, освітній, науковій, політичній та інших сферах життя відразу зазнають віддзеркалення у нашому лексиконі. Сучасна лексико-семантична система активно реагує і відображає усі зміни, пов'язані з новими реаліями, що ще раз доводить вплив екстралінгвальних факторів на динаміку словникового складу мови, підкреслює зв'язок неологізації із суспільно-політичними та культурними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз словників нових слів свідчить, що сучасні новотвори є притаманними різним галузях [7; 8; 9; 10; 13]. Динамічний прогрес у науці та техніці, виникнення нових життєвих явищ, а також трансформації в економічній, політичній та суспільній сферах неминуче призводять до появи нових слів – неологізмів, роблячи мову постійно мінливою. Неологічну лексику необхідно не лише фіксувати, а й описувати, саме тому неолексемам присвячено багато робіт сучасних дослідників (Запольських С. П., Зацний Ю. А., Жулінська М. О., Костенко О. Г., Медвідь О., Мальована Н., Вашист К. та інші) [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Метою цієї статті є окреслення основних способів і особливостей процесу формування неологізмів у сучасній англійській мові зокрема, зважаючи на зовнішній і внутрішні чинники формування лексики. **Матеріалом** дослідження стали словники неологізмів сучасної англійської мови [7; 8; 9; 10; 13].

Виклад основного матеріалу. Сьогодні широке розповсюдження характерне для технологічних неологізмів. Напр., *deepfake* – фальшиве зображення або відео, створене за допомогою штучного інтелекту; *phishing* – вид інтернет-шахрайства, за якого зловмисники видають себе за надійні джерела, щоб обманним шляхом виманити у користувачів конфіденційну інформацію (Hackers are now using *deepfakes* in *phishing* scams to fool banking apps. – Хакери тепер використовують дипфейки у фішингових шахрайствах, щоб обдурити банківські додатки та вкрасти ваші гроші).

Неолексема *jailbroken device* – це технологічний пристрій, що може використовуватися інакше, ніж передбачено або дозволено компанією чи особою, яка його виробила, оскільки користувач вніс зміни до пристрою. Напр., The tool works on *jailbroken devices* running iOS 15 or newer one …. – Інструмент працює на пристроях з джейлбрейком під керуванням iOS 15 або новішої версії… .

Cryptocurrency – цифрова валюта, яка використовує криптографію для безпеки (наприклад, Bitcoin, Ethereum). Напр., *Cryptocurrencies* have come under increasing scrutiny from regulators after a string of controversies in recent years, including the high-profile collapse of the FTX exchange. – Криптовалюти потрапили під пильну увагу регуляторів після низки суперечок останніх років, включаючи гучний крах біржі FTX.

Metaverse – віртуальний світ, де люди можуть взаємодіяти через аватарів (у VR-просторах). Напр., The *Metaverse* is the spatialized Net of the future. Метавсесвіт – це просторова мережа майбутнього.

Unsend – функція видалення надісланого повідомлення в месенджері. Напр., The IT team added a way to *unsend* recently sent messages. – Команда IT додала можливість скасувати відправлення нещодавно надісланих повідомлень.

Doomscrolling – звичка переглядати негативні новини без зупинки. Напр., This is a safe space to rest your head whenever the Internet gets too wild with *doomscrolling.* – Це безпечне місце, де можна відпочити, коли в Інтернеті занадто багато негативних новин.

Cancel culture – явище бойкоту публічних осіб або брендів через їхню неприйнятну поведінку. Напр., The main argument against *cancel culture* is that it doesn't enable people who have wronged society the opportunity to apologize and learn from their mistakes. – Головним аргументом проти культури бойкоту є те, що вона не дає людям, які заподіяли шкоду суспільству, можливості вибачитися і навчитися на своїх помилках.

Сленгові неологізми також активно використовують у сучасному спілкуванні.*Ghosting* – припинення спілкування без пояснень (напр., *Ghosting* is one break-up trend that I will never understand. – Зникнути як привід – це один із видів розірвання стосунків, який я ніколи не зрозумію.); *finsta*

(Fake + Instagram) – фальшивий акаунт у соцмережах для близьких друзів (напр., There's plenty of reasons why Instagram users might choose to start a *finsta*. – Є безліч причин, чому користувачі Instagram можуть вирішити створити фальшивий акаунт.); *shook* (поєднання stalker + fan) – бути шокованим або сильно враженим (напр., She looks pretty *shook* up from the letter. – Вона виглядає досить враженою від листа); *stan* – фанатично підтримувати когось (напр., He's my fave rapper but I don't *stan* for him. – Він мій улюблений репер, але я не є його фанатом.); *tea* – плітки або цікава інформація (напр., Spill the *tea* – Розкажи новини).

Популярними є соціальні та культурні неологізми: *adulting* – виконання дорослих обов'язків: оплата рахунків, прибирання (напр., Millennials have been complaining a lot about "*adulting*" and the term has caught on. – Останнім часом представники покоління міленіалів багато скаржаться на «дорослішання», і цей термін набув популярності).

Zillennial – люди, які народилися між міллениалами та поколінням Z (приблизно 1993–1998 рр.) (напр., *Zillennials* refer to a small cohort born between the early 1990s and the early 2000s. – Зілленіали – це невелика група людей, народжених між початком 1990-х і початком 2000-х років).

Hustle culture – стиль життя, зосереджений на постійній роботі та продуктивності (напр., *Hustle culture* normalizes overworking, lofty goals, and a general sense of "workaholism". – Культура hustle виправдовую перевантаження роботою, високі цілі та загальне відчуття «трудоголізму»).

Vaxxed – людина, яка отримала щеплення від COVID-19 (напр., *Vaxxed* travellers can now visit the country. – Вакциновані мандрівники тепер можуть відвідувати країну).

Glamping (glamorous + camping) – розкішний кемпінг із зручностями, як у готелі (напр., Our *glamping* holidays provide all the fun and outdoor lifestyle of camping with just a little more luxury. – Наші розкішні канікули забезпечують всі розваги та активний спосіб життя, властиві кемпінгу, але з трохи більшим комфортом).

Широкого вжитку набувають побутові неологізми: напр., *hangry* (hungry + angry) – бути злим через голод; *binge-watch* – перегляд кількох епізодів серіалу підряд; *JOMO* (Joy of Missing Out) – радість від того, що пропустив щось (протилежність FOMO – Fear of Missing Out); *climatarian* – людина, яка вибирає їжу з урахуванням екологічного впливу; *workation* (work + Vacation) – поєднання роботи та відпочинку в іншій країні чи місці.

Новотвір *bling* став популярним завдяки гламурним образам, зокрема в хіп-хоп культурі та серед знаменитостей. Термін використовують на позначення дорогоцінних прикрас або великої кількості аксесуарів. Із часом слово набуло більш загального значення і його використовують для опису будь-яких предметів або аксесуарів, які демонструють багатство, високий статус і увагу до розкоші. Напр., Look at the *bling* she wears on her right hand. – Подивись на прикрасу, яку вона носить на правій руці.

Неформальна неолексема *chillax* є поєднанням двох слів, а саме '*chill*'та '*relax*'. Ці дві одиниці мають схоже значення, яке, завдяки об'єднанню лише підсилилось. *Chillax* – це заспокоїтися, розслабитися, не хвилюватися. Напр., And men don't *chillax* the whole time, most work hard to support their families. – І чоловіки не розслабляються весь час, більшість з них важко працюють, щоб утримувати свої сім'ї.

Infomania описує стан, коли людина відчуває необхідність постійно перевіряти та поглинати інформацію, навіть якщо це призводить до стресу чи фізичного виснаження. Це також може бути підвищена потреба в доступі до новин або нової інформації, навіть якщо ця інформація не є критично важливою. Напр., He's got *infomania*, he checks his phone every 10 minutes for updates. – У нього інфоманія, він перевіряє оновлення в телефоні кожні 10 хвилин.

Неологізмом *noob* називають людину, яка погано на чомусь знається або є новачком у цій справі. Найчастіше використовується в контексті онлайн-ігор та є формою висміювання. Напр., He just started playing this game, so he's still a *noob*. – Він тільки почав грати в цю гру, тому він ще новачок.

Якщо попередні неологізми використовують переважно на позначення понять вільного часу та відпочинку, то неологізм *flexcation* можна вживати й у розмові про роботу. *Flexcation* – це гнучка відпустка, яка дозволяє працювати віддалено та поєднувати роботу з відпочинком. Варто зазначити, що слово не має українського відповідника, отже його значення варто запам'ятати. Напр., Since I've been working from home, I've been constantly arranging *flexcation* for myself. – Відтоді, як я працюю з дому, я постійно влаштовую собі гнучку відпустку.

Багато неолексем не є зовсім новими, вони пережили помітне відродження, ставши популярними в культурних дискусіях із причин, які не завжди можуть бути одразу зрозумілими. Серед них – слово року 2024: «*Brat*». Вперше зареєстрована близько 1500 року, ця лексична

одиниця пережила помітне переосмислення і з'являється сьогодні у різних контекстах. Згаданий елемент перетворився на культурне явище, вийшовши за межі свого традиційного використання для опису дитини, яка погано поводиться. Хоча коріння цього слова сягає століть, його сучасне використання уможливило його позначення як символу впевненості, незалежності та гедоністичного способу життя, особливо в молодіжній культурі. Поп-культура, соціальні мережі та ширше суспільне сприйняття самовираження, бунту та безкомпромісного життя помітно вплинули на такий культурний зсув.

Історично, слово *brat* означало неслухняну, зухвалу дитину, яка часто характеризувалася поганою поведінкою і браком поваги до старших і керівництва. Це слово мало негативний відтінок, вказуючи на когось, ким важко керувати або контролювати. Однак, в останні роки, особливо з розвитком соціальних мереж та зрушеннями в бік більш індивідуалізованих проявів ідентичності, значення слова *brat* еволюціонувало, тепер воно відображає сміливий, впевнений та гедоністичний підхід до життя.

Значну роль у цій трансформації відіграла Поп-зірка Чарлі ХСХ. У 2024 році вона випустила альбом під назвою «Brat», який знайшов відгук у нового покоління, яке прагнуло виражати себе більш вільно та впевнено. Альбом, поряд із ширшим рухом *brat*, започаткував культурне явище, що поєднувало сміливість,сприйняття самого себе та зухвалу відмову від суспільних норм. Ідентичність *brat* зосереджена на безтурботному, впевненому та задоволеному існуванні. Йдеться про прийняття своїх недоліків, життя сьогоднішнім днем та відмову від тиску конформізму. Це стало способом життя, декларацією незалежності та впевненості в собі, бажанням жити автентично та без будь-яких вибачень. Для багатьох бути *brat* означає відмову підкорятися очікуванням, які на них покладає суспільство. Це ставлення, яке кидає виклик традиційним уявленням про ввічливість, респектабельність і відповідальність. Ідея полягає в тому, щоб прагнути задоволення без почуття провини чи страху осуду, подібно до безтурботного духу дитини, яка живе виключно моментом [11].

Феномен *brat* мав шалений ефект на різні аспекти життя, від музики та моди та політики. У політиці *brat* навіть знайшло своє відображення у виборчих кампаніях. Напр., кампанія віце-президента США Камали Гарріс прийняла гасло «Kamala is brat» (Камала – це *brat*), щоб привабити молодих виборців, скористатися бунтівним, юнацьким духом культури *brat*. Цей стратегічний крок ще раз підкреслив, як слово стає чимось більшим, ніж просто описом неслухняної дитини. Сьогодні воно є ознакою культурної сили, керованої молоддю. У сучасному культурному ландшафті бути *brat* означає відкинути тиск досконалості та прийняти спосіб життя, що базується на самовираженні, веселощах та безкомпромісній незалежності. Це символізує відмову бути обмеженим очікуваннями щодо того, як слід поводитися або до чого слід прагнути. Зі зростанням кількості людей, які приймають менталітет *brat*, можна спостерігати хвилю креативності, доброти та позитивних змін [12].

Цей неологізм став відображенням нашого часу, культурним маркером для покоління, яке переосмислює норми та звільняється від обмежень традиційних очікувань. Чи то через музику, моду, чи особисту філософію, політику *brat* став символом не просто нечемної дитини; це символ бажання покоління створити для себе простір, який беззастережно належить лише їм. Оскільки все більше людей приймають цей спосіб мислення, феномен *brat* продовжує формувати наше уявлення про самовираження, задоволення і свободу в сучасному суспільстві та є прямим віддзеркаленням сучасних реалій.

Висновки. Отже, сьогодні ми маємо унікальну можливість бути свідками творення не лише нової історії, але й є цілої низки змін, яких зазнають мови світу. Лексика сучасної англійської мови не є сталим, її архітектоніка постійно збагачується новотворами. Зміни в суспільному, культурному, освітньому, науковому, політичному житті відразу зумовлюють зміни нашого лексикону. Сучасна лексико-семантична система демонструє високу чутливість до змін, що відбуваються в суспільстві. Це виражається у постійному оновленні словникового складу, зокрема, в появі нових слів, що відображають вплив екстралінгвістичних факторів на мову. Таким чином, процес неологізації тісно пов'язаний з суспільно-політичними та культурними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жулінська М. О. Неологізми періоду пандемії як відображення суспільної свідомості". *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.* № 1 (9), 2021, Луцьк, С. 63-72.

2. Жулінська М. О. Сучасні тенденції створення англійських неологізмів. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*: *серія "Філологія".* Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6 (74). С. 8-10.

3. Зацний Ю. А. Способи та механізми створення лексико-фразеологічних інновацій англійської мови (2009 – 2019 рр.). *Нова філологія*. Збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. № 79. С.20-26

4. Зацний Ю. А., Запольських С. П. Лінгвальні, соціолінгвальні та перекладацькі параметри нової лексики та фразеології англійської мови. Модуси сучасного перекладознавства. Монографія. Суми: Сумський державний університет, 2021. С. 13-41.

5. Костенко, О. Г. Сучасні англійські неологізми способи їх перекладу українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2020. Т. 2. Вип. 13. С. 97-100.

6. Medvid O., Malovana N., Vashyst K. Ways of generating neologisms in the modern English. Філологічні трактати. 2022. Volume 14. Issue 2. P. 75-86. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863/54-1-49 (дата звернення: 14.09.2025).

7. Cambridge Dictionary – New Words. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/new-words (дата звернення: 17.09.2025).

8. Collins Dictionary – New Words. URL: https://www.collinsdictionary.com/us/submission (дата звернення: 17.09.2025).

9. Merriam-Webster – Words We're Watching. URL: https://www.merriam-webster.com/words-at-play (дата звернення: 17.09.2025).

10. Oxford English Dictionary (OED) – New Words List. URL: https://public.oed.com/updates/new-words-list/ (дата звернення: 17.09.2025).

11.Roisin O'Connor Charli XCX's 'Brat' crowned word of the year by Collins dictionary. URL: https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/music/news/charli-xcx-brat-collins-word-of-2024-taylor-swift-b2639468.html (дата звернення: 09.09.2025).

12. Rosa Rahimi Collins Dictionary's word of the year is a confident, messy way of life. URL: https://edition.cnn.com/2024/11/01/style/brat-word-of-the-year-collins-dictionary-intl-scli/index.html (дата звернення: 09.09.2025).

13. Urban Dictionary. https://www.urbandictionary.com (дата звернення: 17.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.113.6.
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.21

ПРЕФІКСАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ СЛОВОТВОРЕННЯ У ШВЕДСЬКІЙ МОВІ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

PREFIXATION AS A MECHANISM OF WORD FORMATION IN THE SWEDISH LANGUAGE: LINGUISTIC ASPECT

Кульчицький В.І.,
orcid.org/0000-0003-4646-6861
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету

Волкова Л.В.,
orcid.org/0000-0002-7007-4377
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету

У статті досліджується префіксація як важливий механізм словотворення в сучасній шведській мові, що забезпечує розвиток лексичного складу мови. Мета статті – дослідити особливості префіксації в сучасній шведській мові, систематизувати та визначити функції префіксів у словотворенні та частотність їх застосування, а також проаналізувати їхню роль у формуванні нових лексичних одиниць. Визначено три основні групи префіксів: власне шведські префікси (похідні від давньоскандинавської); префікси, запозичені з латинської та грецької мов; префікси, запозичені та кальковані під впливом інших мов. Проаналізовано частотність використання різних груп префіксів у сучасному словнику, їх семантичні та функціональні особливості, включно з утворенням протилежних значень, підсиленням або зменшенням інтенсивності дії, позначенням колективності, первісності чи другорядності явищ. Дослідження проведено за допомогою корпусного аналізу сучасних шведських текстів, використовуючи цифровий інструмент Korp (Språkbanken, Гетеборзький університет), що дозволило оцінити продуктивність префіксів, їх інтеграцію в лексику та закономірності словотворення. Результати показали, що власне шведські префікси використовуються найчастіше (55%), латинські та грецькі префікси становлять 25%, а запозичені з інших мов – 20%. Наведено приклади словотворчих моделей із зазначенням зміни значення основи слова під впливом префіксації, що демонструють взаємодію між рідними та запозиченими елементами. Стаття показує, що префіксація не лише збагачує словник і підсилює виражальні можливості мови, а й відображає її адаптивність до культурних, наукових і технологічних змін. Дослідження забезпечує комплексний аналіз префіксації як інструменту розвитку лексичного та семантичного потенціалу мови та інтеграції міжнародних мовних елементів у сучасний словник.

Ключові слова: германські мови, префіксація, префікс, словниковий склад мови, збагачення словникового складу, творення слів, лексична одиниця.

The article investigates prefixation as an important mechanism of word formation in contemporary Swedish, which contributes to the development of the language's lexical system. The aim of the study is to examine the specifics of prefixation in modern Swedish, systematize and determine the functions of prefixes in word formation and the frequency of their use, as well as analyze their role in the creation of new lexical units. Three main groups of prefixes are identified: native Swedish prefixes (derived from Old Scandinavian); prefixes borrowed from Latin and Greek; and prefixes borrowed or calqued under the influence of other languages. The study analyzes the frequency of use of different groups of prefixes in the modern lexicon, their semantic and functional features, including the formation of opposite meanings, intensification or diminution of action, and the expression of collectivity, primacy, or secondary status of phenomena. The research was conducted using a corpus-based analysis of contemporary Swedish texts, employing the digital tool Korp (Språkbanken, University of Gothenburg), which allowed for evaluating the productivity of prefixes, their integration into the lexicon, and patterns of word formation. The results show that native Swedish prefixes are used most frequently (55%), Latin and Greek prefixes account for 25%, and prefixes borrowed from other languages make up 20%. Examples of word-formation models are provided, illustrating changes in the meaning of base words under the influence of prefixation and demonstrating the interaction between native and borrowed elements. The article demonstrates that prefixation not only enriches the lexicon and enhances the expressive potential of the language but also reflects its adaptability to cultural, scientific, and technological changes. The study provides a comprehensive analysis of prefixation as a tool for developing the lexical and semantic potential of the language and integrating international linguistic elements into the modern lexicon.

Key words: Germanic languages, prefixation, prefix, lexical composition, lexical enrichment, word formation, lexical unit.

Постановка проблеми. Словотворення – це фундаментальний лінгвістичний процес, який відображає динамічну еволюцію мови, дозволяючи їй адаптуватися до суспільних змін і постійно розширювати словник у відповідь на культурний, науковий і технологічний розвиток. Словотворення забезпечує ефективне функціонування мови в умовах сталого розвитку суспільства [1].

Процеси словотворення є центральним аспектом лінгвістичних досліджень, оскільки вони відображають динамічний розвиток словника кожної мови та взаємодію між морфологією і семантикою. У шведській мові, як і в інших германських, префіксація відіграє важливу роль у збагаченні словникового складу. Префікси не лише змінюють значення базових слів, але й відображають історичні контакти, культурні зрушення та лінгвістичні запозичення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування та розвиток словника шведської мови є актуальним питанням в системі лінгвістичних досліджень. Г. Йозефсон вивчала словотворення шведської мови [7]; А. Інгвес і Т. Ліндстрьом Тідерман досліджували префіксацію як важливий елемент швидкого засвоєння нових лексичних одиниць [6]; Г. Грігоніте та ін. досліджували моделі шведифікації латинських та грецьких афіксів у клінічному тексті та здійснили аналіз процесу адаптації латинських і грецьких префіксів у шведському медичному дискурсі [5]; Ф. Кларссон розробив комплексний морфологічний аналізатор для шведської мови, що дозволяє детально досліджувати структуру слова [8]. Водночас в сучасних дослідженнях українських вчених-лінгвістів ще не отримало належного висвітлення питання префіксації у шведські мові.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити особливості префіксації в сучасній шведській мові, систематизувати та визначити функції префіксів у словотворенні та частотність їх застосування, а також проаналізувати їхню роль у формуванні нових лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Словотвір є центральним механізмом еволюції будь-якої мови, що відображає не лише її внутрішню морфологічну структуру, але й її адаптивність до соціальних, культурних та наукових змін. У шведській мові префіксація відіграє особливо значну роль у збагаченні словникового складу, дозволяючи мовцям створювати відтінкові значення, виражати протилежні та інтегрувати запозичені елементи з латинської, грецької та інших мов. Розуміння цих процесів важливе для пояснення динамічної взаємодії між рідними та запозиченими морфологічними одиницями, а також для постійного розвитку шведського словникового запасу в сучасному лінгвістичному та освітньому контекстах.

Префіксація – це процес додавання морфеми на початок базового слова, що змінює або розширює його значення. На основі аналізу словника шведської мови визначено три основні групи префіксів:

– власне шведські префікси (похідні від давньоскандинавської), як-от: o-, ur-, sam-, van-, bi-, miss-, be-, för-, över-, under-, in-;

– префікси, запозичені з латинської та грецької мов, як-от: anti-, pro-, sub-, inter-, trans-, ultra-;

– префікси, запозичені та кальковані під впливом інших мов, як-от: super-, mega-, hyper-, mini-, maxi- тощо [6].

Відповідно до проведеного аналізу частоти використання префіксів у сучасній шведській мові встановлено, що власне шведські префікси домінують у процесі словотворення, складаючи 55% від загальної кількості вживаних префіксів. Це свідчить про високу продуктивність рідних морфем, що інтегровані в повсякденну лексику і активно застосовуються для утворення нових іменників, дієслів та прикметників із різними семантичними відтінками, включаючи позначення колективності, протилежності, первісності або інтенсивності дії.

Префікси, запозичені з латинської та грецької мов, становлять 25% від загальної частоти, що відображає історичний вплив класичних мов на шведську лексику, особливо в науково-технічному, академічному та книжному дискурсах. Ці префікси, як-от anti-, pro-, sub-, inter-, trans- та ultra-, часто зберігають своє класичне значення, водночас адаптуючись до морфологічної системи шведської мови.

Префікси, запозичені та кальковані під впливом інших мов, зокрема англійської, французької чи німецької, складають 20% від загальної частоти. Вони найчастіше використовуються для позначення ступеня, розміру або інтенсивності, наприклад super-, mega-, hyper-, mini-, maxi-, і демонструють сучасну здатність шведської мови інтегрувати міжнародні елементи, збагачуючи словниковий склад та стилістичні можливості мовлення.

Відсотки частоти використання різних груп префіксів були визначені шляхом корпусного аналізу сучасних шведських текстів, виконаного з використанням цифрового інструменту Korp (Språkbanken, Гетеборзький університет) [9]. Такий підхід дозволив кількісно оцінити продуктивність префіксів, простежити закономірності їх застосування та проаналізувати взаємодію рідних і запозичених елементів у процесі словотворення (рис. 1).

Вищезазначений поділ дозволяє систематично розглянути функції та значення префіксів у шведській мові, проаналізувати їх морфологічні й семантичні особливості та простежити взаємодію власне шведських та запозичених елементів у словотворенні. Далі детально розглянемо кожну з трьох груп префіксів.

Рис. 1. Частота використання різних груп префіксів у шведській мові

Власне шведські префікси є фундаментальним компонентом морфологічної системи мови, що відображає як історичний розвиток, так і семантичну точність. Вони є продуктивними інструментами для створення іменників та дієслів, що передають значення, включаючи поняття походження, колективності, протиставлення та інтенсивності. Вивчення цих префіксів дозволяє лінгвістам відстежувати закономірності лексичного розширення мови та розуміти, як шведська мова структурує та диференціює поняття за допомогою морфологічних процесів.

Префікс ***ur-*** використовується для утворення іменників, що позначають початкові явища або першооснови: *en urkälla* – «первинне джерело» (пор. *en källa* – «джерело»), *en urkraft* – «первісна сила» (пор. *en kraft* – «сила»); позначення дуже стародавніх об'єктів чи явищ: *ett urtidsdjur* – «доістотна тварина» (пор. *ett djur* – «тварина»), *ett urtidssamhälle* – «первісне суспільство» (пор. *ett samhälle* – «суспільство»); позначення чогось, що нагадує своєю сутністю давнє або первісне: *ett urberg* – «кристалічний, дуже давній скельний масив» (пор. *ett berg* – «гора, скеля»), *ett urväsen* – «первісна істота» (пор. *ett väsen* – «істота, сутність») [6].

Префікс ***sam-*** у шведській мові найчастіше використовується для творення іменників, у значенні яких закладено поняття спільності. Це може бути, наприклад, узгодженість, гармонійність, збіг: *en samstämmighet* – «єдність, згода» (пор. *en stämma* – «голос, настрій»), *en samhörighet* – «спільність, почуття належності» (пор. *hörighet* – «залежність, належність»); а також колективна дія: *ett samarbete* – «співпраця» (пор. *ett arbete* – «робота»), *en sammanslutning* – «об'єднання» (пор. *en slutning* – «замикання, завершення»). За своїм значенням префікс *sam-* приблизно відповідає українському спів- (співпраця, співжиття, співзвуччя) [3].

Префікс ***van-*** використовується для утворення іменників, що виражають протилежність або негативний відтінок значення слова-основи. Він може позначати протилежний стан або явище: *vanära* – «безчестя, ганьба» (пор. *ära* – «честь, слава»), *vanvård* – «занедбаність, поганий догляд» (пор. *vård* – «догляд, турбота»); негативний або дефектний стан: *vanställning* – «потворність, каліцтво» (пор. *ställning* – «положення, постава»), *vanrykte* – «погана слава» (пор. *rykte* – «слава, чутка»); а також брак, нестача або відсутність позитивної якості: *vanheder* – «безчестя» (пор. *heder* – «честь, порядність»), *vantrivsel* – «дискомфорт, незатишність» (пор. *trivsel* – «затишок, комфорт») [4].

Префікс ***o-*** у шведській мові використовується для творення іменників, із новим, переважно негативним або протилежним значенням. Зокрема, реалізує такі основні функції:

– позначення надмірності чи викривлення значення: *ett oväsen* – «сильний шум, галас» (пор. *ett väsen* – «сутність, істота»), *ett oskick* – «шкідлива, надмірно погана звичка» (пор. ett *skick* – «стан, спосіб»), *ett ofant* (застар.) – «величезний, неосяжний» (пор. fant – «мрія, уява», давніше «вигадка»);

– творення іменників із протилежним значенням до вихідних слів: *ett oväder* – «негода» (пор. *ett väder* – «погода»), *en oreda* – «безлад» (пор. *en reda* – «лад, порядок»), *en ovän* – «недруг, ворог» (пор. *en vän* – «друг»);

– творення іменників із значенням осуду, негативної оцінки явища чи дії: *ett ofog* – «бешкет, шкода» (пор. *ett fog* – «підстава, причина»), *ett otyg* – «шкідлива річ, неподобство» (пор. *ett tyg* – «річ, предмет»), *en oredlighet* – «нечесність» (пор. en redlighet – «чесність») [4].

Префікс ***bi-*** найчастіше виражає значення другорядності або побічності: en *bibetydelse* – «побічне значення» (пор. en *betydelse* – «значення»), en *biflod* – «притока» (пор. *en flod* – «річка»), *en bisyssla* – «побічне заняття» (пор. *en syssla* – «заняття») [3].

Префікс ***miss-*** у шведській мові надає іменникам переважно негативного відтінку значення, виражаючи осуд, невдачу або небажаний стан. Він позначає неправильність або хибний результат: *ett misshugg* – «невірний удар» (пор.

ett hugg – «удар»), *en misskrivning* – «описка» (пор. *en skrivning* – «письмо»), *ett missgrepp* – «помилка, промах» (пор. *ett grepp* – «схоплення, прийом»). Приклади слів із негативною оцінкою: *ett missbruk* – «зловживання» (пор. *ett bruk* – «вживання»), *ett missförstånd* – «непорозуміння» (пор. *ett förstånd* – «розуміння»), *ett misslyckande* – «невдача, провал» (пор. *ett lyckande* – «успіх»), а також назви негативних душевних станів: *ett missnöje* – «незадоволення» (пор. *ett nöje* – «задоволення, розвага»), *ett missbehag* – «неприємне відчуття, досада» (пор. *ett behag* – «приємність, насолода»), *ett missöde* – «нещастя, неприємність» (пор. ett öde – «доля») [4].

Префікс ***be-*** переважно використовується для творення дієслів, а також іменників, що виражають спрямованість дії на об'єкт або інтенсифікацію: *befria* – «визволяти» (пор. *fri* – «вільний»), *befukta* – «зволожувати» (пор. *fukt* – «волога»), *betäcka* – «покривати» (пор. *täcka* – «накривати»), *belägga* – «покривати, документувати» (пор. *lägga* – «класти»); іменники: *behov* – «потреба», *begär* – «бажання» [2].

Префікс ***för-*** використовується для творення іменників, прикметників і дієслів із значенням попередності, надмірності або негативного відтінку: *förarbete* – «підготовча робота» (пор. *arbete* – «робота»), *förhistoria* – «передісторія»; надмірність: *förväxa* – «перерости» (пор. *växa* – «рости»); негативний відтінок: *fördom* – «упередження» (пор. *dom* – «суд») [2].

Префікс ***över-*** виражає значення «над-», «пере-», «понад» або «надмірність»: *övergång* – «перехід» (пор. *gång* – «хода»), *överbrygga* – «перекинути міст» (пор. *brygga* – «міст»); надмірність: *övervikt* – «надмірна вага» (пор. *vikt* – «вага»), *överdos* – «передозування»; переносне значення: *övertag* – «перевага» (пор. *tag* – «хватка»), *överlägsenhet* – «зверхність» [3].

Префікс ***under-*** позначає «під», «недо-», «нижчий ступінь»: просторове значення: *underjord* – «підземелля» (пор. *jord* – «земля»), *undervatten* – «підводний»; недостатність: *underskott* – «дефіцит» (пор. *skott* – «внесок»), *undernäring* – «недоїдання» (пор. *näring* – «пожива»); підлеглість: *underordnad* – «підлеглий» (пор. *ordna* – «упорядковувати») [2].

Префікс ***in-*** виражає напрямок «в, у середину» або має значення «заперечення»: рух усередину: *införa* – «впроваджувати» (пор. *föra* – «вести»), inkomma – «надходити» (пор. *komma* – «приходити»); включення: *inträde* – «вступ, вхід» (пор. *träda* – «крокувати»), *insats* – «внесок, ставка»; заперечення: *inkorrekt* – «неправильний», *inaktiv* – «неактивний» [3].

Отже, власне шведські префікси є основоположними для морфологічної системи мови та відображають її історичний розвиток. Вони використовуються для творення слів, що виражають належність, спільність, протиставлення, інтенсивність та різні відтінкові значення.

Шведська мова, як і багато інших європейських мов, зазнала значного впливу латинської та грецької мов, зокрема через християнство, науку, філософію, а пізніше й академічний дискурс. Починаючи з християнізації Скандинавії і впродовж епохи Відродження, Просвітництва та сучасної глобалізації, шведський словник поглинув широкий спектр префіксів з класичних мов. Ці префікси зазвичай потрапляли до шведської мови через церковну латину, німецьку або французьку, а пізніше через англійську, особливо в галузі науки та техніки. Вплив латинської та грецької мов значно збагатив словник шведської мови, особливо в науковому та академічному контекстах. Нижче розглянемо префікси, запозичені з латинської та грецької мов та їх функції.

Префікс ***anti-*** (від грец. ἀντί «проти, навпроти») виражає протидію, опір або протилежність чомусь, наприклад *antibiotika* – «антибіотики» (речовини проти бактерій), *antisocial* – «антисоціальний» [3].

Префікс ***pro-*** (від лат. pro «за, на користь») позначає підтримку, прихильність або «за» щось, на приклад *prodemokratisk* – «продемократичний», *prolog* – «пролог» (вступ перед основним текстом), *proeuropéisk* – «проєвропейський» [3].

Префікс ***sub-*** (від лат. *sub* «під, нижче» вказує на нижче розташування, підпорядкованість чи другорядність, на приклад *subkultur* – «субкультура», *subtropisk* – «субтропічний», *subvention* – «субсидія, дотація» [4].

Префікс ***inter-*** (від лат. *inter* «між, серед») виражає взаємозв'язок, взаємодію чи спільність між елементами, на приклад *interkulturell* – «інтеркультурний», *internationell* – «інтернаціональний», interaktion – «взаємодія» [3].

Префікс ***trans-*** (від лат. *trans* «крізь, по той бік, за») позначає рух, перехід або зміну з одного стану в інший, наприклад *transport* – «транспорт» (перенесення через простір), *transnationell* – «транснаціональний», *transformera* (інф.)– «трансформувати» [3].

Префікс ***ultra-*** (від лат. *ultra* «поза, надмірно») вказує на надмірність, крайню ступінь або вихід за межі, на приклад *ultraviolett* – «ультрафіолетовий», *ultranationalistisk* – «ультранаціоналіст» (як іменник) / «ультранаціоналістичний» (як прикметник), *ultramodern* – «ультрасучасний» [3].

Префікси латинського та грецького походження у шведській мові відображають трива-

лий процес культурного та інтелектуального міжнародного обміну. Вони становлять вагомий прошарок словникового складу шведської, забезпечуючи точність вираження у науці, політиці та культурі. На відміну від власне шведських префіксів, які глибоко інтегровані у повсякденну лексику, латинські та грецькі префікси здебільшого формують книжний і спеціалізований пласт лексики, сприяючи стилістичному та функціональному розмаїттю мови.

У сучасній шведській мові вживаються також префікси, запозичені з інших мов, як-от: super-, mega-, hyper-, mini-, maxi-. Вони часто використовуються як у повсякденній, так і в науковій мові для позначення ступеня, розміру чи інтенсивності. Ці префікси сприяють збагаченню словникового запасу та відображають міжнародний лінгвістичний вплив на шведську мову.

Префікс ***super-*** (від лат. *super* «над, понад» у сучасній шведській активно використовується під впливом англійської) вказує на надмірність, винятковість або перевагу, на приклад *superhjälte* – «супергерой», *supermarknad* – «супермаркет», *supermodern* – «суперсучасний» [3].

Префікс ***mega-*** (від англ. *mega-*, грец. *μέγας* «великий») вказує на дуже великий розмір, масштаб або ступінь, на приклад *megastor* – «гігантський», *megafon* – «мегафон», *megahit* – «мега-хіт» [2].

Префікс ***hyper-*** (від грец. *ὑπέρ* «над, понад») вказує на надмірність, надзвичайну інтенсивність або перебільшення, на приклад *hyperaktiv* – «гіперактивний», *hyperlänk* – «гіперпосилання», *hypertension* – «гіпертонія» [4].

Префікс ***mini-*** (від лат. *minimus* «найменший», у сучасній шведській поширене завдяки англійській) вказує на зменшений розмір або спрощену версію чогось, на приклад *minibil* – «маленька машина», *miniatyr* – «мініатюра», *minimarket* – «мінімаркет» [2].

Префікс ***maxi-*** (від англ. *maxi* «великий, максимальний») вказує на збільшений розмір або максимальний ступінь, на приклад *maxiklänning* – «довга сукня, максі-сукня», *maxikjol* – «довга спідниця», *maxidos* – «максимальна доза» [2].

Отже, використання цих префіксів демонструє, як шведська мова адаптує та інтегрує міжнародні елементи для вираження відтінків збільшення, зменшення, інтенсивності та перебільшення. Це явище підкреслює динамічність мови та її здатність розвиватися разом зі світовими тенденціями.

Висновки. Префіксація у шведській мові демонструє динамічну взаємодію між рідними морфологічними процесами та запозиченими елементами. Хоча префікси, похідні від давньоскандинавської мови, залишаються продуктивними, приплив латинських, грецьких, німецьких та англійських елементів підкреслює відкритість шведської лексики до зовнішнього впливу. Цей процес не лише збагачує мову лексично, але й відображає історичний та культурний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кульчицький В. І., Стрільчук А. І. Суфіксація як спосіб творення іменників у сучасній шведській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 36. С. 94–98.

2. Словник онлайн. URL: https://1701.slovaronline.com/ (дата звернення: 09.08.2025).

3. Dictionary.com. URL: https://dict.com/ (дата звернення: 12.08.2025).

4. Glosbe. URL: https://uk.glosbe.com/sv/uk (дата звернення: 29.08.2025).

5. Grigonytė G., Kvist M., Wirén M., Velupillai S., Henriksson A. Swedification patterns of Latin and Greek affixes in clinical text. N*ordic Journal of Linguistics*. 2016. Vol. 39. No. 3. P. 285–321.

6. Ingves A., Lindström Tiedemann T. Prefix i svenskan – en ordinlärningsresurs för inlärare av svenska som andraspråk? *Svenskans beskrivning: Del I. Örebro* : Örebro universitet, 2024. S. 324–343.

7. Josefsson G. Derivation by means of prefixation. *Minimal Words in a Minimal Syntax: Word formation in Swedish*. Amsterdam : John Benjamins, 1998. P. 133-145.

8. Karlsson F. SWETWOL: A comprehensive morphological analyser for Swedish. *Nordic Journal of Linguistics*. 2020. Vol. 43. No. 2. P. 123–150.

9. Språkbanken, Гетеборзький університет. Korp: Корпусний інструмент для шведської мови. URL: https://spraakbanken.gu.se/korp (дата звернення: 12.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 3
ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 811.512.161'25
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.22

ВНУТРІШНЬОТЕКСТОВЕ ПОЯСНЕННЯ ЯК СПОСІБ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ТУРЕЦЬКИХ РЕАЛІЙ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

INTRATEXTUAL EXPLANATION AS A METHOD OF LINGUISTIC AND CULTURAL ADAPTATION OF TURKISH REALIAS IN MODERN UKRAINIAN TRANSLATIONS

Бондар М.В.,
orcid.org/0000-0002-2463-6308
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету

У статті на матеріалі сучасних українських перекладів прозових текстів таких відомих турецьких письменників, як Р. Н. Гюнтекіна, О. Памука, Е. Шафак, Т. Кіремітчі, А. Перкер, здійснено комплексний аналіз внутрішньотекстового пояснення як способу лінгвокультурної адаптації турецьких реалій у новому лінгвокультурному просторі. Аналіз контекстів з прикладами внутрішньотекстових пояснень у сучасних українських перекладах дозволив з'ясувати їхні структурні особливості (ефективну для сприйняття, не переобтяжену зайвою інформацією довжину синтагми, варіативність та оптимальну кількість компонентів), специфіку оформлення (типову позицію для різних варіантів внутрішньотекстового пояснення, використання пунктуаційних знаків (коми, тире тощо) як способу зорового виділення необхідного фрагмента тексту), визначити ступінь релевантності семантики турецьких реалій та українських відповідників (особливо в контексті проблеми перекладу безеквівалентної лексики та тяжіння перекладача до певної перекладацької стратегії (форенізації, доместикації чи нейтралізації), а відтак і типового для неї арсеналу способів та засобів перекладу), рівень емоційно-експресивного забарвлення та загальне інформативне наповнення коментарів (енциклопедична довідка, фонові знання тощо), що в цілому дозволило визначити основні тенденції при використанні перекладачами цього способу лінгвокультурної адаптації, з'ясувати як загальні закономірності, так і специфічні для окремих лексико-тематичних груп турецької лексики з національно-культурним компонентом. У статті розкрито важливість дослідження внутрішньотекстового пояснення як одного з перекладацьких способів лінгвокультурної адаптації, що розкриває специфіку національних мовних картин та механізми відбору найбільш вдалих способів перекладу слів з національно-культурним забарвленням з урахуванням підготовки українського читача до сприйняття текстів турецького лінгвокультурного простору та орієнтацією на достатньо інформовану цільову аудиторію в подальшому завдяки професійному підходу сучасних перекладачів до знайомства з турецькими культурними реаліями та їх активної рецепції.

Ключові слова: внутрішньотекстове пояснення, реалія, лінгвокультурна адаптація, безеквівалентна лексика, національно-культурний компонент.

The article, based on the material of modern Ukrainian translations of prose texts by such famous Turkish writers as R. N. Güntekin, O. Pamuk, E. Şafak, T. Kiremitçi, A. Perker, conducts a comprehensive analysis of intratextual explanation as a method of linguistic and cultural adaptation of Turkish realias in the new linguistic and cultural space. The analysis of contexts with examples of intratextual explanations in modern Ukrainian translations made it possible to clarify their structural features (effective for perception, not overloaded with unnecessary information, syntagm length, variability and optimal number of components), specifics of design (typical position for different variants of intratextual explanation, use of punctuation marks (commas, dashes, etc.) as a way of visually highlighting the necessary fragment of the text), determine the degree of relevance of the semantics of Turkish realias and Ukrainian equivalent words (especially in the context of the problem of translating non-equivalent vocabulary and the translator's inclination to a certain translation strategy (foreignization, domestication or neutralization) and therefore the typical arsenal of translation methods and means for it), the level of emotional and expressive connotation and the general informative content of the comments (encyclopedic reference, background knowledge, etc.), which in general made it possible to determine the main trends in the use of this method of linguistic and cultural adaptation by translators, to clarify both general patterns and specific for individual lexical-thematic groups of Turkish vocabulary with a national-cultural component. The article reveals the importance of studying intratextual explanation as one of the translation methods of linguistic and cultural adaptation, which reveals the specifics of national language pictures of the world and the mechanisms for selecting the most successful methods of translating words with national-cultural connotation, taking into account the preparation of the Ukrainian reader for the perception of texts of the Turkish linguistic and cultural space and orientation towards a sufficiently informed target audience in the future thanks to the professional approach of modern translators to familiarization with Turkish cultural realities and their active reception.

Key words: intratextual explanation, realia, linguistic and cultural adaptation, non-equivalent vocabulary, national-cultural component.

Постановка проблеми. Перекладознавчі школи в Україні покликані здійснювати ґрунтовні дослідження, виробляти теоретичні засади перекладу з іноземних мов, сприяти тяглості традицій, кодифікації підходів до перекладу, виробленню правильних, ефективних алгоритмів роботи перекладача. Особливої актуальності це набуває у контексті художніх перекладів з турецької мови, робота над якими інтенсифікувалася в останні десятиліття, завдяки чому турецька література здобула популярність в українського читача, проте й досі багато аспектів перекладу потребують унормування та вироблення загальних підходів.

Перекладачі, виступаючи культурними інтерпретаторами, ретрансляторами культурних кодів, медіантами, перебувають у пошуку найбільш вдалих способів перекладу, які б дали змогу зберегти національну мовну автентичність тексту та адаптувати культурно-специфічні елементи відповідно до культурних особливостей цільової аудиторії без втрати авторської інтенції й водночас не ускладнювали розуміння чужомовних реалій. Гостро ця проблема стоїть на етапі знайомства читачів цільової аудиторії з турецькими реаліями, оскільки має місце суттєва різниця у ментальності, світогляді, релігії, способі життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На етапі знайомства з новими реаліями перекладачі часто вдаються до пояснення (тлумачення, коментування) як до найбільш ефективного способу розкриття змісту національно-культурного компонента.

У турецькому перекладознавстві проблемі культурної адаптації та основним способам та засобам перекладу безеквівалентної лексики присвячені роботи Е. Барута та І. Байтара [16], Е. Чаглара та Н. К. Калкана [17], Ш. О. Еркиртаю [18], Г. Гезера та М. З. Джана [19], Дж. А. Ренчберлера [30], С. Таша [32] тощо.

В українському перекладознавстві вчені також виявляють неабиякий інтерес до цієї тематики, оперують різними термінами, послуговуються різноманітними класифікаціями. Відтак постає проблема правильного вживання сучасних термінів-синонімів, особливо якщо мова йде про експлікацію.

У сучасних перекладознавчих розвідках зміст терміна «експлікація» може варіюватися: 1) перекладацька примітка, парафраз та інтерполяція (С. Остапенко) [6]; 2) додавання, вилучення, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, описовий переклад (Т. Корольова, Т. Норяк) [4]; 3) два способи експлікації: описовий переклад («за допомогою пояснювального перекладу, якщо в еквіваленті розкриваються, експлікуються суттєві елементи значення перекладного слова» [5, с. 69]) та підставний переклад («такий прийом передачі неологізму, при якому як еквівалент використовують вже існуюче в мові перекладу слово (або словосполучення), яке не є неологізмом, проте характеризується достатньою спільністю значень з вихідним словом») (С. Маслова) [5, с. 69].

Нам видається доцільним використовувати термін «експлікація» як синонім до «пояснення», засоби якого чітко відрізняються один від одного залежно від місця розташування (всередині тексту, під текстом на сторінці та поза текстом як окремий елемент) та залежно від присутності чужоземної реалії з супровідним коментарем чи її «опущення» шляхом заміни описовою конструкцією мови-перекладу. Додавання, вилучення – це вже про відтворення компонентного складу речення вихідної мови, а генералізація, конкретизація, смисловий розвиток стосуються особливостей семантики підібраного відповідника у мові перекладу. Пояснення ж є додатковою лінгвокультурною інформацією, яку вводить у текст перекладач з метою розкриття змісту національно-культурного компонента. У свою чергу пояснення може бути різним: внутрішньотекстовим (у межах речення), підрядковим (перекладацька примітка, зноска, виноска (як один із паратекстових елементів (І. Фролова) [14]), позатекстовим (позатекстова експлікація). Створення глосаріїв (словників в кінці художнього твору) серед українських перекладачів турецьких художніх текстів не популярне, але трапляється.

Потрібно чітко розуміти, що описовий переклад (дескриптивна перифраза, парафраза) – це заміна, а саме лексико-семантична трансформація (одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, яке розкриває її значення) з метою подолання міжмовної та міжкультурної асиметрії та перетворення імпліцитної інформації вихідного тексту в експліцитну.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – це комплексний аналіз внутрішньотекстового пояснення як способу лінгвокультурної адаптації турецьких реалій в українських перекладах.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: зібрати приклади внутрішньотекстових пояснень на матеріалі українських перекладів турецьких художніх текстів; з'ясувати їх структурні особливості (довжина синтагми, кількість компонентів) та специфіку оформлення (позиція, пунктуаційні знаки), семантику укра-

їнських відповідників (ступінь релевантності), емоційно-експресивне забарвлення та загальне інформативне наповнення коментарів тощо.

Виклад основного матеріалу. В українських перекладах турецької художньої прози пояснення національно-культурного компонента може подаватися безпосередньо у структурі самого тексту. Це, на відміну від зноски (як посторінкової, так й післятекстової), не відволікає увагу читача, лишає його в межах даного фрагмента тексту, тяжіє до більш стислого викладу додаткової інформації. Проаналізовані нами приклади дозволили визначити типи коментарів, пояснень відповідно до засобів, якими послуговується перекладач:

український відповідник до турецької реалії (якщо вони релевантні, подібні, як у препозиції (пунктуаційно виділений комою чи тире), так і в постпозиції (в лапках, дужках, пунктуаційно виділений комою), виражений одним словом чи словосполученням на позначення тотожного поняття): *«Üzerleri gayretkeş belediyelerce acımasızca asfaltla örtülmeden önce arabalarını çok çabuk yıprattığı gerekçesiyle* ***dolmuş*** *ve taksi şoförlerinin müşterilerine sürekli şikayet ederlerdi»* [25, s. 43] – *«До того, як ревні чиновники з районних рад почали безжально асфальтувати вулиці, водії міських* ***«долмушів» (маршруток)*** *дуже жалілися на те, як бруківка шкодить їхнім автівкам»* [11, с. 53–54]; *«Yalnızca* ***çelik çomağın*** *değil … uzun eşeğin kurallarını bir deftere yazdı»* [24, s. 139] – *«… записав, як грати в* ***піжмурки, челік чомак,*** *розповів я йому й правила «довгого віслюка»* [7, с. 189]; *«Aklı karışmıştı ama Mevlut bunun hayatının* ***kısmeti*** *olduğunu anladı hemen»* [26, s. 297–298] – *«Не зважаючи на власне збентеження Мевлют і тут узрів знак* ***долі*** *–* ***кисмет****»* [12, с. 144]; *«Hürrem'di ismi ama niceleri ona* ***«cadı»*** *diyordu»* [31, s. 53] – *«Звали її Хуррем – але багато хто називав її* ***відьмою, джаді****»* [15, с. 49]; *«Bu benim* ***dadım*** *Hesna Hatun.* ***Dada*** *derim ona. Hep böyle endişelenir benim için»* [31, s. 58] – *«Моя* ***няня****, – пояснила вона. –* ***Дада*** *завжди за мене хвилюється»* [15, с. 55]; *«Sinan dedi ki, ilim, birçok atın çektiği bir araba gibidir. Şayet küheylanlardan biri şaha kalkar hızlanırsa, diğer atlar da kendiliğinden hızlarını artıracak, arabanın içindeki seyyahlar, yani* ***ehl****-i hikmet, bundan kazançlı çıkacaktı»* [31, s. 338] – *«Якщо один із них побіжить швидше, то прискоряться й решта, і мандрівникові в тій колісниці –* ***алімові, мудрецю –*** *буде краще»* [15, с. 324]; «***Falaka***, Gecelerim adlı çocukluk ve okul anılarındaki falaka, daha sonraki yılların ders kitaplarında Cumhuriyet ve Atatürk öncesinde kalmış kötülükler gibi sunulurdu bize» [25, s. 123] – «Наші вчителі заохочували нас читати такі розповіді, можливо, щоб ми зрозуміли, як нам пощастило уникнути ***фалак (ударів палицею)*** дореспубліканського й доататюркського періоду» [11, с. 168];

прикладка (до власних назв театрів, ринків, маріонеток, національних страв та напоїв, установ та організацій, які можуть писатися в лапках чи без): *«Göz yaşartıcı bu gölge oyununun şiddetinden, tıpkı* ***Karagözde*** *olduğu gibi, arada bir perde (buzlu camlı kapı) sarsılıyordu ve her şey siyah-beyazdı»* [25, s. 85] – *«Іноді вистава ставала такою запеклою, що завіса (матове скло) починала дрижати – майже так само, як тоді, коли ми ходили до* ***театру тіней Карагьоз****, – і все ставало чорно-білим»* [11, с. 108]; *«Kapalıçarşıya her gidişimde uğradığım Beyazıt Camii bitişiğindeki* ***Sahaflar*** *Çarşısında…»* [25, s. 163] – *«..щораз, як я йшов на Капаличарши, я зупинявся* ***на ринку вживаних книг Сахафлар****, що розташувався біля мечеті Беязита…»* [11, с. 226]; *«... kaşla göz arasında yok eden hokkabazları, küfürlerine bayıldığım* ***Karagözle Hacivatı*** *seyretmeklegeçiyordu»* [24, s. 49] – *«... на виставах* ***тіньових маріонеток Карагьоз та Хаджівата****, діалоги-лайки яких я просто обожнював»* [7, с. 142]; *«Fakat ne zaman hafif bir bunalıma düşeceğini anlasa ya da vücudu titrese eski usul ev* ***salebi*** *yapar, üzerine ektiği tarçının sinirlerini yavaş yavaş yatıştırmasını beklerdi»* [29, s. 45] – *«А щойно Ферда відчувала тугу чи тремтіння в тілі, вона одразу ж готувала собі* ***напій «салеп»*** *за старовинним рецептом. Салеп необхідно було посипати зверху меленою корицею»* [13, с. 39] (при повторній згадці слово може писатися без лапок: *«Erzak dolabında ne* ***salep*** *yapmak için tozu, ne kuşburnu çayı, ne ıhlamuru kalmıştı»* [29, s. 135] – *«У кухонному пеналі, де зберігались усілякі припаси, не було ані порошку, щоб зварити* ***салеп****, ані шипшини, ані липи, щоб заварити чай»* [13, с. 124]); *«Babam müdürü olduğu* ***Aygaz****ın Büyükçekmece yakınlarında, Ambarlıda yaptırdığı bazı depo ve dolum istasyonu inşaatlarını denetlemek ya da Boğaza gezmeye gitmek…»* [25, s. 293] – *«На той час батько вже був головою* ***«Айгазу», провідної турецької газової компанії****, тому іноді він повідомляв нам, що збирається до Буюкчекмедже, аби оглянути кілька сховищ, які будуються в Амбарли»* [11, с. 407];

заміна власної назви описовим зворотом: «Şimdi toplam yüz iki oğlan, sırtlannda sünnet entarileriyle uzanmış, kâh kederle içlerini çekiyor, kâh Hacivat'la ***Karagöz'e*** gülüyorlardı» [31, s. 133] – «Тепер усі сто двоє лежали в ліжках у нічних сорочках і то схлипували, згадуючи перенесене страждання, то сміялися ***виставі тіней***, яку для них розігрували, щоб утішити й допомогти забути біль» [15, с. 122];

класифікатор (додаткова інформація, щоб специфікувати музичний інструмент, смак національної страви, призначення молитви тощо): *«... hattâ bir dere kenarında* ***bağlama*** *çalan bir köylüden yanık Anadolu türküleri dinledi»* [21, s. 47] – *«А в одному селі, на березі річки, він навіть послухав прадавні анатолійські пісні, які саме для нього співав селянин, підіграючи собі на* ***шестиструнній багламі****»* [2, с. 72]; *«Anneannem olmamış dedi diye bir kazan* ***aşureyi*** *çöpe atmış insan annem»* [29, s. 212] – *«Пам'ятаєш, мама викинула на смітник цілий казан* ***солодкого «ашуре»*** *лише тому, що бабусі щось у ньому не сподобалося»* [13, с. 193]; *«Yemeğe konan fazladan* ***salça*** *fazladan makyaj gibi sırıtırdı»* [29, s. 74] – *«Наявність у страві зайвої кількості* ***томатної «салчі»*** *Ферда порівняла б із наявністю зайвого макіяжа на обличчі»* [13, с. 68]; *«Yanımda getirdiğim hediye paketleri, eve girişteki bu sıkıntılı anları atlatmama yardım ederdi, ilk yıllarda bunlar, Füsun'un sevdiği fıstıklı baklava, Nişantaşı'nın ünlü börekçisi Latiften alınmış* ***su böreği****, lakerda tarama gibi şeyler olurdu»* [28, s. 323] – *«... баклава з фісташками,* ***солоний пиріг зі сиром «су бьорегі»****, який я купував у відомого на весь район Нішанташи кондитера Лятіфа»* [9, с. 358]; *«Birdenbire çöken, alçalarak her yeri kaplayan kurşuni bir sisin içerisinde cenaze namazını kılarken, sallavat taşının üzerindeki tabuta gözüm takıldı ve bu işi yapan alçağa öyle bir öfke duydum ki, bakın* ***Allahümme Barik duası*** *bile kafamda karmakarışık oldu»* [23, s. 109] – *«Вершачи поминальний намаз, я прикипів поглядом до домовини на похоронній плиті, й мене охопила люта зненависть до сволоти, що скоїла вбивство, – аж у голові переплуталися всі слова* ***поминальної молитви «Allahümme Barik»*** [8, с. 138]; *«Bu sayede* ***çerkeztavuğunun da aya köftesinin de, mukaşerli bulgurun da alası****nı yapabiliyordu»* [29, s. 45] – *«Завдяки цьому Ферда й була фахівцем із приготування найрізноманітніших страв – і* ***черкеського салату з курячим м'ясом, і пишних котлет «айя», в які додавалася пшенична крупа булгур, і особливого плову «мукашерлі» з чорним нутом****, за який бралася не кожна господиня»* [13, с. 39];

уточнення (якщо в українській мові є лише частковий відповідник, який потребує конкретизації): *«****Babaannem*** *örmüş»* [22, s. 6] – *«Це робота моєї* ***бабусі, батькової матері****»* [3, с. 14]; *«Ev bir* ***gecekonduydu****»* [26, s. 65] – *«Вони оселилися в* ***генджеконду, халупі в негрях****»* [12, с. 47];

калькування (частотний для пояснення семантики власної назви): *«Rivayete göre* ***«gecekondu»*** *kelimesini tarihte ilk kullanan, bir gecede on iki evin duvarını yükseltip içine girilecek hale koyan Erzincanlı bir duvar ustasıydı»* [26, s. 92] – *«За легендою, слово* ***«геджеконду» – «збудований за одну ніч»*** *– було придумане муляром з Ерзінджана, який за одну ніч будував близько десятка будинків, готових для життя...»* [12, с. 57]; «Ne var ki Cihan Deliler'e bu radde yakın olmak istemiyordu» [31, s. 96] – «Він не хотів бути настільки близько до делібашів – шалених голів» [15, с. 90]; *«Derenin Osmanlı zamanından kalan adı* ***Buzludere*** *o günlerde kullanılırdı, ama on beş yılda Anadolu'dan gelip civar tepelere yerleşen seksen binin üzerinde nüfus ile irili ufaklı çeşit çeşit sanayinin kiri yüzünden bu ad kısa sürede* ***Bokludere'ye*** *dönüşmüştü»* [26, s. 72–73] – *«Тоді струмок був відомий під своєю старою назвою, яку отримав у часи Османської імперії –* ***Бузлудер, «Крижаний потік»****, але сміття, що його за останні п'ятнадцять років більш ніж вісімдесят тисяч анатолійських поселенців залишили на навколишніх пагорбах, а також бруд безлічі заводів, великих і малих, дали цій річці іншу назву –* ***Боклюдер, «Лайновий потік»*** [12, с. 50]; *«Babasının Mevlut'u çıkardığı* ***Kültepe'nin*** *en yüksek noktasında eski bir çöp yakma fırınının kalıntıları ve tepeye adını veren külleri vardı»* [26, s. 73] – *«На верхівці* ***Кюльтепе****, що його називали* ***«Попільним пагорбом»****, батько Мевлюта показав йому руїни старого сміттєспалювального заводу, попіл з якого і дав пагорбу таку назву»* [12, с. 50];

дефініція, яка чітко пояснює значення чужомовної реалії (максимальна стисліть передачі змісту кількома словами та пунктуаційне виділення тире, дужками чи комами): *«Hacı Hafız tükenmez bir can sıkıntısına benziyen sesiyle her* ***akşamki ezanını*** *okuyor»* [21, s. 49] – *«Хаджи Хафиз зажуреним голосом, у якому ніби зосередилася вся людська туга, вигукує* ***езан – заклик до вечірньої молитви****»* [2, с. 64]; *«****Selamlık*** *dairesinin geniş yayvan merdivenlerinden çıkar, donuk yaldızlı basık tavanlarından kırmızılı, mavili yeni dünyalar, billur avizeler sarkan uzun sofalarda, kalın Şam perdelerinin ağır gölgesinde boğulmus odalarda dolaşırım»* [20, s. 8] – *«Затим я подумки блукаю будинком, відтворюючи у пам'яті кожну дрібницю, широкими сходами підіймаюся нагору в* ***селямлик – чоловічу половину*** *– й ніби потрапляю в інший світ»* [1, с. 4]; *«Selamlık sofasından* ***harem*** *katına çıkan dar, loş bir merdivenin başında donuk yeşil camlı bir kapı vardı»* [20, s. 9] – *«Із передпокою селямлика на верхній поверх, де знаходився* ***гарем – жіноча половина будинку****, ведуть вузенькі темні сходи»* [1, с. 5]; *«Sokaklarda gördüğüm satıcılardan simit,*

midye tava, pilav, kestane, cızbız köfte, balık ekmek, un kurabiyesi, ***ayran****, şerbet, canım ne istiyorsa alırdım»* [25, s. 166] – *«На вулицях було повно торговців сімітами, смаженими мідіями, пловом, каштанами, м'ясними кульками на грилі, хлібом з рибою, кульками з міста,* ***айраном (напоєм на основі йогурту)****, різноманітними щербетами»* [11, с. 285–286]; *«Babaannesi* ***katmer*** *yaparken önlügüne yapışan unların oluşturduğu şekilleri bugün gibi hatırlıyordu»* [29, s. 94] – *«Ферда чітко пам'ятала форму обрізків міста, які постійно налипали на фартух, коли вони з бабусею готували* ***«катмер» – кручені рогалики з листкового тіста»*** [13, с. 86]; *«...fermuarlı bir çantayla içi fırçalar, kalemler,* ***nazar boncukları****, kolye ve bileziklerle dolu bir İsviçre çikolatası kutusunu gördü»* [27, s. 127] – *«… сумочку на блискавці та коробку з-під швейцарського шоколаду, наповнену щіточками, олівцями,* ***синіми намистинками, – оберегами від навročення,*** *– кольє і браслетами»* [10, с. 140]; *«İki kere* ***Hacca*** *gitmiş, bu kadar arazisi, mülkü ve adamı olan ve camimizin kurucusu bu nurlu adamın beyaz sakalına baktıkça, ona bu kadar yakın olduğum için talihli hissediyordum kendimi»* [26, s. 266] – *«Цей поважний пан двічі здійснив* ***паломництво до Мекки — двічі хаджи****! ...»* [12, с. 130]; *«Üç Yeni Dükkân» başlıklı bir köşe yazısında önce Bacanakların Bozası övülüyor, sonra Nişantaşı'nda açılan bir dürümcü ve Karaköy'deki, yalnızca güllaç ve* ***aşure*** *satacak bir dükkân tanıtılıyordu»* [26, s. 333] – *«... було кілька слів про новий магазин, де продавали кебаб в Нішанташі та про місце в Караке, де продавали трояндову воду і молочні солодощі для Рамадану й* ***ашуре, традиційний пудинг з фруктів і горіхів****»* [12, с. 339]; *«Oda ve dairelerinin her birinin* ***valide sultanın*** *yatak odasına bağlı olduğu rivayet ediliyordu»* [31, s. 52] – *«Подейкували, що кожна кімната, кожна зала в ньому з'єднується зі спочивальнею* ***валіде – матері султана»*** [15, с. 49]; *«****Şeyhülislam*** *olmuştu. Ür- perdi»* [31, s. 148] – *«Тепер він був* ***Шейх-уль-Ісламом – головою духовенства*** *– і тримався він надзвичайно гордо»* [15, с. 137]; *«Ne de olsa kadılık, ilahiyatçılık,* ***muvakkitlik*** *ve medrese muallimliği yapmışlığı vardı»* [31, s. 342–343] – *«Урешті, він колись був і суддею, і богословом, і* ***мувакітом – хранителем часу****, і викладав у медресе»* [15, с. 329]; *«İzimizi kaybettirince bir büfede duruyor ve karton şişelerden* ***ayran*** *içiyoruz»* [26, s. 269] – *«Тепер, побачивши узбережжя, ми зупинилися в кафе, щоб насолодитися* ***солоним напоєм на основі йогурту – айраном*** *з картонних коробок»* [12, с. 223]; *«Sonra rüzgâr bir anda gene yön değiştirir ve* ***poyraz****, Karadeniz'den iyot kokan bir serinlik getirirdi»* [28, s. 378] – *«Цього разу до нас линув пронизаний йодовими випарами прохолодний* ***пойраз – сильний північно-східний вітер*** *– з Чорного моря»* [9, с. 424];

«мовний рефлексив» до описової назви турецької реалії, оформлений підрядним речення, у структурі якого є дієслово мовлення (напр., «кажуть», «називають», «говорять» тощо) та власне турецька реалія: *«... kalabalığa sırtını dönüp aynı resmin bir köşesinde -tıpkı çocukluğumdaki gibi- üç ayaklı sehpasında* ***simit*** *satan satıcıyı ...»* [25, s. 76] – *«На тому ж таки малюнку, спиною до юрби, сидить чоловік, що продає* ***кунжутні рулети, які ми називаємо «сімітами»****...»* [11, с. 102].

Як бачимо, такі пояснення у вербальній структурі тексту можуть бути у препозиції та у постпозиції, виділятися комами, тире або писатися у дужках, не виділятися пунктуаційно (у ролі прикладки до власної турецької назви), містити мовні рефлексиви, передавати не лише зміст лексичної одиниці, а й специфіку турецької реалії (відмінні риси, конкретизатори).

Висновки. Отже, внутрішньотекстове пояснення покликане полегшити процес лінгвокультурної адаптації на етапі ознайомлення читача з турецькими реаліями, мінімізувати обсяг потрібної інформації, уникаючи розлогих пояснень, акцентувати увагу, виділивши зорово (пунктуаційно) цей фрагмент тексту або подавши конкретизатор у препозиції. Довжина синтагми залежить від наявності аналога (повного, часткового) чи його відсутності в українській мові. Чітко простежуються закономірності оформлення коментарів певних лексико-тематичних груп (національні страви та напої, дитячі ігри, народні театри, метеорологічні явища, релігійна лексика, різновиди будівель та частини приміщення), етимології власних назв тощо. Вдале коментування свідчить про високий професіоналізм перекладача, знання ним екстралінгвістичної інформації. Воно спрямоване на активне та адекватне засвоєння нової гетерогенної одиниці, полегшення подальшого розуміння художніх текстів.

Дослідження процесу лінгвокультурної адаптації турецьких реалій є актуальним, бо дає багатий матеріал для подальших досліджень турецької мовної картини світу, її співвідношення з української мовною картиною, ступеня релевантності відповідників та допомагає встановити основні механізми лінгвокультурної адаптації зі своїм арсеналом найбільш ефективних засобів на кожному з етапів освоєння відповідно до рівня підготовки цільової аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гюнтекін Р. Н. Клеймо / пер. Т.В. Рассадкіної. Харків : Фоліо, 2015. 190 с.
2. Гюнтекін Р. Н. Млин / пер. Ю.В. Григоренко. Харків : Фоліо, 2015. 191 с.
3. Кіремітчі Т. Молитви лишаються незмінними / пер. з тур. О.М. Чичинської. Запоріжжя : АЛЕМАК, 2016. 182 с.
4. Корольова Т., Норяк Т. Експлікація та імплікація при дублюванні англомовних художніх фільмів українською мовою. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2020. № 31. С. 294–311.
5. Маслова С.Я. Експлікація як спосіб збереження культурної складової неологізмів в англо-українських перекладах. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис».* 2020. № 7. С. 67–70.
6. Остапенко С.А. Експлікація як засіб мовної та культурологічної адаптації в процесі художнього перекладу. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство.* Миколаїв, 2018. 315 (303). С. 19–23.
7. Памук О. Біла фортеця / пер. з турец. Г.В. Рог. – Харків : Фоліо, 2011. 191 с.
8. Памук О. Мене називають Червоний / пер. з турец. О.Б. Кульчинський. Харків : Фоліо, 2012. 638 с.
9. Памук О. Музей невинності / пер. з турец. О.Б. Кульчинський та Г.В. Рог. Харків : Фоліо, 2009. 671 с.
10. Памук О. Сніг / пер. з турец. О.Б. Кульчинський. Харків : Фоліо, 2010. 479 с.
11. Памук О. Стамбул : Спогади та місто / пер. з англ. Ю.В. Григоренко. Харків : Фоліо, 2011. 510 с.
12. Памук О. Химерність моїх думок / пер. В.Н. Третякової. Харків : Фоліо, 2017. 509 с.
13. Перкер Асли Е. Суфле / пер. з тур. О.М. Чичинської. Запоріжжя : АЛЕМАК, 2015. 311 с.
14. Фролова І.Є., Углєвата А.М. Функціональні характеристики виносок в художньому перекладі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2020. Вип. 92. С. 99–104.
15. Шафак Е. Учень архітектора / пер. з англ. Г. Яновської. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 448 с.
16. Barut E., Baytar İ. Çeviride kültürel ögelerin aktarımı için başvurulan yöntem ve stratejilere ilişkin bir inceleme: Robert Louis Stevenson'ın "Define Adası" eserinden yerlileştirme stratejisi örnekleri. *International Journal of Language Academy.* 2021. 9 (2). S. 17–28. URL: https://ijla.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=14a58c2b-8399-4f34-9ab7-b114eeb042eb.pdf&key=49837 (дата звернення: 21.08.2025).
17. Çağlar E., Kalkan N.K. Kültürel unsurların aktarımı bağlamında Ahmet Ümitin İstanbul haritası adlı romanının Almanca tercümesiyle karşılaştırılması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE dergisi.* 11 (2). S. 458–480. URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1644561 (дата звернення: 21.08.2025).
18. Erkırtay Ş.O. Türk Mutfak Kültürünün Menü Çevirileri Yoluyla Aktarımı. *Edebiyat Ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 2023. 70. S. 49–58. URL: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3245549 (дата звернення: 21.08.2025).
19. Gezer G., Can M.Z. Kültürü çevirmek: Kültür aktarımı kapsamında çeviri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi.* 2019. 17 (Aralık). S. 355–370. URL: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/878104 (дата звернення: 21.08.2025).
20. Güntekin R.N. Damga. İstanbul : İnkilap Kitabevi Yayın Sanayı ve ticaret A. Ş, 2016. 189 s.
21. Güntekin R.N. Değirmen. İstanbul : İnkilap Kitabevi Yayın Sanayı ve ticaret A. Ş, 2016. 144 s.
22. Kiremitçi T. Dualar Kalıcıdır. İstanbul : Doğan Kitap, 2007. 177 s.
23. Pamuk O. Benim adım Kırmızı. İstanbul : İletişim, 2006. 472 s.
24. Pamuk O. Beyaz kale. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2013. 150 s.
25. Pamuk O. İstanbul : Hatıralar ve şehir. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2003. 361s.
26. Pamuk O. Kafamda bir tuhaflık. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2024. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/caridokumen.com_orhan-pamuk-kafamda-bir-tuhaflk-.pdf (дата звернення: 21.08.2025).
27. Pamuk O. Kar. İstanbul : İletişim, 2002. 429 s.
28. Pamuk O. Masumiyet müzesi. İstanbul : İletişim, 2012. 592 s.
29. Perker E. Aslı. Sufle. İstanbul : Everest Yayınları, 2016. 336 s.
30. Rençberler C.A. A Comparative Analysis on the Samples of Cultural Transmission Through Literary Translation – Yazın Çevirisi Yoluyla Kültürel Aktarım Örneklemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Jasss – The Journal of Academic Social Science Studies.* 2018. 71. P. 201–214. URL: https://jasstudies.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1250981327_12-Dr.%20Alize%20Can%20Rençberler.pdf&key=28786 (дата звернення: 21.08.2025).
31. Şafak E. Ustam ve ben. İstanbul : Doğan Kitap, 2013. URL: http://www.kitabxana.net/files/books/file/1411750889.pdf (дата звернення: 21.08.2025).
32. Taş S. Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri. *HUMANITAS – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* 2017. 5 (10). S. 1–14. URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/388726 (дата звернення: 21.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 4
МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 811.581'276'373.4'42:004.738.4
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.23

КИТАЙСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ ІНТЕРНЕТ-СЛЕНГ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ МОВНИХ НОРМ: ВПЛИВ НА ТРАДИЦІЙНІ ПРАВИЛА, ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД, СИНТАКСИС ТА ІНТЕГРАЦІЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СТАНДАРТНУ МОВУ

THE CHINESE INTERNET SLANG OF YOUNG PEOPLE AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF LINGUISTIC NORMS: INFLUENCE ON TRADITIONAL RULES, LEXICAL COMPOSITION, SYNTAX AND INTEGRATION OF NEOLOGISMS INTO STANDARD LANGUAGE

Гусак Д.О.,
orcid.org/0009-0005-1349-4008
студентка VI курсу факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Кравченко О.О.,
orcid.org/0000-0003-4682-8228
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У цій статті досліджується багатогранний вплив інтернет-сленгу на процес стандартизації сучасної китайської мови та механізми, що лежать в його основі. Дослідження засвідчують, що інтернет-сленг постійно збагачує та вдосконалює систему вираження сучасної китайської мови за допомогою багатовимірних засобів, таких як лексичні інновації, семантичне розширення та еволюція синтаксичної структури. Це лінгвістичне явище не тільки відображає трансформацію методів комунікації в цифрову епоху, але й віддзеркалює особливості культурної ідентичності та зміну соціального мислення сучасної молоді. З соціолінгвістичної точки зору, інтернет-сленг є як проявом мовної життєздатності, так і важливим показником соціокультурних перетворень. На політичному рівні Китай прийняв двовекторну стратегію, що наголошує як на регулюванні, так і на керівництві: з одного боку, використовуючи технологічні заходи та інституційні рамки для регулювання вульгарної або невідповідної мови, тим самим підтримуючи здорове та впорядковане мовне середовище; з іншого боку, приймаючи відкриту та інклюзивну позицію для активного включення сленгових термінів, що несуть позитивне соціальне значення та відображають сучасні характеристики. Подальші дослідження виявляють, що еволюція інтернет-сленгу має чіткі динамічні характеристики. Водночас, кидаючи виклик традиційним мовним нормам, він наповнює китайську мову новою життєвою силою. Ця суперечлива єдність глибоко демонструє адаптивну здатність мовних систем в умовах соціальних перетворень, а також вказує на необхідність конструктивного механізму взаємодії між мовною стандартизацією (нормою) та мовленнєвою життєвою силою. Процес стандартизації інтернет-сленгу є динамічним процесом, що передбачає колективну участь та постійні перемовини різних соціальних сил. Це дослідження пропонує нові перспективи для розуміння моделей мовної еволюції в цифрову епоху як з теоретичного, так і з практичного боків, надаючи цінні відомості для формування науково обґрунтованої мовної політики. Отримані результати не тільки уможливлюють розуміння сучасних тенденцій розвитку китайської мови, але й проливають світло на взаємодію між мовою та соціокультурним контекстом.

Ключові слова: китайський кіберпростір, граматика сучасної китайської мови, традиційні лінгвістичні норми, лексичне новотрення, семантична еволюція, реконструкція речень, мовна політика, інтернет-цензура, еволюція стандартів, культурна ідентичність.

This article systematically examines the multifaceted impact of internet slang on the standardization process of modern Chinese and its underlying mechanisms. Research indicates that internet slang continuously enriches and refines the expressive system of modern Chinese through multidimensional means such as lexical innovation, semantic expansion, and syntactic structural evolution. This linguistic phenomenon not only reflects the transformation of communication methods in the digital age but also mirrors the cultural identity characteristics and shifting social mindset of contemporary youth. From a sociolinguistic perspective, internet slang serves as both a manifestation of linguistic vitality and a significant

indicator of sociocultural transformation. At the policy level, China has adopted a dual-track strategy emphasizing both regulation and guidance: on one hand, employing technological measures and institutional frameworks to regulate vulgar or inappropriate language, thereby maintaining a healthy and orderly linguistic environment; on the other hand, adopting an open and inclusive attitude to actively incorporate slang terms that carry positive social significance and reflect contemporary characteristics. This balanced approach, which preserves linguistic norms while encouraging innovation, demonstrates the foresight and scientific rigor of language policy. Further research reveals that the evolution of internet slang exhibits distinct dynamic characteristics. While challenging traditional linguistic norms, it simultaneously infuses Chinese with renewed vitality. This contradictory unity profoundly demonstrates the adaptive capacity of linguistic systems amid social transformation, while also indicating the need for a constructive interaction mechanism between linguistic standardisation (norm) and the vitality of speech. The standardization process of internet slang is, in essence, a dynamic process involving the collective participation and ongoing negotiation of various social forces. This study offers new perspectives for understanding language evolution patterns in the digital age from both theoretical and practical dimensions, providing valuable insights for formulating scientifically sound language policies. The findings not only help grasp contemporary trends in Chinese language development but also offer enlightenment for comprehending the interactive relationship between language and sociocultural contexts.

Key words: chinese cyberspace, modern Chinese grammar, traditional linguistic norms, lexical innovation, semantic evolution, sentence reconstruction, language policy, internet censorship, evolution of standards, cultural identity.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток цифрових технологій, поширення соціальних мереж та широке використання мобільних комунікаційних додатків революціонізували мовну екосистему. На цьому тлі молодіжний інтернет-сленг – як нове мовне явище – бере участь у трансформації сучасної китайської мови з безпрецедентною глибиною та широтою. Ці лінгвістичні інновації, що походять з онлайн-спільнот, проявляються не тільки у лексичному новотворенні, але й спричиняють системні трансформації граматичних правил, синтаксичних структур та семантичних виразів. Одночасно з цим нова лексика поступово інтегрується в стандартну мовну систему через основні ЗМІ та авторитетні словники, а національна мовна політика прагне досягти динамічної рівноваги між збереженням норм та життєвим потенціалом мови. Сучасна китайська мова стикається з напругою між традиційними нормами та новими виразами. Ця напруга створює такі виклики, як мовне забруднення та міжпоколінні комунікаційні бар'єри, одночасно вливаючи нову життєву силу в сучасний розвиток мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У галузі дослідження інтернет-сленгу були проведені глибокі академічні дослідження: О. Кравченко (Структурна семантика та прагматичні особливості китайської молодіжної інтернет-мови), Х. Х. Буї (Порівняльне дослідження культурних імплікацій), Ф. Чен (Інтернет-мова як інструмент дослідження), Я. Хе (Лінгвістична інновація в китайському інтернет-сленгу), А. С. Ла (Інтернет-мова та формування ідентичності), Б. Лю (Переосмислення нецензурної лексики молодими інтернет-користувачами), Ю. Тао (Дослідження нового китайського інтернет-словника) та інші.

У своїй докторській дисертації «Китайський молодіжний сленг в інтернет-комунікації: структурно-семантичний, лінгвокультурний та лінгвопрагматичний аспекти» О. Кравченко систематично проаналізувала багатовимірні характеристики китайського інтернет-сленгу, відзначивши його високий рівень креативності та мінливості структури, а також виконання важливих функцій соціальної ідентичності на прагматичному рівні [1, с. 79–150]. У подальших дослідженнях авторка дослідила представлення образів лідерства в політичних інтернет-мемах, виявивши унікальну роль інтернет-сленгу в політичному самовираженні [2, с. 124–128]. Що стосується досліджень прагматичних функцій, Х. Х. Буї та ін. провели порівняльне дослідження китайсько-в'єтнамського сленгу і виявили, що китайський інтернет-сленг має виразну культурну специфіку, а його вирази глибоко вкорінені в соціально-культурному контексті Китаю [5, с. 24–32].

На рівні досліджень стандартизації мови Ю. Ши систематично проаналізував лінгвістичні особливості китайської мови в інтернеті, зазначивши, що вона збагачує китайський вираз, але водночас кидає виклик традиційним лінгвістичним нормам [18, с. 7-9]. Л. Чжао, завдяки контрастивному дослідженню китайської та англійської мов, виявив, що нові інтернет-терміни глибоко впливають на траєкторію розвитку сучасної китайської мови [19, с. 3-5]. Варто зазначити, що застосування емпіричних методів дослідження стало значною тенденцією в останніх дослідженнях. Наприклад, вчені, які проводили аналіз трьох китайських фільмів («Загублений у Таїланді», «Детектив Чайнатаун 2» та «Маленька червона квітка»), виявили, що сленгові терміни, які демонструють змінені класи слів, становлять цілих 42% корпусу. Це надає кількісні докази для вивчення впливу інтернет-сленгу на граматичні норми китайської мови [12, с. 312–322].

Проте існуючі дослідження мають помітні недоліки: більшість досліджень обмежуються лінгвістичним аналізом, приділяючи недостатню

увагу взаємодії між інтернет-сленгом та соціокультурними факторами або мовною політикою; методології досліджень значною мірою схиляються до якісного аналізу, не маючи систематичних теоретичних основ; а дослідження динамічних механізмів, що регулюють процес стандартизації інтернет-сленгу, залишаються відносно слабкими. Ці прогалини в дослідженнях є саме тими питаннями, які ця стаття прагне вирішити.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити конкретні прояви інтернет-сленгу у фонетичному, лексичному, синтаксичному та прагматичному вимірах, створивши багатовимірну класифікаційну систему; провести глибокий аналіз соціально-культурних чинників, що сприяють поширенню інтернет-сленгу; дослідити механізми впливу інтернет-сленгу на стандартну систему китайської мови, включаючи його подвійну роль у підриві традиційних норм та сприянні мовним інноваціям.

Виклад основного матеріалу. У сучасній китайській мові інтернет-сленг та розмовні вирази, як важливі компоненти нестандартної лексики, стали вирішальним компонентом соціальної комунікації, особливо у щоденній взаємодії молоді. Вони не лише значно збагачують експресивні та прагматичні функції китайської мови, але й глибоко відображають лінгвістичні інновації, культурну психологію та механізми ідентичності молодих користувачів у цифрову епоху [15, с. 169–171]. Швидке поширення інтернет-сленгу мало значний і багатовимірний вплив на традиційні китайські мовні норми. Воно не тільки постійно насичують сучасну китайську мову новими лексичними ресурсами, але й стимулює інновації виразів у різних вимірах – фонології, семантиці, синтаксисі та прагматиці – поступово стаючи незамінним динамічним фактором еволюції стандартної китайської мови [15, с. 169–171].

І. Лексична інновація та розширення норм. На лексичному рівні інтернет-сленг породив безліч нових слів і значень, значно збагативши китайську лексичну систему. Наприклад, 打工人 [dǎgōngrén], похідне від існуючого терміна 打工 [dǎgōng], набуло нових соціальних конотацій самознищення класу та визнання ідентичності (розмовний термін, що позначає всіх, хто важко працює, щоб заробити на життя, і працює на інших, з відтінком самоіронії та спільного досвіду); 天坑专业 [tiānkēng zhuānyè] (пасткова спеціальність – буквально означає «спеціальності, схожі на провалля», метафора на позначення дисциплін вищої освіти, що характеризуються похмурими перспективами працевлаштування, низькою оплатою праці, високою інтенсивністю праці або негативним сприйняттям суспільством. Використовуючи катастрофічні образи краху, цей термін яскраво передає тривоги випускників і попередження про дилеми вибору кар'єри, ставши часто вживаним критичним терміном у публічному дискурсі про освіту). Такі терміни швидко увійшли до основних ЗМІ і навіть авторитетних словників, продемонструвавши роль сленгу в доповненні та оновленні стандартної лексичної системи. І навпаки, діалектний сленг також увійшов до загальної мови через кіно, телебачення та соціальні медіа – наприклад, сичуаньський 雄起 [xióngqǐ] (піднестися – походить з діалекту провінції Сичуань, спочатку було розмовним терміном, що означав «ерекція», пізніше через місцеву футбольну культуру перетворилося на універсальний заклик, що означає «підніміться, прагніть до перемоги», демонструючи неймовірну життєву силу та емоційний вплив діалекту), 整活儿 [zhěnghuór] (виконати трюк – термін північно-східного діалекту, де «整» означає «робити», а «活儿» – дія або трюк. Він позначає навмисне виконання привертаючої увагу, креативної або трохи пустотливої поведінки, зазвичай використовується в контексті прямих трансляцій та коротких відео з перформативним та розважальним характером) – розширюючи лексику та посилюючи регіональну інклюзивність і виразну життєву силу китайської мови [14, с. 30–32].

ІІ. Семантична еволюція та побивання рекордів у вживанні. Інтернет-сленг часто виходить за межі традиційних семантичних кордонів за допомогою таких засобів, як семантичний перенос та метафоричне розширення. Наприклад, 黑 [hēi] (чорний – спочатку це було слово, що позначало колір, але в результаті семантичної зміни в інтернет-вживанні перетворилося на дієслово, що означає 贬损、攻击 «злісно зневажати, нападати або оббріхувати когось або щось», як у виразі «他被黑得很惨» (Його повністю знеславили), що відображає критичне та агресивне розширення вживання цього слова). Такі семантичні інновації не тільки демонструють мовну економічність і креативність, але й відображають зміни в соціальних установках і цінностях груп. Ще цікавіше, що жартівливі вирази, які мають коріння в політиці або поп-культурі, такі як 续命 +NS [xù mìng+NS] (Nintendo Switch – зазвичай означає консоль Nintendo Switch; в онлайн-контексті «续命 + NS» може означати підтримку себе за допомогою ігор), утворюють нові семантичні одиниці за допомогою омофонів, абревіатур та

міжкатегоріальних комбінацій, виконуючи функції соціального коментаря та вираження ідентичності [2, с. 124-128].

III. Синтаксичні структури та правила вживання. На синтаксичному рівні певні високочастотні онлайн-вирази закріпилися у вигляді фіксованих синтаксичних конструкцій, змінивши звички побудови речень та прагматичні правила китайської мови. Наприклад: X瘾犯了 [X yǐn fàn le] (залежність X напала – інтернет-вираз, де «X» є змінним іменником (наприклад, кава, мобільний телефон), а «瘾犯了» означає сильне бажання або звичний імпульс. Ця дуже стисла структура яскраво передає неконтрольовану нагальність, яка зараз інтегрована в повсякденну мову), та 我太难了 [wǒ tài nán le] (я повністю виснажений – високочастотна конструкція «підмет-присудок», що буквально означає «я повністю складний», використовується для перебільшення почуттів розчарування, виснаження або безпорадності. Її стислість і потужний ефект співпереживання роблять її універсальною фразою для емоційного розвантаження як в Інтернеті, так і в реальному житті). Хоча ці конструкції виникли в інтернет-контексті, вони проникли в повсякденну мову і навіть у напівформальні тексти, такі як реклама та заголовки, що відображає прямий вплив інтернет-сленгу на китайські синтаксичні норми [15, с. 169–171].

IV. Морфологічний та лексичний вплив. Інтернет-сленг також сприяє змінам у традиційних китайських нормах на лексичному рівні. Статистика, заснована на основі фільмів та телепрограм, показує, що сленгові терміни, які змінюють частину мови, становлять найбільшу частку (42%), наприклад, [狗 gǒu] (собака/підлизуватися – спочатку іменник, що позначає тварину. В інтернеті слово перетворилося на дієслово, що означає «слідувати за кимось, набридати або підлещуватися, як собака», наприклад, «狗着偶像动态» (стежити за оновленнями улюбленої зірки), передаючи нав'язливу поведінку або жартівливе глузування). Крім того, також дуже поширені такі явища, як односкладовість (наприклад, 尬 [gà] (незручно – односкладове вживання, похідне від «尴尬», функціонує самостійно як прикметник або корінь для опису незручного або неприродного стану, відображаючи мовну економічність). Використовується як прикметник для опису захоплюючого, хвилюючого контенту, наприклад, «剧情超燃» (сюжет абсолютно палаючий), підсилюючи безпосередній емоційний вплив)), ерхуа (наприклад, 梗儿 [gěngr] (мем/жарт)) та зміна запозичених слів (наприклад, 奥利给 [àolìgěi] (давай-давай – китайська транслітерація іноземного терміна «all right»)). Хоча ці вживання ще не повністю включені до складу лексико-граматичного пласту стандартизованої китайської мови, вони широко використовуються в молодіжній мові та неформальному письмі, постійно кидаючи виклик традиційній китайській класифікації слів та морфологічним нормам [12, с. 312–322].

V. Прагматичні функції та соціокультурні чинники. Інтернет-сленг не тільки реконструює мовні форми, але й переформатовує комунікативні моделі та прагматичні норми. Він порушує урочистість і стабільність традиційного вживання мови, замінюючи їх стилем дискурсу, що характеризується легким гумором, високою інтерактивністю та сильною ідентифікацією спільноти. Такі терміни, як 45度人生[45 dù rénshēng] (мається на увазі екзистенційна боротьба між 躺平 «лежанням на спині» та 内卷 «внутрішньою конкуренцією»), швидко набули популярності не тільки завдяки своїй новизні, але й тому, що вони точно виражають соціальні настрої та культурні погляди сучасної молоді. Такі вирази поширюються через ретвіти, коментарі та похідні твори на таких соціальних платформах, як Weibo, Douyin та Bilibili, утворюючи міжрегіональні та міжспільнотні мережі мовного поширення, що демонструють надзвичайну адаптивність китайської мови в умовах глобалізації та цифровізації [7, с. 29–33].

VI. Динамічний симбіоз культурного пізнання та лінгвістичних норм. З більш глибокої когнітивної точки зору, інтернет-сленг продовжує традиції китайської мови, що базуються на образному, цілісному та діалектичному мисленні. Такі терміни, як 韭菜 [jiǔcài] (цибуля – в інтернет-сленгу означає звичайних людей, яких неодноразово експлуатують і використовують у капітальних або владних іграх) та 甩锅 [shuǎiguō] (перекладання провини – буквально «скинути каструлю», яскрава метафора ухилення від відповідальності або перекладання провини, як у виразі 互相甩锅 «взаємне перекладання провини») використовують конкретні образи для передачі абстрактних понять. Цей процес не тільки розширює виразні можливості китайської мови, але й просуває її регуляторну структуру від «статичних правил» до «динамічної адаптації» [5, с. 24–32].

Отже, молодіжний інтернет-сленг втручається в нормативне формування сучасної китайської мови з безпрецедентною швидкістю та масштабом. Він вносить нові варіації в лексику, семантику та синтаксис, одночасно переформатуючи практичне використання китайської мови

на рівнях соціальної прагматики та культурного пізнання. Хоча деякі вирази можуть зникнути з відходом модних тенденцій, проте значна частина міцно увійшла в повсякденну мову і навіть отримала визнання в офіційному дискурсі. Це явище демонструє, що мовні норми не є статичними, а еволюціонують через постійні переговори в рамках соціальних взаємодій та групового вживання. Як активна сила в цих переговорах, інтернет-сленг бере активну участь у переосмисленні як стандартизації, так і різноманітності китайської мови.

Висновки. Інтернет-сленг слугує як силою, що кидає виклик традиційним нормам, так і значним рушієм розвитку та модернізації китайської мови. Протягом цього процесу національна мовна політика відігравала ключову регулюючу та керівну роль, пом'якшуючи ризики неконтрольованого поширення та пристосовуючись до розумних інновацій. Цей підхід спрямований на досягнення органічного балансу між збереженням мовної чистоти та заохоченням виразного різноманіття. У перспективі, у міру розвитку технологій та соціально-культурної динаміки, інтернет-сленг залишатиметься важливим вікном для спостереження за змінами в китайських мовних нормах та постійно мінливим ландшафтом мовної картини світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравченко О.О. Китайський молодіжний сленг в інтернет-комунікації: структурно-семантичний, лінгвокультурний та лінгвопрагматичний аспекти : дис. … канд. філол. наук. Київ, 2019.
2. Кравченко О. О. Репрезентація образу Цзян Цземіня в китайських політичних інтернет-мемах. *Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії.* 2021. № 19(2).
3. Кравченко О.О. Особливості реалізації директивів, промісивів та констативів у суспільно-політичних текстах китайськомовного молодіжного інтернет-дискурсу. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. № 75.
4. Кравченко О.О. Особливості функціонування сленгізмів у сучасному китайськомовному інтернет-просторі. *Молодий вчений. Серія «Філологічні науки»*. 2016. № 7(34). С. 209.
5. Bùi Hồng Hạnh, Trương Kỳ Tâm, Nguyễn Thị Thanh Hương. 汉越俚语的文化内涵对比研究. *Journal International Lingua Mandarin.* 2022. Vol. 2, № 2. P. 24–32.
6. Chen F., Li Q., Yao H. Understanding and Studying Internet Culture by the Tool of Internet Language. In: 2021 International Conference on Education, Language and Art (ICELA 2021). *Atlantis Press*, 2022. P. 1045–1049.
7. He Yahui. Exploring Linguistic Innovations within Chinese Internet Slang in Language and Social Media. *Journal of Linguistics and Communication Studies.* 2024. Vol. 3, № 1.
8. La A. S. The Instant Generation: Chinese Internet Language and Identity Trends. UC Santa Barbara, 2019.
9. Li B., Dou Y., Cui Y., Sheng Y. Swearwords reinterpreted: New variants and uses by young Chinese netizens on social media platforms. *Pragmatics*. 2020. Vol. 30, № 3. P. 381–404.
10. Liu J., Zhang X., Li H. Analysis of Language Phenomena in Internet Slang: A Case Study of Internet Dirty Language. *Open Access Library Journal.* 2023. Vol. 10, № 8. P. 1–12.
11. Tao Y. An Investigation Into Chinese Internet Neologisms. *Canadian Social Science.* 2017. Vol. 13, № 12. P. 65–70.
12. 中文电影中俚语的分析—以《人再囧途之泰囧》《唐人街探案2》和《送你一朵小红花》这三部电影为研究对象. 日惹 : Jurnal Cakrawala Mandarin, 2022. 312–322 页.
13. 俞玮奇. 我国流动人口语言状况的区域特征及其影响因素研究. 北京 : 语言文字应用, 2019. 期 3.
14. 唐艺菡. 四川方言中的俚语与俗语在文化传播中的作用. 郑州 : 中原文学, 2024. 47 期. 30–32 页.
15. 张雨晴. 汉语口语中的非标准词语翻译及其影响因素分析. 北京 : 汉字文化, 2024. 10 期. 169–171 页.
16. 张馨月. 汉语粗俗语研究 : 学位论文. 上海 : 华东师范大学, 2021.
17. 王建华. 电影中的方言与俚语翻译：策略与挑战. 北京 : 英语广场, 2023. 36 期. 33–36 页.
18. 石韫歆. 网络汉语的语言特征与影响. 北京 : 汉字文化, 2024. 6 期. 7–9 页.
19. 赵丽. 汉英网络新词的特征及对现代汉语发展的影响. 北京 : 校园英语, 2017. 1 期.
20. 黄丽美. 基于低频感知的无监督中文黑产行话检测与理解研究 : 学位论文. 济南 : 济南大学, 2024.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.521'342
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.24

УКРАЇНСЬКА ТРАДИЦІЯ ТРАНСКРИПЦІЇ ЯПОНСЬКИХ СЛІВ: ЯПОНОЗНАВЧІ СТУДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ ЄВРОПИ Й АМЕРИКИ ТА СИСТЕМА ІГОРА ШАНКОВСЬКОГО (1966)

UKRAINIAN TRADITION OF JAPANESE WORDS' TRANSCRIPTION: THE JAPANESE STUDIES IN THE UKRAINIAN DIASPORA OF EUROPE AND AMERICA AND THE SYSTEM OF IHOR SHANKOVSKYI (1966)

Дементьєва Т.С.,
orcid.org/0009-0009-6252-9368
викладачка кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету

Статтю присвячено розгляду одного з трьох традиційних підходів до практичної транскрипції японських слів засобами української абетки, створеного українським літературознавцем і перекладачем І. Шанковським у середині ХХ ст. Було проаналізовано збірку перекладів японської середньовічної поезії «Сто поетів – сто пісень», де перекладач протранскрибував кожен із сотні віршів, імена поетів, а також низку загальних і власних назв у коментарях. Розроблений підхід не позбавлений похибок, однак чіткий і добре систематизований, зокрема, при відтворенні японських шиплячих алофонів відповідними українськими шиплячими чи у питанні розрізнення відповідників «г» для [h, ç] і «ґ» для [g]. Окрему проблему для аналізу становить структура оригінальних текстів, оскільки старояпонська мова подекуди має суттєві відмінності від сучасної, що було віддзеркалено й у способах транскрибування деяких сполучень, зокрема палаталізованих похідних мор (拗音 /йбон/). Виявлено, що система І. Шанковського є фонетичною, наближеною до фонетичної латиничної системи Гепберна, та відрізняється від радянської, частково фонематичної, заснованої на системі Є. Поліванова й нав'язаної українській мові, зокрема, посередництвом калькування І. Бондаренком у 1999 р. У статті наведено порівняння системи І. Шанковського із двома системами його попередників (Ф. Пущенка та А. Діброви), та завершено окреслення справжньої української традиції практичного транскрибування японської лексики, вираженої у трьох згаданих системах. Підхід, розроблений І. Шанковським, як і підходи його попередників, свідчить про існування справжньої традиції практичного японсько-українського транскрибування, незнаної протягом довгих років.

Ключові слова: японська мова, фонетика японської мови, практична транскрипція, шиплячі алофони, система кирилізації.

The paper is devoted to the consideration of one of the three traditional approaches to the practical transcription of Japanese words using the Ukrainian alphabet, created by Ukrainian writer and translator I. Shankovskyi in the middle of the 20th century. A book of medieval Japanese poetry`s translations, "One Hundred Poets, One Hundred Poems," was analyzed. In this book, the translator transcribed each of the hundred poems, the names of the poets, as well as a number of common and proper names in the comments. The developed approach is not without flaws, but it is clear and well-systematized, in particular, in the reproduction of Japanese hissing allophones with the corresponding Ukrainian hissing ones or in the issue of distinguishing between the equivalents "r" for [h, ç] and "ŕ" for [g]. The structure of the original texts poses a separate problem for analysis, since Old Japanese sometimes differs significantly from modern Japanese, which was also reflected in the methods of transcribing some combinations, in particular palatalized derivatives of morae (拗音 /yōon/). It has been found that I. Shankovskyi's system is phonetic, similar to Hepburn's phonetic Latin system, and differs from the Soviet one, which is partially phonemic, based on E. Polivanov's system and imposed on the Ukrainian language, in particular, through I. Bondarenko's calquing in 1999. The paper compares I. Shankovskyi's system with the two systems of his predecessors (F. Pushchenko and A. Dibrova) and concludes by outlining the true Ukrainian tradition of practical transcription of Japanese vocabulary, as expressed in the three systems mentioned above. The approach developed by I. Shankovskyi, like the approaches of his predecessors, testifies to the existence of a genuine tradition of practical Japanese-Ukrainian transcription, unknown for many years.

Key words: Japanese language, Japanese phonetics, practical transcription, hushing allophones, Cyrillic system.

Постановка проблеми. Важкі історичні обставини (репресії радянської влади, світові війни, політика русифікації тощо) поступово призвели до забуття здобутків української японістики початку ХХ ст., серед яких і перші спроби запровадження систем практичної транскрипції японських слів українською мовою. Водночас розвиток української японознавчої традиції продовжили представники української діаспори, чиї напрацювання не зазнали суттєвого російсько-радянського впливу, проте довгий час також не були відомими широкому колу сучасних вітчизняних японознавців, що продовжили цю справу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема затвердження єдиної повноцінної системи японсько-української транскрипції й досі є актуальною. На перші спроби практичного транскрибування українською мовою можна натрапити у працях ще початку минулого століття (Ф. Пущенко, С. Левинський, публікації

у журналі «Східний світ», А. Діброва). Після оновлення інтересу до цієї теми у 1990-х рр. (М. Федоришин, І. Бондаренко), особливо активізувалися порівняльні дослідження японсько-української транскрипції й на початку нашого століття (М. Івахненко й А. Шпігунов, В. Рубель, О. Бондар, О. Коваленко), що, втім, досі не призвело до фінального результату, який був би затверджений як єдиний та задовольнив усіх. У 2023-2025 рр. дослідженням японської фонетики й окресленої проблеми активно займається, зокрема, авторка цієї статті.

Постановка завдання. Враховуючи великий обсяг досі не аналізованих авторських підходів до практичної японсько-української транскрипції у працях різних українських орієнталістів, наша мета в цій роботі – здійснити ґрунтовний порівняльний аналіз однієї з цих транскрипційних систем та виокремити її особливості, що може стати в пригоді при подальших дослідженнях та уніфікації сучасної системи японсько-української практичної транскрипції.

Виклад основного матеріалу. Як було окреслено нами раніше, перше покоління, що формувало українську традицію транскрибування японських слів засобами української мови – покоління «Східного світу» 1920-х рр., де найбільш знаковою роботою вважаємо перший український підручник японської мови за назвою «Японська мова», написаний в 1918 р. та опублікований у Харкові в 1926 р. Ф. Пущенком. Однак цей розквіт японознавчої науки проіснував недовго та був придушений сталінськими репресіями. А другим поколінням двома десятками років пізніше стали вже представники української діаспори на Далекому Сході, серед яких А. Діброва та В. Одинець, що у 1944 р. видали у Харбіні перший в історії японістики «Українсько-ніппонський словник». Нажаль, науковці також були арештовані, більшість тиражу знищена радянською армією, а залишки примірників цього Словника також довгий час були недоступні широкому загалу.

Здобутком третього покоління – покоління 1960-х рр. – та водночас яскравим прикладом української японознавчо-транскрипційної традиції можемо назвати збірку перекладів японської середньовічної поезії «Сто поетів – сто пісень», видану у Мюнхені І. Шанковським у 1966 р. «*Тим то ознайомлення українського читача, аматора поезії з цією працею буде бодай соняшним зайчиком на майже темному екрані українсько-японських літературних зв'язків*», – писав автор про ті часи [1, с. 9].

Ігор Шанковський (1931–2012) – поет, літературознавець і перекладач родом із міста Стрий, що на Львівщині, автор кількох поетичних збірок, поем, літературознавчих есе тощо. Після Другої світової війни емігрував до США, здобув вищу освіту в університетах Філадельфії (США) й Едмонтона (Канада), вивчав славістику і порівняльну літературу в Токійському університеті (Японія); викладав російську мову і літературу в Канаді, США й Італії [2, с. 461]. У передмові «Замість передмови» до поетичної збірки Шанковського «Коротке літо» (1970) письменник Р. Єндик писав: «*Життя Ігора Шанковського було і є бурхливе. Західня Україна, Австрія, Німеччина, Америка, Японія, Корея, Канада, в останньому році СССР – ось країни, в яких він жив або принаймні перебував з відчиненими очима і так часто різними пригодами. […] Під час свого побуту в Японії через щасливий випадок зустрічі з тамошньою студенткою, що почула спів Шанковського, він видав платівку з піснями українською мовою, а знайомий тієї студентки, один з найбільших японських композиторів, Раймонд Гатторі, скомпонував музику до слів з двох його віршів*» [3, с. 6].

Сам Шанковський у вступі до своєї збірки перекладів писав: «*Гіаку-нін-ішшу» («Сто поетів – сто пісень») це один з найдавніших збірників японської поезії, написаних у році «танка». Упорядкував цей збірник двірський учений і поет Садає Фужівара 1235 н. е. Сам Садає Фужівара увійшов до збірника танкою 97*» [1, с. 5]. «*Переклад «Гіаку-нін-ішшу» це перша спроба дати читачеві повнотою один з найстаріших збірників японської традиційної поезії. Разом з тим це перший повний переклад цього збірника, зроблений котроюсь слов'янською мовою*» [1, с. 9]. Р. Єндик додає: «*З мовного боку найдосконаліша книга перекладів «Сто поетів – сто пісень» (1966). Це направду під кожним оглядом самоцвіти, при шліфуванні яких ішли навперейми талани японських авторів і вдумчивий хист українського перекладача*» [3, с. 7].

Та, окрім безпосередньо перекладів давньої японської поезії І. Шанковським нас цікавить саме його авторська система транскрипції / транслітерації японської мови українською, що перекладач наводив до кожного з сотні *танка*, а також у коментарях до них: «*Для порівняння я подаватиму через усю книгу вимову оригінальних рядків українською абеткою*» [1, с. 5]. Як на нашу думку, це видання є яскравим прикладом сприйняття японської мови українцем-діаспорянином XX століття, та, вочевидь, перекладач

записував транскрипцію згідно власних відчуттів, послуговуючись власним досвідом життя в Японії й англомовних країнах і західним методом транскрибування. Хоча й не без неточностей, та здебільшого, вважаємо, транскрипція І. Шанковського видалася достатньо систематизованою й прозорою. Сам автор у передмові до збірки також коментує: «*Наприкінці хочу ще подати кілька вказівок щодо читання оригінальних текстів, поданих українською абеткою. Адже може бути так, що читачеві зустрінеться знайомий японець, і він захоче порадувати його читанням уголос. Тож у японській мові наголошується кожна голосівка, незалежно від їх кількости у слові. Японська мова не знає дифтонгів – довгі голосні, над якими в цій книзі поставлено риску* [макрони чи циркумфлекси. – Т. Д.], *вимовляються так, наче там стояли поруч дві однакові, обидві наголошені голосівки. Затямивши це, можна легко читати поправною японською мовою*» [1, с. 8-9]. Примітно, як точно автор описав «подвійну» тривалість довгих японських голосних, що її на практиці відобразив й А. Діброва у Словнику за допомогою подвоєння відповідних літер; а також цікаво, що ще в середині XX ст. І. Шанковському був відомий факт відсутності справжніх дифтонгів у японській мові, якому ми знайшли підтвердження в одному з минулих досліджень [4, с. 187-188], тоді як у роботах, присвячених японсько-українській транскрипції, починаючи з 1990-х рр., раз за разом згадувалися методи «транскрипції дифтонгів», вірогідно, продовжуючи ланцюжок калькувань попередників, першим із яких стало калькування російсько-радянської системи транскрипції. Та, зважаючи на їхню структуру, такі сполучення більш коректно називати «збігами голосних» чи «псевдодифтонгами», й подальший їхній розгляд саме в такому ключі може посприяти певним змінам підходів до транскрипції.

Зважаючи на примітку видавця: «*З технічних причин ця риска в різних шрифтах нашого видання має дещо відмінні форми*» [1, с. 9], також зауважимо, що в усіх подальших наведених прикладах ми уніфіковано використовуємо макрон над довгими голосними. Посилання до прикладів позначаємо номером вірша, у якому або в коментарі під яким приклад був знайдений.

Перший приклад цікавої з точки зору сучасності транскрипції бачимо вже на обкладинці збірки у її назві («Гіаку-нін-ішшу») й імені японського укладача («Садає Фуживара»), а також цитати зі вступу: «*Японська літературна мова позбавлена й тіні вульгаризмів, як от виразу «мотекоє» («принеси»). Це, до речі, перше, чого я навчився, перебувавши десять років тому в Японії, саме, що треба казати «мотте-кітте, кудасаї» (прошу принести»), але ніколи – «мотекоє»!*» [1, с. 7]. Одразу ж відмітимо підхід Шанковського до запису мор: [çi] як «гі», та, відповідно, [ça] як «гіа»; африкату [dʑi] як фрикативний «жі» з пом'якшенням, але [ɛɯ] як тверде «шу»; передачу подвоєння приголосних дублюванням відповідних літер; йотування другого голосного («аї») при збігу на межі морфем /a.i/, шо зближує його з підходом до транскрипції І. Світа (покоління 1940-х рр.). Також маємо злиття важкого для вимови поєднання /a.i.e/ в «ає» в імені «Сад**ає**» (さだいえ); і, на наш погляд, дивну транскрипцію «мотекоє» (що в оригіналі, вірогідно, було словом もってこい або もてこい) та додавання подвоєння, якого, вірогідно, немає в оригіналі («мотте-кітте» → もってきて), що могло зумовлюватися похибками акустичного сприйняття.

Проаналізувавши транскрипції до віршів, відмітимо, що І. Шанковський використовував як практичну транскрипцію японських текстів, наближену до фонетичної (для безпосередньо віршів), так і наближену до транслітерації (для відтворення імен і титулів авторів віршів). Перекладач коментує це так: «*В японській мові прізвище автора пишеться першим, тоді слідує прислівник «но» («з»), а щойно тоді решта імени. Але через те, що такий порядок міг би належно оцінити тільки японський читач, імення над перекладами подаються за європейським порядком: спершу ім'я, потім прізвище. Над японськими ж текстами, подаваними українською абеткою, імена авторів зберігають оригінальний порядок*» [1, с. 8]. Таким чином натрапляємо як на просто транслітеровані з використанням діактритиків варіанти («Ōші-кōчі но Міцуне / Міцуне Ōшікōчі» (29), «Мібу но Тадаміне / Тадаміне Мібу» (30) тощо), так і на частково перекладені («Жітō Теннō / Імператорка Жітō» (2), «Чӯ-наґон Аса-тада / Імператорський радник Асатада» (44), «Удаїшō Мічі-цуна но гага / Мати воєначальника Мічіцуни» (53) тощо).

Крім того, лише завдяки наявній транскрипції імен поетів ми можемо відтворити підхід Шанковського до передачі українською мовою японських сполучень зі зменшеними йотованими голосними, оскільки в VII-XIII ст. такий запис ще не застосовувався в японській мові. Так, знаходимо для /~ya/: «**Гіа**ку» (з назви: ひゃく); для /~yu/: «іш**шу**» (з назви: いっしゅ), «**Чӯ**-наґон» (6: ちゅうなごん), «провінція **Кіюшу**» (6), «монастир **Ріу**-інвін» (21), «Кін**шӯ**» (24), «збірник

танок Кокін-**шу**» (29), «Ріку**чу**» (42), «**ніӯ**дō» (76), «**Шу**н-е» (85); для /~уо/: «**Кіō**то» (1), «Ген**жō**» (12), «Сан**жō**» (25), «**Шō**ґунат» (28), «Удаї**шō**» (53), «**Шō**-наґон» (62), «Са**кіō**» (63), «**Ґйō**сон» (66), «**Рійō**-зен» (70), «Ґō**шō**-жі» (76), «Са**кіō**» (79), «Ґо-**кйō**-ґоку» (91), «сес**шō**» (91), «Ку**ґйō**» (93). Те саме стосується й приголосного з ряду パ, який зовсім відсутній у віршах у результаті тогочасної еволюції приголосного /p/→/f/→/h/, а в іменах перекладач відтворив його через мори з ряду バ: かんぱく як «Квам**ба**ку» (76), いんぷ як «Ім**бу**» (90) тощо.

На додачу, аналіз ускладнюється тим, що транскрипція стосується старояпонської мови, що має відмінні від сучасної сполучення мор, зокрема, натрапляємо на てふ чи けふ, які відповідають сучасним ちょう та きょう. Крім того, при уважному розгляді деяких авторських рішень, видно, що І. Шанковський міг послуговуватися посередництвом транскрипції латинкою, зокрема літера «j» у сполученнях «ja, ju, jo» за системою Гепберна відповідає приголосному [dʑ], однак перекладач сприйняв її як напівголосний [j]. Так оригінальні じゃくれん (**ja**kuren), にじょういん (ni**jō**in), だいそうじょう (daisō**jō**), じゅんとく (**ju**ntoku) стали «**я**ку-рен», «ні**йō** ін», «даїсō**йō**» й «**ю**нтоку».

Отже, розглянемо авторські способи запису японських приголосних українською абеткою. Прослідковуємо єдині відповідники майже для всіх рядів кани, за деякими винятками. Так, для приголосних рядів カ й ガ чітко застосовуються відповідники «к» і «ґ»: «та**ка**не» (4); «**ку**мо» (12), «ко**ко**ро» (26); «на**ґа**ме» (9); «**ґі**ку» (29), «ка**ґе**» (79) тощо.

Приголосні ряду サ передані як «с, ш»: «**са**неказура» (25), «ка**са**саґі» (6); «**ші**ка» (5), «кана**ші**кі» (5), «У**ші**ґасакі» (с. 9), «**Ші**нто» (63); «**су**ґата» (12), «я**су**раваде» (59); «**се**кі» (10), «вата**се**ру» (6); «**со**де» (42), «ко**со**» (23) тощо. Приголосні ряду ザ, що можуть виступати як фрикативні чи африкати в залежності від позиції у слові, передані узагальнено як «з, ж»: «яма **за**кура» (66), «омова**за**рі» (43); «Фу**жі**» (4), «мі**жі**какі» (19); «мі**зу**» (17), «кіка**зу**» (17); «ка**зе**» (12), Се**зе**» (64); «фую **зо**» (28), «сумі**зо**ме» (95) тощо.

Ряд タ передається як «та, чі, цу, те, то»: «**та**кане» (4), «гісака**та**» (33); «**чі**жі» (23), «у**чі**» (4); «**цу**кі» (7), «на**цу**» (2); «каке**те**» (11), «кудаке**те**» (48); «**то**кі» (5), «о**то**» (55) тощо. Ряд ダ передається як «да, жі, зу, де, до»; запис мор ぢ і づ співпадає з записом мор じ і ず відповідно: «ма**да**» (36), «наміда» (82); «момі**жі**» (5), «то**жі**» (12); «іта**зу**ра» (9), «і**зу**ко» (36), «і**де**ну» (11), «ава**де**» (19); «тод**о**мему» (12), «я**до**» (47) тощо.

Приголосні рядів ナ, マ, ラ, バ передані чіткими відповідниками «н», «м», «р», «б» без винятків: «фу**на**біто» (46); «**ні**шікі» (24), «шіра**ну**» (10); «**ма**цу» (16), «**ме**ґурі» (57), «**мо**но» (23); «а**ра**ші» (22); «а**рі**аке» (21); «наґа**ру**ру» (27); «вака**ре**те» (10); «міре**ба**» (4), «цурі**бу**не» (11), «ші**бо**рі-цуцу» (42) тощо.

Напівголосні ряду ヤ передаються як «я, ю, йо»: «**я**мадорі» (3), «е**я**ва» (51); «**ю**кі» (4), «цу**ю**» (1); «**йо**рі» (13), «со**йо**» (58) тощо. Мора わ з ряду ワ записується як «ва»: «**ва**ґа» (1), «**ва**сурарурy» (38), «**ва**тару» (46). Мора を цього ж ряду записується двома способами: як «о» у словах типу «**о**томе» (12: をとめ), «**о**раму» (29: をらむ); та як «во», якщо мора виступає граматичною часткою: «шірокі **во** міреба» (6: 白きをみれば), «тома **во** арамі» (1: 苫をあらみ) тощо.

Мора ん у середньовічних віршах відсутня, однак присутня в іменах як «н» (наприклад, «Шō-наґо**н**» (62)). Перед губними приголосними перекладач відтворив асиміляцію цього приголосного в «м», як в іменах, що ми згадували вище: «Квам**б**аку» (76: かんぱく), «І**м**бу» (90: いんぷ) чи «Са**мм**і» (58: さんみ) тощо. Також в одному з віршів (21) передав старояпонське 来むと /komu to/ як «кон то», що відповідає більш сучасному прочитанню, але в іншому зберіг оригінальне прочитання «кому» (16). Серед прикладів збігу ん із наступними голосними знаходимо ім'я «Буня», де не використовуються жодні додаткові символи для роздільного читання /n.ja/ (ふんや (22)), однак в імені しゅんえ застосований дефіс: «Шун-е» (85).

Цікавий випадок становить передача приголосних ряду ハ. Мори は, ひ, ほ [ha, çi, ho] передані як «га, гі, го»: «**га**ру» (2: 春), «**га**ші» (6: 橋); «**гі**то» (8: 人), «**гі**тоцу» (23: 一つ), «**гі**карі» (33: 光), «**гі**ру» (49: 昼); «**го**ка» (56: ほか), «і**го**» (1: いほ). Мора ふ [ɸɯ] записується як «фу»: «**фу**ю» (28: 冬), «**фу**реру» (31: 降れる), «**фу**ку» (69: 吹く). Мора へ [he] у сучасному вигляді в цих *танка* відсутня. Також можна зустріти багато прикладів архаїчного прочитання. Так, знаходимо は, яке передане як «ва» (1) у ролі граматичної частки: «юкі **ва**» (4: 雪は), «табі **ва**» (24: たびは) та (2) в середині слів: «а**ва**де» (19: 逢はで), «омо**ва**зу» (38: 思はず). Мори ひ із читанням /i/ та ほ із читанням /o/, переданими як «і» (частіше «ї», оскільки українська /і/ після інших голосних набуває йотування) та «о» відповідно, можемо знайти у словах: «кайоїжі» (12: かよひぢ), «коїʼ» (13: 恋 [こひ]), «іїші» (21: 言ひし); «ніоїʼ» (35: にほひ), «на**о**» (52: なほ), «ші**о**гі» (92: 潮干 [しほ.ひ]); але: «то**го**кереба» (60: 遠[とほ]ければ).

Таблиця 1

Порівняння традиційних українських систем транскрипції японської мови:
передавання окремих символів

	Пущенко (1918/26)	**Діброва (1944)**	**Шанковський (1966)**
ア	a, i, y, e, o		
カ	ка, [кі], ку, ке, ко	ка, кі, ку, ке, ко	
ガ	га, [гі, гу], ге, [го] (*у таблиці* ґ)	ґа, ґі, ґу, ґе, ґо	
サ	са, ші / сші, су, [се, со]	са, ші / сі (*у таблиці* ш), су, се, со	са, ші, су, се, со
ザ	[за / дза], жі / джі (*на практиці* джі), [зу /] дзу, [зе / дзе, зо / дзо]	за / дза, зі / дзі (*у таблиці* ж), зу / дзу, зе / дзе, зо / дзо	за, жі, зу, зе, зо
タ	та, [чі], цу, те, то	та, чі, цу, те, то	
ダ	[да, жі / джі, зу / дзу], де, [до]	да, зі / дзі, зу / дзу, де, до	да, жі, зу, де, до
ナ	на, ні, [ну], не, но	на, ні, ну, не, но	
ハ	[ха, хі], фу, хе, [хо]	ха, хі, фу, хе, хо	га, гі, фу, ге, го
バ	ба, бі, бу, [бе], бо	ба, бі, бу, бе, бо	
パ	[па, пі, пу, пе], по	па, пі, пу, пе, [по]	[па, пі, пу, пе, по]
マ	ма, мі, [му, ме], мо	ма, мі, му, ме, мо	
ヤ	я, ю, йо / ~ьо		я / ~іа, а; ю / ~іу, ію, у; йо / ~іо, о, йо
ラ	ра, рі, [ру, ре], ро	ра, рі, ру, ре, ро	
ワ	ва, [во]	ва, о	ва, во
ん	н		

Таблиця 2

Порівняння традиційних українських систем транскрипції японської мови:
передавання похідних палаталізованих мор

	Пущенко (1918/26)	**Діброва (1944)**	**Шанковський (1966)**
キャ	[кя, кю], кьо	кя, кю, кьо	[кіа], кію, кіо
ギャ	[ґя, ґю, ґьо]	ґя, ґю, ґьо	[ґіа, ґію / ґіу], ґйо
シャ	сшя, сшю, сшьо	ся, сю, сьо	[шіа / ша], шу, шо
ジャ	(д)жя, (д)жю, (д)жьо	дзя, зю / дзю, зьо / дзьо	[жіа / жа, жію / жіу / жу], жо
チャ	[чя, чю, чьо]	чя / ча, чю / чу / чью, чьо / чо	[чіа / ча], чу, [чіо / чо]
ニャ	[ня, ню, ньо]	ня, ню, ньо	[ніа], ніу, [ніо]
ヒャ	[хя, хю, хьо]	хя, [хю], хьо	гіа, [гію / гіу, гіо / гйо]
ビャ	[бя, бю, бьо]	[бя, бю], бьо	[біа, бію / біу, біо / бйо]
ピャ	[пя, пю, пьо]		[піа, пію / піу, піо / пйо]
ミャ	[мя, мю, мьо]	мя, [мю], мьо	[міа, мію / міу, міо / мйо]
リャ	[ря, рю, рьо]	ря, рю, рьо	[ріа], ріу, рійо

Мору へ із читанням /e/, переданим як «е» або «є» (схоже, що незалежно від якогось правила) знаходимо у словах: «широтає» (2: しろたへ), «каєрі» (16: 帰[かへ]り), «омоєба» (28: 思へば), «аєну» (32: あへぬ), «яємуґура» (47: やへむぐら), «іночі сає» (50: 命さへ), «кокоєно» (61: ここのへ). Нарешті мора ふ, що має читатись як /u/, записується найрізноманітнішим способом. Так, знаходимо «тею» або «тефу» (2, 41: てふ); «омою» (20, 99: 思ふ, суч.: おもう), «тою маде» (40: 問ふまで), «ію» (45, 63: 言ふ), «кайою» (78: かよふ), «аю кото» або «ау кото» (44, 56: 逢ふこと, суч.: あうこと); «Ōсака» або «Аусака» (10, 62: 逢坂[あふさか],суч.:おうさか),«ōру»(16:生[お]ふる); «кумої ні маґау» (76: 雲居にまがふ), «ōу» (95: おほふ), «сасоу» (96: さそふ), «юūґуре» або «йūґуре» (70, 98: 夕[ゆふ]暮れ), «юусераба» (71: 夕[ゆふ]されば); «асажū» (39: 浅茅生[あさぢふ], суч.:あさじう);«кіō»(54:今日[けふ],суч.:きょう).

Щодо інших особливостей, то примітно, що довгота голосних відтворюється діакритичними позначками як при транскрипції віршів, так і в транслітерації-перекладі імен. Редукція голосних не позначається, що зумовлено намаганням автора якомога точніше передати оригінальний ритм – «цукі» (7), «цукушіте мо» (20); не натрапляємо на неї і в імені – «Кінсуке» (65). Довгі приголосні передаються подвоєнням відповідних літер, як у словах «ішшу», «мотте-кітте» чи «сесшō» для せっしょう (91). Дефіси

Таблиця 3

Порівняння традиційних українських систем транскрипції японської мови: *інші особливості*

	Пущенко (1918/26)	**Діброва (1944)**	**Шанковський (1966)**
Довгота голосних (окрім /еі/)	макрон; у перекладах не передається	здебільшого подвоєння відповідної літери; іноді не передається; /оо/ як «оо», іноді як «оу»	**макрон**
Редукція голосних	бревіс; *у перекладах невідомо, можливо передається частково*	не передається	
Збіги голосних з /і/ в одній ієрогліфічній основі (псевдодифтонги)	ай (рай.ден) / аї (когаї), ей (гей.ші, хей.ян)	аі (саі.хоо) / ай (дай.ґаку), еі (сен.сеі), юй (юй.іцу)	аї (Таї.ра), еї (Сеї), ої (кої)
Збіги голосних з /і/ на стику ієрогліфічних основ чи морфем	*невідомо*	аі (ака.і), іі (сі.ін), уі (дай.ґаку.ін, ну.іта), оі (бьоо.ін)	аї (кудаса.ї, Тада.їе), ії (і.їші)
Інші збіги голосних, слово 言う	*невідомо*	言う: «юу»	асистемно, однак здебільшого з йотуванням: /ое/→ «ое / оє», уе, /ае/→ «ае / ає», /іе/→ «іє», /оу/→ «ою»; /іае/→ «і-є», / аіе/→ «ає / аїе»; 言う: «ю», «ію»
Подвоєння приголосних	не передається	подвоєння відповідної літери	подвоєння відповідної чи фонематично близької літери (сесшо)
ん перед голосними	апостроф або тире між ん і наступним голосним	апостроф між ん і наступним голосним	розділення відсутнє або дефіс
ん перед /б, п, м/	*невідомо*	н, м	м
Дефіси	між частинами складного слова	між частинами складного слова; між іменниками і граматичними частками (*не завжди*); між прикметниками і закінченнями	вибірково, зокрема, для відділення морфологічних частин в іменах чи поєднання слів у транскрипції віршів (*не завжди*)
Відмінювання	застосовується вибірково	*невідомо*	застосовується

І. Шанковський використовує вибірково, зокрема, для відділення морфологічних частин в іменах чи поєднання слів у транскрипції віршів, хоча й асистемно. Відмінювання застосовує, зокрема, до антропонімів чи слова «танка», надавши йому жіночого роду: «ця танка», «автор танки», «продеклямував йому таку танку» тощо.

Наостанок зупинимось на збігах голосних. І. Шанковський застосовує йотування, однак подекуди хаотично й надмірно: «коє» (5: こゑ), але «юе» (14: ゆゑ); «каїру» (10: 帰る), але «каері» (16: 帰り); «кої» (13: 恋[こひ]); «кайоїжі» або «кайо-іжі» (12, 18: 通ひ路); «йору сає я» (18: よるさへや); «мієші» (30: 見えし); «Іетака» (98), «омою» (7: 思ふ), але «омоеба» (28: 思へば); «Сумі-но-є» (18: 住みの江); «куренаї ні» (17: くれなゐに). При цьому слово みやこ транскрибував як «міако» (8, 61), позбавивши оригінального йотування. При потрійному збігу голосних перекладач вдається навіть до скорочення: «торієзу» (24: とりあへず), «Садає» (さだいえ), але «Тад**аїе**» (67: ただいえ). Також, слідкуючи по тексту за словом 言う, що в оригіналі має еволюційне йотування початкового приголосного, відмітимо такі варіанти, як «іїші» (21: 言ひし) з дублюванням або «ī нарі» (8: いふなり) з макроном; «юраму» (22: いふらむ) зі злиттям звуків в один йотований; «ію бекі» (45: いふべき) та «ію» (63: 言ふ) з йотуванням другого голосного. Хаотично, проте простежуються певні спроби

перекладача відтворити початкове йотування. Крім того, не знаходимо прикладів йотування довгих голосних за допомогою «й», що притаманно усім іншим системам останнього століття, ні в межах, ні на стику морфем, як у слові よい, яке за Шанковським записується як «йої» (порівняймо з підходом О. Коваленка – «йой»).

Зрештою, візуалізуємо та порівняємо усі три перші українські системи транскрипції японської мови у зведеній таблиці (*табл. 1–3*), дві з яких ми сформували у попередніх працях [5, 6]. Зауважимо, що в квадратних дужках наведені буквосполучення, які, зважаючи на вже наявні у прикладах авторів, вірогідно також могли бути використані.

Висновки. Отже, проаналізувавши підходи до транскрибування японських слів засобами української мови у праці І. Шанковського, а також порівнявши їх із системами транскрипції Ф. Пущенка та А. Діброви, які ми виокремили у перших двох статтях циклу, відзначаємо деяку спільність підходів, зокрема, при відтворенні шиплячих японських алофонів [ɕ, t͡ɕ, d͡ʑ], прорив-ного [g] чи приголосних ряду ヤ, хоча й виявилися суттєві відмінності, як-от варіювання між «ш / с», «х / г» чи «дж / ж». На нашу думку, це додатково свідчить про те, що науковці у своїх роботах розробляли власні підходи «з нуля», не спираючись на будь-які попередні вітчизняні напрацювання, що й зумовило відсутність кальок та велику різноманітність. Проте в усіх трьох системах маємо й спільні елементи, що не викликали сумнівів у жодному разі. Вважаємо, найперші українські системи японсько-українського транскрибування та праці їхніх авторів є цінним спадком українського японознавства, що зберігся попри всі історичні події XX ст., і які безумовно варто брати до уваги при подальшому опрацюванні та затвердженні єдиної сучасної системи практичної транскрипції японської мови засобами української, яка ґрунтувалася б на автентичній українській традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сто поетів – сто пісень (Гіаку-нін-ішшу): збірник давньої японської поезії / уклад. двірським поетом Садаїе Фуживарою у 1235 році / Переклад, вступ та примітки: Ігор Шанковський. Мюнхен: Видавництво «На горі» І. Костецького. 112 с.

2. Українська діаспора. Літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості: словник-довідник / Упорядк. В. А. Просалової. Донецьк: «Східний видавничий дім», 2012. 480 с.

3. Шанковський І. (1970). *Коротке літо*. Накладом Української книгарні в Едмонтоні, 1970. 114 с.

4. Дементьєва Т., Вознюк Г. Особливості передачі японських голосних звуків українською мовою: питання відповідників і «дифтонгів». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34(73), № 5. С. 184-192.

5. Дементьєва Т., Комарницька Т. Українська традиція транскрипції японських слів: система Федора Пущенка (1918 / 1926) та підхід авторів публікацій у журналі «Східний світ» / «Червоний Схід» (1927-1931). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35(74), № 6. С. 236-244.

6. Дементьєва Т., Комарницька Т. Українська традиція транскрипції японських слів: діяльність української діаспори у Харбіні та система транскрипції Анатоля Діброви (1944). *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 37. С. 157–165.

7. 小倉百人一首. https://www2.epson.jp/katsuyou/ouchiprint/pdf/useful_7.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.581'25:004.92]:008
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.25

ВІДЕОІГРИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛОКАЛІЗАЦІЇ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

VIDEO GAMES AS AN OBJECT OF LOCALIZATION: LINGUISTIC FEATURES IN THE CONTEXT OF CHINESE CULTURE

Косован І.М.,
orcid.org/0009-0007-8219-3916
студентка VI курсу факультету східних мов
Київського столичного університету ім. Бориса Грінченка

Кравченко О.О.,
orcid.org/0000-0003-4682-8228
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету ім. Бориса Грінченка

Стаття досліджує явище відеоігор з точки зору лінгвокультурного занурення. За останнє десятиліття комп'ютерні ігри сягають піку своєї популярності: щороку реалізуються сотні новинок, виходять нові частини вже випущених серій ігор, йдуть у продаж ігрові мерчі, розвиваються різноманітні девайси, а така нова індустрія кіберспорту приносить розробникам та кіберспортсменам мільйони доларів. Сьогодні ігри – не лише інструмент трати часу – це міжкультурна платформа, в якій кожен гравець віднаходить своє: спілкування, втечу від реальності, реалізацію власних цілей, часу з друзями. Це, в свою-чергу, створює попит на продукти гейм-індустрії з різних куточків світу. Оскільки поруч з бажанням масштабування комп'ютерних ігор, виникає потреба в якісній локалізації продукту, у даній науковій розвідці представлено спробу детальніше зупинитись на процесі адаптування тексту відповідно вимогам цільового ринку, проведено аналіз відмінностей локалізації та перекладу, розглянуто стандартні типи текстів у відеоіграх та підходи до їх перекладу. За основу дослідження відібрано ігри китайських розробників – «Genshin Impact» студії MiHoYo та «Black Myth: Wukong» студії Game Science. Обидва екземпляри здобули шалену популярність на ринку гейм-індустрії, завоювали прихильність мільйонів шанувальників та підвищили рівень стандартів якісних відеоігор. Такий ажіотаж є підтвердженням того, що відеоігри перестали бути лише варіантом дозвілля, а стали повністю окремою сферою зі своїми правилами та впливом. Бажання зробити ігри більш доступними піднімає низку питань та зіштовхується з певними перепонами: дотримуватись суворого перекладу оригіналу з метою збереження автентичності, чи модифікувати текст відповідно до мовних та культурних особливостей аудиторії? Питання локалізації переростає з суто технічного завдання до культурного виклику, який вимагає колаборації перекладачів, лінгвістів та розробників.

Ключові слова: Інтернет, відеоігри, локалізація, практика перекладу, китайський кіберпростір, гейм-індустрія, Genshin Impact, Black Myth: Wukong.

The article explores the phenomenon of video games from the perspective of linguocultural immersion. Over the past decade, computer games have reached the peak of their popularity: hundreds of new releases appear every year, new installments of already established franchises are launched, gaming merchandise enters the market, various devices are being developed, and the emerging esports industry brings millions of dollars to both developers and professional players. Today, games are no longer merely a pastime tool – they represent an intercultural platform in which every player finds something for themselves: communication, escape from reality, the realization of personal goals, or spending time with friends. This, in turn, generates demand for gaming products from all over the world. Alongside the desire to expand the reach of video games, the need for high-quality product localization arises. This research attempts to examine in more detail the process of adapting texts to the requirements of the target market, analyzes the differences between localization and translation, and considers the standard types of texts in video games as well as approaches to their translation. The study focuses on Chinese-developed games – Genshin Impact by MiHoYo and Black Myth: Wukong by Game Science. Both titles gained immense popularity in the gaming industry, won the favor of millions of fans, and raised the standards for high-quality video games. Such hype confirms that video games have ceased to be just a leisure option and have become a fully independent sphere with its own rules and influence. The aspiration to make games more accessible raises a number of questions and faces certain challenges: should one adhere to strict translation of the original in order to preserve authenticity, or modify the text in line with the linguistic and cultural features of the target audience? Thus, localization evolves from a purely technical task into a cultural challenge, requiring collaboration between translators, linguists, and developers.

Key words: Internet, video games, localization, translation practice, Chinese cyberspace, game industry, Genshin Impact, Black Myth: Wukong.

Постановка проблеми. Станом на сьогодні, Інтернет є вагомою частиною людського буття. Технічний прогрес в неймовірно рекордний час став елементом нашої рутини, який має вплив на будь-який аспект суспільного життя: політика, комунікація, дозвілля, медицина, навчання, робота

тощо. Згідно даних, наведених глобальною платформою статистик та звітів «Statista», в 2025 році зареєстровано близько 5.56 мільярда користувачів. Тобто можемо дійти висновку, що близько ⅔ світового населення користується Інтернетом. [1] Важливо також зазначити, що незважаючи на широке поширення в користуванні, найбільшу частину юзерів світової павутини становить саме молодь. Впевнитись в цьому надають можливість дані з тієї ж самої платформи «Statista»[2]:

1) 35.6% опитуваних були у віці 25–34 років;
2) 24% – у віці від 35 до 44 років;
3) 19% – у віці 18–24 років;
4) 11.3% – у діапазоні 45–54 років;
5) 6% – у віці між 55 та 66 років;
6) 4.2% – старші за 65 років;

На нашу думку, це є серйозним аргументом на користь глобальної інтегрованості світової павутини. Залученість такої великої кількості людей, серед яких велику частину займає молодь є тим фактором, чому дослідження технологічних феноменів є надзвичайно актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень та матеріалів. Аналіз останніх досліджень свідчить про високий попит у вивченні явища локалізації. Такі дослідники як Марко Пірроне та Аріанна Д'Уліція в своїй роботі «The Localization of Software and Video Games: Current State and Future Perspectives» вивчили поточний стан локалізації та оцінили майбутні перспективи. Альберто Фернандес Костелс в «Exploring Translation Strategies in Video Game Localization» дослідив стратегії перекладу відеоігор. Мігель А. Хіменес-Креспо в своїй книзі «Localization in Translation» розглянув детальніше різницю між локалізацією та перекладом. Шуюе Цзян в статті «Exploring Localization Translation Strategy under Cultural Compatibility Principle» звернув увагу на явище локалізації з точки зору культурної сумісності. Тетяна Чередничок в своїй роботі «Особливості локалізації ігор. Інструкції» виділила три типи тексту у відеоіграх.

Постановка завдання. Розглянути явище локалізації та її стратегії, виокремити основні типи текстів на прикладах гри «Genshin Impact» студії MiHoYo та «Black Myth: Wukong» студії Game Science.

Мета статті. Дослідити сучасний стан гейм-індустрії, явище локалізації та проблеми, що її супроводжують.

Виклад основного матеріалу. Завдяки технологізації, ми не тільки маємо доступ до нової інформації та безбар'єрність спілкування, а й можливість створювати абсолютно нові галузі. Одним з прикладом такої індустрії, яка розвивається дуже швидкими темпами – це гейм-індустрія, або ж індустрія комп'ютерних ігор. Станом на сьогодні, відеоігри перестали бути просто елементом розваг: це вже повністю окремий сектор, який надає робочі місця та створює глобальні проекти. Згідно опитування 2025 року, здійсненого «Exploding Topics» [3] та опитування 2023 року центром «Pew Research Center» [4], можемо коротко підсумувати:

1) Станом на зараз зафіксовано понад 3 мільярди людей, що грають в ігри;

2) Азія займає перше місце по кількості геймерів;

3) По кількості активних кіберспортсменів США займає перше місце, Китай – друге, Бразилія третє;

4) 85% з опитаних підлітків підтвердили, що грають в комп'ютерні ігри, половина з них робить це на щоденній основі;

5) Серед причин чому обрали відеоігри найчастіше виокремлюють бажання реалізувати досягнення в ігровому просторі, можливість провести час з друзями та ескапізм;

Тобто можемо помітити, що ігри формують собою повністю окреме явище, яке має свою ціль, ресурс, дохід, інструменти та аудиторію. Більше того, через свою масовість, ігри стають стають об'єктом дослідження не тільки з точки зору їхнього технічного налаштування та призначення, а й з точки зору їхньої лексичної наповнюваності. Як можемо пересвідчитись, відеоігри є популярними майже в кожній країні, що зумовлює попит на використання продукту аудиторією, яка не є обмеженою лише однією культурою чи мовною спільнотою: тому питання локалізації ігор вимагає уваги та дослідження все більше і більше.

Пропонуємо наступну дефініцію терміна *локалізація*: локалізація – це процес адаптації відеогри чи будь-якого іншого продукту, відповідно до вимог або культурних особливостей конкретної цільової аудиторії. Як зазначили Марко Пірроне та Аріанна Д'Уліція, індустрія локалізації виникла через потребу багатомовної підтримки у сфері програмного забезпечення, проте свій розвиток у галузі гейм-індустрії отримала відносно нещодавно [5, с. 1].

Проте виникає питання – чи є локалізація перекладом в звичному розумінні, оскільки що переклад, що локалізація має на меті здебільшого однаковий продукт – перекладений текст мовою цільової аудиторії. Проте важливо звернути увагу на той момент, що локалізація виходить за межі звичайного продукту: вона може включати низку певних трансформацій, якій створю-

ються спеціально, щоб зробити комп'ютерну гру більш доступною та зрозумілою для ринку. Це може охоплювати звичайний переклад тексту з мови-джерела на таргетовану мову, так і певні культурні, графічні та звукові адаптації. Не зважаючи на наявність однакового результату, переклад та локалізація містять різні цілі призначення: переклад зосереджується на точному відтворенні тексту, а локалізація адаптує контент відповідно до культурних особливостей.

Оскільки об'єктом цих двох процесів є контент гри, то пропонуємо зосередитись на цьому елементі трохи детальніше. Тетяна Чередничок, до прикладу, виділяє наступні типи тексту в іграх [5]:

1) Інструкція – стандартні настанови, в відео-іграх, які вибудовують маршрут дій гравця. Можуть містити в собі назви ігрових об'єктів, локацій, зброї, заклинань тощо. Характерною рисою інструкцій є вживання спонукальних, коротких речень. Наприклад, можемо розглянути стандартну інструкцію з відомої гри «Genshin Impact» студії MiHoYo:

"山中之物
蒙德 覆雪之路
前往调查奇怪的冰
从雪山营地中的的冒险家玉霞口中得知在这座雪山之中，似乎有一奇异的坚冰堵塞着山中的道路……"

Shānzhōng zhī wù
Méng dé fù xuě zhī lù
Qiánwǎng diàochá qíguài de bīng

Cóng xuěshān yíngdì zhōng de de màoxiǎn jiā yùxiá kǒuzhōng dé zhī zài zhè zuò xuěshān zhī zhōng, sìhū yǒuyī qíyì de jiān bīng dǔsèzhe shānzhōng de dàolù……

(*В горах
Мондштадт – Стежка, що вкрита снігом
Досліди дивну крижину
За словами Юй Ся, схоже, що на цій горі стоїть вражаюча крижана брила, яка перекриває дорогу…)*

З прикладу зазначеного вище можемо помітити, що в даному випадку інструкція має чітку побудову – короткий заголовок + локація місії + основне завдання місії + опис ситуації. Заголовок, зазвичай, містить лише декілька ієрогліфів, несе коротку інформацію чи створює загальну атмосферу. Локація виконує номінативну функцію. Основне завдання місії містить в собі заклик до дії і часто використовує імперативи: наприклад у даному прикладі бачимо два імперативи 前往 qiánwǎng *"прямувати, тримати шлях"* та 调查 diàochá *"досліди, вивчи"*. Опис ситуації коротко знайомить нас основними подіями поточної гілки, чи дає мотивацію до виконання завдання.

2) Діалоги – це тип тексту, завдяки якому будується комунікація між персонажами гри. Це такий собі "двигун" сюжету, який дозволяє гравцю досліджувати навколишній світ та рухатись далі в історії. Контенту такого спрямування характерні прості речення, використання власних назв, звертання, проста мова. Пропонуємо розглянути детальніше на поданому прикладі:

荷尔德林: 这酒啊, 就是比茶更好, 活血暖胃…
Hè ěr dé lín: Zhè jiǔ a, jiùshì bǐ chá gèng hǎo, huóxuè nuǎn wèi…
Херделінь: Це ж вино! В порівнянні з чаєм – в рази краще: і кров розганяє, і зігріває…
茉莉：酒比茶好？呵， 我看你就是酒喝多了, 开始说胡话了。
Mòlì: Jiǔ bǐ chá hǎo? Hē, wǒ kàn nǐ jiùshì jiǔ hē duōle, kāishǐ shuō húhuàle.
Моллі: Краще за чай?! А, та ти вже, напевно, перебрав і починаєш нести нісенітниці.
荷尔德林: 就说你不懂吧，一杯小就入肚，那感觉仿佛升天了一般，啧啧…… 反观你们璃月人的茶，那么苦，简单不是给人喝的。
Hè ěr dé lín: Jiù shuō nǐ bù dǒng ba, yībēi xiǎo jiù rù dù, nà gǎnjué fǎngfú shēngtiānle yībān, zézé…… fǎnguān nǐmen lí yuè rén de chá, nàme kǔ, jiǎndān bùshì jǐ rén hē de.
***(Херделінь:** Кажу ж що ти не розумієш! Один келих – неначе ти в раю… А ви, жителі Лі Ює, маєте такий гіркий чай, що навіть пити його не хочеться.).*
茉莉：升天？如果是出现幻觉了，就赶紧去【不卜庐】求医吧。茶的美妙恰恰就在于那苦中带甜的味道, 恰如人生一般, 又苦又甜……
Mòlì: Shēngtiān? Rúguǒ shì chūxiàn huànjuéle, jiù gǎnjǐn qù [bù bo lú] qiú yī ba. Chá dì měimiào qiàqià jiù zàiyú nà kǔ zhōng dài tián de wèidào, qiàrú rénshēng yībān, yòu kǔ yòu tián……
***(Моллі:** В раю?! Ну якщо тобі вже паморочиться що ти в раю, то швиденько біжи до крамниці "Бубулу" за допомогою! Витончений смак чаю і ховається в тому гіркувато-солодкому присмаку. Цей делікатний аромат – як і людське життя – водночас терпке та ніжне…).*

Можемо помітити, що діалог відбувається в доволі невимушеній атмосфері. В тексті присутні власні назви (【不卜庐】– крамниця ("Бубулу"), не складні речення, відсутність спеціалізованої лексики, вигуки (啧啧, 啊, 呵). Не зважаючи на те, що даний приклад не з основної гілки сюжету, все ж він знайомить нас з ігровим всесвітом, додає більше деталей до ігрового простору.

3) Описи – такий пласт контенту, який виконує інформативну функцію. Описи не містять в собі правил і не відтворюють спілкування, як вищезазначені типи. До них, зазвичай, відносять описи

предметів, локацій, характеристики персонажів та їх здібності. Наприклад:

“特制的「留影机」

小道具

使用时，会记录储存当前景象，并附带特　殊色调的便利道具。

来自枫丹的奇特道具。与普通的留影机不同，将景象牢牢记录下来之余，还能在印　出的画像上附带特殊的色彩。这件设计　是针对枫丹的通讯社[蒸汽鸟]希望留影 机除了反映景象，也能反映拍摄者的情绪　而做的。但最终产品没能实现[蒸汽鸟] 的需求”

Tèzhì de `liúyǐng jī'

Xiǎodàojù

Shǐyòng shí, huì jìlù chúcún dāngqián jǐngxiàng, bìng fùdài tèshū sèdiào de biànlì dàojù.

Láizì fēng dān de qítè dàojù. Yǔ pǔtōng de liúyǐng jī bùtóng, jiāng jǐngxiàng láo láo jìlù xiàlái zhī yú, hái néng zài yìn chū de huàxiàng shàng fùdài tèshū de sècǎi. Zhè jiàn shèjì shì zhēnduì fēng dān de tōngxùnshè [zhēngqì niǎo] xīwàng liúyǐng jī chúle fǎnyìng jǐngxiàng, yě néng fǎnyìng pāishè zhě de qíngxù ér zuò de. Dàn zuìzhōng chǎnpǐn méi néng shíxiàn [zhēngqì niǎo] de xūqiú

(Спеціальна «фотокамера»

Малий реквізит

За використання, може зберегти поточну сцену та додати кольорового супроводу.

Особливий реквізит із Фонтейну. На відміну від звичайного фотокамери, цей не лише може зафіксувати сцену, а й додати спеціальні кольори на надрукованому зображенні. Такий задум була спеціально для інформаційного агентства «Парова пташка» і описував певний механізм, який відображатиме не лише сцену, а й емоції фотографа. Проте врешті-решт, кінцевий продукт не зміг задовольнити очікування «Парової пташки»).

Даний приклад описує нам один з ігрових предметів у всесвіті “Genshin Impact”. Можемо помітити, що описам притаманна певною мірою стислість – вони надають коротку інформацію, але не перевантажують гравця непотрібними деталями. Такому типу тексту також притаманні назви локацій (枫丹), власні назви (蒸汽鸟), епітети (奇特), спеціальні терміни (до прикладу «базова атака»), тощо.

Проте явище локалізації часто викликає суперечки та випробування. Одна з проблем – це культурна девальвація. Найчастіше це виникає з відеоіграми культурного спрямування. Актуальним прикладом такої ситуації може бути гра «Black Myth: Wukong» китайської компанії Game Science. Сюжет комп’ютерної гри побудований в стилі одного з чотирьох класичних романів китайської літератури – «Подорож на Захід» У Чен-еня[1]. Гра переповнена китайськими пейзажами, музикою та атмосферою, а яскравою особливістю є те, що персонажі мають своє походження з міфів та легенд. Навіть головний герой, за якого проходить гравець гру, схожий на архетипний образ Сун Укуна. Завдяки неймовірній деталізації, цікавому сюжету та якісній візуальній складові «Black Myth: Wukong» лише за перші три дні сягнула межі у 10 мільйонів проданих копій [6]. Такий шалений попит на гру підняв питання локалізації на серйозному рівні,оскільки перед перекладачами та локалізаторами виникло серйозне завдання – зробити гру, яку містить сильну культурну домінанту, доступною для будь-кого. Не зважаючи на той факт, що Китай займає лідируючі позиції майже в будь-якій сфері, все ж важко стверджувати, що світова аудиторія є добре обізнаною в суто китайських елементах. Виникає питання того, який підхід найкраще використати в процесі локалізації гри – адаптувати гру відповідно до культурних особливостей цільової аудиторії з метою створення емоційної залученості, чи залишити її автентичною, з метою збереження її оригінальності. На думку Джованні Віндігньї, масштабування комп’ютерних ігор часто призводить до «розмивання» певних культурних елементів [7, с.292]. Таке розмиття меж створюється спеціально, щоб зробити гру чи персонажа більш відповідним до загальних стандартів. Тому є важливим застосовувати комбінований підхід до локалізації відеоігор – з одного боку зробити гру близькою до цільової аудиторію, з іншого боку – зберегти її автентичність.

В процесі адаптування тексту, застосовуються різні перекладацькі підходи та стратегії. Шуюе Цзян виділяє таких дві [8, с. 638]:

1) Доместифікація – підхід, який передбачає адаптування тексту до мовних норм та культурних особливостей мови цільової аудиторії. Оскільки з точки зору лінгвістики кожна мова має свої особливості – власні ідіоми, контекст (як і культурний так і історичний) – це значно ускладнює процес впровадження іншомовних елементів. Також причиною використання доместифікації може бути бажання наблизити гру до реалій гравця. Наприклад, штучна зміна назв локацій на ті, які будуть територіально належати ареолу місцезнаходження аудиторії. Альберто Фернандес

[1] “Подорож на Захід” (кит. 西遊記) – один з чотирьох найбільш відомих класичних романів у Китаї, датований 16 століттям. Традиційно авторство приписують У Чен’еню. Оповідає про мандрівку монаха Сюаньцзаня до Індії за священними буддистськими текстами, супроводжуваного чотирма захисниками, серед яких найвідоміший – Цар Мавп Сунь Укун.

Косталес навів такий приклад доместифікації: в «Monkey Insland 2: LeChuck`s Revenge» є епізод, коли головний герой приходить до бібліотеки. Бібліотекар запитує низку питань, серед яких є питання про адресу проживання героя. В англійській версії гри використали ті назви вулиць, які є традиційними саме для реалій Англії – «Baker Street», «10 Downing Street» та «1600 Pennsylvania Avenue»[9, с.7]. Можемо дійти висновку, що для доместифікації характерні такі лінгвістичні перекладацькі прийоми як адаптація, модуляція, описовий переклад.

2) Форенізація – підхід, за якого перекладач зберігає іншомовне трактування з метою збереження культурних ознак у тексті перекладу. Тобто форенізація є абсолютною протилежністю доместифікації. Наприклад, найчастіше під форенізацію підпадають імена персонажів, назви локацій, страв, зброя, власні назви: 钟离 (Zhōnglí) – *Джун Лі,* 璃月 (Líyuè) – *Ліює* тощо. Для форенізації характерні транслітерація, транскрипція, калькування та буквальний переклад.

Важливо зазначити, що надмірне використання однієї з двох стратегій може призвести до негативних наслідків: доместифікація може сприяти втраті унікальності матеріалу та недоречній адаптації; надмірна форенізація може значно ускладнити текст для гравця, що сприятиме в доволі поверхневому занурення в гру, або ж взагалі відмову від подальшого продовження.

Проаналізований вище матеріал дозволяє дійти висновку, що в умовах шаленого попиту на відеоігри, питання локалізації стоїть як ніколи актуальним. Розвиток індустрії геймінгу потребує кваліфікованих локалізаторів, а це в свою чергу вимагає ретельного дослідження питання якісної адаптації контенту відеоігор відповідно потребам цільової аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Digital Around the World. *DataReportal – Global Digital Insights*. 05.02.2025. URL: https://datareportal.com/global-digital-overview#:~:text=Internet%20use%20around%20the%20world,during%20the%20past%2012%20months (дата звернення: 17.09.2025).

2. Ani P. Age distribution of internet users worldwide 2024. *Statista*. *Demographics & Use*. 27.06.2024. URL: https://www.statista.com/statistics/272365/age-distribution-of-internet-users-worldwide/ (дата звернення: 17.09.2025).

3. Pirrone M., D'ulizia A. The Localization of Software and Video Games: Current State and Future Perspectives. *Information*. 2024. Т. 15. URL: https://doi.org/10.3390/info15100648 (дата звернення: 17.09.2025).

4. Gottfried J., Sidoti O. Teens and Video Games Today. *Pew Research Center*. *Teens & Tech*. 09.05.2024. URL: https://www.pewresearch.org/internet/2024/05/09/teens-and-video-games-today/?_gl=1*1e1tq61*_up*MQ.*_gs*MQ. &gclid=Cj0KCQjw8eTFBhCXARIsAIkiuOyyGEL64alzRerauYMcbk6nmmFi6rS_lMncbdglsZgZl6fKgSxoNXQaArqOEALw_wcB&gbraid=0AAAAA-ddO9Hw2Zh1rM-0WefA1F74tdR13 (дата звернення: 17.09.2025).

5. Чередничок Т. Особливості локалізації ігор. Інструкції. *ШЛЯКБИТРАФ*. *Статті*. URL: https://sbt.localization.com.ua/article/osoblivosti-lokalizatsiyi-ihor-instruktsiyi/ (дата звернення: 17.09.2025).

6. Feng K., Zhou J. How Chinese video game Black Myth: Wukong became a global hit. *News*. *Video Games*. 27.08.2024. URL: https://www.abc.net.au/news/2024-08-27/china-black-myth-wukong-video-game-soft-power-gain-global-hit/104261318 (дата звернення: 18.08.2025).

7. Vindigni G. Decoding Cultural Affinity in Video Games: An Examination of Narrative Expression, Visual Aesthetics, and Interactive Design in The Digital Era. *Advances in Social Sciences Research Journal*. 2023. Т. 10, вип. 6. С. 290–305. URL: https://doi.org/10.14738/assrj.106.14911 (дата звернення: 18.09.2025).

8. Jiang S. Exploring Localization Translation Strategy under Cultural Compatibility Principle. *Communications in Humanities Research*. 2023. С. 635–640. URL: https://doi.org/10.54254/2753-7064/3/20220527 (дата звернення: 18.09.2025).

9. Fernández Costales A. Exploring Translation Strategies in Video Game Localization. *MonTi Monografías de Traducción e Interpretación*. 2012. С. 385–408. URL: https://doi.org/10.6035/MonTI.2012.4.16 (дата звернення: 18.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.581'36
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.26

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ 把字句 У ВИКЛАДАННІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

A REVIEW OF THE USE OF 把字句 IN CHINESE LANGUAGE EDUCATION

Максимець В.О.,
orcid.org/0000-0002-8528-5986
доктор філософії,
старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Федюк В.Ю.,
orcid.org/0000-0001-6055-8477
викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Граматична конструкція з прийменником 把 (bǎ) посідає особливе місце в системі сучасної китайської мови. Вона є характерним явищем китайського синтаксису та відіграє важливу роль у вираженні результативності, контролю чи зміни стану об'єкта дії. Важливо, що конструкція з把є засобом експлікації трансформації чи переміщення об'єкта, а також відображає прагматичну настанову мовця на акцентуванні об'єкта й результату дії, а не самого процесу. 把не виконує функцій повнозначної лексеми, а є службовим словом, яке вводить прямий додаток у позицію перед присудком. Таким чином, об'єкт дії розміщується перед дієсловом, що не відповідає базовому порядку слів у китайській мові. Конструкція з 把 використовується для вираження каузативності та результативності дії, що не має прямих аналогів у більшості інших мов, зокрема і в українській мові. Це зумовлює високий рівень інтерференції рідної мови у студентів та значну кількість типових граматичних помилок. Також частим явищем виступає плутанина з 被字句 (bèizìjù), що на нашу думку зумовлено схожістю зовнішньої структури речення, подання у підручниках та навчальних планах з граматики суміжне викладання конструкцій, попри абсолютну відмінність у семантиці.

У ході дослідження проаналізовано граматичні особливості 把句子 (bǎ zìjù) (два об'єкти в реченнях з 把; вживання 把字句 з комплементами; заперечні речення з 把; питальні речення з 把), типові помилки, яких найчастіше припускаються студенти (порушення порядку слів, неправильний вибір дієслів, пропуск обов'язкових елементів, узагальненість об'єкта), а також визначено причини цих труднощів. Окрему увагу приділено методичним підходам до викладання цієї теми. Запропоновано ефективні стратегії навчання: контрастивний аналіз традиційного порядку слів та речень із 把, вправи на трансформацію, використання наочності та комунікативних завдань.

Результати дослідження дозволили зробити висновок про необхідність поетапного та системного підходу до викладання 把句子, який поєднує граматичні пояснення з активною практикою в реальних комунікативних ситуаціях. Зроблено висновок, що ефективне засвоєння цієї конструкції є важливою умовою формування комунікативної компетентності студентів.

Ключові слова: граматика, китайська мова, 把, східні мови, практична граматика.

The grammatical construction with the preposition 把 (bǎ) takes a special position in the modern Chinese language system. It is a characteristic feature of Chinese syntax and plays an important role in expressing the result, control, or change in the state of the object of the action. Importantly, the construction with 把 is a means of explaining the transformation or movement of an object, and also reflects the speaker's pragmatic intention to emphasize the object and the result of the action, rather than the process itself. 把 does not function as a full-fledged lexeme, but is a function word that introduces a direct object in front of the predicate. Thus, the object of the action is placed before the verb, which does not correspond to the basic word order in Chinese. The construction with 把 is used to express causality and the result of an action, which has no direct analogues in most other languages, including Ukrainian. This leads to a high level of interference from the native language in learners and a significant number of typical grammatical errors. Confusion with 被字句 (bèizìjù) is also common, which, in our opinion, is due to the similarity of the external structure of the sentence, the presentation in textbooks and grammar curricula of related constructions, despite the absolute difference in semantics.

The study analyzes the grammatical features of 把句子 (two objects in sentences with 把; the use of 把字句 (bǎ zìjù) with complements; negative sentences with 把; interrogative sentences with 把), typical mistakes most often made by students (violation of word order, incorrect choice of verbs, omission of mandatory elements, generalization of the object), and the reasons for these difficulties were identified. Special attention is paid to methodological approaches to teaching this topic. Effective teaching strategies are proposed: contrastive analysis of traditional word order and sentences with 把, transformation exercises, use of visual aids, and communicative tasks.

The results of the study led to the conclusion that a step-by-step and systematic approach to teaching 把句子 is necessary, combining grammatical explanations with active practice in real communicative situations. It was concluded that effective mastery of this construction is an important condition for the formation of students' communicative competence.

Key words: grammar, Chinese language, 把, Oriental languages, practical grammar.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Попри відносну поширеність конструкції з 把, її засвоєння становить значні труднощі для іноземних студентів. Це пояснюється як відсутністю аналогічних структур у більшості європейських мов, так і багатофункціональністю та семантичною складністю самої конструкції. Студенти часто плутають умови вживання 把, неправильно визначають об'єкт дії чи порушують порядок слів у реченні.

Саме тому дослідження особливостей використання речень із 把, аналіз типових помилок та розробка ефективних методичних прийомів їх викладання є актуальним завданням сучасної методики навчання граматики китайської мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика 把字句 у контексті досліджень демонструє підхід до вивчення шляхом залучення когнітивно-конструкційного підходу, що полягає в залученні форми, значення та ситуації на занятті у комплексі [1; 2]. Крім того, західними лінгвістами було проведено порівняльний огляд популярних курсів вивчення граматики китайської мови з акцентуванням на прогалини покриття підтипів 把 з рекомендацією «додати маловживані шаблони конструкції» [3]. У цьому ж напрямку тему досліджували Xiaodan Wu і Bettina Spreng. У вітчизняній китаїстиці над розв'язанням проблеми працювали зокрема Ма Ган, Руда Н., Карпека Д., Андрусінік С. та інші.

Мета статті полягає в аналізі особливостей використання речень з 把 у китайській мові, розгляду труднощів, які виникають у студентів при їх засвоєнні, та пошуку ефективних методичних рішень для викладання моделі даної граматичної конструкції.

Виклад основного матеріалу. Конструкція з прийменником 把 належить до так званих «спеціальних речень» і виконує функцію винесення об'єкта дії на перший план, акцентуючи зміну його стану чи результат дії: 动作者+把+受影响的事物+动作+结果. Речення з 把 активно використовуються в усному та писемному мовленні носіїв китайської мови, що зумовлює їх важливість для вивчення студентами – не носіями.

У даному дослідженні ми покладаємось на теорію конструкційної граматики, з огляду на доцільність її підходів саме до вивчення китайської мови як іноземної, що своєю чергою, рекомендується і дослідниками Пекінського Інституту мов. Суть у тому, що цілісний підхід полягає у поєднанні опанування *«форми-конструкції»* (структурна формула) та *«форми-значення»* [4].

Повернувшись до вище зазначеного, та адаптувавши поняття під структуру української мови, при вживання граматично правильної структури речення з прислівником 把, відбувається інверсія додатка – переміщення частини речення на провідну позицію зі змістовим акцентом на об'єкт дії, позначення впливу суб'єкта на об'єкт і підкреслення результату дії. Окремі дослідники навіть зазначають, що 把 вводить категорію знахідного відмінка [5; 6].

Спершу вважаємо доцільним розглянути типові моделі вживання 把 у реченнях. Вище було подано структуру такого речення, але варто згадати, що дієслівна група, або дієслово, що стоїть у постпозиції додатка обов'язково повинно включати фазовий, або локативний комплемент (модифікатор): 他把我的衣服洗干净了。(tā bǎ wǒdeyīfu xǐ gānjìng le) – він виправ моє вбрання начисто; 我昨天把那辆车卖了 。(wǒ zuótiān bǎ nà liàng chē mài le) – я вчора продав цю машину. Локативний комплемент виражається кінцевою позицією об'єкта: 他把书放在桌子上 (tā bǎ shū fàng zài zhuōzi shàng) – він поклав книгу на стіл. У процесі дослідження нам вдалося встановити, що у дитячому мовленні 把 спершу функціонує як частина дієслівної категорії і лише згодом стає граматичним маркером результативності [7].

Оскільки типова побудова речень з 把 була наведена вище, у нашому дослідженні ми детально розглянемо наступні моделі: два об'єкти в реченнях з 把; вживання 把字句 з комплементами; заперечні речення з 把; питальні речення з 把.

У звичайній структурі речень з 把, як зазначено вище, об'єкт потрібно ставити відразу після 把. Однак з деякими дієсловами, як от: 送 (sòng) – дарувати , 拿 (ná) – брати/отримувати, 递 (dì) – передавати, 卖 (mài) – продавати, 借 (jiè) – позичати, 还 (huán) – повертати, 介绍 (jièshào) – представляти, у реченні з 把 можуть бути два об'єкти. Їх використання в реченні з 把 також передбачає вживання прийменників, і має таку структуру: 主语 + 把 + 宾语1 + 动词 + 给 + 宾语2, наприклад: 外婆把蛋糕送给亲人了。(wàipó bǎ dàn'gāo sòng gěi qīnrén le) – бабуся подарувала торт рідним; 老板把电脑卖给谁了？(lǎobǎn bǎ diànnǎo mài gěi shéi le?) – кому керівник продав комп'ютер?

Використання даної конструкції не завжди можливе та підлягає ряду обмежень. Проте, дане явище ми пропонуємо фіксувати в пам'яті студентів шляхом формулювання, що конструкція використовується коли «об'єкт зазнає впливу, обробляється або утилізується», тобто цей об'єкт «зачеплений» або «вплинутий» дієслівною фразою речення. Проста структура за аналогією становить: Ми + *ВЗЯЛИ* + об'єкт + щось з ним

зробили. Варто також додати, що такого типу речення граматично правильними можуть бути лише за двох умов:

1. Додаток (об'єкт) чітко відомий з речення, або з мовленнєвого контексту (наприклад: 我把三个学生送走。 (wǒ bǎ sān gè xuéshēng sòng zǒu.) – я відправив трьох (конкретних) учнів) [7].

2. Дієслово повинне бути перехідним, тобто в китайській мові це означає, що це саме дієслово завжди має супроводжуватися іншим елементом, таким як маркер аспекту (了，着，给 та інш.), маркер демонстрації впливу дієслова на решту речення.

Щодо вживання 把字句 з комплементами, або так званими модифікаторами (补语), то дослідники визначають три найбільш вживані схеми:

1. 把 + 名词 + 动词 + 结果补语 (наприклад, 完/好/错/见/掉 та інш.), що виражає результат дії над об'єктом;

2. 把 + 给 + 名词, де 给 виконує роль оброблювального або маніпуляційного елемента;

3. 把 + 动词 + 名词 (включно з присвійними, особовими, результативними або частинними значеннями) [8].

Таким чином, якщо говорити про комплементи результативності, то нами має бути вжитий формат: «Хто (за потреби) + 把 + Об'єкт дії + Дієслово + Що сталося/Як змінився стан» – «我 + 把 + 作业 + 做 + 完了» / «老师 + 把 + 我的名字 + 读 + 错了». Ці комплементи підкреслюють зміну стану об'єкта – частина визначальної семантики 把字句.

Щодо комплементів напрямку, то структура речення будується за аналогією. Вказування напряму дії, або руху об'єкта зазначається після дієслова: «Хто (за потреби) + 把 + Об'єкт дії + Дієслово + Напрямок дії» – «请 (без особи) + 把 + 客人 + 带 + 进去» (Будь ласка, проведи гостей всередину).

Ці комплементи часто поєднуються з дієсловами дії, що проєктують переміщення або зміну розташування об'єкта.

Щодо поєднання з двома об'єктами, додатки вводяться за допомогою 给: «Хто (за потреби) + 把 + Об'єкт дії 1+ Дієслово + 给 + Об'єкт дії 2» – «我 + 把 + 礼物 + 送 + 给 +客人了» (Я подарував подарунок гостям).

Щодо комплементів вираження гіпотези, потенційних комплементів, то вони зазвичай не вживаються, оскільки дана конструкція граматично виражає конкретну дію, а не гіпотезу. Тобто, відбувається граматична невідповідність.

Для того, щоб утворити заперечне речення, необхідно поставити 不, 没, 没有 або 别 перед 把. Наприклад: 阿姨不应该把这么重要的事儿忘了 (āyí bù yīnggāi bǎ zhème zhòngyào de shìr wàng le) – тітка не повинна була забувати про таку важливу справу, 朋友没把钥匙放在我这儿 (péngyou méi bǎ yàoshi fàng zài wǒzhèr) – друг не залишав ключі в мене, 你别把钱借给哥哥，他不诚实 (nǐ bié bǎ qián jiègěi gēge, tā bù chéngshi) – не позичай грошей старшому брату, він нечесний. Дуже часто студенти ставлять заперечні частки після 把, проте допускаються грубої помилки. Як згадувалося вище, структура 把字句 стосується того, що сталося з об'єктом, тому, поставивши заперечну частку після 把 означатиме, що з об'єктом не відбулося жодних дій.

Питальні речення з 把 можна утворити трьома способами:

1) за допомогою питальної частки, наприклад: 妻子把那个问题解决了吗？ (qīzi bǎ nàge wèntí jiějué le ma) – дружина вирішила ту проблему?;

2) питального слова, наприклад: 弟弟把我的词典放在哪儿了？(dìdi bǎ wǒde cídiǎn fàng zài nǎr le?) – куди молодший брат поклав мій словник); 爸爸把钱借给谁了？ (bàba bǎ qián jiègěi shéi le?) – кому тато позичив гроші?;

3) повтору дієслів, наприклад: 你能不能把你房间打扫干净？(nǐ néngbunéng bǎ nǐ fángjiān dǎsǎo gānjìng?) – ти можеш прибрати свою кімнату, чи ні?

Присудок у реченні з 把 повинен виражатися дієсловом дії (а не стану), Люй Веньхуа (吕文华) виділяє ряд дієслів, які належать до цієї категорії: 打 (dǎ) – бити, 洗 (xǐ) – мити, 穿 (chuān) – одягати, 拉 (lā) – тягнути, 抓 (zhuā) – хапати, 准备 (zhǔnbèi) – підготувати, 打扮 (dǎban) – виряджатися (причепурюватися), 布置 (bùzhì) – розміщувати, 看 (kàn) – дивитися, 说 (shuō) – розмовляти, 当 (dāng) – бути, 叫 (jiào) – кликати, 称 (chēng) – називати, 算 (suàn) – вважати [9].

Деякі дієслова, що виражають наявність, взаємозв'язок, фізичний або емоційний стан, не можуть використовуватися в реченнях з 把, наприклад: 哭 (kū) – плакати, 笑 (xiào) – сміятися, 吵 (chǎo) – кричати, 想 (xiǎng) – думати, 疼 (téng) – болить, 兴奋 (xīngfèn) – хвилюватися, 伤心 (shāngxīn) – горювати, 有 (yǒu) – мати, 觉得 (juéde) – відчувати.

Речення з 把 відіграють важливу роль у вираженні результативності дії в китайській мові, важливо, щоб студенти могли з легкістю опанувати цю граматику. Однак, як показує практика, у процесі засвоєння конструкцій з 把 студенти припускаються таких труднощів, наприклад:

1. неправильний порядок слів: студенти намагаються використати структуру української мови (наприклад, 把书我放在桌子上了 замість 我把书放在桌子上了);

2. пропуск додаткових елементів: студенти вживають тільки дієслово, без уточнення результату або місця (我把门关 замість 我把门关上了);

3. неправильний вибір дієслова: використання дієслів, які не утворюють результативних конструкцій (наприклад, 我把书喜欢 – граматично неможливо);

4. ігнорування обмежень: студенти часто застосовують 把 із будь-яким об'єктом, хоча насправді ця конструкція використовується тільки з визначеним, конкретним об'єктом.

Дослідження демонструють, що для студентів, які вивчають китайську мову як іноземну, значно простіше засвоїти дану мовну модель із застосуванням супровідних відео/фотоматеріалів. Як контекст зображення, так і контекст відео спонукали учнів, які вивчають китайську мову як другу мову, створювати більше цільових структур, а контекст відео мав сильніший і триваліший ефект навчання, ніж контекст зображення [10].

На нашу думку, під час вивчення 把句子 необхідно: поступово вводити конструкцію 把 після того, як студенти засвоять базовий порядок слів; акцентувати увагу на семантиці результату дії та кінцевому стані об'єкта; використовувати наочність (малюнки, відео, комікси), щоб показати зміну об'єкта після дії; формувати вміння використовувати речення з 把 у реальних комунікативних ситуаціях, а не лише в граматичних вправах; регулярно повертатися до цієї теми, оскільки засвоєння конструкції 把 потребує повторення та практики. Також варто визначити ефективні методи та вправи для навчання 把句子: контрастивний аналіз: показати різницю між нейтральним порядком слів і конструкцією з 把 (我洗衣服了/ 我把衣服洗了); вправи на трансформацію речень: студенти перетворюють прості речення у форму з 把; робота з картинками/ситуаціями: опис дії з об'єктами (爷爷把门关上了, 把窗户打开了); комунікативні завдання: студент отримує інструкцію 把这本书借给同学 – віддати книгу одногрупнику); аналіз помилок: обговорення неправильних речень і пошук правильної структури.

У даному дослідженні ми акцентуємо увагу на тому, що 把字句 є маркером непрямого відмінка та виступає антипасивною конструкцією, а базовий порядок слів – є провідним форматором синтаксичної функції у китайському реченні. Своєю чергою, порядок слів у реченні з 把 демонструє семантичну роль у порядку пріоритетності [6].

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що речення з 把– це важливий елемент граматичної системи китайської мови, адже вони дозволяють виразити дію, спрямовану на об'єкт, та підкреслити зміну стану об'єкта. Для студентів опанування цієї конструкції є складним через відсутність аналогів у більшості мов, а також через специфічні синтаксичні та семантичні обмеження її вживання. Аналіз типових помилок показав, що студенти найчастіше порушують порядок слів, неправильно визначають об'єкт дії, ігнорують вимогу щодо конкретності об'єкта або ж використовують дієслова, що не можуть використовуватися у конструкціях з 把. Це свідчить про необхідність системного підходу у викладанні даної теми, а запропоновані методи навчання (контрастивний аналіз, вправи на трансформацію речень, комунікативні завдання, робота з наочними матеріалами) дають змогу не лише засвоїти граматичні правила, а й розвинути практичні навички використання 把句子.

Разом із тим, отримані результати відкривають перспективи для подальших наукових розвідок, які можуть бути спрямовані на: порівняльний аналіз конструкцій 把 та 被; дослідження етапів засвоєння 把字句 студентами на різних рівнях володіння китайською мовою; аналіз функціонально-стилістичних особливостей вживання 把 у різних типах дискурсу. Таким чином, вивчення 把字句 є перспективним напрямом у сучасній методиці викладання китайської мови та відкриває широкі можливості для вдосконалення навчальних підходів і підвищення ефективності мовної підготовки студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kim H., Kim T. E., Park J. The cognitive construction-grammar approach to teaching the Chinese Ba construction in a foreign language classroom. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. 2022. URL : https://doi.org/10.1515/iral-2022-0066 (date of access: 20.08.2025).

2. Xu, H. The Instruction and Acquisition of the BA Construction by Students of Chinese as a Foreign Language. London : Bloomsbury, 2023. 256 p.

3. 张璞, 顾莹雪, 对外汉语教材对“把”字句的考察研究 —— 以《新实用汉语课本》和《汉语教程》为例。沈阳航空航天大学，沈阳。 2022. URL:https://doi.org/10.35534/es.0404054 (date of access: 20.08.2025).

4. Huang Y., Shao S. Research on Teaching Chinese as a Foreign Language from the Perspective of Construction Grammar. *Creative Education*. 2019. Vol. 10, no. 05. P. 980–985. URL : https://doi.org/10.4236/ce.2019.105074 (date of access: 25.08.2025).

5. He W. *Ba* in the Chinese *Ba*-Construction: A Cardiff Grammar Approach. *WORD*. 2023. Vol. 69, no. 3. P. 211–252. URL: https://doi.org/10.1080/00437956.2023.2237267 (date of access: 22.08.2025).

6. Yu X., Li Y., Zhang H. The argument structure of the *bǎ* construction in Mandarin Chinese: Decontextualized and contextualized perspectives. *Australian Journal of Linguistics*. 2021. Vol. 41, no. 3. P. 344–375. URL: https://doi.org/10.1080/07268602.2021.1971157 (date of access: 25.08.2025).

7. Hsieh, M. L. Development of the Chinese ba Construction: A Longitudinal Study. *Taiwan Journal of Linguistics.* 2024. Vol. *22*(2), P. 97–150. URL: https://doi.org/10.6519/TJL.202407_22(2).0003 (date of access: 22.08.2025).

8. Tsung L., Gong Y. F. A Corpus-Based Study on the Pragmatic Use of the ba Construction in Early Childhood Mandarin Chinese. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 11. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.607818 (date of access: 22.08.2025).

9. 吕文华. 对外汉语教学语法探索. 北京 ：北京语言大学出版社，2008。410 页。

10. M. Wang. Visual Context Modulates L2 Long‐Term Structural Priming for the Chinese Ba Construction. *The Modern Language Journal*. 2021. Vol. 105, no. 2. P. 526–551. URL : https://doi.org/10.1111/modl.12715 (date of access: 25.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.581’42:[659.1:316.77]
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.27

МОВНЕ МИСТЕЦТВО ІНТЕГРОВАНОЇ РЕКЛАМИ У СУЧАСНОМУ ТЕЛЕДИСКУРСІ КИТАЙСЬКИХ РОЗВАЖАЛЬНИХ ПРОГРАМ 综艺节目

THE LINGUISTIC ART OF INTEGRATED ADVERTISING IN THE MODERN TELEVISION DISCOURSE OF CHINESE ENTERTAINMENT PROGRAMS 综艺节目

Попович Я.Ю.,
orcid.org/0009-0001-5320-6008
студентка IV курсу факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Цимбал С.В.
orcid.org/0000-0002-7367-5354
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Ван В.Н.,
orcid.org/0009-0004-3184-7594
старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Як вид телевізійного мовлення, телепрограми перетворилися на ключову платформу для маркетингу та реклами в останні роки. На тлі поступового занепаду традиційних рекламних методів та фрагментації уваги аудиторії, телевізійні вар’єте (розважальні програми), завдяки гумору, інтерактивності та захопливому сторітелінгу, створюють для брендів більш успішні канали комунікації. Ця тенденція найбільш помітна саме у розважальних програмах, де межа між рекламою та контентом стає дедалі частіше розмитою. Комерційна складова вже не обмежується виключно рекламними відео, натомість глибоко проникає у структуру самої програми. Серед інших поширених методів просування бренду – закадровий голос, демонстрація продуктів, промоція з гостями тощо. Наприклад, знаменитості, які є амбасадорами бренду, під час шоу носять одяг певних брендів, використовують їхню продукцію на сцені, підвищуючи рівень довіри споживача до товару. Рекламні вставки більше не з’являються монотонно та уривчасто, а органічно інтегруються у мовну систему програми та взаємодію з учасниками медіа-простору. Така інтеграція створює враження, що реклама є природною частиною шоу, а не нав’язливим елементом, змушуючи глядачів, таким чином, сприймати її менш критично та більш позитивно. Науковці загалом вважають, що ця інтеграція не лише змінює сприйняття аудиторії, але й впливає на структуру та ритм телевізійної мови, поступово перетворюючи рекламу із зовнішньої інформації на невід’ємну частину наративу, підвищуючи впізнаваність бренду. Тобто, реклама у китайських телевізійних розважальних програмах є не лише економічним інструментом, а й культурним та лінгвістичним явищем, демонструючи адаптацію сучасних медіа до нових умов комунікації та споживання.

Ключові слова: телевізійний дискурс, сучасна реклама, практична китайська мова, розважальна програма 综艺节目, промоція, лінгвістика, маркетинг.

As a form of television broadcasting, television programs have become a key platform for marketing and advertising in recent years. Against the backdrop of the gradual decline of traditional advertising methods and the fragmentation of audience attention, television variety shows (entertainment programs) create more successful communication channels for brands, thanks to humor, interactivity, and captivating storytelling. This trend is most noticeable in entertainment programs, where the line between advertising and content is increasingly blurred. The commercial component is no longer limited to advertising videos; instead, it penetrates deeply into the program’s structure itself. Other common methods of brand promotion include voice-overs, product demonstrations, promotions with guests, etc. For example, celebrities who are brand ambassadors wear clothes of certain brands during the show, use their products on stage, increasing the level of consumer trust in the product. Advertising spots no longer appear monotonously and intermittently, but are organically integrated into the language system of the program and the interaction with the participants of the media space. Such integration creates the impression that advertising is a natural part of the show, rather than an intrusive element, forcing viewers to perceive it less critically and more positively. Scholars generally believe that this integration not only changes the audience’s perception but also affects the structure and rhythm of television language, gradually transforming advertising from external information into an integral part of the narrative, increasing brand recognition. That is, advertising in Chinese television entertainment programs is not only an economic tool, but also a cultural and linguistic phenomenon, demonstrating the adaptation of modern media to new conditions of communication and consumption.

Key words: television discourse, modern advertising, practical Chinese, entertainment program 综艺节目, promotion, linguistics, marketing.

Постановка проблеми. Кордони сфери реклами та розваг стають все більше розпливчастими. У медіадискурсі вони взаємодіють у симбіозі. Зокрема це відчутно у китайських розважальних телевізійних програмах (综艺节目), де реклама є невід’ємною частиною лінгвістичного

та візуального виміру шоу. Оскільки ефективність традиційної реклами поступово зменшується, а аудиторія все активніше уникає прямих комерційних повідомлень, шоу-вар'єте, завдяки своїй інтерактивності та різноманітності, стають основною платформою для просування бренду. Механізми інтеграції реклами у综艺节目, зі свого боку, несуть теоретичну та практичну цінність, викликаючи особливий інтерес до вивчення науковцями з різних сфер. З теоретичної точки зору, цей процес вимагає міждисциплінарних досліджень у галузях лінгвістики та маркетингу задля розуміння місця та функцій рекламних наративів у програмах розважального спрямування. З практичної точки зору, він передбачає глибший аналіз ефективних маркетингових стратегій просування товару для цільової аудиторії. Основне питання, що виникає, полягає у тому, які дискурсивні стратегії використовуються у розважальних програмах для природної інтеграції бренду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях реклама класифікується як міждисциплінарна наука, яка охоплює лінгвістику, маркетинг, культуру тощо. Питання взаємодії лінгвістики та реклами (мовні особливості брендингу, слоганів) вивчалося низкою науковців, зокрема М.Василоя, Дж.Куком, П.Скорупою, Т.Дубовичень, Х.М.Алькантара-Пілар та іншими. В Україні цим питанням займаються такі дослідники, як Н.Коротка, А.Бондаренко, І.Колеснікова та Д.Сизонов. Китайська мовознавиця Фу Гуо розглядає методи розміщення реклами брендів в мас-медіа, реакцію глядачів на неї [1]. Проте ці наукові розвідки зосереджені здебільшого на аспекті рекламної взаємодії, тоді як лінгвістичний дискурс залишається не до кінця дослідженим. Зокрема лакуною можна вважати недостатню вивченість проблеми впровадження у мову ведучих і гостей реклами, її наративного тону тощо в китайських розважальних програмах.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні природної інтеграції реклами та брендингу у китайськомовному телевізійному дискурсі, одним із проявів якого є розважальні програми (综艺节目), та аналізі впливу цієї інтеграції на сприйняття аудиторією та ефективності комунікації бренду. Увагу зосереджено на висвітленні ролі телевізійних програм у сучасному Китаї, дослідженні методів промоції товару, інтерпретації конкретних випадків вживання реклами.

Виклад основного матеріалу. Сучасна реклама виходить за рамки традиційно вживаних методів представлення товарів та послуг, перетворюючись на багатовимірне лінгвістичне явище. Телевізійна реклама є одним з найефективніших та найбільш вживаних методів промоції [2, с. 426]. Її ефективність залежить не лише від охоплення великої аудиторії, а й від інтеграції лінгвістичних та культурних елементів, які залучають увагу глядачів та стимулюють запам'ятовуваність бренду. Із розвитком естетичних уподобань аудиторії, при підготовці реклами спеціалісти звертають дедалі більше уваги на детальний підбір лексичних та фразеологічних засобів, зокрема: сталих виразів *чен'юй*, неологізмів, сленгізмів, гри слів, не забуваючи про прагматичний аспект, який має бути органічно вбудований у розважальний контент. Саме тому розважальні телевізійні програми виступають ідеальним середовищем для інтеграції бренду, де гумор поєднується з активним залученням аудиторії.

Крім цього, китайські реалії також підсилюють статус телебачення як засобу масової інформації. Маючи майже півторамільярдне населення та другу економіку світу, КНР представляє собою унікальне та різноманітне комунікативне середовище [3, с. 1]. Рекламний ринок дедалі активніше розвивається, однак телебачення так і залишається платформою №1 для просування бренду у Китаї [4, с. 43]. До 2002 року телебачення було у 99% домогосподарств, що зробило його основним рекламним засобом на той час [5, с. 2]. Надалі таке домінування телебачення стає комерційним та соціально впливовим, оскільки досягає широких мас населення навіть у найвіддаленіших куточках країни. Тобто символи, слогани, крилаті фрази, досягаючи кожного куточку держави, потрапляють у спільний словниковий запас глядачів.

Китайські науковці Кара Чань та Сяо Цай вважають, що телебачення має накопичувальний ефект на аудиторію, який має безпосередній вплив на сприйняття дійсності глядачем. Відповідно, регулярне переглядання контенту формує картину світу публіки з урахуванням комерційних та споживчих норм [6, с. 7]. З лінгвістичної точки зору можна стверджувати, що систематичне зіткнення з рекламним дискурсом уподібнює комерційну лексику до лексикону щоденного вжитку. А враховуючи трансляції повідомлень у різний час, зокрема години пік, вони стимулюють посилення помітності лінгвістичних форм, які ефективно відкладаються у пам'яті [7, с. 66].

У китайських розважальних програмах використовуються різноманітні креативні стратегії інтеграції рекламного дискурсу в мовне полотно програми. Одним із таких засобів є використання подарунків та призів, спонсорованих брендом [8, с. 135]. Таким чином, назви брендів безпосе-

редньо присутні в дискурсі ведучих та учасників шоу. Тобто реклама виглядає природним компонентом лінгвістичної складової програми.

Крім цього, надзвичайно важливим є орієнтація на цільову аудиторію, широту охоплення та чітко визначену комунікативну мету [9, с. 90]. Наприклад, програми, орієнтовані на молоду аудиторію, мають використовувати розмовну мову, сленгізми, неологізми та модні тренди. У шоу, орієнтованих на сімейну аудиторію, натомість, мають вживатися більш ввічливі форми спілкування, культурно орієнтовані вирази тощо. Тобто ретельне узгодження рекламного та телевізійного дискурсу з демографічними показниками залученості аудиторії відіграють центральну роль в ефективності інтеграції бренду у шоу.

Не варто також забувати про гумор, музику, спецефекти та навіть тембр голосу [10, с. 51]. Перелічені елементи не лише створюють комічну атмосферу у шоу, а й впливають на впізнаваність бренду. Гра слів, створена задля просування бренду, буде звучати органічно та, завдяки своїй ритмічності, швидко запам'ятається. Музика та візуальні ефекти посилять увагу та емоційну залученість глядача, який, не помітивши цього на програмі, побачить, наприклад, рекламні банери та свідомо відреагує на той чи інший бренд.

Отже, можна стверджувати, що розважальні телевізійні програми у Китаї стали активними майданчиками промоції бренду. Вони органічно інтегровані та успішно співіснують, виконуючи функції маркетингу та розваг.

Одним з основним методів просування бренду у шоу є *пряма реклама*. Вона часто з'являється на початку програми та в кінці, без участі резидентів шоу, а просто як рекламна вставка. Пряма реклама характеризується швидким темпом мови, лексичними повторами. До того ж, вона не завжди промоутиться у самому шоу учасниками. До прикладу, у програмі "现在就出发" на початку епізоду з'являється реклама планшету "HUAWEI MatePad Pro" [11], хоча протягом випуску вона більше і не згадується.

Іншим, не менш поширеним методом, є *нативна (природна) реклама*, адаптована під зміст медіа, яке її транслює. Мета такої реклами полягає у мінімізації дистанції між рекламою та розвагою. З лінгвістичної точки зору, у нативній рекламі використовується повсякденна мова, гумористичні вставки тощо. У ній не вживається прямо комерційний тон традиційної реклами, створюючи ілюзію, ніби посилання на конкретні бренди виникають у потоці мовлення. У розважальних програмах така реклама є найбільш ефективною, оскільки вона органічно вбудовується у жарти, дискусії чи ігри.

Наступним інструментом інтеграції бренду постає так зване "обличчя" реклами, що є половиною успіху промоції. Під поняттям "обличчя" ми маємо на увазі публічного представника (амбасадора) бренду, який його представляє у медіапросторі: найчастіше це знаменитість, яка/який є втіленням довіри для фанатів. Авторитет знаменитості викликає переконання у глядачів купити товар та підтримати артиста. Однак, схвалення зіркою не обмежується лише візуальною асоціацією, а й потребує вербальної взаємодії, що полягає в демонстрації під час шоу, що артист дійсно це використовує чи вживає, підтверджуючи ефективність товару. У результаті варто зокрема виокремити ще один метод промоції під назвою *схвалення знаменитістю*.

Крім перерахованого вище, необхідно згадати і про *слогани,* які, мабуть, є найдавнішим методом просування бренду. Їхня стисліть та ритмічність викликають у реципієнтів запам'ятовуваність. При створенні слоганів завжди використовується рима, паралелізм, подвоєння, алітерація – лінгвістичні прийоми, притаманні китайській мовній традиції. У розважальних шоу дуже часто можна почути 4, 8, або 10-ти складові слогани.

Наступним методом є *візуальне просування*. Хоча воно і не є суто лінгвістичними за своїм спрямуванням, однак його взаємодія з вербальним дискурсом разом створюють спільну інтеграцію бренду. Логотипи на екрані, одязі або реквізитах, цілеспрямовано розташовані на майданчику, разом з вербальними підказками стимулюють впізнаваність бренду. Ці підказки набувають значення саме у контексті діалогу між учасниками, де згадується бренд.

До того ж, в еру активного розвитку Інтернету не варто забувати про цифрову комунікацію Китаю, а саме стрімінгові платформи, соціальні мережі, такі як: 微博 (Weibo), 小红书 (REDnote, Little Red Book), 抖音 (Douyin) тощо. Слогани, представлені у шоу, продовжують промоутитися вже на таких онлайн-платформах. Тобто рекламні лінгвістичні одиниці мігрують між різними формами медіа, посилюючи ідентичність бренду за допомогою повторів на різних майданчиках.

У тандемі ці методи допомагають органічно інтегрувати бренд у контексті розважальної програми. Розглянемо детальніше на конкретних прикладах.

Ветераном китайської розважальної традиції вважається програма "奔跑吧". Приклад цього шоу яскраво ілюструє довготривалість та стабіль-

ність інтеграції бренду. Протягом багатьох сезонів головним партнером вар'єте залишається йогурт "安慕希" (AMX, Anmuxi). Це тривале партнерство дискурсивно проявляється у повторюваних слоганах, як-от "一起安慕希, 好喝爆好运" ("Давайте вип'ємо "Anmuxi" разом і нехай нам щастить") [12]. Використання займенника 一起 (разом) створює асоціацію з колективом, ніби об'єднує як учасників, так і глядачів, запрошуючи до спільного споживання. Використання цього займенника чудово узгоджується з особливістю шоу, в якому завжди наголошується на командній роботі, групових випробуваннях та спільних досягненнях.

Друга частина фрази – 好喝爆好运 несе у собі як оціночне, так і культурне значення. 好喝 (смачний на смак) виконує роль позитивної оцінки продукту, однак простота виразу робить його легким для запам'ятовування та легко повторюваним під час дискусії. За допомогою виразу 爆好运 слоган набуває культурного контексту. У китайській культурі поняття 好运 (удача) займає важливу роль, укорінюючись у повсякденне життя, традиції, святкування тощо. Разом з лексемою 爆 (вибухнути) створюється гіперболізована фраза. Тобто, з прагматичної точки зору, продукт позиціонується як провідник удачі.

Надзвичайно важливою є роль учасників шоу як амбасадорів бренду. Акторка Бай Лу (白鹿), одна з резиденток шоу, також є офіційнм амбасадором бренду "安慕希". Як ми вже згадували раніше, постійне просування у шоу, присутність на заходах бренду та рекламних банерах посилює у шанувальників та глядачів довіру до бренду. До прикладу, під час перерв, Бай Лу п'є йогурт або з гумором згадує його в контексті програми, створюючи ефект схалення. Така нативна реклама розмиває межі між розвагами та прямою промоцією.

Наведемо інший приклад програми під назвою "你好, 星期六", що яскраво ілюструє, як пряма реклама інтегрована у наративну складову шоу. У кожному випуску неодноразово повторюється вираз "这里是淘宝广播出的"你好, 星期六"" ("Це "你好, 星期六", спонсороване 淘宝") [13]. Ця фраза є структурним елементом визнання ідентичності шоу. 这里是 – це ідентифікаційна конструкція у китайській мові, яка використовується для представлення учасників, місць чи подій. Вживаючи цю граматичну одиницю, 淘宝 постає не як зовнішній рекламодавець, а як невід'ємний продюсер програми. Таким чином, ми можемо спостерігати, як із лінгвістичної точки зору спонсорство інтегровано ще й у найменування шоу.

Однак на цьому промоція 淘宝 не закінчується. У слогані "开学季, 上万能的淘宝。天天有优惠" ("Сезон повернення до школи, заходьте на всемогутній Taobao. Знижки щодня") використовуються посилання на культурні маркери для максимального впливу на аудиторію. "开学季" (сезон повернення до школи) вживається під час трансляції програми у період з кінця серпня до початку вересня, якраз у час підготовки до школи. У словосполученні "万能的淘宝" (всемогутній Taobao) використовується оціночна гіперболізація для позиціонування інтернет-платформи Таобао "всемогутньою" у задоволенні потреб абсолютно різних споживачів. Зрештою "天天有优惠" (знижки щодня) додає слогану ритмічності та стимулює запам'ятовуваність.

Окрім цього, у шоу також існують епізодичні рекламні контракти, зокрема реклама лимонного напою "优酸乳" (Yousuanru). Цей продукт інтегрується за допомогою нативної реклами: учасники п'ють його під час пауз, банери з назвою з'являються періодично на екрані тощо. У слогані "嚼柠檬, 越嚼越上头" [14] ("Смакуйте лимон – чим більше ви смакуєте, тим сильнішою стає залежність") використовується молодіжний сленгізм 上头 (той, що викликає залежність). Його використання спрямоване на більш молоду аудиторію.

У наступній програмі "地球超新鲜" реклама інтегрується через візуальну постановку з реквізитом та діалоги між учасниками. На відміну від прямої реклами з її слоганами, тут просування товару відбувається за допомогою розмови та вистави. Подушки, постери, наліпки з логотипом бренду розміщені по всьому знімальному майданчику, створюючи умови, за яких продукт буде завжди у полі зору глядачів. До прикладу, розглянемо просування бренду напоїв "脉动" (Mizone). В одному епізоді акторка Оуян Діді (欧阳娣娣) відіграє стан сильної спраги, важко дихаючи, стверджує, що їй спекотно. Інший учасник питає її: "你有点渴?" ("Ти хочеш пити?"), на що вона відповідає "是的, 特别渴" ("Так, дуже хочу пити"). Їхній діалог побудований на використанні простої розмовної мови з використанням модального пом'якшувача (有点 – трохи) та підсилювача (特别 – дуже), які підкреслюють розмовний стиль. Під виглядом натуральності у цьому діалозі приховується комерційна мета, яка проявляється у подальших словах. Співрозмовник пропонує їй "我给你准备了很解渴的东西" ("Я приготував для тебе щось, що втамовує спрагу на "відмінно"") [15], з подальшою презентацією води 脉动. На перший погляд, діалог виглядає дуже

простим, однак він яскраво ілюструє поняття гостинності у китайській культурі, де пропонування напоїв є ознакою взаємної турботи та поваги. Тому інтеграція цієї реклами звучить дуже природно та ненав'язливо. Таким чином, "地球超新鲜" є прикладом розважального шоу, яке використовує діалогічну натуралізацію та візуально інтеграцію як методи просування бренду.

Наступне розважальне шоу "王牌对王牌" демонструє, як інтеграція бренду відбувається не лише за допомогою декорацій чи діалогів, а шляхом залучення його до сценарію ігрового сегменту шоу та перебігу раундів. До прикладу, просування бренду "君乐宝奶粉" (сухого молока "Junlebao"), інтегрування якого відбувається за рахунок створення спеціальної "карти привілеїв" (特权卡), яка надається одній з команд. Ведучий каже: "君乐宝奶粉特别为大家准备了一张非常有用的特权卡. 拥有特权卡的人可以及时喊停并且指定更换一个对方的队员来完成挑战" [16]. ("Сухе молоко "Junlebao" спеціально підготувало дуже корисну картку привілеїв для всіх. Той, хто має картку привілеїв, може будь-коли зробити паузу та призначити заміну гравця суперника для завершення змагання"). З лінгвістичної точки зору, висловлювання наповнене перформативними дієсловами, такими як 准备 (готувати), 拥有 (володіти), 喊停 (припиняти) та 指定 (призначати). Наголошення на підготовці спеціальної картки для учасників "特别为大家准备" вказує на авторитетність бренду та його не останнє місце у розгортанні подій шоу. Тобто, ми спостерігаємо, як замість пасивної реклами відбувається активне впровадження, невід'ємне від самих ігор.

Детальний аналіз цих чотирьох програм може свідчити про те, що нині у китайських розважальних шоу домінують як мінімум чотири основні методи інтеграції реклами у такого роду програмах. Перший – схвалення знаменитостями, які одночасно ще й є амбасадорами бренду. Таким чином, створюють відчуття довіри у шанувальників. Другий – використання слоганів. Короткі, шести-/десятискладові ритмічні слогани стимулюють впізнаваність та легко відкладаються у пам'яті. Третій – візуальна інтеграція, а саме використання низки брендованих декорацій, які завжди потрапляють до кадру. Четвертий – функціональне інтегрування. Бренд стає частиною правил шоу. Варто зазначати, що ці методи не є взаємовиключними, вони часто зустрічаються у поєднанні між собою задля успішного просування.

Висновки. Проаналізувавши рекламу в сучасних розважальних телевізійних китайських програмах, ми дійшли декількох висновків. По-перше, вар'єте-шоу відіграють ключову роль у промоції бренду. Рекламні формати не обмежуються традиційними методами просування, а все більше інтегруються у формат програм. Така інтеграція робить рекламу більш природною для глядачів. "安慕希" та "淘宝" демонструють, що бренди більше не є допоміжними структурами, а стали невід'ємною частино шоу.

По-друге, телевізійний дискурс демонструє використання розмовної мови, культурних посилань. У виразах накшталт "一起安慕希，好喝爆好运", "天天有优惠" використовуються сленгізми, гіперболізація для створення ефекту схожості з повсякденним життям. До того ж, використання культурних образів, як-от "好运", посилюють цінність бренду.

По-третє, реклама у шоу демонструє сучасну споживчу культуру китайського народу. З одного боку, у рекламі використовується популярність зірок для зміцнення зв'язку між фанатами та продуктами. З іншого – такі цінності, як вдача, зручність, енергія відображають очікування від соціальних груп щодо кращого життя та повсякденний характер споживачів. Нативна реклама за допомогою ігрової взаємодії, дискурсивно переплітає практики споживання із соціальними цінностями.

Підсумовуючи все сказане вище, можемо прийти до наступного твердження: аналізуючи рекламу в сучасних китайських телевізійних розважальних програмах через призму культури та мови, її варто охарактеризувати як таку, що більше не виступає лише компонентом комерційної комунікації, а такою, яка стала невід'ємним елементом китайського суспільства. Водночас, враховуючи постійну трансформацію мас-медіа, дослідження рекламного дискурсу має широкі перспективи для подальших досліджень, як-от вивчення глибшого зв'язку між комерційним дискурсом та соціальною культурою, аналіз механізмів лінгвістичного та візуального впливу на глядача, дослідження ролі інтертекстуальності у формування сприйняття споживачів, а також розгляд того, як цифрові платформи змінюють динаміку рекламної комунікації та інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Product Placement in Mass Media: A Review and Bibliometric Analysis / F. Guo et al. *Journal of Advertising*, 2019. Vol. 48, no. 2. P. 215–231. URL: https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1567409 (date of access: 25.09.2025).

2. Zhang J. Analysis on Film and Television Advertising Design and Cultural Communication. *Proceedings of the 3rd International Conference on Art Studies: Science, Experience, Education (ICASSEE 2019),* 2019. P. 426–429. URL: https://doi.org/10.2991/icassee-19.2019.88 (date of access: 25.09.2025).

3. Puppin G. Forty Years of the Return of Advertising in China (1979–2019): A Critical Overview. *JOMEC Journal,* 2020. No. 15. P. 1. URL: https://doi.org/10.18573/jomec.201 (date of access: 25.09.2025).

4. Deng Y., Mela C. F. TV Viewing and Advertising Targeting. *Journal of Marketing Research*, 2018. Vol. 55, no. 1. P. 99–118. URL: https://doi.org/10.1509/jmr.15.0421 (date of access: 25.09.2025).

5. Chan K., Chan F. Information content of television advertising in China: an update. *Asian Journal of Communication*, 2005. Vol. 15, no. 1. P. 1–15. URL: https://doi.org/10.1080/0129298042000329766 (date of access: 25.09.2025).

6. Chan K., Cai X. Influence of television advertising on adolescents in China: an urban-rural comparison. *Young Consumers*, 2009. Vol. 10, no. 2. P. 133–145. URL: https://doi.org/10.1108/17473610910964714 (date of access: 25.09.2025).

7. Andreea Budacia. Advertising Through Television. *Holistic Marketing Management Journal,* 2012. Vol. 2, № 2. P. 65–70. URL: https://ideas.repec.org/a/hmm/journl/v2y2012i2p65-70.html (date of access: 25.09.2025).

8. Kushnir Z. ПРОДАКТ-ПЛЕЙСТМЕН ЯК ФОРМА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ РЕКЛАМИ НА ТЕЛЕБАЧЕННІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. *Law Review of Kyiv University of Law,* 2023. № 3. С. 133–136. URL: https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2023.26 (дата звернення: 25.09.2025).

9. Мунтян І. В. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РИНКУ РЕКЛАМИ В УКРАЇНІ. *Food Industry Economics*. 2019. Т. 11, № 1. URL: https://doi.org/10.15673/fie.v11i1.1299 (дата звернення: 25.09.2025).

10. Kitchenko O., Vydrya P. TV COMMERCIAL AS THE MAIN MEDIA CHANNEL OF THE ADVERTISING CAMPAIGN. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic sciences)*, 2021. No. 2. P. 48–51. URL: https://doi.org/10.20998/2519-4461.2021.2.48 (date of access: 25.09.2025).

11. 腾讯热播综艺 – Get the WeTV APP. 【Multi Sub】FULL | EP2-2: 爆笑狼人杀！沈腾carry全场 白敬亭宋亚轩猜词主打已读乱回 |《现在就出发S2》Natural High S2, 2024. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=W1z02DPIc5w (дата звернення: 25.09.2025).

12. 浙江卫视【奔跑吧】官方频道---欢迎订阅. FULL| 收官水上乱战！范丞丞荣升节目总导演 白鹿一把给宋雨琦撂水里？周深真源指压板疼到失去理智 陈哲远假发被泼飞？ #白鹿 #周深 #范丞丞 #宋雨琦 |奔跑吧13 EP12 20250718, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=PoX6tlKrEE8 (дата звернення: 25.09.2025).

13. 你好，星期六 Hello Saturday Official. [CC] FULL《你好，星期六》哪吒敖丙初舞台默契度满分 龚俊孙怡化身歌坛“百灵鸟” | 20250405 Hello Saturday | MangoTV, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=APZfNNZr15M (дата звернення: 25.09.2025).

14. 浙江卫视【奔跑吧】官方频道---欢迎订阅. FULL| 收官水上乱战!范丞丞荣升节目总导演 白鹿一把给宋雨琦撂水里？周深真源指压板疼到失去理智 陈哲远假发被泼飞？ #白鹿 #周深 #范丞丞 #宋雨琦 |奔跑吧13 EP12 20250718, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=PoX6tlKrEE8 (дата звернення: 25.09.2025).

15. WeTV 綜藝經典. 【地球超新鲜FULL】第3期下：地球团快乐出海，刘宇宁破碎尖叫！#刘宇宁 #龚俊 #陈赫 #李乃文 #孙红雷, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mcEvF6lTZKE (дата звернення: 25.09.2025).

16. 中国浙江卫视官方频道 Zhejiang STV Official Channel – 欢迎订阅 –. ENG【EP4】全员演技大赏！关晓彤把短剧霸总梗舞到柯淳脸上了！宋亚轩彭昱畅毛毛虫原地踏步？刘涛被郝蕾撩到脸红ˇ |王牌对王牌9 AceVsAceS9 FULL 20250919, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=04AfqFY7rOE (дата звернення: 25.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.581'42
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.28

ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО КИТАЙСЬКОМОВНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

LINGUISTIC SPECIFICS OF CONTEMPORARY CHINESE-LANGUAGE INSTITUTIONAL DISCOURSE

Рудько В.В.,
orcid.org/0009-0000-5642-5153
студентка IV курсу факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Цимбал С.В.,
orcid.org/0000-0002-7367-5354
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена аналізу мовних особливостей дипломатичного дискурсу в офіційних документах Міністерства закордонних справ Китаю (МЗС КНР), що є ключовим проявом інституційного дискурсу в контексті глобальної дипломатії. У сучасному світі, де зовнішня політика держав формується під впливом багатополярності, дипломатія набуває ролі стратегічного інструменту, а мова постає не просто засобом комунікації, а «прихованим джерелом влади», що визначає успіх переговорів і формування міжнародних наративів.

У статті відзначено, що інституційний дискурс, на відміну від повсякденного, характеризується стандартизованими ролями, ритуалами, вимогами до мовленнєвого етикету та тактиками впливу, де нерівність статусів агента (представника інституту) та клієнта (зовнішнього суб'єкта) слугує основою для психоемоційного та ідеологічного впливу на аудиторію. Цей феномен поєднує лінгвокомунікативні, лінгвокогнітивні та лінгвоаксіологічні характеристики, а також автономні термінологічні системи, що робить його міждисциплінарним об'єктом вивчення.

У викладі основного матеріалу інституційний дискурс теоретично визначено як перетин текстуальних, дискурсивних і соціальних практик, що обґрунтовують панівні ідеології. Також здійснено дефініцію інституційного дискурсу за соціолінгвістичним підходом як спілкування в статусно-рольових зв'язках, орієнтоване на регулювання поведінки суспільства. Класифікація видів (політичний, адміністративний, юридичний тощо) визнається неповною через динаміку соціальних інститутів, тому акцент робиться на зв'язках установ із суспільством, де дискурс формує наративи в сферах від політики до щоденного життя.

Результати дослідження дозволяють зробити узагальнення стосовно того, що китайськомовний дипломатичний дискурс являє собою інструмент зваженого захисту інтересів КНР, насичений конотаціями, метафорами, статистичними даними та семантичними повторами для передачі ціннісних засад (мир, справедливість, стабільність). Орієнтований на Глобальний Південь та ширшу аудиторію (дипломати, бізнес, науковці), він стандартизує наративи в мінливому світі. Стаття розширює розуміння лінгвістичної специфіки інституційного дискурсу, демонструючи, як китайська дипломатія через мовні засоби формує глобальні ідеології, сприяючи стійкості зовнішньої політики.

Ключові слова: інституційний дискурс, китайськомовний дипломатичний дискурс, лінгвістичні особливості, мовленнєвий етикет, МЗС КНР, глобальний наратив.

The article is devoted to the analysis of the linguistic features of diplomatic discourse in official documents of the Ministry of Foreign Affairs of China, which is a key manifestation of institutional discourse in the context of global diplomacy. In the modern world, where the foreign policy of states is formed under the influence of multipolarity, diplomacy acquires the role of a strategic tool, and language appears not just a means of communication, but a hidden source of power, which determines the success of negotiations and the formation of international narratives.

The article notes that institutional discourse, unlike everyday discourse, is characterized by standardized roles, rituals, requirements for speech etiquette and tactics of influence, where the inequality of the statuses of the agent (representative of the institution) and the client (external subject) serves as the basis for psycho-emotional and ideological influence on the audience. This phenomenon combines linguocommunicative, linguocognitive and linguoaxiological characteristics, as well as autonomous terminological systems, which makes it an interdisciplinary object of study.

In the presentation of the main material, institutional discourse is theoretically defined as the intersection of textual, discursive and social practices that substantiate dominant ideologies. A definition of institutional discourse according to the sociolinguistic approach is also made as communication in status-role relations, focused on regulating the behavior of society. The classification of types (political, administrative, legal, etc.) is recognized as incomplete due to the dynamics of social institutions, therefore the emphasis is placed on the connections of institutions with society, where discourse forms narratives in areas from politics to everyday life.

The results of the study allow us to generalize that Chinese-language diplomatic discourse is a tool for the balanced protection of China's interests, rich in connotations, metaphors, statistical data and semantic repetitions to convey value principles (peace, justice, stability). Oriented to the Global South and a wider audience (diplomats, business, scientists),

it standardizes narratives in a changing world. The article expands the understanding of the linguistic specificity of institutional discourse, demonstrating how Chinese diplomacy, through linguistic means, shapes global ideologies, contributing to the sustainability of foreign policy.

Key words: institutional discourse, Chinese-language diplomatic discourse, linguistic features, speech etiquette, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, global narrative.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні виклики в сфері стійкості та стабільності зовнішньої політики посилюють багатополярну функцію дипломатії як ключового інструменту реалізації зовнішньополітичних стратегій держави. У цьому аспекті політика та дипломатія формують нерозривний комплекс, де сукупність заходів і взаємопов'язаних компонентів визначає формування зовнішньополітичного середовища – як на рівні окремих країн, так і в рамках альянсів держав.

Очевидно, що на противагу багатьом іншим сферам професійної практики успіх у зовнішній політиці й дипломатії досягається головним чином завдяки мовному компоненту, де мова виступає «прихованим джерелом влади» [7], і за допомогою її функціональних можливостей реалізується мета в кожному окремому випадку комунікації. У цьому ключі варто підкреслити неперевершену перевагу дипломатичного дискурсу як основного інституційного дискурсу, який складається з набору лінгвістичних інструментів, що застосовуються фахівцями для чітко інтерпретованого обміну інформацією, пов'язаної з професійними обов'язками, в офіційних контекстах взаємодії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інституційний дискурс є міждисциплінарним феноменом, який поєднує професійні дипломатичні та політичні дискурси – як у загальному, так і в обмеженому тлумаченні. Він вирізняється лінгвокомунікативними, лінгвокогнітивними й лінгвоаксіологічними характеристиками, а також наявністю самостійних термінологічних систем, що посідають виняткове становище в загальному терміносистемному просторі. Тому виникає потреба в ґрунтовнішому дослідженні закономірностей структурування текстів китайської мови в дипломатичному дискурсі як одного з варіантів інституційного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інституційних дискурсів неодноразово ставала об'єктом фахових наукових зацікавлень. Зокрема, А. Бєлова вивчає співвідношення понять «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці [1]. О. Дяченко зосереджує увагу на основних моделях політичної комунікації [2]. І. Корольов розглядає поняття «мовленнєвий жанр» і «комунікативна ситуація» [3]. Т. Мадрига вивчає маніпулятивний потенціал політичної мови [4]. Т. Мусійчук розглядає діалогічний дискурс як модель міжособистісної комунікації [5]. Монографічне дослідження Н. Петлюченко присвячене взаємодії мовної особистості й дискурсу [6]. І. Ситник вивчає проблему визначення дискурсу в сучасній лінгвістиці [7].

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення лінгвістичних особливостей сучасного китайськомовного інституційного дискурсу (на прикладі офіційних документів МЗС КНР).

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституційний дискурс являє собою «особливий вид комунікативної діяльності, яка відбувається в межах соціальних установ (наприклад, політичних, освітніх, медійних або корпоративних), де мова виступає засобом для підтримки влади, норм і ієрархій» [2, с. 25]. За визначенням Н. Фейрклафа, це «дискурс, що виникає внаслідок взаємодії між окремими суб'єктами та інституційними структурами, де текстуальні, дискурсивні та соціальні практики перетинаються для обґрунтування панівних ідеологій» [8, s. 91]. На противагу повсякденному дискурсу, інституційний фокусується на стандартизованих ролях, ритуалах і тактиках впливу, наприклад, у судових дискусіях чи політичних виступах.

Інституційний дискурс можна трактувати не лише як форму діяльності чи взаємодії в широкому спектрі соціальних ситуацій, а й як «ментальний процес інтерактивної взаємодії свідомостей, орієнтований на створення мовних знаків» [1, с. 12]. Виходячи з цього, виникає припущення, що в кожному варіанті інституційного дискурсу модель спілкування учасників завершується цілеспрямованим викликом у мовного співрозмовника конкретних емоцій, через які, без сумніву, функціонує описана система дискурсивних фільтрів. Таким чином, інституційний дискурс постає як процес, інструмент і засіб психоемоційного впливу на індивіда з певного соціального кола.

З формальної перспективи інституційний дискурс добре досліджений. На відміну від індивідуального дискурсу, його інституційність передбачає існування соціальної установи, яка формує його специфіку.

Членів інституту зазвичай називають агентами, а зовнішніх осіб, які до них звертаються (наприклад, за послугами), – клієнтами [6, с. 48]. У діалозі «агент-клієнт», на противагу персональному дискурсу, клієнт сприймає інформацію як авторитетну, що походить від уповноваженого органу. Отже, авторитет агента переважно (хоча не завжди) перевищує авторитет клієнта.

Тому інституційний дискурс «за замовчуванням» передбачає нерівність учасників. Йдеться переважно про нерівність статусів, хоча соціальна нерівність також може проявлятися в інституційному дискурсі в тій чи іншій формі, явно або приховано.

Саме через інституційний дискурс соціальні установи набувають здатності впливати на суспільство. З одного боку, дискурс установ значною мірою формує поведінку соціальних груп і суспільства загалом, але з іншого – сам цей дискурс частково залежить від такої поведінки, як ми прагнемо продемонструвати далі [2].

Соціолінгвістичний підхід передбачає виявлення зв'язку між соціальними інститутами та домінуючими типами дискурсу в їхніх рамках, і спочатку така класифікація видається обґрунтованою. Зокрема, традиційно виокремлюють такі види сучасного інституційного дискурсу: «політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та медійний» [4, с. 38].

Проте, по-перше, цей список важко вважати вичерпним чи остаточним через динаміку соціальних інститутів, поява нових і зникнення старих. По-друге, і це головне, у такому формалізованому підході губиться ключовий аспект інституційного дискурсу: природа зв'язків (а дискурс – це передусім зв'язок) між установами та суспільством. Інститути створюють дискурс і формують наративи не тільки в політиці чи ЗМІ, а й у найрізноманітніших сферах щоденного життя, впливаючи на «різні процеси та сектори суспільного життя: міграцію населення, планування перспективи, розвиток міського середовища та транспорту, ресторанну справу та інше» [3, с. 133].

Таке трактування інституційного дискурсу узгоджується з ключовими поглядами сучасних мовознавців. Наприклад, Т. Мусійчук описує його як «спілкування в межах заданих статусно-рольових зв'язків» [5, с. 140]. Це розуміння розширює рамки інституційного дискурсу, суттєво зменшуючи в ньому рівень агресивності та позиціонуючи його як мовний інструмент регулювання поведінки людини в суспільстві через домінуючу – підлеглу позицію.

Розглянемо лінгвістичні особливості сучасного китайськомовного інституційного дискурсу на прикладі дискурсу документів МЗС КНР. Для цього проаналізуємо серію повідомлень МЗС КНР, опублікованих на офіційному сайті відомства в 2025 році.

Аналіз промови міністра закордонних справ КНР Ван І, виголошеної 19 вересня 2025 року на святкуванні 70-річчя Дипломатичної академії, дозволяє розкрити ключові мовні особливості цього дискурсу, зокрема його структурну організацію, лексичний склад, риторичні стратегії та ідеологічне підґрунтя.

Промова Ван І структурована відповідно до традиційних канонів дипломатичного дискурсу, що поєднують урочистість, історичну ретроспективу та стратегічне бачення. Вона відкривається привітанням і вираженням вдячності, що є типовим для офіційних виступів, спрямованих на встановлення позитивного емоційного контакту з аудиторією. Наприклад, фрази на кшталт «谨向外交学院全体师生表示热烈祝贺» [10] (щиро вітаю всіх викладачів і студентів Дипломатичної академії) та «表示衷心感谢» [10] (висловлюю щиру подяку) створюють атмосферу поваги та єдності, що є важливою частиною дипломатичної риторики.

Далі промова переходить до історичного огляду, що підкреслює значення Дипломатичної академії в контексті розвитку китайської дипломатії. Згадка про історичних діячів, таких як Чжоу Еньлай та Чень І, а також наголос на «незвичайному шляху розвитку» (不平凡的发展道路 [10]) академії, виконує функцію легітимації сучасної політики КНР через апеляцію до славного минулого. Це дозволяє пов’язати сучасні досягнення з історичною спадщиною, що є характерною рисою китайського офіційного дискурсу.

Заключна частина промови зосереджена на стратегічних завданнях і майбутніх перспективах, що відображає орієнтацію на майбутнє, притаманну дипломатичним текстам. Зокрема, акцент на «новій історичній фазі» (新的历史阶段 [10]) та «ширшій сцені» (广阔舞台 [10]) для розвитку академії підкреслює амбітність зовнішньополітичних цілей сучасного Китаю.

Лексичний склад промови Ван І демонструє високу ступінь формалізації, що є типовою рисою дипломатичного дискурсу. Використання сталих виразів, таких як «为党育人、为国育才» [10] (виховання кадрів для партії та держави), «立德树人» [10] (виховання моральних якостей), «两个确立» [10] (дві настанови), відображає тісний зв’язок між дипломатичним дискурсом і офі-

ційною ідеологією Комуністичної партії Китаю. Ці фрази є не лише риторичними формулами, але й маркерами політичної лояльності, що підкреслюють пріоритет партійного керівництва в усіх сферах, включаючи освіту та дипломатію.

Особливу увагу привертає використання концептуальних метафор, таких як «构建人类命运共同体» [10] (побудова спільноти єдиної долі людства), що є центральним елементом зовнішньополітичної риторики Китаю. Цей вираз, повторюваний у промові, виконує функцію ідеологічного орієнтира, що позиціонує Китай як глобального лідера, який пропонує «китайську мудрість» (中国智慧 [10]) та «китайські рішення» (中国方案 [10]) для вирішення світових проблем. Метафоричність таких виразів дозволяє створити абстрактний, але емоційно насичений образ, який апелює до універсальних цінностей, таких як мир, стабільність і прогрес.

Крім того, лексика промови пронизана патріотичними та мобілізаційними мотивами. Використання таких фраз, як «外交铁军» [10] (залізна армія дипломатії) та «栋梁之才» [10] (стовпи нації), підкреслює героїчний і саможертовний характер дипломатичної служби, що відповідає китайській традиції піднесення державних інтересів над індивідуальними. Водночас ці вирази мають сильний ідеологічний підтекст, спрямований на мобілізацію молоді до служіння державі.

Риторика промови Ван І побудована на поєднанні трьох основних стратегій: легітимації, мотивації та глобалізації. Стратегія легітимації реалізується через апеляцію до авторитету Сі Цзіньпіна та його зовнішньополітичної доктрини, зокрема «дипломатичної думки Сі Цзіньпіна» (习近平外交思想 [10]). Ця стратегія не лише підкреслює ідеологічну єдність, але й позиціонує сучасну політику як логічне продовження історичних досягнень.

Мотиваційна стратегія спрямована на студентів і викладачів академії, яких закликають до активної участі в реалізації зовнішньополітичних цілей КНР. Фрази на кшталт «加快推进‘双一流’建设» [10] (прискорення розвитку «подвійного першого класу») та «铸魂育人» [10] (формування душі та виховання) мають на меті надихнути аудиторію на самовіддану працю. Водночас ці заклики сформульовані в абстрактній формі, що дозволяє уникнути конкретики, але створює відчуття високої місії.

Стратегія глобалізації проявляється в наголосі на міжнародній ролі Китаю як «сили миру, стабільності та прогресу» (和平力量、稳定力量、进步力量 [10]). Ця риторика спрямована на створення позитивного іміджу Китаю на міжнародній арені, що є ключовим елементом дипломатичного дискурсу. Використання універсальних понять, таких як «глобальні виклики» (全球性挑战 [10]) та «міжнародне співтовариство» (国际社会 [10]), дозволяє Китаю позиціонувати себе як відповідального глобального актора, що протистоїть «хаосу та нестабільності» (变乱交织 [10]).

Синтаксис аналізованої промови характеризується складними, але чітко структурованими реченнями, що відповідають формальному стилю офіційних документів. Використання паралельних конструкцій, таких як «为党育人、为国育才» [10] та «坚定捍卫‘两个确立’、坚决做到‘两个维护’» [10], підсилює ритмічність і переконливість тексту. Ці конструкції є типовими для китайської офіційної риторики, оскільки вони створюють ефект гармонії та логічної завершеності.

Крім того, у розглянутій промові активно використовуються номінативні конструкції, які надають тексту урочистості та авторитетності. Наприклад, фрази на кшталт «中国特色大国外交» [10] (велика дипломатія з китайською специфікою) або «人类命运共同体研究中心» [10] (Центр досліджень спільноти єдиної долі людства) є складними номінативними одиницями, що підкреслюють значущість і унікальність китайського підходу.

Мовні особливості промови Ван І неможливо розглядати поза культурним та ідеологічним контекстом сучасного Китаю. Дипломатичний дискурс у КНР тісно пов’язаний із принципами «соціалізму з китайською специфікою» та ідеологією КПК. Згадки про «партійне керівництво» (党的全面领导 [10]) та «соціалістичний напрям освіти» (社会主义办学方向 [10]) відображають пріоритетність партійного контролю над усіма сферами суспільного життя, включаючи дипломатичну освіту.

Крім того, промова відображає китайську культурну традицію підкреслення колективних цінностей і історичної спадкоємності. Використання таких образів, як «червоні гени» (红色基因 [10]) та «персики й сливи, що наповнюють сад» (桃李满园 [10]), апелює до традиційних китайських метафор, що символізують спадкоємність поколінь і процвітання.

Отже, розглянута промова Ван І є яскравим прикладом дипломатичного дискурсу, який поєднує формалізовану мову, ідеологічно заряджену лексику та риторичні стратегії, спрямовані на легітимацію, мотивацію та просування глобального іміджу Китаю. Лексичний склад тексту

характеризується високим ступенем ідеологізації, з акцентом на ключові концепти. Риторичні стратегії, включаючи апеляцію до авторитету, історичну ретроспективу та універсальні цінності, дозволяють створити переконливий і надихаючий текст, що відповідає цілям китайської дипломатії. Синтаксична структура підкреслює урочистість і логічну завершеність, тоді як культурний контекст відображає глибоку інтеграцію партійної ідеології в дипломатичний дискурс.

Розглянемо мовні особливості китайськомовного інституційного дипломатичного дискурсу на прикладі тексту про зустріч міністра закордонних справ Китаю Ван І з південнокорейським президентським спецпосланцем Пак Пьон Соком, опублікованого 24 серпня 2025 року на офіційному сайті Міністерства закордонних справ КНР.

Лексика дипломатичного дискурсу в аналізованому тексті характеризується високим ступенем формальності, що є типовою рисою офіційних документів. Використання термінів, таких як «стратегічне партнерство» (战略合作伙伴关系), «взаємна дружба» (睦邻友好), «спільні інтереси» (共同利益), підкреслює прагнення до співпраці та гармонії. Ці лексеми не лише передають зміст, але й мають символічне значення, відображаючи ідеологічні принципи китайської дипломатії, зокрема концепцію «гармонійного співіснування» та «взаємовигідного співробітництва». Наприклад, фраза «покращення народних почуттів» (改善国民感情 [11]) є евфемізмом, який м'яко вказує на необхідність подолання історичних чи політичних напружень між Китаєм і Південною Кореєю, уникаючи прямих згадок про конфлікти.

Крім того, текст містить повторювані ключові слова, такі як «стабільність» (稳定性), «співпраця» (合作), і «мир» (和平), які є центральними для риторики китайської зовнішньої політики. Ці лексеми не лише створюють позитивний тон, але й підкреслюють орієнтацію Китаю на довгострокові, передбачувані відносини. Використання історичних алюзій, наприклад, згадка про 80-ту річницю перемоги у Другій світовій війні та «звільнення Корейського півострова» (朝鲜半岛光复 [11]), додає тексту ідеологічної ваги, апелюючи до спільної історичної пам'яті та антиімперіалістичного наративу, що є важливим для китайської дипломатичної риторики.

Синтаксична структура тексту відповідає вимогам офіційного дипломатичного стилю, характеризуючись чіткою організацією та логічною послідовністю. Текст поділений на три основні блоки: висловлювання Ван І, історичний контекст і відповідь Пак Пьон Сока. Кожен блок має чітко визначену мету: перший підкреслює позицію Китаю, другий апелює до історичної пам'яті, а третій демонструє взаємність і згоду з корейської сторони. Використання паралельних конструкцій, таких як «铭记历史、缅怀先烈、珍爱和平、开创未来» [11] (пам'ятати історію, вшановувати героїв, цінувати мир, створювати майбутнє), створює ритмічний і запам'ятовуваний ефект, що є характерним для китайської риторики, яка часто використовує чотирискладові вирази (chengyu) для підсилення переконливості.

Синтаксис також відображає прагнення до уникнення конфронтації. Наприклад, фраза «обережне вирішення чутливих питань» (妥处敏感问题 [11]) є прикладом евфемістичного формулювання, яке дозволяє згадати потенційні проблеми у відносинах без їх конкретизації. Такі конструкції дають змогу зберегти дипломатичну гнучкість і уникнути прямолінійних висловлювань, які могли б сприйматися як провокаційні.

Прагматична функція тексту полягає у створенні позитивного іміджу Китаю як відповідального міжнародного актора, який виступає за мир, стабільність і співпрацю. Використання стратегічної двозначності є ключовою рисою. Наприклад, заклик до «захисту результатів Другої світової війни та міжнародної справедливості» (捍卫二战胜利成果和国际公平正义 [11]) є багатозначним, оскільки може стосуватися як історичних подій, так і сучасних геополітичних питань, таких як територіальні суперечки чи міжнародні санкції. Така двозначність дозволяє Китаю висловлювати свою позицію, не вступаючи у відкриту конфронтацію з іншими державами.

Ще однією прагматичною особливістю є акцент на взаємності. У тексті підкреслюється, що обидві сторони поділяють спільні цілі, наприклад, «розширення співпраці» та «зміцнення регіональної стабільності». Це створює враження рівноправного діалогу, хоча ініціатива в риториці належить китайській стороні. Відповідь Пак Пьон Сока сформульована так, щоб відобразити згоду з китайською позицією, що є типовим для дипломатичних текстів, де друга сторона зображується як така, що підтримує ініціативи першої.

Китайський дипломатичний дискурс глибоко вкорінений у культурних і конфуціанських принципах, таких як гармонія, взаємна повага та уникнення конфронтації. У тексті це проявляється через використання формулювань, які підкреслюють «дружній напрямок» (友好方向 [11]) і «початковий дух установлення дипломатичних відно-

син» (建交初心 [11]). Такі вирази апелюють до конфуціанської ідеї повернення до «правильного початку» як основи для гармонійних відносин.

Ідеологічний компонент також є важливим. Згадка про «вільну торгівлю» (国际自由贸易体系 [11]) і «протидію торговельному протекціонізму» (反对贸易保护主义 [11]) відображає сучасну позицію Китаю щодо глобалізації та економічної співпраці, що контрастує з політикою деяких західних країн. Водночас історичні алюзії, такі як 80-та річниця перемоги у Другій світовій війні, слугують для легітимації зовнішньої політики Китаю через апеляцію до антиімперіалістичного наративу, що є важливим елементом китайської дипломатичної риторики.

Таким чином, мовні особливості дипломатичного дискурсу в офіційних документах Міністерства закордонних справ Китаю, проаналізовані на прикладі тексту про зустріч Ван І з Пак Пьон Соком, демонструють складну взаємодію лексичних, синтаксичних, прагматичних і культурних елементів. Лексика тексту характеризується формальністю, символізмом і повторюваністю ключових понять, таких як мир і співпраця, що відображають ідеологічні пріоритети Китаю. Синтаксична структура забезпечує чіткість і логічність, водночас використовуючи евфемізми для уникнення конфронтації. Прагматично текст спрямований на створення позитивного іміджу Китаю та підкреслення взаємності у відносинах із Південною Кореєю. Культурно-ідеологічний контекст, зокрема конфуціанські принципи та історичні алюзії, додає тексту глибини та легітимності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, тексти дипломатії сучасного Китаю як форма інституційного дискурсу призначені для демонстрації готовності до зваженого, проте рішучого захисту інтересів КНР на міжнародній арені. У них постійно акцентується нейтральність Китаю та його відданість засадам мирного розв'язання будь-яких суперечок. Цільовою аудиторією дипломатичного дискурсу КНР є не тільки дипломати іноземних країн, а й підприємці, науковці, спортсмени. У широкому сенсі сучасна китайська дипломатія насамперед спрямована на країни, що розвиваються, та на так званий Глобальний Південь.

Мова офіційних заяв МЗС КНР насичена конотаціями, вирізняється семантичними повтореннями, які сприяють передачі соціологічних ідей до аудиторії. Лексичний розбір офіційних повідомлень МЗС КНР за 2024 рік виявляє ціннісні засади та ключову орієнтацію концепції управління Китаєм, а також етапну нормалізацію й стандартизацію її в умовах мінливої глобальної ситуації. Цікавою рисою офіційних заяв китайського МЗС слугує метафоричність заяв дипломатів, а також пильна увага до пам'ятних дат, широке використання економічних і статистичних даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бєлова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. *Вісн. Київ. нац. ун-ту*: Іноземна філологія. К. : ВПЦ «Київський університет», 2020. № 32. С. 10–13.

2. Дяченко О. В. Основні моделі політичної комунікації та їх прояви в сучасну епоху. *Вісник Донецького нац. у-ту ім. В. Стуса*. 2022. № 7. С. 23–27.

3. Корольов І.Р. Мовленнєвий жанр і комунікативна ситуація: співвідношення понять. *Studia linguistica* : зб. наук. праць / КНУТШ. Київ, 2020. Вип. 3. С. 130–134.

4. Мадрига Т. Б. Маніпулятивний потенціал політичної мови. *Політичні процеси сучасності : глобальний та регіональні виміри*. Зб. матеріалів науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2017. С. 37–38.

5. Мусійчук Т.І. Діалогічний дискурс як модель міжособистісної комунікації. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. Вип. 7. С. 138–141.

6. Петлюченко Н.В. Харизматика : мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2020. 464 с.

7. Ситник І. В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Т. 2. № 46. С. 123-126

8. Fairclough N., Duszak A. Wstęp. Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych. Kraków, 2008. 300 s.

9. Haugh M. The discursive challenge to politeness research: An interactional alternative. *Journal of Politeness Research*. Vol. 3 (2). 2020. P. 295–317.

10. 王毅在外交学院成立70周年纪念大会上的讲话. *Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China*. 19.09.2025. URL: https://www.mfa.gov.cn/web/ziliao_674904/zyjh_674906/202509/t20250919_11711638.shtml (дата звернення: 25.09.2025).

11. 王毅会见韩国总统特使朴炳锡. *Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China*. 25.08.2025. URL: https://www.mfa.gov.cn/web/wjdt_674879/wjbxw_674885/202508/t20250824_11695088.shtml (дата звернення: 25.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.581'25].373'7:59
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.29

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

TRANSLATION STRATEGIES FOR TRANSLATING PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A ZOONYMIC COMPONENT

Чернишова І.А.,
orcid.org/0009-0005-9503-2041
студентка VI курсу факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Кравченко О.О.,
orcid.org/0000-0003-4682-8228
доцент кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У статті досліджуються особливості перекладу фразеологів із зоонімічних компонентом із китайської мови на українську, що є актуальною проблемою сучасної перекладознавчої науки. Зооніміми становлять важливий пласт мовної картини світу китайського народу, оскільки вони не лише відображають реалії повсякденного життя, а й несуть у собі національно-культурну символіку. У китайській мові образи тварин мають глибоку культурну й міфологічну основу, що нерідко відрізняється від українських уявлень і традицій. Такі розбіжності зумовлюють труднощі під час перекладу, адже буквальне відтворення не завжди дозволяє зберегти семантику та експресивність перекладеного вислову.

У науковій розвідці розглянуто основний арсенал підходів до перекладу фразеологізмів із зоонімічним компонентом: від прямого (дослівного) перекладу, який зберігає образну структуру, до адаптації шляхом пошуку повних, часткових або функціональних відповідників, що забезпечують адекватність сприйняття в мові перекладу. Особливу увагу приділено аналізу випадків, коли відсутність прямих аналогів в українській мові вимагає креативних рішень перекладача, спрямованих на компенсацію культурних і семантичних відмінностей. У цій статті підкреслюється, що переклад таких фразеологічних одиниць потребує глибокого знання не лише мовних систем, а й культурологічного контексту, адже збереження образності є ключовим для адекватного відтворення комунікативного та емоційного потенціалу.

Проведений аналіз у статті дає зрозуміти, що дослідження фразеологізмів із зоонімічним компонентом має важливе значення для міжкультурної комунікації, оскільки дає змогу глибше зрозуміти національно-специфічні особливості мислення, світогляду та мовної творчості народів. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у викладанні перекладознавчих дисциплін, у підготовці майбутніх перекладачів, а також у створенні словників та довідкових матеріалів, присвячених фразеології.

Ключові слова: фразеологізми із зоонімічним компонентом, класифікація ідіоматичних виразів, практика перекладу, перекладацькі стратегії та підходи, культурна символіка Китаю, походження зоонімів в китайській мові.

The article examines the peculiarities of translating phraseological units with a zoonymic component from Chinese into Ukrainian, which is a relevant issue in modern translation studies. Zoonyms constitute an important layer of the linguistic worldview of the Chinese people, as they not only reflect the realities of everyday life but also carry national and cultural symbolism. In the Chinese language, animal images have a profound cultural and mythological basis, which often differs from Ukrainian perceptions and traditions. Such differences create challenges in translation, since literal rendering does not always make it possible to preserve the semantics and expressiveness of the translated expression.

The study explores the main range of approaches to translating phraseological units with a zoonymic component: from direct (literal) translation, which preserves the figurative structure, to adaptation through the search for full, partial, or functional equivalents that ensure adequate perception in the target language. Particular attention is paid to cases where the absence of direct analogues in Ukrainian requires creative translator's solutions aimed at compensating for cultural and semantic differences. The article emphasizes that the translation of such phraseological units requires deep knowledge not only of the linguistic systems but also of the cultural context, since preserving imagery is key to adequately conveying their communicative and emotional potential.

The analysis presented in the article shows that the study of phraseological units with a zoonymic component is of great importance for intercultural communication, as it makes it possible to gain deeper insight into the nationally specific features of thinking, worldview, and linguistic creativity of different peoples. The practical value of the research lies in the possibility of applying the obtained results in the teaching of translation studies, in the training of future translators, as well as in the compilation of dictionaries and reference materials devoted to phraseology.

Key words: phraseological units with zoonymic components, classification of idiomatic expressions, translation practice, translation strategies and approaches, cultural symbolism in China, the origin of zoonyms in the Chinese language.

Постановка проблеми. Китайська мова налічує великий пласт фразеологізмів в своїй спадщині, етимологія яких має тісний зв'язок з класичною літературою, конфуціанством, даоською філософією та притчами, легендам або історичними подіями. Проблематика перекладу фразеологізмів полягає у тому, що потрібно притримуватись не тільки мовної точності, а ще й глибоко розуміти культурні особливості країни. Мовні конструкції глибоко закарбовані в культурній свідомості всіх китайців та в більшості випадків виражають не тільки емоційний стан особи, а ще філософську та моральну оцінку певних подій. Через це спроба буквального перекладу українською мовою може призвести до втрати змісту та емоційної складової лінгвістичних одиниць. Через те, що в українській мові в більшості випадків відсутні еквіваленти фразеологізмів, саме це змушує перекладача використовувати трансформації чи адаптації, що зумовлює вірогідність втрати автентичності чи зміни авторського задуму. Це все вимагає від перекладача високого рівня знань мови оригіналу та перекладу, міжкультурної компетенції та навичок перекладати фразеологізми не легше як лінгвістичку одиницю, а й як частину взаєморозуміння між культурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями у галузі китайських фразеологізмів займались такі українські мовознавці, як-от: О.Є. Федічев, С.С. Науменко та С.В. Цимбал. Порівняно новим вектором у царині китайської фразеології постають зоонімічні фразеологізми, а також стратегії їх перекладу.

О.Є. Федічев у своїй роботі досліджує окремі групи фразеологічних одиниць, функції та їх структуру. Він розглядає конкретні приклади, порівняльно-історичні дані та аналізує вплив історично-культурного середовища на вживання фразеологічних одиниць, їхню внутрішню морфологію та відмінності у семантичному просторі. Дослідник також звертає увагу на взаємозв'язок між літературною та розмовною мовою, згадуючи можливу трансформацію виразів під впливом соціальних чи мовних контактів [1, с. 84–90].

Науковий доробок під керівництвом С.С. Науменко присвячений історичним ідіомам у китайській мові. У праці подано аналіз семантичних та синтаксичних особливостей ідіом, приділяється особлива увага походженню, синтаксичним особливостям та семантичним зрушенням, що виникають у ході історичного контексту. У дослідженні розглянуто, вплив історичних та культурних умов на формування образів та стійкість таких виразів, встановлюються причини я змін їхньої структури (наприклад, порядок компонентів), а також їх контекстуальна обумовленість з іншими виразами. [2, с. 39–41].

С. В. Цимбал у статті «Концепти ПРОСТІР (空间), ЧАС (时间) та ЧАС-ПРОСТІР (时空) у китайських фразеологічних одиницях чен'юй крізь призму метафори» аналізує сучасну китайську мову через фразеологізми-чен'юй, що описують концепти простору, часу та поєднання просторово-часового компонента. Автор підкреслює низку метафоричних моделей, наприклад «простір як шлях», «час як рух», «час-простір як предмет» та показує, що дані концепти зображуються через образи, що пов'язані з рухом, взаємовідносинами суб'єктів і оточення [3, с. 161–165]

Постановка завдання. Дослідити фразеологізми із зоонімічним компонентом. Запропонувати методи та стратегії перекладу фразеологізмів, намагаючись зберегти сенс та емоційне забарвлення висловлень .

Виклад основного матеріалу. В китайській мові поняття «фразеологізм» закріплене за ієрогліфами 熟语. Термін був ведений Ма Гофанем у з 1959 році. Насправді фразеологізми почали вивчатись не так давно, перше дослідження з'явилось з 1949 року, але не як повноцінне дослідження, а звичайні згадки в наукових статтях. Вже в 1980 році з'явились перші дослідження, в яких було розглянуто перші китайські форми фразеологізмів, а також проведено аналіз з іншими мовами.

До сьогодні питання фразеології вивчає в розділі стилістики та лексикології, але окремої науки ще досі не існує. Серед найвизначніших дослідників, що займались питанням вивчення фразеологізмів є: Ма Гофань [9], Яо Пенць [11], Ні Баоюань [12] та Вень Дуаньчжен[13].

На сьогодні існує два джерела походження фразеологізмів: народна література (байки, міфи, афоризми, легенди, легенди та прислів'я) та класична (філософські трактати, художню літературу та історичні хроніки). Варто наголосити, що раніше всі фразеологізми позначали ієрогліфами 成语 chéngyǔ – »*ідіоми»*.

В контексті сучасних лінгвістичних праць більшість науковців спираються на класифікацію фразеологізмів саме за Ма Гофанем 马国凡 [9, с. 24-51], адже інші класифікації не набули поширеного вжитку . Вчений поділяє фразеологізми на наступні категорії:

1. Чен'юй 成语 – ідіома;
2. Яньюй 谚语 – прислів'я;
3. Гуаньюн'юй 惯用语 – фразеологічні поєднання;
4. Суюй 俗语 – приказки;

5. Сехоуюй 歇后语 – іносказання-недомовки.

Кожна категорія фразеологізмів має свої особливості, але є головні спільні риси між ними. Перша ознака полягає у тому, що фразеологізми це не окремі слова, а цілі словосполучення та речення, також фразеологізми можуть бути окремим членом речення.

Друга ознака – це розчленована будова, тобто це окремі лексичні одиниці (частини), які в словниках мають власне значення та являються самостійними повноцінними словами але їх семантика ніяк не впливає на переклад фразеологізму.

Третя ключова ознака це семантична цілісність, а саме фразеологізм є неподільним та має власну цілісну семантику, незважаючи на значення окремих компонентів.

Четверта ознака зазначає, що кожен фразеологізм має образність, тобто наявність в китайській мові його переносного значення, що посилює їх експресивність.

Остання ключова риса це те, що фразеологізми не виникли в момент мовлення, а використовуються як сталі одиниці з чітким порядком слів, складом та структурою.

Фразеологізми розподіляються за ступенем мотивації, а саме мотивовані й немотивовані. Мотивовані фразеологізми – це словосполучення, що мають стійкий семантичний зв'язок. Такі фразеологізми мають поетичний, художній або науковий сенс, як приклад *人人 之 谈 rén rén zhī tán – буквальний переклад (розмова кожної людини), в адаптованому варіанті використовується у значенні – «загальноприйнята думка людей».*

Основні ознака мотивованих фразеологізмів:

1) Формальні ознаки;

2) Семантичні ознаки;

3) Ознаки національної культури.

Немотивовані фразеологізми – це групи, які не мають відкриті зв'язки між один одним, тобто їх можна розбирати на самостійні компоненти, але при цьому вони мають семантичні зв'язки, як приклад 風和日麗 – *адап.» чудова погода»*, *дослівний (буквальний) переклад – (вітер й ясне сонце)*.

Повернемось до перекладацьких стратегій фразеологізмів. Переглянувши багато статей українських дослідників, таких як І.В. Корунець [4], Ж.В. Краснобаєва-Чорна [5], Ю.Ф. Прадід [6], вдалось виокремити наступні підходи до адаптації фразеологічних одиниць:

1. Переклад за допомогою повного відповідника українського фразеологізму. *火上加油 huǒshàng jiāyóu «підлити масла у вогонь»*. У даному випадку, якщо перекладати буквально все одно значення не змінюється.

2. Збереження переносного значення при заміні основи фразеологізма. *装聋作哑 zhuāng lóng zuò yǎ адаптивний переклад «набрати в рота води», буквальний перекалад («прикидатися глухим і німим»)*.

3. Переклад без подібного еквіваленту фразеологізма з українській мові, але схожим за значенням. *小题大作 xiǎotí dàzuò адаптивний переклад «робити з **мухи слона**», буквальний («роздувати з дрібниці велику історію»).*

4. Описовий переклад при повній відсутності аналога в українській мові. *打草惊蛇 dǎcǎo jīngshé адаптивний «завчасно знайти противника», буквальний («ворушити палицею траву і сполохати при цьому **змію**»).*

5. Переклад парних утворень схожих до ченьюїв простими словами української мови не фразеологізмами. *千军万马 qiānjūn wànmǎ адаптивний «могутня армія», буквальний («тисячі солдатів і десятки тисяч **коней**»).*

Враховуючи наявність зоонімічних компонентів в останніх наведених вище фразеологічних прикладах, вважаємо доцільним подати дефініцію поняття «зоонім» та розглянути можливість застосування перекладацьких прийомів у процесі адаптації останніх. Зооніми – це використання тваринних образів в китайській фразеології. Оскільки тварини в китайській міфології глибоко вкорінені в культурну символіку, то часто для опису людських емоцій, поведінки чи характеру використовують зооніми.

Як приклад: *狐疑不决 hú yí bù jué в буквальному перекладі («лисиця що сумнівається та не може прийняти рішення»), український відповідник –»між двох вогнів». 胆小如鸡 dǎn xiǎo rú jī буквальний переклад – («лякливий, як курка»), український відповідник « лякливий як заєць». 蛇蝎心肠 shé xiē xīn cháng буквальний переклад – («серце змії та скорпіона»), описовий переклад – «жорстока». 猪狗不如 zhū gǒu bù rú буквальний переклад («гірший за свиню й собаку»), описовий переклад «нікчемна людина». 披着羊皮的狼 pī zhe yáng pí de láng в даному випадку, що буквальний переклад, що український відповідник однакові, що можуть бути вживані у значенні «вовк у овечій шкурі».*

Задля обгрунтування в китайській мові такої великої кількості зоонімів слід розумітись на китайських поглядах та філософії, адже китайська культура споконвіків була в тісному зв'язку із природою, людиною та простором. Головні вчення, що дотримуються цього погляду це 道家 dàojiā «даосизм» та 儒家 rújiā «конфуціанство». Основними положеннями даосизму є вчення 道

«Дао», що позначає шлях та природній порядок у Всесвіті. Принцип 无为wúwéi «у-вей», тобто життя в гармонії з природою. 阴阳 yīnyáng «інь-ян», який наголошує на балансі у всьому, навіть у протилежних силах природи. Даосизм в свою чергу використовує тварин для визначення моральних цінностей. 蛇 shé *«змія»* позначає трансформацію, 龟 guī *«черепаха»* – це мудрість. В той же час конфуціанство, підкреслює моральні досконалості індивіда, як приклад ієрогліфом 马 mǎ «кінь» підкреслювали працьовитість особи, а 鹤 hè «журавлем» довголіття.

Звісно ж, китайська міфологія завжди використовує в собі природні явища й тварин. Відомі для нас тварини з міфів це *«дракон»* 龙 lóng, символізує імператора, владу та могутність; *тигр* 虎 hǔ – це прямий символ, хоробрості та сили, а в даосизмі вважли захистом від злих духів та посередником між богом та людьми; *кінь* 马 mǎ символізує швидкість, працездатність, а *миша* 鼠 shǔ слабкість та хитрість [8, с. 224-236]. Також не варто забувати про легенду Паньгу. Ця легенда розповідає як утворився світ. Спочатку світ був у хаосі, схожому на велике темне яйце. Усередині нього прокинувся велетень Паньгу. Він розрубав хаос своєю сокирою, де чисте й легке піднялося вгору і стало небом, а важке й каламутне опустилося вниз і стало землею. Щоб вони знову не зійшлися, Паньгу тисячі років тримав їх розділеними, а сам ріс разом зі світом. Коли він помер, його тіло перетворилося на частини природи: дихання стало вітром, очі – сонцем і місяцем, кров – ріками, кістки – горами, а волосся – рослинами й зорями, а тварини – супутниками. Так Паньгу утворив упорядкований світ із первісного хаосу.

Походження виникнення фразеологізмів на позначення зоонімів чимало, але дослідимо основні:

Спостереження за поведінкою тварин, приклад: *狐假虎威 hú jiǎ hǔ wēi буквальний переклад («лис користується силої тигра»), описовий переклад так кажуть про людину, що показує себе авторитетом для того, щоб залякати інших*. Вираз походить з притчі, де лис змусив думати інших тварин, що він є могутнім, адже підкорив для себе тигра, в той час як дійсність картини заключалась в тому, що тигр йшов за ним по одній дорозі в своїх справах. Вираз *狼心狗肺 lángxīn gǒufèi буквальний переклад («серце вовка, легені собаки»), описовий переклад «так говорять про людину що є невдячною та жорсткою»*. Даний вислів часто застосовували як антитезу до конфуціанських чеснот – тобто аморальної, нелюдської поведінки.

Приклад із класичної літератури: *指鹿为马 zhǐ lù wéi mǎ буквальний («називати оленя конем»), описовий «так кажуть про людей, що свідомо спотворюють факти задля своєї вигоди»*. Даний вираз походить із розповіді 史记 *(Shǐjì «Історичні записки»)*, написані Сима Цяня (司马迁) у I ст. до н. е. про міністра Чжао Гао, який хитрістю хотів перевірити своїх слуг, тому змусив їх називати оленя конем.

З народної мудрості наведемо наступний приклад: *杀鸡儆猴 shājī jǐnghóu буквальний («вбити курку, щоб злякати мавпу»), описовий переклад «використовують в ситуації коли потрібно залякати когось, для цього карають одну особу, щоб інші почали боятись»*.

Астрологічний календар 生肖shēngxiào 12-ти річного циклу тварин в якому кожна тварина наділяє людину особливими рисами. Хто народився в рік бика 牛 niú має силу наполегливості, рік 虎 hǔ надає сили мужності, рік щура 鼠 shǔ про кмітливість. [7, с. 101-153]

Варто зазначити, що зооніми використовуються не лише в позитивному значенні, а також і в негативному. Якщо розглядати позитивні значення, то можна навести такі приклади *马到成功 mǎdào chénggōng буквальний («кінь прибуде, успіх досягнуто») описовий переклад «бажання швидкої перемоги для успіху в справі». 鹤立鸡群 hèlì jīqún буквальний переклад («журавель стоїть посеред кур»), описовий переклад «бажання виділитися серед оточуючих»*. Негативні значення, *对牛弹琴 duì niú tánqín буквальний («грати на лютні перед коровою»), описовий «робити марну справу або говорити з тим хто не розуміє справу». 鸡飞狗跳 jīfēi gǒutiào буквальний («кури літають, собаки стрибають») , описовий «відчувати паніку або спостерігати за хаосом»* [10].

Висновки. Щоб влучно перекладати фразеологізми із зоонімічним компонентом, потрібно не лише володіти гарно китайською мовою, а глибоко розуміти культурну, філософську та історичну складову народу. Через те, що фразеологізми містять в собі традиції, мудрість китайців, моральні уявлення, особливу філософію, які не містять інші мови світу. Лише за умов, що перекладач буде знати всі ці аспекти, він зможе передати емоційну виразність та глибину оригінального вислова з китайської мови. Таким чином, вміння перекладати фразеологізми на позначення зоонімів є не просто фаховим вмінням, а й одночасно мистецтвом та виклик для спеціаліста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федічев О. Є. Чен юй як найпоширеніший вид фразеологізмів у китайській мові. Українська орієнталістика. 2006. Вип. 1. С. 84–90.

2. Науменко С. С., Муллаянова М. Ф. Семантико-синтаксичні особливості історичних фразеологізмів у китайської мови. *Сходознавство. Актуальність та перспективи* : матеріали доп. IV Міжнар. наук.-метод. конф. (Харків, 24 берез. 2023 р.) : у 2 ч. Ч. 1 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: Н. В. Руда (голова) та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 39–41.

3. Цимбал С. В. Концепти ПРОСТІР (空间), ЧАС (时间) та ЧАС-ПРОСТІР (时空) у китайських фразеологічних одиницях чен'юй крізь призму метафори. *Одеський лінгвістичний вісник.* 2017. Вип. 9. Т. 2. С. 161–165.

4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2017. 448 с.

5. Краснобаєва-Чорна Ж. Терміносистема фразеології: структура та складники термінологічної мікросистеми «фразеокласифікація». *Лінгвістичні студії.* 2013. Вип. 26. С. 156–163.

6. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). Київ : Сімферополь, 1997. 252 с.

7. Sterckx R. The Animal and the Daemon in Early China. Albany : State University of New York Press, 2012. 385 p.

8. Eberhard W. A Dictionary of Chinese Symbols. Ann Arbor : University of Michigan, 2009. 332 p.

9. 马国凡. 成语熟语丛书. 呼和浩特 : 内蒙古人民出版社, 1978. 343 页.

10. 郑微莉, 周谦. 中华成语大词典. 北京 : 中华, 2016. 1371 页.

11. 倪宝元, 姚鹏慈. 汉语成语辨析词典. 北京 : 商务印书馆国际有限公司, 1997. 764 页.

12. 倪宝元. 成语辨析. 北京 : 中国社会科学出版社, 2004. 555 页.

13. 温端政, 温朔彬. 惯用语. 北京 : 商务印书馆, 2014. 165 页.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 5
КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК [821.14+821.124] '02.09
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.30

АДОНІС І ДАФНІС: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ МІТОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ

ADONIS AND DAPHNIS: CROSSING POINTS OF MYTHOLOGICAL PARADIGMS

Івашків-Ващук О.В.,
orcid.org/0000-0003-4979-5628
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри філології
Українського католицького університету

У статті проаналізовано твори давньогрецької та римської поезії, в яких центральним є образ архетипного божества родючості, іменованого в античні часи Адонісом. Цей персонаж, імовірно, прийшов із близькосхідних культів, однак у контексті його перетину з образом пастуха Дафніса важливим є також вплив творів буколічного жанру. Означена проблематика розглядається головно на матеріалі першої та п'ятнадцятої ідилій Теокріта, в яких відповідно описано загибель Дафніса і ритуальне святкування смерті та відродження Адоніса. Трагічна доля Адоніса/Дафніса та глибокий сум коханої Афродіти, пастуших божеств і всієї довколишньої природи є наскрізним мотивом усіх аналізованих творів. Риси олюднення в цьому контексті отримують і богиня кохання (вона забуває про свої обов'язки, не дбає про свою красу та зрештою фізично страждає), і природні персонажі (рослини, тварини і ландшафтні елементи «плачуть», «ридають», «сумують»).

Буколічну традицію у представленні зазначених образів після Теокріта продовжили Біон («Плач за Адонісом»), (псевдо)Мосх («Плач за Біоном») та Вергілій («Буколіки»), котрий небезпідставно вважається чи не єдиним пасторальним автором у римській літературі. Наступники Теокріта попри дотримання заданого канону, все ж вносять у свої твори цікаві авторські техніки та прийоми. Так, епітафії Біона та (псевдо)Мосха вражають деталізованим описом буколічного патосу, а еклоги Вергілія – мозаїчністю узвичаєних буколічних героїв та сюжетів. Від цих авторів бере початок метафора поранення від кохання та співпереживання природи, що надала нового звучання міту про Адоніса в римській елегії.

Окремої уваги заслуговують версія цього міту, описана в «Метаморфозах» Овідія, та несподівані додаткові смисли, які можна почерпнути з орфічних гімнів. Саме через популярність Овідієвої поеми про перетворення трагічно-ліричний сюжет кохання Адоніса й Афродіти став популярним у європейській культурі.

Ключові слова: Адоніс, Дафніс, міт, буколіка, пастух, перетин парадигм.

The article analyzes ancient Greek and Roman poetry in which the central image is that of the archetypal deity of fertility, known in ancient times as Adonis. This character probably came from Near Eastern cults, but in the context of his interaction with the image of the shepherd Daphnis, the influence of the bucolic genre is highly important. This topic is examined mainly on the first and fifteenth idylls of Theocritus, which describe the decease of Daphnis and the ritual celebration of the death and rebirth of Adonis, respectively. The tragic fate of Adonis/Daphnis and the deep sorrow of his beloved Aphrodite, the pastoral deities, and all surrounding nature are a recurring motif in the works under consideration. In this context, human characteristics are attributed to the goddess of love (she forgets her duties, neglects her beauty, and ultimately suffers physically), and natural characters (plants, animals, and landscape elements "cry," "sob," and "mourn").

The bucolic tradition in presenting these images after Theocritus was continued by Bion ("Lament for Adonis"), (pseudo) Moschus ("Lament for Bion"), and Virgil ("Bucolics"), who is rightly considered perhaps the only pastoral author in Roman literature. The successors of Theocritus, despite following the established canon, still introduced interesting artistic techniques and methods into their works. Thus, the epitaphs of Bion and (pseudo)Moschus astound with their detailed descriptions of bucolic pathos, while Virgil's eclogues impress with the mosaic of familiar bucolic characters and plots. These authors gave rise to the metaphor of being wounded by love and experiencing empathy from nature, which gave new meaning to the myth of Adonis in Roman elegy.

The version of this myth described in Ovid's "Metamorphoses" deserves special attention, as do the unexpected additional meanings that can be drawn from the Orphic hymns. It was precisely because of the popularity of Ovid's poem about transformation that the tragic-lyrical story of the love between Adonis and Aphrodite became popular in European culture.

Key words: Adonis, Daphnis, mythos, bucolic, shepherd, paradigm crossing.

Циклічність життя та природи – одна із основних засад людського існування. Різні народи у різні часи персоналізували довколишні явища, уявляючи, зокрема, що зміна пір року – це смерть і відродження[1] божества. Сучасна європейська цивілізація сформувалась на фундаменті грецької та римської, а згодом християнської культури, де значно виділяється архетипний образ пастуха. Адоніс поєднує зазначені вище риси, адже є водночас пастухом та божеством родючості. Основним джерелом для дослідження особливостей цього образу ми визначаємо буколічну (пасторальну) поезію «західної античності», зокрема уривки творів Теокріта, Біона, (псевдо)Мосха, Вергілія та Овідія, що підпала під важливий формотворчий вплив культури Близького Сходу. Найперше це відображається у самому імені «Адоніс», що, ймовірно, походить від однієї з характеристик семітського бога Таммуза – *Adon* зі значенням «пан, володар» [16, с. 6].

Метою цієї розвідки є систематизація характеристик, що творять «трагічно-буколічний» образ Адоніса/Дафніса та визначення його ролі в античній культурі. Серед першочергових завдань є обґрунтування зв'язку між творами, що обрані джерелами дослідження, адже не всі вони містять прямі звернення до образу Адоніса. В цьому світлі додаткового пояснення потребує і поява Дафніса – прототипа всіх пастухів у Теокріта та його наступників.

Матеріал дослідження насправді досить різноманітний, хоча в основному це поезія буколічного жанру: Теокріт «Ідилії 1, 15», невідомий автор «Смерть Адоніса»[2], Біон «Плач за Адонісом», (псевдо)Мосх «Плач за Біоном», Вергілій «Еклоги 5, 10», а також Овідій «Метаморфози» (кн. 10). Додатковими джерелами можна вважати, наприклад, уривок із Сапфо, елегію Проперція чи орфічні гімни невстановленого авторства.

Для початку треба утвердити загальне уявлення про Адоніса, який не настільки відомий як інші герої античності (пор. Прометей, Геракл, Одіссей тощо). З кількох лексикографічних джерел пояснення його суті можна узагальнити як: бог родючості, уособлення смерті та відродження рослинності у фінікійській, грецькій та римській мітологіях; красивий юнак, у якого закохалась Афродіта, та який загинув на полюванні [1; 5]. Його виразна зовнішність посприяла появі сучасної метафоричної асоціації як «чоловік надзвичайної вроди» чи, за І. Франком, «дуже красивий мужчина».

Слід зазначити, що для грецької мітології досить типовим було нашарування божеств і імен, що вело до змін чи злиття ідентичностей. Так, в орфічних гімнах, котрі з аналізованих текстів є найновішими[3], Адоніс може ототожнюватися з Діонісом як споріднені постаті або розглядатися як «образ» Діоніса. Нещодавно цей факт отримав сенсаційне підтвердження у віднайденому у 2022 році на горі Сінай гімні скомпонованому гекзаметрами. Там вчені виявили перетин мітологічних парадигм, зокрема у сюжеті перебування Діоніса/Адоніса в дитячому віці у підземному світі під опікою Персефони [8, с. 127]. В орфічних гімнах, які були відомі вченим давніше, Адоніс характеризується епітетами, що зазвичай приписували Діонісу:

> Вчуй цю молитву, **багатоіменний** демоне славний,
> довговолосий, любителю пусток, багатий плодами,
> **різних подоб набуваєш**, святий годувальнику всього.
>
> **Діво і хлопче**, Адонісе, пагоне, в рості прекрасний,
> гаснеш, а потім спалахуєш знову у зміні пір року.
>
> Ти життєдайний, коханий, оплаканий демон **дворогий**… (LVI. «Адонісові»)[4]

Рядок *гаснеш, а потім спалахуєш знову* підводить до чергової теорії про нашарування образів. Так, за версією Гесіода, юного Фаетона (або сина Геліоса, або богині світанку) викрала Афродіта, щоб він став служителем у її храмі (Теогонія 986–991). Гесіод описує Фаетона як «чоловіка божественної краси» і «ще в розквіті пишної молодості». Це призводить до пізнішого перетину їхніх мітологічних парадигм, наприклад, Аполлодор називає Фаетона прапрадідом Адоніса [18, с. 245]. У різні часи на основі порівняння культів з'являлись також асоціації Адоніса з Осірісом чи Аттісом тощо. Звичайно, на думку спадає й міт про Персефону, її викрадення Аїдом, скорбота її матері Церери і разом з нею всієї природи. І в цій історії повернення Персефони символізує весну та пробудження всього живого, а її сходження в підземний світ – зиму та смерть природи. Так, відзначаємо і нашарування образу Дафніса – мітологічного пастуха із сицилійського фольклору, нещасливого в коханні та трагічно загиблого, за яким «плачуть» і божества, і тварини, і рослини.

---

[1] За К. Юнгом, це поняття належить до правісловлювань людства взагалі, а вони пов'язані з усім тим, що позначається терміном «архетипи» [6, с. 153–154].

[2] За збіркою The Greek Bucolic Poets невідомого авторства, однак іноді помилково приписується Теокріту.

[3] За версією видання The Orphic hymns / translation, introduction, and notes by Apostolos N. Athanassakis and Benjamin M. Wolkow, час створення орфічних гімнів – вірогідно III ст. н.е.

[4] Переклад за: Сади Адоніса: Антологія світової поезії, с. 37.

В Овідія можна знайти найповнішу інтерпретацію міту про Адоніса, і саме його версія (наче «підсумкова антична») мала знаковий вплив на пізнішу європейську культуру (зокрема у творах В. Шекспіра, Оскара Вайльда, численних картинах Тиціана, Веронезе, Рубенса та ін.). Овідій узагальнює попередні інтерпретації міту[5], водночас додаючи нових штрихів із допомогою авторських наративних технік. Варто відзначити, що ні в Аполлодора, ні в Овідія не вказано про пастуше заняття Адоніса, а лише про те, що він отримав смертельну рану під час полювання. Тим не менш, Теокріт чітко говорить про Адоніса як пастуха ὡραῖος χῶδωνις, ἐπεὶ καὶ μᾶλα νομεύει καὶ πτῶκας βάλλει καὶ θηρία πάντα διώκει. (Теокріт, ід. 1: 109–110) – *готовий Адоніс і добре випасати, і в зайця поцілити, і всяких звірів переслідувати*[6]. Підтверджує пастуше заняття Адоніса і Вергілій: et formosus ovis ad flumina pavit Adonis (Вергілій, екл. 10: 18) – *і красивий Адоніс випасав овець біля річкових вод*. Отже, Овідій написав про злочинне зачаття Адоніса та його народження від матері, що перетворилась на дерево, а також про сильні почуття Афродіти (*вона покинула й небо, за небо кращий Адоніс. Його тримається*. («Метаморфози», кн. 10: 532–533)). Кохання до смертного юнака змінило богиню, і Овідій показує це через її олюднення[7] (*охоче тут відпочину з тобою на землі!* (кн. 10: 556–557)) та деталізований опис її страждань: *Вона зіскочила вниз і водночас розірвала одяг та волосся, вдарила груди розпачливими руками й скаржилась на долю.* (кн. 10: 722–724). Афродіта турботливо просить Адоніса бути обережним і не полювати на сильних звірів, що, очевидно, написано під впливом епітафії Біона (*Чому ти, зухвальцю, полював? Будучи таким красивим розлютив дикого звіра, якого загнав?* (рядки 60–61)). Зрештою, від такого сильного звіра Адоніс і отримує смертельне поранення. Вепр, тобто сама природа, тут є символом смерті. Несподіване трактування бачимо у псевдо Теокрітовому вірші «Смерть Адоніса», де вепр вбиває Адоніса, тому що закохується у нього [17, с. 479–483]. Апогеєм виру емоцій в Овідія є власне метаморфоза, коли Афродіта перетворює кров Адоніса на вічну весняну квітку, яка нагадує про його красу і її втрату [9, с. 60].

Якщо звернутись до витоків, то саме 15 ідилія Теокріта, в якій центральною подією є свято на честь Адоніса, є найціннішим першоджерелом історії цього сюжету. До Теокріта культ і постать Адоніса згадується спорадично, наприклад, у Сапфо, Еврипіда, Аристофана, Платона. І це справді переважно побіжні згадки у контексті кохання чи Афродіти тощо. У Теокріта ми вперше у грецькій літературі читаємо твір, що присвячений окремо Адонісові. Поет описує святкові ритуали: поклоніння багато прикрашеній скульптурній композиції божественного юнака і його дружини Афродіти, піднесення вишуканих страв та виконання хвалебного гімну (рядки 100–144). Ці почесті виконуються на найвищому рівні, адже очолює святкування єгипетська цариця Арсіноя. Далі описується відродження Адоніса та його воз'єднання з Афродітою, а опісля – оголошується символічне прощання з ним на березі моря, відпровадження його назад до світу померлих. Вважається, що тут Теокріт дивним чином поєднав вербалізацію весілля та похорону, а сам гімн наче поділений на дві частини – весільну (рядки 100–131) та поховальну (132–142), адже навіть слово κλίνα має подвійне значення: весільне і поховальне ложе [14, с. 130].

Під цим обрядом люди розуміли прощання із теплою порою та початок зими, адже саме «в землеробському суспільстві особливого розвитку набувають міти про вмираюче і воскресле божество рослинності» [3, с. 15]. Таке божество часто уособлювалось як молодий чоловік, жорстоко вбитий, похований, оплаканий, а тоді воскреслий як і природа навесні. Це опис т. зв. «драми-містерії», що відображає «трансцендентність життя», завдяки чому посвячуваний є або лише свідком процесу, або ж співучасником, захопленим божественною драмою, або ж він, завдяки ритуальному діянню, ототожнює себе з богом [6, с. 154]. Попри трагізм історії Адоніса, елліни захоплювались святкуванням Адоній[8], можливо, завдяки співпереживанню циклічності загибелі і відродження божества, люди мали «сподівання на безсмертя» [6, с. 155]. Ще одним символічним проявом цього вшанування були «садки Адоніса»: влітку насіння висівали у розбитих горщиках і після того, як рослини проростали, виносили на дахи будинків, де ці «садки» залишали в'янути і гинути. Жінки голосно і виразно оплакували смерть рослин, що уособлювали Адоніса, а потім проводили символічне поховання і викидали горщики в море. Під іншим кутом зору цей ритуал згадує Платон словами Сократа як приклад марнування засобів і праці: «ὁ νοῦν ἔχων γεωργός, ὦν

[5] Одна з крайніх античних версій міту про Адоніса є у Аполлодора Атенянського (псевдо-Аполлодора), що, ймовірно, написав твір «Мітологічна бібліотека» (III: xiv, 3-4).

[6] Тут і далі переклад старогрецьких і латинських уривків власний – О. І.-В., якщо не вказано інше.

[7] Подібне зауважено у Теокріта при описі любовних страждань стародавніх епічних персонажів Поліфема чи Геракла (ідилії 11 та 13).

[8] Це видно, зокрема, й з опису піднесених емоцій учасників свята Адоніса в Александрії, що описано в 15 ідилії.

σπερμάτων κήδοιτο καὶ ἔγκαρπα βούλοιτο γενέσθαι, πότερα σπουδῇ ἂν θέρους εἰς Ἀδώνιδος κήπους ἀρῶν χαίροι» (Платон, «Федр», 276b) – *Чи міг би розумний фермер, який мав насіння, про яке дбав, і хотів отримати багатий урожай, справді сіяти його влітку у садках Адоніса?*

Хоч 15 ідилія є важливою як давнє джерело відображення міту Адоніса, не вона, на думку вчених, дала поштовх появі творів наступників Теокріта. Причиною може вважатись навіть те, що за жанром ця ідилія визначається як «міський мім», а вплив на наступних буколічних авторів мав найвідоміший пастуший твір Теокріта – перша ідилія. Припускають, що саме архетипний образ Адоніса та його семітських попередників є в основі образу пастуха Дафніса з першої ідилії. Окрім Адоніса називаються імена Енкіду, Гільгамеша, Давида, Таммуза/Думузі, Аттіса, Анхіза, Париса та Орфея, котрі мають спільні риси, зокрема пастуше заняття, музичний талант, муки кохання (крім Енкіду та Давида) до богині-матері (переважно це Афродіта), загибель та щорічне повернення до життя [13, с. 188–189].

Опис горювання людей, богів та природи через смерть божественного юнака об'єднує всі вибрані твори для аналізу, що бачимо ще у Сапфо: *Що, Кіпрідо, тепер діяти нам? Гине Адоніс!.. Бийте в груди себе, діви, і рвіть білі хітони!..* (фр. 140, пер. А. Содомори). Саме це є ще однією важливою підставою припускати зв'язок культу Адоніса із пастухом Дафнісом, котрий в інтерпретації Теокріта також помирає на руках Афродіти. Як вважають деякі вчені, мітологічний Дафніс, маючи за основу сицилійський фольклор, отримав також оригінальні авторські риси [11, с. 120], а пісня про муки Дафніса займає важливе місце у композиції першої ідилії[9]. До вмираючого пастуха приходять Гермес та Пріап[10], які співчувають йому, а також Афродіта, яка зображується як ймовірна причина його смерті. Їхня комунікація не відображає ніжних почуттів як в Адоніса і Афродіти, радше навпаки – Дафніс налаштований вороже до богині як уособлення кохання. Він характеризує її в негативному світлі: Κύπρι βαρεῖα, Κύπρι νεμεσσατά, Κύπρι θνατοῖσιν ἀπεχθής (Теокріт, ід. 1: 100–101) – *Кіпрідо розгнівана, Кіпрідо підступна, Кіпрідо ворожа до смертних*, а згодом із насмішкою згадує Афродіті її підкорених коханих Анхіза й Адоніса, а також Діомеда, який, за «Іліадою» Гомера, переміг її в бою. Афродіта наголошує, що його здолав Ерос, а не вона. Богиня наче виправдовується перед Дафнісом, намагаючись, хоч і не прямо, випросити його прощення [2, с. 45].

Виняткове значення в уривку про муки Дафніса, як наголошують дослідники, мають рефрени. Теокріт використовує три види повторень, що умовно ділять пісню на три частини: Ἄρχετε βουκολικᾶς, Μοῖσαι φίλαι, ἄρχετ᾽ ἀοιδᾶς – *Почніть нам, о любі Музи, почніть нам пастушу пісню* (7 разів), Ἄρχετε βουκολικᾶς, Μοῖσαι, πάλιν, ἄρχετ᾽ ἀοιδᾶς – *Почніть нам, Музи, знову почніть нам пастушу пісню* (8 разів) і Λήγετε βουκολικᾶς, Μοῖσαι, ἴτε, λήγετ᾽ ἀοιδᾶς – *Доспівуйте нам, Музи, доспівуйте вже пастушу пісню* (4 рази). Рефрен – це одна зі специфічних рис першої ідилії, котру намагались наслідувати наступні автори. Так, у «Плачі за Адонісом» Біона маємо рефрени з дуже близькою варіацією, що «додає чарівної різноманітності до смутку повторюваної простої скорботи» [7, с. 360]: Αἰάζω τὸν Ἄδωνιν: 'ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις' – *Я оплакую Адоніса: «помер гарний Адоніс»*, 'αἰαῖ τὰν Κυθέρειαν' ἐπαιάζουσιν Ἔρωτες. – *«Горе Кітереї», – приєднуються до плачу Ероти* та 'αἰαῖ τὰν Κυθέρειαν, ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις.' – *Горе Кітереї, помер гарний Адоніс*. Твір «Плач за Біоном», авторство якого не підтверджене[11], теж рясніє рефренами, але лише одного типу: ἄρχετε Σικελικαὶ τῶ πένθεος ἄρχετε Μοῖσαι. – *Починайте жалібний плач, Сицилійські Музи, починайте* (13 разів). Вже на прикладі цих рядків можна припускати, що наслідувачам Теокріта, можливо, не вдалось досягти такої високої літературної досконалості. Так, пісня про Дафніса у Теокріта є змістовна, стисла та сповнена як трагізму, так і гумору, «Плач за Адонісом» Біона можна схарактеризувати як витончений, але одноманітний, а «Плач за Біоном» (псевдо) Мосха – як надто риторичний, перевантажений мітологічними та географічними деталями.

«Плач за Адонісом» – твір, що повністю присвячений опису загибелі юнака та траурним переживанням його коханої Афродіти, отже, його можна вважати епітафією. Умовно він складається з трьох частин: вступна частина (зачин голосіння), опис ран і страждань Адоніса, побивання Афродіти та всієї природи і зрештою завершальна частина – прийняття його смерті, жаль за тим, що відбувається похорон, а не весілля. Останній рядок водночас вселяє надію і додає горя, нагаду-

[9] *Детальніше див.* Івашків-Ващук О. Перша ідилія Теокріта: особливості поетики. Spheres of culture. Lublin, 2012. Vol. 1. С. 40–47.

[10] Це ще одна ниточка до зв'язку парадигм Адоніс/Дафніс, адже в одному з орфічних гімнів Адоніса названо «підземним Гермесом», а Пріап, цілком можливо, був сином Діоніса/Адоніса і Афродіти. *Див.* D'Alessio G. B. Dionysus and Adonis: a Contribution to the Study of the Orphic Rhapsodies. p. 142.

[11] Можливо, це був один з учнів Біона, або якийсь автор на ім'я Мосх.

ючи про циклічність цієї події: *ти знову голоситимеш, іншого року знову плакатимеш*.

Тут варто зупинитися на кількох ключових моментах. По-перше, увагу привертають не тільки намагання Біона наслідувати Теокріта у використанні рефренів, але й в описі побивання оточення Адоніса через його загибель. За юнаком плакали всі гори, ліси, річки, джерела, а квіти з розпуки почервоніли. Найбільше, звісно, страждає Афродіта, яка незважаючи на свої поранення все шукає і кличе свого коханого. Виразним і вдалим тут є контраст застиглої картини мертвого Адоніса (κεῖται καλὸς Ἄδωνις) та протилежно рухливої, що зображає Афродіту – з розпущеним волоссям, босими зараненими ногами – котра бродить в пошуках юнака [7, с. 362]. По-друге, маємо тут рідкісний епітет, що характеризує білосніжне тіло Адоніса – χιόνεος (рядки 10 і 27) поруч із традиційним λευκός (рядок 8) у контексті, котрий не вдалось передати перекладачеві: μηρὸν ὀδόντι, λευκῷ λευκὸν ὀδόντι τυπείς (р. 7–8) – *у стегно жахливим іклом – у стегно утятий гострим*[12] [4, с. 55]. Прикметник χιόνεος також резонує з латинським відповідником niveus у Проперція, що підводить до думки, що саме версія міту про Адоніса авторства Біона є в основі римської елегії (Проперцій, 2,13). Поет порівнює себе, метафорично пораненого коханням, із «білосніжним» Адонісом, а свою кохану Цінтію із помарнілою з горя Афродітою [15, с. 187]. По-третє, Біон вводить тут досить нечасто вживаний елемент історії Адоніса – ревнивість Афродіти до своєї суперниці Персефони, яка *будучи сильнішою* (ἐσσὶ γὰρ αὐτὰ πολλὸν ἐμεῦ κρέσσων), *забирає все красиве* (τὸ δὲ πᾶν καλὸν ἐς σὲ καταρρεῖ). Четверта виняткова риса твору Біона – «маніфестація ідеалу вічної вірності» [15, с. 189], що є рідкісною у грецькій поезії, проте домінантною у традиції римської елегії. Вона проявляється двояко: у сцені останнього поцілунку Афродіти вже померлого Адоніса (Κύπριδι μὲν τὸ φίλημα καὶ οὐ ζώοντος ἀρέσκει, ἀλλὰ νεκρὸν οἶδεν Ἄδωνις, ὅ νιν θνάσκοντ᾽ ἐφίλησεν. (р. 13–14) – *І поцілунок вже його неживого тішить Афродіту, але не знає Адоніс, бо його цілувала вже померлого*) та у мотиві покладення померлого на ложе закоханих у золоті, пурпурових покривалах і квітах. Це перегукується із описом багато прикрашеного різьбленого ритуального ложа, дорогих покривал і всіляких вишуканих подарунків для свята Адоніса у 15 ідилії Теокріта.

«Плач за Біоном» наслідувача Теокріта і, можливо, учня Біона (псевдо)Мосха містить всього один рефрен, яким автор закликає у свідки сицилійських Муз, а це резонує з рефренами першої ідилії. У деяких інших моментах автор намагається наслідувати більше твір Біона, ніж Теокріта. Так, у (псевдо)Мосха кількість тих, хто приходить оплакати померлого Біона, «сміховинно» збільшена до довгого переліку міст і країв походження поетів-гостей [11, с. 126]. Відомо, що пастухи у буколічному світі були і поетами, і музикантами (як практично всі персонажі Теокріта). Отже, коли (псевдо)Мосх написав ὅττι Βίων τέθνακεν ὁ βουκόλος, ὅττι σὺν αὐτῷ καὶ τὸ μέλος τέθνακε καὶ ὤλετο Δωρὶς ἀοιδά (р. 11–12) – *помер волопас Біон, з ним померла і мелодія, загинула дорійська пісня* він символічно поставив крапку в буколічній поезії, принаймні елліністичного періоду. Тут автор також намагався показати зв'язок між поетом-пастухом Біоном і мітичним Дафнісом/Адонісом.

Нарешті, наше зацікавлення у цій темі переходить до Вергілія – чи не єдиного представника буколічного жанру у римській літературі. У кожній із десяти еклог Вергілія можна знайти «сліди Теокріта» – мотиви, персонажі, репліки, що складають еклоги наче мозаїку. Найбільш близькими за змістом до першої ідилії Теокріта є п'ята і десята еклоги, з яких зрозуміло, що «Вергілій цінує важливу роль Дафніса у творах Теокріта та використовує його як символ буколічної поезії» [11, с. 127]. Попри явні запозичення від попередників, Вергілій намагається додати старим сюжетам нового звучання. Так, у п'ятій еклозі є пролог, епілог і тема Дафніса, що повторює структуру першої ідилії, однак розкривається у двох піснях пастухів Мопса і Меналка (тут також мотив пастушого змагання) – одна пісня про смерть, а друга – про воскресіння обожненого Дафніса. Більшість дослідників у цьому вбачають політичну алегорію – натяк на прилучення до богів Гая Юлія Цезаря та одночасно обіцянку майбутнього обожнення Октавіана[13]. Відзначимо ще кілька моментів у п'ятій еклозі: Вергілій пропонує реабілітувати німф, котрі звинувачені у бездіяльності в Теокріта, а тепер сумують за смертю Дафніса; зворотний плин природи, якого бажає Дафніс внаслідок своєї смерті (Ід. 1, р. 132–136) у Вергілія вже настав як природне нещастя (Екл. 5, р. 34–39) [12, с. 197].

Аналогію з Дафнісом також можна привести і в рамках десятої еклоги, де у масці пастуха виступає поет Корнелій Галл, який був військовим полководцем, намісником Єгипту, а також

[12] У нашому перекладі: *у стегно іклом, у біле білим іклом вдарений.*

[13] Детальніше див. Drew D. L. Virgil's Fifth Eclogue: A Defence of the Julius Caesar-Daphnis Theory. In *The Classical Quarterly*, Vol. 16, No. 2, 1922, pp. 57–64.

елегійним поетом. На жаль, він зазнав політичного падіння і, ймовірно, втратив свою поезію. Елегійна тема нещасної любові поета до жорстокої коханої звучить у лісах пастушої Аркадії, а душевний стан Галла подібний до стану Дафніса у Теокріта, адже Вергілій «оплакує» страждання Галла досить близьким переспівом першої ідилії (рядок 64 і наступні). Новаторством Вергілія і додатковою ознакою елегійності є сюжет зради. Так, кохана Галла, Лікоріда, якій присвячено більшість його любовних віршів, тікає на північ Італії з іншим воїном. У поемі Вергілія її зраджений коханий оплакує втрату дівчини, метафорично помираючи, його підтримують співчутливі пастухи і божества. Галл вирішує шукати розради у написанні пасторальних віршів та полюванні на дикого кабана[14]. Зрештою, усвідомлює, що мусить змиритися і прийняти своє страждання[15].

Отже, ми простежили становлення та розвиток образу Адоніса/Дафніса в античній поезії від найдавнішого часу (уривки із Сапфо та грецьких трагіків) до найновіших орфічних гімнів. За цей період образ обростав новими ознаками та ставав все більш цікавим. Ідилії Теокріта є безсумнівно найважливішим джерелом у контексті «буколічного» розвитку цього образу, адже тут вперше спостерігається перетин мітологічної парадигми Адоніса зі своїми давнішими близькосхідними нашаруваннями та пастуха Дафніса із сицилійської фольклорної традиції. Саме Дафніс із певними ознаками Адоніса стає вагомим персонажем у наступників буколічного жанру Біона, (псевдо) Моска та Вергілія. Вони водночас підкреслюють приналежність своїх творів до жанру, проте завдяки впровадженню авторських наративів намагаються показати свою незалежність від Теокріта. Овідій, хоч і не будучи представником пастушої поезії, підбиває підсумки античної візії Адоніса/Дафніса. Саме версія міту з «Метаморфоз» дала поштовх опрацювання цього сюжету в європейській літературі різних періодів, наприклад, у В. Шекспіра, Дж. Маріно, Лафонтена, Оскара Вайльда та ін.

Перспективою дослідження можна вважати вивчення особливостей окремих творів та їхній більш докладний аналіз, до прикладу, на рівні стилістики. Важливим було б також здійснення першого українського перекладу поеми (псевдо) Моска «Плач за Біоном».

[14] Тут, очевидно, натяк на історію Адоніса, хоч і, мабуть, не таку трагічну.

[15] Це висновок, до якого прийшов і Теокрітовий романтичний Поліфем із 11 ідилії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Режим доступу: https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%81

2. Івашків-Ващук О. Перша ідилія Теокріта: особливості поетики. In *Spheres of culture*. Lublin, 2012. Vol. 1. С. 40–47.

3. На ріках вавілонських: З найдавнішої літератури Шумеру, Вавілону, Палестини / Упоряд. М. Н. Москаленко; Авт. передм. І. М. Дьяконов. Київ, 1991. 398 с.

4. Сади Адоніса: Антологія світової поезії [українською переклав Назарій Анатолійович Назаров]. Київ; Умань, 2015. 180 с.

5. Словник іншомовних слів за редакцією О.С. Мельничука. Режим доступу: https://slovnyk.me/dict/foreign_melnychuk/%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%81

6. Юнґ К. Ґ. Архетипи і колективне несвідоме / Переклала з німецької Катерина Котюк; науковий редактор українського видання Олег Фешовець. 2-ге опрац. вид. Львів, 2018. 608 с.

7. Brackett A. C. Bion's Threnody on Adonis. In *The Journal of Speculative Philosophy*, Vol. 5, No. 4, 1871, pp. 360–367

8. D'Alessio G. B. Dionysus and Adonis: A Contribution to the Study of the Orphic Rhapsodies. In: *The Cambridge Classical Journal* 70*,* 2024, pp. 122–143 doi:10.1017/S175027052400006X

9. Dibble A. J. Pastoral Elements and Imagery in Ovid's Metamorphoses: The Transformation and Transmutation of the Arcadian Dream. Durham University. 122 p. [http://etheses.dur.ac.uk/3836/]

10. Drew D. L. Virgil's Fifth Eclogue: A Defence of the Julius Caesar-Daphnis Theory. In *The Classical Quarterly*, Vol. 16, No. 2, 1922, pp. 57–64.

11.Gagliardi P. The Metamorphosis of Daphnis from Theocritus to Virgil. In *Phasis* 21–22, 2019, pp. 119–139.

12. Garson R. W. Theocritean Elements in Virgil's Eclogues. In *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 21, No. 1, 1971, pp. 188–203.

13. Halperin, David M. The Forebears of Daphnis. In *Transactions of the American Philological Association*, Vol. 113, 1983, pp. 183–200.

14. Hunter R. L. Theocritus and the Archaeology of Greek Poetry. Cambridge University Press, 1996. xii, 207 p.

15. Fantuzzi M, Hunter R. Tradition and Innovation in Hellenistic Poetry. Cambridge University Press, 2005. 511 p.

16. Frazer J. G. Adonis, Attis, Osiris: Studies in the History of Oriental Religion. Second ed. revised and enlarged. London, 1907. 452 p.
17. The Greek Bucolic Poets with an English translation by J. M. Edmonds. London, New York, 1919. 527 p.
18. The Orphic hymns / translation, introduction, and notes by Apostolos N. Athanassakis and Benjamin M. Wolkow. The Johns Hopkins University Press, 2013. 392 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.124’373.7
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.31

ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ» У ФРАЗЕОЛОГІЇ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

REFLECTION OF THE CONCEPT OF "HUMAN APPEARANCE" IN LATIN PHRASEOLOGY

Пилипів О.Г.,
orcid.org/0000-0001-9651-7343
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри класичної філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

Савула А.М.,
orcid.org/0000-0002-8583-4818
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри класичної філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

Пилипів Л.І.,
orcid.org/0000-0003-1143-1626
кандидат медичних наук,
доцент кафедри внутрішньої медицини №2
Державного некомерційного підприємства
«Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

Карбовнік І.В.,
orcid.org/0000-0002-6231-3075
старший викладач кафедри філології імені Якима Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Ґжицького

Фразеологізми антропоцентричної спрямованості є одним з найцікавіших та найцінніших об’єктів дослідження. Незважаючи на велику кількість наукових розвідок з проблем фразеології, ціла низка питань, зокрема тих, які стосуються латинської фразеології, залишається невисвітленою.

Статтю присвячено вивченню латинських фразеологізмів, які відображають концепт «зовнішність людини». У процесі дослідження проведено семантичний аналіз та структуризацію фразеологізмів на позначення зовнішності людини, які яскраво вербалізують ментальність, звичаї та традиції античності. Виокремлено основні фразеосемантичні групи та підгрупи і здійснено їх опис і тлумачення в рамках макроконцепту «homo» (людина). У результаті дослідження встановлено, що концепт «зовнішність людини» у латинській фраземіці асоціюється насамперед з соматичними характеристиками, одягом, психоемоційним станом, характером та ґендерними стереотипами тощо. Встановлено, що фразеологічні одиниці можуть нести як позитивну (схвалення, переконання), так і негативну (засудження, іронія) оцінку. Найвища частотність зафіксована у фразеосемантичних групах «Загальна оцінка зовнішності», «Зовнішній вигляд окремих частин тіла», «Фізичний стан», «Одяг людини як елемент зовнішності». Серед фразеологізмів у процесі дослідження зафіксовано багато метафоричних перенесень з компонентами-зоонімами та компонентами-фітонімами. Фразеологічні одиниці, що описують зовнішність людини в латинській мові, відіграють важливу роль у передачі образності, експресії та етнокультурних особливостей сприйняття. Встановлено, що для глибшого розуміння латинської фразеології часто необхідні фонові знання про традиції римського народу, його звичаї, історичні події, відомих особистостей тощо.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших фразеосемантичних полів макроконцепту «людина» в латинській фразеології, оскільки вони яскраво ілюструють притаманну їхнім носіям афористичність мислення, лаконічність, образність, здатність до реактуалізації в нових історичних умовах та стали невичерпним джерелом поповнення фразеологічного фонду сучасних мов.

Ключові слова: латинська мова, латинська фразеологія, фразеологічна одиниця, концепт «зовнішність людини», мовна картина світу, антропоцентризм.

Phraseologisms of anthropocentric orientation are one of the most interesting and valuable objects of research. Despite the large number of scientific investigations on the problems of phraseology, a number of issues, in particular those related to Latin phraseology, remain unexplained.

The article is devoted to the study of Latin phraseologisms that reflect the concept of "human appearance". In the process of research, a comprehensive analysis and structuring of phraseologisms denoting human appearance, which vividly verbalize the mentality, customs, and traditions of antiquity, was carried out. The main phraseological groups and subgroups were identified, and their descriptions and interpretations were carried out within the framework of the macroconcept "homo" (human). As a result of the study, we concluded that the concept of "human appearance" in Latin phraseology

is associated primarily with somatic characteristics, clothing, psycho-emotional state, character and gender stereotypes, etc. It was established that phraseological units can carry both positive (approval, conviction) and negative (condemnation, irony) assessments. The highest frequency was recorded in the phraseological semantic groups «General assessment of appearance», «Appearance of individual body parts», «Physical condition», and «A person's clothing as an element of appearance». Among the phraseological units, many metaphorical transfers with zoonym and phytonym components were recorded during the research. Phraseological units describing a person's appearance in Latin play an important role in conveying imagery, expression, and ethnocultural features of perception. It has been established that for a deeper understanding of Latin phraseology, background knowledge about the traditions of the Roman people, their customs, historical events, famous personalities, etc., is often necessary.

We see the prospect of further research in the study of other phraseological fields of the macroconcept "human" in Latin phraseology, as they vividly illustrate the aphoristic thinking, conciseness, imagery, and ability to reactualize in new historical conditions inherent in their speakers, and have become an inexhaustible source of replenishment for the phraseological fund of modern languages.

Key words: Latin language, phraseology, Latin phraseology, phraseological unit, concept «human appearance», linguistic model of the world, anthropocentrism.

Постановка проблеми. Пріоритетною тенденцією розвитку сучасних лінгвістичних студій все частіше стає антропоцентричний вектор, зокрема, дослідження вербального та концептуального простору людини, притаманний носіям тієї чи іншої мови. Про це свідчать численні праці вітчизняних дослідників О. Забуранної, К. Мізіної, Л. Загнітко, Ж. Краснобаєвої-Чорної, І. Саєвич, А. Приходько, О. Близнюк, І. Гарбери, С. Крацило, О Крупко, Т. Валюкевич, Т. Ліщук, В. Хмари, А. Шульженко та зарубіжних вчених, таких як Дж. Лакофф, І. Гілмор, Р. Лангагер, Е. Рош, В. Фляйшер, К. Пілц, С. Фідлер, Г. Бургер, П. Вілкінсон та ін.

Фразеологізми антропоцентричної спрямованості, будучи найбільш виразними та образними одиницями, становлять основу фразеологічного фонду будь-якої мови і постійно привертають увагу лінгвістів. Як стверджує О. Селіванова, «фразеологізми як стійкі, пов'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [1, с. 641].

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою у глибшому вивченні надважливого лінгвокультурологічного концепту «людина» (лат. homo) як одного з базових концептів античної культури та її мовної картини.

Під зовнішністю людини зазвичай розуміють як її фізичні характеристики, тобто анатомічні особливості (фігура, зріст, риси обличчя, частини тіла) й додаткові елементи (емоції, одяг, міміка тощо), тобто все те, що формує її візуальний образ (qui oculos nostros patiuntur – те, що доступне нашим очам).

В основі антропоцентричного спрямування нашого дослідження є концепція В. фон Гумбольдта про мову як «дух народу». Одночасно погоджуємося з думкою В. Ужченко, що «фразеологія відображає в основному життя людини» [2, с. 45], а тому, як вважає М. Алефіренко, є важливою частиною мовної культури [3, с. 74].

Домінанта антропоцентризму у фразеології найбільше спостерігається при описі портретної характеристики людини, яка здатна відображати найрізноманітніші прояви її буття: риси зовнішності та характеру, культурні звичаї, побут, становище у суспільстві тощо. Тому в центрі нашої наукової розвідки – фразеологізми, які відображають концепт «зовнішність людини» у латинській фразеології. Цілком погоджуємося з думкою В. Д. Ужченка про те, що концепт як багатовимірне культурно значуще соціопсихічне утворення в колективній свідомості певної мовної спільноти розсіяний у змісті лексичних одиниць, корпусі фразеології, пареміологічному фонді, у системі стійких порівнянь, що відбивають образи-еталони [2, с. 298].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує чимало досліджень концепту «зовнішність людини» на фразеологічному матеріалі різних мов: української (Н. Венжинович, І. Гарбера, Г. Онуфрійчук), англійської (Д. Аладько, Н. Львова, О. Клендій, У. Билиця, Ю. Ковалюк), німецької (О. Мацюк, І. Коваль та ін). Зокрема, фразеологізми з соматичним компонентом стали об'єктом дослідження на матеріалі слов'янських мов, зокрема української (В. Скнар, Г. Осіпчук), польської (Д. Філляр, А. Пайджіньська), словенської (Е. Кржишник) та ін. Цікавим у контексті нашого дослідження є праці М. Петришин (2014), яка розглянула та здійснила тематичну класифікацію фразеологізмів з компонентом-зоонімом у латинській мові, а також наукова розвідка, здійснена О. Лазер-Паньків (2012) щодо особливостей давньогрецької зооморфної метафори на позначення рис характеру людини. Однак попри значну кількість наукових досліджень з проблем фразеології, ціла низка питань, які стосуються латинської фразеології, зокрема відображення концепту «зовнішність людини», залишається невисвітленими.

Постановка завдання. Завданням дослідження є виділення, аналіз та класифікація латинських фразеологізмів, які використовуються для характеристики зовнішності людини, з'ясування особливостей понятєвої складової концепту «зовнішність людини» та моделювання його фразеосемантичного поля (далі ФСП) через мову носіїв.

Базуючись на теорії Ш. Баллі, згідно з якою суть фразеологічної одиниці (далі ФО) полягає насамперед в семантичних ознаках, в основу нашого дослідження покладено принцип групування ФО за наявністю спільної семантичної ознаки.

На сьогоднішній день існує велика кількість тлумачень поняття «фразеологізм». Зокрема В. Д. Ужченко визначає фразеологізм як надслівну, семантично цілісну, відносно стійку (з допущенням варіантності), відтворювану й переважно експресивну одиницю, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію [2, с. 26]. Натомість німецький дослідник фразеології Т. Шіппан [4, с. 26] лаконічно визначає фразеологізми як «цілісність, що складається більше, ніж з одного слова».

Найбільш повне визначення фразеологізму, на нашу думку, дає М. Алефіренко, яка вважає фразеологізмом нарізно оформлений, але семантично цілісний і синтаксично неподільний мовний знак, який своїм виникненням і функціонуванням зобов'язаний фраземотворчій взаємодії одиниць лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів [5, с. 770]. Погоджуємося також з дефініцією за П. Дудиком, що фразеологізми (грец. phrasis – зворот і logos – слово, вчення) – це семантично й граматично пов'язані сполучення слів, а також речення, які використовуються в мові як її усталені та здебільшого легко й образно сприймані одиниці [6, с. 175].

Окрім того, у роботі послуговуємося методом побудови ФСП, який є головним для системного представлення фразеологічних одиниць загального семантичного ряду і дає змогу на фактичному матеріалі відстежити зв'язок образних засобів мови з культурним світоглядом народу. В українському мовознавстві проблемами теорії семантичних полів займаються такі дослідники: Ж. Краснобаєва-Чорна (2008), Л. Строченко (2008), О. Близнюк (2008), О. Олійник (2008), І. Завальнюк (2020), Л. Козловська (2023), О. Павлушенко (2022) та ін.

Виклад основного матеріалу. Людство з давніх-давен виявляло інтерес до внутрішнього світу людини через її зовнішні ознаки. У медицині з античних часів для діагностики проводиться загальний огляд пацієнта – оцінка фізичного стану людини з метою виявлення проблем зі здоров'ям. Медична термінологія досі послуговується такими латинськими сталими професійними виразами-метафорами для опису особливостей симптоматики тих чи інших хвороб, зокрема відносно змін обличчя (facies leonina – «левове обличчя» у хворого на проказу; facies pupae ceratae – обличчя «воскової ляльки» у хворого з анемією Аддісона-Бірмера; os leporinum – «заяча губа»), стану шкіри (cutis marmorea – мармурова шкіра (симетричні сітчасті плями на шкірі кінцівок і тулуба)); caput Medusae – голова Медузи (розширені, звивисті вени навколо пупка при портальній гіпертензії); digiti tympanici – пальці у вигляді барабанних паличок; digiti Hippocratici – нігті у вигляді годинникових скелець/пальці Гіппократа), міміки (risus sardonicus – сардонічний посмішка при правці); особливостей ходи/положення тіла (ingressus «pupae» – «лялькова хода» при хворобі Паркінсона, ingressus natinus – «качина хода» при вивиху одного або обох кульшових суглобів, positio canis venatici – положення «лягавої собаки» у хворого на менінгіт; pes equina – «кінська», звисаюча стопа). Риси обличчя людини, особливості її тілобудови використовуються в криміналістиці для ідентифікації людини. Розділ криміналістики, що вивчає характерні зовнішні ознаки людини, називається габітологія (від. лат. habitus – зовнішній вигляд).

Латинські фразеологізми, що виражають концепт «зовнішність людини» – це результат спостережень та найціннішого досвіду, набутого внаслідок пізнання людини явищ природи, звичаїв народу, тваринного і рослинного світу тощо. Як зазначає А. Вежбицька, «у всіх культурах для людей важливим є зорове сприйняття та опис того, що вони бачать» [7, с. 231].

Методологічним підґрунтям нашого дослідження стали такі загальнолінгвістичні методи як інтроспективний, методи фразеологічного та концептуального аналізу, метод фразеологічної ідентифікації та метод ідеографічної класифікації, запропонований В. і Д. Ужченко [2] та Ж. Краснобаєвою-Чорною [8]. Згідно з В. Ужченко, фразеотематична група (далі ФТГ) є найвищою ідеографічною ланкою. ФТГ у свою чергу складається з ФСП, у межах яких виокремлюються варіантно-синонімічні групи [2, с. 53].

У рамках даної проблематики в нашому дослідженні ми розглянули ФСП «зовнішність людини», що входить до фразеотематичної групи «людина». Під терміном «фразеосемантичне поле» розуміємо сукупність фразеологічних одиниць, пов'язаних між собою змістом. ФСГ включає, на нашу думку, фразеологізми зі спільною семантичною ознакою.

Джерелами фактичного матеріалу для нашого дослідження слугували латинські фразеологізми на позначення зовнішньої характеристики людини, які ми відібрали з фразеологічних словників [9; 10; 11; 12 ; 13; 14; 15].

ФСП «зовнішність людини» представлено, на нашу думку, такими ФСГ.

1. ФСГ «Загальна оцінка зовнішності».

Стародавні римляни надавали велике значення зовнішньому вигляду людини і часто використовували його для оцінки її фізичного стану чи внутрішнього світу, тому дана група є однією з найчисленніших.

Перше враження про людину може бути оманливим: ovem in fronte, lupum in corde gerit – з вигляду вівця, а всередині – вовк; e plumis cognoscitur avis – за пір'ям пізнаємо птаха; fronti nulla fides – зовнішності не вір; corvus albus (вислів з 7-ї сатири давньоримського поета I–II ст. н. е. Ювенала) – біла ворона (про людину, яка вирізняється з поміж інших зовнішнім виглядом, поведінкою тощо); bestia bestiam novit – звір звіра пізнає; asinus asinorum – осел над ослами (про нерозумну та вперту людину).

У латинській фразеології оцінка зовнішності характеризується як позитивними, так і негативними враженнями. Людина може мати гарні риси обличчя і бути вродливою, а може бути невродливою, тобто поняття «зовнішній вигляд» людини тісно переплітається у фраземіці з поняттям краса/врода (forma, facies, pulchritudo) і визначається як непостійна чи невічна (fragile). Тому ми виділили тут такі фразеосемантичні підгрупи (далі ФСПГ):

ФСПГ «Зовнішньо привабливий/красивий». Фразеологізми цієї підгрупи стосуються переважно жінок та дівчат: virgo forma excellente – дівчина красивої зовнішності; matre pulchra filia pulchrior – у красивої матері ще красивіша донька. Гарна зовнішність робить людину привабливою: formosa facies muta commendatio – гарне обличчя – безмовна принада; decipit frons prima vultos – зовнішній вигляд приваблює багатьох. На непостійність вроди вказують ФО: forma bonum est fragile – краса – крихке добро, тобто невічна; vanitas pulchritudo – краса – марнота. За гарною зовнішністю може приховуватись обман: specie formosa, mente odiosa – з вигляду приваблива, душею – огидна; desinit in piscem mulier formosa superne – прекрасна зовні жінка завершується риб'ячим хвостом; sub pulchra specie latitat deceptio saepe – під гарним виглядом часто приховується обман; urticae proxima saepe rosa est – троянда часто найближча до кропиви (укр. на кожній троянді є колючки). Краса в особистих стосунках часто має значення: in amore forma plus valet quam auctoritas – у коханні краса більше важить, ніж повага.

ФСПГ «Зовнішньо непривабливий». Непривабливість людини виражена фразеологізмами: vulpes uda – мокра лисиця (укр. мокра курка); homo nullius coloris – безбарвна людина. Неприваблива людина часто асоціюється з мавпою: simia simia est, etiam si aure gestet insignia – мавпа є мавпою, навіть якщо вона у золотих відзнаках. Однак для люблячої людини зовнішність не має значення: quae minime sunt pulchra, ea pulchra videntur amanti – навіть та, яка негарна, здається люблячому прекрасною.

2. ФСГ «Фізичний стан».

ФСПГ «Фізично здоровий»: bene sanus – цілком здоровий; firmitas corporis – здорове тіло; in optima forma – у найкращій фізичній формі. Поняття гарної фізичної форми часто актуалізується через метафору: sanior pisce – здоровіший від риби.

ФСПГ «Хворобливий». Поняття «фізична слабкість» вербалізується фразеологізмами: homo diruptus – людина з ушкодженим здоров'ям; in pessima forma – у найгіршій формі; graves vino oculi – важкі від вина очі; facies febrilis – обличчя хворого на гарячку; neque vivus, neque mortuus – ні живий, ні мертвий.

ФСПГ «З фізичними вадами»: orbus pedum – безногий; pede clavo – кульгавою стопою, тобто повільно; caecus non iudicat de colore – сліпий не судить про кольори.

ФСПГ «Виснажений». Безсилля людини реалізується у фразеологізмах: lassus tamquam caballus in clivo – втомлений неначе кінь, який піднімається на гору; in articulo mortis – в обіймах смерті; perinde ac cadaver – подібний до трупа.

ФСПГ «Вік як показник зовнішніх та внутрішніх змін»: senectus ipsa morbus est – старість – сама уже хвороба; peior avis – aetas – вік – поганий птах.

3. ФСГ «Особливості фігури». На особливості фігури вказують ФО, що входять до ***ФСПГ «Худий»*** (ossa atque pellis totus est – він увесь – шкіра і кістки) та ***ФСПГ «Гладкий, ситий»*** :corpus crescere – повніти. На шкідливість зайвої ваги вказують ФО: quod maiore corporis sarcina animus eliditur et minus agilis est – надмірна вага тіла пригнічує дух, позбавляє його рухливості; plenus venter non studet libenter – ситий живіт неохочий до навчання.

ФСПГ «Зріст» представлена лише характеристикою високих на зріст людей: toto vertice supra esse – бути вищим на цілу голову; homo longus

raro sapiens – висока на зріст людина рідко буває мудрою (*укр.* високий як дуб, а дурний як пень).

4. ФСГ *«Зовнішній вигляд окремих частин тіла».* Свідченням антропоцентричності фразеології, на думку В. Ужченко, «є її надзвичайно розгалужені гнізда з соматизмами – назвами частин людського тіла..» [2, с.45].

У латинській мові для оцінки зовнішності людини зафіксовано фразеологізми, які характеризують окремі частини тіла (розміри та форма голови, обличчя, очей, носа, вух, рота, тіла, рук, ніг, особливості будови тіла), які стають специфічним еталоном для порівняння.

ФСПГ «Обличчя людини». Обличчя є важливим компонентом зовнішності людини. Риси обличчя (os vultumque) можуть розкрити характер та емоції власника, про що свідчить ціла низка фразеологізмів: frons animi ianua – обличчя – двері душі; imago animi vultus – обличчя – образ душі; vultus est index animi – обличчя – відображення душі; frons occipitis prior est – чоло важливіше, ніж потилиця.

ФСПГ «Ніс». При описі носа увага звертається в основному на його форму (викривлений або з горбинкою чи сплюснутий): nasus collisus – сплюснутий ніс. Фразеологізми зі словом «ніс» часто вказують на асоціації: rhonocerotis nasum habere – мати ніс носорога, тобто бути хитрим;

ФСПГ «Щоки»: buccas inflare – надувати щоки (бути незадоволеним, ображатися; inflare se tamquam rana – надутися як жаба (бути незадоволеним або пихатим).

ФСПГ «Очі». Звертають увагу на блиск очей, їхній вигляд, адже вони можуть добре передавати емоції людини: ignis oculorum – блиск очей; siccis oculis – сухими очима, тобто байдуже. Крім того, очі можуть бути показником поганого фізичного стану: graves vino oculi – важкі від вина очі.

ФСПГ «Вуха». Часто вуха людини порівнюються з вухами осла: auriculas asinis non habet – у кого не буває ослиних вух (хто не помиляється?)*;* ex auribus asinum cognoscimus – по вухах пізнаємо осла (дурість важко приховати). Підняті догори вуха можуть символізувати емоційний стан людини*:* arrectis auribus – піднятими вухами (бути настороженим, пильним)*;* auris arrigere – насторожитись (нащулити) вуха.

ФСПГ «Нігті». Фразеологізми цієї підгрупи можуть виражати значну кількість чогось, вагу чи значення: Eius pluris est unguis, quam tu totus – його ніготь більше значить, ніж ти увесь (ти і нігтя його не вартий); ex ungue leonem (cognoscimus) – за кігтем лева пізнаємо (про впливову людину).

ФСПГ «Зуби» представлена іронічним фразеологізмом: albis dentibus deridere – усміхатися білими зубами (зубоскалити).

ФСПГ «Стравохід»: in stomacho ridere – сміятися у стравохід, тобто тихо.

ФСПГ «Язик»: linguam tenere – тримати язик, тобто мовчати.

ФСПГ «Волосся». Більшість фразеологізмів пов'язані з наявністю або відсутністю бороди, яка не завжди вважалась показником мудрості: barba crescit, caput nescit – борода росте, а голова не знає; barbam video, philosopum non video – бороду бачу, філософа не бачу; barba non facit philosophum – борода не робить філософом; barba tenus sapiens – мудрий по бороді (борода велика, а дурний владика).

Не менш важливим елементом зовнішності є наявність чи відсутність волосся на голові. Про лисого чоловіка казали cucurbita calvior (лисий як гарбуз), однак лисина не вважалась вадою людини: calvitium non est vitium, sed prudentiae iudicium (лисина – не вада, а показник мудрості).

ФСПГ «Ноги»: ex pede Herculem – по нозі пізнаємо Геркулеса, тобто фізично сильну людину (відомо, що у грецькій міфології Геркулес був велетнем з атлетичною будовою тіла).

ФСП «Руки»: longae regum manus – у царів довгі руки (царська рука далеко сягає).

ФСПГ «Колір шкіри». Фразеологізми цієї підгрупи виражають в основному емоційний стан: pice nigrior – чорніший від смоли; pallet: aut amat, aut studet – блідий або від науки, або від любовної муки.

5. ФСГ «Гендерні ознаки зовнішності».

ФСПГ «Маскулінні ознаки». До чоловічих ознак зовнішності належать лисина, борода, необов'язковість наявності вроди: non est ornamentum virile concinnitas – вишуканість не є чоловічою окрасою; forma viros neglecta decet – чоловікам не варто турбуватись про красу; non vestimentum virum ornat – не одяг прикрашає чоловіка.

ФСП «Фемінні ознаки». До позитивних жіночих атрибутів належать: врода, сором'язливість, до негативних – легковажність, хитрість та ін.: formosis levitas semper amica fuit – супутницею красунь завжди була легковажність; vera ornamenta matronarum pudicitia, non vestis – справжня окраса жінок – сором'язливість, а не одяг; intus Hecuba, foris Helena – всередині Гекуба, зовні Єлена (у грецькій міфології Єлена була дружиною царя Менелая та найкрасивішою жінкою свого часу, а Гекуба – другою жінкою Менелая та символом найщасливішої і найнещаснішої жінки, уособленням скорботи і відчаю).

6. ФСГ «Одяг людини як елемент зовнішності». Важливим аспектом зовнішності людини, який відображає смак, соціальний статус, професію чи становище у суспільстві, звичайно був і є одяг. Тому ця ФСГ є однією з найчисленніших. Багато фразеологізмів присвячено важливості одягу людини для створення її іміджу: vestis virum reddit – одяг видає людину (вказує на її суспільний стан, достаток чи смак); iniquum est quemque ex veste aestimare – несправедливо оцінювати когось за одягом; extra splendor, intra squalor – зовні – блиск, всередині – бруд; vestis splendet, venter stridet – одяг блищить, а живіт бурчить; stylus virum arguit – стиль видає людину; in vestimentis non est sapientia mentis – у людини важлива не одягу краса, а мудра голова; non vestimentum virum ornat, sed vir vestimentum – не одяг прикрашає людину, а людина – одяг; nitidae vestes ornatiorem reddunt – гарний одяг говорить про чепурну людину; totus de capsula – увесь зі шкатулки (одягнений з голочки).

7. ФСГ «Характер людини». Зовнішність людини може виражати риси її характеру, зокрема, хитрість. Хитрість асоціюється іноді з фізичною вадою людини: rhinocerotis nasus habere – мати ніс носорога, тобто бути хитрим. Хитрість може виявлятися на обличчі, а саме в очах людини: paratae lacrimae insidias, non fletum indicant – готові сльози вказують на хитрість, а не на смуток.

8. ФСГ «Розумові здібності». Більшість фразеологізмів даної підгрупи містять негативну оцінну конотацію, пов'язану з бородою, яка часто асоціюється з мудрістю: barba non facit philosophum – борода не робить філософом. Натомість лисина, як переконують античні, вважається показником зрілості, а значить і мудрості: calvitium non est vitium, sed prudentiae iudicium – лисина – не вада, а показник мудрості.

9. ФСГ «Психоемоційний стан. Зовнішність людини може демонструвати її настрій:

ФСПГ «Веселий»: albis dentibus deridere – сміятися білими зубами, тобто відкрито.

ФСПГ «Шокований, наляканий»: comae stant – волосся дибки стає (переляк, хвилювання); neque vivus, neque mortuus – ні живий, ні мертвий (наляканий).

ФСПГ «Бути в поганому настрої»: buccas inflare – надути щоки, сердитися; linguam tenere – тримати язик, тобто мовчати; oculis siccis – сухими очима, тобто байдуже; impotens irae – той, який не має влади над гнівом; auris arrigere – насторожитись; anima in naso est – душа в носі (порівняйте: душа в п'ятках (переляк)).

Фразеологізми відображають поняття через конкретний образ переосмисленням (метафорою, метонімією, порівнянням). У ході семантичного аналізу концепту «зовнішність людини» ми відмітили, що з давніх часів людина прагнула наділити людськими рисами предмети навколишнього світу, тому серед фразеологізмів на позначення зовнішності людини в латинській мові є багато метафоричних перенесень з компонентами-зоонімами та компонентами-фітонімами, з допомогою яких експлікується своєрідність національно-культурної специфіки мови. Зовнішність людини як частина її фізичного образу може викликати асоціацію з твариною, наприклад, з мавпою, рибою, конем чи псом або з квіткою трояндою, кропивою чи гарбузом. При цьому назви тварин перенесені на образи людей, зазвичай позначають їхній зовнішній вигляд або риси характеру. Здорову людину порівнюють з рибою: sanior pisce – здоровіший від риби (риба була символом здоров'я, оскільки вважали, що вона не хворіє); дурня – з ослом: asinus asinum fricat – осел треться біля осла; недоглянутість з псом: ablue, pecte canem canis est et permanet idem – умий, причеши пса, але пес є псом і ним залишиться; а ніс носорога – з хитрістю: rhonocerotis nasum habere – мати ніс носорога. Троянда символізує красу, а кропива – норовливий, поганий характер: urticae proxima saepe rosa est – троянда часто найближча до кропиви. Як доречно зауважує В. Ужченко, фразеологічні метафори є виявом антропоцентризму як реалізації зв'язку структури мови з мовцем, перенесення рис людини на навколишню дійсність [2, с.167–168].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отож, на підставі зібраного фактичного матеріалу та проведеного лінгвістичного та концептуального аналізу латинських фразеологізмів для вираження концепту «зовнішність людини» у рамках макроконцепту «людина» (homo), ми дійшли висновку, що концепт «зовнішній вигляд» асоціюється насамперед з соматичними (тілесними) характеристиками (вигляд обличчя, очей, форма голови, носа, щік, вух тощо), одягом, характером людини, емоційним станом, рівнем інтелекту та гендерними стереотипами. Наявність таких фразеологічних одиниць у мові зумовлене характером сприйняття явищ навколишньої дійсності стародавніми римлянами, пропущене крізь призму емоцій та систему цінностей. Цілком підтримуємо влучне висловлювання про те, що «у фразеології об'ємно й виразно відображено національну самобутність кожного народу, його духовну індивідуальність, зрілість, тільки йому властиве мовленнєве багатство» [6, с. 178].

Латинські фразеологізми часто містять оцінний компонент, який є основним його конотативним значенням та може мати як позитивне (схвалення, переконання), так і пейоративне забарвлення (засудження, заперечення, іронія) як соціально стійкої оцінки будь-якого людського явища.

За результатами семантичного аналізу з'ясовано, що найвища частотність зафіксована у ФСГ «Загальна оцінка зовнішності», «Зовнішній вигляд окремих частин тіла», «Фізичний стан» та «Одяг людини як елемент зовнішності».

Фразеологізми латинської мови, що описують зовнішність людини, відіграють важливу роль у передачі образності, емоційної забарвленості, експресії та етнокультури римлян. Вони переконливо доводять, що для розуміння змісту фразеологічних одиниць та їхніх конотацій часто необхідні фонові знання про традиції народу, його звичаї, історичні події, відомих особистостей тощо.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших фразеосемантичних полів макроконцепту «людина» в латинській фразеології, щоб разом з античними роздумувати про вічне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. К, 2006. 716 с.
2. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посібник. К. : Знання. 2007. 494 с.
3. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології. Харків. 1987. 133 с.
4. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen. 1992. 306 s.
5. Українська мова: Енциклопедія. За ред. Русанівського, В. М., Тараненка, О. О. Київ: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана. 2004. 824 с.
6. Дудик П. Стилістика української мови: навч. посіб. Київ : Академія. 2005. 368 с.
7. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition, Universal Human Concepts in Culture. Specific Configuration. New York : Oxford, OUP. 1992. 325 p.
8. Краснобаєва-Чорна Ж. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ. Вип. 22. 2011. С. 289-298.
9. Кісєлевська З. Nolens volens, або Хоч-не-хоч. Близько 100 латинських і кілька грецьких сентенцій. Київ : Апріорі. 2023. 112 с.
10. Латинська фразеологія. Словник-довідник [Текст]: навч. посіб. / автор-укл. П. І. Осипов Київ : Академвидав. 2009. 344 с.
11. Коротюк О., Станіч. В. Словник латинських висловів. К.: ОВК. 2021. 218 с.
12. Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я та приказки. Київ : Вища школа. 1990. 436 с.
13. Цимбалюк Ю., Кобів Й., Смурова Л., Латун Л.. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами. Наук.-навч. пос. Вінниця : Нова книга. 2003. 410 с.
14. Цимбалюк Ю. В. Латинські крилаті вирази. Харків : Фоліо. 2010. 286 с.
15. Schönberger O. Lateinische Phraseologie. 6 Ed. Heidelberg. 2011. 148 s.

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 6
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81’22:82’130.2
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.32

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

MULTIMODALITY AS A TOOL FOR REPRESENTING NATIONAL IDENTITY IN LITERARY TEXTS

Давиденко А.О.,
orcid.org/0000-0001-8499-6674
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Базова В.І.,
orcid.org/0000-0002-0156-4196
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Іванов Є.О.,
orcid.org/0000-0002-1318-0472
доктор філософії,
старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Державного університету «Київський авіаційний інститут»

У статті досліджено феномен мультимодальності як ефективного інструменту репрезентації національної ідентичності в художньому тексті. У центрі уваги перебуває аналіз механізмів інтермодальної взаємодії семіотичних кодів, зокрема вербального, візуального, символічного, аудіального та фольклорного, які в комплексі утворюють багатошарову модель культурного вираження. У науковій розвідці обґрунтовано, що мультимодальність, як засіб поєднання різнорідних комунікативних модусів, не лише розширює інтерпретаційний простір художнього тексту, а й виконує культуротворчу функцію. Особливу увагу у роботі приділено соціосеміотичному підходу до аналізу літератури, який базується на дослідженні мови як однієї з багатьох репрезентативних систем у культурі. У межах статті мультимодальність осмислюється як простір, у якому інтегруються культурні коди нації: міфологеми, архетипи, фольклорні символи, особливості ландшафту, мовні варіанти, алюзії на спільний історичний досвід. Розглянуто приклади з української, європейської, азійської, африканської та латиноамериканської літератур, що ілюструють транснаціональний потенціал мультимодального тексту. Наведені у статті приклади засвідчують, що художній текст, структурований мультимодально, здатен ефективно зберігати національну пам’ять, транслювати культурні цінності та слугувати інструментом самоідентифікації. У ході дослідження встановлено, що мультимодальність виконує низку ключових функцій: фіксація історичної пам’яті, консолідація національної спільноти, протистояння асиміляції, створення національного міфу та стимулювання інтеркультурного діалогу. Таким чином, мультимодальність виявляється не лише естетичним засобом виразності, а й механізмом національного самовираження, здатним адаптувати літературу до викликів глобалізованого світу. Перспективу подальших досліджень автори вбачають у глибшому аналізі специфіки функціонування окремих модальних елементів у літературному дискурсі та розкритті їхнього впливу на трансформацію ідентичності у мультикультурному контексті.

Ключові слова: національна ідентичність, семіотичні коди, культурна пам’ять, інтермодальна взаємодія, соціальна семіотика.

The article explores the phenomenon of multimodality as an effective tool for representing national identity in literary texts. The primary focus is on analyzing the mechanisms of intermodal interaction between semiotic codes (verbal, visual, symbolic, auditory, and folkloric ones) that together form a multi-layered model of cultural expression. The study argues that multimodality, as a means of combining diverse communicative modes, not only expands the interpretive space of a literary work but also performs a culture-forming function. Particular attention is given to the socio-semiotic approach to literature, which views language as one of many representational systems within culture. Within the scope of this article, multimodality is conceptualized as a space where national cultural codes are integrated: mythologemes, archetypes, folkloric symbols, landscape features, language varieties, and allusions to shared historical experience. The article examines examples from Ukrainian, European, Asian, African, and Latin American literature to illustrate the transnational potential of the multimodal text. These examples demonstrate that a multimodally structured literary text can effectively preserve

national memory, transmit cultural values, and serve as a means of self-identification. The study finds that multimodality fulfills several key functions: preserving historical memory, consolidating national communities, resisting assimilation, constructing national myths, and fostering intercultural dialogue. Thus, multimodality proves to be not only an aesthetic means of expression but also a mechanism of national self-representation capable of adapting literature to the challenges of a globalized world. The authors suggest that future research should focus on a deeper analysis of the specific functioning of individual modal elements in literary discourse and their impact on the transformation of identity in a multicultural context.

Key words: national identity, semiotic codes, cultural memory, intermodal interaction, social semiotics.

Постановка проблеми. Сучасна література дедалі частіше розглядається не лише як художній феномен, а й як культурний простір, у межах якого відтворюється та переосмислюється національна ідентичність. У глобалізованому світі, де нації стикаються з процесами культурної гомогенізації [7], художній текст стає інструментом опору культурній асиміляції та збереження автентичності.

Одним із провідних механізмів цього процесу є мультимодальність як інструмент репрезентації культури шляхом поєднання вербальних, візуальних, символічних, музичних, фольклорних та інших кодів, які в сукупності створюють багатошаровий образ нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень мультимодальність розглядається як один з ключових підходів до розуміння того, як значення конструюється через взаємодію різних семіотичних кодів. Вчені підкреслюють, що мультимодальність дозволяє інтегрувати різнорідні культурні елементи, пропонуючи глибше розуміння механізмів репрезентації національної ідентичності в художніх текстах. Г. Кресс вивчав мультимодальність як окреме лінгвістичне явище, зосереджуючись на її взаємодії з різними семіотичними кодами та її ролі в процесах творення значення [11; 12; 13]. М. Жовнір та Т. Лещенко досліджували візуальні метафори в мульмодальному тексті [2]. О. М. Калініченко студіювала роль мультимодальності в сучасній англомовній художній літературі [3]. Т. Мандзаріс спрямовував свої дослідження на аналіз особливостей мультимодальності в американській художній літературі [15]. Є. О. Павліченко розглядав механізми використання візуальних символів у сучасній літературі України для формування ідентичності та культурної пам'яті [5]. О. С. Маріна, аналізувала інтермедіальність художніх форм в сучасному англомовному поетичному дискурсі [4]. А. О. Цапів, та О. В. Ставенко вивчали мультимодальне конструювання етнокультурних смислів у художніх наративах для дітей [6].

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сутність мультимодальності як інструменту репрезентації національної ідентичності та особивості її функціонування у художніх текстах.

Виклад основного матеріалу. У гуманітарних науках мультимодальність тлумачиться як поєднання різних семіотичних систем для передачі смислів. Л. Джевітс і Г. Кресс наголошують, що мультимодальність передбачає взаємодію вербального, візуального, аудіального та інших каналів комунікації [10, с. 11]. Один із теоретичних коренів мультимодальності – соціальна семіотика. Зокрема, робота [9] М. А. К. Голлідей *Language as Social Semiotic: The social interpretation of language and meaning,* у якій розглядаються мовні функції та значення в соціальному контексті, заклала основу ідеї, що значення формується не лише через мову, але через весь набір семіотичних ресурсів. Початок широкого використання терміну «мультимодальність» у різних дисциплінах (соціальна семіотика, лінгвістика, освіта, медіа-дослідження) припав на середину 1990-х років. Цьому значною мірою сприяли дослідження Г. Кресса та Т. ван Левена, особливо їх робота *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication* [14], яка стала однією з перших спроб систематизувати теорію мультимодального дискурсу, описати способи кодування інформації в контексті комунікації.

У сучасних дослідженнях мультимодальність дедалі частіше постає як міждисциплінарна концепція, що перетинає межі літературознавства, культурології, філософії, медіазнавства та соціолінгвістики. Зокрема, в культурологічному вимірі мультимодальність розглядається як форма культурного кодування досвіду через багатоаспектну семіотичну взаємодію. Вона не лише «вшиває» культурні коди в текст, а й транслює способи їх інтерпретації відповідно до соціального та історичного контексту.

У літературознавстві цей термін набуває ширшого змісту, адже художній текст, навіть будучи суто словесним, може «інтегрувати» фольклорні, міфологічні, культурні коди, створюючи поліфонію культурних смислів. Мультимодальність проявляється у взаємодії різних способів кодування інформації (семіотичних систем) у межах одного тексту [1, с. 178].

Філософська традиція постструктуралізму вказує на розмитість меж між текстом і реальністю, що резонує з ідеєю мультимодальності як мно-

жинного вияву значення. У цьому сенсі художній текст, репрезентуючи національну ідентичність, не є «дзеркалом» культури, а радше простором її конструювання. Мультимодальність забезпечує можливість одночасного функціонування кількох смислових рівнів: символічного, архетипового, емоційного, естетичного, дискурсивного.

Крім того, мультимодальний підхід дозволяє подолати колоніальний та євроцентричний погляд на літературу, надаючи простір для автентичного вираження «інших» культур. У літературі постколоніальних країн мультимодальність часто використовується для реставрації витісненої ідентичності – через повернення до фольклорних жанрів, використання місцевих мов, реміфологізацію історії та поєднання письмових і усних наративів [8, с. 235].

У контексті художньої літератури мультимодальність виявляється у способах комбінування вербальних і невербальних засобів для створення глибших рівнів смислу. На відміну від традиційного уявлення про художній текст як виключно вербальний, сучасна література дедалі частіше використовує різні модальні ресурси: візуальні (ілюстрації, типографіка, символи), акустичні (фонетичне структурування, ритм, звукова образність), просторові (організація тексту на сторінці, графічні структури) тощо. Ці модальні компоненти взаємодіють із мовним рівнем і створюють цілісний мультимодальний простір, у якому художнє значення постає як результат міжмодальної кооперації [16, с. 145–147].

Особливо яскраво мультимодальність виявляється у поезії, де візуальна форма (рядки, строфи, відступи) та звукова організація (алітерації, рими, ритм) працюють разом для створення естетичного ефекту. Також прозові твори можуть містити вставки іншомовного тексту, листів, діаграм, газетних вирізок – тобто працюють із текстом як поліформатним середовищем [15, с. 66]. Це наближає художній текст до гібридних жанрів, що межують із візуальним мистецтвом, кіно або цифровою культурою.

У мультимодальних художніх текстах важливу роль відіграє інтермодальна взаємодія – тобто спосіб, у який різні модуси не просто співіснують, а підтримують або контрастують один одного, створюючи нову якість смислу. Наприклад, зображення може візуалізувати те, що не артикулюється в тексті, або навпаки – вступати з ним у полеміку. Таким чином, мультимодальність у художньому тексті розширює інтерпретаційний потенціал твору, а також відображає сучасні тенденції до перетину жанрів, форматів і культурних кодів.

Мультимодальність як інструмент репрезентації національної ідентичності в художньому тексті у цьому контексті постає як синтез міфологічних та релігійних символів, національно маркованих образів природи та простору, мовних і діалектних особливостей, інтертекстуальних посилань на культурні архетипи. Вона виконує функцію «мосту» між текстом і нацією, дозволяючи читачеві ідентифікувати себе з певною культурною спільнотою (табл. 1).

Своєю чергою українська література здавна використовує мультимодальні коди для утвердження національної ідентичності. У поезії Тараса Шевченка природа («тополя», «степ», «Дніпро») постає не лише як пейзаж, а як символ історичної пам'яті й долі України. Міфологічні мотиви («Причинна», «Русалка») поєднані з народнопісенною традицією, утворюючи синтетичний культурний код. У новелі Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» поєднані гуцульська міфологія, фольклорні пісні та природні символи Карпат, які репрезентують багатошарову картину українського світу. У романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» поєднуються історичні реалії, міфологічні архетипи та національні символи, що фор-

Таблиця 1

Ключові елементи мультимодальності в художньому тексті

Елемент	Приклади реалізації	Роль у формуванні ідентичності
Міфологічні та релігійні символи	Біблійні алюзії у Дж. Джойса; ведійські мотиви у *Kamayani*	Створення національних міфів
Природа як культурний код	Сніг у Кавабати; степ і Дніпро у Шевченка	Символ історичної пам'яті та естетики
Фольклор та усна традиція	Гуцульські пісні у Коцюбинського; африканські приказки у Ч. Ачебе	Збереження автентичності
Мова і діалекти	Ірландські діалекти у *Ulysses*; українські народні вислови	Відтворення «голосу народу»
Інтертекстуальні алюзії	Міфологічні архетипи у Маркеса	Універсалізація національного досвіду

мує новітню модель культурної пам'яті. Відтак, українська література демонструє використання мультимодальних стратегій у конструюванні ідентичності.

Наведена таблиця демонструє приклади мультимодальності в літературі різних регіонів і їх вплив на формування та відображення культурної та національної ідентичності (табл. 2).

Ці приклади свідчать, що мультимодальність у літературі є потужним засобом конструювання колективної пам'яті, духовної та естетичної ідентичності, а також опору асиміляційним чи колоніальним впливам, відображаючи різноманітні способи взаємодії авторів із культурною спадщиною та суспільними цінностями.

У сучасних гуманітарних студіях мультимодальність розглядається не лише як поєднання різних семіотичних кодів, а й як важливий інструмент культурного самовираження. У художньому тексті вона постає важливим засобом репрезентації національної ідентичності, адже дозволяє поєднати мовні, символічні, візуальні та інтертекстуальні коди. Завдяки цьому література здатна не просто відображати, а й активно формувати культурний досвід спільноти, закріплювати її цінності та виражати унікальність національного світоусвідомлення [8, с. 243]. Варто виокремити такі функції мультимодальності як інструменту репрезентації національної ідентичності в художньому тексті:

- збереження культурної пам'яті (література фіксує та транслює історичний досвід нації через символи й архетипи);
- консолідація спільноти (мультимодальність забезпечує відчуття приналежності до певної культури, створює колективну ідентичність);
- опір асиміляції (через багатошаровість культурних кодів література зберігає національну унікальність у глобалізованому світі);
- створення національного міфу (художній текст виступає простором творення історії нації);
- формування інтеркультурного діалогу (порівняння різних літературних модусів дає змогу виявити унікальність та спільні механізми конструювання ідентичності).

Отже, функції мультимодальності в художньому тексті виходять за межі естетичного виміру й безпосередньо пов'язані з процесами ідентифікації. Вона забезпечує збереження пам'яті, консолідує спільноту, протистоїть асиміляційним тенденціям, формує національний міф та відкриває простір для інтеркультурного діалогу. Таким чином, мультимодальність виступає одним із ключових механізмів репрезентації та утвердження національної ідентичності у літературному дискурсі.

Окрему увагу варто приділити емоційній складовій мультимодального художнього тексту. Як стверджують дослідники [17, с. 280], естетичний досвід читача формується не лише через лінгвістичні засоби, а й через вербально-візуальні патерни, які активують емоційну пам'ять. У контексті національної ідентичності це означає, що мультимодальність сприяє «емоційному закріпленню» образів культури. Звукові елементи (наприклад, ритм, алітерація), візуальні маркери (шрифтове виділення, графіка), повторювані культурні символи створюють враження належності до «свого» світу. Особливо це виявляється в дитячій та юнацькій літературі, яка через інтеграцію візуальних і фольклорних кодів активно формує національну самосвідомість. Наприклад, ілюстровані видання українських казок часто супроводжуються не лише художніми зображеннями, а й графічними елементами в національному стилі, що підсилює візуальну ідентифікацію з українською культурою.

Таким чином, можемо констатувати, що мультимодальність у художньому тексті виконує ще

Таблиця 2

Приклади мультимодальності в літературі

Регіон	Автор / твір	Елементи мультимодальності	Формування ідентичності
Україна	Т. Шевченко *«Кобзар»*, М. Коцюбинський *«Тіні забутих предків»*	Фольклор, природа, міфологія	Національна пам'ять, боротьба
Європа	Дж. Джойс "*Ulysses"*, А. Міцкевич «*Дзяди»*	Міфи, біблійні алюзії	Духовна ідентичність
Азія	Я. Кавабата "*Snow Country*", Дж. Прасад "*Kamayani*"	Природна символіка, веди	Естетика японськості, індійська ідентичність
Африка	Ч. Ачебе "*Things Fall Apart*"	Усна традиція, ритуали	Опір колоніалізму
Латинська Америка	Г. Ґ. Маркес «*Сто років самотності*»	Міфологізація історії, природа	Унікальна культурна модель

й афективну функцію – вона активізує емоційну пам'ять, що сприяє глибшому засвоєнню культурних моделей. У поєднанні з наративною структурою мультимодальність формує емоційну прив'язаність до національного тексту, закріплюючи почуття спільності.

Висновки. Відтак, мультимодальність у художньому тексті є універсальним інструментом формування та збереження національної ідентичності. Вона проявляється в поєднанні міфологічних, фольклорних, природних, мовних та інтертекстуальних кодів, що разом формують цілісну картину культури. Наведені приклади демонструють, що попри універсальність механізмів мультимодальності, кожна культура наповнює їх власним змістом. Це забезпечує багатоголосність світової літератури та дозволяє художньому текстові виконувати низку функцій та демонструвати ідентичність нації. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні різних форм мультимодальності в художньому тексті та їх ролі у відтворенні та трансформації національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Давиденко А. О., Юхновець Н. П., Хайдарі Н. І. Образність війни в поетичних творах: мультимодальний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 36. С. 177–181.

2. Жовнір М., Лещенко Т. Візуальна метафора в мультимодальному тексті. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2024. Вип. 76. Т. 3. С. 69–76.

3. Калініченко О. М. Мультимодальність художнього тексту: напрями лінгвопоетологічних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 21(2). С. 42–46.

4. Маріна, О. С. Інтермедіальність художніх форм в сучасному англомовному поетичному дискурсі. *Нова філологія* 83 (2021): 168–174.

5. Павліченко Є. О. Репрезентація національної ідентичності в сучасній візуальній культурі : дис. … д-ра філософії : 034 «Культурологія». Київ : Київський національний університет культури і мистецтв, 2024.

6. Цапів А. О., Ставенко О. В. Мультимодальне конструювання етнокультурних смислів в австралійських художніх наративах для дітей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація*». 2025. № 1. С. 33–42.

7. Що таке культурна гомогенізація? *Thpanorama*. URL: https://ua.thpanorama.com/articles/cultura-general/qu-es-la-homogeneizacin-cultural.html (дата звернення: 20.09.2025).

8. Fonchingong C. Symbolism of place and cultural identity in Cameroon. *African Identities*. 2016. Vol. 14, No. 3. P. 233–248. DOI: https://doi.org/10.1080/14725843.2016.1154815

9. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic: The social interpretation of language and meaning. London: Arnold, 1978. 256 p.

10. Kress G., Jewitt C. Multimodal discourse analysis. London: Routledge, 2010. 212 p.

11.Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. 2010. New York, Routledge, 212 p.

12. Kress G. Multimodality: Challenges to thinking about language. *TESOL Quarterly*. 2000. № 34 (2). Pp. 337–340.

13. Kress G. The multimodal landscape of communication. *Medien Journal*. 2002. №4. Pp. 4–19.

14. Kress G., van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication. London : Arnold, 2001. 142 p.

15. Mantzaris T. Multimodal Poetics in Contemporary Fiction: Design and Experimentation in North and Central American Texts. Cham : Palgrave Macmillan Cham, 2024. 199 p.

16. Nørgaard N. The Semiotics of Typography in Literary Texts. A Multimodal Approach. *Orbis Litterarum*. 2009. № 64 (2). Pp. 141–160.

17. Zunshine L. Theory of Mind and Experimental Representations of Fictional Consciousness. *Narrative*. 2003. № 11 (3). Pp. 270–291.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81'243:378.147.091.33-028.16
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.33

PEER-TO-PEER SPEECH PRACTICE: КОЛИ СТУДЕНТИ СТАЮТЬ ВИКЛАДАЧАМИ ОДНЕ ДЛЯ ОДНОГО

PEER-TO-PEER SPEECH PRACTICE: WHEN STUDENTS BECOME TEACHERS TO EACH OTHER

Конєва М.З.,
orcid.org/0000-0003-1395-9838
старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Кузнєцова О.В.,
orcid.org/0000-0003-0098-1067
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Вакуленко А.І.,
orcid.org/0000-0001-7829-7236
викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

У статті розглянуто ефективність застосування методики peer-to-peer (P2P) мовної практики у вивченні іноземних мов, зокрема розвитку навичок усного мовлення.

Зазначено, що традиційні методи навчання іноземним мовам не завжди забезпечують достатній рівень мовної активності студентів, оскільки зосереджуються на викладацькій моделі, у якій студент залишається пасивним споживачем знань. У цьому контексті метод P2P пропонує альтернативну парадигму – студент стає активним учасником навчального процесу, виконуючи водночас ролі мовця, слухача, фасилітатора та навіть наставника.

На основі аналізу сучасних досліджень і практичних прикладів з українських університетів обґрунтовано переваги P2P підходу, серед яких – зниження мовного бар'єру, підвищення впевненості, розвиток комунікативних і лідерських навичок, а також індивідуалізація темпів навчання.

Розглянуто приклади впровадження P2P практик у провідних українських вишах – Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському університеті, Харківському університеті імені В.Н. Каразіна та на платформі Lingva Skills.

Акцентується увага на необхідності методичного супроводу для забезпечення ефективного зворотного зв'язку між студентами та формування сприятливого навчального середовища. Вказано також на потенційні труднощі, зокрема нерівномірність участі, низький рівень викладацької підготовки студентів і соціально-культурні бар'єри.

У підсумку зроблено висновок, що peer-to-peer мовна практика є перспективним напрямом розвитку мовної освіти, який дозволяє підвищити ефективність навчального процесу, стимулювати активність студентів та сприяти формуванню більш автономного, гнучкого та результативного підходу до вивчення мов.

Ключові слова: peer-to-peer навчання, мовна практика, усне мовлення, студентська взаємодія, комунікативні навички, самостійне навчання, освітні інновації, мовний бар'єр, зворотний зв'язок, інтерактивне навчання.

The article examines the effectiveness of using peer-to-peer (P2P) language practice in learning foreign languages, in particular the development of oral skills.

It is noted that traditional methods of teaching foreign languages do not always provide a sufficient level of language activity of students, as they focus on the teaching model, in which the student remains a passive consumer of knowledge. In this context, the P2P method offers an alternative paradigm – the student becomes an active participant in the learning process, simultaneously performing the roles of speaker, listener, facilitator and even mentor.

Based on the analysis of modern research and practical examples from Ukrainian universities, the advantages of the P2P approach are substantiated, including reducing the language barrier, increasing confidence, developing communicative, collaborative and leadership skills, as well as individualizing the pace of learning.

Examples of the implementation of P2P practices in leading Ukrainian universities are considered – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Lviv University, V.N. Karazin Kharkiv University and on the Lingva Skills platform.

The emphasis is on the need for methodological support to ensure effective feedback between students and the formation of a favorable learning environment. Potential difficulties are also indicated, in particular, uneven participation, low level of teaching training of students and socio-cultural barriers.

As a result, it is concluded that peer-to-peer language practice is a promising direction in the development of language education, which allows to increase the efficiency of the educational process, stimulate student activity and contribute to the formation of a more autonomous, flexible and effective approach to language learning.

Key words: peer-to-peer learning, language practice, oral communication, student interaction, communication skills, independent learning, educational innovations, language barrier, feedback, interactive learning.

Постановка проблеми. У традиційних підходах до викладання іноземних мов студенти здебільшого виступають як пасивні споживачі знань, а основна роль у навчальному процесі належить викладачу. Такий формат обмежує можливості для активної мовної практики, знижує мотивацію студентів та не завжди враховує індивідуальні потреби та темпи навчання. Особливо це стосується практики усного мовлення, яка часто залишається недостатньо реалізованою в межах аудиторного часу.

У відповідь на ці виклики набирає популярності підхід peer-to-peer (P2P), в якому студенти самостійно організовують мовну практику, взаємодіючи один з одним у ролі співрозмовників, фасилітаторів або навіть менторів. Така форма взаємного навчання дозволяє створити більш динамічне, гнучке та інклюзивне середовище для розвитку мовних навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція peer-to-peer (P2P) навчання, в рамках якого студенти активно залучаються до процесу викладання одне для одного, привертає увагу науковців і практиків в галузі педагогіки, лінгвістики та мовного навчання. Останні дослідження підтверджують, що така взаємодія може значно покращити мовні навички, а також розвинути соціально-когнітивні аспекти навчання [1].

Останні дослідження показують, що участь студентів у мовній практиці одне з одним позитивно впливає на їхні комунікативні навички. Студенти, які займаються мовною практикою з однолітками, зазвичай досягають кращих результатів у порівнянні з тими, хто займається лише з викладачем. Така форма навчання дозволяє знизити рівень стресу, що часто виникає при спілкуванні з носіями мови, і підвищує впевненість у собі.

Метод P2P стимулює більш активну участь студентів у навчальному процесі, сприяє формуванню комунікативних та співпрацяних навичок, а також покращує міжособистісні відносини між учасниками.

Студентам, які виконують роль викладачів для своїх однолітків, вдається краще зрозуміти матеріал, оскільки вони змушені пояснювати складні поняття іншому.

Одним із важливих аспектів для ефективного впровадження P2P практик є організаційна структура та використання сучасних технологій. Онлайн платформи, які підтримують взаємодію студентів (наприклад, через відеоконференції або чати), можуть значно покращити результативність P2P практик. Зокрема, можливість повторного доступу до матеріалів і записів занять дозволяє студентам самостійно коригувати свої помилки, а також краще засвоювати мовний матеріал.

Незважаючи на численні переваги, P2P практика також має свої обмеження. Основними проблемами, з якими стикаються студенти під час організації peer-to-peer навчання, є недостатній рівень мотивації та неравномірна активність учасників. Деякі студенти можуть відчувати труднощі у ролі викладача, особливо якщо їхні мовні навички ще не достатньо розвинені. Крім того, соціальні бар'єри, такі як мовний або культурний різновид, можуть ускладнювати ефективну взаємодію [7].

Метод P2P здобуває популярність через його здатність підтримувати активне навчання і залучати студентів до самостійного вирішення проблем.

P2P практики можуть бути особливо ефективними у середовищі університетів, де студенти часто шукають додаткові можливості для практики та розвитку комунікативних навичок поза межами традиційних лекцій.

Є значний інтерес до P2P підходів у мовному навчанні, але й показує необхідність подальших досліджень для вирішення існуючих проблем і перешкод.

Впровадження таких практик вимагає ретельної підготовки як викладачів, так і студентів, а також адаптації інструментів і методик для кожної конкретної освітньої ситуації.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення ефективності методики peer-to-peer (P2P) практики усного мовлення, де студенти виступають викладачами одне для одного.

Виклад основного матеріалу. Існує багато способів створити можливості для спільного навчання. Прохання до студентів перевірити відповіді на вправу в парах – це класичний приклад того, коли це може відбуватися природним чином, оскільки студенти обговорюють, хто з них має правильну відповідь, і пояснюють чому, наприклад: «У цьому реченні не може бути теперішнього доконаного часу, тому що є конкретне посилання на минулий час».

Хоча багато викладачів та студентів можуть розглядати цей етап як досить механічну формальність і навіть спосіб трохи продовжити урок, він має справжню цінність, і викладачі повинні заохочувати пари й ставитися до цього як до серйозного кроку на шляху до навчання.

Насправді, будь-яка взаємодія, якою б короткою вона не була, де студенти спілкуються цільовою мовою, пропонує можливості засвоїти нові слова та структури один від одного або подумати над вимовою [6].

У сучасному освітньому процесі все частіше виникають інноваційні підходи до навчання, де важливу роль відіграють інтерактивні методи. Одним з таких підходів є практики peer-to-peer, що передбачають взаємне навчання серед студентів, де вони можуть виступати не лише як студенти, але й як викладачі для своїх однокурсників. Зокрема, вивчення іноземних мов через peer-to-peer взаємодію набуває все більшої популярності, оскільки це дозволяє студентам краще освоювати мовні навички через практичне застосування.

Концепція peer-to-peer навчання заснована на взаємодії між рівними. Студенти, обмінюючись досвідом, можуть взаємно підтримувати один одного, обговорюючи та коригуючи свої помилки. Така практика дає можливість не лише отримати нові знання, але й розвивати навички критичного мислення та рефлексії. Ключовим аспектом цього підходу є відсутність формальної дистанції між учасниками, що сприяє розвитку відкритості і довіри в групі.

Одним із основних напрямків peer-to-peer практик є мовне спілкування. Коли студенти взаємодіють безпосередньо один з одним, вони мають можливість активно застосовувати вивчені слова та фрази, без страху зробити помилку. Водночас, надаючи один одному зворотний зв'язок, студенти можуть обговорювати граматичні та лексичні труднощі, що виникають, і допомагати одне одному знаходити правильні рішення.

Такі практики дозволяють значно покращити навички говоріння та слухання, а також дають студентам можливість самостійно визначати власний темп навчання. Вони можуть вибирати теми, що цікавлять кожного учасника, зокрема актуальні питання з повсякденного життя, що допомагає зберігати високу мотивацію. Крім того, студенти часто стикаються з тим, що вивчення іноземної мови на курсах чи з викладачами зосереджується переважно на академічних аспектах, в той час як взаємне навчання дозволяє заглибитися у реальний мовний контекст.

Peer-to-peer (P2P) навчання вважається одним із найефективніших методів для розвитку мовних навичок, оскільки воно залучає студентів до активної взаємодії і дає можливість постійно практикуватися в реальних мовних ситуаціях. Водночас важливо оцінити, наскільки активно студенти взаємодіють під час таких практик і як це впливає на їхній рівень мовлення, зокрема на вимову, граматику, лексику і інтонацію.

P2P практика є високоефективним інструментом для розвитку мовних навичок, оскільки вона дозволяє студентам активно використовувати мову в реальних ситуаціях. Вона особливо корисна для розвитку вимови, граматики, лексики та інтонації, оскільки стимулює студентів до постійної практики і надає можливість отримувати зворотний зв'язок в реальному часі. Однак для досягнення максимальної ефективності важливо забезпечити належний рівень підготовки учасників, щоб зворотний зв'язок був коректним і конструктивним. В цілому, P2P практики є важливим компонентом сучасних методів навчання, що допомагає студентам досягати високих результатів у мовному розвитку.

Практики peer-to-peer також стимулюють розвиток соціальних навичок. Залучення студентів до ролі викладача або коуча допомагає їм не лише вдосконалювати власні навички, але й розвивати лідерські якості. Таке навчання створює сприятливу атмосферу для обміну думками і досвідом, що є важливим чинником у розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей.

Використання таких методів значно підвищує рівень самооцінки учасників. Коли студент отримує зворотний зв'язок від своїх однокурсників, він відчуває більшу відповідальність за своє навчання. Це стає мотивацією для постійного самовдосконалення, а також сприяє розвитку відчуття впевненості у своїх силах.

У контексті України практичні аспекти peer-to-peer мовної практики вже активно реалізуються в різних навчальних закладах. Наприклад, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [3] діє студентський мовний клуб, де студенти спеціальностей «філологія» та «переклад» організовують неформальні зустрічі англійською мовою. У цих зустрічах кожного разу один зі студентів готує коротку презентацію, після чого відбувається обговорення, рольові ігри або дискусії. Ця ініціатива не лише дає змогу студентам покращити розмовну англійську, а й відчути себе у ролі наставника чи фасилітатора.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка студенти створили власну ініціативу під назвою English Peer Talks, яка проводиться у форматі щотижневих зустрічей [4]. Тут учасники діляться на пари або малі групи, і кожен має змогу як говорити, так і слухати. Така практика дозволяє рівномірно розподіляти мовне навантаження, а також формує культуру взаємоповаги та підтримки. Учасники проєкту стверджують, що завдяки цим зустрічам змогли подолати мовний бар'єр швидше, ніж під час традиційних занять.

Ще один приклад – волонтерська платформа Lingva Skills, що працює за підтримки державних і міжнародних організацій. Хоча платформа в основному функціонує онлайн, вона має елементи peer-to-peer навчання: учасники проходять курс самостійно, а потім можуть долучатися до розмовних клубів, які модеруються студентами-волонтерами. Вони не є професійними викладачами, але проходять коротке навчання щодо організації мовної практики. Такий формат особливо популярний серед студентів регіональних вишів, де бракує носіїв мови [2].

У Харкові, в Національному університеті імені В.Н. Каразіна, було реалізовано проєкт Talk to Learn, який полягав у тому, що старшокурсники проводили розмовні сесії для першокурсників. Теми варіювалися – від простих щоденних ситуацій до дискусій про актуальні події. Старші студенти не лише допомагали з вимовою та словником, а й навчали комунікативним стратегіям, які вони самі опанували раніше. Це створювало атмосферу рівного партнерства та передання досвіду [5].

Однак, застосування peer-to-peer практик також має певні виклики. Оскільки студенти не завжди мають достатньо досвіду у викладанні та навчанні, може виникнути ситуація, коли зворотний зв'язок не є достатньо конструктивним або чітким. Тому важливо мати чіткі інструкції для студентів щодо того, як правильно надавати зворотний зв'язок, а також певні критерії для оцінки мовних навичок.

Перевагою таких методів є їхня гнучкість. Студенти можуть організовувати свої заняття у зручний для них час, а також адаптувати навчальний процес під свої особисті потреби. Крім того, це допомагає знизити навантаження на викладачів, оскільки студенти беруть на себе частину навчальної роботи, створюючи таким чином більш ефективну та демократичну модель навчання.

Мовні курси, що використовують peer-to-peer підхід, часто орієнтовані на реальне застосування мови у різних ситуаціях: від ділових зустрічей до неформальних бесід. У таких курсах студенти можуть розвивати мовні навички в умовах, максимально наближених до реальних, що дозволяє їм почуватися впевнено у будь-яких комунікативних ситуаціях [7].

Peer-to-peer (P2P) практика доводить свою ефективність у низці конкретних навчальних ситуацій, де традиційні методи можуть бути менш результативними.

Peer-to-peer практика особливо ефективна у випадках, коли:

– потрібно подолати страх говорити;

– важливо стимулювати мотивацію й залучення;

– є потреба в інтенсивній мовній практиці;

– необхідно формувати навички самостійного навчання;

– навчальний процес має бути адаптований до інтересів і рівня студентів;

– традиційні методи не забезпечують достатньої мовної практики.

У таких випадках P2P практика не лише доповнює, а й перевершує традиційні методи, роблячи навчання більш результативним, гнучким і мотивуючим [7].

Таким чином, peer-to-peer навчання є потужним інструментом для розвитку мовних навичок, що дозволяє не лише покращувати рівень володіння мовою, але й сприяє розвитку соціальних навичок та лідерських якостей у студентів.

Взаємне навчання створює атмосферу підтримки та взаємодопомоги, що є ключовим аспектом для успішного вивчення мови. Зважаючи на його численні переваги, цей підхід може стати важливим елементом у навчальних програмах вищих навчальних закладів, сприяючи не лише глибшому засвоєнню матеріалу, але й розвитку студентів як активних учасників навчального процесу.

Висновки. У процесі вивчення теми Peer-to-peer Speech Practice можна виділити кілька важливих аспектів, які підтверджують ефективність цього підходу в освіті, зокрема в контексті мовного навчання. Peer-to-peer навчання виступає потужним інструментом для розвитку комунікативних навичок, дозволяючи студентам не лише отримувати зворотний зв'язок від однокурсників, а й активно взаємодіяти один з одним у процесі навчання. Це створює умови для більш глибокого засвоєння матеріалу, оскільки мовна практика відбувається в реальних умовах, що наближають процес до практичного використання мови в повсякденних ситуаціях.

Отже, можна зробити висновок, що peer-to-peer мовна практика є не лише інноваційним, але й дуже ефективним інструментом для розвитку мовних навичок. Вона сприяє активному залученню студентів у навчальний процес, підвищує їхню мотивацію до самовдосконалення та дозволяє розвивати важливі соціальні та комунікативні навички. Усі ці фактори роблять peer-to-peer підхід важливим елементом сучасної освітньої моделі, який може бути успішно впроваджений як в Україні, так і в інших країнах для досягнення високих результатів у вивченні іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баніт, Ольга Василівна. Peer-to-peer: from teaching method to educational technology. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти.* № 2. 2022. с. 264-268.

2. Волонтерська платформа Lingva Skills. URL: https://lingva.ua/ (дата звернення: 17.09.2025)

3. КНУ імені Тараса Шевченка. URL: https://knu.ua/ (дата звернення: 13.09.2025)

4. Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: https://lnu.edu.ua/ (дата звернення: 17.09.2025)

5. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. URL: https://karazin.ua/ (дата звернення: 13.09.2025)

6. Hirschman Stephanie. Peer teaching: It's magic when it happens. URL: https://www.linguahouse.com/blog/post/peer-teaching-its-magic-when-it-happens (дата звернення: 13.09.2025)

7. Khalymon, I., Larina, T., & Smelianska, V. (2025). Foreign Language Learning Practices and Attitudes among Ukrainian University Students. *Pedagogical Discourse*, (37), 99-109.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.34

ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ УТВОРЕННЯ НОВИХ ВІДОНІМНИХ МОДЕЛЕЙ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН

TELESCOPY AS A PRODUCTIVE METHOD OF CREATING NEW ONYM-BASED MODELS IN MODERN ENGLISH UNDER THE INFLUENCE OF SOCIOCULTURAL CHANGE

Рибачківська Л.Є.,
orcid.org/0000-0002-5860-5550
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри англійської мови і перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

У статті досліджується продуктивність телескопії як одного з провідних способів словотворення в сучасній англійській мові, зокрема у сфері політичного, медійного та цифрового дискурсу. Телескопізми, утворені шляхом злиття двох (або більше) слів в одне, відіграють важливу роль у формуванні неологізмів, що передають складні смисли стисло й виразно. Особливу увагу приділено політичним телескопізмам, які містять онімні компоненти – антропоніми, топоніми або назви резонансних подій.

На основі корпусного аналізу виділено чотири основні підгрупи відонімних телескопізмів, що активно функціонують у політичному медіадискурсі та масовій культурі. Проаналізовано їхні семантичні, структурні та прагматичні особливості, зокрема здатність передавати ідеологічні установки, виражати суспільні оцінки, формувати культурні наративи.

Телескопічні утворення, базовані на прізвищах та іменах відомих політичних діячів, бізнесменів, митців, представників шоу-бізнесу здебільшого є результатом свідомої мовної гри з боку журналістів, телеведучих, коміків або користувачів соціальних мереж, які використовують телескопію з метою створення жарту, іронії, сатири, висміювання чи, рідше, позитивної оцінки.

Незважаючи на те, що кількість телескопізмів, утворених від онімних основ, значно поступається афіксальному словотворенню за частотністю, цей спосіб формування нових одиниць є доволі продуктивним у контексті сучасної номінації. Телескопія на базі власних імен виявляє значний комунікативний потенціал, оскільки дозволяє лаконічно виражати ставлення до публічних осіб та подій, а також формувати нові мовні одиниці зі значним прагматичним навантаженням.

Телескопізми з онімами є не лише засобом мовної економії, а й інструментом символічного впливу, що використовується у політичній комунікації та медіа-маніпуляції. Такі лексеми характеризуються емоційно-оцінною забарвленістю, семантичною прозорістю та словотвірною гнучкістю, що сприяє створенню нових одиниць у відповідь на актуальні події. Телескопізми забезпечують лаконічну передачу складних соціокультурних смислів і виступають ефективним засобом кодування інформації в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: телескопізми, словотворення, оніми, неологізми, політична лінгвістика, медіадискурс.

This article explores the productivity of telescopy as one of the leading word-formation processes in contemporary English, particularly in political, media, and digital discourse. Telescopic blends, formed by merging two (or more) lexical units into one, play an important role in the creation of neologisms that convey complex meanings in a concise and expressive manner. Special attention is paid to political telescopisms that contain onymic components – anthroponyms, toponyms, or the names of high-profile events.

Based on corpus analysis, the study identifies four main subgroups of onym-based telescopisms that actively function in political media discourse and popular culture. Their semantic, structural, and pragmatic features are analyzed, especially their ability to convey ideological positions, express social evaluations, and shape cultural narratives.

Telescopic formations based on the names and surnames of well-known politicians, businesspeople, artists, and celebrities are typically the result of deliberate linguistic play by journalists, TV and radio hosts, comedians, or social media users. These blends are created to produce humor, irony, satire.

Although the number of telescopisms formed from onymic bases is smaller than that of affixal derivatives, telescopy can still be considered a relatively productive word-formation process involving proper names. This strategy demonstrates significant communicative potential, as it allows for the concise expression of attitudes toward public figures and events, and facilitates the creation of lexemes with considerable pragmatic value.

Onymic telescopisms serve not only as a means of linguistic economy but also as tools of symbolic influence used in political communication and media manipulation. These lexical units are characterized by emotional-evaluative connotations, semantic transparency, and morphological flexibility, which encourage the formation of new words in response to current events. Ultimately, telescopic blends ensure the efficient encoding of complex sociocultural meanings and function as effective tools for information processing in the context of the information society.

Key words: blend words, word formation, onyms, neologisms, political linguistics, media discourse.

Постановка проблеми. У сучасних соціокультурних умовах мова зазнає інтенсивних трансформацій, зокрема у політичному та медійному дискурсах. Виникає потреба у швидкій та яскравій номінації складних явищ, подій і персон, що зумовлює активізацію телескопічного словотворення. Особливої уваги потребують новоутворення з онімними компонентами, що не лише виконують номінативну функцію, а й стають носіями ідеологічного, емоційного й оцінного навантаження.

Мета дослідження. Проаналізувати структурні, семантичні та прагматичні особливості англомовних телескопізмів з вершинами онімами із політичним змістом, а також виявити їхню роль у сучасному політичному та медіа-дискурсі.

Завдання дослідження. Визначити основні типи телескопізмів, що формуються на базі онімів, проаналізувати механізми словотворення телескопічних політичних неологізмів, розглянути комунікативні функції, які виконують телескопізми в політичному дискурсі, встановити типові моделі вживання телескопізмів у публіцистиці, соціальних мережах і політичній сатирі.

У контексті вивчення словотворчих процесів в англійській мові телескопізми дедалі частіше стають об'єктом аналізу українських мовознавців. Зокрема, у працях О. В. Долгушевої [3, 43–59] досліджується продуктивність телескопічних неологізмів у політичному дискурсі англійської мови. Авторка розглядає такі лексеми, як Trumponomics, Trumpocalypse та Obamacare, підкреслюючи їхню ідеологічну маркованість, прагматичну насиченість і здатність передавати складні соціально-політичні концепти в компактній формі. О. В. Долгушева також акцентує на ролі культурної інтертекстуальності та сатиричного навантаження в утворенні телескопізмів на базі антропонімів.

У колективній монографії Мельник Т. В. і Кисельової Ю. О. [4, 183–193] телескопізми аналізуються як одна з ключових продуктивних моделей поряд з афіксацією, словоскладанням і конверсією. Авторки звертають увагу на соціокультурні умови, які стимулюють активне утворення таких лексем в англомовному інформаційному середовищі, зокрема в медіа та цифровому просторі.

Таким чином, українські науковці роблять суттєвий внесок у вивчення телескопії в англійській мові, акцентуючи на її структурних особливостях, семантичній компресії та соціокультурній функціональності. Їхні дослідження допомагають глибше зрозуміти, як телескопічні слова відображають зміни в суспільстві, політиці та масовій культурі.

Невирішені аспекти. Попри зростаючу кількість досліджень із словотворчої інновації в англійській мові, телескопізми з онімними компонентами досі не отримали достатньо комплексного опису з погляду прагматики, когнітивної семантики та політичної стилістики. Крім того, бракує ґрунтовної типології таких утворень за функціональними ознаками у різних жанрових форматах (новини, офіційні тексти, соцмережі).

У сучасній англійській мові, під впливом актуальних політичних, економічних та культурних процесів, що відбуваються в країні, спостерігається активне оновлення лексичного складу. З'являються нові слова, поняття та словотвірні моделі, значна частина яких утворюється за допомогою одного з найпродуктивніших способів словотворення – телескопії.

Як зазначає М. І. Мостовий, телескопія – це процес словотворення, за якого «основи слів ніби входять одна в одну» [2, с. 47]. У свою чергу, Ю. А. Жлуктенко визначає телескопію як «спосіб словотвору, коли нове слово утворюється шляхом поєднання повної основи одного вихідного слова зі скороченою основою іншого слова або поєднанням двох скорочених основ вихідних слів» [1, с. 101–113].

Вперше цей тип словотворення був зафіксований у творчості Льюїса Керрола, який вживав подібні лексичні новоутворення у своїх художніх текстах, називаючи їх ***portmanteau words*** – «*слова-гаманці*», що нібито поєднують у собі кілька «відділень».

Згодом телескопія вийшла за межі художнього мовлення і стала поширеним засобом утворення нових слів у публіцистичному, розмовному та навіть науковому дискурсах. Особливо активно нові похідні формуються в англомовних ЗМІ, соціальних мережах, маркетингових кампаніях та політичній риториці. Вони не лише закріплюються в мовному вжитку, але й поступово входять до тлумачних словників, таких як Oxford English Dictionary та Merriam-Webster, що свідчить про їхню стабільність та функціональність у мові.

Серед сучасних лексичних інновацій особливе місце посідають телескопічні слова, одним із компонентів яких є оніми – власні назви, такі як антропоніми, топоніми тощо. Ці утворення, що поєднують властивості загальної та власної назви, функціонують як стислі мовні засоби для номінації складних *соціокультурних, політичних чи економічних явищ*.

Політичні зміни в країнах, міжнародні конфлікти або реформи впливають на формування нових власних імен (відонімів) та їх адаптацію

до мови. Наприклад, після зміни режимів або соціальних умов виникають нові топоніми, пов'язані з новими адміністративними одиницями, містами, регіонами, пам'ятниками тощо.

Телескопічні онімні утворення вирізняються високою продуктивністю та комунікативною ефективністю, зумовленою їхньою здатністю передавати комплексні смисли в стислій, стилістично забарвленій формі. Вони не лише виконують номінативну функцію, а й слугують засобом вираження соціальних оцінок, ідеологічних позицій і культурних реалій.

Характерною ознакою телескопних утворень є їх прагматична спрямованість на реалізацію комічної функції, зокрема через використання іронії, сатири, елементів висміювання або експресивного звеличення.

В англіцистиці однією з найпродуктивніших моделей телескопічного словотворення є: [N + (eco)**nomics** → N] "економічна теорія або політика". Наприклад: *Obama**nomics*** [*Obama* + (eco) **nomics**], Roger**nomics** ← [Roger Douglas + (eco) **nomics**], *Kennedy**nomics**, Truma**nomics**, Bush**onomics**, Clinto**nomics**, Kerry**nomics**, Corby**nomics**, Zuma**nomics**, Gorbachev**nomics**, Nixo**nomics**, Streisand**nomics**, Hemingway**nomics.***

Політика адміністрації президента США Дональда Трампа була позначена похідним ***Trumponomics***: *This Is What **Trumponomics** Is Really About. As the administration bounces between alienating allies and promising a manufacturing renaissance, **Trumponomics** looks less like an effort to forge a different future and more like a confused, self-defeating program and longing for a bygone era* [8].

До термінологічних лексем належить ***Reaganomics*** – поєднання прізвища президента Рональда Рейгана (40-й президент США) та слова *economics*, що характеризує економічну політику його адміністрації. *Despite skeptics labeling his plan as "Reaganomics", President Reagan remained resolute, recognizing that empowering individuals with financial resources and investment incentives would lead to job creation, inflation control, and reduced interest rates* [9].

Така словотвірна модель належить до одного з найпродуктивніших типів телескопії з формулою: **[Anthroponym + (eco)nomics] → N**, де *eco* виступає як опущена частина, збережена лише на семантичному рівні. Лексема набула широкого вжитку у 1980-х роках як позначення комплексу економічних реформ, ініційованих адміністрацією Рейгана, що включали зниження податків, дерегуляцію, обмеження державних витрат і боротьбу з інфляцією. Незважаючи на початкову іронічність або критичну конотацію, термін закріпився в публіцистичному, академічному й навіть навчальному дискурсі як зручна та стисло виражена номінація цілої економічної доктрини.

Таким чином, **Reaganomics** є не лише історично значущим телескопізмом, а й репрезентативною одиницею для розуміння ролі онімів у політичному словотворенні англійської мови. Лексема виконує як **номінативну**, так і **ідеологічну** функції, дозволяючи ефективно вербалізувати складні політико-економічні концепти в стислій та стилістично маркованій формі.

Політичні відонімні телескопізми утворюють деривати, у структурі яких вершину становлять оніми, що репрезентують політичні події, діячів або соціально-політичні феномени. Такі лексичні інновації широко функціонують у публіцистичному, медійному, сатиричному та цифровому дискурсах, виступаючи засобом експресивної номінації та ідеологічного маркування.

Розглянемо політичні телескопічні похідні з вершинами онімами, які ми розділили на наступні підгрупи:

1.1. Від імен президентів

Дані телескопізми включають імена політичних фігур як вершину. На основі похідних одиниць з вершинами-онімами нерідко формуються креативні телескопізми, які поєднують власні імена з метою створення стисненого, виразного номінативного засобу. Наприклад, утворення **політичного телескопізму** *Obamacare* є результатом злиття імені тодішнього президента США Барака Обами (*Obama*) та загального слова *healthcare* (система охорони здоров'я): [Oba(ma) + (health)care] → *Obamacare* (неформальна назва реформи системи охорони здоров'я у США, ініційованої президентом Бараком Обамою). Термін швидко вийшов за межі вузького ідеологічного контексту та став загальновживаним позначенням комплексної програми медичної реформи. Лексема Obamacare ілюструє механізм політичної маркированості через онімізацію політичних ініціатив та водночас демонструє, як телескопізм може функціонувати як нейтральна термінологічна одиниця в офіційній та академічній комунікації. Такий тип утворень забезпечує не лише економію мовних засобів, а й виконує виразну ідентифікаційну та стилістичну функцію.

Ще одним із показових прикладів політичного телескопізму є лексема Billary, утворена шляхом злиття імен Bill (Білл Клінтон) та Hillary (Гілларі Клінтон). [B(ill + H)illary] → **Billary**: *Bill Clinton + Hillary Clinton*. Наприклад: *If **Billary***

takes the White House. What would Bill's role be as the 'first spouse' in a Hillary Clinton presidency, asks Nina Burleigh?[6]

Цей телескопізм характеризується часковим усіченням обох компонентів та належить до групи антропонімних політичних неологізмів. Семантично Billary репрезентує політичний тандем подружжя Клінтонів як єдину впливову силу в американському політичному просторі. Залежно від контексту вживання, лексема може виконувати як нейтральну функцію короткої номінації, так і виражати іронічне або критичне ставлення до феномену «сімейної політики», вказуючи на взаємозалежність політичних стратегій обох фігур. Найчастіше цей телескопізм використовується у публіцистичному, сатиричному та цифровому дискурсах, слугуючи засобом експресивної характеристики політичної династії. Таким чином, Billary ілюструє типову модель творення телескопізмів із вершинами-антропонімами, що поєднують у собі економічність вираження, культурну впізнаваність та ідеологічну маркованість.

[Mer(kel + Sar)kozy] → **Merkozy**: *Angela Merkel* (німецький політик) + *Nicolas Sarkozy* (французький державний і політичний діяч, 23-й президент Франції).

[Reagan + (astron)aut] → **Reaganaut**: *They are the "**Reaganauts**," members of Congress first elected in the 1980s. Critics sometimes called them the "Reagan robots" because of their devotion to the president's principles* [5].

[Trump + (ap)ocalypse] → ***Trumpocalypse***: телескопізм поєднує прізвище Trump (Дональд Трамп) із лексемою apocalypse (апокаліпсис), формуючи експресивну номінацію, яка використовується переважно у критичному та сатиричному контексті. Така лексема має гіперболізований зміст і відображає сприйняття політичного курсу Дональда Трампа як радикального, хаотичного чи деструктивного. Вона є прикладом телескопізму з *негативною конотацією*, що виконує функцію емоційно-оцінної характеристики політичного лідера та його діяльності. Подібні неологізми часто фігурують у публіцистиці, соціальних мережах та політичному гуморі.

Телескопічне утворення ***Trumpkin*** виникло в результаті поєднання прізвища Trump (Дональд Трамп) та іменника pumpkin (гарбуз), за моделлю часткового усічення та злиття. Семантично цей неологізм функціонує як іронічна або сатирична номінація прихильника або образу, пов'язаного з Дональдом Трампом, часто з акцентом на сліпу відданість або гротескну стилізацію. У візуальному плані лексема апелює до помаранчевого кольору шкіри політика (як часто стереотипно зображується в сатиричних медіа) й округлої форми голови – відсилання до слова pumpkin. У більш широкому сенсі Trumpkin може виступати як знецінювальний ярлик для симпатиків політика, що підтримують його риторику. У таких випадках телескопізм виконує функцію негативної ідентифікації, типову для політичного тролінгу або дискурсу цифрової опозиції. Таким чином, Trumpkin репрезентує лексичну інновацію, яка поєднує політичну персоніфікацію, сатиричний настрій та візуальну метафоричність, характерну для сучасного медійного середовища.

1.2. Від назв політичих діячів

Одним із яскравих прикладів сучасного англомовного телескопізму є лексема *Corbynator*, утворена шляхом злиття прізвища британського політичного діяча *Jeremy Corbyn* та частини імені культового персонажа науково-фантастичного кінофільму – *Terminator*. Він передбачає утворення нової лексичної одиниці шляхом поєднання фрагментів двох (або більше) слів зі збереженням семантичних елементів обох.

Jerremy [*Corbyn* + (termi)nator] → ***Corbynator***

У цьому випадку збережено повне прізвище політика (*Corbyn*), до якого приєднано морфему *-ator*, асоційовану з кінематографічним образом машини-кіборга (*The Terminator*). Суфіксальна частина *-ator* також має асоціації з агентивністю та дією, що посилює семантичний ефект «діяча», «виконавця», «машини дії». Неологізм *Corbynator* символізує рішучість, впертість та незламність політика в ідеологічній боротьбі, а використання образу «Термінатора» створює ефект комічного перебільшення, водночас несе в собі легку сатиричність або схвалення. Лексема легко адаптується до цифрового дискурсу – соцмереж та політичної сатири. Утворення такого телескопізму є характерним для сучасного політичного мовлення, особливо у сфері масової комунікації. Такі неологізми часто виникають на перетині політичного дискурсу та попкультурного наративу, що сприяє формуванню впізнаваних ідейних образів та сприяє залученню широкої аудиторії до політичного обговорення.

1.3. Від назв бізнесменів

[Wal(ton) + mart] → **Walmart**: **Wal** – перша складова прізвища *Walton*, (Sam Walton – американський бізнесмен, найбільш відомий як засновник мережі магазинів Wal-Mart); **Mart** – англомовне слово, що означає ринок або місце торгівлі (*market*), широко вживане в назвах магазинів і торгових мереж.

Назва **Walmart** є прикладом телескопізму у сфері комерційної номінації, що вказує на торговельний характер установи. Така форма словотвору дозволяє створити коротку, фонетично зручну та легко впізнавану назву, здатну функціонувати як бренд. Телескопія тут базується на семантичній мотивації: перша частина позначає власника або засновника, а друга – функцію підприємства. Таке поєднання персоналізує комерційний об'єкт і водночас зберігає його родову належність до категорії торговельних закладів. Назва *Walmart* виконує низку важливих функцій: ідентифікаційну (забезпечує впізнаваність бренду серед споживачів); економії мовних засобів (порівняно з повною формою *Walton's Market*, телескопізм стислий, зручний для вживання в усному та письмовому мовленні); маркетингову (телескопічна форма добре функціонує у візуальній рекламі, логотипах і слоганах, сприяючи ефективному брендуванню).

Телескопізми в комерційній сфері часто поєднують індивідуальні та родові назви, створюючи водночас унікальність і зрозумілість для широкої аудиторії. У випадку *Walmart* така стратегія сприяла трансформації назви з локального рівня (сімейний магазин у штаті Арканзас) до глобального бренду з високим ступенем лексичної універсалізації.

1.4. Подієві телескопізми, назви політичних рухів

Ці лексеми формуються на основі назв політичних подій або процесів.

Одним із найвідоміших прикладів політичних телескопізмів є слово **Brexit**.

[Br(itain) + exit] → Brexit . Утворена шляхом поєднання компонентів Britain та exit, позначаючи процес виходу Великої Британії з Європейського Союзу. Телескопізм функціонує як узагальнена назва політичного явища, набуваючи статусу терміна. У подальшому словотвірному процесі Brexit став матрицею для численних аналогічних утворень (Grexit, Megxit), засвідчуючи здатність телескопізмів до вторинної деривації. Цей приклад демонструє високу продуктивність політико-подієвих телескопізмів та їхню роль у формуванні політичного наративу. *What is Brexit? 'Brexit' is the name given to the United Kingdom's departure from the European Union. It is a combination of 'Britain' and 'exit'* [10].

[*Gr(eece) + exit*] → **Grexit**: гіпотетичний вихід Греції з єврозони.

[*Meg(han) + exit*] → **Megxit**. Лексема Megxit утворена шляхом поєднання імені Meghan (Меган Маркл) і лексеми exit. Вона позначає вихід герцога та герцогині Сассекських із складу активних членів британської королівської родини. Наприклад: *Prince Harry has said the word "Megxit", used by the British press to describe the decision by him and his wife Meghan to quit their royal duties, was a misogynistic term. He said the word was an example of online and media hatred. "Maybe people know this and maybe they don't, but the term Megxit was or is a misogynistic term, and it was created by a troll, amplified by royal correspondents, and it grew and grew and grew into mainstream media. But it began with a troll," Harry said* [7].

Цей телескопізм має безпосередній зв'язок із політичним і медійним простором, оскільки подія мала широкий суспільно-політичний резонанс. Структурно Megxit демонструє здатність телескопізмів адаптуватися до нових подій, відтворюючи вже наявну словотвірну модель (Brexit-тип), що з часом перетворюється на продуктивний шаблон у політичному дискурсі.

Висновки. Телескопізми з онімними компонентами в сучасній англійській мові демонструють високу частотність і комунікативну ефективність у політичному, публіцистичному та цифровому дискурсах. Їхня продуктивність зумовлена не лише мовною економією, а й здатністю слугувати інструментом експресивної номінації, політичного маркування та соціальної оцінки. Такі лексеми, як *Brexit*, *Trumponomics*, *Obamacare*, *Corbynator*, мають значний вплив на сприйняття політичної інформації, а їхній аналіз відкриває нові перспективи для дослідження динаміки мовної норми та впливу медіа на мовну свідомість. Вивчення таких новоутворень має важливе значення для розуміння взаємодії мови і суспільства в умовах глобалізації та інформаційного обміну.

Таким чином, телескопізми з вершинами онімами характеризуються: *високою продуктивністю* в новітніх мовних практиках (ЗМІ, соцмережі, інтернет-культура); *емоційно-оцінною навантаженістю*, яка дозволяє лаконічно передати складні тексти; *семантичною прозорістю*, оскільки онім несе головну інформацію, а друга частина – категоризує або підсилює значення; *гнучкістю в словотворенні*, що дозволяє створювати нові слова у відповідь на події. Створення таких одиниць слугує способом швидкого та ефективного кодування соціокультурної інформації, що робить цей тип словотворення надзвичайно актуальним в умовах інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жлуктенко Ю. О. Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження. *Нариси з контрастивної лінгвістики* : збірник наук. пр. Київ: Наукова думка, 1979. С. 5–11.

2. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови : навч. посіб. Харків : Основа, 1993. 256 с.

3. Holubnycha L., Kostikova I., Besarab T., Moshtagh Y., Lushchyk Y., Dolgusheva O. Semantic and Structural Aspects of Donald Trump's Neologisms. *Postmodern Openings*. 2020. Vol. 11, № 2. P. 43–59. https://doi.org/10.18662/po/11.2Sup1/178

4. Melnyk O., Kyselova I. Лексичні неологізми в англійській мові: формування, тенденції та культурний вплив. *Studia Philologica*. 2025. № 1 (24). P. 183–193. https://doi.org/10.28925/2311-2425.2025.2413

5. Anderson N. *Los Angeles Times*. *Politics*. 2004. URL: https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2004-jun-07-na-hill7-story.html (Last accessed: 29.09.2025).

6. Burleigh N. *Independent. World.* 2016. URL: https://www.independent.co.uk/world/if-billary-takes-the-white-house-a7091186.html (Last accessed: 28.09.2025).

7. Prince Harry says 'Megxit' is a misogynistic term aimed at his wife Meghan. *The Guardian*. *News.* URL: https://www.theguardian.com/uk-news/2021/nov/10/prince-harry-says-megxit-is-a-misogynistic-term-aimed-at-his-wife-meghan (Last accessed: 29.09.2025)

8. Scanlon K. If Billary takes the White House. *The New York Times. Opinion. Guest Essay.* 2025. URL: https://www.nytimes.com/2025/04/16/opinion/trump-tariffs-trumponomics.html (Last accessed: 29.09.2025).

9. The Presidency. *Economic Policy.* URL: https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/the-presidency/economic-policy (Last accessed: 29.09.2025).

10. Government of the Netherlands. URL: https://www.government.nl/topics/european-union/question-and-answer/what-is-brexit (Last accessed: 29.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 316.772.2-4
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.35

ПРОЦЕС МОВЛЕННЄВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ДОПИТУ

THE PROCESS OF VERBAL COMMUNICATION DURING INTERROGATION

Сковронська І.Ю.,
orcid.org/0000-0002-6261-3393
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри мовної підготовки
Львівського державного університету внутрішніх справ

Форми мовленнєвої комунікації в юриспруденції різноманітні. Під формами мовленнєвої юридичної комунікації слід розуміти способи зовнішнього вираження змісту різних видів мовленнєвого спілкування в юридичній практиці.

Традиційні форми мовленнєвого спілкування в юриспруденції – це: бесіди, включно з поясненнями та допитами; перемовини; консультації; участь у колегіальному обговоренні; виступи у колегіях та колективах; спільне здійснення будь-яких напрямів видів роботи; неформальні контакти, які полягають у взаємному спостереженні. У професійній діяльності юристів відбуваються ділові бесіди, допити, судові дебати, суперечки тощо. До цього можна додати багато інших форм мовленнєвої комунікації, які набули поширення в сучасний час, це – симпозіум, прес-конференція, брифінг, «круглий стіл» тощо.

Кожна з цих форм мовленнєвої юридичної комунікації висуває специфічні вимоги до тих, хто бере в них участь. Водночас є щось спільне, що об'єднує всі ці форми мовленнєвої комунікації, – це прагнення в той чи інший спосіб розв'язати конкретні юридичні проблеми. У своїй сукупності перелічені форми становлять основу професійної діяльності юриста.

Одним із провідних методів управління та впливу на співрозмовника у професійній юридичній діяльності є бесіда. Вона широко використовується в юридичній практиці, наприклад: під час допитів свідків і потерпілих, підозрюваних і обвинувачених, у роботі адвокатів із клієнтами, з відвідувачами юридичних консультацій. Тому бесіду ми не розглядаємо як самостійну форму мовленнєвої комунікації в юридичній практиці. Вона є основою кожної з форм. Бесіда – як своєрідна психологічна п'єса, що включає монологи і діалоги, певний набір ролей, що розігруються в рамках конкретного часу. Під правовою бесідою можна розуміти розмову на правову тематику, де обговорюються юридичні питання, права та обов'язки громадян, а також норми права.

Ключові слова: юридична комунікація, допит, правова бесіда, психологічний вплив, інформація.

There are various forms of verbal communication in jurisprudence. Forms of verbal legal communication should be understood as ways of expressing the content of various types of verbal communication in legal practice.

Traditional forms of verbal communication in jurisprudence include: conversations, including explanations and interrogations; negotiations; consultations; participation in collegial discussions; speeches in collegiums and collectives; joint implementation of any types of work; informal contacts consisting of mutual observation. In their professional activities, lawyers engage in business conversations, interrogations, court debates, disputes, etc. To this can be added many other forms of verbal communication that have become widespread in modern times, such as symposiums, press conferences, briefings, round tables, etc.

Each of these forms of verbal legal communication imposes specific requirements on those who participate in them. At the same time, there is something common that unites all these forms of verbal communication – the desire to solve specific legal problems in one way or another. Taken together, these forms form the basis of a lawyer's professional activity.

One of the leading methods of managing and influencing interlocutors in professional legal practice is conversation. It is widely used in legal practice, for example: during the interrogation of witnesses and victims, suspects and defendants, in the work of lawyers with clients, and with visitors to legal consultations. Therefore, we do not consider conversation to be an independent form of verbal communication in legal practice. It is the basis of each form. A conversation is a kind of psychological play that includes monologues and dialogues, a certain set of roles played out within a specific time frame. A legal conversation can be understood as a conversation on legal topics, where legal issues, the rights and obligations of citizens, as well as the norms of law are discussed.

Key words: legal communication, interrogation, legal conversation, psychological influence, information.

Постановка проблеми. Уміння ефективно спілкуватися – визначальна складова дієвого комунікативного впливу. Спілкування – це складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що є наслідком потреби в спільній діяльності й включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння інших людей.

Аналіз досліджень. Мовленнєву комунікацію загалом і її правові аспекти зокрема досліджували вітчизняні науковці Токарська, А.. Балинська О., Чорнобай О., Сливка С., Бондаренко В., Матвієнко О., Косенко Ю., Рабінович П., Пітерс Дж., Хабермас Ю. та інші. Однак з плином часу і зміною історичних подій змінюються й погляди та підходи до, здавалося б, традиційних проблем.

Основна мета будь-якої з форм мовленнєвої комунікації в юридичній практиці – це словесний обмін інформацією, думками, відомостями. Обговорення в такому разі ведеться з якоїсь певної теми, і кожен учасник висловлює свою точку зору. Учасники процесу мовленнєвої комунікації ставлять один одному запитання, щоб дізнатися позицію співрозмовника або прояснити незрозумілі моменти обговорення. Комунікантам при цьому необхідно враховувати високий рівень публічного інтересу, а тому діяти згідно з нормами права, моралі, людяності тощо.

Мета статті, завдання. Метою статті є розгляд допиту як форми правової комунікації з позиції його мовних та психологічних особливостей.

У статті застосовано емпірико-теоретичний метод (моделювання, аналізу і синтезу), теоретичний метод (узагальнюючий і частковий).

Виклад основного матеріалу. Правова комунікація має важливе значення не лише для встановлення більш тісних зав'язків між державою та громадянами, а також є вагомим способом налагодження взаємодії між юристами, суддями, слідчими, які у зв'язку із професійною діяльністю фактично здійснюють таку комунікацію щоденно [1, с. 72]. Основними формами мовленнєвої комунікації в юридичній практиці є: допит, опитування, консультування, судові дебати, переговори, симпозіум, прес-конференція, брифінг, «круглий стіл» тощо.

Як форма правової комунікації та обміну інформацією може бути застосована бесіда, під час якої комуніканти обмінюються думками чи почуттями щодо певних правових аспектів, сприяючи співробітництву та взаємному впливу як її учасники. Прикладами правових бесід можна вважати: допити свідків, підозрюваних, обвинувачених, одержання пояснень від громадян, посадових осіб з різних проблем, які потребують втручання юриста, роз'яснення юристом своєї позиції з того чи іншого питання, чинного закону.

Високий рівень публічності ускладнює роботу, висуває високі вимоги до моральних та професійних якостей судді, але також і дисциплінує суддів. Комунікація в загальному розумінні спрямована на досягнення найважливішої для судової влади мети – підвищення рівня довіри громадян до суду [2, с. 6.]. Комунікація – це тривалий процес пошуку порозуміння і згоди, а отже, досягнення результату. Комунікацію слід розуміти як різновид взаємодії між тими чи іншими суб'єктами інформаційного впливу за посередництвом певного визначеного об'єкта, тобто повідомлення. Мова йде про взаємодію окремих людей, груп людей, соціальних інститутів, суспільства в цілому [2, с. 8].

Допит є однією з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, найскладнішою в тактичному розумінні і однією з найпоширеніших форм мовленнєвої юридичної комунікації. Правильність і професіоналізм проведення допиту значною мірою сприяють розкриттю злочинів. Однак, як зазначають Майкл Бойл та Жан-Клод Вюльєрм, допит є інструментом одержання доказів, при цьому він, як і будь-який інструмент, може бути низької якості або використовуватися особами, які не досить обізнані чи не набули професійних навичок [3, с. 3]. Саме під час проведення допиту є ризики порушення прав людини. Допит можливий на досудовому та судовому слідстві (під час судового розгляду) у розгляді кримінальних і цивільних справ, в арбітражному судочинстві тощо.

Основні види допиту на досудовому слідстві виділяються за категорією допитуваних. Це допити: свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста.

Сутність допиту полягає в тому, що під час виконання дізнавальних операцій слідчий, застосовуючи розроблені в криміналістиці, психології та апробовані слідчою практикою тактичні прийоми, спонукає особу, якій можуть бути відомі обставини, прямо або побічно пов'язані з подією, яку розслідують, дати про них свідчення, вислуховує інформацію, яку вона надає, та фіксує її у встановленому законом порядку для того, щоб її могло бути використано як доказ у кримінальній справі.

На початку допиту слідчий повинен з'ясувати необхідні дані про особу допитуваного, переконатися в наявності або відсутності чинників, здатних впливати на її позицію в кримінальній справі, зміст її показань.

Процес мовленнєвої комунікації під час допиту починається з того, що слідчий пропонує допитуваному розповісти про те, що йому відомо у цій справі. Однак допитувана особа має право вільно розповісти під час допиту все, що вона вважає за потрібне, внаслідок цього вільна розповідь, як і раніше, є правом допитуваних осіб.

Одним із відомих методів, що ґрунтується на дослідженнях когнітивної психології, є метод когнітивного інтерв'ю. Процес обговорення вчиненого кримінального правопорушення набуває форми заохочення до вільної розповіді, що передбачає детальний виклад відомих фактів й обставин, проте без вимог щодо чіткого дотримання хронології, використання літературної мови та іншого кодування, яке не є природним для особи. Спонукання розповісти про подію здійсню-

ють у формі простих висловлювань, які частіше викликають бажану рефлексію, спрямовану на розвиток теми допиту, її деталізацію, уточнення, погодження, заперечення або спростування певних тверджень. Інтерв'юер не повинен припиняти вільну розповідь до її логічного завершення, попри виявлені розбіжності чи неправдивість окремих даних, оскільки інформація, повідомлена в повному обсязі, дає змогу отримати об'єктивні результати внаслідок подальшого зіставлення фактів між собою і з наявними доказами. Реципієнту надають свободу думки за початкового викладу обставин, що полягає в можливості не зупинятися на довготривалому згадуванні фактів, що забулися або про які він насправді не знає [4, с. 49–50.]

Після розповіді допитуваного і його відповідей на запитання, з метою нагадати йому обставини, у зв'язку з якими його викликали на допит, для усунення суперечностей у його показаннях, а також суперечностей між його показаннями та показаннями інших допитаних у справі, слідчий може оголошувати фрагменти показань обвинувачених, підозрюваних або інших свідків, демонструвати інші докази. Одним із прийомів правомірного психічного впливу є приховування від підслідної особи прогалин у системі доказів. Виявляючи підвищений інтерес до другорядних деталей події, слідчий побічно дає зрозуміти, що основне йому вже відомо. При цьому важливо, щоб допитуваній особі не надійшла інформація про необізнаність слідчого з того чи іншого питання, а сам допитуваний постійно допускав витік інформації, виявляв інформованість про ті обставини, які можуть бути відомі лише особі, причетній до злочину, який розслідують.

Залежно від того, яке значення люди надають індивідуальним особливостям особистості, вони по-різному ставляться один до одного і під час допиту свідчень по-різному характеризують одну й ту саму людину. До допитуваного інформація надходить у момент сприйняття ним тих чи інших явищ або предметів, запам'ятовується ним і потім під час допиту відтворюється виробляється і передається слідчому. Процес формування показань – від сприйняття до передання інформації – має психологічний характер протягом якого людина зазнає різноманітних впливів, що, так чи інакше, позначається на повноті та об'єктивності показань. Вміння помічати та аналізувати рухи, міміку особи та інші її прояви може допомогти слідчому дійти до висновку про правдивість чи неправдивість показань особи. До того ж, знання психологічних особливостей людини та вміння їх використовувати може значно полегшити роботу слідчого, прокурора під час спілкування з людьми різного віку, статусу, допоможе знайти психологічний контакт, подолати бар'єри у спілкуванні та, у разі необхідності, застосувати правомірний вплив на людину для отримання правдивих відомостей. Необхідно при цьому створити психологічно безпечне середовище в якому люди відчувають себе справжніми, ризикують і висловлюють свої ідеї, не боячись негативних наслідків. Це культура, яка сприяє інклюзії, заохочує інновації та сприяє високій продуктивності й [5, с. 12].

Ефективність мовленнєвої комунікації під час допиту залежить від того, наскільки повно слідчий врахує і використає особливості допитуваного. Без такого врахування неможливе встановлення психологічного контакту. Під психологічним контактом із допитуваним розуміють створення такої атмосфери допиту, за якої допитуваний переймається повагою до слідчого, розумінням його завдань і обов'язків, виключає будь-які особисті мотиви в його діях, усвідомлює необхідність сприяти своїми показаннями встановленню істини. Взаємодію слідчого з потерпілим необхідно будувати з урахуванням психічного стану потерпілого, який шукає захисту у правоохоронних органів. Найменша неувага з боку слідчого може посилити негативний емоційний стан потерпілого і призвести до утруднення в спілкуванні під час проведення допиту. Завдання слідчого полягає в запевненні потерпілого в тому, що злочин буде повно й об'єктивно розслідувано, таким чином, він повинен заспокоїти потерпілого. Обман допитуваного, спроби зловити його в пастку, введення допитуваного в оману підривають його довіру до слідчого, сприяють виникненню конфліктної ситуації на допиті.

Що ближче слідчий до тактичного виграшу, то вищою є небезпека для обвинуваченого, і тим активнішими є його оборонні дії. Усе це свідчить про необхідність йти на створення важких, іноді гостроконфліктних ситуацій, що сприяють тактичному успіху слідчого. Напружені психічні стани обвинувачуваного викликаються, звісно, не брутальністю, не психічним насильством, а подачею в найбільш підходящі моменти такої інформації, яка різко порушує сформований стереотип поведінки на допиті, унеможливлює продовження обраної лінії поведінки. У тих випадках, коли в поведінці обвинуваченого проявляються коливання у виборі лінії поведінки, необхідно використовувати прийом накопичення позитивних відповідей. Спочатку ставляться такі запитання, на які можна отримати лише позитивні відповіді;

стереотип продуктивної взаємодії, що формується, може полегшити надалі отримання відповідей і на важкі запитання [6, с. 18]. Дії слідчого, інформація, що пред'являється, можуть мати більшу силу впливу, якщо стосуються слабкого місця в позиції обвинуваченого, якщо ця інформація допускає багатозначність трактування.

Слід зазначити, що, ведучи допит, слідчий має бути тактовним і об'єктивним, не допускати дратівливості, образливих виразів і підвищеного тону. Поведінка слідчого має бути спокійною, його мова – простою, стислою і зрозумілою. Не рекомендується проявляти обурення і панібратство. Слідчий повинен уміти створити таку атмосферу спілкування з кожною людиною, яка дала б йому можливість одразу ж по гарячих слідах виявити всі необхідні дані в кримінальній справі. Водночас це атмосфера відкритої розмови, коли долається настороженість, відчуженість, а часом ворожість і виникають стосунки довіри. Необхідно враховувати, що одним з основних завдань, крім самого контролю за правильністю фіксації показань допитуваного і дотриманням його прав, є отримання додаткової інформації для аналізу, а це можливо лише за умови встановлення психологічного контакту зі слідчим [7, с. 177].

Допит свідка на досудовому слідстві дає можливість установити достовірні відомості про сутність, обставини події, що розслідується. На стадії досудового розслідування свідок у довірчій обстановці, віч-на-віч зі слідчим розповідає про те, що трапилося, відповідає на запитання слідчого, сам змінює та доповнює власні показання. Слідчий повинен уважно і терпляче слухати свідка, не перериваючи його, потім за допомогою запитань уточнити обставини, яких свідок не торкнувся в своїй розповіді, з'ясувати окремі неточності та протиріччя.

Слід пам'ятати, що відносини між слідчим і допитуваним характеризуються ситуативною, а в низці випадків і соціальною нерівністю. Водночас автор протоколу залежить від респондента, оскільки потребує його свідчень. Джерелом інформації є допитуваний, проте слідчий відбирає з усього обсягу відомостей ті, що є юридично значущими. Складання всіх протоколів стає обов'язком виключно професійно підготовленої особи – слідчого, що пов'язано з вибірковістю його позиції, його здатністю осягнути значення для справи одержуваної під час слідчої дії інформації.

Допит є основним засобом доказування в судовому слідстві. Саме під час допитів процесуальних осіб різних категорій отримують найбільш важливу в доказовому плані інформацію. Від умілого проведення в суді допитів найбільшою мірою залежить винесення законного та обґрунтованого рішення. Тому питання комунікативної стратегії і тактики участі державного обвинувача і захисника у провадженні судових допитів мають пріоритетне значення [8, с. 123].

Судове слідство побудоване на допиті всіх учасників процесу, тому неприпустимими є неуважність з боку головуючого, його тривалі перемовини із суддями, прояви нетерпимості, іронії чи елементарної неповаги до оточуючих. Усі запитання, які ставлять учасникам процесу, мають в обов'язковому порядку контролюватися членами суду. Право суду і сторін ставити запитання під час судового засідання є одним із найважливіших способів перевірки фактів у справі та показань свідків. Уся складність для допитуваного полягає в тому, що запитання йому ставить не одна особа, а кілька: суддя, адвокати, експерт, прокурор. І, слідуючи поставленим цілям, кожен з них ставить запитання під різним кутом зору.

Велике тактичне значення мають вид і зміст запитань допитуваному в суді. Основні вимоги до формулювання запитань:

1) запитання мають бути стислими, зрозумілими, такими, що не допускають двозначного тлумачення, їхнє формулювання має бути орієнтоване на рівень розумового і культурного розвитку допитуваного;

2) вони мають ставитися в прямій (а не непрямій) формі;

3) формулювання запитань має зумовлювати не односкладову, а розгорнуту відповідь;

4) запитання не має бути навідним (таким, що містить інформацію, необхідну для відповіді);

5) запитання не може бути неетичним за формою або змістом;

6) слід уникати запитань, що орієнтують на можливі відповіді

Запитання, що ставляться підсудному, мають бути ясними, конкретними і чітко сформульованими. У час війни необхідною є ретельна робота з доказовою базою, а саме стосовно документування та розслідування воєнних злочинів відповідно до міжнародних стандартів, що реалізують шляхом проведення допитів свідків і потерпілих у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України [8, с. 106].

Висновки. Допит є важливою процесуальною дією, способом отримання доказів на досудовому слідстві та в суді. Однак повнота і достовірність одержуваних під час допиту відомостей залежить не тільки від дотримання встановлених

процесуальним законом правил, а й від комунікативних умінь і навичок юриста, особливо важливими з яких є вміння правильно ставити запитання, уважно слухати, вирівнювати емоційне напруження під час допиту. Водночас існують і морально-психологічні правила. На шляху до істини законодавець встановив чіткі рамки, вихід за які означає уподібнення злочинцеві, для якого таких меж не існує. Неприпустимими є насильство, тортури та інше жорстоке або таке, що принижує людську гідність, поводження: шантаж, погрози, обман, необґрунтовані обіцянки, використання релігійних забобонів, незнання ним своїх прав тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Макеєва О.М., Літвінчук Б. С. Правова комунікація органів державної влади як засіб взаємодії в інформаційно-правовому просторі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. *Серія Право*. 2024. Випуск 81: частина 1. С. 68–72.

2. Логунова М. М., Лашкіна М. Г., Гвоздик П. О., Алєксєєв А. Г. Комунікації судової влади: науково-практичний посібник. Київ: АДЕФ Україна, 2012. 268 с. URL: https://nsj.gov.ua/files/1452500582posibnyk.pdf (дата звернення: 12.09.2025)

3. Ахтирська Н.М. Розроблення нових тактичних прийомів допиту на потребу часу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 1. С. 265–268. URL: http://lsej.org.ua/1_2022/66.pdf. (дата звернення: 12.09.2025).

4. Гагач В.Тактичні і психологічні засади допиту під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів. *Юридична психологія.* 2024. № 2 (35). С. 45–52.

5. Харченко Н., Большая О., Школяр С., Стопрожук В. Методи подолання психологічних бар'єрів у процесі управління проєктами. *Витоки педагогічної майстерності.* 2024. №34 (24). С. 12–18. URL: https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/318140 (дата звернення: 30.09.2025).

6. Чорний Г., Кравець К. Психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 11. С. 580–582. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/143.pdf (дата звернення: 11.09.2025).

7. Чорноус Ю. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія.* 2020. № 1 (26). С. 13–22. URL: https ttps://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lit.html (дата звернення: 10.09.2025).

8. Дутко О. Помилки адвоката під час проведення допиту на стадіях досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес*. 2019. № 10. С. 173–178.

9. Пісний В. Психологічні аспекти застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування технології злочинного збагачення. *Юридична психологія.* 2023. № 2 (33). С. 120–128.

10. Жовтюк О. Особливості проведення допиту свідків і потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Юридична психологія.* 2024. № 1 (34). С. 101–109. URL: https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/download/1643/1631 (дата звернення: 11.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 7
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2-3.09-026.785:305:303.687]"20"
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.36

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЗАПАХ ЧЕРЕЗ АТРИБУТИВНІ МОДЕЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

GENDER SPECIFICS OF VERBALIZING THE CONCEPT OF SMELL THROUGH ATTRIBUTIVE MODELS IN UKRAINIAN PROSE

Балушко Х.В.,
orcid.org/0009-0006-2241-6148
студентка ІІ курсу магістратури
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Лотоцька Н.Я.,
orcid.org/0000-0001-6692-196X
доктор філософії,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті висвітлено застосування корпуснобазованого методу до дослідження особливостей вербалізації концепту ЗАПАХ в атрибутивних моделях у сучасній українській прозі з урахуванням ґендерної специфіки та інтерпретаційних нюансів. Метою дослідження є не лише опис уживання одоративної лексики, а й виявлення структурних закономірностей формування словосполучень із компонентом ЗАПАХ, що репрезентують індивідуально-авторські та типові мовні практики. Для аналізу було сформовано два дослідницькі підкорпуси на базі Генерального регіонально-анотованого корпусу української мови (ГРАК-18), що забезпечує репрезентативність і достовірність результатів. Перший підкорпус – «Проза жінок-письменниць» – охоплює твори Дари Корній, Ірен Роздобудько та Оксани Забужко; другий підкорпус – «Проза чоловіків-письменників» – включає тексти Юрія Андруховича, Юрія Винничука та Володимира Лиса. Такий розподіл уможливлює порівняльний аналіз вербалізації концепту ЗАПАХ у жіночому та чоловічому художньому письмі, виявлення спільних і відмінних рис лексико-граматичних засобів.

Використання корпусу текстів дало змогу отримати достовірні й репрезентативні дані щодо мовних засобів вираження концепту ЗАПАХ, виокремити атрибутивні моделі його вживання, згрупувати типові атрибути, простежити частотність їх появи в гетерогенних текстах, а також дослідити стилістичні та семантичні відтінки словосполучень. Практична частина дослідження зосереджена на виявленні гендерно маркованих особливостей у способах вербалізації: порівнюється багатство прикметникових означень. Ілюстративний матеріал та приклади з корпусу використано для підтвердження висновків, що демонструють як універсальні, так і індивідуально-стильові риси.

Отримані результати становлять інтерес для лексикографії, когнітивної лінгвістики, гендерної стилістики та подальших міждисциплінарних досліджень сучасної української прози, а також можуть слугувати підґрунтям для створення спеціалізованих словників одоративної лексики й розвитку корпусних методів у вивченні сенсорної семантики.

Ключові слова: концепт, вербалізація, запах, корпус текстів, ГРАК, гендер.

The article highlights the use of a corpus-based method to investigate the verbalization of the concept SMELL in attributive models of contemporary Ukrainian prose, taking into account gender specificity and interpretative nuances. The study aims not only to describe the use of odor-related vocabulary but also to identify structural patterns in word combinations with the component SMELL that represent both individual authorial choices and typical language practices.

Two research subcorpora were compiled from the General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language (GRAC-18), ensuring the representativeness and reliability of the findings. The first subcorpus**,** “Prose by Women Writers,” includes works by Dara Korniy, Iren Rozdobudko, and Oksana Zabuzhko; the second, “Prose by Men Writers,” contains texts by Yurii Andrukhovych, Yurii Vynnychuk, and Volodymyr Lys. This division enables a comparative analysis of the verbalization of the concept SMELL in female and male literary writing and reveals both common and distinctive lexical-grammatical features.

The use of a large text corpus made it possible to obtain reliable and representative data on the linguistic means of expressing the concept SMELL, to single out attributive models of its usage, to group typical attributes, to trace their frequency in heterogeneous texts, and to examine the stylistic and semantic nuances of the resulting word combinations. The practical part of the research focuses on identifying gender-marked features in the ways SMELL is verbalized, particu-

larly through a comparison of the richness of adjectival modifiers. Illustrative material and examples from the corpus are employed to support conclusions that demonstrate both universal tendencies and individual stylistic traits.

The findings are of interest to lexicography, cognitive linguistics, gender stylistics, and further interdisciplinary studies of contemporary Ukrainian prose, and they can serve as a basis for creating specialized dictionaries of odorative vocabulary and for advancing corpus methods in the study of sensory semantics.

Key words: concept, verbalization, smell, text corpus, GRAC, gender.

Постановка проблеми. У межах сучасного мовознавства концепт є однією з ключових категорій, що привертає значну увагу дослідників, проте й досі залишається поняттям із розмитими межами, яке часто трактують неоднозначно, що ускладнює його наукове опрацювання. Концепт ЗАПАХ становить особливий інтерес, адже поєднує сенсорний, когнітивний та культурний виміри, відображаючи специфіку індивідуального й колективного сприйняття. Вивчення особливостей вербалізації цього концепту в українській прозі дає змогу виявити не лише мовні механізми репрезентації запаху, а й глибші соціокультурні відмінності у творчості письменниць і письменників.

Атрибутивні моделі, що описують запах, є важливим засобом відображення нюансів чуттєвого досвіду в тексті, проте їхня гендерна специфіка лишається недостатньо дослідженою. Урахування ґендерного чинника дає змогу простежити, як жінки-письменниці та чоловіки-письменники вербалізують один і той самий сенсорний досвід і які мовні особливості для цього характерні.

Корпуснобазований підхід, зокрема використання Генерального регіонально-анотованого корпусу української мови (ГРАК-18), забезпечує репрезентативність і достовірність даних, що робить можливим системний і об'єктивний аналіз атрибутивних моделей. Застосування такого підходу дозволяє подолати суб'єктивність традиційних лінгвістичних спостережень та створює передумови для комплексного порівняльного дослідження гендерних особливостей вербалізації концепту ЗАПАХ у сучасній українській прозі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням концепту займалися такі вчені, як-от Дж. Лакофф, Р. Ланґакер, А. Вежбицька, Е. Рош та Ч. Філлмор, які розробили провідні підходи до його розуміння в сучасній когнітивній лінгвістиці. Так, Е. Рош визначає концепти як інструмент класифікації об'єктів і явищ, де важливу роль відіграють прототипи – найбільш типові або характерні елементи категорії [1, с. 135]. С. Пінкер вважає, що концепти лежать в основі мовних одиниць, за допомогою яких люди кодують та передають інформацію, включно з емоціями, бажаннями й думками [2, с. 283]. У свою чергу, Р.Лангакер наголошує на репрезентативній функції концептів, що полягає у відтворенні реальності та формуванні ментальної моделі світу [3, с. 128].

Наприкінці XX – на початку XXI ст. значну увагу проблематиці концептів в українському мовознавстві приділяли такі науковці, як О. Левченко, Л. Лисиченко, М. Полюжин, О. Селіванова, Л. Синельникова, Ж. Соколовська, В. Старко, В. Ужченко. Зокрема, О. Селіванова тлумачить концепт як абстракцію окремих емоційних ознак, яка згодом розвинулася до рівня синтезу загального, індивідуального й особливого [5, с. 256]. Тимчасом М. Полюжин, В. Старко розглядають концепт як ментальне утворення, що постає різноаспектною поняттєвою або когнітивною категорією, квантами структурованого знання [4, с. 329].

В українському мовознавстві серед досліджень, присвячених вербалізації запаху, варто відзначити праці І. Бабій, Н. Васильєвої, І. Іншакової, Л. Ставицької, О. Орендарчук, З. Шевчук.

Мета статті. Метою дослідження є з'ясувати особливості вербалізації концепту ЗАПАХ за допомогою атрибутивних моделей у творах сучасних українських письменниць і письменників; на базі корпусу української мови (ГРАК) виявити й проаналізувати типові колокації в текстах авторів обох гендерних груп; проаналізувати частотність уживання атрибутів та здійснити порівняльну характеристику способів вербалізації концепту ЗАПАХ у жіночому та чоловічому письмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття концепту належить до ключових у сучасній лінгвістиці. Концепт варто розглядати як когнітивно-семантичну одиницю, що відображає знання людини про об'єкти, властивості, відношення та явища. Дослідники підкреслюють, що концепти становлять основу мовної організації та формують базову структуру мислення, причому кожен концепт може бути представлений однією або кількома мовними одиницями [1, с. 147].

Дослідження особливостей вербалізації концепту можливе завдяки аналізу вибірок текстів із великих корпусів мовних даних. Корпуснобазований підхід ґрунтується на залученні корпусів текстів для підтвердження та перевірки мовних фактів, що дає змогу досліджувати частотність мовних одиниць і характер їхніх сполучень

[3, с. 241]. Важливість корпусів полягає в їхній універсальності та повторюваності застосування: вони відображають мовні дані у реальному контексті, дозволяючи вивчати лексико-граматичну структуру мови, спостерігати за процесами мовних змін [6, с. 98].

Вивчення вербалізації концепту ЗАПАХ має особливе значення для аналізу авторських текстів. Письменники часто використовують запах для передачі емоцій, створення атмосфери та актуалізації спогадів. Перцептивна лексика, зокрема одоративна, збагачує художній текст деталями, підсилює його реалістичність та автентичність, занурюючи читача у наратив. До того ж, слова на позначення запаху нерідко виконують метафоричну функцію, стаючи засобом вираження складних ідей та авторських концепцій.

З метою дослідження особливостей вербалізації концепту ЗАПАХ в атрибутивних сполуках української прози було використано корпус української мови ГРАК-17. Для роботи сформовано два підкорпуси: «Проза жінок-письменниць», що включає тексти Оксани Забужко, Дари Корній та Ірен Роздобудько, і «Проза чоловіків-письменників», до якого увійшли твори Юрія Андруховича, Юрія Винничука та Володимира Лиса.

Загальний обсяг підкорпусів становить 2 360 630 токенів у жіночому та 3 284 578 токенів у чоловічому. За результатами запиту виявлено 224 уживання атрибутивних сполук із лексемою *запах* у жіночих текстах і 243 – у чоловічих.

Пошук здійснювався в інструменті *Concordance* за допомогою CQL-запиту [tag="adj.*"] [lemma="запах"], що дозволяє виокремити атрибутивні сполуки типу прикметник + слово *запах*.

На основі отриманих даних вдалось обчислити відносну частоту появи атрибутивних сполук у кожному з підкорпусів (для зручності дослідження всі дані відносної частоти подано у 10^{-6}).

Таблиця 1

Частотність вживання атрибутивних сполук у підкорпусах

Підкорпус	Абсолютна частота атрибутивних сполук	Відносна частота атрибутивних сполук
«Проза жінок-письменниць»	224	9,49
«Проза чоловіків-письменників»	243	7,39

Отримані дані свідчать, що відносна частота в підкорпусі жінок-письменниць приблизно в 1,28 раза вища, ніж у чоловіків-письменників. Це свідчить про те, що письменниці частіше використовують атрибутивні моделі для вербалізації запаху, ніж їхні колеги-чоловіки.

Наступним етапом аналізу було визначення високочастотних атрибутивних сполук зі словом *запах* у кожному підкорпусі. Для цього застосовано команду Frequency.

У підкорпусі «Проза жінок-письменниць» найвиразнішим виявився атрибут *знайомий* з частотністю 4,24, напр.: *«**Знайомий запах** неба перед грозою ніжно огортав її»* (Дара Корній, *Зворотний бік темряви*). Цей прикметник створює відчуття інтимності та спогадів, ніби запахи повертають до чогось особистого й теперішньо-близького. Друге місце посідає *особливий* (3,81), що підкреслює унікальність і неповторність нюху як відчуття, напр.: *«Від неї – і тільки від неї – долинав особливий запах священної індійської квітки шафалі, яку заборонено зривати»* (Ірен Роздобудько, *Мерці*). Так, наступними атрибутами за частотністю є *білявий, свіжий, дивний, любистковий* (1,27), що надають описам поетичної м'якості та викликають світлі, чисті асоціації, напр.: *«Сніг падав і ширив довкруги запах її волосся – запаморочливо ніжний, вог-*

Рис. 1. Частотність вживання атрибутивних сполук у підкорпусах

кий ***білявий запах»*** (Оксана Забужко, *Музей покинутих секретів*), *«Вона мала ще зовсім* ***свіжий запах*** *якихось вишуканих парфумів»* (Ірен Роздобудько, *Ескорт у смерть*). Атрибут *дивний* додає нотки загадковості, напр.: *«Я низько схиляюсь над її обличчям, намагаюсь вловити дихання, а вловлюю лише* ***дивний запах****, якого ніколи не чула: щось схоже на запах від нашого шкільного автомобіля»* (Ірен Роздобудько, *Ліцей слухняних дружин*), а *любистковий* відсилає до національно-культурного контексту української флороморфізму, напр.: *«Не відпускають ті очі, вуста, її* ***любистковий запах*** *, кутики вуст, що ледь помітно всміхаються, і сум в очах, бо вона не твоя, не твоя, нічия»* (Дара Корній, *Тому, що ти є*).

У підкорпусі «Проза чоловіків-письменників» спостерігаємо іншу тенденцію. Лідирує прикметник *гострий* (1,83), який передає різкість, ~~майже~~ фізичну силу запаху, напр.: *«Вариво клекотіло і булькало, сиза пара звивалася вгору, а їдкий,* ***гострий запах*** *лоскотав ніздрі»* (Юрій Винничук, *Королевич Машкара*). За ним ідуть *п'янливий* та *запаморочливий* (1,52), напр.: *«У ніздрі мені вдарив* ***її п'янливий запах****, я схопила руку і почала злизувати кров»* (Юрій Винничук, *Мальва Ланда*); *«У повітрі стояв той особливий, трохи* ***запаморочливий запах****, коли іноді людині здається, що вона не впізнає саму себе…»* (Володимир Лис, *Діва Млинища*), що ілюструють дію запаху на органи чуття настільки інтенсивно, що вона може викликати зміну стану – від легкого запаморочення до емоційного сп'яніння. Далі за частотністю розташовані атрибути *неприємний* та *густий* (1,22), напр.: *«І щойно коли постать опинилася біля самого ліжка, королевич вловив* ***неприємний запах*** *, то був запах цвілі і трухлявини…»* (Юрій Винничук, *Арканум*); *«Вгорі заливалася співом пташва, десь кувала зозуля,* ***густий запах*** *хвої лоскотав ніздрі і додавав бадьорости»* (Юрій Винничук, *Мальва Ланда*), які відображають відчутну матеріальність і щільність ароматів.

Таким чином, письменниці схильні описувати запахи крізь призму ніжних, знайомих і приємних вражень, тоді як письменники наголошують на їхній силі, різкості та навіть фізіологічному впливі.

Попри різницю в загальних уподобаннях, обидва підкорпуси мають низку прикметників, які можна вважати своєрідним «спільним ядром» опису запаху. До нього належать ***особливий, запаморочливий, неприємний, густий, стійкий, пліснявий, сірчаний, звабливий.***

Порівняння відносних частот показує, що кожен із цих атрибутів має власну «гендерну» особливість. Наприклад, одоративний атрибут ***особливий*** у жіночому підкорпусі трапляється у шість разів частіше, ніж у чоловічому (3,81 проти 0,61), що демонструє тяжіння письменниць до підкреслення унікальності й неповторності запаху. Натомість атрибут ***запаморочливий*** значно активніше використовують автори-чоловіки (1,52 проти 0,42), цей епітет передає фізичну дію аромату, що може викликати сильне відчуття чи навіть дискомфорт. Схожу тенденцію прослідковано зі словами ***неприємний*** та ***густий***, які у чоловічих текстах з'являються майже вдвічі або й утричі частіше. Своєю чергою, такі прикметники, як ***пліснявий, сірчаний*** і ***звабливий,*** мають відносно близькі показники у двох корпусах, що свідчить про їхню універсальність: вони позначають відчуття, зрозумілі незалежно

Рис. 2. Порівняльний аналіз одоративних атрибутів у досліджуваних підкорпусах

від стилістики чи гендерної приналежності автора: *«Легенько штовхнув їх, і з шпарини, що утворилася, у ніс вдарив різкий* ***пліснявий запах****»* (Юрій Винничук, *Легенди Львова*), *«Він мав* ***пліснявий запах****, але мені було приємно відчувати своє тіло й розуміти, що згодом змию з нього бруд, який, здавалося, в'ївся в кожну клітинку»* (Ірен Роздобудько, *Ґудзик*).

Отже, спільний лексичний фонд не лише демонструє певні універсальні характеристики запаху, але й виразно вказує, які з них кожна група авторів підсилює: жінки – унікальність та м'якість, чоловіки – інтенсивність та відчутну матеріальність (рис. 2).

Серед проаналізованих прикметників, уживаних як у жіночій, так і в чоловічій прозі, можна виокремити єдину для обох підкорпусів класифікацію, що відображає різні способи концептуалізації запаху.

Першу групу становлять атрибути, які передають інтенсивність та тілесне сприйняття запаху. У жіночих текстах це атрибути *густий, легкий, задушливий,* тоді як чоловіки частіше використовують *гострий, різкий, тяжкий, отруйний*. Очевидно, що автори-чоловіки схильні наголошувати на силі й навіть агресивності запаху, тоді як письменниці демонструють ширший спектр від м'якої до насиченої інтенсивності.

Друга категорія – емоційно-оцінні означення. Жінки частіше обирають слова на кшталт *особливий, дивний, чарівний, божевільний*, які створюють атмосферу чарівності й інтимності. Чоловіки натомість тяжіють до парадоксальних або драматичних поєднань: *п'янливий, дратівливо-божественний, ганебний,* що підкреслює контрастність їхніх образів.

Третя група – флороморфні атрибути. У жіночих текстах переважають *любистковий, квітковий, полуничний,* що навіює асоціації з квітково-трав'янистим довкіллям. У чоловічих натомість з'являються *горіховий, трояндовий, цинамоновий,* де відчутні пряні й смакові ноти.

Нарешті, виділяється категорія соціально-побутових характеристик: у жінок – *хлібний, військовий, церковний,* тоді як чоловіки частіше використовують урбаністично-побутові образи на кшталт *парфумно-мильний, ротовий, технічний.*

Такий поділ показує, що попри відмінності у відтінках і стилістиці, обидві групи авторів відбивають спільні сенсорні площини – від фізичної сили запаху до його емоційного й культурного забарвлення.

У чоловічих зустрічаються яскраві й навіть гротескні комбінації зі словом *запах*, напр.: *дратівливо-божественний–«Затезкухнідолинають* ***дратівливо-божественні запахи*** *– Магда робить грінки»* (Володимир Лис, *Камінь посеред саду*); *паралізуючий – «Чи впливають опади на дію чогось нерозгаданого (****паралізуючий запах****, може, ультразвук), яке робить собак безпорадними?»* (Володимир Лис, *Графиня*). Ці унікальні епітети демонструють творчу свободу авторів.

Жіноча проза демонструє багатшу палітру прикметників і вищу відносну частоту вживання атрибутивних моделей. Авторки тяжіють до опису приємних, знайомих та емоційно теплих запахів, тоді як автори чоловіки частіше підкреслюють інтенсивність, різкість і екстремальність. Загалом така семантична диференціація свідчить про те, що жінки й чоловіки користуються спільним лексичним полем для опису запахів, але надають йому різних стилістичних і сенсорних акцентів, що й формує своєрідну гендерну палітру концепту ЗАПАХ у сучасній українській прозі.

Висновки. Порівняльний аналіз атрибутивних вербалізаторів запаху у прозі жінок і чоловіків показує, що гендер суттєво впливає на спосіб передачі сенсорного досвіду та художнє осмислення запахів. У жіночих текстах запахи найчастіше виконують роль інтимних тригерів пам'яті та емоцій, поєднуючи нейтральні й образно-емоційні прикметники, що передають особистісне сприйняття світу, спогади та атмосферу дому.

Чоловіки, натомість, частіше підкреслюють інтенсивність і матеріальність аромату, його фізіологічний та емоційний вплив. Унікальні прикметники у чоловічих текстах підкреслюють оригінальність сенсорного досвіду.

Отже, гендерні відмінності проявляються у виборі прикметників та способі їх функціонування: жіночі тексти тяжіють до емоційності та асоціативності, тоді як чоловічі тексти акцентують на фізичній інтенсивності та матеріальній присутності запаху. Ці відмінності відображають різні художні стратегії та підходи до опису сенсорного світу, демонструючи, що запах у літературі є не лише фізичним, а й соціокультурним та психологічним феноменом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заяць В. М., Заяць М. М. Методи зіставлення статистичних характеристик при формуванні вибірок у лінгвістиці. *Вісник НУ «Львівська політехніка» «Інформаційні системи і мережі».* 2010. № 673. С. 296–305.

2. Краснобаєва-Чорна Ж., Усенко О. Експресивно-стилістична класифікація фразеологізмів у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії.* 2011. Вип. 23. С. 265–274.

3. Лотоцька Н. Я. Ідіолект Романа Іваничука: корпуснобазований та лінгвокогнітивний підходи : дис. … докт. філософії : 035 «Філологія» / НУ «Львівська політехніка». Львів, 2021. 324 с.

4. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки.* 2015. № 4. С. 43–48.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля, 2008. 711 с.

6. Petrasova S., Kuzmina M. Automatic extraction of collocations from a text corpus. *Bulletin of the National Technical University «KhPI». Series: Actual problems of Ukrainian society development*. 2018. № 4 (1280). P. 68–72. DOI: 10.20998/2227-6890.2018.4.12.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.20255
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111’25:33
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.37

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY AND MAIN STRATEGIES FOR ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Гайдук Н.А.,
orcid.org/0000-0001-6292-6376
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної філології
Маріупольського державного університету

Піскус Є.О.,
orcid.org/0009-0008-3585-0044
студентка ІІ курсу магістратури факультету іноземних мов
Маріупольського державного університету

У статті досліджено концептуальні основи англомовної юридичної термінології та проаналізовано основні стратегії її перекладу українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена інтенсифікацією міжнародного правового співробітництва та необхідністю забезпечення адекватного перекладу юридичних документів в умовах глобалізації правових систем. Метою дослідження є виявлення концептуальних засад формування англомовної юридичної термінології та систематизація основних перекладацьких стратегій для її ефективної передачі українською мовою. Методологічну основу дослідження становлять системний підхід до аналізу термінологічних систем, порівняльно-зіставний метод для виявлення специфіки англійської та української правничих терміносистем, а також контекстуальний аналіз перекладацьких рішень. Матеріалом дослідження слугують термінологічні одиниці з тексту Паризької угоди ООН про зміни клімату та їх українські відповідники. Результати дослідження засвідчують, що концептуальні основи англомовної юридичної термінології ґрунтуються на принципах точності, однозначності, системності та нормативності, що зумовлює специфіку перекладацьких рішень. Виявлено п’ять основних стратегій перекладу: пряме запозичення, калькування, описовий переклад, функціональний еквівалент та адаптивний переклад. Встановлено, що вибір стратегії залежить від лінгвістичних, правових та прагматичних факторів. Проблемними аспектами визначено багатозначність термінів, появу неологізмів та культурну специфіку англо-американської правової системи. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для вдосконалення підготовки перекладачів юридичних текстів та розробки методичних рекомендацій щодо стандартизації перекладу правничої термінології.

Ключові слова: юридична термінологія, англомовна правнича терміносистема, стратегії перекладу, концептуальні основи термінології, українська правнича мова, міжнародне право, термінологічна еквівалентність.

The article examines the conceptual foundations of English legal terminology and analyzes the main strategies for its translation into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the intensification of international legal cooperation and the need to ensure adequate translation of legal documents in the context of globalization of legal systems. The aim of the study is to identify the conceptual foundations of English legal terminology formation and systematize the main translation strategies for its effective rendering into Ukrainian. The methodological basis of the study consists of a systematic approach to the analysis of terminological systems, comparative method for identifying the specifics of English and Ukrainian legal terminological systems, as well as contextual analysis of translation solutions. The research material consists of terminological units from the text of the UN Paris Agreement on Climate Change and their Ukrainian equivalents. The research results confirm that the conceptual foundations of English legal terminology are based on the principles of precision, unambiguity, systematicity, and normativity, which determines the specificity of translation solutions. Five main translation strategies have been identified: direct borrowing, calquing, descriptive translation, functional equivalent, and adaptive translation. It has been established that the choice of strategy depends on linguistic, legal, and pragmatic factors. Problematic aspects include polysemy of terms, emergence of neologisms, and cultural specificity of the Anglo-American legal system. The practical significance of the study lies in the possibility of using the obtained results to improve the training of legal text translators and develop methodological recommendations for standardizing the translation of legal terminology.

Key words: legal terminology, English legal terminological system, translation strategies, conceptual foundations of terminology, Ukrainian legal language, international law, terminological equivalence.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації та інтеграції України в міжнародний правовий простір актуалізують проблему адекватного перекладу англомовної юридичної термінології українською мовою. Англійська мова функціонує як основна мова міжнародного права, що зумовлює необхідність глибокого розуміння концептуальних основ англомовної правничої терміносистеми та розробки ефективних стратегій її перекладу. Складність завдання полягає не

лише в лінгвістичних відмінностях між мовами, а й у специфіці правових систем, різних підходах до правового регулювання та культурних особливостях правового мислення.

Юридична термінологія становить понятійно-категорійний апарат права, що забезпечує точність та однозначність правової комунікації. Концептуальні основи цієї термінології визначають принципи її формування, функціонування та розвитку як цілісної системи знань про правову дійсність. Переклад юридичної термінології вимагає не тільки володіння мовними компетенціями, але й глибокого розуміння правових концептів, що стоять за термінологічними одиницями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика юридичної термінології та її перекладу перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Фундаментальні засади теорії юридичної термінології розроблені у працях Н. П. Яцишина [5], який визначає правничу термінологію як спеціалізовану систему правових понять, що забезпечує комунікативні потреби у сфері правничої науки та практики. Питання національної ідентичності правничої термінології досліджує І. М. Кочан [2], акцентуючи увагу на необхідності збалансування національних особливостей правової системи з міжнародними стандартами.

Теоретичні засади юридичного перекладу висвітлені у роботах В. І. Карабана [1], який підкреслює специфіку юридичного перекладу, що полягає у необхідності передати не тільки лінгвістичне значення терміна, а й його правове наповнення. Проблеми термінологічної точності та адекватності перекладу розглядає Т. Р. Кияк [3], наголошуючи на важливості виваженого підходу до запозичення іншомовних термінів. Питання описового перекладу та його ефективності у передачі юридичних концептів аналізує Л. М. Черноватий [4].

Водночас у сучасній науковій літературі бракує комплексного дослідження, яке б системно розкривало концептуальні основи англомовної юридичної термінології у взаємозв'язку з основними стратегіями її перекладу українською мовою. Особливої актуальності це набуває в контексті перекладу міжнародних правових документів, які потребують особливо високого рівня термінологічної точності.

Попри значну кількість досліджень у галузі юридичного перекладу, недостатньо вивченими залишаються концептуальні основи англомовної юридичної термінології як системного явища та їх вплив на вибір перекладацьких стратегій. Потребує детального аналізу співвідношення між концептуальною природою англомовних юридичних термінів та можливостями їх адекватної передачі засобами української мови. Відсутній системний опис факторів, що впливають на вибір конкретної перекладацької стратегії в залежності від концептуальних особливостей термінологічних одиниць.

Недостатньо дослідженими є також проблемні аспекти перекладу сучасної англомовної юридичної термінології, зокрема питання багатозначності термінів, появи неологізмів та впливу культурної специфіки правових систем на перекладацькі рішення. Актуальною є потреба у розробці практичних рекомендацій щодо застосування різних перекладацьких стратегій залежно від концептуальних характеристик термінологічних одиниць.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз концептуальних основ англомовної юридичної термінології та систематизація основних стратегій її перекладу українською мовою на матеріалі тексту Паризької угоди ООН про зміни клімату. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: розкрити концептуальні основи англомовної юридичної термінології як системного явища; виявити та систематизувати основні стратегії перекладу англомовної юридичної термінології українською мовою; проаналізувати фактори, що впливають на вибір конкретної перекладацької стратегії; визначити проблемні аспекти перекладу сучасної англомовної юридичної термінології та шляхи їх вирішення; розробити практичні рекомендації щодо ефективного застосування перекладацьких стратегій залежно від концептуальних особливостей термінологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Концептуальні основи англомовної юридичної термінології визначаються її природою: вона одночасно є лінгвістичним явищем, що підпорядковується загальним закономірностям мовного розвитку, та специфічною понятійною системою, що відображає правову реальність англо-американської правової традиції. Ця дуалістична природа зумовлює «особливості концептуального підходу до розуміння англомовної юридичної термінології як системного явища» [5, с. 102].

Методологічною основою дослідження концептуальних засад англомовної юридичної термінології є системний підхід, що дозволяє розглядати правничу термінологію як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. Системність виявляється у структурованості термінологічного апарату, ієрархічності понять, логічній узгодженості

термінів між собою та їх функціональній спрямованості. Сучасні дослідження підкреслюють важливість концептуального аналізу англомовної правничої термінології через призму когнітивної лінгвістики, що дозволяє виявити механізми формування правових понять та їх відображення у мовних структурах.

Концептуальні основи англомовної юридичної термінології ґрунтуються на чотирьох фундаментальних принципах. Принцип точності передбачає чітке окреслення змісту правових понять, виключення двозначності та неоднозначності у їх розумінні. Принцип однозначності означає, що кожен юридичний термін повинен мати строго визначене значення у конкретному правовому контексті. Принцип системності вимагає логічної взаємопов'язаності термінів у межах англомовної правничої терміносистеми. Принцип нормативності передбачає закріплення термінів у правових актах та їх обов'язковість для використання у правовій діяльності англомовних юрисдикцій. Особливого значення набуває проблема співвідношення національної специфіки та міжнародної уніфікації в англомовній юридичній термінології. Англомовна термінологія може бути національною, що відображає особливості конкретної правової системи, чи міжнародною, що створює певні виклики для її адекватного перекладу [2, с. 5]. Концептуальний підхід до цієї проблеми передбачає врахування як національних особливостей англо-американської правової системи, так і тенденцій міжнародної гармонізації правничої термінології.

Структурно-функціональний аспект концептуальних основ англомовної юридичної термінології розкривається через аналіз способів термінотворення та механізмів семантичного розвитку правничих понять. Англомовна правнича термінологія формується шляхом використання різних словотвірних моделей, запозичення з латини та французької мови, семантичного переосмислення загальновживаних слів та створення нових термінологічних сполучень. Концептуальний аналіз цих процесів дозволяє виявити закономірності розвитку англомовної правничої терміносистеми та прогнозувати напрями її подальшого вдосконалення.

Важливим аспектом концептуальних основ є диференціація англомовної юридичної термінології за сферами застосування. Виділяють законодавчу термінологію, що використовується у нормативно-правових актах, наукову юридичну термінологію, що функціонує у правничій науці, та професійну термінологію практичних юристів. Кожна з цих сфер має свої особливості щодо точності, стандартизації та нормативності термінів, що вимагає диференційованого концептуального підходу до їх дослідження та перекладу.

Аналіз термінології Паризької угоди ООН про зміни клімату дозволяє виявити п'ять основних стратегій перекладу англомовної юридичної термінології українською мовою. Кожна з цих стратегій відповідає певним концептуальним особливостям термінологічних одиниць та забезпечує оптимальне розв'язання конкретних перекладацьких завдань.

Стратегія прямого запозичення застосовується для термінів, що набули універсального характеру у міжнародному праві. У тексті Паризької угоди спостерігаємо приклади такого запозичення: «convention» перекладається як «конвенція», «ratification» як «ратифікація». Ці терміни настільки міцно закріпилися в українській правничій мові, що будь-які спроби їх замінити національними еквівалентами призвели б до втрати точності та ускладнення міжнародної комунікації. Водночас, як справедливо зауважує Т. Р. Кияк, «запозичення має бути виправданим і не суперечити нормам української мови» [3, с. 45].

Калькування як перекладацька стратегія виявляється особливо продуктивною для передачі складних термінів, структура яких дозволяє дослівний переклад. Термін «greenhouse gas emissions» перекладається як «викиди парникових газів», «nationally determined contributions» як «національно визначені внески», «climate change» як «зміни клімату». У цих випадках зберігається внутрішня форма терміна, що робить його зрозумілим для україномовного реципієнта і водночас забезпечує термінологічну точність. Особливо цікавим є переклад терміна «global stocktake» як «глобальна інвентаризація», де перекладач вдається до калькування з елементами адаптації до термінологічних традицій української мови.

Описовий переклад застосовується у випадках, коли пряме перенесення терміна неможливе через відсутність відповідного поняття в українській правовій культурі. Так, англійський термін «loss and damage» у контексті кліматичного права перекладається як «втрати та збитки, пов'язані з несприятливими наслідками зміни клімату». Такий розгорнутий переклад необхідний, оскільки в українському праві відсутнє специфічне поняття, яке б повною мірою відповідало змісту англійського терміна. Як зазначає Л. М. Черноватий, «описовий переклад хоча й призводить до певної громіздкості тексту, але забезпечує максимальну адекватність передачі змісту» [4, с. 112].

Стратегія функціонального еквівалента передбачає підбір українського терміна, який виконує аналогічну функцію в правовій системі, навіть якщо його етимологія відрізняється від оригіналу. У тексті Паризької угоди «Parties» перекладається як «Сторони» в контексті міжнародного договору, «obligations» як «зобов'язання», «entry into force» як «набрання чинності». Ці переклади демонструють глибоке розуміння перекладачем не тільки мовних, але й правових особливостей обох систем. Особливого значення набуває переклад модальних дієслів, які в юридичних текстах мають специфічне навантаження: «shall» перекладається як «зобов'язуються» або «повинні», «should» як «слід» або «рекомендується», «may» як «можуть», що відображає різні ступені обов'язковості правових норм.

Адаптивний переклад виявляється необхідним у випадках, коли термін потребує пристосування до особливостей української правової системи та мовних норм. Приклад такого підходу спостерігаємо у перекладі «enhanced transparency framework» як «розширена система забезпечення прозорості», де перекладач не тільки передає зміст оригіналу, але й адаптує термін до традицій української адміністративної мови. Термін «capacity-building» перекладається як «розбудова спроможності», що відповідає сучасним тенденціям української термінології у сфері державного управління.

Особливого розгляду потребують випадки застосування комбінованих стратегій, коли перекладач поєднує кілька підходів для досягнення максимальної адекватності. Термін «Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice» перекладається як «Допоміжний орган з наукових і технологічних консультацій», де поєднуються калькування («subsidiary body» – «допоміжний орган») та функціональний еквівалент («advice» – «консультації»). Ще більш складним є переклад «Warsaw International Mechanism for Loss and Damage» як «Варшавський міжнародний механізм щодо втрат та збитків», де спостерігаємо транслітерацію топоніма, калькування основної частини терміна та описовий елемент для передачі специфічного правового поняття.

Вибір конкретної стратегії перекладу залежить від комплексу факторів. Лінгвістичні фактори включають наявність еквівалента в українській мові, структурну сумісність термінів, словотвірні можливості української мови. Правові фактори охоплюють відповідність українській правовій традиції, функціональну еквівалентність у правовій системі, міжнародні стандарти термінології. Прагматичні фактори включають зрозумілість для цільової аудиторії, усталеність у професійному вжитку, відповідність офіційній термінології.

Серед проблемних аспектів перекладу англомовної юридичної термінології слід виділити кілька ключових напрямків. Багатозначність термінів створює значні труднощі, коли одне слово може мати різні значення залежно від контексту. Наприклад, англійське «support» може перекладатися як «підтримка», «допомога» чи «сприяння» залежно від правового контексту. Вирішення цієї проблеми потребує ретельного контекстуального аналізу та диференційованого підходу до перекладу.

Поява неологізмів у сфері міжнародного права також створює виклики для перекладачів. Нові поняття часто не мають усталених еквівалентів в українській мові, що вимагає творчого підходу до термінотворення з дотриманням норм української мови та врахуванням міжнародних тенденцій. Аналіз термінології Паризької угоди виявляє специфічні особливості перекладу кліматичної лексики, яка перебуває на межі юридичної та наукової термінології.

Культурна специфіка англо-американської правової системи створює додаткові труднощі при перекладі термінів, які не мають аналогів у континентальній правовій традиції. У таких випадках найчастіше застосовується описовий переклад з відповідними поясненнями або адаптивна стратегія з урахуванням особливостей української правової культури.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що концептуальні основи англомовної юридичної термінології визначаються її дуалістичною природою як лінгвістичного та правового явища, що ґрунтується на принципах точності, однозначності, системності та нормативності. Ці концептуальні основи безпосередньо впливають на вибір стратегій перекладу та зумовлюють специфіку перекладацьких рішень. Систематизовано п'ять основних стратегій перекладу англомовної юридичної термінології українською мовою: пряме запозичення, калькування, описовий переклад, функціональний еквівалент та адаптивний переклад. Кожна з цих стратегій має свою сферу застосування та відповідає певним концептуальним особливостям термінологічних одиниць.

Встановлено, що вибір конкретної перекладацької стратегії визначається комплексом лінгвістичних, правових та прагматичних факторів. Лінгвістичні фактори пов'язані з мовною структурою та словотвірними можливостями, правові – з особливостями правових систем та традицій, прагматичні – з функціональністю та зрозумілі-

стю для цільової аудиторії. Виявлено основні проблемні аспекти перекладу сучасної англомовної юридичної термінології: багатозначність термінів, поява неологізмів та культурна специфіка правових систем. Ці проблеми потребують комплексного підходу до їх вирішення з урахуванням концептуальних особливостей термінологічних систем.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методологічних засад створення двомовних юридичних словників, дослідженням динаміки розвитку англомовної юридичної термінології під впливом глобалізаційних процесів, а також вивченням когнітивних аспектів формування правових концептів у різних мовних картинах світу. Актуальним напрямком є також розробка комп'ютерних систем автоматизованого перекладу юридичних текстів з урахуванням концептуальних особливостей правничої термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В. І. *Переклад англомовної наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми.* Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.

2. Кочан І. М. *Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп.* Київ : Знання, 2009. 423 с.

3. Кияк Т. Р. *Лінгвістичні аспекти термінознавства.* Київ : УМКВО, 1989. 104 с.

4. Черноватий Л. М. *Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник.* Нова Книга, 2013. 376 с.

5. Яцишин Н. П. Концептуальні засади дослідження юридичної термінології. *Мовознавство*, 2022. № 3. С. 98–115.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.38

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

ENGLISH AS A SOURCE OF LEXICAL BORROWINGS IN MODERN UKRAINIAN DISCOURSE

Грищенко О.В.,
orcid.org/0000-0002-4361-5705
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики та філології
Приватного закладу вищої освіти
«Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

Богуцький В.М.,
orcid.org/0000-0003-2179-9037
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової української та іноземних мов
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

Ординська І.Я.,
orcid.org/0000-0001-9673-8576
кандидат філологічних наук, старший викладач,
доцент кафедри іноземних мов
Національної академії державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена дослідженню англійської мови як важливого джерела лексичних запозичень у сучасному українському дискурсі. Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі англійської мови як основного джерела лексичних запозичень у сучасному українському дискурсі. У ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення та систематизація. Результати дослідження показують, що лексичні запозичення є закономірним явищем, зумовленим тривалими культурними, соціальними та політичними контактами. Окрему увагу приділено функціональній багатовимірності англіцизмів. Показано, що вони не лише заповнюють лексичні лакуни, а й виконують низку функцій: номінативну (хештег, селфі), термінотворчу (вай-фай, консалтинг), оцінювальну (екшн, VIP), експресивно-стилістичну (suspense, колапс), інтернаціоналізаційну (short list, mainstream) та соціально-маркерну (френд, стейкхолдер). Доведено, що завдяки цим функціям англійська лексика активно інтегрується в українську мовну практику, створюючи нові стилістичні ресурси та впливаючи на динаміку дискурсу. У роботі висвітлено й практичний вимір використання англіцизмів. Зроблено висновок, що вони поширені в різноманітних сферах: інформаційних технологіях (браузер, логін, драйвер, лайк), бізнесі та фінансах (аудит, дедлайн, маркетинг, менеджер), суспільно-політичному просторі (імідж, мейнстрім, піар, рейтинг), спорті (армрестлінг, бодібілдинг, тайм-аут), масовій культурі (блокбастер, ремейк, лайфхак, шоу-бізнес) і повсякденному житті (фаст-фуд, чізкейк, ланч). Досліджено, що ці одиниці проходять процес фонетичної, морфологічної та словотвірної адаптації, завдяки чому закріплюються в мові. Разом із тим показано подвійний ефект цього явища: англіцизми з одного боку збагачують український дискурс і відкривають його для глобального простору, а з іншого – витісняють питомі слова та послаблюють мовну ідентичність. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для подальших лінгвістичних студій, укладання словників новітніх запозичень, а також у розробці рекомендацій щодо збереження балансу між мовною модернізацією та національною ідентичністю.

Ключові слова: англіцизми, запозичення, дискурс, адаптація, ідентичність.

The article focuses on the study of English as an important source of lexical borrowings in modern Ukrainian discourse. The purpose of the research is to identify and analyze English as the main source of lexical borrowings in contemporary Ukrainian discourse. The study employed general scientific methods of cognition: analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, generalization and systematization. The findings show that lexical borrowings represent a regular phenomenon caused by long-standing cultural, social, and political contacts. Special attention is paid to the functional multidimensionality of Anglicisms. It is shown that they not only fill lexical gaps but also perform a range of functions: nominative (hashtag, selfie), terminological (wi-fi, consulting), evaluative (action, VIP), expressive-stylistic (suspense, collapse), internationalizing (short list, mainstream) and social-marker (friend, stakeholder). The study proves that due to these functions English vocabulary is actively integrated into Ukrainian language practice, creating new stylistic resources and influencing the dynamics of discourse. The article also highlights the practical dimension of using Anglicisms. It is concluded that they are widespread in various spheres: information technology (browser, login, driver, like); business and finance (audit, deadline, marketing, manager); socio-political sphere (image, mainstream, PR, rating); sports (arm wrestling, bodybuilding, time-out); mass culture (blockbuster, remake, life hack, show business); and everyday life (fast food, cheesecake, lunch).

The research reveals that these units undergo phonetic, morphological, and word-formative adaptation, which ensures their consolidation in the language. At the same time, the dual effect of this phenomenon is shown: on the one hand, Anglicisms enrich Ukrainian discourse and open it to the global space, while on the other, they displace native words and weaken linguistic identity. The practical value of the study lies in the possibility of applying its results in further linguistic research, compiling dictionaries of recent borrowings, as well as developing recommendations for maintaining a balance between language modernization and national identity.

Key words: anglicisms, borrowing, discourse, adaptation, identity.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі українська мова перебуває у постійному процесі оновлення та збагачення, і одним із ключових чинників цього розвитку є лексичні запозичення. Історично іншомовна лексика завжди була складовою українського словника, проте саме англійська мова останніх десятиліть посідає домінантне місце у формуванні нових мовних ресурсів. Це пояснюється провідною роллю англійської у науці, техніці, масовій культурі, бізнесі та цифрових технологіях, що робить її основним донором нової лексики для багатьох мов світу, зокрема й української.

Запозичення з англійської мови не обмежуються лише номінацією нових понять – вони формують цілі пласти сучасної комунікації, впливають на стилістичні й функціональні характеристики українського дискурсу. Англіцизми проникають у мас-медіа, літературу, публіцистику, повсякденне мовлення, виконуючи роль маркерів модерності та престижності. Таким чином, дослідження англійських лексичних запозичень дозволяє не лише описати механізми мовної адаптації, а й виявити їхній вплив на культурну ідентичність та комунікативні стратегії сучасного українського суспільства.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання англійської мови як джерела лексичних запозичень у сучасному українському дискурсі є достатньо досліджене у вітчизняній науковій літературі, адже переважна більшість публікацій, присвячених цій проблематиці, належить українським авторам і відображає тенденції розвитку нашої мовної практики в умовах глобалізації. Значний внесок у вивчення теми зробила Л.М. Архипенко [1], яка аналізує англомовну лексику у сучасних українських медійних текстах, звертаючи увагу на її функціональне навантаження та стилістичну маркованість. А.М. Велика та В.В. Чернуха [2] дослідили специфіку англійських запозичень у засобах масової інформації, показавши як вони впливають на динаміку мови ЗМІ. О.В. Ємельянова [3] розглядає новітні запозичення та їхню роль у формуванні сучасного медіадискурсу, наголошуючи на швидкому засвоєнні нової лексики. Т.І. Мартинова [4] вивчає лексико-семантичні особливості англіцизмів, що дозволяє простежити їхню адаптацію в українській мові. К. Павелків [5] акцентує увагу на впливі англіцизмів у різних доменах уживання, пропонуючи конкретні рекомендації щодо їхнього доречного використання. Л.В. Підкамінна [6] аналізує неологізми в масмедійному просторі, зокрема ті, що походять з англійської мови, виокремлюючи типологічні аспекти. Л. Пономаренко [7] досліджує джерела й тематичні групи новітніх запозичень, особливо у сферах спорту, гастрономії та побуту. Водночас О.О. Пономаренко та Д.О. Верба [8] розглядають англіцизми як мовну інновацію, що свідчить про активне оновлення українського медіадискурсу. Своєю чергою, Л.Ю. Прийма [9; 10] присвячує увагу функціонуванню англіцизмів у медіа та їх тематичному розподілу за галузями, зокрема ІТ, спортом та побутом. В.П. Сімонок [11] пропонує історико-соціолінгвістичний підхід до аналізу запозичень, що дозволяє простежити тяглість явища. О.А. Стишов [12] наголошує на появі нових іншомовних слів у ЗМІ початку XXI ст., що підтверджує інтенсивність мовних контактів і відкритість української мови до іншомовних елементів.

Таким чином, попри значну кількість наукових праць з окресленої проблематики, відчувається нестача систематизованого матеріалу щодо класифікації й узагальнення англійських запозичень у різних сферах комунікації. Тому з використанням різних методів наукового пізнання інформацію було проаналізовано, погруповано та подано у світлі теми дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі англійської мови як основного джерела лексичних запозичень у сучасному українському дискурсі. Завданням є простежити загальні закономірності формування та поширення запозичень в українській мові, охарактеризувати специфічні функції англіцизмів у сучасному комунікативному просторі та проаналізувати практичні кейси їхнього використання у різних доменах – від комп'ютерних технологій і бізнесу до масової культури та побуту.

Виклад основного матеріалу. Дослідження лексичних запозичень в українській мові дає підстави розглядати їх як закономірний результат багатовікових соціокультурних, економічних і політичних контактів. В. Сімонок [11] окреслює

кілька історичних етапів цього процесу. У XVIII ст. запозичення потрапляли до української мови переважно через літературу, а також завдяки діяльності культурної еліти та дипломатів. Латинська мова – як універсальна мова освіти – зумовила проникнення численних латинізмів у сферу медицини (ангіна, туберкульоз), науки (аргумент, формула), юриспруденції (апеляція, юстиція) тощо. XIX ст. позначене збагаченням української мови англіцизмами, пов'язаними з наукою й технікою (гравітація, електроліз), а також французькими (пакт, ратифікація) і німецькими (зумер, керн) запозиченнями. У XX ст. чільне місце займають англійські запозичення, що репрезентують ринкову економіку (консалтинг, тренд), високі технології (федінг), спорт (сноубординг) та масову культуру (піар, шоу-бізнес).

На сучасному етапі, як підкреслює О. Стишов [12], англійська мова разом з американським варіантом виступає основним донором нової лексики: близько 80–82% усіх нових іншомовних слів у дискурсі початку XXI ст. становлять англіцизми. Їхня поява пояснюється як потребами термінотворення, так і загальною глобалізацією культури та техносфери. Найчисельнішою групою серед цих запозичень є комп'ютерна та інформаційна лексика (вай-фай, постинг, хештег, скайп, домен), яка швидко поширюється завдяки мас-медіа та стає загальновживаною.

Особливе місце посідає роль масмедійного простору, що, за спостереженнями О. Ємельянової [3], не лише є каналом для поширення англіцизмів, а й активно використовує їх як інструмент впливу на свідомість аудиторії. Неясність внутрішньої форми запозичених слів створює ефект відчуження та може бути використана для маніпулятивних цілей, оскільки ускладнює адекватне сприйняття повідомлення.

З огляду на історичні передумови формування запозичень, можна констатувати, що вони не лише відображають процеси культурної й політичної взаємодії, а й визначають структурну динаміку українського мовного простору.

На сучасному етапі, як слушно підкреслюють В. Сімонок [11], О. Стишов [12] та Л. Архипенко [1], запозичення перестають бути лише елементами, що «закривають лексичні лакуни», і набувають цілого спектра функцій, без яких неможливий розвиток української мови в умовах глобалізованого світу. Розглянемо їх у табл. 1.

Як було згадано, англіцизми в останні десятиліття виявляють найбільшу динаміку, і цей процес охоплює як загальномовний, так і спеціалізований сегменти. Дослідження Л. Прийми [9] показують, що англіцизми стають частиною активного словника завдяки медійному простору, де вони проникають у повсякденний ужиток, адаптуються фонетично й граматично, а також набувають нових словотвірних властивостей. Особливість англіцизмів полягає не лише у відображенні нових понять, а й у створенні нових моделей мовної поведінки – наприклад, дієслова загуглити, зарепостити демонструють здатність англійської лексики формувати словотворчі ряди всередині української мови. Водночас англіцизми в медіадискурсі реалізують і функцію маркера сучасності та престижності, а отже, стають чинником соціальної ідентифікації.

Як підкреслюють А. Велика та В. Чернуха [2], англійські запозичення не лише відображають інноваційність у сферах політики, технологій, бізнесу чи спорту, а й постають інструментом модер-

Таблиця 1

Функції запозичених слів в українському дискурсі

Функція	Зміст та приклади
Номінативна	Забезпечує називання нових явищ, понять і предметів, відсутніх у питомій лексиці (хештег, селфі, мейнстрім) [1; 11].
Термінотворча	Формує професійну та наукову термінологію у сферах техніки, економіки, інформаційних технологій (вай-фай, домен, консалтинг) [11; 12].
Аксіологічна (оцінювальна)	Передає позитивні або негативні оцінки, підсилює емоційне забарвлення (екшн, VIP, хейт) [1].
Експресивно-стилістична	Сприяє самовираженню мовця, вказує на інтелектуальний рівень чи належність до певного стилю комунікації (колапс, suspense) [1].
Стильова диференціація	Дозволяє розмежовувати регістри та стилі, створюючи контраст між питомими й запозиченими словами [11].
Інтернаціоналізаційна	Сприяє входженню українського дискурсу в глобальний комунікативний простір, забезпечує уніфікацію термінів (short list, mainstream) [1; 12].
Соціально-маркерна	Виконує роль маркера належності до певної соціальної, вікової чи професійної групи (молодіжний, медійний, професійний жаргон) [1].

Примітка: складено авторами на основі досліджень [1, 11, 12]

нізації української мови. Використання англіцизмів у ЗМІ пояснюється не тільки потребою позначати нові явища, але й прагненням до комунікативної ефективності: вони коротші, динамічніші та часто мають більш універсальне звучання. У такий спосіб медіа транслюють не лише нові слова, а й культурні моделі мислення, що формуються під впливом англомовного середовища.

У цьому контексті важливо врахувати історичний зріз, окреслений Т. Мартиновою [4], яка наголошує, що масове запозичення англійських слів розпочалося з 1990-х років, коли англійська мова стала домінантною у сфері комп'ютерних технологій, бізнесу й глобальної комунікації. Відтоді англіцизми активно заповнюють нішу технічної, економічної та побутової термінології, переходячи з професійної сфери у повсякденне мовлення. Вони охоплюють такі тематичні поля, як побут (джемпер, ланч, тостер), електроніка (браузер, ноутбук, юзер), спорт (скейтборд, тайм-аут), професійна лексика (дизайнер, маркетолог, ріелтор) та масова культура (бойфренд, рімейк, ток-шоу). Важливо, що значна частина цих запозичень має інтернаціональний характер, що робить їх універсальними для глобального мовного простору.

Отже, англійська мова сьогодні постає не лише джерелом нових слів, а й каталізатором змін в українському дискурсі. Вона забезпечує номінативну функцію, створює умови для мовної економії, формує сучасні стилістичні ресурси й водночас виступає чинником культурної глобалізації, у якому український дискурс знаходить нові форми вираження та комунікативні стратегії.

Розглянемо ключові кейси використання англійської мови в українському дискурсі у табл. 2.

Зазначимо, що різні автори розглядають різні сторони проникнення англомовної лексики до вжитку. Як зазначає Л. Пономаренко [7], найбільш показовими сферами є комп'ютерні технології (браузер, логін, драйвер, лайк), бізнес і фінанси (аудит, дедлайн, дефолт, менеджер, франчайзинг), суспільно-політичний дискурс (імідж, мейнстрім, піар, рейтинг), культурна та мистецька сфери (блокбастер, ремейк, кастинг, хедлайнер), а також гастрономія (гамбургер, фаст-фуд, чізкейк). Багато з цих одиниць на момент запозичення були безеквівалентними, що пояснює їхнє швидке поширення в українській комунікації.

Л. Прийма [9] конкретизує, що англіцизми в медіадискурсі групуються тематично й охоплюють предмети побуту (боді, фітнес-трекер, спонж), сферу ІТ (гаджет, меседж, скролити, вайбер аут), соціальні ролі (френди, бойфренд, піар-менеджер, аутсайдер), культурні та видовищні заходи (фест, батл, шоудаун), а також спорт (армреслінг, бодібілдинг, стретчинг). Важливо, що такі запозичення демонструють різні рівні адаптації: від повністю засвоєних (спорт, гумор, фільм) до част-

Таблиця 2

Практичне використання англійської мови як джерела лексичних запозичень в українському дискурсі

Домен / Сфера	Приклади англіцизмів	Характеристика функціонування
Комп'ютерні технології [7, 9]	браузер, драйвер, лайк, логін, гаджет, меседж, скролити, селфі	Безеквівалентні на момент запозичення; активно адаптуються фонетично й морфологічно; створюють нові словотвірні ряди (загуглити, зарепостити)
Бізнес та фінанси [1, 7]	аудит, дедлайн, дефолт, брокер, маркетинг, менеджер, консалтинг, франчайзинг	Номінативна функція; інтеграція у професійний і публіцистичний дискурс; часто замінюють питомі відповідники завдяки престижності
Суспільно-політичний дискурс [7]	імідж, мейнстрім, піар, рейтинг, екзит-пол, спікер, флешмоб	Виконують функцію маркерів сучасної комунікації; формують асоціацію з глобальним інформаційним простором
Побут і культура споживання [7, 9]	боді, спонж, блендер, фаст-фуд, гамбургер, чізкейк, ланч	Часто мають питомі відповідники, але зберігають англомовну форму для позначення «модності» чи стилю життя
Масова культура й медіа [1, 7, 8]	блокбастер, ремейк, кастинг, лайфхак, флешбек, фешн, шоу-бізнес	Створюють ефект сучасності; реалізують експресивну функцію; у деяких випадках – варваризми або жаргонізми
Спорт [7, 9]	армрестлінг, бодібілдинг, стретчинг, скейтборд, тайм-аут, плеймейкер	Традиційно одна з найактивніших сфер; англіцизми виконують функцію точних термінів і майже не перекладаються
Соціальні ролі та статуси [8, 9]	френди, бойфренд, піар-менеджер, аутсайдер, тінейджер	Нерідко мають питомі відповідники, але функціонують як маркери престижності та молодіжної культури

Примітка: систематизовано авторами на основі джерел [1, 7, 8, 9]

ково асимільованих (фаст-фуд, емоджі) й зовсім неасимільованих (beauty, smartphone).

З погляду прагматики, англіцизми виконують не лише номінативну функцію, а й створюють експресивність, маркують належність до сучасної культури чи престижного стилю мовлення. Так, О. Пономаренко та Д. Верба [8] показують, як у популярних телешоу з'являються варваризми (тінейджер, леверидж), що функціонують переважно як стилістичні маркери ідентифікації з глобальною культурою, хоча в розмовному середовищі мають питомі українські відповідники. Подібний ефект простежується й у неологізмах з медійних текстів, які аналізує Л. Підкамінна [1], зокрема дедлайн, фейк, флешбек, лайфхак, а також численні віддієслівні іменники з суфіксом -інг (ребрендинг, аутсорсинг, спамінг), що демонструють здатність англійської лексики інтегруватися у словотвірні моделі української мови.

Таким чином, практичні кейси доводять, що англійські запозичення охоплюють найрізноманітніші домени суспільного життя: від високотехнологічних галузей і бізнесу до повсякденного побуту й розважального контенту. Вони не лише збагачують лексику, а й створюють нові стилістичні можливості, стаючи одночасно інструментом інтернаціоналізації та маркером сучасної мовної моди.

Можна зробити висновок, що це явище має подвійний вплив на український дискурс. З одного боку, англіцизми є важливим ресурсом розвитку: вони збагачують мову новими термінами, які відображають сучасні реалії науки, техніки, бізнесу, культури та масмедійного простору. Вони надають мовленню динамізму, точності, створюють можливість для інтеграції українців у міжнародну комунікаційну сферу та роблять дискурс більш конкурентоспроможним у глобальному контексті. У цьому сенсі англіцизми виконують функцію модернізації та відкритості, завдяки чому українська мова утверджується як сучасний і гнучкий інструмент спілкування [5].

З іншого боку, широке проникнення англіцизмів має і негативні наслідки. Воно може спричиняти витіснення питомої української лексики, що зменшує мовну самобутність і послаблює культурну ідентичність. Крім того, надмірна кількість запозичень здатна призводити до руйнування синтаксичних і морфологічних норм, створювати труднощі у сприйнятті текстів та провокувати явище так званої «мовної агресії». У результаті, український дискурс втрачає частину своєї традиційної глибинності й образності, поступово підмінюючи її глобалізованими кліше [5].

Висновки. Лексичні запозичення в українській мові є закономірним результатом багатовікових культурних, соціальних та політичних контактів. Вони з'являлися у різні історичні періоди: від латинізмів, що прийшли через освіту та медицину, до германізмів і романізмів, а згодом – до англіцизмів, які нині займають провідне місце у формуванні сучасного українського дискурсу. Запозичення відображають природний процес еволюції мови та її пристосування до нових умов розвитку суспільства.

Англіцизми відзначаються функціональною багатовимірністю. Вони не лише заповнюють лексичні лакуни, а й реалізують низку функцій: номінативну (хештег, селфі), термінотворчу (вай-фай, консалтинг), оцінювальну (екшн, VIP), експресивно-стилістичну (suspense, колапс), інтернаціоналізаційну (short list, mainstream) та соціально-маркерну (френд, стейкхолдер). Завдяки цим функціям англійська лексика інтегрується в український дискурс і формує нові стилістичні ресурси.

Практичне використання англіцизмів охоплює найрізноманітніші сфери: комп'ютерні технології (браузер, логін, драйвер, лайк), бізнес і фінанси (аудит, дедлайн, маркетинг, менеджер), суспільно-політичний дискурс (імідж, мейнстрім, піар, рейтинг), спорт (армрестлінг, бодібілдинг, таймаут), масову культуру (блокбастер, ремейк, лайфхак, шоу-бізнес) та побут (фаст-фуд, чізкейк, ланч). Як показують сучасні дослідження, вони активно адаптуються у фонетиці, морфології та словотворі, виконуючи роль маркерів сучасності та престижності. Водночас цей процес має подвійний ефект: англіцизми збагачують український дискурс і роблять його відкритим до глобального простору, але водночас витісняють питомі слова та послаблюють мовну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипенко Л.М. Англомовна лексика в сучасних українських медійних текстах (функціональний аспект). *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. № 33(72). С. 7–12. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/part_1/2.pdf

2. Велика А.М., Чернуха В.В. Англійські запозичення в українських засобах масової інформації. *Збірник ЖДУ ім. І. Франка.* 2024. С. 512-521. URL: https://eprints.zu.edu.ua/39197/7/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%2C%20%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%83%D1%85%D0%B0%2C%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf

3. Ємельянова О.В. Новітні запозичення в українській мові та їх функціонування в медіадискурсі. *Матеріали СумДУ*. 2021. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/86100/1/Yemelianova_borrowing.pdf

4. Мартинова Т.І. Англіцизми у сучасній українській мові (лексико-семантичні риси). *Наук. вісник УжНУ*. 2023. №1(28). С. 56–59. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/3fa717f1-b54c-4422-9de6-8aa46aa8f20f

5. Павелків К. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову: доменні приклади та рекомендації. *АФН (філологія*). 2023. № 63(2). URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/21.pdf

6. Підкамінна Л.В. Неологізми в українському масмедійному просторі (типологічний аспект). *Наук. праці НПУ*. 2017. № 9. С. 95–101. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24648/Pidkaminna.pdf

7. Пономаренко Л. Новітні запозичення в українській мові: джерела та приклади (спорт, гастрономія, побут). *Інститут мовознавства НАНУ*. 2021. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/2021/ponomarenko_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%96.pdf

8. Пономаренко О.О., Верба Д.О. Англіцизми як мовна інновація у сучасному україномовному медіадискурсі. *Нова філософія.* б/д. № 85. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2016070

9. Прийма Л.Ю. Особливості функціювання англіцизмів у сучасному українському медіадискурсі. *Молодий вчений*. 2020. № 5.1 (81.1). С. 48–52. URL: https://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/15661/1/Peculiarities_of_using_English_borrowings_in_modern_Ukrainian_media_discourse.pdf

10. Прийма Л.Ю. Тематичні групи та ілюстративний матеріал англіцизмів у медіадискурсі (IT, спорт, побут). *Молодий вчений*. 2020. № 5.1 (81.1). С. 48–52. URL: https://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/15661/1/Peculiarities_of_using_English_borrowings_in_modern_Ukrainian_media_discourse.pdf

11.Сімонок В.П. Лексичні запозичення в українській мові: історико-соціолінгвістичний аспект. *Філологічні науки*. 2015. № 1. С. 89–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9672/1/Simonok_89-94.pdf

12. Стишов О.А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку XXI ст. *Studia Philologica*. 2017. № 9. С. 66–75. URL: https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/231/215/325

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

UDC 81'25:32.019.51(811.111)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.39

LINGUISTIC ASPECTS OF RENDERING ENGLISH POLITICAL TERMS IN CONTEMPORARY DISCOURSE

МОВНІ АСПЕКТИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНОМУ ДИСКУРСІ

Dobrovolska S.R.,
orcid.org/0000-0002-2389-4890
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety

In the era of globalization, political conflicts and mechanisms for their resolution inevitably take on a transnational character, which raises the issue of interlingual and intercultural communication. This work focuses on a comprehensive study of the peculiarities of reproducing English political terms as a fundamental component of international political discourse.

The methodological basis of the study is a synthesis of the theory of narrative types, approaches to assessing the effectiveness of narrative formations, and theoretical concepts of analyzing the translator's position regarding the transmission of the ideological component in translation texts. Particular focus is placed on studying the dynamic nature of English political terminology and the problems arising from the continuous updating of the conceptual system.

The study systematizes the main translation problems that arise when working with political texts, in particular the need to take into account cultural and historical factors, national traditions, and the sociocultural characteristics of language communities. It analyzes the classification of translation transformations as means of logical thinking that ensure the proper interpretation of semantic elements within the language of translation.

Special attention is paid to studying the manipulative possibilities of translating political texts and the dangers associated with literal reproduction of political statements without taking into account the contextual content. The importance of a qualified approach to conveying not only the semantic but also the pragmatic potential of political terms is substantiated.

The results include practical advice for translators of political discourse and define the criteria for professional competence of specialists. Particular attention is paid to the stylistic characteristics of political discourse and the need to develop interdisciplinary skills in translators to ensure effective intercultural dialogue in the context of modern geopolitical conditions.

Key words: political terms, translation, political discourse, translation transformations, English language.

В епоху глобалізації політичні суперечності та механізми їх розв'язання неодмінно набувають транснаціонального характеру, що актуалізує питання міжмовної та міжкультурної комунікації. Представлена робота зосереджена на всебічному вивченні особливостей відтворення англійських політичних термінів як фундаментальної складової міжнародного політичного дискурсу.

Методологічну базу дослідження складає синтез теорії наративних типів, підходів до оцінювання ефективності наративних утворень та теоретичних концепцій аналізу позиції перекладача щодо передачі ідеологічної складової у текстах перекладу. Особливий фокус зроблено на вивченні динамічної природи політичної термінології англійської мови та проблем, що виникають внаслідок безперервного оновлення понятійної системи.

У дослідженні систематизовано головні перекладознавчі проблеми, які постають під час опрацювання політичних текстів, зокрема потреба врахування культурно-історичних чинників, національних традицій та соціокультурних властивостей мовних спільнот. Проаналізовано класифікацію перекладацьких трансформацій як засобів логічного мислення, що забезпечують належну інтерпретацію семантичних елементів у межах мови перекладу.

Окрему увагу приділено вивченню маніпулятивних можливостей перекладу політичних текстів та небезпек, пов'язаних із буквальним відтворенням політичних висловлювань без врахування контекстуального змісту. Обґрунтовано значущість кваліфікованого підходу до передачі не тільки семантичного, але й прагматичного потенціалу політичних термінів.

Отримані результати включають практичні поради для перекладачів політичного дискурсу та визначають критерії професійних компетенцій спеціалістів. Особливу увагу зосереджено на стилістичних характеристиках політичного дискурсу та потребі формування міждисциплінарних умінь у перекладачів для забезпечення ефективного міжкультурного діалогу в контексті сучасних геополітичних умов.

Ключові слова: політичні терміни, переклад, політичний дискурс, перекладацькі трансформації, англійська мова.

Problem setting. In the context of modern globalization, the problem of accurate reproduction of political terms is becoming extremely important. Political conflicts and mechanisms for overcoming them transcend national borders, which inevitably involves written and oral translation [9, p. 45]. The reproduction of political terminology is a complex, multi-level process that requires an in-depth understanding not only of linguistic constructions, but also of political, cultural, and social contexts.

The significance of the study is determined by the growing importance of international political communication and the need to ensure the accurate transmission of political concepts between different language groups. Political discourse has unique characteristics, which arouses considerable interest in applied linguistics and translation studies [19].

The study of the reproduction of political terms is based on an interdisciplinary approach that combines narrative type theory, narrative effectiveness theory, and theories of translators' attitudes toward reproducing the ideological component in texts. The central role of translation in human culture has long been recognized, since without this activity, cultural communities would face complete isolation.

The aim of the study is to identify specific characteristics of the translation of English political terms and to develop practical recommendations for improving the quality of political discourse translation.

Analysis of recent researches and publications. The intensification of political life, which is currently observed everywhere, entails a growing interest in the problems of political communication, which is confirmed, in particular, by numerous studies of political discourse. Among the studies devoted to the problem of political discourse, the works of R. Boatraite, J. Shaffer, R. A. Popov, I. V. Klymenko, O. N. Parshina, and others can be highlighted. The main question of political discourse analysis is to determine what is political and what is not. In this regard, a review of the literature reveals a wide range of references under the heading of "political discourse." For example, studies of political discourse analyze such diverse settings as monologues, parliamentary debates, diplomatic condolences, press articles, campaign posters, tweets, citizen forums, and even graffiti. Political discourse can be interpreted as "an act of communication used in a formal or informal political context that refers to or describes any political event, organization, or actor. The widely accepted definition of political discourse encompasses all forms of political context, such as parliamentary debates, bills, laws, policies, and regulations issued by the government or its departments, documents from other institutions, political advertising, speeches, and interviews created by political figures. The majority of research on political discourse concerns the texts and conversations of professional politicians or political institutions at the local, national, and international levels. Political discourse has become one of the core elements of international communication [2, p. 154].

The study of political discourse lies at the intersection of various disciplines and involves analyzing the form, purpose, and content of discourse used in specific ("political") situations. In linguistics, the philosophical problem of the relationship between language and power is studied as a human factor in language and is implemented in practice in the form of discursive and argumentative strategies developed for politicians by their advisors and image makers [11, p. 124]. The most important aspect of discourse, including political discourse, is its communicative and pragmatic sides. Communication involves the presence of a sender (the sender of information); a recipient (the receiver of information); their interaction; the information itself, expressed by certain means (verbal and nonverbal) and presented in certain ways, which is determined by the sender's goal (intention) [11, p. 125].

Scope of the research. Political discourse as a subject of translation is characterized by a number of unique features that create significant difficulties for translators: maximum saturation with specialized political terms; presence of political jargon and slang in oral communication; presence of specific idiomatic constructions and phraseological units; stylistic deviations from general literary standards; intensive use of elliptical structures; clearly regulated use of verbal forms in official documents [8, p. 35].

The semantic space of political discourse texts encompasses three categories of signs: specialized verbal (political terms, anthroponyms), specialized nonverbal (political symbols and signs), and non-specialized signs that have acquired political meaning as a result of their consistent use in the political sphere [20].

A key feature of contemporary political discourse is that politicians often try to conceal their true pragmatic goals by using stylistic means to influence the minds of citizens and voters.

Understanding the essence of a political term is fundamental to effective translation. The term is interpreted as a word or phrase that denotes a concept (object, phenomenon, property, relationship, or process) inherent in the political sphere of public life [1, p. 88]. Political terms differ from commonly used vocabulary in their semantic restrictions and specific meanings.

For effective functioning, political terms must express the systematization of concepts, be semantically neutral, unambiguous and precise, and reflect the essence of the concept [6, p. 215]. The systematic nature of concepts helps to clarify the interrelationship between concepts, increase their semantic clarity, and facilitate their understanding and memorization. In terms formed on the basis of the national language, a distinction can be made between the

direct meaning and the terminological meaning. The direct meaning of a term is formed through the linguistic elements used to create it; the terminological meaning determines the concept expressed by the term. Terms whose direct and terminological meanings correspond correctly orient and emphasize their interrelationship. These terms are capable of expressing the essence of concepts. Terms whose direct and terminological meanings do not correspond to each other belong to a semantically neutral group of terms. Finally, terms whose direct and terminological meanings contradict each other should be considered completely unsatisfactory, as they distort the true connections between concepts, disorient the listener, and have no semantic certainty. The unambiguity of a term also influences its clear semantic characteristics, but since we do not have relevant research in this area, this concept cannot always be applied. Thus, up to 10% of British and American political terms do not even have relative semantic certainty, i.e., certainty in certain political issues. This situation can be explained by the fact that terms are, by their nature, ordinary words and therefore develop according to the general laws of linguistics. The result is the emergence of terminological homonyms, which hinder the normal functioning of political terms in language [13, p. 134].

Based on an analysis of translation practice, all political terms and idioms can be classified into three groups according to the strategies used to convey them:

The first group includes terms that denote concepts with direct equivalents in Ukrainian. Adequacy of translation is achieved through the use of established equivalents, provided that the conceptual content is completely identical.

The second group covers terms denoting concepts of foreign-language reality that are absent in Ukrainian but have generally accepted terminological equivalents. Even terms with incomplete correspondence can function adequately thanks to their established terminological meaning.

The third group contains terms without equivalents – concepts from foreign languages that do not have generally accepted equivalents in Ukrainian. An adequate translation is achieved by creating new terms that must be integrated into the existing system of political terms [14, p. 7].

There are four different ways to choose from among the virtually endless methods available. The first framing method is called temporal and spatial framing and does not involve any changes to the text itself for translation, but achieves its effect by carefully selecting the appropriate text for translation and embedding that text in a temporal and spatial context that emphasizes the narrative it depicts and encourages receptors to establish connections between it and current narratives. This practice is capable of exerting political influence, despite the fact that the events of the source text's narrative may actually be set in a completely different temporal and spatial setting. A particularly common framing technique that arises in connection with the translation of works is the selective appropriation of textual material, which also has possible political undertones. In this case, omissions or additions to the original text are made in order to suppress, emphasize, or elaborate on certain aspects of the narrative encoded in the source text or statement, or aspects of the larger narrative(s) into which it is embedded. On the part of the translator, this act can be conscious or unconscious and may well serve political purposes. Another way of framing is labeling. Labeling in this context refers to the practice of using a lexical element, term, or phrase to identify a person, place, group, event, or any other key element in a narrative, given that such labels embody certain points of view, beliefs, or political commitments of the community [16, p. 346]. The fourth method of framing is called repositioning of participants. This means restructuring the hierarchical positions of the characters in the narrative and the recipients of the narrative by partially changing the sociolinguistic features of the participants' speech and, in part, other features used for linguistic identification and characterization of such participants. This also creates room for political manipulation through translation. The theoretical basis of this takes into account several contextual and intertextual features, and discusses several cases and means of possible political manipulation. We believe that, for the sake of objectivity, the analysis of political manipulation in translated texts should include an accurate and objective definition of the elements of the text that can be manipulated depending on the content, rather than simply providing the social, cultural, and political contexts of these texts as a simple backdrop.

Translation studies analysis of political discourse offers numerous diverse approaches and a wide range of methodologies. This is so true that research methods and results are difficult to compare with each other, which hinders rapid scientific progress in this field. To combat this problem, it is desirable to develop and implement a more unified approach and research methodology. Such an approach and methodology should include social, political, cultural, historical, hermeneutic, and political mass communication contextual characteristics and their interpretation as much as possible and/or relevant. Ultimately, this

can ensure that all contextual features of the creation of political texts, the characteristics and mediatized use of the translation of such texts, as well as the interaction of these features are described and analyzed within a single theory, research method, and tool. The actual development, description, and testing of such a theory, method, and tool are to be carried out in the future.

Therefore, it is extremely important to translate political terms and expressions in political texts correctly in contemporary political discourse and to study their essential features in depth. In this study, we see the complexity of the problem and the features of the translation transformations used that can improve translation.

Translation transformations are the main method of professional translation of political texts. In modern linguistics, two main groups of transformations are distinguished: lexical transformations include transliteration, transcription, and calquing. These techniques involve preserving the meaning by borrowing vocabulary or literal translation [5, p. 225].

Grammatical transformations consist in replacing parts of speech or sentence elements, which is caused by differences between the grammatical systems of English and Ukrainian [4, p. 112].

Complex (lexical-grammatical) transformations combine elements of lexical and grammatical changes to achieve translation adequacy.

Analysis of practical material demonstrates the specifics of the application of transformations:

The transformation of addition (explication) is used to emphasize the importance of a question:

Perceived corruption is increasing now → Рівень корумпованості збройних сил зростає з кожним днем

Descriptive translation is used when there are no direct equivalents:

Defence is not immune to the scourage of corruption → Не застрахований від прокляття корупції й військовий сектор

The rearrangement is due to differences in the communicative division of sentences in Ukrainian and English, where the translator places the remnant at the end to emphasize the most important information [12, p. 261].

Studies show that translation can function as a tool for political elites to create a one-sided reality. There are four techniques for influencing the reception of narratives in the translation process:

Temporality represents a subjective interpretation and ordering of the sequence of events in a narrative. Changing the chronological order of events as a result of translation can have different consequences for the target language text compared to the original [18, p. 132].

Relationality means the interconnectedness of events in a narrative, where the choice of certain lexical units can evoke associations with specific narratives that differ from those inherent in the source language community.

Causality involves assigning meaning to events through their interpretation and moral evaluation, which ensures a certain reading of the story [7, p. 124].

Selective appropriation characterizes conscious or subconscious processes of including some events and excluding others from the final version of the narrative, which can contribute to the creation of biased images [21, p. 250].

An analysis of English political texts reveals specific stylistic features that create additional challenges for the translator: At the lexical level, there is a combination of neutral and bookish vocabulary with terminology and nomenclature units. The use of neologisms, euphemisms, foreign words, metaphors, and idiomatic expressions is characteristic [10, p. 178].

At the grammatical level, there is frequent use of the first person singular and plural to create a sense of unity with the audience, modal verbs to express intentions and demands, and simple and incomplete sentences for better assimilation of information.

Syntactic stylistic devices include exclamatory sentences, rhetorical questions, syntactic parallelism, repetitions, and parallel constructions, which create a special rhythm of speech and ensure an influential effect [15, p. 129].

Politicians use a variety of means to conceal their true intentions: nominalization, ellipsis, metaphorization, metonymization, inversion to change the stylistic effect, which creates additional difficulties for the translator.

The study identifies several key issues that complicate the translation of political texts: linguistic difficulties include the transmission of colloquial words and expressions, compensation for losses in written translation, discrepancies in grammatical categories, and lexical and morphosyntactic differences between languages [8, p. 42].

Semantic problems are related to the polysemy of terms, the lack of direct equivalents, the possible loss of the author's intention, and the need to take cultural contexts into account.

Pragmatic challenges relate to preserving the communicative effect, conveying implicit meanings, and ensuring adequate impact on the target audience.

To overcome these difficulties, it is recommended to use borrowed translations for political jargon, select equivalents for idioms, apply semantic translation of metaphors, take contextual factors into account when translating acronyms, and use adaptation for political realities [4, p. 62].

Effective translation of political discourse requires the development of appropriate strategies, which include three groups of principles: the basic principles of the translation process, the choice of a general course of action, and the choice of the type and sequence of specific operations [3, p. 49].

Factors determining the choice of strategy include the purpose of translation, the type of text, and the characteristics of the target audience. Framing techniques are of particular importance: temporal and spatial framing, selective appropriation of textual material, marking of key elements, and repositioning of participants [16, p. 346].

Professional requirements for translators of political texts include in-depth knowledge of the political sphere, understanding of the essence of political discussions, knowledge of the cultural characteristics of countries, a large vocabulary, and the ability to track semantic changes in discourse [10, p. 178].

Despite significant progress in the development of machine translation, the quality of automated systems remains insufficient for the adequate processing of complex political texts. This is due to the need to take into account cultural contexts and complex interrelationships between concepts in different languages [17, p. 202].

Conclusions and prospects of the study. The reproduction of English political terms is a complex, multi-level process that requires not only linguistic knowledge from the translator, but also a deep understanding of political, cultural, and social contexts. Successful translation of political discourse depends on the correct choice of translation strategies, consideration of the manipulative potential of linguistic means, and preservation of the communicative effect of the original.

The main task of the translator remains to achieve maximum adequacy and equivalence of the translation while preserving the pragmatic impact of the text on the target audience. This requires a high level of professionalism and constant improvement of skills in a rapidly changing political environment.

REFERENCES:

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінґвістичні аспекти: [монографія] / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. Київ : КМ Academia, 2000. 216 с.

2. Каліщук Д. М. Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу. *Вісник СумДУ.* Т. 1, № 11 (95). 2006. С. 154.

3. Кузенко Г.М. Ways of rendering the meaning of nationally biased units of lexicon. The world of interpreting and translating: навч. посіб. Миколаїв : В-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. С. 49–52.

4. Максімов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту : підручник. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2016. 176 с.

5. Ніколенко А. Г. English Lexicology – Theory and Practice. Вінниця : «Нова книга», 2007. С. 272–274.

6. Ніконова В. Г., Никитченко К.П. A Course in Contrastive Lexicology of the English and Ukrainian Languages : навч. посібник. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2020. С. 251–252.

7. Орлова О. Units of nationally biased lexicon as the symbols of national culture. Миколаїв: *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.* 2017. С. 155–158.

8. Першина А. А. Проблеми перекладу термінів. *Термінознавство: традиції та перспективи розвитку* : матеріали XV Всеукраїнської наук.-практ. конф., 15 груд. 2021 р. Харків, 2021. С. 41–42.

9. Рильський М. Мистецтво перекладу : навчальний посібник. / за заг. ред. М. Рильський. Київ, 2015. 90 с.

10. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.

11.Чумак Л.М. Лексичні інновації в англомовному медійному дискурсі початку XXI століття: Структурний і лінгвопрагматичний аспекти. Житомир, 2018. 355 с.

12. Abdurasulov N.N.O. The Classification of the Phraseological Units. Middle European scientific bulletin. Namangan Institute of Engineering and Technology Teacher of English language, 2021. P. 261–262.

13. Bally Ch., Sechehaye A. Course in general linguistics. Trans. Wade Baskin. NY : The Philosophical Society, 1959.

14. Costea M. Euphemism Translation Strategies: An Analysis of Corpus-based English-Romanian Translations. Braşov: Teacher Education in Teaching English to Speakers of Second/Foreign Languages (TESOL), 2018. P. 6–9.

15. Crespo-Fernandez E. Sex in Language: Euphemistic and Dysphemistic Metaphors in Internet Forums. London-New York : Bloomsbury, 2015. 286 p.

16. Faridi A., Fitri O.M., Hartono R. Baker's Strategies Used in Translating English Idioms Into Indonesian in Crazy Rich Asians By Kevin Kwan. English Educational Journal. Indonesia: Universitas Negeri Semarang, 2019. P. 346–350.

17. Liebes, T. and Ribak, R. A mother's battle against TV news: a case study of political socialisation. *Discourse and Society*, 1991. P. 202–222.

18. Onyshchak H. Translation strategies in political speeches, Uzhhorod. Estimates Comments-Forecasts. 2021. P. 136–137.

19. Thompson K. W. Moral and political discourse: theory and practice in international relations. Washington, DC : University Press of America.1987a.

20. Wilson J. Politically speaking. Cambridge : Blackwell. 1990.

21. Wodak R., & Menz F., eds. Sprache in der Politik – Politik in der Sprache. Analysen zum offentlichen Sprachgebrauch. Klagenfurt : Drava. 1990. 341 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’255.4:528+811.12.2
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.40

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF GERMAN GEODETIC TERMINOLOGY AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Дужа-Задорожна М.П.,
orcid.org/0000-0003-4813-3294
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті проаналізовано структурно-семантичні особливості німецької геодезичної термінологічної лексики і проблему її перекладу українською мовою. що зумовлена динамічним розвитком науково-технічного дискурсу та необхідністю точного відтворення вузькогалузевих понять.

Метою дослідження є систематизація, структурно-семантичний аналіз німецьких геодезичних термінів і виявлення труднощів, що виникають у процесі їх перекладу українською мовою. Матеріалом слугували автентичні німецькомовні тексти та нормативні джерела у сфері геодезії, на основі яких було сформовано вибірку близько 300 термінів.

Сучасний етап розвитку науки і техніки характеризується посиленою увагою до питань термінології, оскільки саме вона забезпечує однозначність фахової комунікації. В цьому контексті дослідження трансформацій при перекладі німецької геодезичної термінологічної лексики українською мовою має важливе значення, оскільки воно створює підґрунтя для якісного перекладу спеціалізованої літератури. У статті досліджуються явища полісемії, багатокомпонентні композити, терміни-реалії та абревіатури, що становлять найбільшу складність для перекладача. Зокрема, показано, що значення багатьох термінів визначається виключно контекстом, а їхнє коректне відтворення потребує поєднання мовних знань із ґрунтовною професійною підготовкою.

Проаналізовано основні методи перекладу: дослівний, адаптований, транскрибування, транслітерацію, калькування та описовий. Доведено, що вибір перекладацької стратегії залежить від структурно-семантичних особливостей терміна, його інтернаціоналізації та практичного функціонування у фаховому дискурсі. У статті зроблено висновок, що оптимальним є комплексний підхід, який передбачає поєднання різних методів залежно від кожного конкретного випадку. Такий підхід забезпечує точність і зрозумілість перекладу, сприяє уніфікації та стандартизації української терміносистеми у досліджуваній сфері, підвищує якість наукової комунікації.

Ключові слова: німецька геодезична термінологія, терміносистема, німецька мова, вузькогалузевий термін, переклад.

The article investigates the structural and semantic features of German geodetic terminology, in addition to the issue of translating it into Ukrainian, which arises from the dynamic development of scientific and technical discourse and the need for accurate representation of specialized concepts.

The aim of the study is to systematize and structurally-semantically analyze German geodetic terms while identifying the obstacles that occur throughout the process of translating them into Ukrainian. The research material includes authentic German-language texts and normative sources in the field of geodesy, based on which a sample of approximately 300 terms was formed.

The contemporary stage of scientific and technological advancement is defined by increased attention to terminological difficulties, as terminology is what provides clarity and unambiguity of professional communication. In this context, a study of the transformations involved in translating German geodetic terminology into Ukrainian is significantly important, as it lays the groundwork for the high-quality translation of specialized literature. The article discusses the phenomena of polysemy, multi-component composites, realia terms, and abbreviations, which pose the greatest challenges for translators. Specifically, it is shown that the meaning of many terms is determined entirely by context, and their precise representation requires a combination of linguistic knowledge and extensive professional training.

The main translation methods were conducted: literal translation, adapted translation, transcription, transliteration, calque, and descriptive translation. It has been proven that the choice of translation strategy is influenced by the structural and semantic attributes of each term, its internationalization, and its practical functioning in professional discourse. The article concludes that a comprehensive approach is optimal, which involves combining various methods depending on the specific context. This approach guarantees the precision and coherence of the translation, aids in the unification and standardisation of the Ukrainian terminology system within the domain being studied, and strengthens the standards of scholarly communication.

Key words: German geodetic terminology, terminological system, German language, specialized term, translation.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку науки і техніки характеризується посиленою увагою до проблем термінології, що зумовлює необхідність поглиблених досліджень у вказаній сфері, вимагає системного вивчення та впорядкування спеціалізованої лексики для

забезпечення точності й однозначності фахової комунікації. Особливого значення набувають терміносистеми тих галузей, що безпосередньо пов'язані з використанням енергоносіїв, поклади яких розташовані глибоко в надрах земної кори, а їхнє вивчення, освоєння та подальша переробка неможливі без систематичного геодезичного моніторингу, прогнозування та застосування точних методів вимірювання.

У цьому контексті дослідження німецької геодезичної термінологічної лексики має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки становить основу для адекватного перекладу спеціалізованої німецькомовної літератури у вказаній галузі, що сприятиме ефективнішій інтеграції наукових і технічних здобутків у міжнародний простір, а німецька мова, як відомо, відіграє значну роль у формуванні та розвитку науково-технічного дискурсу. Виходячи з вищесказаного, вважаємо, що дослідження трансформацій при перекладі німецької геодезичної термінологічної лексики українсько мовою є важливим кроком на шляху до її стандартизації та сприятиме процесу створення сучасної національної терміносистеми у сфері геодезії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з аналізом наукових джерел, можна стверджувати, що фахові мови, термінологічна лексика та науково-технічний переклад є об'єктом численних лінгвістичних досліджень, як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, цим питанням займалися В. Карабан [1], Т. Кияк [2], М. Кур'янова [3], А. Міщенко [4], О. Ріба-Гринишин [5], А. Шишко [7], Р. Гоберг (R. Hoberg) [8], Т. Рьольке, (Th. Roelcke) [10] та інші. Однак дослідженню геодезичної фахової мови та особливостям перекладу німецької геодезичної лексики, на нашу думку, не приділялась достатня увага.

Мета дослідження. Виходячи з вищевикладеного, метою нашої статті є вивчення, систематизація та аналіз німецької геодезичної термінологічної лексики з урахуванням її структурно-семантичних особливостей, а також виявлення труднощів, що виникають в процесі перекладу; розробка оптимальних стратегій для адекватної передачі спеціалізованих термінів українською мовою.

Матеріалом дослідження стали автентичні німецькомовні тексти та термінологічні джерела у сфері геодезії (наукові журнали Allgemeine Vermessungs-Nachrichten, zfv – Zeitschrift für Geodäsie, Geoinformation und Landmanagement; навчальні посібники та технічні інструкції з геодезії; патентні описи у сфері геодезії; нормативні документи та стандарти DIN, що регламентують геодезичну діяльність), а також українські відповідники, що використовуються у науково-технічному дискурсі. У результаті було сформовано вибірку із близько 300 німецьких геодезичних термінів та їхніх українських відповідників. Ця вибірка слугувала основою для структурно-семантичного аналізу та виявлення перекладацьких трансформацій, що застосовуються під час відтворення німецької геодезичної термінологічної лексики українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переклад науково-технічних текстів, зокрема у сфері геодезії, становить одну з найбільш складних проблем сучасного перекладознавства та лінгвістики. Це зумовлено тим, що терміни зазначеної галузі належать до спеціалізованої лексики, яка розвивається особливо динамічно, активно використовується в різних сферах професійної діяльності та вимагає підвищеної уваги в процесі перекладу. Як відомо, термінологічна лексика будь-якої науково-технічної галузі є значно складнішою, ніж побутова чи ділова, оскільки потребує ґрунтовних фахових знань, чіткої логіки мислення та вмілого застосування. Труднощі перекладу такої спеціалізованої лексики пов'язані з тим, що його адекватність неможлива без урахування походження, класифікації, функціонування та специфіки термінів. У сучасному перекладознавстві дедалі більшої актуальності набуває завдання оптимізації перекладу термінологічних одиниць професійних мов. Належне знання та правильне використання німецької спеціалізованої геодезичної лексики забезпечить глибше опанування предметної галузі, полегшить роботу з фаховою літературою та спілкування з іноземними фахівцями.

Геодезія є однією з фундаментальних наук, що забезпечує точне визначення параметрів та просторового положення об'єктів на земній поверхні. Традиційно вона поділяється на низку галузей, таких як вища геодезія (астрономічна геодезія, космічна геодезія, гравіметрія); топографія; прикладна або інженерна геодезія; фотограмметрія, картографія та інші. Зазначені підрозділи мають широке практичне застосування у будівництві, гірничій справі, системах управління земельними ресурсами, а також використовуються для визначення точного просторового положення об'єктів на поверхні Землі. Геодезія, як наука, тісно пов'язана з математикою, фізикою, радіоелектронікою, радіотехнікою, геофізикою, астрономією, географією, геоморфологією, геоінформатикою тощо [5, с. 89–90]. Все це має вагомий вплив на формування геодезичної терміносистеми та фахової мови геодезії.

Згідно з німецьким лінгвістом Л. Гоффманном, вертикальна структура фахових мов передбачає п'ять абстрактних рівнів: мова теоретичних наук, мова експериментальних наук, мова прикладних наук, мова матеріального виробництва та мова споживання [9]. В межах німецької фахової мови геодезії наявні всі ці рівні, що визначає специфіку термінології досліджуваної галузі.

Однією з визначальних рис спеціалізованої мови геодезії, як і мови будь-якої іншої науково-технічної сфери, є наявність в ній великої кількості спеціалізованих термінів і термінологічних словосполучень. За своєю будовою та граматичними особливостями терміни корелюють із загальновживаною лексикою, проте вирізняються специфічним значенням, оскільки вони позначають науково усталені поняття, притаманні зазначеній галузі. У структурі фахових мов термінологічні одиниці відіграють ключову роль, тому що забезпечують точність і однозначність у відтворенні спеціалізованих понять та концепцій. Водночас їхнє значення може варіювати залежно від контексту, що створює додаткові труднощі для перекладача [7, с. 128].

Зазначене явище зумовлено багатозначністю термінологічної лексики, відсутністю усталених еквівалентів в іншій мові та наявністю національних варіантів. Проте, як справедливо наголошує німецький дослідник Р. Гоберґ, специфіка термінологічної лексики не має стати бар'єром для професійної комунікації [8].

Український лінгвіст Т. Кияк також наголошує на тому, що додаткові труднощі в процесі перекладу німецької термінологічної лексики, зокрема й у сфері геодезії, виникають і через те, що терміни, подібно до інших лексичних одиниць, можуть функціонувати у кількох значеннях. У мові науки та техніки таке явище трапляється доволі часто, оскільки в багатьох терміносистемах поширене семантичне словотворення, коли одній формі слова приписується кілька різних значень залежно від контексту [2, с. 261].

Згідно з проведеним дослідженням, уточнення значення терміна має особливо чітке контекстуальне тлумачення, оскільки в німецькій вузькогалузевій геодезичній лексиці досить часто фіксується явище полісемії, коли інтерпретація поняття визначається виключно контекстом його вживання. Один і той самий термін може мати кілька різних значень залежно від підгалузі геодезії або сфери практичного застосування. Так, наприклад, термін ***die Aufnahme*** у топографії означає 1) *процес знімання місцевості*, тоді як у фотограмметрії – 2) *фотографічну фіксацію об'єкта*. Цікаво, що вказаний термін зустрічається як у загальновживаній мові зі значеннями: *запис звуку, фотознімок, складання протоколу, інвентарний опис, сприйняття, набір петель при в'язанні* тощо, так і в інших науково-технічних сферах, наприклад: *відновлення (судового процесу)* – юриспруденція; *госпіталізація* – медицина; *забір води* – техніка; *набір (студентів)* – академічна сфера. Це явище можна пояснити подвійною системністю, яка притаманна даному терміну: з одного боку він є одиницею німецької геодезичної терміносистеми, а з іншого – одиницею лексичного фонду німецької мови взагалі [6, с. 90].

Схожа багатозначність властива і геодезичному терміну ***das Netz***, що може у різних контекстах позначати як 1) *геодезичну мережу (сукупність точок із відомими координатами)*, так і 2) *супутникову мережу (GNSS-систему спостережень)*; слово ***das Punkt*** може використовуватися для позначення 1) *геодезичного пункту (закріпленої на місцевості точки)* або 2) *обчислювальної точки у математичних розрахунках*, а слово ***die Messung*** означає як 1) *процес виконання вимірювань*, так і 2) *результат виконаного вимірювання*.

Таким чином, явище полісемії ускладнює переклад німецької геодезичної вузькогалузевої термінології українською мовою, оскільки кожен конкретний випадок вимагає глибокого розуміння контексту, потребує індивідуального еквівалента та чіткої диференціації. У цьому контексті знання структурно-семантичних особливостей термінів набуває особливої ваги, оскільки воно дозволяє уникнути двозначностей та забезпечує адекватність перекладу у спеціалізованій літературі.

Для відтворення німецької геодезичної вузькогалузевої термінологічної лексики українською мовою використовують здебільшого два методи: дослівний та адаптивний переклад. Вибір між цими методами залежить як від структурно-семантичних характеристик терміна, так і від специфіки його функціонування у фаховому дискурсі. Дослівний переклад передбачає збереження структури та змісту вихідного терміна, наприклад, ***die Höhenmessung*** можна перекласти як *вимірювання висот*, ***das Koordinatensystem*** – як *система координат*, а ***die Satellitenbeobachtung*** – як *супутникове спостереження*.

Адаптивний підхід полягає у врахуванні мовних та культурних особливостей цільової мови з метою зробити фахову лексику більш зрозумілою для реципієнта. Так, термін ***die Nivellementlinie*** відтворюють зазвичай не як *лінія нівелювання*, а адаптовано – як *нівелірний хід*; ***der Festpunkt*** доцільно перекладати як *геодезич-*

ний пункт, а не дослівно як *фіксована точка*; ***die Triangulationsstation*** найчастіше перекладається українською як *пункт тріангуляції*, а не *станція тріангуляції*, оскільки це відповідає усталеній термінологічній практиці у геодезії. Слово ***die Entzerrung*** можна дослівно перекласти як *вирівнювання*, проте у геодезії та фотограмметрії коректним перекладом буде *орторектифікація зображення*; термін ***die Ausgleichungsrechnung,*** що означає *розрахунок вирівнювання*, у адаптивному варіанті вживається як *метод найменших квадратів*; ***der Maßstab*** у буквальному значенні слова перекладається як *масштаб*, однак у картографії зазвичай використовують такий його еквівалент як *коефіцієнт зменшення*.

Проведений аналіз дозволяє нам стверджувати, що переклад німецьких геодезичних термінів вимагає диференційованого підходу, оскільки кожен метод має свої переваги та обмеження. Дослівний переклад доцільний для термінів із чіткою однозначною семантикою, проте він не завжди враховує особливості української терміносистеми. Адаптований переклад дозволяє зберегти зрозумілість і відповідність усталеним нормам української наукової мови, що робить його найбільш вживаним на практиці.

Таким чином, оптимальна стратегія перекладу полягає у комбінуванні підходів залежно від семантичних і структурних особливостей терміна та контексту його використання. Це сприяє не лише точності наукової комунікації, але й розвитку сучасної української терміносистеми у сфері геодезії.

Термінологічна система німецької геодезичної лексики містить значну кількість термінів-реалій, які не мають усталених українських відповідників, оскільки позначають явища чи інструменти відсутні в українській практиці. Саме такі одиниці становлять найбільші труднощі для перекладу і для їх відтворення зазвичай застосовуються прийоми транскодування. Як зазначає український дослідник В. Карабан, розрізняють чотири види цього прийому: транскри-бування, транслітерування, змішане транскодування та адаптивне транс-кодування [1, с. 282].

Метод транскрибування доцільний, коли термін широко використовується в оригінальній формі, іноді із додаванням українського закінчення, наприклад, ***das Geoid*** – *геоїд*; ***der Theodolit*** – *теодоліт*, ***die Triangulation*** – *тріангуляція*. Транслітерацію застосовують здебільшого для термінів, які не мають усталених відповідників, проте використовуються перекладачами та фахівцями, наприклад, ***das Kataster*** – *кадастр*, ***das Modell*** – *модель*, ***die Zone*** – *зона.*

Якщо відсутній прямий еквівалент термінологічної одиниці, а для точного відтворення потрібне пояснення застосовують описовий метод. Це відбувається в геодезичній терміносистемі найчастіше тоді, коли потрібно перекласти німецькі складні багатокомпонентні терміни. Наприклад: ***die Passpunktbestimmung*** – *визначення координат опорних точок*; ***die Austrittpupille*** – *діаметр вихідної зіниці оптичного приладу, що впливає на якість спостережень*.

Одну з найхарактерніших рис німецької науково-технічної мови в цілому та фахової геодезичної мови зокрема, становлять складні слова, композити (Komposita), оскільки вони утворюються шляхом поєднання двох і більше лексем. Саме цей спосіб словотворення є головним джерелом формування нових термінів у німецькій геодезичній терміносистемі.

За твердженням українського термінолога Т. Кияка, структурний аналіз німецьких композит є ключовим інструментом для перекладачів у процесі пошуку адекватних українських еквівалентів. Він дозволяє зберігати термінологічну точність і галузеву специфіку, що особливо важливо у науково-технічному дискурсі. Однак передача таких термінів ускладнюється різницею між німецькою та українською мовними системами, зокрема що стосується словотвору, граматики та синтаксису [2].

Труднощі перекладу композит пояснюються ще тим, що вони можуть передавати різноманітні семантичні відношення між компонентами, що не завжди має прямий відповідник в українській мові. Найчастіше для їхнього відтворення використовується ***калькування***, яке передбачає заміну морфем або слів складного терміна на їхні українські відповідники [6, с. 54].

У результаті аналізу німецької геодезичної терміносистеми було виокремлено низку геодезичних термінів, що перекладаються на українську мову саме шляхом калькування, наприклад:

die Höhenlinie – *висотна лінія (двокомпонентна композита)*;

der Nivellementzug – *нівелірний хід (двокомпонентна композита)*;

die GPS-Beobachtungsmethode – *метод GPS-спостереження (двокомпонентна композита у поєднанні з абревіатурою)*;

das Festpunktfeld – *поле опорних пунктів (трикомпонентна композита)*;

die Dreieckskette – *ланцюг трикутників (трикомпонентна композита)*;

Таким чином, можна стверджувати, що вибір методу перекладу залежить від структурно-семантичних особливостей терміна та наявності чи відсутності українського еквівалента. Способи перекладу німецьких геодезичних термінів значною мірою пов'язані також зі ступенем їхньої інтернаціоналізації, специфікою предметної сфери.

У німецькій геодезичній терміносистемі доволі часто зустрічаються запозичення з англійської мови або їх поєднання з німецькими термінами, що може призвести до неоднозначного тлумачення. Наприклад: ***das Laserscanning*** – *лазерне сканування*, ***die GNSS-Messung*** – *GNSS-вимірювання*. Цікаво, що деякі запозичені терміни вживаються паралельно з їхніми німецькими відповідниками, наприклад: ***das Remote Sensing*** – дистанційне зондування (німецький відповідник – ***die Fernerkundung)***; ***das Digital Elevation Model (DEM)*** – *цифрова модель рельєфу* (німецький термін **- *das digitale Höhenmodell (DHM)).***

Одним із поширених способів творення німецьких геодезичних термінів є використання абревіатур, наприклад: ***SAPOS (Satellitenpositionierungsdienst der deutschen Landesvermessung*** – *служба супутникового позиціювання в Німеччині),* ***ALKIS (Amtliches Liegenschaftskataster-Informationssystem*** – *офіційна інформаційна система земельного кадастру),* ***DGK (Deutsche Geodätische Kommission)*** – *Німецька геодезична комісія)* тощо.

При перекладі таких скорочень важливо зберегти зміст абревіатури, тобто повністю передати інформацію, яку вона містить. У деяких випадках, особливо для міжнародно відомих абревіатур, доцільно використовувати загальноприйняті скорочення. Наприклад: ***GCP (Ground Control Point)*** – *опорна точка*, ***GIS (Geographic Information System)*** – *геоінформаційна система,* ***GPS (Global Positioning System)*** – *глобальна система позиціювання.*

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження приходимо до висновку, що німецька геодезична термінологія відзначається високим рівнем структурної складності та семантичної багатозначності, що ускладнює процес її перекладу українською мовою. Полісемія термінів є однією з ключових проблем, оскільки значення терміна часто визначається виключно контекстом. Це вимагає від перекладача ґрунтовних фахових знань та вміння враховувати специфіку вузькогалузевої лексики.

Проведений аналіз показав, що переклад німецьких геодезичних термінів можливий за допомогою таких методів як дослівний чи адаптований. Вибір відповідного методу залежить від семантики терміна, його структурних особливостей та практичного контексту використання. Дослівний переклад доцільний для однозначних термінів; адаптований – забезпечує відповідність нормам української наукової мови і є найбільш ефективним для термінів, що не мають прямих відповідників або відзначаються складною семантикою. Використання комплексного підходу до перекладу німецької геодезичної термінології сприяє уніфікації та стандартизації української терміносистеми у досліджуваній сфері, а також підвищує якість наукової комунікації та фахової літератури.

У процесі дослідження було встановлено, що термінологічна система німецької геодезичної лексики містить значну кількість термінів-реалій, для відтворення яких застосовуються прийоми транскрибування, транслітерування, калькування або описовий метод, зокрема, коли відсутній прямий еквівалент термінологічної одиниці. Було також виявлено, що в німецькій геодезичній терміносистемі доволі часто зустрічаються запозичення з англійської мови, їх поєднання з німецькими термінами і терміни-абревіатури.

Отже, переклад німецької геодезичної термінології є не лише лінгвістичним завданням, але й важливим чинником розвитку сучасної української наукової мови, що потребує подальших досліджень і систематизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Київ : Політична думка, 1997. 300 с.

2. Кияк Т. Р. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження. Іноземна філологія. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2009. Вип.121. С. 138–142.

3. Кур'янова М. О. Граматичні труднощі перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2006. 19 с.

4. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія. Вінниця : Нова книга, 2013. 448 с.

5. Ріба-Гринишин О. М. Лінгвістичні особливості німецької термінології геодезії. *Науковий вісник нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. № 263. С. 88–94.

6. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу. Київ : вид-во Київ. ун-ту, 2000. 124 с.

7. Шишко Анжеліна. Сучасні питання та загальні особливості науково-технічного перекладу в сучасних умовах глобалізації. *International Science Journal of Education & Linguistics.* Vol. 3, No.2, 2024, pp. 126–133.

8. Hoberg R. Probleme bei der Erstellung fachsprachlicher Textbanken für Deutsch als Fremdsprache. Darmstadt : Primus, 1994. 410 S.

9. Hoffmann L. Fachsprachenlinguistik zwischen Praxisdruck und Theoriebedarf. *Deutsch als Fremdsprache : Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer*, 1991. Band 2, № 1. S. 28–37.

10. Roelcke Th. Fachsprachen. 2. Aufl. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. 253 S.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’25–051
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.41

ГЕНЕРАЦІЙНЕ РОЗРІЗНЕННЯ ЯК *META-SKILL* СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

GENERATIONAL DISTINCTION AS A *META-SKILL* OF CONTEMPORARY TRANSLATOR

Крюкова Ю.Д.,
orcid.org/0000-0002-7769-3402
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена співвідношенню поколінь та перекладу. З’ясовано як саме це може стати корисним та актуальним у професійній діяльності перекладача. Висвітлено думку про те, що ця ніша на сьогодні є досить прогресивним вектором, оскільки працює у вимірі міждисциплінарності, на межі соціології, культурології, маркетингу, філософії, перекладознавства, що дає можливість сформувати певний мета-*skill*, що сприятиме генераційному розрізненню, а отже дасть можливість максимально адекватно інтегрувати один і той самий концепт у різні за віком цільові аудиторії, що власне і складає *актуальність дослідження*.

Встановлено, що переклад у контексті теорії поколінь є недослідженим полем та немає наукових розвідок, які націлені на вивчення саме цього аспекту, проте є важливі дослідження, що вважаємо дотичними до нашої теми й чиї результати взято за основу подальших роздумів у цьому напрямку. *Методологічну базу* складають праці К. Мангейма, В. Штрауса, Н. Хау, Д. Тапскотта, в яких безпосередньо викладено ключові положення теорії поколінь; також у компаративному аспекті розглянуто перекладознавчі моделі М. Бейкер, Л. Венуті, С. Баснетт, на прикладі котрих ми мали можливість зрозуміти як змінювалась роль перекладача згідно культурних поворотів у перекладі; імплементація різних перекладацьких практик, таких як буквальний переклад, адаптація, локалізація, мультимодальний підхід і под. дали можливість очно продемонструвати як різні покоління перекладають один і той самий текст.

Метою розвідки стало з’ясування того, які особливості сприйняття є притаманними кожному поколінню та що повинен знати й вміти перекладач, щоб майстерно інтегрувати цей досвід у свою діяльність. У ході дослідження було розроблено тривимірну перекладацьку модель, яку вважаємо прикладною, так як вона охоплює всі три покоління *Y, Z та Alpha* й формує базові відмінності кожного з них, що є рушійним фактором в процесі перекладу. Окреслено, що перекладачі покоління *Y* (*Millennials)* характеризуються високим ступенем академічності, тому для нього переклад наукова й соціальна місія. Для *Z* цей вектор офіційності та науковості переорієнтовується у вимір *TikTok*, мемів, кліпового мислення, де в пріоритеті не лише сенс, але й відповідний *вайб* та атмосфера. Проте, коли йдеться про *Alpha*, констатовано, що це покоління є радикально іншим. Те, що для його попередників було новим досвідом, для нього пересічна реальність. З цієї причини для нього переклад – повноцінний робочий тандем *людина-машина*, де співпраця зі штучним інтелектом перетворює переклад на суцільний інтерактив та гейміфікацію у *AR/VR*-мета-всесвітах.

Було *зроблено висновки* про те, що сьогодні перекладацька царина впевнено крокує в сторону *AI*, мультимодальності та має потребу в *мета-skills*, одним з яких власне і є вміння генераційного розрізнення, що дає змогу розуміти з якою саме цільовою аудиторією йде робота та як адекватно передати одне й теж повідомлення у академічному, мемному та інтерактивному середовищах.

Ключові слова: переклад, Міленіали, Покоління Z, Покоління Alpha, мета-скіл, генераційне розрізнення.

The article deals with the correlation between generation and translation. The attention is laid upon the importance of these issues in the translator’s professional activity. It is highlighted that this aspect is rather forward-learning vector because it is connected with domain of interdisciplinarity and deals with sociology, psychology, cultural studies, marketing, philosophy, translation etc. All these facts together provide the peculiar opportunity to elaborate meta-skill that is connected with generation distinction. Such option allows giving adequate translation and integration of the meaning into the appropriate context.

It has been established that translation in the context of generation theory is an underexplored field and that there are no scientific works specifically focused on this issue. However, there are important studies considered relevant to our topic, the results of which have been taken as the core for further reflections in this direction. The methodological foundation consists of the works of K. Mannheim, W. Strauss, N. Howe, and D. Tapscott, which present the key ideas of generation theory; in a comparative aspect translation models by M. Baker, L. Venuti, and S. Bassnett were also analyzed. These enabled us to trace how the role of the translator has evolved in accordance with cultural turns in translation studies. The implementation of various translation practices, such as literal translation, adaptation, localization, and the multimodal approach, made it possible to clearly demonstrate how different generations translate one and the same text.

The article’s aim is to define the specific features of perception characteristic of each generation and to determine what a translator must know and be able to do in order to integrate this experience successfully into professional activity. In the course of the research, a three-dimensional translation model was developed. It includes all three generations – *Y, Z* and *Alpha* – and outlines the basic differences of each in the process of translation. It has been shown that translators of *Generation Y (Millennials)* are characterized by a high degree of academic orientation; for them, translation represents both a scholarly and social mission. For *Generation Z,* this vector of officiality and academicism is redirected into the imen-

sion of *TikTok*, memes, and clip thinking, where not only meaning but also the corresponding vibe and atmosphere are prioritized. With regard to *Generation Alpha,* it has been stated that this generation is radically different, since what was a new experience for their predecessors has become everyday reality for them. For this reason, translation for this generation represents a full-fledged human-machine tandem, where cooperation with artificial intelligence transforms translation into continuous interactivity and gamification in an AR/VR metaverse.

The research concludes that today the translation sphere is confidently moving toward AI, multimodality, and the need for meta-skills, one of which is the ability of generational differentiation. This skill makes it possible to understand which target audience the translator is working with and how adequately convey the same message in academic, meme-based, and interactive environments.

Key words: translation, Millennials, Generation Z, Generation Alpha, meta-skill, generational differentiation.

Постановка проблеми. Переклад нині – масштабне комплексне явище, яке на своєму шляху пройшло чи малий етап становлення. Змінювалися епохи, ідеали, режими сприйняття, цінності з якими трансформувалась і перекладацька царина. Щоправда щоразу зі зміною культурної парадигми й переклад переосмислював та підлаштовував свої цілі, методи, інструментарій під виклики доби. За часів *космоцентризму* людство звершувало колективний акт перекладу стихій та небесних тіл з метою пояснити собі існування різних природних явищ та своє місце у Всесвіті. За часів *теоцентризму* на часі став сакральний переклад слова Божого. В ході якого перекладач перетворюється з жреця-космогоніста на відданого служителя тексту та слова Божого. Період раннього Модерну, знову призвав перекладача до чергової зміни ролей, де сакральну місію пастира змінено на архітектор-нації, згідно котрої перекладач працює в рамках директиви носія великої ідеї творення національних цінностей та ідеалів. Із приходом Постмодерну вектор знову радикально змінюється. Статична, трафаретна, нормативна діяльність перекладача під впливом хвилі змін, яку активували процеси постструктуралізму, деконструкції й под., черговий раз реконтекстуалізовується. Проте цього разу в щось якісно нове, таке, що визначається як динамічне, активне, відкрите до змін, що стає повною протилежністю тим умовам, у яких до цього часу існував перекладач.

Лінійне мислення, а отже й дослівні перекладацькі патерни, яким притаманна буквально-понятійна репрезентація та еквівалентність видозмінюються *ризомою*. Переклад стає виміром концепту, множинності, мінливості, що повністю перечить принципам метанаративу, який завжди претендує на абсолютизацію та завершеність. Період XX–XXI ст. стає знаковим не лише для людства загалом, але й переломним для перекладацької царини, в якій народжується концептуальна постать перекладача. Вона окрім високого рівня практичної компетенції володіє масштабним світоглядним *background* (фоновими знаннями), що дають їй можливість від механічної передачі тексту з однієї мови в іншу розвинути в собі *мета-навички*. Вміння, котрі пробуджують мислення й виводять за межі трафаретностей та інерцій, дають можливість мислити критично, рефлексувати, ідентифікувати та інтегрувати *іншого* у простір цільової культури. Працювати на рівні етики, що поважає *foreignness* та дозволяє значенням перенароджуватися й існувати.

Однак на цьому безкінечний цикл модифікацій не завершується, а невпинно триває привносячи все нові та нові корективи, що в нинішніх реаліях гіпершвидкостей відбувається блискавично. Ба більше суб'єкт перекладача у Метамодерні чи не вперше в історії визначається не тільки як індивід/людський фактор, а як вузол живого, тваринного, рослинного, алгоритмічного, машинного, штучного, кібергізованого. Тому перед перекладачем нині постають нові нелегкі виклики та завдання, коли він має зрозуміти, що людина вже давно не центр Всесвіту, а лише частинка в гігантській мережі взаємовідносин, де вона має прагнути пророщувати та культивувати в собі таку етику співіснування з *іншим*, що дасть можливість виходу на якісно нові продуктивні моделі симбіозу та синтезу. Через це зараз як ніколи важливо зрозуміти досвід минулого, його сильні та слабкі сторони, щоб селективно обирати ключове й дієве та інтегрувати як частину інноваційних робочих стратегій передового розвитку.

Не став винятком і перекладацький вимір, де на нашу думку гіпер важливим є встановлення певних причинно-наслідкових зв'язків між культурними кодами генерацій та перекладацькими моделями, що власне й складає *актуальність нашого дослідження*. Адже переклад – не лише про міжмовний, але й міжгенераційний діалог, а тепер ще й про новий режим відносин, де до пари *людина - людина* повноцінно доєднується *машина.* Тому дослідження співвідношень поколінь та перекладу відкриває якісно нову затребувану часом нішу, котра буде працювати на межі дисциплін: культурології, соціології, філософії, маркетингу, лінгвістики і т. ін., системно зіставляючи їх з теорією поколінь, що формуватиме новітні перехрестя досліджень та перспектив

у науці. Звідси випливає *новизна розвідки* – спробувати вписати постать перекладача в загальне панно поколінь та їхніх культурних особливостей та кодів, де важливим є не тільки розуміння мовних трансформацій, але й культурно-ціннісних ментальних зсувів у межах кожної з генерацій.

Мета дослідження полягає в окреслені спектру відмінностей між *Silent Generation* (Мовчазне покоління), *Baby Boomers* (Бумери), *Millennials* (Міленіали), *Generation Z* (Покоління Z), *Generation Alpha* (Покоління Алфа) та перекладацьких прийомах та практиках, що домінують в кожному з них; спробувати описати певний алгоритм того, як культурні особливості окремого покоління впливають на стратегії діяльності, стиль, етику перекладача як суб'єкта культури та концептотворення.

Досягнення *мети* вимагає реалізації *низки завдань*, серед яких: оглядово розглянути сучасні положення та підходи теорії поколінь в соціологічному, культурному, перекладознавчому контекстах; схарактеризувати як змінювалась роль перекладача згідно суспільно-культурних цінностей та пріоритетів різних генерацій; діахронічно визначити ключові тенденції перекладацьких стратегій, що були в той чи інший час характерними для певного покоління; згенерувати практичну базу ілюстративного матеріалу, що дасть можливість побачити як одні й ті ж самі концепти набувають різних смислових інтерпретацій, залежно від покоління та його світоглядних віх; означити висновки актуальної нині перспективи поколінь для перекладознавчої царини та міжкультурної комунікації.

Якщо говорити про науково-практичні результати взаємодії поколінь та перекладу на перекладознавчій ниві, то вона швидше постає як *tabula rasa*, оскільки не демонструє прямих співвідношень такого гатунку. Однак можливим є виділення певних узагальнюючих ліній, в яких ця тематика мала місце. Так, провідні ідеї, що лягли в основу теорії поколінь, належать К. Мангайму та його класичній теорії про свідомість поколінь (*Das Problem der Generationen*, 1928); В. Штраусу та Н. Хау та працям про популярну теорію генераційних циклів від *Silent* до *Generation Z, (Generations,* 1991, *The Fourth Turning,* 1997); Д. Тапскотту, який розмірковує про *New Generation* і досліджує вплив цифрових технологій на комунікацію (*Growing up Digital: the Rise of the Net Generation*, 1999). У цих працях напряму не згадується перклад як такий, однак саме вони лягли в основу вивчення поколінь, а відтак і відмінностей у текстовому сприйнятті та міжкультурній взаємодії.

Якщо все ж таки йдеться про перекладацький аспект та відносно нові праці на цій ниві, то варто згадати такі постаті як М. Бейкер, яка у своїх перекладацьких студіях звертає увагу на той факт, що переклад завжди соціально зумовлений. Л. Венуті говорить про невидимість постаті перекладача, аналізує її у контекстах старших поколінь, таких як *Silent Generation* та *Boomers.* С. Баснет висвітлює культурний вимір перекладу, до якого доєднує аналіз поколінь. Що стосується сучасних напрямків, де перетинаються переклад та різні аспекти теорії поколінь то варто згадати *EdTech* і переклад, де йдеться про те, як максимально продуктивно адаптувати навчально-методичну базу під запити різних поколінь; сфера Маркетингу (*Marketing Translation Studies*) постійно працює над тим, як локалізувати різні рекламні та брендові мессиджі, які стратегії та техніки обрати в середовищі тієї чи іншої генерації (переклад лозунгів, афірмацій і под. завжди буде зумовлений віковими особливостями цільової аудиторії (*generation-based targeting*); медіалінгвістика зі свого боку аналізує як різні покоління когнітивно схоплюють новини, рекламу в перекладі. Дедалі більше досліджень присвячені двом останнім поколінням *Z* та *Alpha* у контекстах *gamification, e-learning, virtual reality* і под., адже перекладачі, що працюють з контентом в *TikTok*, сленгом, мемами, інтернет культурою неминуче повинні враховувати особливості їхнього сприйняття, кліповість мислення й т. ін.

Методологічну базу розвідки склали соціокультурний підхід, крізь призму якого власне й аналізується теорія поколінь та його дотичність до перекладу; компаративний підхід, що дає змогу порівнювати та відслідковувати взаємовплив перекладу й генерацій на різних етапах; аналіз перекладацьких практик сприяв можливості наочної демонстрації, де, коли й яка саме перекладацька техніка була в пріоритеті: буквальний відповідник, локалізація, адаптація, мультимодальний переклад, прийоми *domestication* чи *foreignization* і под.

Виклад основного матеріалу. Переклад, як свого часу стверджував французький філософ Ж. Дерріда у *Des Tours de Babel*, 1985, народившись з того, що стало теологічною катастрофою, перетворився на місію, згідно котрої людству довелося переступивши через прірву непорозуміння вчитись шукати спільну мову, вести діалог тривалістю в епохи. Саме тому, переклад не якась там собі випадкова практика, а наслідок первинного фіаско єдності: *«Переклад можливий лише тому, що відбулося розсіяння мов; він народжується з того самого лиха, яке розділило єдиний*

голос людства» [1, с. 187]. Як вважає мислитель, перклад – процес, що постійно триває, бо *a priori* не є можливим повністю відновити втрачений сенс. Тому він завжди попелище та зведення нового фундаменту водночас: *«Переклад - це нескінченна робота пам'яті, яка прагне зібрати уламки після падіння Вавилону, але завжди приречена на незавершеність»* [1, с 192]. Перекладач у такому символічному амплуа позиціонується не як віртуоз мультилінгвізму, а швидше, як той, чия екзистенція минає серед уламків мов і він є тим, хто покликаний відшукувати загублені сенси, відновлювати єдність, постійно будувати нові мости значень між мовними множинностями. Безкінечна кількість спроб примирення, що ніколи не матиме свого фінального варіанту.

У такий спосіб перклад живе на межі мов, культур, цінностей, є простором, де відбувається зустріч чужого та свого. Перекладач повинен прагнути бути позачасовим, але й водночас *тут і зараз*. Бути чадом своєї епохи, результатом певної культурно-історичної формації, голосом конкретного покоління, який обізнаний у цінностях, комунікативних кодах та горизонтах сподівань й очікувань, що є прерогативою його часу. Як відомо, кожній генерації характерним є саме такі онтологічні налаштування, які визнають дух цілої доби. Завжди мають місце, якісь великі, знакові, переломні події (війна, криза, економічний спад/ріст, технологічний прорив, квантовий стрибок та ін.), що впливають на її світоглядні позиції. Якщо говорити про переклад, то його також можна схарактеризувати як проєкцію, яка віддзеркалює ментальні зсуви епох на вербальному рівні. Кожне наступне покоління не просто буквально переносить значення з однієї мови в іншу, а транслює їх у нові культурні коди від паперових словників до онлайн забезпечення та *VR*-інтерфейсів. Постать перекладача виступає посередником, яка водночас ввібрала досвід минулого, знає особливості сьогодення та робить з цього якісно інакший, модерний синтез, в якому зустрічаються історія, мови, культури, технології, колективне, індивідуальне й т.ін.

Отже, набуття перекладацьких вмінь та навичок сьогодні має на меті не лише опанування мови, але й стати обізнаним у теорії поколінь, де кожна генерація оперує своїми власними унікальними інструментами від друкарських машин до необмежених можливостей штучного інтелекту, кодами від буквальності до рівня метафоричного мислення й емоційного інтелекту, емодзі, самобутніми уявленнями про концепт ідеалу, істини, свободи і под. Тому, якщо перекладач, хоче однаково вміти адаптувати та доносити сенси представникам різних вікових груп, йому потрібно знати не лише мову, котрою вони говорять, але й мову культури й цінностей, що є характерними саме для них. Звідси й випливає необхідність розуміння співвідношення перекладу й генерацій, що дозволяє осягнути, як трансформувалась людська здатність *перекладати* світ, як перекладач від анонімного служителя тексту прийшов до концептуального суб'єкта мета-всесвіту віртуальної реальності.

Підвалини теорії поколінь були закладені К. Маннгеймом, який говорив про певний набір факторів (війна, революція, прогрес й т. ін.), під впливом яких і формується концептосфера конкретного покоління. Він аналізував свідомість, що структурується під впливом історичних подій, які запам'ятовуються тілом і культурою саме в юному віці: *«Das Problem der Generationen ist nicht biologisch, sondern soziologisch: nicht das Alter an sich sondern das gemeinsame Schicksal der Jugendzeit schafft eine Generation»* [2, с 531] та американські соціологи В. Штраус та Н. Хау, які зі свого боку далі розвинули цю теорію й розробили модель циклів поколінь *(the Strauss-Howe generational theory)*, згідно котрої кожна генерація має свої диференційні особливості й в межах 20 років формується нова з особливим архетипом *(Prophet, Nomad, Hero, Artist)*: «*Each generation belongs to a cycle of four archetypes that repeat through history, shaping the destiny of nations»* [3, с. 5]. Ці дві теорії не заперечують одна одну, а навпаки доповнюють. К. Маннгайм наголошує на соціологічному досвіді юних літ, Штраус-Хау, заходять зі сторони архетипів, але один й інші демонструють очевидне – покоління – не про біологію, а про колективну траєкторію сприйняття світу. Відповідно й перекладач не просто носій мов, а репрезентант вікових перспектив. Однак якщо говорити про якийсь загальноприйнятий, уніфікований макет поділу поколінь, яким користуються в культурних студіях, маркетингу, соціології та який ми запозичимо й у перекладацький вимір, то він наступний: Мовчазне покоління, Бумери, Покоління *X*, Міленіали, Покоління *Z* та Покоління *Alpha.* Спробуємо окреслити ключові відмінності кожного з них та як ці диференційні риси проявляють себе на рівні перекладу і який він перекладач від *Silent* до *Alpha*?

Silent Generation (1925-1945) – Мовчазне покоління – люди, чиїми реаліями були Велика депресія, роки другої Світової війни та частково повоєнний період, середовище, що формувало такі цінності, як дисципліна, ощадливість, покора, абсолютна повага до авторитетів і под. Для них

в пріоритеті було зберегти життя, а не експериментувати. Відповідно тогочасний перекладач – це той, хто мовчить в тексті, гранично анонімний, проте максимально прецизійний. Він працює в чітко окреслених межах державних і культурних інституцій (переклад за державним замовленням). Його формалізм та точність сповна відповідають служінню оригіналу, без жодної зайвої інтерпретації. Стиль перекладу визначається як максимально наближений до буквальності, бо в пріоритеті точність відтворення, направленість на класичні мовні норми, ніяких експериментів з жанрами та стилями, й байдуже, що це сприймається сухо та складно. У ті часи все, що потрапляло в суспільний простір неминуче мало пройти жорстку цензуру, контроль преси, видавництв, усього того, що вимагав тоталітарний режим. Тогочасне перекладацьке розмаїття було досить обмеженим: офіційні видання та друкована класика, для живого усного перекладу місця майже не було, адже багато які країни мали зачинені кордони. Тому за таких умов перекладацька суб'єктність зводилась до прозорості та дисциплінованості, що транслює вже готовий зміст, який здебільшого моносемантичний, єдиний для всіх: *freedom, democracy, innovation* мали лише одне єдине середовище, яке було державним та офіційним, без жодних конотацій чи індивідуалістичних нашарувань: *свобода, демократія, інновація*.

Baby Boomers (1946-1964) – покоління Бумерів стало наступним. Його історичний контекст був сформований вже повоєнним часом, коли панував економічний підйом, розбудовувались міста, культивувалися нові пост-воєнні ідеали та цінності, в основу яких лягла віра в прогрес, демократію, модернізацію і под. Їхнє становлення припадає на період, коли переклад змінює свій вектор призначення й перетворюється на інструмент міжнародної взаємодії, культурних та літературних контактів. Перекладач з анонімного ретранслятора сенсів перетворюється на архітектора нової нації, тому його мета не лише точність, але й доступність та зрозумілість для широких мас. Адже саме він відповідає за адекватну передачу досвіду інших країн, він популяризує та активно вводить у цільову мову *іншого*, що допомагає осягнути цей новий світ. Порівняно зі своїм попередником він має дещо більше свободи, але вона також є досить умовною, бо все ще продовжує бути орієнтованою на державні норми та запити. Однак перекладацький тон та стиль починають поступово змінюватися, відходити від жорсткого буквалізму. Перекладач у своєму прагненні відкрити своєму читачеві нові горизонти світової класики вчиться балансувати між словом та духом й робити текст не лише максимально точним до оригіналу, але й водночас передавати саму атмосферу, дух тексту, сприяти тому, щоб він органічно звучав і в цільовій мові. Тому слова *freedom, democracy, innovation* починають розкриватися іншими аспектами значення. Ці терміни немов оживають, бо стають втіленням реального досвіду, де свобода не лише політичний термін, але й цінність людини, демократія – ідеал, за який покладено мільйони життів, новаторство – те, що рухає прогрес. Постать перекладача з *Silent* починає визначатися помірною су'бєктністю, де вона ще на повну не заявляє про себе, але вже починає наділятись практичною місією: інтегрувати та адаптувати текст іншого у власний культурний вимір. У такий спосіб сфера його компетентностей розширюється з моно-поклоніння оригіналу до служіння людям.

Millennials (1981-1995) – Міленіали – народженні в час цифрової революції та стихійної глобалізації, появи *Internet* та перших соціальних мереж. Це те покоління, котре опинилось на межі переходу від аналогової до цифрової культури, які пройшли і стадію друкованих текстів і електронні примірники, написанням листів та *e-mails,* багатотомними словниками та практичними в використанні онлайн-базами. Перекладач-міленіал – представник гнучкого, орієнтованого на освіту й самореалізацію покоління, для якого професіоналізм та знання основа його діяльності. Для котрого переклад не тільки ремесло, а ціла інтелектуальна подія, де він вміло оперує глобальними одиницями мислення. Адже для того, щоб іти в ногу з часом, йому потрібно бути обізнаним у міжнародних трендах, вміти працювати з науковою, технічною, культурною термінологією. Розумітися на прогресивних допоміжних інструментах, різних онлайн базах перекладу, *CAT-tools* та ін. Суттєво змінюється не лише цільове призначення перекладу, але й стиль подачі, бо він характеризується високим ступенем сучасності та професіоналізму, любить відповідність термінології, але й водночас може містити коментар-пояснення, якщо термін вжито вперше в цільовій культурі. Лексика стає дедалі комплекснішою та багатошаровою, починають формуватися цілі культурні концепти. Так *freedom, democracy, innovation* значно розширюють свої кордони значень, стають вмістилищем тих змін, що відбуваються в суспільстві. *Identity* містить в собі соціологічний та культурний аспекти та є вкоріненим у простір гуманітаристики.

Generation Z (1995–2010) – Покоління Z – перша генерація, що виросла повністю у цифрову добу. Їх реальність Інтернет, гаджети, соцмережі, *TikTok*, *YouTube, Instagram* і под. Представники цієї генерації зазнали повного оновлення цінностей. Для нього будь-яка інституція втрачає свої авторитетні позиції. Вони дедалі більше переконанні, що університети, офіційні документи, світові організації – вчорашній день, бо сьогодні в тренді блогерство, інфлюенсерство, *communities.* Вони мультимедійні, іронічні з кліповим мисленням, яке неготове до об'ємних текстів, а працює на рівні швидких образів та мемів. Перекладач *Z* – такий собі аранжувальник, який міксує контексти з текстів, мемів, відео контенту, емодзі й т.ін. Він працює в оточенні, де його діяльність це взаємодія субкультур із використанням нейромереж та перекладацьких додатків. Його стиль лаконічний, мемний, швидкий, де чимало англіцизмів, скорочень, сленгу. З легкістю вдається до колаборації регістрів: офіційний, розмовний, жартівливо-іронічний, емодзі, бо для нього в пріоритеті текстова атмосферність та вайб. Тому дуже часто його діяльність не про витриману академічність, а про креатив, вміння створювати стан *хвилі*. Відповідно змінюється й текстова інтерпретація й подача, перекладацький простір заповнюють конотації, емоційність, авторство. Так, *freedom* – не просто свобода, а бути собою, жити за рамками; *mindfulness – wellness, self-care,* майндфулнес; *sustainability* – еко-челендж, *zero waste, no plastic* і под.; *education* – онлайн-тутор, *lifelong learning* і под. Як бачимо тут перекладач діє як концептуальний суб'єкт, який творить концепти, бо те ж саме слово в *TikTok* та академічному дискурсі він інтегрує по різному. Без остраху виходить за межі правильності, якщо це сприяє органічній передачі тексту в цифровій культурі. Він немов грається з сенсами, які розпізнає та адаптує.

Generation Alpha (2010-2025) – Покоління Алфа – наймолодша генерація, чиїм *background* є штучний інтелект, метавсесвіт *VR/AR*. Для них це світ, у котрому гаджети, смартфони, *YouTube Kids, Roblox* – це така собі буденність з дитинства. Саме вони стануть тими для кого перклад перетвориться на кардинально новий досвід мультимодальності та алгоритмів. Вони працюватимуть з іншими перекладацькими патернами, де текст не дорівнює собі повністю, а цілому спектру модифікацій, де образ, звук існують разом. Якщо порівняти ключові слова які характеризували перклад лише десятиліття тому, то можна помітити, що нині цей перелік повністю оновився. Перекладач працює в інтерактивному середовищі, де переклад нагадує гру. Він у цьому процесі вже давно не один, а тісно співпрацює з *AI*, який для нього товариш, інструмент, партнер. Їхня стихія – мультимодальність, де одночасно декілька каналів сприйняття: текст, звук, голос, відео, *AR*-елементи. У таких умовах усі сенси немов проживаються, бо перекладач може створювати декілька альтернатив перекладу одночасно і для *VR*, і для *TikTok*, і для освітнього додатку. Йому важливо розуміти *message*, тому *climate changes* – це не просто кліматичні зміни, як для попередніх поколінь, а гра в збережи планету. Перекладач XXI ст. – не моноодиниця, а суб'єктність розділена між людиною, *AI*-виміром та спільнотами. Нині через переклад не стільки передаються сенси, скільки створюється нова реальність гри, аватарів, штучних агентів, емодзі, інтерактивності й под.

Отже покоління – це концептуальні формації, що мають свої горизонти мислення, сприйняття світу, поведінки. Генерація – така собі структура, що вбирає екзогенні фактори, такі як історичні реалії, технології й перетрансформовує їх у якісно новий синтез, а перекладач – той, хто ці коди та особливості диференціює та адекватно адаптує у культурний контекст. *Міленіали*-перекладачі здебільшого оперують модерністським та постмодерністським контентом та адаптують під цифрову культуру; перекладач-*Z* передає повідомлення крізь призму *VR*, кліпового мислення, іронії, мемів та *TikTok*; перекладач-*Alpha* буде діяти через алгоритмічне управління (*algorithmic governence*), штучний інтелект, вести себе як концептуальний суб'єкт, який давно вийшов за текстові межі у вимір мультимодальних форм.

Тому ми повинні розуміти, що нині перекладацька царина являє собою своєрідну тривимірну модель, яку формують перекладачі Міленіали, *Z* та *Alpha* і кожна складова має свої унікальні особливості, які неминуче потрібно знати, щоб бути професіоналом високого рівня. Перекладач-Міленіал ще починав працювати з друкованим навчально-методичним забезпеченням і був першим на чиї плечі лягла місія глобалізації, передачі нових реалій, а саме інтеграція англомовних термінів у локальні контексти: *outsourcing, benchmarking, freelancer* і под. Він став тими, хто почав наводити мости між локальним і гобальним. Перекладач-*Z* лишає великі наративи та переходить на швидкість та кліповість. Він не стільки вводять нові терміни в культуру, скільки вирішує як максимально органічно вписати слово в молодіжну реальність, бо для нього це не про буквальність, часто і не про адаптацію, а про перформативний акт, де він створює свою *TikTok*- чи

Instagram версію. Перекладач-*Alpha* повністю трансформується в алгоритмічного суб'єкта та живе у вимірі мультимодальності, де відбувається колаборація людини та машини. Так, переклад якогось навчального контенту на *YouTube,* здійснює штучний інтелект у вигляді звукового супроводу чи субтитрів, а перекладач-*Alpha* здійснює постредагування, додає емодзі, ігрові елементи.

Можемо зробити висновок, що коли перекладач обізнаний у цих концептуальних шлейфах особливостей різних поколінь, він працюватиме значно ефективніше, акумулюючи цей досвід у мета-*skill* – адекватну контекстоінтеграцію, коли кожен відтінок значення знаходитиме своє середовище та цільову аудиторію: концепт *sustainability* у *Millennial*-контекстсі найшвидше за все отримає академічне тлумачення, що є сприятливим для термінів*: сталий розвиток* (калька з документів ООН); *Generation Z*- контекст вже буде позбавлений надмірної офіційності та тяжітиме до практичності та досвіду соцмереж: *жити без сміття, zero-waste, еко-баланс*; *Generation Alpha*-контекст буде виходити у вимір мультимодальності й синхронізуватись з цифровими та візуальними реєстрами: *еко#future*.

Пропонуємо розглянути ще декілька прикладів, як один і той самий концепт отримує різну реалізацію в залежності від покоління. Концепт сучасності – *Artificial Intelligence (AI)* – для Міленіалів асоціюється з чимось новим, до чого їм потрібно адаптуватись, з чим навчитись взаємодіяти. Саме ефект відсутності досвіду надає перекладу відтінку офіційності й здебільшого носить буквальний зміст – *штучний інтелект* (варіант наукових статей, дискусій про майбутнє). Тоді як для *G.Z* – це вже давно не *ноу-хау*, а їхня безпосередня реальність, що надає перекладу практичності, локалізації та звучить як *нейромережі, чат-боти, Insta-фільтри*. Для *G.Alpha* цей концепт знову розширюється новими нашаруваннями досвіду, де *AI* вже давно не інноваційна технологія, а паритетний співучасник життя, навчання, професії, що отримує відповідник – *ChatGPT, AL-партнер*.

Identity (ідентичність) – концепт, що відображає в собі зміну епох. Для Міленіалів – це першочергово про онтологічні налаштування та відповідь на питання *Хто я?* у глобальному та мультикультурному сенсах. Тому це переклад крізь фільтри філософії, соціології та літератури. Для покоління *Z* така глобальність та масштабність починає локалізуватися до рівня однієї одиниці, до ідентичності, що має гнучкий профіль, а не сталі, фіксовані переконання, які можна постійно оновлювати, змінювати, редагувати. Тому переклад також буде носити множинний характер: *self-branding* (персональний брендинг) у професійній сфері чи *нікнейм, аватар* у грі. Ідентичність *Alpha* взагалі мультимодальна, вона одразу багатошарова, де і *голосовий аватар і емодзі і AR-маска*.

Не менш цікавим для порівняння є поняття *work* (робота), котре докорінно трансформувалось від Міленіалів до Альфа. У розумінні Міленіалів робота – це кар'єрний ріст, офіс, стабільність, корпорація, тому й перекладають *work* корпоративною лексикою: *teamwork, leadership* і под. Для *Z* – робота це вже не про локальну та ментальну статичність, а про гнучкість та свободу, де професійна діяльність корелюється з можливість працювати у форматах *on-* та *off*лайн, або й взагалі з різних куточків світу, тому відповідник *фріланcер* тут буде на часі. Для *Alpha* поняття роботи змінюється на гру, де заробляти означає створювати контент у *Roblox* та *Instagram*. Для них робочий процес стає гейміфікацією.

Концепт, що пройшов повний культурний апгрейд – *education* (освіта), яка для *Y* – це академічний вимір: університет, книжки, диплом, для *Z* – *blended learning*, онлайн середовище, *YouTube, EdX, Coursera, on-line* освіта та тутори, для *Alpha* – гейміфіковане навчання, *AI, AR/VR*, інтерактивні класи, власні траєкторії, вчитель-штучний інтелект.

Слово *freedom* (свобода) – також для кожної вікової групи має свої асоціації: для *Y* – свобода як політичний акт, мітинги, рух за демократію і под., для *Z* – це право на власне самовираження й відхід від колективних ідеалів, афірмації типу *Будь собою!* в культурі мемів та *TikTok*-челенджів і для *Alpha* – це ще одна з варіацій витоків свободи – безмежні можливості створювати власну ідентичність та світ у *Minecraft* чи *Roblox,* у їхньому розумінні свобода – це можливості без кордонів.

Висновки. Вже нині переклад впевнено крокує в бік *AI,* мультимодальності та віртуальної реальності, саме тому перекладач, котрий є обізнаним у теорії поколінь стає на крок попереду запитам, які диктує доба. Адже сприяє кращому розумінню аудиторії з якою він працює, бо кожна генерація читає тексти на свій лад, згідно своїх світоглядних налаштувань. Для Міленіалів – це *pdf*-формат та аудиторні лекції, для Покоління *Z* – призма *TikTok* та мемів, для представників *Alpha* – це доповнена та віртуальна реальності. Як бачимо настільки радикальні ментальні зсуви у кожному з поколінь *a priori* не дозволяють сприймати один і той самий текст однаково. Тому якщо перекладач володіє та враховує цей досвід, тоді він може максимально точно задовіль-

нити запити будь-якої вікової категорії. Він фактично формує мета-*skill,* що дозволяє йому один і той самий концепт побачити та репрезентувати у трьох різних вікових модусах: академічному, мемному та гейміфікованому, що в рази масштабує його професійну цінність. Чимало сфер діяльності вже давно інтегрували цей досвід у свою роботу. Так, маркетинг та брендинг опираючись на теорію поколінь розробляє відповідні стратегії щодо того, за якої подачі інформації ту чи іншу продукцію купуватимуть *Y, Z* чи *Alpha*, бо те, що відгукнеться одним, буде геть байдуже іншим. Не менш важливим такі розрахунки є й у сфері політики та медіа. Переклад одного й того ж концепту (*демократія, свобода, екологія, усвідомленість*) зовсім по-різному будуть прочитуватись у кожному поколінні, а це матиме колосальний вплив на якість діалогу між владою/медіа та аудиторією, формуванням суспільної довіри. Також якщо врахувати той факт, що в майбутньому дедалі більше перекладатимуть не лише люди, але й машини та алгоритми, то саме цей навик генераційного розрізнення, допоможе генерувати відповідні *AI*-бази та програми, що адаптовані під різні вікові групи.

Перспективи дослідження у цьому напрямку перш за все повинні скеровуватись на вироблення загальних рекомендацій щодо того, як сучасному перекладачеві працювати з різними поколіннями аудиторій, формувати розуміння, що перекладач є суб'єктом культури, в якому не лише перетинається досвід попередніх поколінь, але й саме він є тим, хто належить своїй епосі, проте формує якісно нові горизонти значень й шляхів комунікації у декількох поколіннях одночасно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Derrida J. Des Tours de Babel / In J. F. Graham. Difference in Translation. Ithaca and London : Cornell University Press. 1985. PP. 165–207

2. Mannheim K. Das Problem der Generationen. *Wissenssoziologie. Auswahl aus dem Werk.* 1964. S. 509–565. 531

3. Strauss W. Howe N. The Fourth Turning: An American Prophecy. New York : Broadway Books. 1997. 382 p. 3–7.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111’255.4’373:616]:821.111Шек7]03=161.2
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.42

КОНЦЕПТ «ХВОРОБА» В СОНЕТІ № 147 В. ШЕКСПІРА ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

THE CONCEPT ”DISEASE” IN SHAKESPEARE’S SONNET № 147 AND ITS REPRESENTATION IN UKRAINIAN TRANSLATIONS

Лещенко Г.А.,
orcid.org/0000-0003-3960-5819
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

Тарасенко К.В.,
orcid.org/0000-0002-0724-808X
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов’янської філології
Запорізького національного університету

У статті проаналізовано концепт «хвороба» в сонеті № 147 В. Шекспіра та визначено особливості його вербалізації в україномовних перекладах. Аналітичний огляд даного концепту здійснено з урахуванням основних способів мовної реалізації та інтерпретації даного концепту. У роботі окреслено теоретичне підґрунтя лінгвоконцептології як науки про концепти, їхню структуру та вербалізацію у різних мовах. Показано, що концепт «хвороба» є ключовим для англомовної концептосфери й репрезентує складний багаторівневий ментально-мовний феномен. Проаналізовано попередні дослідження з проблематики концептів і перекладу, а також виявлено, що відтворення концепту «хвороба» в міжмовному вимірі все ще потребує досконального дослідження. Метою статті є з’ясування семантичних, образних та ціннісних компонентів цього концепту у шекспірівському тексті й зіставлення способів їхньої передачі у перекладах Дмитра Павличка, Олександра Виженка та Остапа Тарнавського.

У ході аналізу застосовано комплексний підхід: лексико-семантичний, когнітивно-дискурсивний та перекладознавчий. Виокремлено й зіставлено основні номінативні одиниці концепту (*fever, ill, sickly, physician, prescriptions, death*) та простежено їхні контекстуальні трансформації. Показано, що всі переклади зберігають базову концептуальну метафору «*хвороба = кохання*», але демонструють індивідуальні стратегії перекладачів – від інтенсифікації образності до часткових вилучень і модифікацій заради ритмомелодики. Окрему увагу приділено ціннісному й символьному компонентам концепту, зокрема уособленню хвороби в образі коханої ліричного героя та колоронімічному коду «чорний/темний».

Отримані результати підтверджують, що концепт «хвороба» у сонеті № 147 постає багатокомпонентним явищем, у якому поєднуються метафоричні, культурологічні та емоційно-оцінні смисли. Перекладацькі рішення репрезентують адаптацію вихідного тексту до української поетичної традиції та виявляють потенціал концептуальної системи мови перекладу. Стаття робить внесок у розвиток лінгвоконцептології й перекладознавства, уточнює механізми вербалізації універсальних концептів у міжмовній площині та відкриває перспективи подальших досліджень, спрямованих на вивчення інших культурно значущих концептів у перекладах класичних текстів.

Ключові слова: англійська мова, перекладознавство, художній переклад, Шекспір, ренесансна література, міжкультурна комунікація, концепт, концептосфера, лінгвоконцептологія, концептуальна метафора, перцепція, мовна реалізація.

This article analyzes the concept "disease" in Shakespeare’s sonnet № 147 and identifies the features of its verbalization in Ukrainian translations. Analytical review of this concept is carried out taking into account the main ways of language implementation and interpretation of this concept. The article examines the concept “disease” in William Shakespeare’s Sonnet 147 and its rendering in Ukrainian translations. It outlines the theoretical foundations of cognitive linguistics and conceptology as a framework for studying concepts, their structure and verbalisation across languages. The concept “disease” is shown to be a key element of the English-speaking conceptual sphere, representing a complex multi-layered mental and linguistic phenomenon. The study reviews previous research on concepts and translation and identifies a gap concerning the cross-linguistic rendering of the concept. The aim is to determine the semantic, figurative and evaluative components of this concept in Shakespeare’s text and to compare their transfer strategies in translations by Dmytro Pavlychko, Oleksandr Vyzhenko and Ostap Tarnavsky.

A combined methodology is employed, including lexical-semantic, cognitive-discursive and translation analysis. The key nominative units of the concept (*fever, ill, sickly, physician, prescriptions, death*) are singled out and their contextual transformations traced. The study demonstrates that all translations preserve the basic conceptual metaphor “disease = love” but show individual translator strategies, ranging from intensification of imagery to partial omissions and modifications for metrical and melodic reasons. Special attention is given to the symbolic and evaluative components of the concept, in particular the embodiment of illness in the image of the lyrical hero’s beloved and the chromatic code “black/dark.”

The results confirm that the concept “disease” in Sonnet 147 is a multifaceted phenomenon combining metaphorical, cultural and affective meanings. The translators’ solutions reveal how the source text adapts to Ukrainian poetic tradition

and how the conceptual system of the target language operates. The article contributes to the development of cognitive linguistics and translation studies, refines our understanding of how universal concepts are verbalised across languages and opens perspectives for further research into other culturally significant concepts in translations of canonical texts.

Key words: English Language, Translation Studies, literary translation, Shakespeare, Renaissance Literature, intercultural communication, concentrate, conceptosphere, linguoconceptology, conceptual metaphor, perception.

Постановка проблеми. Одним із векторів наукових філологічних досліджень є моделювання картини світу, що є предметом зокрема лінгвістичної концептології, науки, що має за мету виявити та описати лінгвістичними засобами всі концепти, що існують у мові, з метою розуміння менталітету та світогляду народу через мову, що сприяє ефективній міжкультурній комунікації/перекладу. Ця наука виокремилася від лінгвокультурології на початку XXI сторіччя та зберегла й значно розширила її ключові поняття «концепт» та «концептосфера». У сучасних умовах глобалізації та інтенсивного міжкультурного обміну особливого значення набуває вивчення концептів як ключових одиниць національної картини світу, що кодують культурні смисли й забезпечують розуміння іншої культури через мову. Незважаючи на суттєві здобутки когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології, проблема системного опису концептосфери окремих мов залишається відкритою, а механізми відтворення концептів у перекладі потребують уточнення. Таким чином, дослідження концептуальної системи та її міжмовного відображення має не лише теоретичну вагу для розвитку лінгвістичної концептології, а й практичне значення для підвищення ефективності міжкультурної комунікації й удосконалення перекладацьких стратегій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у формування та розвиток лінгвоконцептології здійснили представники різних сучасних зарубіжних та українських лінгвістичних шкіл, серед яких можна виокремити К. Білобровську, С. Жаботинську, В. Жайворонка, А. Приходька, Т. Радзієвську, О. Селіванову. І. Широкову, а також К. Пікок (C. Peacocke), Р. Лангакер (R. Langacker) та ін. За словами О. Селіванової, основними завданнями лінгвоконцептології як науки про концепти є: встановлення залежності концепту від засобів мовної вербалізації; їх класифікацію концептів за способами формування; визначення різних компонентів у їх структурі; встановлення специфіки концептів в індивідуальній та колективній свідомості, а також обсягу концепту залежно від репрезентації в різних картинах світу» [7, с. 411]. В. Кононенко підкреслює міждисциплінарну природу лінгвоконцептології. Науковець зазначає, що ця галузь знань спирається на спільні теоретико-методологічні основи й принципи, які можуть бути застосовані до різних гуманітарних сфер: «Ідеї концептології як актуальної галузі знань, що ґрунтуються на спільних теоретико-методологічних засадах і принципах і проектуються на різні гуманітарні сфери, реалізуються в царині зіткнення наукових підходів і методик дослідження, зокрема з позицій психолінгвістики, лінгвокульгурології, лінгвістичної філософії тощо» [5, с. 110].

Отже, лінгвоконцептологія досліджує концепти – сутності, що відображають у мові культурні уявлення про світ, їхню структуру, функції та зв'язок із мовними засобами вербалізації, а також індивідуальну та колективну свідомість, яка їх формує.

Термін «концепт» вивчається у різноманітних векторах, в межах яких пропонуються різні дефініції. Підкреслюючи синергічну природу терміну В. Старко зазначає, що «у лінгвістичній концептології термін «концепт» виконує функцію парасолькового терміна й, по суті, позначає ментальний зміст, об'єктивований мовними засобами» [8, с. 42], а саме словами, які є, за висловом Р. Лангакера, «точками доступу» до концептуальної системи людини [11, с. 27]. Концепт відіграє роль посередника між мовою і світом. Концепт є елементом концептосфери, яку у науковій літературі визначають як систему концептів у свідомості індивіда, що репрезентує у формі структурованих знань щодо відображення реальності та результатів внутрішнього досвіду світосприйняття.

Лінгвоконцептологічні дослідження сфокусовані головним чином на вивченні цих ментальних одиниць, які мають культурну специфіку та знаходять своє вираження у мові. Зауважимо, що їхнє мовне вираження може мати численні вербалізатори, тому доцільно вивчати їх у єдності різноякісних складових. Як вельми слушно підкреслює А. М. Приходько, структура концепту складається із трьох компонентів – з «понятійного субстрату, перцептивно-образного адстрату та ціннісного / валоративного епістрату [6, с. 21]. Беручи за основу цю класифікацію підкреслимо, що поняттєвий субстрат концепту вказує на означення концепту в мові; образний адстрат – на сприйняття предметів через органи чуття або пам'ять; а ціннісний епістрат визначається актуальністю концепту для людини і суспільства.

Постановка завдання. Концепт як об'єкт лінгвістичної концептології – це культурно зумовлена багатомірна мовно-ментальна одиниця концептуальної системи людства, яка втілює увесь його досвід і визначає поняття, уявлення, значення та образ.

Об'єктом дослідження є один із центральних концептів в англомовній картині світу – концепт «хвороба», мовна репрезентація якого відбувається за допомогою образного, ціннісного та символьного компонентів.

Метою цієї розвідки є встановлення ключових характеристик концепту «хвороба» в Сонеті № 147 В. Шекспіра та визначення особливостей їх вербалізації в україномовних перекладах. Дослідження концепту «хвороба» у міжмовній площині допоможе поглибити наше знання про даний концепт, уточнити поширені уявлення про принципи його функціонування, метафоризації та структурної організації тощо.

Матеріалом для аналізу обрано сонет № 147 [14], який присвячений опису любовних страждань ліричного героя, та його українські переклади *Дмитра Павличка (1986)* [13]*, Олександра Виженка (2013)* [2] *та Остапа Тарнавського (1997)* [9].

Виклад основного матеріалу. Сонет присвячено опису любовних страждань ліричного героя, який відчуває кохання як хворобу і не може вилікуватися через те, що бажання стає непереборним і він не може вдовольнити той «*хворий апетит*» «*uncertain sickly appetite to please*». Лікарем героя виступає розум «*My reason, the physician to my love*», але серце з ним у розладі «*Angry that his prescriptions are not kept*». Захоплений фатальною пристрастю, закоханий, якого полишив розум, відчуває, що його чекає смерть «*Desire is death, which physic did except*».

Словник пропонує таке визначення лексеми «хвороба»: «порушення нормальної життєдіяльності організму під впливом несприятливих чинників внутрішнього й зовнішнього середовища; недуга, захворювання» [1]. Тому можемо експлікувати концепт «хвороба» як відхилення від норми, порушення життєдіяльності і вивчати його в межах концептосфери «життєдіяльність».

Для розуміння концепту «хвороба» в сонеті В. Шекспіра необхідно виявити його культурно-маркований вербалізований зміст, який реалізується у мові та утворює відповідну лексико-семантичну і когнітивну структуру. Аналіз образного шару концепту показує, що домінантною є концептуальна метафора: *хвороба – це кохання*. За спостереженнями Дж. Лакоффа та М. Джонсона, сутністю концептуальної метафори є її здатність осмислювати та переживати явища одного роду в термінах явищ іншого роду [10]. Саме в цій площині можна прослідкувати реструктуризацію концепту «хвороба», унаслідок чого він набуває нових рис, втілення яких на мовному рівні вимагає використання образної, емоційної лексики, формування певних метафоричних конструкцій. Завдяки такій метафорі відбувається зсув акцентів від «хвороба» на «божевілля», тобто дивна поведінка людини, її ненормальний стан.

Досліджуваний концепт об'єктивується у семантиці номінативних одиниць *fever, ill, sickly, physician, prescriptions, death*. Так само як хвороби людей мають стадії, так і захворювання коханням має фази, де на початку лікування ще можливе, проте у кінці хвороба стає невиліковною і пацієнта чекає смерть. Семантика таких лексем передає наростання хвороби. Герой розуміє свій хворобливий стан «*My love is as a fever*» і він не в змозі його перебороти «*Feeding on that which doth preserve the ill*». Лексеми «*desperate*» та «*frantic-mad, madmen*» імплікують концепти «*відчай*» та «*божевілля*». Рядок «*Past cure I am, now reason is past care*» можна було б прочитати як потенційний маркер божевілля, яке, за словами поета, захоплює його тіло, стає настільки всепоглинаючим, що герой божеволіє від лихоманки, що він навіть не може належним чином використати загальноприйняте висловлювання [12, с. 448]. Мається на увазі прислів'я «*Past cure past care*» (що минуло, те минуло), яке означає, що коли лікувальні засоби вичерпані безрезультатно, немає сенсу далі турбуватися, воно перегукується з більш відомою ідіомою – «*не плач над розлитим молоком*». Шекспір змінює фразу, сказавши: «*розум мене покинув, безнадійно, тому я вже не можу вилікуватися*» (переклад наш – Г.Л.; К.Т.).

Отже, концепт «хвороба» також осмислюється в термінах концептів «*відчай*» та «*божевілля*».

Зазначений концепт у своїй структурі містить темпоральні ознаки «*longer nurseth the disease; Past cure I am, now reason is past care*» та кольоропозначення «*Who art as black as hell, as dark as night*». Концепт хвороби й лікування розгортається у темпоральному вимірі як «до/після», «був/є/не буде», тобто вибудовується метафора невиправного стану. А кольоровий код «чорний/темний» несе в собі подвійну символіку: релігійну у порівнянні «as hell / as night» і універсальну – «чорний» як символ зла, небезпеки, хаосу.

Відповідно, темпоральний вимір формує уявлення про концепт як про незворотній процес, що виходить за межі раціонального контролю, а коло-

ронім підсилює оцінний компонент концепту – він стає не лише станом чи процесом, але й набуває ціннісно-марковану (негативну) окраску.

Наступним складником концепту «*хвороба*» є ціннісний компонент. Ціннісний компонент є культуротворчим чинником і є необхідним у вивченні змісту концепту. Загальновідомо, що мова відображає майже всі сфери людського буття, фіксуючи їх у своїй структурі та репрезентації. Водночас вона забезпечує оцінювання цих фрагментів за допомогою широкого спектра мовних засобів і тропів. Саме тому категорія «оцінка» в сучасних дослідженнях посідає одне з провідних місць серед фундаментальних лінгвістичних категорій. Оцінна (кваліфікативна) функція мови розглядається як прояв притаманного людині прагнення інтерпретувати та оцінювати навколишню дійсність. Серед образних ознак досліджуваного концепту виділено такі: ***хворобливий*** – (*uncertain sickly appetite to please*), ***неспокійний*** – (*And frantic-mad with evermore unrest*) та ***божевільний*** – (*My thoughts and my discourse as madmen's are*).

Стосовно символьного компоненту, зазначимо, що концепт хвороба уособлюється в образі коханої ліричного героя, яка на початку вабила його своєю чистотою (*For I have sworn thee fair, and thought thee bright*), а виявилася чорною як пекло (*Who art as black as hell, as dark as night*). У наведеному прикладі ми бачимо, як концепт «хвороба» уособлюється через образ коханої. Це відповідає типовій поетичній стратегії – переносити абстрактне (хвороба) на конкретне (людину)**.** Так концепт стає «видимим» і набуває емоційного забарвлення. Опозиція ***"fair" / "bright" – "black as hell / dark as night"*** демонструє рух від ідеалізації до розчарування, тобто від «лікувального» чи «позитивного» до «хворобливого» й «руйнівного».

Визначивши основні способи мовної реалізації та інтерпретації даного концепту розглянемо способи його відтворення у текстах перекладу.

Багатовекторність перекладацької роботи під час відтворення концептів у тексті перекладу вимагає ширших знань у різних сферах наук, таких як історія, філософія, психологія та культурологія. Д. Каліщук у статті «Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу» стверджує, що «практично будь-який концепт може бути перекладений з однієї мови іншою (з можливим редукуванням змісту), тобто підданий «перекодовувальній інтерпретації» і репрезентований іншою вербальною формою» [3, с. 153]. Це пояснюється тим, що у кожній культурі по-своєму визначають і комбінують риси, за допомогою яких осмислюють світ.

У площині перекладознавства важливою є парадигма модифікації вихідної мови в новий формат, тобто перцепція одного виду інформації (тексту оригіналу) та її трансформація в інший вигляд (текст перекладу). Необхідно, щоб пересотворений текст мав здатність актуалізувати у свідомості рецепієнта перекладу відповідні концепти тексту оригіналу. Під час аналізу концептів у перекладеному тексті перекладач здійснює декомпозицію концептуальних утворень, виокремлюючи найбільш релевантний елемент, який у подальшому формує стрижневий концепт твору. Концепт інтегрується з асоціативними рядами, когнітивними процесами та несвідомими чинниками перекладача, що детермінують смислове наповнення та надають йому специфічного ціннісного забарвлення. У результаті вибудовується концептуальна картина світу, репрезентована структурою з унікальним кодом національно-культурних параметрів.

Оскільки досліджуваний концепт входить до списку базових загальнолюдських концептів, то спільними є фундаментальні характеристики поняття. На мовному рівні концепт реалізується через повні та часткові еквіваленти. Так, лексема *disease* перекладається словниковим відповідником (хвороба) у Д. Павличка та О. Виженка і частковим відповідником у О. Тарнавського «хворобливий вид». Як бачимо, детермінація концепту «disease / хвороба» через прямі номінації у порівнюваних мовах певною мірою співпадає.

Розглянемо передачу основних номінативних одиниць концепту – *fever, ill, sickly, physician, prescriptions, death* – в українських перекладах.

Почнемо з репрезентуючої лексеми – ***fever.***

My love is as a fever, – Моя любов – гарячка (Павличко), Моя любов, неначе лихоманка (Виженко), Моя любов – гарячка (Тарнавський). Обидва поняття «гарячка» та «лихоманка» є проявами хворобливого стану. Ключові ознаки аналізованого концепту збережено.

Наступним репрезентом є лексема – ***ill.***

Feeding on that which doth preserve the ill – Розпалює жадання маревні (Павличко), Хворобу множить кожна забаганка Від незабутніх перших частувань (Виженко), Тим живиться, що стан цей береже (Тарнавський).

Д. Павличко тяжіє до інтенсифікації образності перекладу порівняно з оригіналом, замінюючи елемент концепту «хвороба» (*the ill*) на компонент концепту «божевілля» (*жадання маревні).* О. Виженко зберігає семантику, але відходить від буквального перекладу. В перекладі О. Тарнавського фіксуємо вилучення слова «ill».

Розглянемо елемент **– *sickly.***

*Th'uncertain **sickly** appetite to please – Бажаючи звести мене до гробу (Павличко), Щоб вдовольнити хворий апетит (Тарнавський).*

В даному прикладі лише О. Тарнавський не відхиляється від тексту оригіналу (*Щоб вдовольнити хворий апетит*) Д. Павличко застосовує модуляцію (*Бажаючи звести мене до гробу*), а О. Виженко зовсім вилучає цей компонент.

Проаналізуємо лексему – ***physician.***

My reason, the physician to my love – Лікує розум мій мою любов, Та доктор той вже в мене не буває (Павличко), Узявся Розум Серце лікувати, Відчувши марність – швидко охолов (Виженко), Резон – кохання лікарем мого,(Тарнавський).

Усі перекладачі зберігають цю семантичну одиницю.

Наступним репрезентом є лексема – ***prescriptions***

Angry that his prescriptions are not kept, – суворих настанов (Павличко) Без ліків я, без догляду (Тарнавський).

Має місце трансформація генералізація та конкретизація з повним збереженням семантики концепту.

Розглянемо лексему **– *death.***

Desire is death – Бажання – смерть (Павличко), Так пристрасть нам труїть гарячу кров. (Виженко) – Що ціль – лиш смерть (Тарнавський);

Лише О. Виженко вилучає ключову лексему, але компенсує втрату контекстуальною заміною «*труїть*» .

Усі перекладачі зберігають концептуальну метафору «хвороба – це кохання». Д. Павличко і О. Тарнавский намагаються максимально повно передати всі смислові нюанси оригіналу. Останній, на думку Л. Коломієць, відбирає з тексту-джерела лише ту частину чи якість, котра відповідає його уявленням про те, що потрібно перекладати, перебираючи на себе завдання зберегти найбільш характерне або значуще в тексті-джерелі [4, с. 194]. У О. Виженко часто використовується прийом цілісного перетворення та вилучення. Ймовірно, перекладач свідомо уникав буквального перекладу заради збереження ритмомелодики вірша.

Оскільки концепт «хвороба» за своєю семантикою ядерного шару належить до групи універсальних, його головні компоненти збігаються в концептуальних картинах світу мови оригіналу і мови перекладу. Тому перекладачам здебільшого вдалося не порушити «живої тканини контексту» та відтворити концепт «хвороба» в мові перекладу.

Як слушно підкреслює Л. Коломієць, «у перекладознавстві визнається той факт, що один оригінал може стати основою багатьох різних перекладів, серед яких декілька (а не лише один) можуть бути адекватними» [4, с.196]. І, хоча перекладачі інколи диференціюють значення й трохи розмивають семантичні межі ключових лексем, їх переклади унаочнюють цю тезу.

Висновки. Отже, аналіз відтворення ключових номінативних одиниць концепту «*хвороба*» в українських перекладах засвідчує збереження базової метафори «*хвороба = кохання*» та водночас виявляє індивідуальні стратегії перекладачів. Перекладачі балансують між семантичною точністю, стилістичною адекватністю та поетичною виразністю. Так, Д. Павличко тяжіє до інтенсифікації образності та модуляції смислів, О. Тарнавський – до максимально точного відтворення оригіналу, тоді як О. Виженко застосовує цілісні перетворення й вилучення задля ритмомелодики. Таке розмаїття перекладацьких рішень відображає гнучкість концептуальних структур, вплив національно-культурних кодів і водночас засвідчує можливість адаптації вихідного тексту до різних поетичних систем української мови.

Перспективним видається зіставний аналіз концепту «хвороба» у творах інших культурно-лінгвістичних традицій та у перекладах різними мовами для виявлення універсальних і специфічних характеристик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Виженко О. Є. Сонети пана Шекспіра / пер. с англ. О. Виженка. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2013. 316 с.

3. Каліщук Д. М. Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу. *Вісник СумДУ*. 2006. Т. 1. № 11 (95). С. 153–159.

4. Коломієць Л. В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача: на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць*. К., 2000. С. 192–202.

5. Кононенко В. І. Мова у контексті культури. Монографія. Київ – Івано-Франківськ, 2008. 390 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Vitalii/Mova_u_konteksti_kultury.pdf? (дата звернення : 10.09. 2025).

6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Полтава: Довкілля К, 2008. 711 с.

8. Старко В. Терміни «концепт» і «категорія» в дослідженні мовної категоризації світу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2012. № 733. С. 42–48.

9. Шекспір В. Сонети / пер. с англ. О. Тарнавського. Філадельфія: «Мости», 1997. URL: http://poetyka.uazone.net/shakespeare/ (дата звернення : 1.09. 2025).

10. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. London: University of Chicago Press, 2003. 276 p.

11.Langacker R. W. Conceptualization, Symbolization, and Grammar. *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure* : [Ed. By M. Tomasello]. Mahwah, NJ and London : Lawrence Erlbaum, 1998. Pp. 1–39.

12. West D. Shakespeare's Sonnets. London, Woodstock, New York: Duckworth Overlook. 2007. 474 p.

13. Shakespeare William. Sonnets – Вільям Шекспір. Сонети : у 6 т. / пер. с англ. Д. Павличко. К. : Дніпро, 1986. Т. 6. 797 с.

14. Shakespeare William. Sonnet 147. *The Sonnets.* Penguin Books, 2001. URL: https://www.poetryfoundation.org/poems/56227/sonnet-147-my-love-is-as-a-fever-longing-still (дата звернення : 12.08. 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.111'322.4
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.43

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ

COMPUTER-AIDED TRANSLATION TECHNOLOGIES AND LOCALIZATION

Лук'янова Т.Г.,
orcid.org/0000-0003-0348-9414
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Ольховська А.С.,
orcid.org/0000-0001-9034-4170
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Мовна локалізація аудіовізуального продукту включає переклад та адаптацію тексту джерела до мовних норм та культурних уподобань цільової аудиторії, урахування цінностей та табу, характерних для певної лінгвокультурної спільноти. Стаття має на меті ознайомити з основними питаннями, пов'язаними з мовною локалізацією аудіовізуального тексту. Дослідження окреслює основні компетентності, необхідні перекладачеві та спеціалісту в сфері локалізації для роботи в цій галузі. Стаття приділяє увагу особливостям роботи зі спеціальним програмним забезпеченням, за рахунок яких скорочується час локалізації, спрощується завдання дотримання одноманітності термінології, пришвидшується робота за рахунок автоматизованого перекладу повторюваних сегментів, зменшуються витрати на керування та витрати часу всіх залучених до цього процесу ланок.

Дослідження висвітлює лінгвістичні, культурологічні та технічні особливості локалізації, розглядає основні питання адаптації комп'ютерних ігор. Стаття вивчає культурно специфічну інформацію, що включає культурні цінності, норми та табу, а також можливості адаптації такої інформації засобами цільової мови.

Дослідження звертає увагу на зв'язок аудіовізуального перекладу та мовної локалізації, специфіку субтитрування та озвучення аудіовізуального продукту, розглядає питання перекладу та адаптації субтитрів для комп'ютерних ігор.

Робота знайомить з особливостями локалізації для осіб з порушеннями зору та слуху, розглядає компетентності перекладача, необхідні для роботи в цьому напрямку. Дослідження звертає увагу на питання перевірки якості локалізації та перекладу.

Стаття окреслює основні етапи роботи в процесі локалізації продукту, пояснює конкретні ролі, задіяні в цьому процесі. Зокрема розглядаються функції редактора та пост-редактора, які правлять текст перекладу та машинний переклад для отримання більш якісного продукту.

Ключові слова: адаптація, доступність, комп'ютерні технології, культурно специфічні одиниці, локалізація, оцінка якості перекладу та локалізації.

Language localization of an audiovisual product involves translating and adapting the source text to the language norms and cultural practices of the target audience, including the values and taboos characteristic of a particular linguistic and cultural community. The article aims to introduce the main issues related to the language localization of an audiovisual text.

The study outlines the key competencies necessary for a translator and localization specialist to work in this field. The work explores the special translators' software, due to which the localization time is reduced; the maintenance of terminology uniformity is simplified; the work process is accelerated due to automated translation of repeating segments; and management costs and time consumption of all links involved in this process are reduced. The study highlights the linguistic, cultural, and technical features of localization, it examines the basic elements of computer game adaptation issues. The article studies culture-specific information – cultural values, norms, and taboos, as well as possibilities of adapting this information using the target language.

The study draws attention to the connection between audiovisual translation and language localization, the specifics of subtitling and dubbing of audiovisual products, and examines the issues of translation and adaptation of subtitles for computer games.

The paper examines localization for accessibility in games, as well as translators' competencies for adapting texts in this domain. The study draws attention to localization and translation quality assurance.

The article outlines the key stages in the process of localization; the paper explains the professional roles engaged in the process. In particular, the article considers the functions of the editor and post-editor, who correct the human and machine translation to get a higher-quality product.

Key words: accessibility, adaptation, computer technology, culture-specific units, localization, translation and localization quality assurance.

Постановка проблеми. Ринок комп'ютерних ігор постійно зростає, їх популярність серед неангломовних регіонів змушує виробників звертатися до фахівців з мовної локалізації для просування продукту в інших країнах. Замовники вимагають не лише перекладу, але й адаптації з урахування культурної чутливості – прагнення розуміння та поваги до різноманітних культур, традицій, цінностей, табу. Розвиток ШІ та машинного перекладу становлять нові виклики і потребують розуміння можливостей нових платформ для автоматизованої локалізації, спеціалістів, які матимуть навички у пост-редагуванні та оцінці якості продукту машинного перекладу. Локалізація є мультидисциплінарною, культурно важливою сферою для виробників, надавачів послуг перекладу та локалізації, цільової аудиторії та дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання локалізації досліджують М. О'Гаган та К. Мангірон у своїй праці *Game Localization. Translating for the global digital entertainment industry (2013)*, де вони докладно описують структуру роботи команди з локалізації, підкреслюють мультимодальність та інтерактивність текстів відеоігор та вплив локалізації на сприйняття сюжету, геймплею, персонажів тощо. Вони окреслюють проблеми, пов'язані з технічними аспектами, обмеженнями інтерфейсу та синхронізацією. Автори зазначають, що «повна локалізація – це переклад всіх елементів відеогри, включаючи аудіофайли та кінематографічні сцени, які переозвучені» [1, p. 7]. Тож ідея локалізації полягає в багаторівневій адаптації мультимодального тексту для певної локалі на рівні мови, культури, технологій та досвіді реципієнта (гравця). Локаль, в термінах локалізації, це – «специфічна комбінація географічного регіону, мови та характеру коду» [1, p. 8].

Міґель А́. Бернал-Меріно в мультидисциплінарному дослідженні *Translation and Localisation in Video Games: Making Entertainment Software Global (2015)* проводить дескриптивний аналіз галузі та детально описує сучасні практики локалізації, спираючись на досвід розробників, перекладачів, тестувальників та видавців. Він вважає, що локалізацію необхідно викладати в закладах вищої освіти, тож ця сфера має бути предметом зацікавленості викладачів перекладу та дослідників. Автор наголошує, що для успішної локалізації необхідно враховувати мовні, культурні, технічні та естетичні особливості ігрового продукту, щоб зробити його привабливим для глобальної аудиторії. Для успішної локалізації необхідно враховувати вербальні та невербальні елементи гри, а також вміти підтримувати належну комунікацію між всіма учасниками процесу [2].

Гетер Максвелл Чендлер та Стефані О. Демінг у книзі *The Game Localization Handbook,* окрім технічних, культурних та мовних аспектів локалізації, говорять про важливість ефективної комунікації між командами, використання локалізаційних CAT-інструментів, систем керування перекладом, перевірки якості, чітке планування та підготовку до процесу локалізації. Авторки зазначають, що є обов'язкові кроки, які необхідно зробити до початку локалізації. Ці кроки включають бюджет, планування, вибір мов локалізації, елементи гри та контент, які мають бути локалізовані, ефективна взаємодія між розробниками, менеджерами та перекладачами [3].

Новизна дослідження. Наукові дослідження в сфері локалізації стають чимдалі популярними, однак потребують комплексного аналізу з окремих питань. В нашій роботі звертаємо увагу на культурні, етичні аспекти локалізації, питання доступності аудіовізуальних продуктів, важливість креативного підходу при передачі тексту оригіналу цільовою мовою та питання оцінки якості перекладу.

Мета статті – наголосити на важливості креативної адаптації та ефективної оцінки якості аудіовізуальної продукції з урахуванням культурно специфічних одиниць в мультимодальному тексті, підкреслити важливість доступності аудіовізуальних текстів для всіх груп, включаючи осіб з порушеннями зору та слуху та групи з іншими потребами, окреслити компетентності, необхідні перекладачеві для локалізації аудіовізуальних текстів, поінформувати розробників про необхідність інтернаціоналізації комп'ютерних ігор та інших аудіовізуальних продуктів із врахуванням культурної складової.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже локалізація – це процес модифікації, адаптації контенту цифрового продукту чи послуги з урахуванням культурних та етичних розбіжностей на іноземному ринку, що передбачає управління багатомовністю в глобальному цифровому інформаційному потоці [4, с. 157].

Цифровий контент може містити текст, аудіо, відео та зображення, тому часто локалізація може залучати не тільки власне переклад, але й адаптацію нетекстових компонентів (візуалу) відповідно до потреб тієї чи іншої локалі.

Асоціація GALA наголошує на врахуванні культурного розмаїття перед виходом на ринок, оскільки навіть найменші нюанси – сприйняття

кольорів, чисел, місцеві забобони та табу, свята, власні назви, символи, тощо можуть вплинути на успіх на ринку. Тож подолання таких розбіжностей може забезпечити культурну чутливість і зміцнити довіру до продукту.

Другим питанням є доступність продукту на різних платформах (включаючи телефон, електронну пошту, живий чат) для покращення користувацького досвіду. Підтримка має надаватися на мові користувача, розробники мають дотримуватися вимог місцевого законодавства, що забезпечить довіру гравців. Переклади та локалізація мають бути специфічними для кожного регіону і мають вчасно оновлюватися за потреби [5].

Розглянемо приклади мовної, культурної та технічної локалізації більш детально. Тексти, які вимагатимуть перекладу та локалізації включають: переклад програмних інтерфейсів та юридичної, технічної документації, файлів, довідок, веб-сайтів і веб-сторінок тощо. Культурна адаптація тексту та контенту, специфічної для певної культури, залежно від ситуації, включатиме локалізацію кольорів, одиниць вимірювання, валюти, форматів дати й часу, адаптація реалій, алюзій, обсценної лексики інших культурно специфічних одиниць, які можуть бути неправильно трактовані в цільовій культурі. Технічні особливості стосуються локалізації програмного забезпечення та реорганізація програмного коду. Наприклад, якщо писемність мови перекладу відрізняється від оригіналу, може змінюватися комп'ютерна верстка або дизайн.

Сам дизайн гри, персонажі, сюжет може змінюватися через цензуру, якщо є елементи, заборонені чи неприйнятні в іншій культурі (насилля, кров, багато відкритої шкіри, символіка тощо) [6].

Серед «твердих» навичок, необхідних перекладачеві в сфері мовної локалізації назвемо такі: досконале володіння цільовою мовою та культурою, добре володіння вихідною мовою, перекладацькі навички, розуміння культури на такому рівні, щоб можна було зрозуміти культурно специфічні нюанси та передати їх цільовою мовою; розуміння цінностей та норм. До технічних компетентностей належить використання CAT-інструментів (Trados, MemoQ тощо).

Trados підтримує перекладацьку пам'ять, термінологічні бази, що дозволяє зберігати одноманітність термінології та створювати нові глосарії, інтегрує автоматизовані інструменти, підтримує різноманітні формати файлів, інтегрується з хмарними сервісами, має вбудований редактор для перекладу та перевірки його якості, має великий вибір плагінів для адаптації. MemoQ має схожі характеристики, але не вимагає тривалого навчання, має простий інтерфейс.

Стратегії перекладу, якими має оперувати перекладач – це відомі класичні стратегії за Л. Венуті – форенізація та доместикація [7]. Перша може бути застосована для наближення реципієнта до культури мови джерела, занурення у іноземну атмосферу. Так можуть зберігатися власні назви, окремі слова, акцент чи діалект, якщо це є характерною рисою персонажа. Стратегія доместикації використовується частіше, оскільки наближає комп'ютерну гру до цільової культури. Часто до неї вдаються для перекладу гумору, каламбурів, ідіоматичних виразів чи реалій, які мало відомі і не будуть зрозумілі аудиторії. Нульовий переклад інколи застосовується до перекладу назв, термінів чи при застосуванні стратегії форенізації [6].

До необхідних навичок також відносять: уміння проводити дослідження – працювати зі словниками, глосаріями, довідковими матеріалами, пошуковими ситемами; технічне письмо, або техрайтинг – для перекладу технічних даних про продукт, налаштувань тощо; креативне письмо – для передачі емоційно-художнього змісту, для текстів, що запам'ятовуються, передачі природного діалогу, для транскреації; розуміння природної мови гри та ідентифікаторів тексту й тегів [8].

«М'які» навички можуть налічувати багато пунктів. Назвемо основні: піклування про власний фізичний стан, тайм-менеджмент, міжособистісні навички, навички комунікації, запобігання та врегулювання конфліктів, уміння розуміти інструкції, допитливість та прагнення знань, уміння ставити питання, емпатія, емоційна інтелігентність, уміння сприймати критику.

Перекладач має знати основи субтитрування та підготовки тексту до «озвучки». Перекладач отримує завдання (або має його уточнити) щодо стандартів, зокрема й вимог до субтитрування та/чи озвучення. В цілому ці стандарти не відрізняються від тих, що застосовуються до цих видів аудіовізуального перекладу в кіноперекладі, однак треба пам'ятати, що часто комп'ютерні ігри мають сюжет з швидкими діями, а отже і швидкою зміною субтитрів. Це зумовить перекладача використовувати меншу кількість символів для безперешкодного прочитання тексту.

Сучасні тенденції в перекладі та локалізації вимагають від перекладача умінь адаптувати тексти для доступності інформації для всіх можливих аудиторій. Для доступності ігор для осіб з порушеннями зору чи слуху, перекладач має адаптувати текст до певних вимог: важливі еле-

менти звукоряду мають передаватися вербально (у вигляді субтитрів – для осіб з порушеннями слуху; у вигляді аудіо дескрипції в теперішньому часі, між діалогами, – для осіб з порушеннями зору). За узгодженням із замовником, в субтитруванні такого роду дозволяється використовувати іконічні знаки, різні кольори шрифту чи тла, емотикони на початку речення, тощо для передачі емоційних станів та для полегшення розуміння тексту. В відеогрі варто використовувати прості синтаксичні конструкції та уникати надмірно складної стилістично забарвленої лексики, але без надмірної адаптації [9; 10].

Команда локалізації налічує велику групу людей: перекладачі, редактори, програмісти, менеджери проєктів, тестувальники, видавці. По завершенню перекладу текст потрапляє до редактора чи пост-редактора та коректора. Завданням редактора є цікавий текст, який легко читається, природні діалоги, логіка викладу, зв'язність, вплив на емоції, відповідність жанру та історичному періоду, соціальному статусу та віку персонажів, має бути зрозумілий для цільової аудиторії конкретної культури. Переклад має відповідати вимогам замовника. Коректор перевіряє текст на предмет помилок в граматиці, пунктуації, орфографічних помилок. Пост-редактор перевіряє переклад машини (так званий *raw output*). До вище зазначених завдань редактора додається ще перевірка на побіжність, природність, узгодженість роду, відмінку та числа, наявність пунктуації, відповідність культурним нормам тощо.

Перевірка якості локалізованого продукту відбувається на трьох рівнях: перевірка перекладеного тексту, візуальних елементів та звуку. Текст перекладу має відтворювати зміст тексту оригіналу без викривлень та втрат, має відповідати жанру та стилю, терміни та власні назви мають бути узгодженими. Текст має бути зрозумілим і адаптованим під цільову культуру. Технічно та візуально, текст має бути без помилок та добре читатися, вміщатися у відведені для нього вікна, шрифт має бути узгодженим, звук синхронізується з зображенням, інтерфейс має бути зручним та інтуїтивним.

Висновки. Якісна мовна локалізація вимагає міждисциплінарних компетентностей: мовних, перекладацьких, технічних, культурологічних, розуміння питань етики та доступності. Використання CAT-інструментів пришвидшує переклад завдяки наявності схожих чи ідентичних сегментів тексту, допомагає зберегти термінологічну одноманітність та пришвидшує роботу команди в цілому.

Успішна локалізація має враховувати культурний контекст для уникнення непорозумінь на історичному, релігійному, соціальному, гендерному підґрунті в цільовій мові. Окремий підхід до локалізації елементів гри – дизайну, кольорів, власних назв, іноді сюжету та зміни персонажів, не входить до умінь перекладача, але є обов'язковим для розуміння логіки та змісту локалізації.

Робота з аудіовізуальними мультимодальними текстами вимагає знання технічної адаптації, синхронізації аудіо- та відеоряду, формату субтитрів та вимог до субтитрування при перекладі відеоігор, врахування візуального контексту.

Доступність є необхідною вимогою сучасного світу, тож локалізований продукт має відповідати принципам універсального дизайну для всіх груп людей з різними можливостями. Оцінювання якості перекладу та локалізації вимагає знань різних етапів процесу, знання чітко визначених ролей на кожному рівні та незалежних редакторів.

Перспективи дослідження полягають в подальшому вивченні локалізації для доступності аудіовізуального продукту для людей з різними потребами, а також дослідженні оцінки якості локалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. O'Hagan M., Mangiron C. Game Localization. Translating for the global digital entertainment industry. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013. Vol. 106. 374 p.

2. Bernal-Merino M. Á. Translation and Localisation in Video Games: Making Entertainment Software Global. New York/London: Routledge, 2015. 302 p.

3. Chandler, Heather Maxwell, and Stephanie O Deming. The Game Localization Handbook. 2nd ed. USA: Jones & Bartlett Learning, 2012. 376 p.

4. Schäler R. Localization. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies, 2nd edition* / ed. M. Baker, G. Saldanha. London and New York : Routledge, 2009. P. 157–161.

5. Impact of Translation and Localization in the Asian iGaming Industry. URL: https://resources.gala-global.org/gaming-asia/ (accessed: 30.09.2025).

6. Costales A. F. Exploring Translation Strategies in Video Game Localization. *MonTi Monografías de Traducción e Interpretación*, 2012. № 4. pp. 385–408. DOI:10.6035/MonTI.2012.4.16.

7. Venuti L. The Translator's Invisibility. New York-London: Routledge, 1995.

8. Jen-Translations. What Skills Do I Need to be A Game Translator? (Part 1: Translation Skills). URL: https://j-entranslations.com/what-skills-do-i-need-to-be-a-game-translator-part-1-translation-skills/ (accessed: 28.09.2025).

9. Audiovisual Translation: Subtitling for the Deaf and Hard-of-Hearing. URL: http://www.academia.edu/1589609/Audiovisual_translation_Subtitling_for_the_deaf_and_hard-of-hearing (accessed: 20.09.25).

10. Orero P. Topics in Audiovisual Translation. URL: https://www.researchgate.net/publication/271158907_Pilar_Orero_editor_Topics_in_Audiovisual_Translation (accessed: 20.09.25).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 8
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82-3:316.647.5-047.44(477)"2022/2024"
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.44

ЛІТЕРАТУРА ЯК СПОСІБ ОСМИСЛЕННЯ ТРАВМИ: ВОЄННА ТЕМА У ТВОРАХ 2022–2024 РОКІВ

LITERATURE AS A WAY OF COMPREHENDING TRAUMA: THE WAR THEME IN WORKS OF 2022–2024

Айзенбарт Л.М.,
orcid.org/0000-0001-7699-2542
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Скляр І.О.,
orcid.org/0000-0002-1660-3899
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Горлівського інституту іноземних мов державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

Великий Р.Г.,
orcid.org/0000-0001-7445-8522
доктор філософії,
доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Стаття присвячена аналізу української літератури періоду 2022–2024 років як механізму осмислення травматичного досвіду війни, спричиненої повномасштабним вторгненням росії в Україну. Мета роботи – провести комплексне дослідження щодо відображення теми війни та духовних травм у сучасній українській літературі, з метою виявлення наративних стратегій, психологічних механізмів та етичних профілів персонажів. Методологія дослідження базується на якісному аналізі літературних текстів, включаючи прозу, поезію та драму, з використанням підходів психоаналізу, культурної антропології для інтерпретації травматичних мотивів. Наукова новизна дослідження полягає в систематизації психологічних особливостей літератури воєнного періоду як феномена «подвійної травми», зовнішньої та внутрішньої, з акцентом на інновації, такі як «включена присутність» та «оборона присутності». Дослідження розкриває літературу як механізм культурної пам'яті, що трансформує травму в ресурс національної стійкості. Було виділено подвійність літератури як документального свідчення та психотерапевтичного дискурсу, де травма інтегрується в індивідуальну та колективну свідомість через стратегії фрагментації, повтору, поліфонії голосів та порушення хронології подій. У аналізованих творах виявлено роздвоєність між мовчанням і свідченням, що проявляється в амбівалентних психічних станах персонажів, де вразливість поєднується з гідністю та стійкістю. Дослідження встановлює посилення тенденції до гібридності жанрів, де документальна правдивість переплітається з художньою рефлексією, формуючи моделі характерів як колективних образів спротиву. Практична цінність дослідження полягає в визначенні інструментів для психотерапевтичного використання літератури як засобу колективного переживання травми, що може застосовуватися в освітніх програмах та культурних ініціативах для підтримки психічного здоров'я суспільства. Дослідження популяризує сучасну українську літературу на міжнародному рівні через переклади, для посилення глобального розуміння наслідків невтихаючої війни.

Ключові слова: література, війна, травма, українські автори, наратив, психологічна стійкість.

The article is devoted to the analysis of Ukrainian literature of the period 2022–2024 as a mechanism for comprehending the traumatic experience of war caused by Russia's full-scale invasion of Ukraine. The purpose of the work is to conduct a comprehensive study of the representation of the theme of war and spiritual traumas in contemporary Ukrainian literature, with the aim of identifying narrative strategies, psychological mechanisms, and ethical profiles of characters.

The research methodology is based on a qualitative analysis of literary texts, including prose, poetry, and drama, using approaches of psychoanalysis and cultural anthropology to interpret traumatic motifs. The scientific novelty of the study lies in the systematization of the psychological features of wartime literature as a phenomenon of "double trauma," both external and internal, with an emphasis on innovations such as "embedded presence" and "defense of presence." The research reveals literature as a mechanism of cultural memory that transforms trauma into a resource of national resilience. The duality of literature has been highlighted, showing it as both documentary testimony and psychotherapeutic

discourse, where trauma is integrated into individual and collective consciousness through strategies of fragmentation, repetition, polyphony of voices, and disruption of chronological order. The analyzed works reveal a split between silence and testimony, manifested in ambivalent psychological states of characters, where vulnerability is combined with dignity and resilience. The study identifies a growing trend towards genre hybridity, where documentary authenticity intertwines with artistic reflection, forming character models as collective images of resistance. The practical value of the study lies in defining tools for the psychotherapeutic use of literature as a means of collective experience of trauma, which can be applied in educational programs and cultural initiatives to support the mental health of society. The research also promotes contemporary Ukrainian literature at the international level through translations, enhancing global understanding of the consequences of the ongoing war.

Key words: literature, war, trauma, Ukrainian authors, narrative, psychological resilience.

Постановка проблеми. Війна як соціокультурний та психологічний феномен завжди залишає глибокий слід у літературі, яка виконує роль своєрідного сховища пам'яті, простору колективної рефлексії та каналу для перетворення невимовного досвіду на художню форму, що для суспільства стає переходом пережитого у власну ідентичність. Повномасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року призвело не лише до радикальної зміни суспільних реалій, а й до вибухового зростання художнього осмислення травми, адже письменники опинилися перед необхідністю реагувати на катастрофічні події, які порушили усталений порядок буття, позбавили мільйони людей відчуття безпеки й змусили їх переосмислити власне місце у світі. Література, що з'явилася у 2022–2024 роках, виявила цілу низку психологічних особливостей, які пов'язані із самою природою травми:

1) роздвоєність між мовчанням і потребою свідчити;

2) порушення цілісності відчуття часу й простору;

3) поява специфічних стратегії формування характеру, коли герої водночас постають як індивідуальні постаті та як колективні образи спротиву.

Ці позиції і формують проблематику дослідження, яка формується саме через призму усвідомлення особистих травм викликаних війною, які відображені і є повністю відчутними в літературних творах зазначеного історичного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своєму науковому доробку Башкирова О. [1] зосередилася на аналізі жанрово-стильових характеристик літературних творів, що були відмічені в рамках конкурсу «Народ-герой героїв появляє». Дослідниця переконливо обґрунтовує тезу про те, що мистецька рефлексія воєнної тематики характеризується органічним поєднанням документального начала з символічним узагальненням. Інша дослідниця Бондарева О. [2], у своїй науковій розвідці, фокусується на виникненні новітніх драматургічних підходів, які уможливлюють артикуляцію спільного воєнного досвіду через застосування експериментальних художніх форм, що характеризуються руйнуванням традиційних жанрових кордонів. Паралельно з цим, дослідники Вовк С. та Бадер А. [3] експлікують багатоаспектну природу воєнного впливу на соціум, приділяючи особливу увагу аналізу взаємодії політичних, суспільних та психологічних факторів, які детермінують формування нових інтерпретаційних перспектив у літературознавчому прочитанні художніх текстів.

Так Гаврилюк Н. [4] провів ґрунтовний аналіз поетичного доробку Ярини Чорногуз, констатуючи, що воєнні образи в її творчості синтезують приватну інтимність особистісних переживань із масштабом загальнонаціональної катастрофи, коли формується емоційний зв'язок між фронтовою реальністю та цивільним побутом. Надалі відмічаємо Герасименко Н. [5], яка здійснила систематизацію жанрово-стильової класифікації сучасної воєнної прозової літератури, ідентифікуючи її ключові ознаки: фрагментарність структури, документальну основу та психологічну проникливість тексту. Значущим доповненням до зазначених досліджень постає журналістський огляд Курика В. [6]., який у своїй публікації вдало окреслив провідні тенденції інтенсивної появи воєнної літератури безпосередньо після початку повномасштабної агресії, що демонструє винятковий ступінь мобілізації літературного середовища. У колективному монографічному дослідженні за редакцією Жулинського М. простежується концентрація уваги на проблематиці опору та самоідентифікації через літературу спротиву, яка виконує подвійну функцію: культурного захисного механізму та водночас інструменту терапевтичного впливу на соціум [7]. Дисертаційна робота Сидоренко О. Ю. поглиблює наукове розуміння мілітарного дискурсу в українській прозі, ілюструючи еволюційні процеси воєнних подій від початку XXI століття та їх кардинальну трансформацію після 2022 року [8]. В іншому дослідженні цього ж науковця продемонстровано, що драматургічна творчість періоду 2022-2024 років фіксує колективну травматичність через поліфонічність голосів та деструкцію лінійної темпоральності [9]. Отже, проведений огляд

дає підстави стверджувати, що сучасна українська воєнна література функціонує як простір інтенсивного жанрового, емоційного та соціального експериментування, що потурбує подальшого наукового розширення питання як травматичний досвід війни осмислюється одночасно у психологічній та культурно-національній площинках після прочитання робіт літераторів воєнної доби.

Мета статті – провести комплексне дослідження питання відображення війни і осмислення людських духовних травм в українській літературі періоду 2022–2024 років з акцентом на тому, як художньому відображенні конатотивності травматичного досвіду.

Постановка завдання. Постановка завдання дослідження полягає у необхідності глибокого вивчення сучасної української літератури 2022–2024 років як інструмента осмислення травматичного досвіду війни, що виникла внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну. Завданням є з'ясувати, яким чином у художніх текстах відображаються індивідуальні та колективні травми, які наративні стратегії використовуються авторами для передачі досвіду війни, як формуються психологічні механізми стійкості та які етичні моделі поведінки втілюють персонажі.

Виклад основного матеріалу. Нова українська література, яка різко змінилася у період 2022–2024 років, стала унікальним феноменом, який поєднав в собі документальність свідчення та художнє моделювання внутрішнього світу людини, яка перебуває у стані травматичного досвіду війни. Саме ця подвійність, з одного боку, забезпечує їй високий рівень суспільної репрезентативності, а з іншого створює нові художні парадигми для розуміння психічних процесів, що супроводжують людину у періоди втрат, катастроф та боротьби за виживання [20, с. 380]. Літературні тексти воєнного періоду не просто відтворюють події, а виконують функцію психотерапевтичного дискурсу, у якому відбувається фіксація й поступове інтегрування травми в індивідуальну та колективну свідомість. Саме після лютого 2022 року інтенсивність письма, притаманна українській сцені й прозаїці, зросла до безпрецедентних масштабів, що пояснюється сумісною дією трьох чинників: а) реактивності жанру, б) тотальності травматичного впливу й в) технологічної можливості миттєвого поширення текстів [19, с. 41].

Вказані прояви набули чіткого вираження в книзі Євгенії Подобної «Міста живих, міста мертвих. Історії з війни у Бучі та Ірпені» (2023 р.), я якій центральним об'єктом оповіді стають події, що відбулися у передмістях Києва, і ці події подані через багатоголосий відгук очевидців, який став функцією як документального свідчення, так і художнього дослідження механізмів переживання втрати, страху та незворотності. Психологічна особливість цього твору сформувалася як акцентування на взаємопереплетенні болю й героїзму: поряд із моторошними описами катувань, руйнувань і вбивств читач бачить прояви безпрецедентної взаємодопомоги, солідарності й відваги, які стають внутрішнім ресурсом опору. Подібну змістовно-психологічну траєкторію має і книга Володимира Розуменка «Лютий рік незламності» (2023 р.), яка вирізняється використанням стратегії щоденникової хроніки та численних особистих свідчень очевидців, що пройшли через окупацію, голод, холод, втрату близьких. Автор концентрує увагу не стільки на зовнішньому описі подій, скільки на відображенні внутрішніх психологічних станів героїв, у яких поєднуються відчай і глибока віра в майбутню перемогу [8].

В аспекті художнього моделювання воєнного часу показовим став роман Андрія Кокотюхи «Довга комендантська година» (2023 р), де жанрова домінанта детективно-шпигунського роману інтегрувалася в реалістичний вир подій перших днів масштабного вторгнення. Психологічний вимір цього твору реалізується через образ головного героя – офіцера військової розвідки, який змушений приховувати власну ідентичність і жити в умовах подвійного існування. «Воїн-професіонал» у Андрія Кокотюхи це герой подвійної душі, раціонально зібраний і водночас травмований, який щодня відкладатиме право на «падіння духом», і тому його внутрішні монологи стають школою морального самоконтролю, що не виключає страху, а лише налаштовує його у продуктивний режим. Саме ця стратегія поєднання елементів психологічного трилера з воєнною реальністю і утворила прецедент для дослідження особливостей психіки людини в ситуації «подвійної травми»: зовнішньої, спричиненої війною, і внутрішньої, породженої необхідністю постійно маскувати власне «я» [14, с. 252].

Виділеною частину літературного поля останніх років, слід визначити поширення поетичних текстів. Так збірка Сергія Мартинюка «13 віршів, або Битва за Ірпінь змінила світ» (2022 р.), визначається особливою експресивністю і документальністю, в ній автор передав досвід безпосередньої участі у бойових діях. Психологічний вимір зумовлений специфікою художньої мови: вірші створені в умовах окопів, під обстрілами, коли вони передають не лише зовнішні обставини, але й безпосередню динаміку внутрішніх емоційних

станів, від гніву й ненависті до смирення й усвідомлення власної смертності. Формування людського характеру, у цій поетиці, відбувається не через опис окремих героїв, а через узагальнений образ «воїна-людини», у якому індивідуальне й колективне набувають синтетичної форми, коли створюється цілісний психологічний портрет покоління спротиву. Не менш значущим є внесок Зої Ромовської, авторки книги «Емоції війни» (2023 р.), яка фіксує широкий спектр почуттів і станів українців у перші роки масштабної агресії. Визначаємо феномен цього твору в тому, що література стає способом артикуляції емоцій, які у звичайних умовах важко передати, і тому текст виконує терапевтичну функцію, як акт звільнення від психологічного тягаря через словесну форму. Важливо, що у структурі книги простежується ода безсмертю української нації, яка через численні травматичні акти не втратила своєї духовної цілісності. На рівні людських характерів бачимо героїв, які поєднують у собі відчай і віру, слабкість і силу, тобто є носіями амбівалентного психологічного стану, що максимально віддзеркалює реальність сучасного українського суспільства. Окреме місце у літературному просторі зайняла збірка «Нескорена Україна» (2023 р.), що репрезентувала тексти ряду сучасників і створила багатошарову картину колективного досвіду війни [13].

В межах проблематики дослідження, маємо позначити, що досить показовими стали також і драми та ряд прозових свідчень, де мовні рішення випливають з травматичної структури досвіду й водночас формують моделі поведінкових та емоційних відповідей спільноти. Так, у драматичних текстах авторства Ірини Гарець «Садити яблуні» (2022 р.), Анни Галас «Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» (2022–2023 рр.), Олени Астасьєвої «Словник емоцій воєнного часу» (періоду 2022–2024 рр.), Діяни Меркулової «Зателефонуй мені на війну» (2022–2023 рр.), Оксани Гриценко «Молочайник» (2023 р.), Андрія Бондаренка «Синдром уцілілого» (2022–2023 рр.) наполегливо проявляється розлад часу, порушення цілісності тілесного відчування, коливання між мовчанням і потребою свідчити. Також це істотно проявляється як поява магічних або ритуальних мотивів, котрі віддзеркалюють ірраціональні, але психологічно продуктивні способи опанування невизначеності; паралельно у прозових творах 2022–2024 років, як-от у книгах Євгенії Подобної «Міста живих, міста мертвих» (2023 р.), Володимира Розуменка «Лютий рік незламності» (2023 р.), в яких фіксується перехід від хронікальної, фактуально щільної оповіді до психологічно заглиблених профілів. «Звичайна людина» стає етичним центром оповідання, в якому героїзм розуміється не як виняткова риса, а як повсякденна дисципліна стійкості [15].

Психологічна проблематика наведених творів концентрується навколо двох взаємопов'язаних вимірів травми: інформування та переживання. Також ще і виявляє, що на рівні «що сказати» домінують теми втрати, небезпеки, провини, безпорадності, обов'язку, тоді як на рівні «як сказати» функціонують практики сповільнення, повтору, фрагментації, адресного звертання до аудиторії, а також поліфонізація голосів, яка ніби відтворює хор свідків, що постійно коригують, уточнюють і підсилюють одне одного [11].

У «Садити яблуні» Ірини Гарець цей часовий зрив постає не як метафора безнадії, а як стратегія самообладнання: героїня «продовжує» лютневий час, але одночасно вибудовує протокольну, майже агротехнічну програму майбутнього – посадити сто маленьких яблуневих деревець. Цим самим актом, вона перетворює зупинку часу на конкретний план відновлення, тобто надає травмі «противагу» у вигляді тілесно-предметної дії, що створює зв'язок між сьогоднішнім болем і завтрашньою нормальністю. У «Хроніках евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас часове тло комплексно з'єднане з тілесною дисоціацією: оповідач розщеплює суб'єктність на «тіло», яке автоматично виконує турботливі й побутові функції, та «душу», що шириться над країною і переживає біль війни без посередництва. Така гіперболізована дистрибуція функцій влучно передає механізм психіки, яка дозволяє собі «вийти з тіла», аби хоча б частково зменшити інтенсивність непереносимого афекту, і, що слід підкреслити, мова п'єси виводить цю дисоціацію з приватної патології у спільний спосіб існування, який був притаманний мільйонам українців у перші місяці вторгнення.

«Словник емоцій воєнного часу» Олени Астасьєвої, вибудований як серія тематичних лексем і сцен, фіксує одномоментне співіснування протилежних психічних станів – надії й передчуття найгіршого, готовності діяти і потреби відступити в себе. Цей ефект досягається саме завдяки подрібненню наративу, де кожний розділ стає «мікровправою» з розпізнавання власних почуттів, а отже з поступової нормалізації того, що здається ненормальним; тут важливо, що авторка показує не «героїчний» тон, а людську амбівалентність як легітимну форму виживання. Діяна Меркулова в «Зателефонуй мені на війну» демонструє інший механізм – граничну

сенсорну перенасиченість, коли психіка, аби не зруйнуватися, «перефарбовує» жах у декоративно-абсурдну площину. І хоча цей прийом видається естетично ризикованим, у психологічному сенсі він репрезентує класичну захисну стратегію перетворення, яка дозволяє залишити подію у полі зору, знизивши руйнівну силу травми; саме естетизація жаху як спосіб його обрамлення, а не знецінення, спрацьовує тут як емпатичний, а не відчужувальний ефект [15, 16].

Непідробний інтерес утворився до мотиву магічного мислення та ритуальної практики, який промовисто опрацьований у «Молочайнику» від Оксани Гриценко. Так давній родинний ритуал вирощування захисної істоти з насіння стає матрицею для формування внутрішнього відчуття контролю там, де жодні раціональні кроки не гарантують безпеки; літературний текст у такому разі не лише констатує ірраціональний зсув, а й підтверджує обмеженість суто когнітивних стратегій у ситуації катастрофи, що штовхає читача до того, щоб самому прийняти в собі, а отже впорядкувати, «ненаукові» інструменти спокою, як то амулети, талісмани, молитви, ритуали, начебто як легітимну частину людської відповіді на загрозу. Поруч із цим у «Синдромі уцілілого» Андрія Бондаренка акценти зміщуються на етико-психологічну тему провини того, хто вижив: герой відчуває сором і обов'язок щодо тих, хто загинув або залишився під окупацією, і хоча цей афект не підлягає «логічній» корекції, саме артикуляція провини на сцені допомагає перевести її з тягаря, що паралізує, у відповідальність, що мобілізує і тому драматургія тут виконує функцію колективного «контейнера» для небезпечних почуттів, які інакше були б витіснені або розщеплені [7].

Простежуючи художні рішення прозових текстів 2022–2024 років, бачимо два взаємодоповнювальні полюси: хронікальність та поліфонію, які у своїй сукупності утворюють психологічно переконливі моделі пам'яті. Євгенія Подобна в творі «Містах живих, містах мертвих» спирається на багатоголосся свідків трагедій Бучі та Ірпеня, і ця поліфонія не просто підсилює етичну вагу сказаного, а й допомагає читачеві вийти з пастки «одного голосу». Травма, що проговорюється різними тембрами, стає менш притискаючою і більш зрозумілою; таким чином досягається ефект спільнотворення і через текст виникає колектив переживання, де відповідальність і підтримка розподіляються між багатьма. Володимир Розуменко в «Лютому році незламності» переходить до щільної хроніки, структурованої датами й «малими історіями», і саме його формат дав змогу поєднати масштаб війни з інтимністю людського життя: великі події не поглинають персональних доль, і навпаки персональні дні, втрати, успіхи й випадкові прояви взаємодопомоги надають великій історії людського обличчя [15, 17].

З погляду характеротворення твори 2022–2024 років демонструють низку стійких типів, у кожному з яких психологічна напруга формує етичний профіль. По-перше, це «свідок-громадянин», який не має спеціальних повноважень, але бере на себе обов'язок бути очима і голосом для тих, хто замовк назавжди. Як то у прозі Євгенії Подобної та Володимира Розуменка саме такі персонажі домінують, і їхня сила не у безстрашності, а у дисциплінованій емпатії. По-друге, «піклувальник/піклувальниця», що в драматургії Анни Галас і Ірини Гарець з'являється як тіло, яке продовжує дбати про дітей, старших, тварин, дім. Окреслений тип вдало підкреслив терапевтичну роль рутинної турботи, бо повторювані дії цементують психіку там, де потряслися її опори. «Переносьор болю», як у Діяни Меркулової, це новий суб'єкт гіперемпатії, котрий буквально відчуває чужі поранення і тим самим робить видимим зв'язок між індивідуальною тілесністю й тілесністю спільноти. Нарешті, «носій ритуалу» у Оксани Гриценко той, хто забезпечує місток між раціональним діянням і символічною опікою, і цей тип нагадує, що культурні архетипи працюють як психічні інструменти виживання [18, с. 111–112].

У 2024 році український літературний простір, що сформувався у вирі повномасштабної війни, запропонував читачеві корпус текстів, які не лише репрезентують найактуальніші досвіди травми та спротиву, а й забезпечують складну роботу культурної пам'яті над перетворенням болючих подій на осмислений досвід. Причому ця робота відбувається через тонко налаштовані наративні механізми, що фіксують як індивідуальну, так і колективну психіку у моменти граничного напруження, і уможливлюють вироблення нових моделей характеротворення, де внутрішня крихкість поєднується з дисципліною стійкості та етикою відповідальності. Показово, що у відзнаках і добірках, включно з міжнародними, з'являються переклади українських творів, і саме мовна «перепрошивка» досвіду на інші культурні коди робить видимою психологічну структуру війни для світової аудиторії, а водночас повертає українському читачеві відсторонювальний ефект, який допомагає побачити власну травматичну історію ніби збоку й подати її до внутрішнього суду розуміння [21, с. 8].

У цьому контексті «Позивний для Йова. Хроніки вторгнення» Олександра Михеда (англомовна версія 2024 року) постає як зразок гібридного свідчення, де репортажна фактурність та лірична інтонація накладаються на діахронний пласт історичної пам'яті. Саме такий формат накладання породив специфічний психологічний ефект «подвійної оптики»: з одного боку, автор фіксує «гарячу» симптоматику перших місяців війни: дезорієнтацію, страх, гнів, втрати. З іншого боку, весь час «просвічує» цей матеріал тінями минулих катастроф, зокрема радянських репресій і циклічних імперських нападів, завдяки чому травма набуває ритму, а ритм, і собі, стає засобом перенесення, адже упорядкована в часі та мові подія втрачає руйнівну безформність. Змістовна стратегія Олександра Михеда виражається за допомогою поліфонії голосів і думок, вона вміло актуалізує процес колективної афективної регуляції. Так читач ніби «втягується» у мережу свідчень від батьків, сусідів, військових, волонтерів, проходить шлях від шоку до впізнавання і від впізнавання до етичного самовизначення, тоді як відбувається моделювання «звичайних» людей у незвичайних обставинах, коли щоденні практики турботи та взаємодопомоги стають ядром громадянської суб'єктності [19].

Поруч із тим «Бог свободи» Юлії Мусаковської (перекладено і видано у 2024 році) демонструє інший, більш поетичний режим обробки травми, що полягає у високій щільності образу, у фрагментації вислову, яка водночас не руйнує, а збирає афект у компактні «камери сенсу», де кожен образ перебирає на себе частину болю та відповідальності. Психологічна особливість цієї збірки проявляється у делікатному балансі між оголеною чутливістю та твердістю етичної позиції, за якої «тихий героїзм» повсякденного зцілення визнається не слабкістю, а формою сили. Окремі характери постатей в поезії Ю. Мусаковської показані за допомогою узагальнених, але психологічно «теплих» персон: матері, волонтера, бійця, людини, яка зберігає любов у час руйнувань. І кожна з цих постатей живе як етичний маяк, який допомагає колективній психіці рухатися крізь морок буття [9, с. 50-51].

Важлива для нашої теми складова представлена романом Тані Малярчук «Забуття» (англомовний переклад від 2024 року), який, хоч і не є безпосереднім «щоденником» теперішньої війни, однак вписує сучасний досвід у довгу лінію національної травматичної пам'яті. Твір, так би мовити, «працює» як «психологічний міст» між поколіннями: безіменна оповідачка, занурена в агорафобічну чутливість і намагання зупинити нестримний час через архівування. Бачимо в постаті В'ячеслава Липинського ті риси, що роблять історію не мертвою наукою, а живим нервом ідентичності, і саме ця операція переведення історичного матеріалу в простір тілесних переживань демонструє читачеві, як літературний текст стає інструментом інтеграції міжпоколінної травми. Посил твору, побудований на перетинах минулого й теперішнього, розмикає ізоляцію, а характер героїні трансформується від розгубленості до повільного прийняття причетності. Він відображає колективний рух суспільства від безсилля до суб'єктності. Нарешті, книжка Ярослава Трофімова Our Enemies Will Vanish (видання 2024 року), попри її репортажну природу, органічно вписується в наш формат дослідження як зразок лікувальної процедури. Адже детальна реконструкція ключових епізодів війни, від звільнення Київщини і масових убивств у Бучі до боїв за Бахмут і операцій на півдні, не просто каталогізує події, а конвертує їх у спільний досвід свідчення, завдяки чому «чужий» біль перестає бути чужим, а «невимовне» знаходить слова. Психологічний ефект тексту полягає у знятті двох крайнощів: безпорадної німоти та руйнівної румінації, бо чітка структура викладу, етична стриманість автора і пріоритет голосів очевидців створюють межі, в яких читач здатен утримувати важкий матеріал, не втрачаючи здатності співпереживати [12].

Показовим проявом зазначеного в дослідженні періоду, став корпус нонфікшну й художньої прози, що виростає безпосередньо з фронтового та прифронтового досвіду, адже у збірці Віталія Запеки «Бабах на всю голову» (2024 р.), яка римована була на передовій і завершена під звуки обстрілів, ми спостерігаємо, як на рівні проблематики зіштовхуються інтимні й граничні стани. Перші сльози дорослого чоловіка, сором за вразливість, натуралістична близькість смерті й водночас впертість любові, і ця напруга породжує особливу оптику, в якій щоденникові замітки, репортажні фрагменти та стислі новели створюють ефект присутності, що змушує читача переживати ситуацію «тут-і-зараз», тоді як зміни особистості відбуваються через уважне простеження мікрорухів свідомості, у яких крихкість не заперечує мужності, а чесність із собою стає головним моральним жестом.

Аналогічно автобіографічна проза Павла Белянського «Битися не можна відступити» (2024 р.) вибудовує багатоголосий портрет спільноти, котра не планувала бути військовою, але з перших днів вторгнення стала армією захисту.

В творі психологічна проблематика концентрується на переході від шоку до відповідальності, від цивільного «я» до «ми» підрозділу, від розпорошених біографій: учителя, водія, власниці кав'ярні, зварювальника до єдиного бойового суб'єкта. Причому ідейна складова виражена через послідовність відвертих сповідей з гумором і болем та виконує функцію спільного контейнера для травматичних афектів, у якому сміх не редукує жах, а допомагає його витримати.

Лаконічна й точна форма оповідань Валерія Пузіка «Мисливці за щастям» (2024 р.) унаочнює інший модус психічної роботи, коли на рівні проблематики бажаними для нас стають малі форми надії – дитячий сміх на деокупованій вулиці, боязка тиша в полі після розмінування, дотик до кошеняти. Такі «дрібниці» виконують терапевтичну функцію повернення нормальності, у суб'єктивізмі висловлення ж панує еліпсис і пауза як спосіб не називати зайвого, аби не травмувати повторно, а у відображених характерах осіб проступає тип «доглядача повсякдення», людини, яка ремонтує, тримає, оберігає, і через рутину відновлює цілісність «я», співвідносну з цілісністю громади [10, с. 172-173].

У книжці інтерв'ю Наталі Корнієнко «Слова і кулі» (2024 р.) психологічний акцент зміщується на артикуляцію голосів культурних діячів, журналістів, волонтерів, які з оповідачів стають суб'єктами небезпеки, і тут проблематика травми включає не лише досвід втрат, а й відповідальність за слово в умовах катастрофи, наративні ноти будуються як ланцюг розмов на межі, як під час обстрілів, у бліндажах, у шпиталях.

Репортажна книжка Марічки Паплаускайте «Потяг прибуває за розкладом» (2024 р.) пропонує зразок колективної біографії інституції, і саме в ній проблематика набуває форми «інфраструктурної психології», оскільки залізниця, що рятує, евакуює, везе союзників і повертається на деокуповані колії, постає як метафора впорядкованого часу в умовах хаосу. Присутня хроніка, послідовні інтерв'ю й подорожі дисциплінують уяву, показують читачеві те, що регулярність графіка є способом лікувати паніку, тоді як авторка виводить на сцену машиніста, диспетчерку, провідницю як героїв без пафосу, чия акуратна робота відновлює відчуття керованості й внутрішнього контролю.

Особливо травматичний, але необхідний для спільного переживання вимір репрезентує Валерія «Нава» Суботіна у книзі «Полон» (2024 р.), де проблематика зосереджується на досвіді нелюдських умов ув'язнення, постійному приниженні й спробах зламання волі, однак наратив, попри натуралістичність, спирається на стриману, ритмічну мову, що не дозволяє жаху перетворитися на видовищність. Саме ця особливість свідка стає центральним етичним жестом, тобто «я» розповідає не для себе, а для колективної пам'яті, і цим утверджує відповідальність як протиотруту безсиллю. Книга репортажів від Богдана Логвиненка «Деокупація. Історії опору українців» (2024 р.) показує психологічну корисність хронології. Проблематика у русі від «окуповано» до «звільнено», у якому голоси військових, поліціянтів, волонтерів і мешканців складають мозаїку спільної дії, послідовність формує сильне відчуття поступу навіть серед руїн, також підкреслюється думка, що суб'єкт опору не є абстракцією, а навпаки, це множина конкретних «я», чиї малі рішення творять велику складову змін [21].

Поетичний вимір 2022–2024 років, зокрема «Вірші з бійниці» Максима Кривцова та «dasein: оборона присутності» Ярини Чорногуз, унаочнює іншу, концентровану психіку війни. Саме М. Кривцова проблематика полягає в поверненні ваги буденним речам: небу з окопного віконця, траві й зимі, жартові, який не зраджує гідності. Внутрішній світ строфи короткий і рублений, як подих під обстрілом, формується постать воїна-споглядача, котрий тримає лінію не лише тілом, а й словом. Вже у роботі Я. Чорногуз проблематика висвітлена в площині акту «оборони присутності», коли листи з фронту не описують боїв, а фіксують переживання втрати й вибору. Психологічний ефект, як «листовний» створює інтимну етичну угоду з читачем [22].

Отже, українська література періоду 2022–2024 років, присвячена воєнній проблематиці, являє собою набагато більше, ніж простий художній відбиток трагедії. Вона стала функціонувати як особливий механізм для розуміння та асиміляції травматичного досвіду, де психологічна складова проникає у саму структуру твору, від тематичного наповнення до способів оповідання та побудови персонажів.

Висновки. Проведене дослідження показало, що українська література стала соціально-психологічним механізмом опрацювання травми, де документальна правдивість і художня рефлексія створюють єдиний терапевтичний простір. Поліфонія свідчень, фрагментація висловлювання, сповільнення та повтори, порушення звичного часу й пряме звернення до читача формують своєрідний «контейнер» для афектів, перетворюючи індивідуальний шок у колективну мову переживання. Сценічні читання, цифрові публікації та переклади забезпечують суспільне визнання болю

та його інтеграцію в спільну пам'ять, внаслідок чого літературний текст почав виконувати функції свідчення, катарсису й нормалізації, і робити невимовне керованим, паралельно зменшуючи руйнівну інтенсивність травматичного досвіду.

Виокремлено стабільні моделі створення персонажів, що репрезентують психологічні способи адаптації до екстремальної реальності: «свідок-громадянин» проявляє емпатію й несе відповідальність за пам'ять, вже «піклувальник» відновив повноту духовної цілісності через рутинні практики турботи, «воїн-професіонал» зміг поєднати раціональний контроль із визнаною крихкістю. Всі ці типи конструюються через внутрішній монолог, поліфонію, монтажні паузи, метафоризацію тілесності й утверджують етику відповідальності та стійкості, де героїзм розуміється як дисципліна повсякдення, а амбівалентність емоцій, як нормативний ресурс виживання спільноти. Показано особливості жанрово-стилістичної конвергенції воєнної драматургії, поезії та епічної прози у творчості сучасних письменників, що зумовило появу гібридних форм свідчення з високою психологічною валідністю. Визначено, що багатоголосі хроніки, «словники емоцій», листовні цикли, репортажні романи і ритуально забарвлені змістовні конструкції перетворюють приватні травми на культурний капітал пам'яті, знижують ризик повторної травматизації через естетичне обрамлення жаху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башкирова О. Художня рефлексія війни у творах-переможцях конкурсу «Народ-герой героїв появляє»: жанрово-стильовий аспект. *Слово і Час.* 2024. № 1 (733). С. 39–55. DOI: 10.33608/0236-1477.2024.01.39-55.

2. Бондарева О. Є. *"Антологія 24": нові драматургічні практики в осмисленні війни. У: Культурно-мистецькі практики: світовий та український контекст: наукова монографія.* 2023. С. 17–31. DOI: 10.30525/978-9934-26-322-4-2.

3. Вовк С. О., Бадер А. В. Багатофакторний вплив війни на українське суспільство та громадян України: системний аналіз політичних, соціальних, психологічних і економічних складових. *Політикус.* 2024. № 4. С. 30–36. DOI: 10.24195/2414-9616.2024-4.4.

4. Гаврилюк Н. Поезія фронтовиків: образи війни в поезії Ярини Чорногуз. *Scientific Collection «InterConf+».* 2023. № 32(151). С. 274–285. DOI: 10.51582/interconf.19-20.04.2023.031.

5. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза: жанрово-стильова типологія. *Слово і Час.* 2023. № 3. С. 35–49. DOI: 10.33608/0236-1477.2023.03.35-49.

6. Курико В. *Війна вже говорить: книжки про війну, які з'явилися після 24-го лютого. Читомо.* 2023. 20 лютого. URL: https://chytomo.com/po-hariachykh-slidakh-knyzhky-pro-vijnu-iaki-z-iavylysia-pislia-24-ho-liutoho/

7. Незалежність у полум'ї війни: українська література спротиву: колективна монографія / за наук. ред. Миколи Жулинського. Київ : НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2024. 460 с.

8. Сидоренко О. Ю. *Мілітарний дискурс української прози початку XXI сторіччя: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії.* Дніпровський нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2024. 229 с.

9. Сидоренко О. Ю. Відображення колективної травми в українській драматургії періоду повномасштабної війни (2022–2024). *Просценіум – театрознавчий часопис.* 2024. № 3-4 (70-71). С. 32–54. URL: https://proscaenium.lnu.edu.ua/art-war-we/vidobrazhennia-kolektyvnoi-travmy-v-ukrainskiy-dramaturhii-2022-2024/

10. Полякова М. Саркастична деколонізація: переосмислення російської культурної спадщини в українському мистецтві під час війни. *Науковий журнал «Художня культура. Актуальні проблеми»*. 2025. № 21 (1). С. 166–179. DOI: 10.31500/1992-5514.21(1).2025.333499.

11.Пухонська О. Я. Травматичні виміри війни у книзі Владислава Івченка «Після 24-го». *Українська література.* 2024. № 4 (частина 2). С. 97-105. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.4.2/16.

12. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.кор. НАН України, д. філос. Н. Є. Головахи, член.-кор. НАН України, д. соц. н. С. Дембіцького. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

13. Укрінформ. ТОП-15 книг про війну, написаних після повномасштабного вторгнення. Укрінформ. 2025. 22 лютого. Сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3962968-top15-knig-pro-vijnu-napisanih-pisla-povnomasstabnogo-vtorgnenna.html

14. Урись Т. Ю. Дискурс війни у сучасній українській поезії. *Вісник науки та освіти.* 2023. № 5 (11). С. 246–259. DOI: 10.52058/2786-6165-2023-5(11)-246-259.

15. Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу / Упоряд. Ю. Бентя, О. Коцюба, Н. Федущак. Світлини А. Ільченко. Київ : Критика, 2024. 208 с.

16. Чорний І. В., Малінська Г. Д. Травма війни в сучасній українській літературі. *Current issues of linguistics and translation studies.* 2023. № 28. С. 43–46. DOI: 10.31891/2415-7929-2023-28-7.

17. Македон В. В., М'ячин В. Г. Макроекономічна стабільність та інклюзивний розвиток країн Центральної та Східної Європи. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова.* 2025. Т. 30. Вип. 1(103). С. 23–29. DOI: https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-103-4

18. Яо С. С. Основні тенденції розвитку масової літератури в Україні у воєнний час. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2024. № 2 (36). С. 109-113. DOI: 10.17721/1728-2659.2024.36.18.

19. Harper's Bazaar Україна. 20 книг українських письменників про війну і надію. Harper's Bazaar Україна. 2025. 24 лютого. URL: https://harpersbazaar.com.ua/culture/books/20-knyh-ukrayinskykh-pysmennykiv-pro-viynu-i-nadiyu/

20. Makedon V., Koptilyi D. Digital transformation and artificial intelligence as factors in the economic recovery of enterprises following armed conflicts. *Economics, Entrepreneurship, Management.* 2025. Vol. 12. no 1. p. 33–48. doi: 10.56318/eem2025.01.033.

21. Skliar I., Marchenko T., Komarov S., Matsko V., Pavlishena L., Shapoval M. Psychonarrative in Fiction and Documentary and Fiction Literature: the State and Prospects of Research. *Postmodern Openings.* 2022. Vol. 13. no 3. p. 372–392. https://doi.org/10.18662/po/13.3/495.

22. Skliar I., Shkuropat M., Komarov S., Marchenko T., Bielitska Y. Genre specifics of the modern novel in the context of psychopoetics. *New Writing.* 2024. p. 1–13. https://doi.org/10.1080/14790726.2024.2329208

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 811.112.2:821.112.2:82’0
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.45

ВІКТОРІАНСЬКИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ НАУК: ЛІНГВОКУЛЬТОРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

VICTORIAN DISCOURSE IN MODERN SCIENCE PARADYGM: LINGUISTIC AND CULTUROLOGICAL ASPECTS

Левіщенко М.С.,
orcid.org/0000-0002-9678-6575
кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри іноземних мов № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Шум О.В.,
orcid.org/0000-0002-4638-843X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов факультетів психології та соціології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті виконується комплексний аналіз вікторіанського дискурсу в лінгвокультурологічному аспекті, що охоплює період правління королеви Вікторії (1837-1901). У статті досліджено соціально-історичні, культурні та комунікативні чинники, які визначили специфіку англомовного простору XIX століття. Висвітлюється взаємозв’язок між мовними трансформаціями та культурними процесами, що супроводжували індустріалізацію, колоніальну експансію, науковий прогрес і соціальні реформи. Особливу увагу зосереджено на стандартизації англійської мови, розвиткові Received Pronunciation як еталонної норми та кодифікації лексики, зокрема завдяки великій кількості написаних творів та укладених словників. Лінгвістичний аналіз демонструє багатошаровість вікторіанського дискурсу, де співіснували офіційний, літературний, приватний та діалектний регістри. Охарактеризовано лексичні інновації, спричинені колоніальними контактами та науковими відкриттями, а також синтаксичні особливості, серед яких перевага складнопідрядних конструкцій та пасивних форм.

У прагматичному аспекті наголошено на високому рівні формалізації комунікації, наявності чітких етикетних норм, що забезпечували соціальну гармонію та уникнення конфліктів під час спілкування у Вікторіанську епоху. Літературний дискурс розглядається як простір мовних експериментів, де письменники, зокрема Ч. Діккенс, Дж. Еліот та сестри Бронте, відображали соціальну стратифікацію та динаміку мовних змін через художні тексти.

Результати дослідження демонструють, що вікторіанський дискурс є багатовимірним феноменом, який поєднує стандартизацію та інноваційність, формальність і творчий потенціал. Запропонований аналіз дозволяє глибше зрозуміти лінгвокультурні процеси XIX століття та їхній вплив на подальшу еволюцію англійської мови, зокрема на формування сучасних комунікативних стратегій і стилістичних моделей.

Ключові слова: вікторіанський дискурс, лінгвокультурологія, стандартизація мови, лексичні інновації, соціолінгвістика, прагматика комунікації.

This article offers a comprehensive analysis of Victorian discourse from a linguocultural perspective, covering the period of Queen Victoria’s reign (1837–1901). The study explores the socio-historical, cultural, and communicative factors that shaped the English linguistic landscape of the nineteenth century. Particular attention is given to the interplay between linguistic transformations and cultural dynamics driven by industrialization, colonial expansion, scientific progress, and social reforms.

The research emphasizes the standardization of the English language, the rise of Received Pronunciation as a prestigious norm, and the codification of vocabulary, particularly following the publication of the Oxford English Dictionary. The linguistic analysis highlights the multilayered nature of Victorian discourse, where official, literary, private, and dialectal registers coexisted in a complex sociolinguistic hierarchy. The study also addresses lexical innovations triggered by colonial contacts and scientific advancements, alongside syntactic tendencies toward complex subordinate constructions and the frequent use of passive voice in formal communication.

From a pragmatic perspective, Victorian communication is characterized by a high degree of formalization, adherence to strict etiquette norms, and the widespread use of indirect expressions and euphemisms to maintain social harmony and avoid overt conflict. The literary discourse of the era is viewed as a field of linguistic experimentation, where authors such as Charles Dickens, George Eliot, and the Brontë sisters reflected social stratification and linguistic dynamism through innovative narrative strategies.

The findings demonstrate that Victorian discourse represents a multidimensional phenomenon, combining standardization with innovation, formality with creativity. This analysis contributes to a deeper understanding of the linguocultural processes of the nineteenth century and their long-term impact on the evolution of English, including the development of modern communicative strategies and stylistic models.

Key words: Victorian discourse, linguocultural studies, language standardization, lexical innovations, sociolinguistics, communication pragmatics.

Постановка проблеми. Вікторіанська епоха – період правління королеви Вікторії (1837–1901) – приваблює науковців різних сфер знання через ті неабиякі зміни, що їх проходила Велика Британія в той час. Наукові та технічні розвідки та інновації, економічне зростання, розвиток політичного устрою та соціальної структури в суспільстві т. ін. мали значну вагу у соціодискурсивних процесах і вплинули на значні лінгвокультурні процеси [8; 10], які повною мірою відобразилися в художніх творах видатних письменників того періоду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вікторіанська епоха та вікторіанський дискурс цікавила й цікавить науковців через ті великі зміни та інновації, що їх зазнала Англія за цей короткий період (Dodd, Hobsbaum, Meanz). Вікторіанський дискурс, який визначав цю добу, сяє своїм різноманіттям та складними структурами, починаючи від моральних імперативів поваги та етичної чистоти до інтелектуального потрясіння, викликаного теорією еволюції Дарвіна. Ці ідеї пронизували всі аспекти вікторіанського життя, формуючи його літературу, мистецтво, політику, соціальні структури та мову.

Постановказавдання.Лінгвокультурологічний аспект вікторіанського дискурсу дозволяє відкрити приховані механізми його конституювання, стверджувати про присутність у ньому власної та винятковой системи концептів, яка формує його комунікативну культуру та соціодискурсивний обрис. Саме завдяки розкриттю цього аспетку видається можливим дослідити повноцнно розвиток та еволюцію вікторіанського дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Загальна тенденція гуманітарної моделі вивчення когнітивних і комунікативних засад дискурсивної діяльності людини є важливим етапом лінгвокультурології. Внесення вікторіанського дискурсу до наукової циркуляції та визначення його лінгвокультурної своєрідності складає новий ракурс цього питання, який може слугувати мабутньому розумінню стратегій і тактик художнього дискурсу, що мають значення і для англомовних авторів сьогодення. Розгляд наукової сфери, яку становить собою вікторіанський дискурс, сприяє розумінню того ефекту, що його має вікторіанська традиція на всю комунікативно-дискурсивну культуру постіндустріального суспільства загалом і на естетику художнього мовлення зокрема [1].

Вікторіанський дискурс – лінгвосоціокультурне явище, у якому відображається комунікативна модель та мовленнєві традиції Великої Британії XIX ст. Як особливий тип словесної і художньої комунікації, він формується рядом текстів, що були створені відповідно до традицій вікторіанської ментальності та вимог реалізму, і характеризується комплексом ціннісних домінант, об'єктивованих специфічними мовними засобами.

Важливо зазначити, що соціально-історичний контекст вікторіанського дискурсу відзначається глибинними трансформаціями в політичній, економічній та культурній сферах, які суттєво вплинули на формування мовних норм та комунікативних практик. Мова в цей період стала не лише засобом комунікації, а й важливим інструментом соціальної стратифікації та культурної ідентифікації [9].

Індустріальна революція радикально змінила економічний та соціальний ландшафт Великої Британії. Стрімкий розвиток промисловості, транспорту та торгівлі стимулював урбанізацію, що призвело до інтенсивної міграції населення з сільських районів до міст. Цей процес сприяв соціальній мобільності та формуванню нових соціальних верств, зокрема робітничого та середнього класів. Урбанізаційні зміни стимулювали появу нових діалектних і соціолінгвістичних варіантів англійської мови, серед яких особливе місце посіло лондонське просторіччя кокні [7].

Мистецтвознавчі студії, розглядаючи ВД, виходять із того, що Англія була наймогутнішою та найбагатшою нацією у світі, впевненою та агресивною, але в той же час людей долали тяжкі сумніви. Індустріальна доба була благодатною в плані звеличення країни, але вона принесла й відчуття тривоги і страху, оскільки мало місце зневажання традиційних цінностей. Виник ендогенно-екзогенний парадокс: інтенсивна динаміка зовнішнього розвитку породжувала статику (стагнацію) внутрішнього життя, роблячи його безбарвним і млявим. Дискурсивний стиль розвивався паралельно з етапами вікторіанського мистецтва – раннім, середнім і пізнім.

У XIX столітті Британська імперія досягла піку свого розширення. Контакти з культурами колоній призвели до активного мовного запозичення: англійська мова збагатилася словами індійського (bungalow, shampoo), австралійського (boomerang) та інших походжень. Англійська мова набула статусу мови влади й престижу, що поширювалась у сферах міжнародної торгівлі, науки, дипломатії та адміністрації. Цей процес сприяв закріпленню англійської як глобальної мови міжкультурної комунікації [6].

Вікторіанське суспільство зберігало чітку ієрархічну структуру. Аристократія демонструвала мовні стандарти, відомі сьогодні як Received Pronunciation, які розглядалися як зразок "правиль-

ної" англійської. Буржуазія прагнула наслідувати мовні практики еліт, тоді як представники робітничого класу використовували регіональні діалекти та просторічні форми. У результаті мова ставала соціальним маркером, що визначав рівень освіти, соціальний статус та культурний капітал індивіда.

Домінування пуританських і християнських цінностей зумовило формування дискурсивної стриманості. Пряме висловлення емоцій або обговорення табуйованих тем: сексуальності, тілесності, хвороб - уникалося. Це сприяло поширенню евфемістичної лексики та формуванню норм ввічливого, обережного мовлення, що підкреслювали респектабельність і вихованість мовця.

Вікторіанська епоха сприяла розширенню сфери публічного спілкування. Парламентські дебати, лекції, публічні читання та наукові дискусії формували нову культуру ораторської майстерності та публічної риторики. Паралельно з цим у приватній сфері розвивалося листування та ведення щоденників, що створювало простір для більш емоційного й індивідуалізованого мовлення.

Лінгвістичні характеристики вікторіанського періоду відображають складний процес становлення англійської мови як глобального комунікативного інструмента та мають значни вплих на лінгвокультурний розвиток вікторіанського дискурсу. У цей час відбувається активна стандартизація, динамічні лексичні зміни та формування багаторівневої стилістичної системи, що охоплює як офіційний, так і приватний дискурси [3]. Мова вікторіанської епохи демонструє виразну диференціацію стилів: офіційні і публічні тексти характеризувалися ускладненими синтаксичними структурами, активним застосуванням пасивних форм і риторичних прийомів, що створювали ефект об'єктивності: He had reached the neutral ground upon the outskirts of the town, which was neither town nor country, and yet was either spoiled, when his ears were invaded by the sound of music [4, p. 7].

Вікторіанська епоха позначена активним збагаченням словникового складу. Паралельно розвивався урбаністичний сленг і просторіччя, що віддзеркалювали соціальні та культурні трансформації міст. У публічних жанрах домінував пасивний стан, що надавав мові безособовості. На фонетичному рівні відбувалася уніфікація вимови серед освічених верств і стабілізація орфографії, тоді як регіональні діалекти залишалися переважно в усному просторі [11].

Комунікативна поведінка вікторіанців була високо формалізованою. У публічних контекстах перевагу надавали евфемізмам, метафорам та непрямим виразам, які дозволяли уникати конфлікту. У приватному спілкуванні дотримання етикету було обов'язковим, що зумовлювало стильову чіткість і структурованість листування. Така кодова гнучкість давала змогу мовцям перемикатися між формальними та неформальними регістрами залежно від ситуації. Художня література стала лабораторією мовних експериментів. Письменники, такі як Ч. Діккенс, Дж. Еліот та Бронте, активно відтворювали соціальні діалекти та просторіччя, створюючи багатошарові тексти, що поєднували елітарну та народну лексику [12]. Ці особливості не лише відображають мовну картину вікторіанської епохи, але й заклали основу для подальшої еволюції англійської мови в XX столітті, зробивши її більш гнучкою, універсальною та адаптивною до нових культурних і комунікативних контекстів.

У Вікторіанську епоху з'явилися нові фразеологічні одиниці (*alive and kicking, soft soap*), продовжувався процес скорочень, який торкався широко вживаних слів. Незважаючи на намагання пуристів стати на заваді єднанню розмовної мови з літературною, саме XIX ст. стало початком визнання розмовної мови як варіанта національної мови, що простежується у творах англійських письменників і поетів пізньої вікторіанської доби.

Письменники Вікторіанської епохи схилялися до опису милосердя, честі, правди, співчуття, не звертаючись до історичних сюжетів. Автори цікавилися не лише реаліями оточуючого світу, але й реакцією людей на них. Основною характеристикою літературних творів був опис сучасного життя вікторіанців у всьому багатоманітні його виявів.

Прозаїчні твори Вікторіанської епохи розкривали соціальну тематику. Автори зображали долю, любов, сімейні стосунки героїв у контексті соціально-політичних подій. У романах Ч. Діккенса поєднуються дві панівні риси вікторіанської літератури – романтичне і реалістичне відображення дійсності. Пізні твори автора зображують психологію і внутрішній світ героя у зв'язку зі втратою віри у соціальний прогрес завдяки реформам, які у той час запроваджувала британська влада. Тональність роману змінилась. Песимізм став домінуючою його рисою.

Вікторіанська епоха характеризувалася великими змінами, що знайшли своє відображення в художній літературі пропорційною представленістю як песимістичного, так і оптимістичного світогляду. Позитивні настрої проявлялися переважним чином у виспівуванні сімейних цінностей і рідної домівки та передавалися за допомогою окличних речень, стверджувальної тональності, м'якого гумору. Песимістичні настрої передава-

лись за допомогою звукосимволізму, повторів, на які хотів звернути увагу автор, риторичних питань, пародії, сатири і гротеску. Але, незважаючи на свою мінливість, саме вікторіанська література змалювала звичний образ "старенької доброї Англії".

Оскільки королева Вікторія правила Англією з 1837 по 1901, було доцільно об'єднати всю інтелектуальну продукцію цих часів спільною назвою „вікторіанська": "Незважаючи на те, ким вона була і що зробила, занадто багато хорошого і поганого було за часів її правління, тому Вікторія заслуговує на те, щоб період, коли вона була королевою, називали її ім'ям" [2, с. 24].

Висновки. Вікторіанський дискурс є відображенням лінгвокультурної ситуації Великобританії XIX ст. Він охопив майже всі аспекти суспільного життя країни. Специфіка англійської культури як сукупності матеріальних і духовних особливостей народу визначає специфіку організації його мислення, суспільного і повсякденного життя знаходить свій вияв у мові вікторіанських текстів, які розглядаються як результат більш глобального комунікативного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Amigoni D. Victorian Biography: Intellectuals and the Ordering of Discourse. New York & London: Harvester Wheatsheaf, 1993. 110 p.

2. Chapman R. The Victorian Debate. English Literature and Society: 1832-1901. London: Weidenfield and Nicolson, 1968. 377 p.

3. Crystal D. The Stories of English. London: Penguin, 2004. 271 p.

4. Dickens Ch. Hard Times for these times; ed. With an introd. by D. Craig. London: Penguin Books, 1985. 328 p.

5. Dodd F. Englishness and the national culture; ed. by David Boswell and Jessica Evans, Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums. – London; New York: Hauppauge, 1999. P.87-103.

6. Harrison J.F.C. The Mentality of the Age; ed. by J.F.C.Harrison, Eminently Victorian: People and opinions. London: BBC, 1974. P.12-14.

7. Henderson H., Sharpe W., The Victorian Age. New York: Addison, Wesley Educational Publishers Ink., 1999. vol. 2b. 789 p.

8. Hobsbaum E. Mass-producing traditions: Europe, 1870-1914; ed. by D. Boswell and J. Evans Representing the Nation: A. Reader. Histories, heritage and museums. London; New York: Hauppauge, 1999. 567 p.

9. Kostof S. A History of Architecture, Settings and Rituals. Oxford: Oxford University Press, 1995. 792 p.

10. Meantz S. The History of Private Life: An Overview. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu/historyonline/private_life.cfm (дата звернення: 05.09.2025).

11.Mugglestone L. Talking Proper: The Rise of Accent as Social Symbol. Oxford: Oxford University Press, 2003. 354 p.

12. Watt I. The Rise of the Novel. Berkeley: University of California Press, 2001. 334 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

РОЗДІЛ 9
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2'06-311.3.09(092)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.46

ОБРАЗ УКРАЇНИ У ФАНТАСТИЧНІЙ ПРИГОДНИЦЬКІЙ ПОВІСТІ «ТАЄМНИЦЯ КОЗАЦЬКОЇ ШАБЛІ» ЗІРКИ МЕНЗАТЮК

THE IMAGE OF UKRAINE IN THE FANTASTIC ADVENTURE STORY "THE SECRET OF THE COSSACK SABRE" BY ZIRKA MENZATYUK

Барабаш С.М.,
orcid.org/0000-0002-9405-0839
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

У статті розглянуто особливості цілісного формування образу України у фантастичній пригодницькій повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі». На основі історичних подій письменниця відтворила велич, красу, дух українців, звертаючись до родової пам'яті та проводячи паралелі із сучасною реальністю – російсько-українською війною. Образ України авторка формує різнопланово: це історичні події, мова, персоналії, архітектура, топоніми, гідроніми, рослинний світ, традиція, культура, кулінарія, одяг, символіка (герб, гімн, віночок) тощо. Пригодницька повість Зірки Мензатюк побудовано таким чином, що враховано всі психологічні особливості дитини, адже перед читачем постає не просто книга із динамічним сюжетом, а мапа для подальших досліджень рідної землі. «Таємниця козацької шаблі» – фантастичний твір, орієнтований на етнічну сферу, в якому відображено актуальні й для світової спільноти питання національної самоідентифікації. Новітнє фентезі робить акцент на об'єктивних політичних та ідеологічних реаліях, переосмислюючи національну дійсність, зокрема, її суспільно-політичний контекст. Оригінальні, динамічні й органічні сучасним фентезійним тенденціям утілення знаходять відлуння у пригодницькій повісті «Таємниця козацької шаблі», Козацька доба тісно переплетена із сучасністю; простежуються історичні витоки, авторка акцентує увагу на ментальності українців їх жазі до волі, свободи. На особливу увагу заслуговує проблема фентезійної рецепції сучасної суспільно-політичної дійсності на тлі історичних подій козацької доби. Своєрідним і важливим є звернення Зірки Мензатюк до формату цього жанру у творі, орієнтованому на юного читача. Образ України витворено не лише як історичну цінність, важливу для нинішніх поколінь, але як такий, що націлений у майбутнє, орієнтований на підростаюче покоління, формування його на засадах патріотизму.

Ключові слова: Україна, Берестечко, козаки, національний символ, Воля, Свобода, Зірка Мензатюк.

The article examines the features of the holistic formation of the image of Ukraine in the fantastic adventure story of Zirka Menzatyuk "The Secret of the Cossack Sabre".

Based on historical events, the writer recreated the greatness, beauty, and spirit of Ukrainians, referring to ancestral memory and drawing parallels with modern reality – the russian-Ukrainian war. The author forms the image of Ukraine in a variety of ways: these are historical events, language, personalities, architecture, toponyms, hydronyms, plant life, tradition, culture, cuisine, clothing, symbolism (coat of arms, anthem, wreath), etc. Zirka Menzatyuk's adventure story is constructed in such a way that all the psychological characteristics of the child are taken into account, because the reader is presented with not just a book with a dynamic plot, but a map for further research of his native land. "The Secret of the Cossack Sabre" is a fantasy work focused on the ethnic sphere, which reflects the issues of national self-identification that are relevant for the world community. The latest fantasy emphasizes objective political and ideological realities, rethinking national reality, in particular, its socio-political context. Original, dynamic and organic to modern fantasy trends are echoed in the adventure story "The Secret of the Cossack Sabre". The Cossack era is closely intertwined with modernity; historical origins are traced, the author focuses on the mentality of Ukrainians, their desire for freedom and liberty. The problem of fantasy reception of modern socio-political reality against the background of historical events of the Cossack era deserves special attention. Zirka Menzatyuk's appeal to the format of this genre in a work focused on a young reader is unique and important. The image of Ukraine is created not only as a historical value, important for current generations, but as one that is aimed at the future, oriented towards the younger generation, forming it on the principles of patriotism.

Key words: Ukraine, Berestechko, Cossacks, national symbol, Volya, Svoboda, Zirka Menzatyuk.

Постановка проблеми. Література для дітей та юнацтва характеризується певними специфічними рисами, які пов'язані із психологічними особливостями сприйняття довколишньої дійсності реципієнтами та тими завданнями, які прагнуть реалізувати автори. Ці твори формують дорослі, враховуючи тематичні та технічні аспекти.

Стосовно написаних для дітей художніх творів літературознавці використовують терміни «дитяча література» і «література для дітей». Однак точніший із них – це «література для дітей»; з огляду на вікову періодизацію і характер читацьких зацікавлень доречніший термін «література для дітей та юнацтва», – зазначає Т. Качак [2, с. 10].

Проте О. Пашута визначає як семантичні дублети поняття «дитяча література», «література для дітей та юнацтва», «твори письменства, які окреслюють царину літератури для дітей та юнацтва», «література дитячого кола читання» [10, с. 21], формулюючи твердження, що дитяча література – «це все, що читається дітьми чи дітям. <…> – певна сукупність літературних творів, написаних або прилаштованих для дітей із цілком певною метою: звертатися до дитячої уяви, емоцій та почуттів, впливати на дитячі пізнавальні здібності, розвивати смаки та вподобання, розважати дитину» [10, с. 20].

Нині актуальним вважаємо ідейно-тематичних ракурс відображення процесу національної ідентифікації у пригодницькій повісті для дітей середнього шкільного віку Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» (2017), який у 2023 році вийшов у новій редакції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині спостерігаємо інтерес до творчості самобутньої української письменниці Зірки Мензатюк. В. Кизилова аналізує власне авторські цикли літературних казок як системно впорядковані стосовно один одного складники на прикладі творчості Зірки Мензатюк, зокрема, «Київські казки» (2006), «Макове князювання» (2008), «Зварю тобі борщику» (2012), «Чарівні слова» (2016) [3]. Творчість Зірки Мензатюк досліджують науковиці А. Мовчун у [7], І. Павлів [9].

Постановка завдання – аналіз формування образу України у фантастичній пригодницькій повісті «Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк.

Виклад основного матеріалу. У повісті «Таємниця козацької шаблі» на основі історичних подій Зірка Мензатюк відтворює велич, красу, дух українців, звертаючись до родової пам'яті та проводячи паралелі із сучасною реальністю – російсько-українською війною. Образ України авторка формує різнопланово: це історичні події, мова, персоналії, архітектура, топоніми, гідроніми, рослинний світ, традиція, культура, кулінарія, одяг, символіка (герб, гімн, віночок) тощо. Пригодницька повість Зірки Мензатюк побудовано таким чином, що враховано всі психологічні особливості дитини, адже перед читачем постає не просто книга із динамічним сюжетом, а мапа для подальших досліджень рідної землі.

«Таємниця козацької шаблі» – фантастичний твір, орієнтований на етнічну сферу. У пригодницькій повісті Зірки Мензатюк відображено актуальні й для світової спільноти питання національної самоідентифікації. Новітнє фентезі робить акцент на об'єктивних політичних та ідеологічних реаліях, переосмислюючи національну дійсність, зокрема, її суспільно-політичний контекст. Важливим у цьому аспекті є біографічний підхід – спосіб вивчення літератури на підставі виявлення її зв'язку із біографією письменниці, яка трактується як визначальний чинник художньої творчості. Так, Зірка Захаріївна Мензатюк – українська письменниця, яка із 1988 року присвятила себе творчості для дітей; казкарка; журналістка; членкиня Національної спілки письменників України. Народилася 21 жовтня 1954 р. в с. Мамавці Кіцманського повіту Чернівецької обл., змалку її оточувало народне мистецтво, мати вишивала, ткала килими, писала писанки, чому навчала й своїх дітей. Майбутня письменниця закінчила факультет журналістики Львівського національного університету ім. Івана Франка. Із 1997 р. Зірка Мензатюк у дитячому журналі «Соняшник» вела рубрику «Храми України», «Фортеці України», «Щоб любити», «Щоденник мандрівника», у 2002 р. як спецвипуск видання вийшла книга для дітей «Наші церкви: історія, дива, легенди». В освітній радіопередачі для школярів «АБЦ» на Першому каналі Українського радіо вела рубрику про святині України. Найбільшим своїм захопленням письменниця вважає подорожі [1]. Отже, ці факти дозволяють звіряти вектори інтерпретації художнього тексту із накладаннями на нього авторських настанов.

Оригінальні, динамічні й органічні сучасним фентезійним тенденціям утілення знаходять відлуння у пригодницькій повісті «Таємниця козацької шаблі», Козацька доба тісно переплетена із сучасністю; простежуються історичні витоки, авторка акцентує увагу на ментальності українців їх жазі до волі, свободи.

На особливу увагу заслуговує проблема фентезійної рецепції сучасної суспільно-політичної дійсності на тлі історичних подій козацької доби. Своєрідним і важливим є звернення Зірки Мензатюк до формату цього жанру у творі, орієнтованому на юного читача.

Пригодницька повість «Таємниця козацької шаблі» має фантастичну ідею відвідання персонажами різних часових зрізів, що створює можливість сприйняття історичного контексту

із точки зору осмислення сучасного персонажа – Наталочки Руснак. Описуючи історичні події Берестечка, авторка згадує оборону терміналу Донецького аеропорту, яка тривала 242 дні, – найзапекліші бої російсько-української війни на сході України. 20 січня 2015 року проросійські сили підірвали новий термінал, внаслідок чого бетонні перекриття і стеля впали, ховаючи під собою українських захисників. 22 січня 2015 року воїни, які залишилися живими, вийшли із приміщення, поранені, контужені вони потрапили до полону.

Образ України постає перед читачем у нескореності, незламності козацького духу, який передається генетично: «Козаків перемогли. Але не скорили! Вони гинули не піддавшись, не схилившись, лишаючи по собі невмирущу славу! Зовсім, як наші сучасні хлопці під донецьким аеропортом…» [6, с. 80–81].

Фантастична пригодницька повість «Таємниця козацької шаблі» з елементами історичної правди відтворює події Козацької доби. Зірка Мензатюк коментує це так: «Замовчувати – це ховати голову в пісок. Слід обирати правильну тональність. Питання полягає в тому, як розповідати. Є натуралізм, який шкодить і дорослим. Звісно, дітям треба розповідати про болючі моменти ще обережніше, але розповідати, про події, які відбувалися в історії, потрібно. <…>. У казках я ціную те, що в них є добро і зло, адже змалечку слід виробляти гарт і до зла і не загодовувати малюка солодким і рожевим. Саме тому я не боюся у своїх текстах показувати подібні речі… У "Таємниці козацької шаблі" йдеться про Берестецьку битву – це страшне поле нашої поразки, але діти її читають, бо я не акцентую на крові, на трупах, а розповідаю про те, як триста козаків стояли один за одним, як відбивався останній воїн, і малеча запам'ятовує це, а не кров» [5].

Авторка створює образ України через систему визначальних понять, зокрема, це топонімами, гідронімами; назви історичних подій; символіка – державна і національна; культурні аспекти – гастрономія; музичні інструменти; національна скаутська організація «Пласт».

Повість є відкритою мапою перед читачем. Зірка Мензатюк використовує систему історико-культурологічних назв, які визначають локалізацію подій, їх хронологію, духовну і матеріальну культуру, світоглядні засади та менталітет українського народу. Топоніми, гідроніми є своєрідним ключем для віднайдення історичної правди, пошуку істини – таємниці козацької шаблі. Топоніми не лише відтворюють географію, але є джерелом пам'яті, зв'язком поколінь, джерелом і розумінням національної суті, її ідентичності – жаги до волі, свободи: «Або волю здобути, або вдома не бути» [6, с. 63] – козацької слави і звитяги.

А. Куц, О. Лемак зазначають: «Історичні топоніми як ономастичний клас, по-перше, конкретизують просторові відношення, по-друге, є носіями часової позиції, прив'язаної до певної епохи, по-третє, є національно маркованими одиницями» [4]. Такими критеріями у «Таємниці козацької шаблі» є топоніми: с. Ставище *(Білоцерківський р-н Київської обл.)*, с. Мрія *(Бучанський р-н Київської обл.)*, с. Царівка *(Житомирський р-н Житомирської обл.)*, Калинівки, Любимівки, Іванівки, Василівки, Ганнівки, Варварівки, с. Гоща *(Рівненський р-н Рівненської обл.)*, м. Ірпінь *(Бучанський р-н Київської обл.)*, м. Житомир *(Житомирська обл.)*, м. Новоград-Волинський *(Житомирська обл.)*, м. Дубно *(Рівненська обл.)*, Кам'янець-Подільський *(Хмельницька обл.)*, Київ, с. Плоска *(Дубенський р-н Рівненської обл.)*, с. Тараканів *(Дубенський р-н Рівненської обл.)*, м. Берестечко *(Луцький р-н Волинської обл.)*, с. Пляшівка *(Дубенський р-н Рівненської обл.)*, м. Почаїв *(Кременецький р-н Тернопільської обл.)*, с. Бовдури *(Золочівський р-н Львівської обл.)*, м. Броди *(Золочівський р-н Львівської обл.)*, с. Гаї *(Львівсьий р-н Львівської обл.)*, с. Олеськ *(Ковельський р-н Волинської обл.)*, с. Підгірці *(Обухівський р-н Київської обл.)*, м. Зборов *(Тернопільський р-н Тернопільської обл.)*, с. Микулинці *(Тернопільський р-н Тернопільської обл.)*, м. Теребовля *(Тернопільський р-н Тернопільської обл.)*, Золочів *(Золочівський р-н Львівської обл.)*, с. Стрип *(Ужгородський р-н Закарпатської обл.)*, с. Кобиловолоки *(Тернопільський р-н Тернопільської обл.)*, с. Болязуби *(Тернопільський р-н Тернопільської обл.)*, с. Ракобовти *(Золочівський р-н Львівської обл.)*, с. Паликорови *(Золочівський р-н Львівської обл.)*, с. Печихвости *(Золочівський р-н Львівської обл.)*, м. Хотин *(Дністровський р-н Чернівецької обл.)*, с. Смотрич *(Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.)*, с. Атаки *(Дністровський р-н Чернівецької обл.)*, м. Чернівці – та гідроніми: Дніпро, Ірпінь, Горинь, Іква, Золота Липа, Смотрич, Здвиж, Тетерів, Серет, Гнізна.

Зірка Мензатюк використовує у повісті назви історичних подій та визначних місць, які локалізують і характеризують геополітичні процеси, маршрути подорожей, військових походів козаків, роблячи паралелі зі стійкістю і подвигом нинішніх українських героїв. Зокрема, «Битва Богдана Хмельницького з поляками у червні 1651 року»

[6, с. 19], Турецький міст, Тараканівський форт, битва під Плоскою [6, с. 39–40], Берестецька битва [6, с. 62]; Козацькі Могили [6, с. 28], «дубенські підземні ходи, в яких міщани зберігали вина і скарби, про золото й коштовну зброю володарів замку князів Острозьких» [6, с. 29], фортеця у Дубно, Нова Дубенська фортеця, острів Журавлиха, Олеський замок, фортеця Тустань, Кам'янець-Подільська фортеця, Турецький міст, Хотинська фортеця.

Топоніми у тексті формують просторове тло. Вони є дороговказом персонажам, які є сучасниками читача, щодо пошуку історичної правди, віднайдення того фундаменту, на якому стоїть нинішнє суспільство із його моральними цінностями.

Відіграючи важливу роль у реалізації головних універсалій художнього тексту – *людина – подія – час – простір*, власні назви функціонують у межах того чи іншого жанрового поля за встановленими у ньому нормами [11].

У мистецтві час і простір – категорії умовні, вони сприймаються інакше, ніж ми їх сприймаємо в житті. Минуле у ХТ – це *реальність, що існує тепер*. Навіть тоді, коли у творі превалює минулий час як основна граматична категорія темпоральності, навіть тоді рух оповіді йде від однієї події до іншої, щось відходить, стає у творі минулим, настає новий хід подій – час пливе, не будучи закріплений у часових категоріях. Вони існують лише для того, щоб здійснитися художньо, стати актом руху в даному тексті, і митцеві вдається відтворити *історичний час*, образ *епохи* – в подіях, в образах, сюжетно-тематичному плані [8, с. 79].

Авторка вдається до такого художнього прийому *стирання часових меж* через тривожні *видіння* на полі Берестецької битви [6, с. 60], які бачить Наталочка: «Мені почали привиджатися різні картини. Битва, обложені козаки, паніка при переправі…» [6, с. 74], пояснюючи це місцевою легендою вустами Северина: «обложені козаки не загинули, а вскочили у церкву і разом з нею провалилися під землю. Кажуть, у великодню ніч чути, як у них під землею дзвонять дзвони» [6, с. 75].

Органічною у повісті «Таємниця козацької шаблі» є згадка про Великдень як найвеличніше свято українців, пов'язане із Христовим Воскресінням – перемогою життя над смертю. Чеснотами Війська Запорізького є «Дух волі» [6, с. 75], свобода, людська гідність, самопожертва, відвага, захист вітчизни і православної віри: «Вони воювали за віру!» [6, с. 100]. Найвищі моральні цінності відстоювалися зброєю: *шаблею (реліквія козацька)*, *різницькими ножами*.

Роль релігійного чинника в Україні Зірка Мензатюк визначає поняттями: *церковний спів, богослужіння, свічки, Служба Божа*.

Образ України окреслюється у повісті Зірки Мензатюк органічним поєднанням минулого й сучасного, одночасно концентруючи увагу читача на пам'яті історії народу, культурі й архітектурі. Художня географія твору твориться не лише за допомогою топонімів і гідронімів, але й за допомогою замальовок української природи: письменниця згадує *луговий цвіт, ромашку*, *рожеву конюшину*, *ліловий сусак*, *лепеху*, *спориш*, *кропиву*, «зелену колонаду лісу» [6, с. 47], *хміль*, *дикий виноград*, «буйство бруслини й ожин» [6, с. 47], «тернові зарості» [6, с. 52], *липу*, *кущ дурману чи болиголова*, *грабчаки*, *осокір*, *верби*, *дуб*, *полин*, *кущі бузини та берізки*, які «повкорінювалися» [6, с. 48].

Пейзажі України у повісті «Таємниця козацької шаблі» «оживають» перед очима мандрівників: «Перелітали поля й села, минали чепурні обійстя, обсаджені садками, трояндами й калиною. Троянди цвіли, садочки-райочки наливалися плодом. Часом при дорозі бабусі в білих хустках продавали огірочки, черешні, полуниці, свіже молоко» [6, с. 23], створюючи атмосферу благодаті, краси, гармонії, оптимізму, своєрідно вибудовуючи хронотоп твору.

Письменниця представила у творі не лише українську флору, але й фауну: зокрема, це *соловей*, *ворона*; *олені*, *сова*, *бугай чорно-рябий*.

Україна репрезентована через гастрономічну культуру, звичаї, народні традиції, пов'язані із уживанням і приготуванням їжі, що формує особливості світосприйняття, пов'язані не лише із повсякденним уживанням страв, але й обрядовістю, традиційністю, релігійним чинником. У творі авторка відкриває своєрідну кулінарну енциклопедію: «стиглі, медові черешні» [6, с. 23], *кукурудза*, *яєчня з помідорами*, *свіжі ковбаси*, *пампушки*, *шашлики*, *поліська юшка з в'юнами та часником*, *київські пироги*, *гарячий борщ з грибними вушками*, *теплий калач*.

Духовні національні символи української землі Зірка Мензатюк формує через *віночок*, *жовто-блакитні прапорці*, *шапки-мазепинки*, *ярмарок*, «малинову корогву» [6, с. 71], *вишиванку*.

На високий розвиток суспільства вказують музичні інструменти, якими володіють його представники. У творі цей пласт культури представлено *бандурою*, *литаврами*, «обтягнутими

шкірою срібними та мідними кітлами» [6, с. 69], *клавесином*, *віолончеллю*.

Образ України витворено не лише як історичну цінність, важливу для нинішніх поколінь, але як такий, що націлений у майбутнє, орієнтований на підростаюче покоління, формування його на засадах патріотизму. Письменниця знайомить читачів із представниками Національної скаутської організації «Пласт», метою якої є формування свідомих, відповідальних громадян і лідерів українського суспільства на засадах християнської моралі, патріотичного виховання молоді.

Особливе місце у творі посідає мова як інструмент написання та трансляції ідеї твору: «Головне – не впадати у відчай» [6, с. 50], любити, шанувати власну історію, дошукуватися істини, сприяти економічному, науковому, культурно-освітньому розвитку держави. «Українська мова – це для мене все, це як моє дихання, це знаряддя, яким я працюю, це моя найбільша любов. Обов'язок кожного українця говорити українською мовою. Бо мова має жити, а живе вона тоді, коли ми нею говоримо, – зазначає Зірка Захаріївна [1]. На думку письменниці, немає тем, які для дітей будуть недоступними чи заскладними для розуміння, є складні форми їх подачі. Дитяча література повинна готувати малюка для майбутнього, до дорослого життя і робити це просто й грайливо. Дитину потрібно навчати не лише читати й писати, а й будувати стосунки, долати труднощі та невдачі, вміти бути щасливою» [1].

Висновки. Отже, у пригодницькій містичній повісті для дітей середнього шкільного віку «Таємниця козацької шаблі» Зірка Мензатюк створила образ України через універсальні, специфічні, міфологічні, релігійні, загальнолюдські й національні риси. Рідна земля представлена різноаспектно й глибинно, адже відтворено менталітет предків, жагу до волі, гідності, свободи, що є символом єднання і незнищенності українського духу, народу. Використані авторкою топоніми, гідроніми виконують сюжетотвірну й хронотопічну функції, вибудовують потрібний авторському задуму зміст. Пошук козацької шаблі, зокрема відвідання історичних місць головними персонажами, є показником певного історичного періоду – Козацької доби – та відповідної географії у художньому творі.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні авторського стилю письменниці, аналізі лексико-семантичних і стилістичних паралелей топонімів із образною системою, мовними засобами, проблематикою фантастичної пригодницької повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зірка Мензатюк. Біографія та творчість. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8vqkXiTexWk (дата звернення: 17.09.2025).

2. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 352 с.

3. Кизилова В. Літературний казковий цикл як художній феномен (на прикладі творчості Зірки Мензатюк). *Кременецькі компоративні студії*: науковий часопис / за ред. Д. Чик, О. Пасічник. 2017. Вип. VII. Т. 1. С. 98–106.

4. Куц А., Лемак О. Історичний топонім в сучасній літературі. URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/445 (дата звернення: 16.09.2025).

5. Левкова А. Зірка Мензатюк: «Головне, що з'явилась інша молодь». URL: https://www.barabooka.com.ua/wp-content/uploads/2015/04/110.jpg (дата звернення: 17.09.2025).

6. Мензатюк З. Таємниця козацької шаблі : пригодницька повість. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003, нова редакція, вид. 7-ме. 160 с.

7. Мовчун А. Книга про весну та осінь, про медвяне літо і радісні квіти : [про книгу Зірки Мензатюк «Український квітник»]. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 51–53.

8. Немировська О. Ф., Немировська Т. В. Хронотопія в знімному просторі художнього тексту. *Щорічні записки з українського мовознавства*. Одеса : ОДУ, 1999. Вип. 6. С. 76–81.

9. Павлів І. Уроки за повістю Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі». 5 кл. *Дивислово*. 2015. № 2. С. 6–13.

10. Пашута О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії : до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу. *Слово і Час*. 2004. № 12. С. 20–26.

11.Шотова-Ніколенко Г. Топоніми як засіб створення і зміни часопростору в художньому творі. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8421/1/Shotova-Nikolenko.pdf (дата звернення: 16.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 821.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.47

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОСТИННОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

REPRESENTATION OF NATIONAL HOSPITALITY IN UKRAINIAN LITERATURE

Карпінська Л.Л.,
orcid.org/0000-0001-7614-4041
викладач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету

Безніс П.М.,
orcid.org/0009-0009-1371-0750
викладач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету

Гончаренко С.Р.,
orcid.org/0009-0004-2418-1827
викладач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету

Українські традиції гостинності формувалися протягом століть і мають глибоке історичне коріння, пов'язане зі слов'янською культурою. У Київській Русі проявляти гостинність було важливо і практично, оскільки це сприяло добрій репутації міста та допомагало розширенню кола дипломатичного спілкування. Одним із значних літературних творів тієї епохи є «Повчання» Володимира Мономаха. Київський князь у своєму «Повчанні» поряд з порадами, як керувати державою, закликав звертати увагу і виявляти дбайливе ставлення до будь-яких гостей, оскільки вони могли бути джерелом інформації та різних розмов про місто. Для приїжджих будувалися гостинні двори, уздовж торговельних шляхів з'явилися корчми, де мандрівникам пропонувалася їжа та ночівля. У селах корчма служила місцем відпочинку, зустрічей, продажу напоїв та не містила кімнат для зупинок на ніч. Українці завжди відрізнялися своєю гостинністю. При зустрічі гостей на стіл традиційно ставиться рясне частування, велика кількість страв та напоїв. В українському селі кожен мандрівник, незалежно від знайомства, міг розраховувати на їжу та притулок. Навіть якщо людина приходила у справі, її запрошували до хати та пропонували трапезу. На календарні чи сімейні свята господарі завжди старанно готувалися до прийому гостей. Однією з найважливіших подій був Святий вечір. З цим святом пов'язаний давній слов'янський звичай – колядування. За побажання та пісні колядників щедро обдаровували солодощами, монетами чи іншими подарунками. Загалом дарувати подарунки гостям є старою українською традицією, яка символізує повагу до відвідувачів. Згідно з давнім слов'янським звичаєм гостей зустрічали з хлібом-сіллю. Це означало побажання багатства та добробуту гостю, а також захист від злих сил. У дворянських садибах господарі також демонстрували своє хлібосольство. Двері садиб нерідко трималися відчиненими для гостей, що створювало атмосферу постійного прийому, спілкування та підтримувало соціальні зв'язки. Традиції української гостинності яскраво відобразились у художній літературі XIX-XX ст. У статті наведено цитаті із класичних творів з описом святкової трапези та вшанування гостей. Зазначено, що художня література вплинула на розвиток готельного бізнесу. В Україні збудовано низку готелів у національному фольклорному стилі, які названі іменами літературних персонажів.

Ключові слова: гості, хліб, обряд, частування, стіл, корчма.

Ukrainian traditions of hospitality have been formed within the centuries and have deep historical roots associated with Slavic culture. In Kievan Rus, showing hospitality was important and practical, as it contributed to the good reputation of the city and expanded diplomatic communication. One of the significant literary works of that era is the «Poucheniie» by Volodymyr Monomakh. In his «Poucheniie», the Kiev prince wrote how to govern the state and called for paying attention and showing a caring attitude to any guests, as they could be a source of information about the city. Taverns – *korchma* were built for visitors, and taverns appeared along trade routes, where travelers were offered food and overnight stays. In villages, the tavern served as a place for rest, meetings, selling drinks and did not contain rooms for overnight stays. Ukrainians have always been distinguished by their hospitality. When meeting guests, a large number of dishes and drinks are traditionally placed on the table. In a Ukrainian village, every traveler, regardless of acquaintance, could have food and shelter. Even if the persons came on business, they were invited to the house and offered a meal. On calendar or family holidays, the hosts always carefully prepared to receive guests. One of the most important events was Christmas Eve. An ancient Slavic custom – carol singing is associated with this holiday. For wishes and songs, carol singers – *koliadnyky w*ere presented with sweets, coins or other gifts. In general, giving gifts to guests is an old Ukrainian tradition that symbolizes respect for visitors. According to the ancient Slavic custom, guests were greeted with bread and salt. This meant wishing the guest wealth, as well as protection from evil forces. In noble estates, the hosts also demonstrated their hospitality. The doors of the estates were often kept open for guests. This created an atmosphere of constant reception, communication and maintained social ties. The traditions of Ukrainian hospitality were vividly reflected in the fiction of the 19th-20th centuries. The article provides quotes from classical works describing the festive meal and honoring guests. It is noted that fiction influenced the development of the hotel business. A number of hotels in the national folklore style have been built in Ukraine, and were named after literary characters.

Key words: guests, bread, ceremony, treat, table, tavern.

Постановка проблеми. Україна офіційно перебуває на шляху вступу до Європейського Союзу, який складається з 27 різних країн із різноманітними народами, культурами та мовами, включаючи слов'янські народи та інші національні групи. Самобутність будь-якої нації найповніше виявляється у спілкуванні, у нормах та стандартах поведінки. Ключову роль у міжнародному спілкуванні відіграють національні традиції гостинності, які сприяють встановленню дружніх зв'язків, кращому взаєморозумінню, обміну інформацією та унікальними культурними цінностями. Збереження та демонстрація українських традицій прийому гостей, просування національної кухні, запрошення іноземців до українських родин, робить важливий внесок у популяризацію вітчизняної культури за межами держави. Тому тема національної гостинності набуває особливої актуальності, представляючи інтерес у сучасній геополітиці для встановлення міцних контактів з європейськими народами та розвитку туристичного бізнесу.

У зміцненні дружніх відносин, покращення комунікації головна роль відводиться людському фактору. Відповідно до цього **мета** статті: виділити особливості національних традицій гостинності та простежити в них прояв українського менталітету. Для цього необхідно виконати такі завдання:

– виявити характерні особливості ставлення до гостей в історичному контексті: у давніх слов'ян та в період розквіту Київської Русі;

– виділити основні функції корчми на територіях сучасної України;

– навести з художньої літератури цитати про зустріч несподіваних гостей;

– розкрити зміст ритуалів у різдвяному святі;

– виявити зв'язок між художньою літературою та сучасним готельним бізнесом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню традицій української гостинності було присвячено низку наукових праць. Максим Онацький у статті «Історичні витоки формування індустрії гостинності в Україні» висвітлював розвиток готельного господарства та різних закладів гостинності. Ірина Тарасюк у статті «Народнорелігійні основи традиції української гостинності: на матеріалі паремій» показує як прояви характеру та поведінки українців у ситуації прийому гостей знайшли яскраве вираз у усній народній словесності. Автор проілюструвала як приказки, прислів'я, вислови привітання, прощання, відображають норми народного етикету. Лідія Артюх у статті «Гостина в українців у контексті комунікації» описала елементи національного побуту, загальний етикет та звичаї прийому гостей. Автори М. М. Войтович, О. Я. Гримак у своїй праці «Традиційна гостинність українців та її значення для розвитку туризму» висвітлили етнічні стереотипи поведінки та акцентували увагу на міфологічному та релігійному аспекті гостинності. Валентина Русавська у своїй книжці розглянула гостинність українців як соціокультурне явище, розповіла про ритуально-символічні обряди та церковно-монастирські правила прийому гостей, докладно описала особливості української гостинної культури кінця XVIII початку XX століття. Слід зазначити, що феномен гостинності також виразно розкривається у творах художньої літератури, яка є додатковим інформаційним ресурсом. Тому для більш повного розуміння явища доцільно розглянути також художні джерела.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час різних урочистих подій та у повсякденному житті будь-якої нації важлива роль відводиться різноманітним обрядам, звичаям, святковим ритуалам, у яких виявляються духовні та естетичні потреби народу. Такі норми поведінки складалися століттями під час розвитку нашого суспільства та передаються з покоління в покоління. Українські традиції історично формувалися на базі слов'янської культури і мають як давнє коріння, так і пізніші етапи становлення. Однією з яскравих етнічних ознак українців став звичай гостинності. Етимологічний словник визначає поняття «гостинність», як похідне від праслов'янського кореня gostь «гість, чужинець, прибулець». Цей корінь має аналоги і в неслов'янських мовах: наприклад, Gast – німецькою, hostis – латиною, guest – англійською.

Ще в період язичництва у стародавніх слов'ян існував ритуал, відповідно до якого гість, заходячи до будинку, мав переступати поріг, виявляючи таким чином повагу до господарів та їхніх предків. У дохристиянських уявленнях під порогом перебували духи померлих членів сім'ї, і всі, хто приходили, потрапляли під їхнє заступництво. Кривдити гостей означало кривдити своїх прабатьків.

Розвиваючись століттями, традиції гостинності виразно проявилися в епоху підйому та становлення Київської Русі у зв'язку з розширенням зовнішніх зв'язків країни та розвитком дипломатичних відносин з іншими державами. Першою письмовою згадкою про правила гостинності, яка до нас дійшла, є «Повчання Володимира Мономаха», в якому київський князь закликає

«*…напоїте, нагодуйте краще стороннього; а ще більше вшануйте гостя, звідки він до вас [не] прийде, – чи простий, чи знатний, чи посол, – якщо не можете дарунком, [то] їжею і питвом. Вони бо, мимоходячи, прославлять чоловіка по всіх землях – або добрим, або лихим.»*[1;190]

Поважне ставлення до гостей було необхідним для створення гарної репутації та позитивного іміджу держави. У Києві при численних церквах та монастирях були гостинні двори, які пропонували безкоштовну ночівлю та трапезу паломникам мандрівникам, торговцям, які прибували до міста. Важливість дотримання етикету гостинності підкреслюється в українських прислів'ях та приказках. *«Гість мало гостить, а багато бачить»; «Веселий гість – дому радість»; «Що не є в печі, те й на стіл мечи!»; «Чекай від гостя не грошей, а «спасибі»; «Любиш в гостях бувати, люби ж гостей і приймати»; «Гарними розмовами гостей не наситиш»; «Сідайте, хай ноги для дороги!»; «Дорогих гостей хлібом зустрічають»; «Чим хата багата, тим і гостям рада»; «Щедра душа меду не жаліє»; «Гість в дім – Бог з ним»*

«Клади перед людей хліб на столі, будеш у людей на чолі».[2; 134].

У XI столітті для транзитних мандрівників у Київській Русі з'явився ще один вид закладу, який став прообразом готелю – корчма. Однак її розквіт та розвиток припадають на XVI–XIII століття. Зовні корчма виглядала, як звичайна сільська хата. У ній гість за невелику плату міг отримати обід та тимчасовий притулок. Це були своєрідні заїжджі двори, які відрізнялися за рівнем комфорту, деякі замість їжі пропонували відвідувачам лише низку алкогольних напоїв. Український письменник-фольклорист Олександр Кошиць у книзі своїх спогадів так описував корчму: «*Хата перегороджена дерев'яними ґратами, на яких висять низки тарані, бубликів та мідні крючки, корячки, півкварти – ріжний посуд, яким міряють горілку»* [3; 23].

Функції корчми були різними. І.Нечуй-Левицький зображував її як соціальний заклад, місце для зустрічей, частування, приятельських розмов селян та відпочинку молоді. Люди сходилися, щоб поспілкуватися із сусідами, друзями та дізнатися про новини. *«На великому вигоні стояла корчма, а коло неї була велика купа людей. Там грали музики. Професорові забажалось зайти подивиться, як тішиться простий народ. В корчмі сиділи чоловіки й молодиці й пили горілочку; вони всі говорили заразом та так голосно, що од того клекоту не було чути ні одного слова. Розмова клекотіла, як окріп в казані. Під корчмою танцювали хлопці й дівчата. Дашкович знехотя задивився на танці селян»* [4; 187].

Письменник Володимир Малик відзначав, що корчми часто будувалися на чумацьких шляхах та вздовж проїжджих доріг, що з'єднували різні населені пункти. Вони виконували роль як притулків для ночівлі, так і приміщень для застілля, де обговорювалися невідкладні справи та укладалися торгові угоди. Чумацький промисел існував в Україні близько трьох століть. На початку XIX століття серед селян і козаків чумакування було одним із найпоширеніших занять. Зупиняючись у корчмі, чумаки за бесідою дізнавалися інформацію про ярмарки, ціни на товари та нові місця заробітку. Частуванням часто служила привезена ними риба та хлібна випічка. Зображуючи корчму, В.Малик писав: «*У понеділок, на другий день Великодня, в корчмі бунчукового товариша Михайла Оріхівського зібралися лубенські та засульські чумаки.*

Зібралися вони на раду, – тому сторонніх у корчму не пускали. Платили оптом – за вечір.

За довгим столом, заставленим різними наїдками, жбанами з пивом, череп'яними кухлями, чарками та плесковатими пляшками з горілкою, сиділи поважні чоловіки – в сукняних чумарках, підстрижені «під макітру», трохи вже захмелілі, і вели розмову про наступну поїздку до Криму по сіль.

На чільному місці, бо був найбагатший і споряджав у дорогу десять паровиць, сидів Хуржик, жував солонувату тараню і, запиваючи холодним пивом, з внутрішньою тривогою чекав хвилини, коли можна буде розпочати мову про отаманство».[5; 54].

Таким чином існувало два основні види корчми: корчма для зустрічей, без кімнат для мандрівників як елемент традиційного українського села, та корчма з кімнатами, де на ніч могли зупинитися проїжджі. Наприкінці XIX століття в ній все частіше виявлялися негативні сторони, вона перетворилася на питний заклад і втратила своє значення та роль у прийомі гостей. Однак історично корчма відіграла важливу роль і у сільському житті, і для мандрівників.

Культ гостинності завжди панував в Україні, та прийому відвідувачів надавали особливого значення. Символами національної гостинності стали хліб-сіль на вишитому рушнику, якими зустрічали відвідувачів. У культі хліба відобразився аграрний спосіб життя та землеробський менталітет українців. Хліб означав щасливе життя та достаток, сіль вважалася оберегом від злих сил. Квітко-Основ'яненко у повісті «Маруся», описуючи старовинний обряд сватання, згадує фразу.

«Просимо милості на хліб, на сіль і на сватання». [6; 99]. Ця фраза була традиційною формулою і зазвичай промовлялася, коли старості приходили до батьків нареченої із пропозицією шлюбу. Їх запрошували сісти за стіл і пригощали пирогами, домашнім вином чи іншим міцним напоєм.

Обов'язковим атрибутом українського весілля був коровай. Перші два шматочки від коровая відламували наречений та наречена. Решту ламали скибками і роздавали всім гостям. Обряд переломення хліба сягає християнської біблійної традиції, яка в контексті Таємної вечері означає духовне поєднання. Переломити хліб із гостями означало встановити з ними згоду, дружбу та довіру. За звичаєм нижня частина корова призначалася музикантам, які розважали гостей, і у неї часто запікали монети. Цей аспект описаний у повісті М.Гоголя«Страшна помста»

Шумить, гримить край Києва. Осавул Горобець справляє весілля свого сина. Наїхало багато людей до осавула в гості. В старовину любили добре попоїсти, ще краще любили випити, а ще краще любили повеселитися <.....>

Гостей частували варенухою з родзинками та сливами і на чималій тарелі короваєм. Музики взялися за спідушку його, спечену разом із грошима, і, на якийсь час замовкнувши, поклали біля себе цимбали, скрипки та бубни [7, 185].

Важливе символічне значення традиції гостинності також надавалося столу. Етимологія слова «стіл» пов'язана з дієсловом «стеліти». Стіл завжди застилався рушниками чи скатертиною, і на нього ставили закуски, напої, гарячі страви, виготовлені з любов'ю та турботою. Щедре частування та виявлена привітність сприяло створенню гарної репутації дому та господарям. Встановленим правилом зустрічі гостя, навіть якщо він приходив у справі чи з'являвся зненацька, було запрошення зайти у дім. І.Нечуй-Левицький зобразив один із таких епізодів у романі «Хмари». *Топилка попросив Дашковича зайти до його в хату, і він зайшов. <...> Чоловік був дуже радий, зараз поставив на стіл пляшку горілки; жінка кинулась до комори, принесла щільник липового меду, достала хліба й солі, накришила сала, покраяла цілий хліб, поставила на стіл сметану. І Топилка, й Топилчиха вештались по хаті, ставили на стіл, що тільки можна було знайти в їх небагатій господі.*

Жінка метнулась до печі і невважаючи на те, що втомилась на полі, хотіла врозпалювать солому й смажити смаженю. <...> принесла сиру й масла, поставила солоних огірків та все бідкалась, що нема чим приймать гостя [4, 184].

Господарі часто дарували гостям подарунки на згадку. Це могли бути домашні частування (хліб, пироги, фрукти) або вишиті рушники, які слугували оберегом від злих сил.

Приводом для запрошення гостей були сімейні чи календарні великі свята: Різдво, Водохреща, Масляна, Великдень, Трійця, Обжинки, народження дитини тощо. До приходу гостей старанно готувалися. Особливо важливе значення надавалося Святому вечору, і від господарів вимагалося суворе дотримання звичаїв цього свята. За ритуалом необхідно було згадати всіх покійних родичів, і лише після цього всі сідали за стіл. Головна обрядова страва – кутя, готувалося з пшениці чи ячменю з маком, медом, родзинками та горіхами. Чітко позначалася кількість страв, що подаються на стіл: сім, дев'ять або дванадцять. В.Малик, описуючи святкове гуляння, згадує сім українських традиційних видів частування. *«…А в хаті – натоплено, по-святковому затишно. Перед образами горить невеличка лампадка, під сволоком, на дерев'яній підставці, – воскова свічка, а в челюстях печі потріскує жовтавим полум'ям жмут смолистої скіпи.*

За столом, на покуті, стоїть великий сніп жита, перев'язаний цупким перевеслом із лугового сіна і уквітчаний рясними кетягами червоної, мов кров, калини.

На столі, застеленому вишиваною скатертиною, в полив'яних мисках – кутя з узваром, вареники з сиром та сметаною, пироги з маком, шулики з медом, два кільця ковбаси, що виблискують підсмаженими боками. А посередині, на широкій дерев'яній таці, – крутолобий білий коровай» [8; 10].

Після вечері було прийнято залишати на столі страви для душ померлих предків, а для відсутніх членів сім'ї – окрему миску.

До нашого часу дійшли архаїчні форми деяких різдвяно-новорічних давніх звичаїв – щедрування, посівання, колядування. Різдвяні свята супроводжувалися виконанням колядниками фольклорних обрядових пісень. Вони іноді містили жартівливі веселі рими. Колядую-*дую, / Ковбасу чую, / А ще мало, / Дайте сало!,* або *Коляд, коляд, коляда, / Добра з медом паляниця, / А без меду не така, / Дайте, тітко, пирога.* [9].

Вважалося, що колядники приносять дому удачу, добробут та добрий врожай. Господарі щедро обдаровували їх пирогами, пряниками, цукерками, варениками, ковбасою, салом, яблуками, горіхами чи грішми. Цей звичай згадав М. Гоголь у повісті «Ніч проти Різдва». «*Всі наввипередки поспішали розказати … що-небудь*

нове, викладали з мішків і хвалилися паляницями, ковбасами, варениками, яких встигли чимало вже наколядувати.». [149; 48].

У традиціях гостинності виявлялися не лише риси національної самобутності мешканців України, а й прагнення міжособистісної та міжнаціональної комунікації. Щире ставлення до гостей, привітність та увага до людей завжди були відмінними рисами характеру українців. Найпочесніших гостей зустрічали біля воріт та наприкінці свята проводжали за ворота. Гостем міг бути приїжджий здалеку, сусід, знайомий, родич і навіть випадковий перехожий. Ця національна особливість підкреслена у М. Гоголя в словах «*Чи йшов богобоязливий мужик, чи дворянин, <…>до церкви, або ж, як буває негода, до шинку, як не зайти до Солохи, не попоїсти масних з сметаною вареників та не погомоніти у теплій хаті з балакучою й привітною господинею?».* [7; 151].

Гостинність виявлялася не лише серед простих селян, а й у садибах вищих верств українського суспільства XIX століття. Господарі садиб завжди враховували можливість непередбачуваного приїзду гостей, і такий випадок не заставав їх зненацька. У повісті М. Гоголя «Старосвітські поміщики» описано патріархальний устрій життя двох людей похилого віку в старому маєтку Малоросії. *«Ці добрі люди, можна сказати, жили для гостей. Все, що в них не було найкращого, все це виносилося. Вони навперейми намагалися пригостити вас усім, що тільки виробляло їхнє господарство. Але найбільше приємно мені було те, що у всій їхній послужливості не було ніякої нудотності. Це привітність і готовність так лагідно виражалися на їхніх обличчях, так йшли до них, що мимоволі погоджувався на їхні прохання. Вони були наслідком чистої, ясної простоти їхніх добрих, нехитрих душ… Гість ніяким чином не відпускав того ж дня: він повинен був неодмінно переночувати».* [7; 300].

У застільній розмові вважалося неввічливим розпитувати прибульця про мету його візиту, головним було виявити йому повагу. У романі І. Багряного «Тигролові» дія розгортається у 1930-ті роки. Один із головних героїв твору, дід Сірко, говорить своєму незнайомому гостю, Григорію, втікачеві зі сталінського ГУЛАГу: *«Я ще не знаю, хто ти, але моя хата – твоя хата».* [10; 67].

Українська сім'я Сірків дала притулок і прийняла гостя, як близьку людину. Старий Сірко став для нього більш ніж батько. Його дружина поставилася до нього, як до рідного сина. Грицько, син Сірків, вважав його другом та братом.

Твори української літератури вплинули на сучасну індустрію готельного бізнесу. У різних куточках нашої країни створено фольклорні готелі, які пропонують туристам унікальну можливість занурення у місцевий колорит та національні традиції. У місті Козлець Чернігівської області у туристів користується популярністю невеликий готель «Козак Вакула», в Криму збудовано міні-готель «Солоха». В історичному центрі Кам'янця-Подільського розташований готель «Тарас Бульба». У мальовничому селищі Волосянка, що на Львівщині в Карпатах нещодавно було зведено туристичний комплекс «Захар Беркут». Приміщення цих будівель виконані у фольклорному стилі та нагадують інтер'єри українського національного житла, а у ресторанному меню відвідувачам серед різноманітних страв пропонують страви національної української кухні. У селищі Гостомель на Київщині можна побачити готельно-ресторанний комплекс «Корчма». Він оформлений у традиційному народному стилі, імітуючи атмосферу старовинної корчми. Старовинний ритуал, винесення хліба-солі на вишитому рушнику, як знак поваги до народних традицій, досі використовується під час зустрічі важливих гостей. Зустрічати гостей з привітністю та теплом – це не лише звичай, а справжнє мистецтво, вбудоване у культурний код українського народу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Традиції гостинності є частиною багатої культурної спадщини України, яка передається з покоління в покоління, вони тісно пов'язані з характером народу, відображаючи його цінності. У статті показано, що українська культура гостинності значною мірою відображена у народних звичаях, національному фольклорі, художній літературі. Зазначено, що у Київській Русі поважне ставлення до гостей було важливо з метою дипломатії та розширення громадських зв'язків. Тому у XI ст. почали з'являтися перші гостьові заклади – корчми. У статті відзначено символічне значення, яке надавалося виносу хліба та солі на рушнику, як виразу достатку, благополуччя, побажання щастя та миру, захисту від зла та знаком поваги до гостей. Наведено літературні цитати, у яких проілюстровано тепле ставлення українців до несподіваних, а в окремих випадках до незнайомих гостей. Вказано на впливі художніх творів на сучасну готельну індустрію в Україні. Ми вважаємо, що саме в літературних творах найбільш повно та візуально передається інформація про культурні норми та національні традиції прийому гостей.

Надалі у дослідженні про культуру гостинності перспективно проаналізувати аналогічні ритуали західноєвропейських країн та порівняти їх з українськими. Для цієї мети варто звернути увагу на твори Джейн Остін, Вальтера Скотта, роман Е. Золя «Земля» про селян та французьке село часів Другої імперії, лицарські романи про життя та звичаї у середньовічних замках та інші художні джерела.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Українська література XI–XVIII століть : хрестоматія. / за ред. П. В. Білоуса. Київ : ВЦ Академія, 2011. 688 с.
2. Попова О. А. Живлюще джерело : кращі прислів'я та приказки українського народу. Донецьк : БАО, 2009. 448 с.
3. Кошиць О.А. Спогади . Київ : Рада, 1995. 387 с.
4. Нечуй-Левицький І. С. Твори в двох томах. Київ : Наукова Думка, 1985. Т. 1 Повісті та оповідання. 640 с.
5. Малик В.К. Чумацький шлях. Харків : Фоліо, 1993. 315 с.
6. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Маруся. Харків : Фоліо, 2013. 602 с.
7. Гоголь М.В. Українські повісті. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 608 с.
8. Малик В.К. Таємний посол. Харків : Фоліо, 2008. 588 с.
9. Весела абетка http://abetka.ukrlife.org/koliadd.htm
10. Багряний Іван. Тигролови. Львів : Апріорі, 2022. 292 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 81’37’42:821.161.2-3.09
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.48

ЕКСПРЕСЕМИ В ІДІОСТИЛІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ

EXPRESSEMES IN MYROSLAV DOCHYNETS’S IDIOSTYLE: STRUCTURE, SEMANTIC AND STYLISTIC PROPERTIES

Олексенко В. П.,
orcid.org/0000-0002-1358-6325
доктор філологічних наук,
професор кафедри української і слов’янської філології та журналістики
Херсонського державного університету

У статті констатовано, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки дедалі виразнішою стає тенденція до емоційно забарвленого, експресивного викладення думок. Стверджено, що формування експресивно забарвленого мовлення зумовлене соціокультурними чинниками, а художні тексти є результатом творчої діяльності письменника. Визначено мету – схарактеризувати експресеми в ідіостилі Мирослава Дочинця, з’ясувати їх структуру, семантико-стилістичні властивості. Чітко окреслено наукову новизну, що полягає в спробі системного аналізу експресем у контексті індивідуального стилю Мирослава Дочинця – з урахуванням функційно-стилістичних аспектів. Досліджено особливості ідіостилю Мирослава Дочинця, проаналізовано семантичні особливості експресивних лексичних одиниць, встановлено основні тематичні групи експресем, їх будову, функційне навантаження. Умотивовано, що на лексичний склад творів автора суттєво впливають його вподобання і звички. Заакцентовано, що провідною особливістю індивідуального стилю писемного мовлення Мирослава Дочинця є не безпосередня комунікація з читачем, а опис світу, стану відчуттів героя. Обгрунтовано, що ідіостиль Мирослава Дочинця – це особлива ідіоматика, заснована на поєднанні різних експресивних лексичних одиниць з унікальними конотаціями. З’ясовано, що Мирослав Дочинець майстерно користується експресивними засобами, з метою передати глибину думки, емоційну наснаженість тексту та філософський підтекст. На широкому фактичному матеріалі доведено, що його твори відзначаються розмаїттям мовних засобів, з-поміж яких експресія й експресивність функціюють як окремі, проте тісно взаємопов’язані між собою поняття. Встановлено: ідіостиль Мирослава Дочинця характеризується різноманіттям та виразністю лексико-семантичних засобів експресії. Спостережено словотвірні особливості експресивної лексики, визначено словотворчі форманти (суфікси, префікси), використані автором для творення експресем. Продемонстровано, що експресія у творах Мирослава Дочинця – не лише стилістичний прийом, а вираження філософсько-естетичного бачення світу. Акцентовано на тому, що вміле використання експресивної лексики надає аналізованим текстам структурованості, ритмічності й виразності, а лексико-семантичний аналіз ідіостилю митця дасть змогу читачеві зрозуміти мовностилістичні особливості його творів.

Ключові слова: експресія, експресивність, експресема (стилістично-маркована, стилістично-нейтральна), експресивна лексика, емоційність, ідіостиль, мовна картина світу, макрокомпоненти, текст, лексико-семантичні особливості, суперекспресія, семантика, лексичні засоби, способи словотворення, словотворчі форманти.

The article substantiates that, at the current stage of the development of linguistic science, the tendency toward emotionally colored and expressive modes of thought representation is becoming increasingly salient. It is argued that the emergence of expressively marked discourse is conditioned by sociocultural factors, while literary texts should be regarded as the outcome of an author’s creative activity. The research objective is defined as providing a comprehensive characterization of expressives in the idiolect of Myroslav Dochynets, with a particular focus on their structural organization and semantic-stylistic properties. The scholarly novelty lies in an attempt to conduct a systematic analysis of expressives within the framework of Dochynets’s individual style, with due consideration of their functional and stylistic dimensions.

The study investigates the distinctive features of Dochynets’s idiolect, analyzes the semantic characteristics of expressive lexical units, and identifies the principal thematic groups of expressives along with their structural patterns and functional load. It is substantiated that the lexical composition of Dochynets’s works is substantially shaped by the author’s personal preferences and habits. Special emphasis is placed on the observation that the dominant feature of his individual written style does not consist in direct communication with the reader but rather in the representation of the world and the portrayal of the protagonist’s states of perception and feeling. It is argued that Dochynets’s idiolect constitutes a unique idiomatic system founded on the interplay of diverse expressive lexical units endowed with distinctive connotations.

The analysis demonstrates that Myroslav Dochynets employs expressive means with exceptional mastery to convey depth of thought, emotional intensity, and philosophical subtext. Based on extensive empirical material, it is shown that his oeuvre is characterized by a wide array of linguistic resources, among which expression and expressiveness operate as distinct, albeit closely interrelated, categories. The idiolect of Dochynets is found to be marked by a remarkable diversity and vividness of lexico-semantic devices of expression. Particular attention is devoted to the word-formation patterns of expressive vocabulary, with the identification of derivational markers (suffixes, prefixes) employed by the author in the creation of expressive units.

The study further demonstrates that expression in Dochynets’s works is not merely a stylistic device but a manifestation of his philosophical and aesthetic worldview. It is emphasized that the skillful deployment of expressive vocabulary imparts structural coherence, rhythm, and vividness to the analyzed texts, while the lexico-semantic analysis of the author’s idiolect enables a deeper understanding of the linguistic and stylistic specificities of his oeuvre.

Key words: expression, expressiveness, expressive unit (stylistically marked, stylistically neutral), expressive vocabulary, emotionality, idiolect, linguistic worldview, macrocomponents, text, lexico-semantic properties, super-expression, semantics, lexical devices, word-formation mechanisms, derivational markers.

Постановка проблеми, її актуальність. У сучасному мовному просторі української мови дедалі виразнішою стає тенденція до емоційно забарвленого, експресивного викладу думок. Формування особистісно забарвленого мовлення зумовлено соціокультурними чинниками, зокрема живим народним середовищем, до якого належать діалекти, фольклорні традиції та ментальність. Саме в таких умовах розвивається індивідуальний стиль мовлення митця, в якому експресивна лексика відіграє провідну роль.

Один із яскравих представників сучасної української літератури – закарпатський письменник Мирослав Дочинець – майстерно користується експресивними засобами, щоб передати глибину думки, емоційну наснаженість тексту та філософський підтекст. Його твори відзначаються розмаїттям мовленнєвих фарб, у яких експресія й експресивність функціюють як окремі, проте взаємопов'язані поняття. Перше з них означає прагнення до художньої виразності, друге – реалізовану мовну яскравість.

Актуальність нашої наукової розвідки полягає у необхідності глибшого вивчення експресивних елементів у творчому доробку Мирослава Дочинця, адже його ідіостиль – непересічне мовно-художнє явище. У час, коли українське суспільство переживає кризові явища та шукає духовної підтримки, звернення до літератури, наповненої філософією добра, позитиву, любові й внутрішнього світла, є особливо важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Експресивна лексика у сучасній лінгвістиці набирає помітної актуалізації в сучасних лінгвістичних студіях. Активно працюють над питаннями дослідження експресивної лексики, слів і словосполучень, що передають емоційне ставлення мовця такі вчені: М. Баган ***дослідила*** експресивність українського наукового дискурсу [2]; Н. Бойко ***з'ясувала*** функції експресивних лексичних одиниць у художньому тексті; основні типи лексичної експресивності [4; 6; 7]; Л. Бабай [1], І. Білоконенко [3], Н. Бойко [6], К. Бортун [8], Т. Левчук [19], В. Олексенко [20], В. Юносова [28] ***визначили*** стилістичні яруси емоційно-експресивної лексики в ідіостилі письменників; Т. Вавринюк [9; 10], В. Власенко [11] ***аналізували*** емоційно-експресивну лексику у поетичному мовленні; Н. Гуйванюк – лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивації висловлення [12]; Н. Дащенко [14], Т. Коваль [18] ***простежили*** функції експресем в українському газетному тексті; С. Помирча ***вивчила*** проблеми вживання експресивної лексики як особливого і специфічного явища в сучасній українській літературній мові [21]; Н. Прокопенко ***студіювала*** експресивно-оцінну семантику мовних одиниць у сучасному гумористичному дискурсі [22]; О. Толочко, І. Холявко – загальні питання експресивності мови [23; 26]; М. Торчинський – емоційно-експресивні ознаки власних назв [24]; О. Турчак ***схарактеризувала*** експресію та експресивність як важливі складники оказіоналізмів [25]; у наукових розвідках В. Чабаненка ***акцентовано*** на стилістичних особливостях експресивних засобів української мови [27] тощо. Проте на сьогодні недостатньо висвітлено характерні ознаки функціювання експресем у творчості Мирослава Дочинця, в його індивідуальному викладі художнього слова.

Мета наукової студії – з'ясувати структуру, семантико-стилістичні особливості експресем в ідіостилі Мирослава Дочинця.

Об'єктом дослідження є експресивна лексика у текстах творів Мирослава Дочинця; **предметом** – семантичні характеристики експресем та їх стилістичне навантаження в ідіостилі автора.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– простежити ***особливості експресем*** у контексті сучасної української мови;

– визначити ***типи експресем*** у текстах Мирослава Дочинця;

– проаналізувати ***функційне навантаження*** лексичних засобів експресивності;

– дослідити ***способи формування*** експресивної лексики в ідіостилі письменника.

Джерельною базою дослідження слугували твори Мирослава Дочинця.

Для виконання поставлених завдань було використано **загальнонаукові методи**: ***описовий*** – для відтворення інтенцій автора з метою опису аналізованого матеріалу, а також для загальної характеристики концепції автора з огляду на ключові дослідницькі параметри; ***моделювання*** – для викладення гіпотези автора, висвітлення його концепції на тлі загальновідомих теорій; ***систематизації*** – з метою збирання й упорядкування фактичного матеріалу; ***методами аналізу, синтезу та узагальнення*** послуговувалися, з'ясовуючи теоретичні відомості нашої студії, їхню структуру, систематизування наявного емпіричного матеріалу, його кваліфікацію з визначених у дослідженні наукових тверджень, формулювання дефініцій основних понять і їх узагальнювальних тез; ***індукції і дедукції*** – з метою показати тісний взаємозв'язок у ланцюжку текст – автор (індуктивний) та автор – текст (дедуктивний), що дає змогу зреа-

лізувати перехід від загальновідомих тверджень до узагальнювальних висновків про конкретні явища і, навпаки, – для узагальнення результатів дослідження. З-поміж **спеціальних лінгвістичних методів** послуговувалися такими: ***метод вибірки*** необхідних для роботи контекстів використано з метою добирання фактичного матеріалу; ***методом компонентного аналізу*** скористалися задля встановлення структурного значення аналізованих одиниць; ***контекстуальний аналіз*** передбачав тлумачення аналізованих текстових одиниць, слугував визначенню ідіостильових особливостей митця; ***контекстуально-інтерпретаційний метод*** скерований на висвітлення авторського задуму і способу його вербальної репрезентації та дослідження експресивних одиниць. ***Метод інтерпретації*** словникових тлумачень у тісному взаємозв'язку ***з компонентним аналізом, дискурсивного та контекстуально-інтерпретаційного вивчення*** використано заради їх систематизування, визначення змістового наповнення експресем в ідіостилі митця.

Наукова новизна полягає у спробі системного аналізу експресем у контексті індивідуального стилю Мирослава Дочинця – із урахуванням функційних і стилістичних аспектів.

Практичну значущість убачаємо в можливості застосування результатів у шкільному курсі на уроках позакласного читання, а також у філологічних дослідженнях студентів.

Теоретичне значення дослідження полягає у висвітленні авторського поділу експресем за частинами мови (іменникові, прикметникові, дієслівні), що дає змогу простежити закономірності їх уживання у межах індивідуального стилю.

Виклад основного матеріалу. Експресеми як носії емоційного, оцінного й аксіологійного змісту виступають засобами відображення авторського ставлення до дійсності. Експресема – це елемент лінгвостилістичної системи, мовленнєва одиниця, вжита в експресивно-стилістичній функції, «яка суміщає в собі власне лінгвістичне значення з емотивним, аксіологічним, волюнтативним, естетичним, художньо-образним, оцінним тощо» [13, с. 94]. У мовному світі Мирослава Дочинця експресивна лексика виконує не лише зображальну, а й світоглядну функцію: ***вона окреслює національні і морально-філософські координати буття.***

Семантична структура експресем у творах Мирослава Дочинця багаторівнева: вона включає предметне значення, емоційну конотацію, культурний підтекст. Важливою є також інтенціональна настанова митця – автор часто за допомогою експресем передає свою авторську позицію, емоції, думки. Наприклад, іменник ***'розмисел'*** (замість нейтрального ***'роздуми'***) позначає глибокий, філософський процес мислення, який не просто описує, а наповнє змістом існування персонажа.

Експресивна лексика виступає своєрідною характерною особливістю кожного окремо взятого твору митця [4]. Відповідна лексика створює картину сприйняття з прочитаного. Експресеми, як стилістично мовні одиниці, мають конотативну інформацію емоційного характеру, за допомогою чого створюється певний емоційний ефект.

Значення експресем, їх типологія. Емоційна платформа української мови є надзвичайно повною, становить собою поєднання семантико-стилістичних особливостей лексичних одиниць, що є індивідуальним ставленням носія мови до змісту. Лексичні одиниці характеризуються своєю емоційністю та експресивністю. Експресивність інтерпретується на різних щаблях. Експресеми у творах Мирослава Дочинця часто наповнюють семи, пов'язані з:

– **ментальними рисами українського народу** ***(лагідність, працьовитість, духовність);***

– **природністю мислення** ***(образи, пов'язані з грунтом, деревом, вогнем);***

– **національною ідентичністю** ***(архаїзми, діалектизми);***

– **філософією життя** ***(вічність, духовне оновлення, самопізнання).***

У лінгвістичній науці закодовані категорії експресивності:

– ***функціюють як підсилення виразності, відображення сказаного, збільшення ступенів впливу;***

– ***експресивність ототожнюється як властивість інтенсивності значення слова, його семантики;***

– ***експресивність додають до суб'єктивної модальності.***

До прикладу, слова на зразок ***'схима', 'пелерина-кольчуга', 'тайстриня'*** мають не лише номінативне значення, а й указують на побутову й духовну належність персонажів до традиційного світу.

Оскільки за допомогою експресивності підсилюється висловлення до суб'єктів, то на мовному рівні утворюється процес суб'єктивізації. Висловлення – спосіб комунікативного синтаксису, що підсилюється на логічному та емоційному рівнях. Тобто автор за допомогою експресивного висловлення втілює суб'єктивне власне світобачення.

Семантичні властивості експресем. Вивчення типів лексичних експресивів у художніх текстах спирається на низку методологійних принципів, ураховує доцільність і важливість використання чотирьох підходів – ***семантичного, прагматичного, стилістичного та функційного***. Основною підвалиною експресивності конкретної лексичної одиниці є складники її семантичної структури – ***макрокомпоненти,*** що об'єктивують емотивно-аксіологійні семантичні плани й слугують стимулами реакції на зовнішні чи внутрішні впливи, почуттєві вияви комунікантів. Семантична структура лексичного експресива – це своєрідна модель, до складу якої входять макрокомпоненти й окремі компоненти (семи).

Унікальну особливість семантичних властивостей експресем у художньому тексті визначають кілька категорій:

– психологійний образ, що описує закономірні риси української ментальності, гумористичний підтекст письменника до суб'єктів зображуваного;

– обмежена діяльність - усне розмовне мовлення, якому притаманні такі ознаки, як невимушеність, виразність, емоційність, оцінність, суб'єктивність, динамічність, спонтанність, ситуативна зумовленість;

– спосіб використання - неофіційне спілкування персонажів, яке дозволяє вживання емотивно-оцінної лексики різного характеру;

– характер мовлення – емоційне висловлення, що трактує вербальні наміри адресанта (автора), його почуттєві стани й реакції, способи вплинути на адресата (читача), передати ставлення до нього та предмета мовлення (ситуацій, стану речей тощо);

– емоційна атмосфера художнього твору – ласкава, урочиста (піднесена), співчутлива, схвальна, шаноблива, поблажлива, вибаглива, милостива, зверхня (погордлива), нешаноблива, іронічна, ущиплива, лайлива, нищівна (знущальна), зневажлива, презирлива тощо;

– соціальний статус комунікантів (персонажів) – вік, освіченість, рівень культури, вихованість, толерантність тощо [4, с. 5–6].

Мирослав Дочинець використовує експресивні лексеми, які можна поділити на категорії:

Іменникові: ***перегма, окрушина, живоплоть, магшінгвер, химороть, скіпець, вільха-росішка, камінь-плитяк, розпруга*** – семантично вагомі, але з пікресленою символічністю;

Прикметникові: ***благенький, дурманний, сумноокий, тямущий, цибатий, мовчкуватий, розхлюпаний, збитошна*** – маркери емоційної атмосфери, що допомагають передати індивідуальні риси характеру персонажа або стан природи;

та **дієслівні:** ***вандрував, кувікати, лакомить, в'юнилося, косуючи, гугонів, цубрив, звікувати, пантрувати*** – активні носії руху, дії, що окреслюють характер поведінки і мислення героя. Подібні експресиви є доцільними в індивідуальному стилі автора, який послуговується такою лексикою у вираженні свого внутрішнього світобачення, репрезентуючи національні та філософські погляди через своїх персонажів.

Для аналізу експресивної лексики ідіостилю Мирослава Дочинця ми простежили кілька його творів: «Вічник» [15], «Криничар» [16], «Світован» [17].

Серед експресем у драмі «Вічник» спостерігаємо найбільше **іменників:** *дикунок, ранець, церагма, розмисел, схима, окрушина, ширяння, мжа, магшінгвер, химороть, скіпець, вільха-росішка, камінь-плитяк, видошнок, коломаззю, ломаччя, ковбань, пелерину-кольгучу, парцелу тощо;* **дієслів**: *не вичахає, вандрував, потолкувати, випорізувати, заячати, кувікати, лакомить, в'юнилося, косуючи, пантрує, гугонів***;** менше **прикметникових експресем:** *квасний, ялівцевий, провощена, упосліджений, причмелені, хосенну, палена, берестяні, заплічну* тощо.

У романі «Криничар» зафіксували такі **іменникові експресиви:** *тринада, діяріюш, питво, боввана, лаби, заткальце, пієтет, тайстриня, паліччя, химитання, паленка, картярня, крумплі, фірман, від шопи до шопи, мертвотність, торжища, афтабе* тощо; **дієслівні експресеми:** *клепав, ширшала, пластали, напоумив, притлюмлювали, внадився, вичахали, видурити, видзьобував, хльоснув, уздріти, завчуряв, прочуняється;* менше **прикметникових експресем**: *кремінний, драгунський, окоренкуватий, сумноокий, струганий, умліока, людкове, нутряний, сонцежарі* тощо.

У романі «Світован» йдеться про мандри в гори українського Сократа – Андрія Мудрого, який керувався свободою у життєвому виборі. Його пригнічував світ, що поневолював людину і її душу. У творі передано філософію волі та свободу людської душі. Мирослав Дочинець не пошкодував використовувати експресивну лексику. До **іменникових експресем** віднесемо*: зріднення, бандероль, злоба-жура, борзописці, сажотрус, кумкання, розпруга, буйнотрав'я, квіти-самосівки, живоплоть, приволля, жінчовки, гілляччя*; **дієслівні експресеми:** *різьбив, вергав, вилущує, цубрив, опоряджати, звікувати, обвикся, врозумів, гіркне, скрушалася, прицабав, нараджував* тощо; **прикметникові***: тямущий,*

цибатий, мовчкуватого, розхлюпаний, збитошна, благенькі, упораний, гранчасті, опасиста, дурманний, перегаченний, дебелий тощо.

Експресивна лексика створює суб'єктивні тези сприйняття художнього тексту через контекст (висловлювання), які фундаментують семантичну цілісність художнього твору. ***Проаналізувавши твори Мирослава Дочинця, ми встановили: найбільшою продуктивністю відзначаються іменникові та дієслівні експресеми, меншою – прикметникові.***

Лексичні засоби експресивності. Експресивність у лексиці Мирослава Дочинця реалізується на різних рівнях. Безперечно, на думку Н. Бойко, «найвиразнішим засобом експресивізації висловлень є так звана «експресивна лексика» [4]. Автор свідомо використовує рідковживані слова, діалектизми, архаїзми, створює новотвори й контекстуальні неологізми з метою підсилення образності й емоційного забарвлення тексту.

У творах Мирослав Дочинець застосовує різні лексичні способи експресивності. Експресивна лексика доцільно відображає емоційне тло у контексті. Експресія в художньому тексті перебуває в процесі балансування між різними ознаками експресивних лексем, залежно від ситуативних умов, на прикладі емоційного стану персонажа:

– **відображення радості:** *«На той час я не мав нічого ціннішого за се перо, яке знайшов дорогою до квасного кадуба. Дівчинка довго і радісно позирала на дарунок, а далі чомусь притулила його до губ»* [15, с. 89].

– **відображення суму та печалі:** *«Значить, це була не роса, а сльози. Я плакав, хоча раніше думав, що вже розучився це робити. Я лежав за крок від ріки, і з моїх очей текла інша ріка, що починалася десь у задубілих грудях, у скам'янілій душі. Ріка гіркоти»* [17, с. 16].

– **чесність:** *«За що я честую тебе – за те, що грошва тобі не заполудила очей і не заглушила серця. За це тобі й Господь помагає, ласкавий пане»* [16, с. 30].

Проналізувавши твори Мирослава Дочинця, встановлено, що індивідуальний стиль автора характерний експресивною лексикою з філософським контекстом. Відсутні експресеми позитивного та душевного характеру. Експресеми, які використовує автор, важкі для сприйняття читачем.

Емоційно-експресивний стан у контексті спостерігаємо передусім у розмовній лексиці персонажів. Напр.: *«Просіяні крізь крону промені теплим квачиком малювали мені золоті поворози на повіках, лоскотали губи, як збитошна Помона, богиня садів. Дихалося дедалі легше. В душі проростала тонка травиночка надії»* [17, с. 23–24]; «– Може, від слова «цент» – пелюстки якраз сантиметрові, – розмірковував він. – А може, тому, що вона горда і неприступна, як римський центуріон…» [17, с. 48]; *«Дякуючи його дарунку, я збагнув, що посудина має нагадувати жіночий стан. Має будити, навертати людський взір»* [16, с. 131]. *«Жони вчувають чоловічу особливість здалека, як кобила вівсяне поле», – в спопелілих очах старого сіклися збитошні чортенята»* [16, с. 131]; *«Вона годувала курят, так мило ціпоніла до них, що я ладен був сам стати когутиком…»* [16, с. 131].

Автор використовує широкий спектр фразеологійних одиниць, що змушують читача поринути у роздуми про сенс людського життя, особливо це спостерігаємо у романі *«Світован»: «Земна сила травицею проростає. Вклонися їй і зачерпни»* [17, с. 65]; *«Мою кишеню павутиною заткало. Гроші будять обережність і потайливість»* [17, с. 120]; *«Жолудь тім'я не розколе, дівування серце не загірчить»* [17, с. 183] тощо.

Автор послуговується експресивними висловлюваннями-вигуками: *«Вони пізно прилітають сюди (теж нарізно самці і самки) і рано, в поліття, відлітають, залишивши над осиротілими яругами, наче застигле тремке марево, свою пісню:* ***«фі-фі-фі-тьох-тьох-тьох-юліть-юліть-юліть…»*** [17, с. 183].

Автор використовує різноманітні експресивні вислови, включаючи вигуки, що додають тексту емоційного забарвлення. Ці висловлення, поєднуючись із розмовною мовою персонажів, створюють унікальну атмосферу та збагачують зміст тексту різними смислами на комунікативному, прагматичному та стилістичному рівнях. Таке поєднання емоційно-експресивної лексики та суб'єктивних форм виявлення узгоджується з поняттям суб'єктивізації висловлення, де увага приділяється особистісному та емоційному вираженню. Такий стиль створює глибший емоційний зв'язок між читачем і твором.

Узагальнено, лексичні експресеми у творах Мирослава Дочинця виконують три основні функції:

емоційна – передача чуттєвих станів, настрою, переживань;

оцінна – фіксація авторського чи персонажного ставлення до події, предмета, явища;

ідентифікаційна – увиразнення національного образу світу, збереження культурного коду.

Або ще приклад: *«… **зріднення** душі з глиною, травою, дощем…»* – тут лексема ***'зріднення'*** слугує не лише для позначення процесу наближення,

а є символом злиття людини з природою, що має екзистенційну глибину.

Способи творення експресивної лексики. Аналізуючи словотвірні засоби, зазначимо, що в лінгвістичних працях опрацьовувалися переважно матеріали щодо стилістичної характеристики частиномовних лексем з емоційним наповненням; ***фіксували лише поодинокі випадки словотвірних особливостей експресивної лексики.***

Авторська мовна картина світу у творах Мирослава Дочинця активно поповнюється за рахунок словотворення. Серед способів експресивізації фіксуємо такі:

– ***морфологійна деривація: прикметники*** на зразок ***'сумноокий', 'благенький'; дієслова 'прочуняв', 'пантрує'*** створюють нову конотацію через зменшувальні чи підсилювальні словотворчі засоби;

– ***лексико-семантична трансформація:*** уже відомі слова набувають нових значень у певному контексті: **'*гіркне душа', 'ласкомить сонце'*;**

– ***словосполучення та метафоричні конструкції: 'гроно смутку', 'слово-присмак', 'запах болю'*** – автор вдається до метафоризації буденних понять, надаючи їм нових емоційних значеннєвих відтінків.

Префікси, додані до слів, призводять до зміни їхнього лексичного значення, надаючи їм виразності та емоційного відтінку. Емоційна сила префіксів базується на нових значеннях, що формуються у результаті створення нових слів.

Префікс за- ***вказує на початок дії, на емоційне підсилення:***

У "Вічнику" герой часто ***«запалюється»*** чи ***«западає»*** в спогади. Наприклад:

• ***запалюється*** – починає щось із великим емоційним імпульсом ***('запалюється, мов зірка');***

• ***западає*** – зникає у спогадах ***('западає в спомини дитинства')***.

Ці слова утворюють нові образні значення та підсилюють емоційність.

Префікс не– ***мінімальний, негативний відтінок, але не агресивний:***

Тут Мирослав Дочинець використовує слова на ~**не+доконаний вид**, що не несуть зневаги, а відображають інший якісний стан:

• ***недочитаний*** – не завершений, але не зневажливий ***('недочитана думка залишалась навколо');***

• ***непримітний*** – скромний, тихий образ без негативу.

Префікси па- та про- – ***неповнота вияву ознаки:***

Мирослав Дочинець створює слова, що підкреслюють неповну реалізацію:

• ***позачиста*** ("па-" відбивка від "пра-" чи "пів-", трапляється як народне слово): ***'позачиста дорога'*** – майже чиста, але з домішкою;

• **прочасту** («про-» від "полу" чи "пів"), звучить народно: ***'прочасту небезпеки'*** – не повністю, але частково небезпечний

Суперекспресія: поєднано кілька префіксів разом.

Мирослав Дочинець іноді поєднує префікси, щоб домогтися урочистого звучання або фольклорної глибини:

• ***'запана-непригідний'****:* складний епітет, «за-» підсилює й одночасно «не-» обмежує значення.

• ***'запаса-незворушний'****:* герой, який «запаса-» на щось (накопичує) і при цьому «не-зворушний» – емоційно стриманий.

Специфічні особливості семантики і функціювання експресем-прикметників убачаємо в тому, що вони слугують для передавання не звичайної якості предмета, а вказують на інтенсифіковані, градаційні ознаки і розвивають квантитативні значення. Експресивні дієслова означають процеси, дії, динамічність або статичність дієслівної дії. Вони вживаються для характеристики мети та способу дії, об'єкта та суб'єкта дії.

Пестливі суфікси відіграють важливу роль у створенні емоційної експресивності тексту. До ***зменшувально-пестливи***х відносимо такі словотворчі форманти: ***-к-, -ок-, -ик-, -ець:*** *«…і прошу на се благословення, сил і снаги, щоб написане мною не мертвим саваном лягло в* ***гробівець»*** [15, с. 6]; «*Я гадав, що вони лакомляться на* ***хлібець***» [15, с. 24]; *«На великоднє розговоріння я поклав на архієрейський стіл* ***кошарик*** *зеленої цибулі, салати, кропу й повне сито* ***огірочків-мізинців»*** [16, с. 20]; *«А* ***сніжок****, що сіявся за коміри, лише підганяв робітників*» [16, с. 23]; ***-ичка, -инка***: *«Легко давалися апостоли на липових* ***табличках***» [16, с. 101]; *«Так калилося добу. Нарешті* ***судинка*** *розбивалася – і маєш мастику»* [16, с. 133]; «*Тепер, – мислив я, – будуть три точки тертя* ***– полінце****, трут* ***і паличка***» [15, с. 41]; *«А я все снував і снував своє веретено, вслухаючсь, як під губкою кришиться на порохняву* ***деревинка»*** [15, с. 41]; ***-очк-, -ечк-***: *«І коли зашпортається пораз перо з утоми і я примкну на мент очі, увижаються мені хитклі* ***рісочки****»* [15, с. 6]; *«І от, поклавши на* ***ріжечку*** *аркуша калиновий хрестик, починаю свою дорогу берегом паперового листа*» [15, с. 7]; *«Наліпимо цівок, переполовинимо, покладемо жолоб у жолоб і цим* ***ярочком*** *прийде з берега вода*» [16, с.1 60]; ***-еньк-, -оньк-****: «В такій гаті нерідко залишали* ***вузеньку*** *промежину, через яку струмінь бив у млинове колесо»* [16, с. 196];

*«Вода була **тепленька**, масна, як куряча поливка»* [15, с. 19].

Трапляються у творах автора слова із суфіксами ***-ищ(е), -иськ(о),*** що передають відтінок згрубілості: «*Накидавши **в огнище** ломаччя, я сів перепочити»* [15, с. 44]; «*Тоді й прилипло до мене **назвисько,** пан Кутьо, Пес по-нашому»* [16, с. 198]; *«Він стояв, розхристаний, над пінистою кручією, закинувши на горб **рамище** з незавершеним образом*» [16, с. 198].

Прикметникові суфікси ***-енн(ий), -езн(ий)*** передають ознаку здебільшого з негативною конотацією: *«Легше кориться **нужденний**, темний, пригноблений»* [16, с. 194]; *«Ті слова розвеселили Артаксеркса, як зараз тебе мій **злиденний** подарунок…»* [16, с. 296]; «*Гострий пан хльоснув ціпочком об чобіт і невідь-відки вихопився **грубезний** картатий пес на високих тонких лабах*» [16, с. 184].

Аналіз утворення виражально-зображальних засобів дозволяє стверджувати: у творах Мирослава Дочинця активно функціюють суфікси ***зменшено-пестливої та згрубіло-збільшуваної семантики***, що відображають почуття людини та емоційний стан.

Крім того, Мирослав Дочинець активно послуговується **контамінацією: *'перагма'*** (традиційний одяг + сакральне значення), або '***живоплоть'*** (поєднання природного й людського).

Усі ці словотворчі засоби формують неповторний авторський стиль, що балансує між традиційною українською мовною системою та індивідуальною поетикою митця.

Функційно-стилістичне навантаження експресем. Художній текст – особлива форма спілкування. На думку Н. Бойко, «явище багатовимірне, воно грунтується на внутрішніх законах, зв'язках, які відповідають основним рівням тексту: семантичному, лексико-граматичному, образному, експресивному, прагматичному» [6, с. 195]. Якщо в природному діалозі жест і міміка – вираз спонтанний, то в художній літературі це свідомо створений літературно-стилістичний прийом. «Експресія слова, – зазначає Н. Бойко, – виявляється в контексті, у зв'язку з іншими лексичними одиницями, вона сприймається як зовнішній маркер, що проявляється у зв'язку зі стильовою контрастністю, несподіваними асоціаціями і є відображенням динамічних процесів у мовленні» [6, с. 195].

Функційно-стилістична роль експресем у творах Мирослава Дочинця визначається прагненням до глибокого емоційного резонансу з читачем. Лексика, якою послуговується письменник, не лише передає зміст, а й емоційно орієнтує реципієнта, створює атмосферу довіри, співпереживання, духовної взаємодії

Головна функція експресивної лексики в ідіостилі Мирослава Дочинця характеризується описовою формулою емоційного напруження його персонажів. Емоційна лексика у художньому творі виконує кілька функцій. Ми виділили такі основні: ***описова; характерна; інтерпретаційна; емоційно-оцінна; регулятивна***. Усі вони (*функції* – уточнення, курсив наш – В.О.) більшою чи меншою мірою впливають на читача, на його внутрішній світ, на психологічний стан головного героя, виявляють емоційний стан персонажів, емоційно інтерпретують світ, який зображується у художньому творі.

Творчість Мирослава Дочинця в сучасній літературі посідає особливе місце. Він відомий усій українській читацькій спільноті, а особливо у західних регіонах. Його текст не простий, а складний. Читачеві інколи важко сприйняти його філософські мотиви та роздуми, але його художнє слово вирізняється сильною енергетикою.

Окремі експресеми набувають стилістичної домінанти:

– ***архаїзми й діалектизми*** вказують на тісний зв'язок з народною традицією, надаючи мові автентичності;

– ***дієслова*** виконують стилістичну функцію динамізації, надають темпу розповіді;

– ***неологізми*** формують індивідуально-авторську оцінку й передають атмосферу твору.

Відтак, мовна експресивність у творах Мирослава Дочинця – не лише стилістичний прийом, а вираження філософсько-естетичного бачення світу. Його експресеми – не випадковий вибір, а засіб глибокої розмови з читачем про сенси, цінності, призначення людини. Письменник створює мову, що промовляє не лише до розуму, а й до серця. Саме в цьому вбачаємо особливість ідіостилю письменника – у синтезі емоційної напруги, духовної глибини та національного колориту.Висновки. Аналіз експресем Мирослава Дочинця дає змогу зробити висновок про наявність у творах чітко структурованої системи експресивних засобів. Встановлено, що експресеми виконують не лише стилетвірну, естетичну, а й ідеологічну та філософську функцію, слугують засобом формування основ індивідуально-авторського світогляду й мовомислення автора, відображають специфічні особливості суб'єктивного сприйняття фрагментів мовної картини світу, є своєрідними особливостями ідіолекту письменника, відображають особливості

його індивідуально-авторського стилю. Автор створює мовну палітру творів за допомогою іменникових, прикметникових та дієслівних експресем, що формують образ героя, відтворюють його емоційний стан, а також формулюють філософські ідеї. ***Іменникові та дієслівні експресиви становлять основу авторського стилю, тоді як прикметникові виступають засобом тонкого оцінного забарвлення.*** Виявлено, що автор формує унікальну мовну модель, у якій експресивність є не випадковою рисою, а структурним компонентом художнього мовлення. Завдяки вдалому поєднанню емоційної лексики, діалектизмів та індивідуально-авторських словоформ, письменникові вдається створити автентичну мовну реальність. У творах Мирослава Дочинця простежуємо єдність стилістичного прийому: експресеми функціюють як маркери авторської філософії. Їх повторюваність і типологійна стабільність уможливлюють кваліфікувати експресивну лексику як частину інваріантної мовної системи автора. Таким чином, є всі підстави говорити про системну організацію експресем, що відповідає інтенції автора – впливати на читача емоційно, оцінно й духовно.

Перспективи подальшого вивчення визначеної проблеми вбачаємо в детальному аналізі експресивної лексики на різних мовних рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабай Л. В. Експресивна функція слова у творах І. Нечуя-Левицького як взірець для сучасних письменників. *Український смисл.* 2018. № 2018. С. 117–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2018_2018_15
2. Баган М. П. Експресивність сучасного українського наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія.* 2017. Т. 20. № 1. С. 9-17.
3. Білоконенко І. С. Емоційно-експресивна лексика у циклі сонетів Едмунда Спенсера «Amoretti». *Література в контексті культури*. 2010. № 20 (1). С. 3–10 URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/1787
4. Бойко Н. І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство.* 2002. № 2–3. С. 10–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2002_2-3_4
5. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія / Н. І. Бойко. Ніжин: ТОВ Видавництво «Аспект– Поліграф», 2005. 552 с.
6. Бойко Н. Типи лексичних експресивів в ідіолекті Олеся Гончара. *Культура слова.* 2018. № 88. С. 118–130. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/180134/13Boiko.pdf?sequence=1
7. Бойко Н. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування : автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.01 / Н. І. Бойко. НАН України. Ін-т укр. мови. К., 2006. 36 с.
8. Бортун К. О. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 21. Том 1.2. С. 15–20.
9. Вавринюк Т.І. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко). *Філологічні студії. Науковий вісник КДПУ: зб. наук. праць* / редкол,: Ж. В. Колоїз, П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін., Кривий Ріг, 2010. № 4. С. 67–73. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9802
10. Вавринюк Т. І. Називні уявлення як засіб експресії в художньому мовленні. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2014. Вип. 10. С. 145–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2014_10_21
11. Власенко В. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні Василя Симоненка. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 1999. № 4. С. 50–53. URL: http://eprints.zu.edu.ua/588/1/99vvvmvs.pdf
12. Гуйванюк Н. Емоційно-оцінна лексика у «Словнику буковинських говірок». *Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць.* 2011. Вип. № 12–13. С. 88–95.
13. Гуйванюк Н. Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 90–96. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_10_2011_7_22
14. Дащенко Н. Експресивні засоби газетного дискурсу [Текст]. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета-оцінка* : зб. наук. праць, присвяч. 70-річчю від дня народж. проф. С. Я. Єрмоленко / Відп. ред. акад. НАН України В. Г. Скляренко. Київ, 2007. С. 316–323.
15. Дочинець М. Вічник. Видавництво «Карпатська вежа». 2019. 280 с.
16. Дочинець М. Криничар. Видавництво «Карпатська вежа». 2012. 334 с. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15295

17. Дочинець М. Світован. Видавництво «Карпатська вежа». 2018. 232 с. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=21686

18. Коваль Т. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології.* 2011. Вип. XXIУ. Ч. 2. С. 468–475. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/71681

19. Левчук Т. П. Стилістично-експресивна функція мовленнєвих засобів у творах Оксани Лятуринської. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*, № 6 (2004). С. 169–177.

20. Олексенко В. П. Семантико-стилістичні властивості емоційно-експресивної лексики (на матеріалі творів Марії Матіос). *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Випуск 40. Том 1. С. 234–243. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/40/part_1/39.pdf

21. Помирча С. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія.* 2019. Вип. 7. С. 129–131. URL: http//nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2019_7_34

22. Прокопенко Н. М. Експресивно-оцінна семантика мовних одиниць в українському гумористичному дискурсі XX – поч. XXI ст. [Текст] : автореферат … канд. філолог. наук, спец.: 10.02.01 – українська мова / Н. М. Прокопенко. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 20 с. URL: http:// essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/61972

23. Толочко О. Експресивна функція інверсивного виділення головних членів речення як проблема перекладу (на матеріалі англомовних перекладів прози Олеся Гончара). *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка*; [голов. ред. Р. С. Помірко]. Л., 2006. Вип. 13. С. 214–221.

24. Торчинський М. М. Емоційно-експресивні ознаки власних назв. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2010. Вип. 5. С. 103–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2010_5_16

25. Турчак О. М. Експресія та експресивність як складові функціональної характеристики оказіоналізмів (на матеріалі преси кінця XX ст.). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки.* 2015. № 1. С. 164–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2015_1_25

26. Холявко І. Експресивність у лінгвістичних студіях. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика».* 2013. № 19. С. 31–34. URL: https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1034

27. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови: [монографія] / Віктор Антонович Чабаненко. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

28. Юносова В. О. Емоційно-експресивна лексика на позначення назв осіб у романі Люко Дашвар «Рай. центр». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 1. Ч. 1. С. 93–105. URL: https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/877

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 82.-1. 172
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.49

ТЕМА ДИТИНСТВА У ТВОРЧОСТІ В. СИМОНЕНКА: ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТИ

THEME OF CHILDHOOD IN WORKS OF V. SYMONENKO: PHILOSOPHICAL FND MENTAL ETHICAL COMPONENTS

Сазонова О.В.,
orcid.org/0000-0001-6633-2348
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мов і методики їх викладання
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Янкова Н.І.,
orcid.org/0000-0001-9189-625X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії української літератури,
теорії літератури і літературної творчості
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті осмислено мотиви, пов'язані з темою дитинства. Розкрито культурно-мистецькі контексти типології образів дитинства в його творчості. Підтверджено, що тема дитинства безпосередньо пов'язана зі знаковими культурно-філософськими концептами доби, що вплинули на розвиток ментальності мешканців підрадянської України. Зауважено, що вони стали індикаторами найважливіших змін у світоглядній позиції українців.

Спостережено, що звернення шістдесятників, зокрема В. Симоненка, до світу дитинства, внутрішньо пов'язаного із їх підвищеним інтересом до власного «я», значить і до складного комплексу душевних переживань героїв.

Оскільки сьогодення для шістдесятників наповнене станом відчуження, іноді протистояння зовнішньому недосконалому світу, то особливого значення набувало повернення в минуле, поєднуючись із інтересом до внутрішнього світу людини, це неминуче призводило до спогадів власного дитинства митця. Породження емоційних проблем, зокрема проблеми самотності перегукується у творах В. Симоненка із естетикою романтиків.

Переконані, що підвищений інтерес шістдесятників до теми дитинства безпосередньо пов'язаний зі змінами в суспільному житті. Вважаємо, що для В. Симоненка образ дитини став багатофункціональним символом – незахищеності і самотності, страху і водночас здивування, наївності і чистоти і, звичайно, незадоволення поета суспільством, проявом його уяви і чутливості до викривлених змін у навколишньому світі. Дитинство змальовується, з одного боку, як ідеальна пора, що минулася, як така, коли людина знаходилася в умовній гармонії з собою і світом. З іншого боку, ліричні герої творів В. Симоненка утримують духовну спорідненість із дитинством. Їхні характери зумовлені пережитими ще в дитинстві відчуттям причетності до рідної оселі, до близьких людей, спорідненості з усім живим. Зауважено, що публіцистичність письма зумовлена культурно-філософським середовищем, що позначилося в поета на мотивах самоти, відчуження, сирітства як осиротілого покоління. Зафіксовано соціокультурну діалектику розвитку образів: мати та дід – рідна хата – село – земля – Батьківщина.

Ключові слова: В. Симоненко, шістдесятники, архетипне мислення, тема дитинства, родина, мала батьківщина.

The article makes sense of the motives associated with the theme of childhood. The cultural and artistic contexts of the typology of childhood images in his work are revealed. It is confirmed that the theme of childhood is directly related to the iconic cultural and philosophical concepts of the era, which were influenced the development of the mentality of the inhabitants of post-soviet Ukraine. It was noted that they became indicators of the most important changes in the worldview position of Ukrainians.

It was observed that the appeal of the sixties, in particular V. Symonenko, to the world of childhood, intrinsically connected with their increased interest in their own «I», means to the complex of mental experiences of the heroes.

Since the present for the sixties is filled with a state of alienation, sometimes opposition to the external imperfect world, the return to the past combined with interest in the inner world of man, acquired special importance, this inevitably led to memories of the artist's own childhood. The generation of emotional problems, in particular the problem of loneliness, resonates in the works of V. Symonenko with the aesthetics of romantics.

Convinced that the increased interest of the sixties in the topic of childhood is directly related to changes in social life. We believe that for V. Symonenko's image of a child has become a multifunctional symbol of insecurity and loneliness, fear and at the same time surprise, naivety and purity and, of course, the poet's dissatisfaction with society, a manifestation of his imagination and sensitivity to distorted changes in the surrounding world. Childhood is depicted, on the one hand, as an ideal time that has passed, as such when a person was in conditional harmony with himself and the world. On the other hand, the lyrical heroes of the works of V. Symonenko is spiritually related to his childhood. Their characters are determined by the feeling of involvement in their native home, close people and kinship with everything alive experienced in childhood. It is noted that the journalistic nature of writing is determined by the cultural and philosophical environment, which was affected the poet's motives of loneliness, alienation, and orphanhood as an orphaned generation. The socio-cultural dialectic of image development is recorded: mother and grandfather – native house – village – land – Motherland.

Key words: V. Symonenko, sixties, archetypal thinking, childhood theme, family, small homeland.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема рефлексії митця на дитячі спогади актуалізована в сучасній літературі. Зацікавлення суспільства до цієї так званої «вічної теми» відбулося ще в кінці 90-х ХХ ст., коли серед дослідницької практики оприявилася дитиноцентрова парадигма. Хоча пряме співвідношення в художніх творах часу минулого і часу нинішнього, відображення сьогодення у двох вимірах – знакова риса літератури 60–80-х років. Письменники таким чином виявляли ставлення до смерті, адже за цим, по суті, завжди криється ставлення до життя, розуміння людини як такої, її справжнього місця в житті. Крім того, тема дитинства, безпосередньо пов'язана із культурно-філософськими концептами, вони є показниками найважливіших естетичних та культурно-філософських змін певного періоду розвитку людства загалом. Дитинство, вважаємо, варто розглядати як своєрідний вид духовної пам'яті, що поєднує минуле із теперішнім, воно допомагає з'ясувати діалектику людської душі. Звернення до теми дитинства узгоджується з народними уявленнями, відповідно до яких воно має величезну очисну силу, оскільки дозволяє повернутися до початків. Комплексне дослідження образів дитинства у творчості одного із яскравих представників покоління шістдесятих дозволить краще збагнути специфіку художнього світу поета, а також оцінити, наскільки по-сучасному звучать думки В. Симоненка на сутність дитинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про важливість долучення біографічних відомостей до аналізу текстів поета, про безперечний зв'язок поезій із автором, про можливості пояснити життєвим фактажем творчі прояви В. Симоненка вже неодноразово писали дослідники. Перша розвідка про життєвий і творчий шлях Василя Симоненка – «З матір'ю на самоті» (1990). Незвичайно структурована, укладена в науково-популярному стилі, вона має швидше біографічно-культурологічне значення. У ній ведуть діалог Ганна Федорівна Симоненко-Щербань (мати поета) та письменник Микола Сом (близький товариш В. Симоненка), йому ж належить вміщена передмова. Щоправда, діалог місцями змінюється полілогом, завдяки оповідям видатних діячів української культури, спогадам рідних і близьких, товаришів поета. Укладачі доречно додали до видання цікаві фотодокументи. У книзі розміщено також вірші В. Симоненка [3]. У видавництві «Сучасність» 1973 р. вийшло друком друге видання вибраних творів поета із розлогим вступом «У хороший Шевченків слід ступаючи...», коментарями І. Кошелівця та безіменними згадками про письменника друзів. Літературознавець уперше неупереджено аналізує заангажовані розвідки М. Негоди «Еверест підлости» (1965) та В. Козаченка та П. Панча «Тобі, народе» (1965), у яких мовиться не стільки про творчість митця, як про його політичні переконання. Критик усебічно потрактовує поезії В. Симоненка, порівнює їх із текстами Т. Шевченка, Ліни Костенко, І. Драча, Г. Кириченка, О. Зуєвського, віднаходить спорідненість у досконалих формах із Стефаном Маллярме та Полем Валері, зупиняється на біографічних моментах, цитує щоденникові поетові записи, звертає увагу, що тематика багатьох його поезій пов'язана саме з близькими людьми, по-перше, з мамою [5, с. 37]. Безперечно, що критичні розмисли та спостереження І. Кошелівця потребують ретельного опрацювання.

У дослідженні В. Яременка «Щоб правду більш не кидали за грати...» (2003) оповідається про творчість і життя В. Симоненка [11]. Авторові вдалося доречно поєднати цікаві наукові спостереження й інформативні біографічні дані.

Порівняльно-типологічна стаття Г. Витрикуш «Минуле України у творчості Ліни Костенко і Василя Симоненка» (2008) присвячена історіософським поглядам В. Симоненка, побіжно автор згадує окремі моменти з життя поета [1]. У дисертаційному дослідженні «Константа петраркізму в українській любовній лірициі (В. Сосюра, В. Симоненко, М. Вінграновський)» (2009) Галиною Юзьків стверджується, стильові константи петраркізму репрезентовано в кількох вимірах (діахронному та синхронному) і проявах – як творче наслідування поетики італійського митця, як сполучення традицій європейського і національного, ренесансного і сучасного віршування [9].

Дисертація Дани Ткаченко «Василь Симоненко: еволюція стилю і рух тексту» (2012) – найґрунтовніше сучасне наукове дослідження, містить цілу низку цікавих дискусійних спостережень, починаючи від заголовка, проте засвідчує нерозривний зв'язок тексту та автора [8].

Робота І. Коляди Василь Симоненко (2020) зорієнтована на широке коло читачів, відповідно структурована: родовід, мати, мала батьківщина, дитинство, дід Федір, шкільні та університетські роки, кохання, шістдесятник, останні дні життя письменника, містить велику кількість спогадів сучасників, покликань на розвідки [3].

Переконані, комплексний розгляд теми дитинства у творчості В. Симоненка дозволить краще збагнути специфіку художнього світу митця, а також сприятиме з'ясуванню основних наукових підходів у різних галузях знань до теми дитинства.

Постановка завдання. Мета статті – окреслити дитячі спогади ліричних героїв як своєрідні точки відліку внутрішнього філософського та морально-етичного аспектів поезій В. Симоненка, зафіксувати загальнолюдське та національне значення образів та проблематики творів про дитинство. Застосований нами біографічний та типологічний методи аналізу дозволять усвідомити внутрішню логіку образного мислення поета.

Виклад основного матеріалу. Науковці в межах традиційного літературознавства долучилися до ретельного вивчення характерів, психотипів, психологічної мотивації персонажів у контексті поетикальної своєрідності та стилістики певного письменника, його місця в літературному процесі, з'ясування традиційного та новаторського у творчому доробку. Поступово, критична рецепція відійшла від аналізу конкретноісторичної специфіки образів дитини, зацікавившись універсальними категоріями – естетичними, філософськими, психосоціокультурними, моральними компонентами теми дитинства. Відтак до літературознавства долучені досягнення педагогіки, антропології, психології, етнографії, соціології, культурології тощо.

Розглянувши твори В. Симоненка, у яких є образи дитинства, виявили їх виразний зв'язок із темою народної і національної самосвідомості. Ці теми та образи взаємопроникають, доповнюють один одного. Вони посилюються завдяки втіленню мотиву пам'яті: «Минуле не вернуть, / не виправить минуле,/ Вчорашнє – ніби сон, / що випурхнув з очей» [5, с. 107]. Згідно з К. Юнгом, прагнення людини повернутися в дитинство (як повернутися в лоно матері) є одним із найдавніших міфологічних архетипів [10]. Архетипне мислення, певно, було специфічною рисою шістдесятників. Так, характеризуючи особливості поетики Г. Чубая у контексті біографії письменника, зауважено, що художній образ дерева в його поезіях є архетипним символом єдності й вічності та виявляється в різних значеннях [4, с. 91].

Поет свідомо використовує архетип дитини, що символізує гармонію слабкості і сили, смерті і народження, наївності та мудрості, свободи і відповідальності. Як символ дитинності, що втілює певні філософські ідеї, існує давно, згідно з біблійними істинами, дитина презентує моральну модель людини загалом, тож у Новому Заповіті читаємо: «Того часу підійшли до Ісуса учні й мовлять: «Хто найбільший у Небеснім Царстві?» Ісус покликав дитину, поставив її серед них – та й сказав: «Поправді кажу вам: коли не навернетесь, і не станете, як ті діти, не ввійдете в Царство Небесне!» (Євангеліє. Матф. 18:1,2,3) [2]. Оскільки дитина взагалі є мірилом морального стану суспільства, то для митців 60-х важливим є цей етичний аспект, як ще одне свідчення права на свободу. Незважаючи на ейфорію від «удаваної свободи», митці на етапі хрущовської відлиги черпали натхнення не лише в творчому перевтіленні Вітчизни або в реальних задумах освоєння Всесвіту, вони активно прагнули виявити та художньо закарбувати, те нове, що увійшло в життя та душу людини. Відтак реальні факти доповнювалися широким поетичним мисленням. У дитячих спогадах В. Симоненка втілилася авторська критика духовного стану тодішньої радянської дійсності. Тема дитинства безпосередньо пов'язана із культурно-філософським середовищем, вона є індикатором змін у ньому, тому в межових ситуаціях саме стан дитинства стає показником добробуту чи занепаду суспільства. Тож як вирок радянській системі звучать слова із віршів В. Симоненка: «Я не забув мужицькі очі хмурі, / Обличчя матерів налякані, тривожні./ Коли писали ви, продажні шкури, / Про їх життя, щасливе і заможнє («47-й рік (Забулися давно образи, суперечки») [6].

Для літературного процесу в Україні у другій половині XX ст. характерне продовження оптимістичної і навіть романтичної традиції зображення дітей (як символу істини та невинності), що простежується в поезіях В. Симоненка: «Бігла стежка вдалеч і губилась, / А мені у безтурботні дні / Назавжди, навіки полюбились / Ніжні і замріяні пісні» [5, с. 76].

Яскраво виражені світоглядні позиції автора, пафос затвердження певних систем цінностей, злободенна публіцистичність дозволяють говорити про багату ідейну складову. У дитячих образах В. Симоненка знаходить своє вираження авторська критика по відношенню до духовного стану сучасного суспільства: «Менше ми гіркоти нестимем, / Стане ближчою наша мета, /Як не будуть у небо димом / Підніматись жіночі літа» [5, с. 66]. Особливістю симоненківського міфологізму є свідоме, активне використання архетипу дитини як символу цільності, балансу слабкості й сили, свободи та відповідальності: «У маленьких очах відбивається світ, – / Гамірливий, гучний і великий. [...] / Хай в них світиться синій зеніт, / А не жах од побоїщ диких» [5, с. 75].

Філософічність спостерігається у ставленні до смерті, врешті, приховане сприйняття життя, розуміння людини та її місця на Землі: «Праця людини – окраса і слава, / Праця людини – безсмертя її!» [6]. В. Симоненко, як і його сучасники, зберігає пряме співвіднесення в художніх творах минулого та теперішнього, відтворення дійсності одночасно у двох часових вимірах: «Скільки б не судилося страждати, / Все одно благословлю завжди / День, коли мене родила мати / Для життя, для щастя, для біди» [5, с. 96].

Виявляється виразний зв'язок теми дитинства з більше поглибленою і більше послідовною розробкою теми народної і національної самосвідомості. Їх взаємопроникнення, висхідне до традицій класичної літератури XIX століття, посилюється завдяки принципово новому втіленню мотиву пам'яті: «Благословенна щедрість! Все від неї, / Від щедрості думок, сердець і рук. / Краса сповита матір'ю-землею / Від щедрості страждань її і мук» [5, с. 124]. Звернення до дитинства узгоджується в ній з народним світовідчуттям, відповідно до якого дитинство містить в собі величезний очисний початок. Ось чому бажання митця повернутися в дитинство через простір і час сприймається як цілком природне і закономірне бажання: «Понеси мене на крилах, радосте моя, / Де на пагорбах і схилах сонця течія. /Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні / Рідні хати, білі хати з хмелем при вікні» [5, с. 198]. Прагнучи пізнати усю глибину найважливіших в житті країни і людини історичних подій, В. Симоненко звертається до їх передісторії, де істотну роль грає дитинство, як якнайповніше втілення природного, первинного в людині і людстві, як простір найбільшого загострення моральних колізій часу: «За те, що ми в космос знялися, / що нині здорові й живі, / я пам'ятник бабі Онисі / воздвиг би на площі в Москві» [5, с. 65]. Для поета дитинство стає своєрідною передісторією в діалектиці людської душі, як особливий вид духовної пам'яті, що поєднує минуле із сьогоденням, пояснює ситуації морального вибору: «Дарма біситься / злість ворожа, чорна – / нічим не очорнить / твоєї боротьби!.. / Цілую руки,/ що крутили жорна / у переддень космічної доби» [5, с. 64].

У поезіях спостерігаємо соціально-біографічні передумови теми дитинства. Серед життєвих обставин, що зіграли первинне значення у формуванні художньої свідомості й у творчому самовизначенні В. Симоненка є його власні враження дитинства і спогади про війну. Почуття сирітства стало одним з найвиразніших переживань у житті письменника і на нім тримається тема дитинства, втілена в його творчості. Тим дорожчими є люди, кому вони завдячують нехай на недовгий, але щасливий час, звідси ціла низка творів, які є мартирологом для поета: «Жорна», «Баба Онися», «Піч», «Дід умер», «Косар». Осмислення сирітства заломлюється через тему дитинства, яке постає складним і багатоликим. Сирітство оцінюється як серйозне соціальне лихо, викликане масовим винищуванням безневинних людей під час Жовтневої революції, колективізації, сталінських репресій, у роки війни. З урахуванням масштабності і соціальних наслідків цього явища сирітство сприймається як ціле осиротіле покоління, стає ознакою доби і водночас гнівним докором і застереженням суспільству: «Я не забув мужицькі очі хмурі, / Обличчя матерів налякані, тривожні. / Коли писали ви, продажні шкури, / Про їх життя, щасливе і заможнє» («47 рік (Забулися давно образи, суперечки») [6]. У художній свідомості В. Симоненка сирітство набуває символічних ознак, це не лише безбатченко. Хоча його особиста сирітська доля, сприйняття життя, пов'язане з дитинством, збігається з народним стереотипним баченням: «Хай вузьколобі / Звуть його ганьбою, / А лицеміри – пасинком гріха» [5, с. 181]. У дитячі роки сирота, на його думку, – це інший, не схожий на правильних дітей, у яких є батько. Ліричному героєві боляче від цього, він прагне знайти розраду та заспокоєння в іншому, наприклад, дитяча помста: «Вибив шибку одну з рогатки / І додому спати помчав…» «Кривда» [6]. Частіше ліричний герой проголошує афористичні сентенції, які іноді наївно-ідеалістичні з елементами пафосу: «Бо нива це – моя! / Тут я почну зажинок, / Бо кращий урожай не жде мене ніде, / Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок / Мене на ниву батьківську веде…» [5, с. 186]; «Менше ми гіркоти нестимем, / Стане ближчою наша мета, / Як не будуть у небо димом / Підніматись жіночі літа» [5, с. 66]. Та все ж, незважаючи на труднощі сирітства, герої творів В. Симоненка ніколи не поривають духовної спорідненості з дитинством. Їхній характер формується під впливом того, що виник ще в дитинстві, вони зберігають відчуття причетності до рідного будинку, близьких людей, спорідненості до усього живого: «Я вклонюся землі і скажу їй: / Спасибі, /що мені ти прослалася, тепла, до ніг, / що не кінчилась ти на дідівській садибі, / але ринула вдаль тисячами доріг» («Спасибі») [7].

Дитинство в ланцюзі людського життя є найголовнішою ланкою, що єднає людину з минулим, сьогоденням і майбутнім. Розглядаючи дитинство як соціокультурний орієнтир, ми передусім вихо-

димо з розуміння дитинства як початку, близького до природного, тому ідеального. Людина народжується з душею, готовою прийняти в себе величезний світ, але з народження він беззахисний перед вибором поганого і доброго. Тому вирішальним чинником у формуванні характеру людини в цей період являються природа і люди, які його оточують. Поряд з дітьми завжди є пересічні люди з глибинними народними і культурними коренями. У них є власне бачення сенсів буття, з якими вони живуть на землі. Саме такими істинами ці люди озброюють ліричних героїв, які зазвичай у творах сироти. У системі соціокультурної орієнтації найважливіше значення має нерозривний зв'язок дитинства з рідною землею, який поступово сакралізується: «Першим був не Господь / і не геній, / першим був – / простий чоловік» («Перший») [7]. Дитяче минуле для В. Симоненка не акумулюється лише у віковій шкаралупі, воно проростає в сьогодення ліричного героя, живе в щемливих спогадах про природу рідного краю, про рідних і близьких, про знакові місця і події дитинства. Світ дитячих спогадів з'являється майже завжди невід'ємно із працею: «...предок мій споконвіку / Хліб сіяв і свині пас» («Мій родовід») [7]; «...вічна мудрість простої людини / в паляниці звичайній живе» («Перший») [7]. У творах В. Симоненка природа рідної землі є тим середовищем, яке, переплітаючись із дитинством, формує такі засадничі поняття, як мала батьківщина, рідний будинок, родинні зв'язки. Відбувається такий своєрідний діалектичний процес – мати та дід, рідна хата, село, земля, Батьківщина. Певно, тому нагадують освідчення в коханні рідним і Батьківщині рядки поезій: «Кожну хвилю у кожну днину / Гріє душу твоє ім'я / Ненаглядна, горда, єдина, / Україно моя» («Я закоханий палко, без міри...») [6]. Однак частіше – це напутні побажання, які звучать дещо публіцистично, ніби промовлені в миті одкровення: «За тобою завше будуть мандрувати / Очі материнські і білява хата» («Лебеді материнства») [6]. Таке месіанство – наскрізна риса поезій В. Симоненка, успадкована від Шевченкових настанов, застережень та закликів до сучасників та нащадків: «Живе лиш той, хто не живе для себе, / Хто для других виборює життя» («Можливо, знову загримлять гармати») [6]. Зверненням до дитинства і його просякнутість у майбутнє суголосне з інтересом вітчизняної літератури до проблем формування національного характеру і витоків особливого світовідчуття людини з народу, які мав і сам письменник, і його ліричні герої: «Його думи нехитрі /додумають внуки, / і з очей ще віки пломенітимуть в них / його пристрасть і гнів, / його радощі й муки, / що, вмираючи, / він передав для живих» («Дід умер») [6].

В. Симоненко поставив в основу будь-яких досягнень людини у світі дитинство, створив поетику образної виразності, яка гармоніює з колізіями, почуттями і переживаннями дорослого. Чітке розуміння своїх витоків характеру, малої батьківщини, виражене через незгасну пам'ять про дитинство, давало йому відчуття свого місця на Землі, возвеличувало ліричних героїв завдяки внутрішній красі. Водночас письменник не ідеаліст, бо розуміє, що завдяки належному прижиттєвому поцінуванню людини праці суспільство заслуговує на моральний розвиток, інакше – занепад та деградація. Звернення до теми дитинства, напевно, слугувало можливістю виразити трагедію покоління шістдесятників, яка безпосередньо зумовлена попередніми історичними подіями, ідеологічні детермінанти та жорсткі приписи заганяли літературу цього періоду в прокрустове ложе, що хвилювало письменника, знаходило вираження авторських думок і оцінювання ситуації в зверненнях до теми дитинства: «Той господар в просторі безмежному, / Хто душею відрікся меж!» («Степ») [7].

Породження емоційних проблем, зокрема проблеми самотності, вважаємо, перегукується у творах В. Симоненка із естетикою романтиків: «Найстрашніше, мабуть, тільки тиша карає, / Коли поруч з тобою повзе по житті» («Тиша і грім») [7]. Переконані, що підвищений інтерес шістдесятників до теми дитинства безпосередньо пов'язаний зі змінами в суспільному житті. Адже хрущовська відлига виявилася оманою для митців. У результаті в середині XX ст. оприявилася опозиція – влада – мистецтво. Політика з новою силою втрутилася в іманентну функцію літератури – естетичну, врешті, сформувалося незацікавлене ставлення до мистецтва і часто вороже йому. Вважаємо, що для В. Симоненка образ дитини став багатофункціональним символом – незахищеності і самотності, страху і водночас здивування, наївності і чистоти і, звичайно, незадоволення поета суспільством, проявом його уяви і чутливості до викривлених змін у навколишньому світі.

Висновки. Тема дитинства як один із способів передання авторської позиції знайшла відтворення в поезіях В. Симоненка. Дитинство набуває статусу соціокультурного орієнтиру. Філософсько-художнє осмислення особливого світу дитини у творчості письменника свідчить, що він продовжив традицію української класичної літератури, коли дитинство стає найбагатшим досвідом пізнання життя, на основі

якого формується складна картина світобачення. Досліджувані твори не містять розгорнутої історії зростання особистості, її розвитку, різких переломів у свідомості, навпаки, дитинство стає мірилом духовно-морального стану суспільства, вільному від ідеологічних нашарувань, а також особливої духовної пам'яті, ґрунтованої на багатій емоційній культурі народу. Поезії фіксують уявлення про дитинство як про своєрідну передісторію людського характеру, що підпадає під постійний вплив природного і соціального середовища. Спостережено, що традиційні Шевченкові архетипні мотиви «втраченого раю» чи «блудного сина» відсутні, поет прагнув сублімувати власний досвід дитинства через ліричні образи. Суттєво, що доросла людина і дитина не поляризовані, між дитинством та дорослим життям прямі причинно-наслідкові зв'язки. Дітибезбатченки, знедолені не здатні протистояти агресивному впливу світу зберігають свою вразливість у дорослому житті, звідси декларативність та афористичність висловлювань, як єдиний спосіб протистояти руйнівній дії оточення. Дитинна дисгармонійність продовжена в іншому життєвому етапі, тому мотиви самоти, розриву між дитинством та дорослим життям не спостерігається, конфлікт із суспільством загострюється.

Перспективами подальших досліджень можуть стати мотиви самотності в інтимній ліриці В. Симоненка як рефлексія на травми дитинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Витрикуш Г. Історичне минуле України у творчості Л. Костенко та В. Симоненка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 12. С. 29–34.

2. Євангеліє від св. Матвія, Глава 18. Біблія в пер. Івана Огієнка. URL: https://only.bible/bible/ubio/mat-18/

3. З матір'ю на самоті / Автор та упорядник Микола Данилович Сом; передмова Миколи Сома. Київ : Молодь, 1990. 128 с.

4. Коляда, Ігор Анатолійович. Василь Симоненко. Харків: Фоліо, 2021. 119, [6] с.: фот. – (Знамениті українці).

5. Лілік О. О., Сазонова О. В. Архетипний образ світового дерева в художньому світі Григорія Чубая. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: філологічні науки. 2020. Вип. 2 (20). С. 88–92.

6. Симоненко В. А. Берег чекань; вибір і комент. І. Кошелівця. Мюнхен: Видавництво «Сучасність», 1973. 310 с.: портр.

7. Симоненко Василь. Повні тексти творів. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=98

8. Симоненко Василь. Тиша і грім (збірка). URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3671

9. Ткаченко Дана Анатоліївна. Василь Симоненко: еволюція стилю і рух тексту [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2012. 21 с.

10. Юзьків Галина Іванівна. Константа петраркізму в українській любовній ліриці (В. Сосюра, В. Симоненко, М. Вінграновський) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2012. 18 с.

11.Юнг Карл Густав. Архетипи і колективне несвідоме / перекл. з нім. Катерина Котюк ; наук. ред. укр. вид. О. Фешовець. Львів : Астролябія, 2013. 588 с.

12. Яременко В. «Щоб правду більш не кидали за грати...»: літ. портр. Василя Симоненка. Київ : Веселка, 2003. 23 с. (Урок літератури).

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 821.161.2:398
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.50

ВИВЧЕННЯ ОБРАЗІВ НИЖЧОЇ МІФОЛОГІЇ УКРАЇНЦІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»

A STUDY OF UKRAINIAN LOWER MYTHOLOGICAL IMAGERY IN OKSANA ZABUZHKO'S NOVEL "THE TALE OF THE GUELDER-ROSE FLUTE"

Гоменюк А.В.,
orcid.org/0000-0003-4850-8308
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук
Дніпровського державного медичного університету

Саржинська К.О.,
orcid.org/0000-0002-7190-0087
викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук
Дніпровського державного медичного університету

Використання міфологічних мотивів і образів є яскравою рисою творчості Оксани Забужко. Враховуючи контекст українського сьогодення, особливо вагомим і цінним є занурення в образи нижчої міфології українців на матеріалі повісті Забужко «Казка про калинову сопілку». На базі робіт як класичних, так і сучасних дослідників (Ю. Буйських, В. Галайчука) в нашій статті було розглянуто представників нижчої міфології, що притаманні традиційній культурі українців загалом. Встановлено, що такі представники підпадають під певну градацію в залежності від свого положення між полюсами «людина» і «демонічна істота». Було досліджено текст «Казки про калинову сопілку», і в результаті суцільної вибірки виокремлено описи і згадки про істот нижчої української міфології. Проаналізовані наступні образи: відьма, змій (Перелесник), калина, прочанка, чумаки, Чума, копачі, дурень, утопленик, русалки, знахарка, ворожка, баба-повитуха, підмінчата. Було проведено більш досконалі студії двох головних персонажів: Ганни-відьми і її «нечистого» спокусника змія-перелесника. Увагу було акцентовано на їх специфічних рисах. Окремо проаналізовано розкриття авторкою образу калини в полярних символічних системах: як образу дівочої чистоти, краси і життя, так і як образу крові, смерті, туги та могили. Досліджено місце «непростих» людей в повісті: чумаків, повитухи, знахарки, ворожки, копачів, дурня.

Визначено, що образи нижчої міфології в «Казці про калинову сопілку» слугують для відображення світосприйняття людей і повноти життя народу в усіх його проявах. Вказується нероздільність двох світів, – міфологічного і людського, – в свідомості українського суспільства. Зроблено висновки, що образи нижчої міфології українців в повісті О. Забужко несуть велике смислове навантаження; семантика кожного окремого представника міфопростору широка і відіграє важливу сюжетоутворюючу роль.

Ключові слова: міфологія, нижча міфологія, нижча міфологія українців, образи нижчої міфології, «Казка про калинову сопілку», відьма, калина, змій.

The use of mythological motifs and imagery constitutes a distinctive feature of Oksana Zabuzhko's literary work. In the context of contemporary Ukraine, the exploration of figures from Ukrainian lower mythology in Zabuzhko's novel "*The Tale of the Guelder-Rose Flute*" acquires particular significance and scholarly value. Drawing on both classical and modern research (including the works of Yu. Buiskykh and V. Halaichuk), this article examines representatives of lower mythology characteristic of traditional Ukrainian culture as a whole. It has been established that such mythological entities are organized according to a certain gradation, determined by their position on the spectrum between "human" and "demonic being." A comprehensive analysis of "*The Tale of the Guelder-Rose Flute*" was conducted, during which descriptions and references to figures of Ukrainian lower mythology were identified through complete sampling. The following images were analyzed: the witch, the serpent (Perelesnyk), the guelder-rose, the pilgrim woman, the chumaky (salt traders), the Plague, the diggers, the fool, the drowned man, the rusalky, the healer, the fortune-teller, the midwife, and changelings. Special attention was given to the two central characters: Hanna (the witch) and her "unholy" tempter, the serpent-Perelesnyk, with emphasis placed on their specific attributes. In addition, the author's conceptualization of the guelder-rose image was examined within polar symbolic systems: as a representation of maidenly purity, beauty, and life, and simultaneously as a symbol of blood, death, sorrow, and the grave. The study also explored the role of "knowledgeable" human figures in the novel, such as the chumaky, the midwife, the healer, the fortune-teller, the diggers, and the fool.

The research determined that the images of lower mythology in "*The Tale of the Guelder-Rose Flute*" serve to reflect the worldview and the fullness of life of the Ukrainian people in all its manifestations. The inseparability of the mythological and human worlds in the collective consciousness of Ukrainian society is highlighted. The conclusions drawn indicate that the figures of Ukrainian lower mythology in O. Zabuzhko's novel carry substantial semantic weight, with the symbolism of each mythological entity proving both extensive and narratively formative.

Key words: mythology, lower mythology, lower mythology of Ukrainians, images of lower mythology, "The Tale of the Guelder-Rose Flute", witch, guelder-rose, serpent.

Постановка проблеми. Образи нижчої міфології, як значуща частина національного культурного спадку українців, переживають своєрідний ренесанс в сучасному суспільстві і культурі. Згадаємо анімаційний фільм «Мавка. Лісова пісня» 2023 року, авторський фільм «Перелесник», актуалізацію образу конотопської відьми під час окупації Конотопа в 2022 році, лякаючий персоніфікований образ ляльок-мотанок, вірш Людмили Горової «Враже», кримський жіночий рух опору «Зла Мавка». Оксана Забужко, відома своїм глибоким аналізом міфів і їх впливу на суспільство, не тільки транслює міфологічні образи, а й прослідковує їх зв'язок з сучасністю. «Казка про калинову сопілку» надає нам багату палітру образів істот нижчої міфології українців, які функціонують на різних рівнях людського сприйняття світу і віддзеркалюють майже всі прояви життя. Однак ми вважаємо, що саме цей аспект твору не є достатньо розглянутим і пропонуємо свій погляд на вивчення образів нижчої міфології українців в повісті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням української міфології займається низка наукових дисциплін: фольклористика, етнологія і етнографія, літературознавство, культурологія, філософія (окремо філософія міфу), антропологія, історія культури та релігії і відносно нова галузь – цифрові гуманітарні науки. У витоків дослідження народних вірувань і традицій українців стояли такі народознавці як І. Нечуй-Левицький, В. Гнатюк, П. Чубинський, Я. Головацький та інші. На сучасному етапі студіями образів нижчої української міфології займаються Юлія Буйських, Володимир Галайчук, Катерина Диса, Божена Кузьмінська, Олексій Ясь, Олена Соболєва. Сучасники опираються на праці класиків-попередників, проте ними також проводяться ґрунтовні авторські дослідження, в тому числі польові. Вони доповнили і збагатили знання про фольклористику і міфологію українців, актуалізувавши їх в сучасному світі.

Мета статті – дослідити функціонування образів нижчої міфології українців на матеріалі повісті О. Забужко «Казка про калинову сопілку». Для досягнення означеної мети слід вирішити ряд окремих завдань: з'ясувати визначення термінів міф і міфологія; окреслити поняття нижчої міфології; виокремити в тексті «Казки про калинову сопілку» О. Забужко персонажів нижчої міфології; дослідити образність і функції виокремлених персонажів; визначити їх місце і роль у творі і в загальній парадигмі народної культури.

Виклад основного матеріалу. Міф – це історія, представлена як така, що насправді мала місце в древній «міфологічний час», яка пояснює космологічні та надприродні традиції народу, його богів, героїв, культурні риси, релігійні вірування тощо. Міфи розповідають про створення людини, тварин, географічних об'єктів, землі, космічних об'єктів і космосу в цілому [16, с. 23]. Міф вміщує в себе елементи релігії, магії, філософії, мистецтва і науки. Міфологія – це сукупність міфів, що мають справу з різними аспектами людського буття: добром і злом, походженням людей, місць, тварин, культурних цінностей і традицій, сенсом життя і смерті, потойбіччям, богами. Як правило міфологія притаманна одній певній культурі або певному народу [15].

Прийнято поділяти міфологію на верхню і нижчу. Верхня міфологія зосереджується на вищих богах, соціальному устрої, культурі і офіційному культі (якщо ми говоримо про світові релігії). Нижча міфологія – це система уявлень про духів і демонів, які наближені до природи, але мають безпосередній вплив на життя і побут людини. Вважається, що першим цей термін ввів В. Маннгардт відносно духів рослинності. Він вбачав джерело міфології в традиціях, які передаються серед народу (*Volk*) і збирав інформацію про народні оповіді і звичаї [17]. Дж. Фрезер висловив думку, що нижча міфологія походить від ранніх форм фетишизму і анімізму [17]. До представників нижчої міфології відносять вже зазначених духів і демонів, а також домашні і місцеві божества, духів-захисників природи, перевертнів (істот, що можуть змінювати подобу) і персонажів народної традиції.

І. Нечуй-Левицький в «Світогляді українського народа» писав, що українська міфологія не встигла оформитись під впливом впровадженого християнства. Однак ранні язичницькі вірування продовжували жити в «обрядах, звичаях, колядках, щедрівках, веснянках, купальських піснях, в весняних іграшках, в приказках, забобонах і ліках сільських знахарок» [4, с. 3–4]. Проте, з плином часу українці змогли органічно «вплести» християнство в свою народну міфологічну систему. До образів української нижчої міфології зазвичай відносять відьом, чорта, русалок, мавок, упирів, домовика, «знаючих» людей (ворожки, знахарі), персоніфікації різних проявів життя (хвороб, днів тижня, календарних свят, стихій, життя і смерті) та інших.

«Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко щільно «населена» представниками нижчої міфології. Вони слугують медіаторами між двома світами твору: світу людей і іншого світу, потойбічного, містичного. Ці істоти і елементи органічно вплетені в часопростір «Казки», за рахунок чого

ми не бачимо чіткої грані між зазначеними світами. Вони відображають формування і розвиток головної героїні Ганни, яка і сама за природою не є простою людиною. Через них показаний щоденний побут, звички, почуття і стан героїв. Нижчу міфологію українців в своїх роботах докладно дослідила Ю. С. Буйських. В своїй роботі ми будемо опиратися на запропоновану нею класифікацію істот української нижчої міфології, що зводиться до двох основних полюсів: істоти людського походження і персоніфіковані образи, духи та демонічні істоти. Ці категорії в свою чергу поділяються на людей, наділених надприродними силами («непростих»), прехідних напівдемонічних істот, «заложних» небіжчиків, домашніх духів, істот, пов'язаних зі стихіями, персоніфікації різних сторін людського життя, персоніфікації днів тижня, персоніфікації хвороб людини, власне демонічних істот (чорт) [3].

Почнемо розглядати персонажів нижчої міфології в творі О. Забужко за їх семантичною важливістю і тим місцем, яке вони посідають в оповіді. Першим вважаємо за належне розглянути образ головної героїні Ганни, яка на нашу думку має багато рис, що дозволяють віднести її до відьом.

Відьма – чи не найпоширеніший персонаж нижчої міфології в багатьох культурах світу. Вона відноситься до «непростих» людей, які наділені певною надприродною силою і знаннями, і пов'язані з потойбіччям. Але на відміну від «непростих» людей, що належали до специфічних професійних груп (чумаки, ковалі, пасічники, прочани, музики та інші) відьми мали перехідний, напівдемонічний статус [3]. В словнику-довіднику В. В. Жайворонка відьма – жінка-чаклунка, яка знається з нечистою силою і завдає людям шкоду [8, с. 92].

В «Калиновій сопілці» деякими рисами і якостями відьми, які закріплені в народній традиційній культурі, наділена головна героїня Ганна. Варто зазначити, що виходячи з деяких нижчеперелічених ознак Ганна є так званою «вродженою» або «родимою» відьмою (на противагу відьмам «навченим») [5]. Розглянемо ці риси і їх реалізацію в творі.

Родима пляма. Однією з фізичних ознак, які могли вказати на вроджену відьму, була велика, зрощена родима пляма незвичайної форми, або така, що розташовувалась на помітному місці на тілі [5]. В творі Ганна з народження мала родимку у вигляді місяця на чолі: *«вона вродилася з місяцем на лобі»*; *«…на трохи зависокому як для дівчинки, опукло-буцатенькому лобику виразно темнів збоку невеличкий багряний серпик, наче місяць-недобір»*. В тексті Марія, мати Ганни, сприймала наявність такої родимої плями за особливу мітку, що пророкує дочці незвичайну долю: *«От мати й чекала – плекаючи потай гадку, чи не судилось, бува, її первісточці князівство або й королівство, бо чей же не простого мужика їй наречено тим місяцем»*.

Хвіст є однією з найвпізнаваніших ознак так званої «родимої» або «вродженої» відьми. Як правило цей хвостик відьма ховала протягом життя, і про його існування дізнавалися випадково під час купання, або вже після смерті відьми під час обмивання тіла [5]. В «Калиновій сопілці» наявність хвоста в Ганни напряму не вказана, але про нього згадується в епізоді боротьби героїні з Дмитром: *«…ти, кажуть, чаклувати вмієш? а може, ти, чуєш, відьма – ану покажися, чи маєш хвоста.»*

Чорне пасмо волосся. Така ознака не є загально поширеною на території України. В. Милорадович писав, що вона була характерна для відьом Харківської губернії [14]. В Ганни це пасмо росло з родимої плями: *«… тільки змиваючи дівчинці голову можна було налапати виступаючий під пальцями пружок, на якому поріст виганявсь особливо буйний, чорний як смола і жорсткий як дріт»*.

Окрім фізичних ознак в творі показані прояви «сили» Ганни і її зв'язок з іншим, демонічним світом. Саме слово «сила» вперше згадує подорожня прочанка: «*а цю Бог наділив силою, з якої велика спокуса може постати, не по тілу, а по духу, тож 'ддайте її в черниці, добре вам раджу*». До нефізичних ознак, знайдених в тексті, віднесемо наступні: здатність Ганни бачити представників і явища іншого світу, здатність відчувати джерела води, перевернництво, жагу крові.

Здатність бачити представників і явища іншого світу є доказом межевої, подвійної, «міжсвітової» природи відьми. Вона наче живе одночасно в двох світах, відчуваючи їх на різних рівнях, недоступних звичайним людям. В тексті казки ми бачимо, що Ганна сприймає світ саме так. Перший прояв сили ми зустрічаємо на ярмарку, коли Ганна побачила персоніфіковану чуму на чумацькому возі: *«… яка ще пані, що ця дитина лепече? – та ондечки ж сидить, мамо, зараз коло того чоловіка, ціла в білому, і кибалка біла, й жупан, якась сотничиха, коли не полковниця»*. Так само Ганна чула і відчувала присутність русалок («… *ба брешете! – закинувши голову в плавучe небо, відгукувалась до русалок, голос розлягався далеко над водою: бо й справді брехало чортове насіння…», «… тим-то вони, відай, і сердилися, і навіть на очі ніколи*

не показувалися, тільки ото пугукали з очерету»), потопельника, який з-під землі тягнувся до неї (*«… насправді ж перед нею зненацька виразно, мов наяву, вигулькнув той топельник, якого ніколи не бачила за життя»*), нелюдську (вовкулака) подобу Дмитра *(«… страшне, сказати б, і правда – звір її напав, навалився, щоб не зрухнула рукою, гарчав і дер її, кігтями й зубами: вовкулака! – зблиснуло в мозку*»).

Ще однією надлюдською здібністю Ганни було вміння ***відчувати джерела води*** під землею. Відьми були завжди тісно пов'язані з водою і джерелами, але здебільшого в негативному значенні: вони спричиняли посухи, крали росу, відвертали дощові хмари, висушували колодязі, криниці і джерела. Ганна вочевидь мала цей загальновідьомський хист відчувати воду, але вокристовувала свої знання на користь людям: *«… взяло дівча та й спиталося в Маркіянихи: а нащо вам копанка, тітко, у вас же отам за тополями джерело – на півтора чоловіка вглиб?… – стали копати, і справді виявилось – джерело, і вода достоту мов цілюща»*.

Популярною ознакою, поширеною по всій території України, є вміння відьом ***обертатись*** на різних тварин і предмети. Частіше в народних віруваннях згадуються такі тварини як собака, кіт, жаба, свиня, змія, теля, сорока, кінь, і такі предмети як копиця сіна, колесо від воза, клубок ниток, вихор, сито [11, с. 89]. В «Калиновій сопілці» на вміння Ганни перевертатись вказують слова місцевого «придуркуватого» хлопця: «*знов прибігав од сусідів дурень – запевнятися, наче бачив під лісом білу сучку з закривавленою мордою, та таку, тітко, страшну!*». Здатність перетворюватись на білу собаку Ганна отримала після першого непростимого гріха – вбивства сестри. Цю подію можна вважати ініціацією Ганни як відьми, оскільки як навчені, так і родимі відьми мали пройти певне випробування (у випадку навчених – декілька), яке проводили або досвідчені відьми, або безпосередньо нечиста сила. Ганну наставляв «нечистий» («Той, Хто там сидів»), образ якого в тексті є близький до змія (Перелесника, чорта).

В героїні О. Забужко спостерігаємо ще одну нелюдську рису – ***спрагу до крові***. Жага крові не є загальноприйнятою характеристикою відьом ані в українських, ані в загальноєвропейських віруваннях. Переважно відьми крадуть молоко в худоби. Однак в Нечуя-Левицького зустрічаємо згадку про сюжет, де відьма випила кров в гостя-москаля, який розкрив її сутність, а також розповідь про те, як відьми напали на сонного господаря хати, «*виссали з його трохи крові і напекли з неї коржиків*» [15, с. 62–63]. Бажання крові поріднює Ганну з упирицею, і тут варто зазначити, що в народних традиціях українців образ відьми і упириці нерідко є тотожним [4]. Ганна вперше відчула смак крові, коли під час боротьби вкусила Дмитра: «*… і в устах їй горів чудний, солонуватий посмак – немов од залізної клямки, яку колись лизнула в дитинстві, тільки та була холодна, а це гаряче й живе, і, може, тим його хотілось лизати – вхлипувати – сьорбати – ще, і ще, і ще…*». Цей момент означив пробудження нелюдського, загостренного відчуття запаху крові: вбитої людини під землею, крові забитого сусідського кабана, курки, яку у дворі зарізала мати, власних місячних, крові від пологів в сусідки через дорогу. Цей запах викликав неконтрольовану жагу: «*вона зазнала такого несамовитого збудження, аж мусила втікати в садок і качалася там по траві*».

Тож бачимо, що Ганні є притаманні багато відьомських рис і характеристик. Можна зробити висновок, що вона є вродженою відьмою, яка розуміла свою інакшість змалечку, а згодом почала відчувати і власну силу. На відміну від інших людей, вона з народження жила одночасно в двох світах і сприймала це як природній стан речей. Ганна є органічною частиною іншого світу так само, як і нашого. І як родова відьма з переліком вроджених ознак вона має напівдемонічну природу, що відрізняє її від інших «непростих» людей нижчої міфології українців.

Змій (Перелесник, Літавець). До демонічних персонажів нижчої міфології в «Казці про калинову сопілку» можемо віднести Перелесника або вогняного змія (змія спокусника). На думку дослідників цей образ ще недостатньо розглянутий і потребує подальшого вивчення. Хоч змія і Перелесника виділяють як окремих персонажів (Гнатюк, Жайворонок), в зображенні обох присутній цілий ряд спільних рис: по-перше, це дух-інкуб, який приходить до жінки і забирає життєві сили (у випадку зі змієм – висмоктує з молоком і кров'ю), він прилітає до жертви у вигляді комети, летючої зірки, метеора, палаючої кулі з іскрами і приймає подобу загиблого коханого чи вродливого парубка. До того ж обидва персонажі мають спільну рису: вони або обертаються на якийсь цінний гарний предмет, або залишають його на шляху в жінки, і після того, як та бере такий предмет з собою до неї вночі починає приходити нечистий дух і поступово забирає життя. Такими предметами могли бути стрічка, пояс, перстень, запаска, хустка [12]. В Б. Грінченка знаходимо згадку про змія-перелесника, і таким

чином бачимо, що обидва образи тут були злиті в один [7]. Саме цією назвою ми будемо послуговуватись в нашій статті.

В «Калиновій сопілці» зустрічаємо такий характерний прояв-атрибут змія-перелесника, як ***цінний предмет***. Ганна знаходить на дорозі парубоцький пояс: «*... на дорозі, в поросі лежав, розповившись плазом, гейби на ярмарковій ятці красувавсь, широкий та розкішний парубочий пояс*». Після чого до неї вночі приходить «*чорна чоловіча постать*» і просить впустити: «*одчини, Ганно-панно, будеш моєю, вкупі зо мною панувати-меш, бо ти того варта*». Ці слова вказують на духа-звабника в більшій мірі як на змія, оскільки вважалось, що змії жили «в палатах» і мали за звичку брати дівчат собі за дружин [6, с. 32], тоді як Перелесник прагнув згубити життя дівчини.

У творі О. Забужко також бачимо згадку про ***летючу зірку***: «*тітко, тітко, а до вас уночі змій у комина влетів, такий, як зірка хвостата, я сам бачив!*». Тут описане поширене уявлення, що дух-спокусник (змій, Перелесник, іноді чорт) потрапляє в дім жінки-жертви у вигляді летючої зірки (метеора, комети) через димар.

Характерним є уявлення про те, що змій або Перелесник на землі (в цьому світі) приймає подобу дуже ***вродливого чоловіка***: «*а поруч із нею лежав, розпластавшись голим на цілий велетенський зріст, і, здавалось, світився в пітьмі кожною рисочкою найдосконаліший чоловік, на чий вид мала б сконати на місці, провалившися в божевілля, будь-яка людська уява. Щось непомисленне, неймовірне й моторошне було в тім, що приступний звичайним смертним очам чоловік годен бути таким прекрасним*». Дослідники прослідковують ймовірне походження образу змія-перелесника від Велеса (летюча зоря, що перетворюється на парубка, охоронець скарбів) або від Ярила (коханець-спокусник). Однак, враховуючи тісний зв'язок нижчої міфології українців з християнськими віруваннями (так зване «народне християнство» [3]), в «Калиновій сопілці» опис духа-інкуба, на нашу думку, має багато спільних рис з характеристиками Люцифера: неймовірна краса, образ зірки, що впала з небес, гординя і ревнощі до Бога (на це робиться акцент у тексті: «*чому за те, що я прийшов, славиш Бога, а не мене?*», «*… хіба ж ти не знаєш, що тільки нікчемним своїм сотворінням Він і приязнь, тільки вбогі духом Йому любі, а найліпших і найдужчих, найвиборніших, як діаманти в земній короні, – знай гонить, і понижує, і тавром проклінним назначує од малих своїх, бо боїться, коли б царства не перейняли Йому?*»).

Змій-перелесник в творі ***«висмоктує» життєві сили*** з Ганни: «*… Ганнуся так раптом змарніла – а диви, які підкови під очима, й сама аж чорна з лиця, чи не занедужала, крий Боже*». Якщо до жінки починав ходити Перелесник, він поступово забирав її життя, і позбутися його було дуже важко. Ганну ж не можна віднести до звичайних жінок, вона мала силу, з якою змію-перелеснику доводилось рахуватись. Після вбивства сестри героїня завагітніла від свого спокусника, і в кінці оповіді зникла, що може свідчити про те, що змій забрав її в свій світ.

Бачимо, що дух-спокусник в «Калиновій сопілці» не має імені, авторка його ніяк напряму не називає і не вказує на те, ким він є. В тексті він описується як висока чорна чоловіча постать, гарячий вихор, «найдосконаліший чоловік», «найнещасніший чоловік на світі», «змій, як зірка хвостата», «Той, Хто там сидить, ніколи не даючи зазирнути собі в лице». Від інкуба-спокусника «віє сірчаним духом», він протиставить себе Богу, що вказує на його наближеність до образа християнського нечистого – Сатани (Люцифера).

Дозволимо собі, орієнтуючись на Маннгардта, віднести до представників нижчої міфології рослинний образ, а саме **калину**. Він є знаковим в повісті і винесений в назву твору. В українській традиційній культурі образ калини має декілька основних граней-значень: з одного боку це сталий жіночий символ, символ дівоцтва, краси, чистоти, крові (в цьому випадку менструальної або пов'язаної з втратою цноти), кохання, життя. З іншого боку це символ смерті, війни, туги, розлуки, жалоби, крові (і тут вже насильницько пролитої або військової крові); він пов'язаний з потойбічним світом [10, с. 5–6]. В творі Забужко ці значення «зустрілися» разом в образі Калини-Оленки. Вона – цнотлива молода дівчина, чию невинну кров пролила власна сестра, і яка перетворилась на кущ калини, що проріс на місці вбивства як надгробний пам'ятник. Згодом молодий чумак знайшов цей кущ і вирізав сопілку: «*… акурат на підступах до вашого села, пане господарю, попід лісом, за фигурою на розхресті назирив хлопака калиновий кущ і витяв собі сопілку, а вона, чуєш ти, людським голосом обізвалася*». Згадка про чумаків тут не випадкова, оскільки саме вони (і козаки) робили поховання в степу або пообіч дороги і саджали на них калину. Окрім того тут ми можемо прослідкувати зв'язок образа Оленки-Калини з древнім світовим образом дріад – німф (духів) дерев.

Важливим образом нижчої міфології в творі є образ **прочанки** – представниці «непростих» людей. За Ю. Буйських, прочани відносились до

групи чужих, пришлих непростих, які були посередниками між «своїм» простором села і «чужим» простором дороги [3]. Саме баба-прочанка стала першою, хто вказав на інакшість Ганни і помітив її надприродну силу, оскільки за народною традицією паломники-прочани мали дар пророцтва: «*… а цю Бог наділив силою, з якої велика спокуса може постати, не по тілу, а по духу, тож 'ддайте її в черниці, добре вам раджу*», «*… не хоч', то не йди, ніхто тебе, хлоню, не силує, от тільки чим станеш боронитися, коли питиме з твоєї криниці хто захоче, а ти про те й не знатимеш*». В тексті поява прочанки позначила важливий для Ганни «межевий» момент, – перші місячні, – етап переходу з дитинства в дівоцтво і пробудження надприродної сили.

До непростих людей, представників специфічної професії, в тексті також відносяться **копачі**. Це люди (як правило чоловіки), які вміли знаходити воду під землею. Часто для цього вони використовували лози чи патички. Ця професія вимагала спеціальних «таємних» знань і в народних уявленнях була пов'язана з іншим світом. В «Казці про калинову сопілку» люди з села Ганни не мали власного копача, і наймали чоловіка «аж у третьому» селі: «*приходив звідтам сухий як хорт, пожований лицем дядько, кілька день не івши стоконився по окрузі з патичком у руках*»; «*… і тільки як уже вказував місце, і самого відтак спускали в кадубі у наготовану яму, де до води зоставалось хіба на штих, аби її випустив, – тоді, нагорі, вперше випивав чарку й брався до страви: вже ж, криниця – діло поважне, навіть кому вода до рук іде, мусить хіба ж так чисто коло себе дбати, щоб не відсахнулася*».

Вважаємо, що до «непростих» людей в «Казці про калинову сопілку» також слід віднести **дурня**, «придуркуватого» або блаженного. Такі люди завжди вважалися ближчими до бога і «тонкого» світу загалом. В творі дурень відіграє роль правдивого свідка демонічних проявів: «*сусідський хлопець, родом придуркуватий, стривожив, прокричавши вранці через тин радісно, наче молодий півник: тітко, тітко, а до вас уночі змій у комина влетів, такий, як зірка хвостата, я сам бачив!*». Тут хлопець бачив, як з хати Ганни вилітав змій-спокусник. Іншого разу він побачив Ганну після того, як та вбила сестру в її звіриній подобі: «*знов прибігав од сусідів дурень – запевняти, наче бачив під лісом білу сучку з закривавленою мордою, та таку, тітко, страшну!*». Безпосередність, чистота і безгрішність «придуркуватого» хлопця разом з його вмінням бачити те, що не здатні бачити інші, дає нам змогу віднести його до категорії «непростих» людей нижчої міфології.

Як і прочани **чумаки** теж вважались чужими «непростими». Вони не тільки поєднували світи «свого» села і «чужої» дороги, але й володіли містичними професійними знаннями. Вважалося, що вони часто зустрічалися з нечистою силою і з пошестями – духами-персоніфікаціями хвороб [3]. В «Калиновій сопілці» чумаки відіграють декілька важливих ролей. Вид одного з них нагадав Марії про її перше кохання, вимушена відмова від якого змусила її не підкоритися батьковій волі (християнський гріх Марії). Тоді ж на чумацькому возі Ганна побачила невидиму для людей Чуму, що було першою її свідомою зустріччю з потойбічним. В. Назаренко відмічає народну етимологію слова «чумак» від, власне, хвороби чуми, яку представники цієї професії могли завозити з південних країв [13]. В кінці твору саме заїжджі чумаки знаходять калину, що виросла на місці вбивства Оленки, і викривають злочин Ганни: «*… але молодий музика вже тримав сопілку в делікатних довгих пальцях і, щойно притулив до губ, в хаті тонко, сливе по-дитячому жалібно заспівало Оленчиним голосом: помалу-малу, чумаче, грай, не врази мого серденька вкрай, мене сестриця з світу згубила, в моє серденько гострий ніж устромила*».

Говорячи про чумаків маємо згадати і про **Чуму**. Ю. Буйських відносить персоніфіковані хвороби (Чуму, Холеру, Лихоманку, Пропасницю) до категорії демонічних істот [3]. В творі, як ми зазначили вище, Ганна побачила Чуму на чумацькому возі, в той час, як її мати не бачила там нікого: «*… яка ще пані, що ця дитина лепече? – та ондечки ж сидить, мамо, зараз коло того чоловіка, ціла в білому, і кибалка біла, й жупан, якась сотничиха, коли не полковниця, – ігій на тебе, чи тобі пороблено, перехрестися та сплюнь, – мамо, таж сидить, кажу вам, от ходім-но ближче, самі в неї розпитайтеся*». Після цього в селі, куди поверталися чумаки, спалахнула чума і Марія вже не сумнівалась в тому, кого саме бачила її донька. Цікавим є опис народного обряду для захисту від хвороби, описаний в творі: всі молодиці села мали зібратися гуртом, впрягтися в плуг і зорати борозну навкруг села. Важливо, щоб це робилося вночі і щоб жоден чоловік їх не бачив.

Представником напівдемонічних істот нижчої міфології («заложні» мерці), який фігурує в творі, є **утопленик** (топельник). Він теж важливий для відображення становлення дару Ганни. Якщо до цього контакти з потойбіччям не мали на неї прямого негативного впливу, то зустріч з топельником вперше злякала героїню: «*… що там, на місці, її чекатиме, й водитиме по околиці, доки сам схоче, тільки оцей страшний самогубця, од якого визво-*

литись не матиме способу, бо його до неї тягне, як муху, на запах – на липку, жовтяву пасоку, невидиму для живих, але, відай, видиму для мертвих, котру вона сама в собі сочить і сочить без упину». В цьому уривку бачимо поширене народне уявлення про те, що утопленик може «водити» людей (функція близька Блуду). Ганна вперше розуміє свою глибшу приналежність до темного, небезпечного, шкідливого боку демонічного світу і свою вразливість до нього.

Образ **русалок** є одним з найпоширеніших і найскладніших в нижчій міфології українців. Вважалося, що це були гарні молоді дівчата, що живуть в палатах на дні річки (образ, близький до німф) або молоді жінки, дівчата та нехрещені діти, що втонули або втопилися [3]. В «Казці про калинову сопілку» вони незримі («*навіть на очі ніколи не показувалися, тільки ото пугукали з очерету*»), але їх можна почути: «*ух-ух, солом'яний дух*». Остання фраза є частиною пісні русалок, що закріплена в фольклорі: «*Ух-ух, солом'яний дух, мене мати породила, нехрещену положила*». Також в творі відображене повір'я, що русалки питають в дівчат «*чи полинь, чи петрушка?*», і ту, яка відповість петрушка, затягують до себе. Полин русалки боялись [15, с. 46–50]. Ганна в своєму «перехідному» статусі розуміла, як функціонує інший світ, тому в творі вказано, що «*дух од неї був не солом'яний – хатній, – а якраз навпаки, полиновий, вона давно взяла собі за звичку натиратися всюди полином, і при поясі носила пучечок, тим-то вони, відай, і сердилися*». Як і інші представники демонічних істот русалки показують спорідненість Ганни з потойбічним світом і створіннями.

В «Казці про калинову сопілку» зустрічаємо ще трьох представників «непростих», «знаючих» жіночих професій: **бабу-пупорізку** (повитуху), **ворожку** і **знахурку**. Останніх двох в більш ранній традиції поєднують з образом відьми. Однак в пізніших джерелах вони вже виступають окремо. Саме окремі образи цих професіоналів використала О. Забужко. До ворожки Ганна збиралася, щоб дізнатися, яке незвичайне майбутнє їй судилося: «… *зважилася піти аж на третє село, до славної на цілу округу ворожки, спитатися – що ж врешті вона має такого сповнити*». Ворожки по зорях тлумачать сни про життя та смерть, застерігають від лихих людей, відводять лихо, трактують прикмети, знаки, розкладають карти [1, с. 3–5]. Знахарки мали відмінні функції: вони розумілися на лікарських травах, замовляннях і інших народних методах лікування. Саме до знахарки повели Оленку з зубним болем: «*Оленці розболівся зуб, нагнало щоку, аж око запливло, потерпали, коли б не бешиха, отож її взято до знахурки*». Повитуха виконувала ряд функцій, направлений на проведення пологів, підтримку породілля і дитини. Окрім того вона приймала участь в обрядах, пов'язаних з народженням і немовлям [2]. Баба-повитуха в творі відіграє більшу роль, оскільки через її подив і острах розуміємо, що прийнята нею дитина (Ганна) є незвичайною: «… *під голкою згадки, як нишком хрестилася й відпльовувалася на вид місячного знаку баба-пупорізка, добачивши в ньому бусурменське тавро або, не при образах святих згадуючи, й слід відомо-чийого кігтя*». Всі перелічені образи більшою чи меншою мірою пов'язані з іншим світом і мають містичні професійні знання.

Згадуються також **підмінчата** (**підмінки, одмінки**) – діти чортиць, яких підкидали на місце вкраденої людської дитини. Такий підмінок був кволий, хворобливий і зазвичай довго не проживав [8, с. 412]. В «Калиновій сопілці» (з огляду на вроджену «нечисту» позначку Ганни) баба-пупорізка і Марія мали побоювання, що дитина підмінок. Проте та виявилася спокійною й некрикливою: «*... а про підмінчат, котрих чортиці навзамін людських дітей до колисок підкидають, іно баба одвернеться (а вона, либонь, таки одвернулась була, чула за собою гріх!), то й казати годі – ті взагалі цілий час верещать мов попечені*».

Висновки. Отже, проаналізувавши текст повісті О. Забужко «Казка про калинову сопілку» доходимо висновку, що образи нижчої міфології займають в ній центральне місце, оскільки навіть головні персонажі твору належать до них. В повісті ми виокремили наступні групи істот нижчої міфології: «непрості» («знаючі») люди, напівдемонічні («перехідні») істоти, персоніфікації хвороб і власне демонічні істоти. Нами було проаналізовано таких представників нижчої міфології: відьма, змій (Перелесник), Калина, прочанка, копачі, дурень, чумаки, Чума, утопленик, русалки, знахурка, ворожка, баба-пупорізка (баба-повитуха), підмінчата.

Можна зробити висновок, що головна героїня Ганна – вроджена відьма, на що вказує ряд ознак: родима пляма неправильної форми, окреме чорне пасмо волосся, здатність бачити істоти іншого світу і відчувати джерела води під землею, спрага до крові, перевертництво. Більшість інших представників нижчої міфології виступає в творі для розкриття образу Ганни. Найважливішу роль в цьому відіграє змій-перелесник. О. Забужко не дає чіткого зображення цього персонажа і ніяк його напряму не нази-

ває, але за рядом прикмет ми можемо зробити висновок, що це дух-інкуб, якому в українській демонології одночасно відповідають такі істоти як вогняний змій і Перелесник. На нашу думку, за деякими проявами він наближений до біблійного образа Сатани чи Люцифера. Ми також дослідили образ калини і дійшли висновку, що в ньому авторка «сховала» більшість символів, притаманних цій рослині в народних уявленнях. Калина-Оленка уособлює одночасно і дівочу красу, і кров, і сум, і могилу. Таким чином отримали складний багатошаровий образ.

Окреме місце займають представники «непростих» людей: прочанка, чумаки, дурень, копачі, знахарка, ворожка, баба-пупорізка. Зустрічаються персонажі «заложних» мерців: русалки і утопленик, які підкреслюють той факт, що Ганна є частиною іншого світу. Персоніфікація Чуми, – жінка в білому на чумацькому возі, – була першою потойбічною істотою, яку Ганна побачила в своєму житті. Вважаємо, що в подальших студіях «Казки про калинову сопілку» треба звернути більшу увагу на дослідження «народного християнства» як частини нижчої міфології українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бердник Г. Знаки карпатської магії (таємниця старого мольфара). Київ : «Зелений пес», 2006. С. 3–5.
2. Боряк О. О. Баба-повитуха. *Велика українська енциклопедія*. 2021. URL: https://vue.gov.ua/Баба-повитуха (дата звернення: 24.07.2025).
3. Буйських Ю.С. Україна, Держава: міфологічні вірування. *Енциклопедія історії України: Україна–Українці.* URL: http://www.history.org.ua/?termin=1.6 (дата звернення: 25.07.2025).
4. Галайчук В. Топ 10 образів української демонології. *Локальна історія*. 2021. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/top-10-obraziv-ukrayinskoyi-demonologiyi/ (дата звернення: 21.07.25).
5. Галайчук В. Українська міфологія. *TextBook*. 2016. URL: https://textbook.com.ua/literatura/1549382778/s-17 (дата звернення: 23.07.25).
6. Гнатюк В. Знадоби до української демонольоґії. Т. II. Вип. 1 Етноґрафічний збірник. Львів : НТШ, 1912. Т. XXXIV. 280 с.
7. Грінченко Б. Під тихим вербами. *УкрЛіб: бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=791 (дата звернення: 21.07.25).
8. Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ : «Довіра», 2006. 703 с.
9. Забужко О. Казка про калинову сопілку. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=3288 (дата звернення: 26.07.2025).
10. Іванова Ю. І. Символіка калини в українській традиції. *Розділ 1. Теорія культури*. С. 5–6. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/149253392.pdf (дата звернення: 20.07.25).
11. Кузьмінська Б. П. Демонологія українців Опілля: автореф. дис. … канд. істор. Наук : 07.00.05. Львів, 2013. 136 с.
12. Міфологічний бестіарій України: Хто такий Перелесник : веб-сайт. URL: https://volnorez.com.ua/mifologichnij-bestiarij-ukra%D1%97ni-xto-takij-perelesnik/ (дата звернення: 21.07.25).
13. Назаренко В. Забуті дороги. Історія чумацького промислу. *Локальна історія*. 2022. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/zabuti-dorogi-istoriia-chumatskogo-promislu/ (дата звернення: 23.07.2025).
14. Народна творчість. Українська міфологія. Відьма : веб-сайт. URL: https://proridne.org/Українська%20міфологія/Відьма.html (дата звернення: 22.07.25).
15. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології. Львів : Друк. [наук.] т-ва ім. Шевченка, 1876. 80 с.
16. Joshua J. Mark Mythology. *World History Encyclopedia*. 2018. URL: https://www.worldhistory.org/mythology/?utm_source=chatgpt.com (accessed: 18.07.2025).
17. Leach M., Fried J. Funk & Wagnall's Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend. Harper & Row Publishers, 1984. 1236 p.
18. The nature, functions, and types of myth. *Encyclopaedia Britannica*. 2025. URL: https://www.britannica.com/topic/myth/Allegorical#ref386956 (accessed: 19.07.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

УДК 821.161.2.09:7.041.8
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.51

ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ПЕЛАГЕЇ ЛИТВИНОВОЇ-БАРТОШ У РОМАНІ С. ТАЛАН «ЇЇ ВИШИВАНЕ ЖИТТЯ»

ARTISTIC MODELING OF THE IMAGE OF PELAGEA LYTVYNOVA-BARTOSH IN S. TALAN'S NOVEL "HER EMBROIDERED LIFE"

Стасик М.В.,
orcid.org/0000-0002-7208-0332
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Запорізького національного університету

У статті здійснено аналіз роману Світлани Талан *«Її вишиване життя»*, присвяченого постаті відомої громадської діячки, етнографині, фольклористки Пелагеї Литвинової-Бартош. Дослідження акцентує увагу на художніх засобах моделювання образу героїні, зокрема на символіці назви, художньому домислі та вимислі, психологічній портретизації, а також використанні щоденникових записів і листів як складників художньої структури.

Підкреслено, що назва твору має багаторівневу символіку: «вишиване життя» Пелагеї ототожнюється не лише з її мистецькою працею, а й із долею, переплетеною випробуваннями, болем і красою. Художній домисел та авторський вимисел поєднуються з фактажем, створюючи гармонійне поєднання документальності та творчої фантазії. Такий прийом дозволяє не тільки відтворити біографічні події, а й надати їм універсального звучання, перетворюючи окрему людську історію на узагальнений образ долі української жінки.

Важливу роль у творі відіграє портретна характеристика, що розкриває як зовнішній, так і внутрішній світ героїні. Портрет Пелагеї передає її незламність, працьовитість, щирість, а водночас – життєві труднощі, які сформували її характер. Авторка також широко застосовує епістолярні фрагменти (листування, щоденники), що надають текстові інтимності та психологічної глибини. Вони допомагають показати емоційні стани, внутрішні конфлікти й духовні пошуки героїні.

У роботі наголошується, що роман Світлани Талан, попри відсутність значної кількості критичних розвідок, становить цінний матеріал для літературознавчого аналізу. Він засвідчує здатність сучасної української прози відтворювати складні людські долі через художнє поєднання реалістичної правдивості та елементів авторської уяви.

Зроблено висновок, що образ Пелагеї Ткаченко у творі моделюється як синтез документальної достовірності й художнього вимислу, що дозволяє авторці не лише реконструювати життя майстрині, а й утвердити її постать у культурній пам'яті. Роман *«Її вишиване життя»* постає як важливий літературний твір, здатний сприяти осмисленню ролі митця й жіночої долі в українській історії та культурі.

Ключові слова: роман, вимисел, домисел, художній портрет, символ, образ.

The article examines Svitlana Talan's novel «Her Embroidered Life», dedicated to the renowned public figure, ethnographer, and folklorist Pelageia Lytvynova-Bartosh. The study focuses on the artistic means of modelling the heroine's image, in particular on the symbolism of the title, artistic imagination and fiction, psychological portrayal, as well as the use of diary entries and letters as components of the artistic structure.

It is emphasized that the title bears multilayered symbolism: Pelageia's «embroidered life» is associated not only with her artistic craft but also with a destiny interlaced with trials, pain, and beauty. Artistic fiction and authorial conjecture are combined with facts, creating a harmonious blend of documentary evidence and creative fantasy. This approach not only recreates biographical events but also lends them universal resonance, transforming an individual life story into a generalized image of the fate of a Ukrainian woman.

Portrait characterization plays an important role in the work, revealing both the external and internal worlds of the heroine. Pelageia's portrait conveys her resilience, diligence, and sincerity, while also reflecting the life hardships that shaped her character. The novelist extensively employs epistolary fragments (correspondence, diaries), which imbue the text with intimacy and psychological depth, helping to portray the heroine's emotional states, inner conflicts, and spiritual quest.

The article underscores that, despite the still-limited number of critical studies, Svitlana Talan's novel offers valuable material for literary analysis, demonstrating contemporary Ukrainian prose's capacity to render complex human destinies through a combination of realistic verisimilitude and elements of authorial imagination.

It concludes that the image of Pelageia in the novel is modeled as a synthesis of documentary veracity and artistic fiction, enabling the author not only to reconstruct the craftswoman's life but also to secure her figure within cultural memory. Her novel "Embroidered Life" emerges as an important literary work that fosters reflection on the role of the artist and women's destinies in Ukrainian history and culture.

Key words: novel, artistic fiction, authorial conjecture, artistic portrait, symbol, image.

Постановка проблеми. Сучасна українська письменниця Світлана Талан – авторка понад сорока романів, володарка титулу «Золотий письменник України», відзнаки «За кращий роман на гостро-соціальну тематику», неодноразова лауреатка конкурсу «Коронація слова» – у 2024 році представила читачам свій новий роман «Її вишиване життя».

Роман, на жаль, ще не став об'єктом наукового дослідження. Є лише деякі відгуки, які свідчать, що непересічному читачеві твір сподобався. Прикро, що деякі з них мають певні неточності, розбіжності. А. Власюк трактує жанр твору як художньо-документальну повість [1], він же число померлих дітей головної героїні вказує «троє» [1], така ж помилка має місце і в текстовому репортажі про презентацію книги 16 травня 2024 року [2], і у М. Капустіної [3]. Насправді ж померло четверо із десяти дітей (Марія, Віра, Петро і десятий, зовсім маленький Сергійко). А в публікації «Життя як вишиваний рушник» [4] взагалі якась нісенітниця: головну героїню названо Надією, зауважено, що С. Талан «майстерно передає атмосферу радянської та пострадянської України». Це тоді, коли роки життя Пелагеї Литвинової-Бартош визначено конкретно (1833-1904).

Роман С. Талан «Її вишиване життя» ще обов'язково буде об'єктивно поцінований літературознавцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість С. Талан уже неодноразово ставала об'єктом вивчення літературознавців. Їй присвятили свої дослідження І. Бойцун (Українське суспільство в романі «Оголений нерв» Світлани Талан), А. Бондаренко (Метагероїня романів С. Талан), С. Гавриленко (Символіка роману С. Талан «Де живе свобода?»), Н. Кобилко (Скалічені війною людські долі (на прикладі роману «раКУРС» Світлани Талан)), Ю. Ласкава (Голодомор українського народу в романі С. Талан «Розколоте небо»), В. Ніколаєнко (Тема масового знищення людей у період сталінізму в романі С. Талан «Розколоте небо»), О. Пухонська (Втеча в несвободу, або народження масової людини (за романом Світлани Талан «Розколоте небо»)), М. Стасик (Символічні образи в романі С. Талан «Замкнене коло»), Т. Хом'як (Страх як засіб художнього втілення голодомору в романі С. Талан «Розколоте небо»; Поліпроблемність роману С. Талан «Де живе свобода»; Художнє моделювання проблеми щастя в романі С. Талан «Сафарі на щастя») та ін.

Автори простежують еволюцію творчого становлення письменниці, визначають коло актуальних проблем, порушених у творах, систему образів та засоби їх характеротворення, аналізують елементи поетики. На жаль, як ми уже зазначали, роман С. Талан «Її вишиване життя» активно обговорюється читачами, проте поки що залишається поза увагою літературознавців.

Постановка завдання. Мета цієї статті: з'ясувати специфіку художнього моделювання, відстежити «механізми» творення образу Пелагеї Литвинової-Бартош у романі С. Талан «Її вишиване життя».

Виклад основного матеріалу. Назва роману вирізняється особливим символічним змістом. Поетика заголовка нерідко стає об'єктом уваги літературознавців, адже дослідники підкреслюють його тісний зв'язок зі змістом твору. Назва безпосередньо корелює з сюжетними лініями та образною системою роману. У «Літературознавчій енциклопедії» подано таке визначення: «Назва твору, або заголовок, – назва тексту або його частин, промовиста словесна формула, яка концентрує зміст твору, його власне ім'я» [5, с. 86]. Л. Шевченко зауважував: «Проходячи через зміст і вбираючи нові художні смисли, заголовне слово збагачується на текстовому рівні. Воно ніби переростає свої початкові і семантичні рамки, набуває додаткових «співзначень», стає надзвичайно виразним і містким» [6, с. 30].

Назва роману С. Талан пов'язана з долею головної героїні. Це свого роду сигнал, що увага буде зосереджена на розкритті характеру, психології її внутрішнього світу.

Пелагея Литвинова-Бартош увійшла в історію під прізвищем чоловіка, під яким і здійснила наукову діяльність. Вона відома як етнографиня та фольклористка, член-кореспондент Паризького антропологічного товариства. У своїх працях дослідниця зберегла для нащадків відомості про народні вірування, обряди, пісні, ремесла та інші елементи традиційної культури. У 1903 році її було обрано членом Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові. Наукові розвідки Литвинової-Бартош, присвячені українським старожитностям, набули широкого визнання як в Україні, так і за її межами. Зокрема, у Франції вийшла друком її збірка казок «Легенди українські».

Світлані Талан вдалося з розрізнених джерел за допомогою ще й домислу та вимислу створити цільний образ української громадської діячки XIX століття. Письменниця засвідчила, що використала спогади П. Литвинової-Бартош, які збереглися. О. Підченко стверджує: «Усе своє життя жінка присвятила пізнанню проблем духовності українського народу і національної душі. Боролася за національно-культурне відродження України, за утвердження статусу жінки як повноправного члена суспільства» [7].

Досить чітко поняття «художній вимисел» і «художній домисел» визначив Б. Мельничук, який засвідчив, що в першому випадку «маємо справу зі стовідсотковим придумуванням», а художній домисел «є дофантазуванням, допри-

думуванням, … додавання до того, що справді існувало чи існує, чому можна знайти документальне чи якесь інше підтвердження» [8, с. 40].

Слушною видається думка М. Ільницького: «під вимислом ми розуміємо творення художнього образу за законами асоціації, спосіб узагальнення, зумовлений самою природою художньої фантазії…; під домислом – здогадку там, де втрачена ланка зв'язку фактів, подій, це мовби реконструкція на основі збереження фрагментів» [9, с. 271].

Художній вимисел простежується в описах особистого життя героїні. Стосунки Пелагеї з Олександром Михайловичем Марковичем ґрунтуються переважно на домислі.

Вимисел у художньому творі виконує образно-естетичну функцію – розкриває нерозривний зв'язок між історією та психологією, поєднує історичні факти з їхнім духовно-психологічним підтекстом.

Художня література не конкурує з історіографічними працями в прагненні до об'єктивності, а лише утверджує своє право на місце в історичному дискурсі. Співвідношення літератури й історіографії не є симетричним: у художньому тексті відбувається доповнення образу історичної дійсності, відтвореного у джерелах, і водночас здійснюється вільна проєкція історичного минулого на особистість. Світлана Талан пропонує читачеві власну суб'єктивну інтерпретацію постаті Пелагеї Литвинової-Бартош, акцентуючи на її почуттях, переживаннях, роздумах і страхах, водночас досить детально подаючи й біографічні факти.

У романі подано хроніку життя головної героїні. Оповідь послідовно розгортається від народження («третього жовтня 1833 року на хуторі Теребенки, що на Глухівщині, у родині Бартошів народилася прекрасна дівчинка Пелагея» [10, с. 11]) до її смерті. Час рухається лінійно, послідовно. Авторка подає динаміку розвитку характеру героїні, її дорослішання, становлення як особистості, визначальні події життя.

Характер головної героїні розкривається через її вчинки, думки, мовлення, взаємини з іншими персонажами, а також завдяки деталям зовнішності й щоденниковим записам. У динаміці дії С. Талан акцентує на складності внутрішнього світу людини, переплетінні щирих поривань з ідеалами та неминучому руйнуванні ілюзій у зіткненні з реальністю. Героїня постає внутрішньо самотньою, заглибленою у власні переживання, навіть відчуженою. Водночас Литвинова-Бартош символізує духовні та морально-етичні цінності, а її образ утверджує ідею найвищої самоцінності людини та її права на розвиток власних здібностей.

У художньому тексті образ Пелагеї постає у двох вимірах – зовнішньому та внутрішньому. Зовнішній план ґрунтується на фактографічному матеріалі її біографії, тоді як внутрішній, психологічний, виявляється значно ширшим і глибшим. Саме він реалізується через систему роздумів персонажа, відтворення її душевних станів та інохарактеристики.

Образ Пелагеї витворений не лише в координатах її приватного життя, але й у координатах суспільних. Складна парадигма стосунків героїні робить її образ більш реалістичним.

С. Талан не подає розлогого опису зовнішності Пелагеї, проте у романі її портрет характеризується через виразні художні деталі.

Ще у дитинстві було закладено те, що проявилось згодом у дорослому віці – жага до знань, надзвичайна працьовитість. Полінька, як її називали батьки, з дитинства була працьовитою. Ляльками гралась мало, а коли брала ляльку, то «варила обід для неї, годувала з маленької ложечки, вкладала спати в іграшкове ліжечко» [10, с. 17]. Збивала масло «для діточок», пряла на маленькій кужелиці. Любила повторювати: «Я буду працювати» [10, с. 17], «Робити не переробити» [10, с. 18]. Тато називав її своєю «бджілочкою» [10, с. 17]. Була дуже допитливою, «не дитина, а самі суцільні «чому? де? та як?». Тато неодноразово зауважував, що Полінька «росте розумною і допитливою, і це дуже добре» [10, с. 19]. Його сестра Наталія стверджувала, що «Боженька поцілував нашу Поліньку в маківку» [10, с. 19], «Три з половиною рочки, а так добре говорить, і все їй треба знати» [10, с. 19].

Була дуже кмітливою. Коли няня Катерина Афанасіївна пригрозила, що покличе Сударку, коли вона не буде слухатися («така страшна тітка із сивим волоссям, що сидить у кукурудзі й стереже, щоб діти туди не лазили» [10, с. 21]), – Полінька на мить замислилася, а потім видала: «Зараз нема кукурудзи, тому Сударка до мене не прийде» [10, с. 21]. Ще маленькою вона вже знала багато народних пісень, віршів, байок. Найбільше любила співати. У дівчини з дитинства була нестерпна жага до знань. Батько усвідомлював, що родина не має таких статків, щоб дівчаткам у майбутньому мати служниць, тож наполягав, щоб їх вчили все робити самим: і вдягтися, і причісуватися, і готувати, і в городі поратися. Була надзвичайно чутливою, романтичною, спостережливою. Це саме вона зауважила, що «дощ пахне небом» [10, с. 33].

Вирушаючи в самостійне життя й розпочинаючи навчання, Полінька ухвалила рішення вести щоденник, і ця практика супроводжувала її впро-

довж усього життя. Для неї він став водночас другом, порадником і розрадником. До навчання дівчина ставилася серйозно й відповідально – як у пансіоні Генріхи Карпівни Серебрякової при Шосткинському пороховому заводі, так і в Московському Єлизаветинському інституті. Вона грала на фортепіано, добре розумілася на музиці, любила малювати й відзначалася вмінням гарно танцювати.

Полінька була людиною глибокою, з багатим внутрішнім світом. Ще в дитячі роки вона записувала від селян звичаї, обряди, прикмети, завдяки чому здобула їхню любов і повагу, як і її батьки. Дівчина захоплювалася читанням, уміла гарно вишивати й власноруч підготувала собі на смерть вишиту сорочку. Вона мала тонке відчуття прекрасного й уміла помічати красу в будь-яку пору року. Чекала «якогось життєвого змісту, її не покидала надія знайти собі заняття до душі» [10, с. 129]. Головне – бути корисною людям. Шанобливо, з повагою ставилася до них. Для неї важлива була «не зовнішність людини, а її духовність і розум» [10, с. 137].

Хтозна як би склалась доля, коли б не така рання смерть батьків. Опікуни Лихошерстови, зокрема опікунка, наполягала на одруженні з Литвиновим. У шлюбі він виявився зовсім іншою людиною. Зневага чоловіка, його грубість, часта відсутність вдома, подружня зрада – все це зробило світ Пелагеї сірим: «Свою надію на щасливе подружнє життя вона сховала у скриню, замкнула на всі замки й дивилася на світ згаслими очима» [10, с. 169].

Надзвичайно важливу роль у формуванні особистості головної героїні і як етнографині, і як фольклористки, відіграв дядько Литвинова Маркович, який переконливо стверджував: «Полю, у тобі закладений величезний потенціал, використай його на користь народу України» [10, с. 221]. І вона, багатодітна мати, дійсно зробила дуже багато. За порадою доньки Марії збирала орнаменти вишивок різних регіонів. Вона не тільки замальовувала різні візерунки, а й детально описувала різні техніки шиття. До роботи ставилася дуже відповідально: точно фіксувала місце, де замальовувала, назву орнаменту, якщо вдавалося дізнатися – прізвище власника чи власниці. Збирала орнаменти писанок. «Непосидюча, працелюбна, невтомна жінка почала вивчати вироби деревообробного і ювелірного мистецтва. То були і каблучки, і орнаментовані люльки, і хрести» [10, с. 269]. Писала оповідання, етнографічні статті. Займалася науковою роботою, зокрема вивчала сільське господарство, для своїх праць вела докладний метеорологічний щоденник. Вдалося їй також реалізувати свою давню мрію – відкрити власну школу в Києві. Хоч вона й проіснувала недовго через брак коштів, але стала для неї справжнім символом натхнення та віри в себе. Також створила нову абетку.

Будучи вже дуже хворою, вірила: «Моя робота дасть змогу краще пізнати звичаї та традиції українського народу, допоможе зрозуміти цінність народних звичаїв та обрядів, і все це має зберегтися і передаватися з покоління в покоління» [10, с. 291].

Важливим засобом творення образу Литвинової-Бартош є портрет. Як відомо, у художньому творі існує взаємозумовлений зв'язок між персонажем і його портретом. Через опис зовнішності героїні авторка передає її внутрішній світ і справжню сутність. «Художній характер, – слушно зауважував В. Фащенко, – не може бути безликим» [11, с. 206].

С. Талан використовує динамічний портрет (психологічний). У творі портрет виконує функцію відображення змін у зовнішності персонажа, що корелюють із розвитком його внутрішнього світу. Він завжди суголосний з долею героя, а кожна портретна деталь – вираз обличчя, блиск очей, міміка, жести, посмішка – взаємопов'язана з його психоемоційним станом.

Особливості портретування в художній літературі стали предметом студій А. Галича [12], Н. Демчук [13], І. Семенчука [14], К. Сізової [15] та ін. Вони виділяють у художньому творі два типи портрета: концентрований, що передбачає одноразове подання образу, та деконцентрований, коли окремі портретні елементи, розташовані в різних частинах тексту, поступово інтегруються, формуючи цілісний образ лише в кінцевому результаті. Такі фрагменти послідовно розгортаються у творі, зчіплюються за принципом ланцюга й утворюють єдину портретну структуру.

З тексту роману «Її вишиване життя» вимальовується саме такий портрет головної героїні: великі темно-карі очі, в яких «блищав вогник» [10, с. 49], коли «дівчина щось задумала» [10, с. 49]; чорні пухнасті вії, щоки «схожі на цвіт мальви» [10, с. 54]; «брови нарозліт, шийка точена, а волосся яке блискуче, чорне, мов вороняче крило» [10, с. 109]; «мала тонку талію» [10, с. 125].

А. Галич стверджує, що короткий портрет у бібліографічних творах і не може бути «переважно одиничним, сконцентрованим в окремому місці твору» [12, с. 45]. «На це впливає естетична природа портрету: адже він є плодом не безпосереднього бачення героя автором спогадів, з яким той був знайомим, або спостерігав його

в реальному житті, а результатом вивчення життя і діяльності героя, якого він ніколи не бачив, оскільки дистанція в часі тут сягає не кілька десятків років, як у мемуарах, а часом сотень років» [12, с. 45].

Письменниця дотримується законів фізіогноміки, згідно з якими навіть найменші прояви експресії – жест, усмішка, погляд – відображають глибинні психічні процеси персонажа. Цей метод реалізації психологічного образу простежується вже при зображенні портрета героїні в дитячі роки. Маленька Полінька, стоячи на стільці, співає «Полюбила Петруся», у цей час «кругле личко з ямочками на щічках сяяло усмішкою» [10, с. 22]. На батькове «Браво! Браво!» побігла до нього, «щічки розчервонілися, великі очі-намистинки блищали від радості» [10, с. 22]. Коли в садибі було влаштовано концерт на честь приїзду Василя Івановича Туманського, родича матері Поліньки, то й тоді наголошено на такій деталі, як посмішка: «Її обличчя осяяла задоволена посмішка» [10, с. 27]. Ще не раз при подачі деталей портрета ця деталь матиме місце («Поліна так і заснула, тримаючи пальці біля губ і з легкою усмішкою щастя на обличчі!» [10, с. 202]).

Завжди дуже промовистим був погляд у Поліньки. Коли батько вирішив, що талановитий хлопчина Цапок буде навчати її грі на цимбалах, вона «поглянула на батька своїми великими прекрасними темно-карими очима з таким щастям і вдячністю, що, здавалося, з тих очей ллється світло і тепло» [10, с. 29].

У формуванні психологічного образу персонажа значну роль відіграє також жест. Для ілюстрації наведемо лише один епізод. У служниці загину чоловік, і вона з горя запила. Реакція Поліньки на поведінку матері: «Полінька з жахом побачила, як мати з розмаху вдарила її любу Катю рукою по обличчю. Вперше побачивши, як б'ють людину, дівчина від жаху на мить скам'яніла, потім прутко скочила з місця і з криком повисла на руці в матері» [10, с. 35].

Чи не в усіх описах підкреслюється портретний штрих – очі. Адже загальновідомо, що саме вони є дзеркалом душі людини, її внутрішнього світу, духовності й моральності.

Портрет Пелагеї подано в авторському баченні і через бачення інших героїв (тітки Наталії, батька): «Поглянув чоловік (батько – М.С.) на Поліньку – вилилася вона у нього, як з воску, гарненька, як лялечка, і дивиться на цей прекрасний світ, ніби намагаючись увібрати диво самого життя» [10, с. 39].

Внутрішні відчуття, переживання передано через реакцію зовнішньо: «Поліна розхвилювалася. У неї дрібно тремтіли руки, але дівчина швидко опанувала себе і пробігла очима по рядках» [10, с. 146], «Хотілося плакати, але сльози скрижаніли у її душі» [10, с. 163]. Під час читання листа від тітки Наталії, в якому повідомлялось про смерть батька: «Полінька пробігла очима по рівних рядках листа тітки і заклякла» [10, с. 90], «прошепотіли побілілі губи Поліньки, й вона невтішно розплакалася» [10, с. 90].

Портретні характеристики мають ключове значення у творі, адже саме через них розкривається індивідуальність головної героїні в різних життєвих ситуаціях, коли її вчинки й мовлення не могли пояснити того, що відбувається в душі героїні. Для цього авторка роману використовує саме психологічні портрети.

Для повноцінного та всебічного створення образу Пелагеї велике значення мають діалоги та монологи. Типовою формою діалогу в романі є структура «питання-відповідь», яка відтворює хід живого, невимушеного спілкування. У внутрішньому мовленні героїні найповніше відображаються процеси її мислення та переживання. Важливо, що авторська характеристика може плавно переходити в мовлення персонажа без «попередження», що створює ефект ототожнення авторських думок із хвилюванням героїні. Така психологічна майстерність С. Талан простежується також в авторських характеристиках. Для глибшого розуміння мотивації вчинків героїні письменниця звертається до змалювання її дитинства. Адже для того, щоб зрозуміти людину та причини її поведінки, необхідно насамперед враховувати умови, у яких формувався її характер. Оточення в дитинстві передає людині те, що можна назвати психологічною атмосферою, духом суспільства.

Одним із засобів розкриття характеру Пелагеї є її щоденник, «її незмінний мовчазний друг. Який вмів слухати і розуміти» [10, с. 119]. Художня сповідь героїні дозволяє глибше зрозуміти всі нюанси її емоційно-чуттєвого світу. І адресатом, і адресантом щоденника виступає сама Пелагея: записи стають засобом відображення внутрішнього світу героїні. Адже це «єдине місце, де могла залишити свої таємниці» [10, с. 201]. Основним інструментом реалізації авторського «Я» у щоденнику є внутрішній простір, де автор ніби відсторонюється від зовнішньої дійсності та формує власну модель світу. Цей внутрішній часопростір відмежовується від конкретних фактів життя, водночас через нього відчувається пульс сучасності, сприйнятий і осмислений крізь призму особи-

стого досвіду як час змін і перетворень. Головною ознакою щоденника є його автономність та внутрішньопросторова цілісність. Він вирізняється щирістю та відвертістю. Щоденник, який вела Литвинова-Бартош зі студентських років до самої смерті – це «текст для себе», спосіб вилити на папері наболіле. Його було задумано, щоб на старості можна було пригадати в деталях пережите в юності, а насправді цей щоденник став для героїні своєрідним «паперовим другом», куди згодом вона додавала ще й листи до коханого, не призначені для читання, уже й адресата не було в живих. Буквально за години до смерті Пелагея наказала спалити цей щоденник. Він не призначався для публічного ознайомлення, адже містив переважно записи про події її особистого життя.

Щоденникові записи та епістолярні фрагменти у структурі роману відіграють важливу змістову й композиційну роль. Через щоденник Пелагеї авторка розкриває особливості її мислення, динаміку свідомих і підсвідомих психічних процесів, що дозволяє глибше зрозуміти багатогранність характеру героїні.

У щоденнику має місце самохарактеристика: «Сьогодні вдень я знову передивлялася видання і думала про те, що моє життя чимось схоже на ті узори та орнаменти, які я зібрала. Все переплелося у ньому: і чорне – мій смуток, і червоне – моя радість, і зелене – земне щорічне оновлення, у ньому і синь наших річок, і золото полів. Сам повелитель Час фарбує наші душі у колір наших думок. Може, й саме життя кладе свої хитромудрі різнобарвні орнаменти? І моє життя переплетене узорами різних кольорів та відтінків, моє вишиване життя» [10, с. 300], – прямий перегук із назвою твору.

Для роману С. Талан «Її вишиване життя» характерна глибока психологізація образу людини: письменниця відтворює найтонші душевні порухи героїні, демонструючи структуру її свідомості та використовуючи психологізм як засіб розкриття внутрішнього світу персонажа.

Взаємодія між внутрішнім і зовнішнім, підсвідомими прагненнями та реальними можливостями, усвідомлена через процес самопізнання, формує основу художніх прийомів, спрямованих на концептуальне розкриття людини. Фрагменти свідомості героїні – її роздуми, сни, марення та враження – утворюють багатокомпонентний простір внутрішнього світу. У центрі уваги авторки перебуває людина зі своїми переживаннями, болями та пошуком власного «я», а життя постає як чинник, що диктує певні вимоги, процес реалізації яких майстерно показаний у творі.

Після народження первістка – доньки Віри – Пелагея хотіла позбавити її життя, щоб не довелося жити так, як випало їй. Та вона вчасно зрозуміла абсурдність своїх помислів і вийшла на шлях морального самоочищення. Про це свідчить її плач – символ катарсису.

Справжнє призначення людини найповніше розкривається у хвилини найбільших випробувань, що постають як «межові ситуації». Героїня роману не раз опиняється в подібних обставинах, коли мусить обирати між вірністю своєму внутрішньому «я» та зрадою власних переконань. Часто вона звертається до внутрішнього світу – спогадів, роздумів, щоденникових записів. Найвищою цінністю для неї є свобода вибору, прагнення йти власним шляхом у пізнанні світу й реалізації творчого потенціалу. Людина, стверджує С. Талан, це і є безмежна свобода, яка вирізняється можливістю вибору (а він має моральний, поведінковий характер).

Пелагея асимілюється в новому оточенні. Вона покладала великі надії на відкриття Литвиновим школи для дітей бідних селян, у якій дуже хотіла вчителювати, реалізовувати себе, та цього так і не сталося. Жінка опинилась у замкненому просторі, обмеженому оселею. Навіть власних дітей Литвинов не дозволяв виховувати.

Особливої ваги в тексті набуває сон. Л. Таран наголошує: «Сновидіння мають свою течію часу: події, що відбуваються уві сні, то згущуються, то розтягуються» [16, с. 108].

Героїня надає снам значимості й вірить у їх прихований сенс. На думку Ю. Барабаша, сни – це «найрізноманітніші варіації лейтмотиву подолання страху, труднощів, небезпек, підступів, наклепів» [17, с. 113]. Пелагеї наснилася бабуся, що відійшла у вічність, коли дівчинка була ще малою. Вона лагідно заплітала коси матері, а потім раптом схопила її за горло своїми кострубатими пальцями, від чого жінка почала задихатися. Сон виявився віщим – мама померла.

З'являвся у снах і образ очікуваного коханого. Обличчя не було видно. Наяву образ відтворити Пелагея не змогла б. У ніч перед весіллям знову наснився сон, у якому чиїсь чоловічі сильні й водночас ніжні руки торкалися її плечей, поводилися з нею обережно. Цей сон – протилежність реальності, з якою Пелагея зіткнулася в шлюбну ніч. Ірреальні елементи, такі як марення та сновидіння, у романі виступають одним із засобів психологізму і відіграють важливу роль у розкритті характеру головної героїні.

Композиційно роман складається з тринадцяти частин. Кожна має назву і епіграф. Вони

співвіднесені із певними етапами та ключовими подіями в житті Литвинової-Бартош: «Коли дощ пахне небом», «Перші кроки до самостійності», «Студентське життя», «В опікунів», «Мрії і реальність», «Випробування», «Жити попри все», «Сила любові», «Відчуття свободи», «Діти», «Життя жорстоке», «Клопітка робота», «Час невблаганний»». За епіграф взято місткі афористичні слова відомих людей, які віддзеркалюють суть саме того періоду життя героїні. Авторами, зокрема, є: Жан де Лабрюєр, Френсіс Скотт Фіцджеральд, Авраам Лінкольн, Джон Леннон, Фрідріх Ніцше, мати Тереза, Нам Хи Сон, Нестор Літописець, Ліна Костенко (тричі), Бенджамін Дізраелі, Марсі Шимофф. Так, скажімо, шоста частина «Випробування» має епіграф: «Бог посилає нам випробування, щоб ми, долаючи їх, зміцнювалися, а не впадали у відчай!» (Мати Тереза) [10, с. 164].

Якщо наука пізнає дійсність через поняття, то література – через образи, які, спираючись на текст, формують у свідомості читача цілісний художній твір. Саме зображенню образу Пелагеї Литвинової-Бартош підпорядковані різні художні прийоми та засоби. Один із них – пейзаж. Він виконує роль тла для розвитку сюжету та передає місцевий колорит. У романі Світлани Талан «Її вишиване життя» пейзаж набуває також характерологічного значення: допомагає глибше розкрити образ головної героїні, окреслити риси її характеру та внутрішні переживання. Природні картини здебільшого гармоніюють із внутрішнім станом Пелагеї, відображаючи її почуття (пейзаж-консонанс), проте інколи контрастують із ними (пейзаж-дисонанс). Використовуючи різноманітні художні засоби, передусім епітети та метафори, авторка підсилює емоційність описів та виразніше передає душевний світ героїні: «дощ пахне небом», «темні аж чорні хмари», «місяць у повні, вже залив усе навколо своїм молоком», «небо озвалося страшним гуркотом», «за вікном сердилося небо» [10] тощо.

Природа часто суголосна з емоційним станом героїні: «Післядощові пахощі вливалися у груди жінки вільно і терпли там у щасливому щемі» [10, с. 211].

Природа – символ спокою, в її лоно героїня втікає від життєвих негараздів та внутрішнього болю: «Лише занурившись у красу природи, вона могла опанувати себе, тож поспішала куди очі дивляться, якомога далі від Вівді. Чоловіка, туди, де дерева, тиша і жодної зради [10, с. 185].

У відтворенні життєпису героїні важливу роль відіграють народні прикмети, яких таки немало згадано в тексті. Під час весілля «задріботів літній дощ, і гості почали перешіптуватися, що це добра прикмета, мовляв, шлюб буде вдалим» [10, с. 158]. На жаль, ця прикмета «не спрацювала».

Ластів'яче гніздо у недобудованій хаті – це «добра прикмета», «символ гармонії і щастя в сім'ї» [10, с. 158]. Коли на прохання уже немолодої Пелагеї Литвинов добудував хату, то там жили або сама героїня, або з донькою. Жили в повній гармонії.

Стукіт чогось невидимого у вікно передвіщає біду. Коли Пелагеї це наснилось, вона відразу зрозуміла, що з мамою трапилося нещастя. І не помилилась. Мама померла.

Головна героїня народилася на молодика. Повитуха ствердила, що це добра прикмета: «до того ж сьогодні вже неділя, а народжені у такий день матимуть щасливу долю» [10, с. 11]. Місяць-молодик, місяць у повні – це і прикмета, і символ.

Ці символічні образи сприяють художньому змалюванню постаті Пелагеї.

В образі Пелагеї Литвинової-Бартош С. Талан стверджує сильну жіночу особистість, яка бореться за свої права, гідне місце в суспільстві.

Амбівалентність образу свідчить про досягнення письменниці в переосмисленні традиційних патріархальних стереотипів, які зводять призначення жінки лише до ролі матері та берегині домашнього вогнища, без урахування її власних потреб. Відхід від типового для патріархальної культури жіночого характеру, що вирізняється покорою та залежністю від чоловіка, зумовлений запереченням ідеї меншовартості жінки та її другорядності порівняно з чоловіком.

Висновки. Отже, С. Талан, моделюючи образ Пелагеї, окреслила її життєвий шлях, соціально-політичні та сімейні зв'язки, внутрішній світ, вдачу, риси зовнішності.

У творі героїня постає перед читачем як неординарна й багатовимірна особистість. Її риси найчастіше розкриваються через сприйняття та оцінки інших персонажів, однак значущим лишається й авторський коментар до вчинків героїні. Модель поведінки постає в контексті взаємин із батьком, чоловіком та йогоріднею, дітьми, видавцями й колегами-етнографами, адже саме ці контакти окреслюють провідні грані характеру. Образ увиразнюють засоби портретування (акцентовано увагу на очах) та прийоми психологізму: внутрішні монологи, жести, міміка, що допомагають відчути духовний світ Пелагеї Литвинової-Бартош.

Перспективними нам видаються подальші дослідження усієї творчості письменниці, яка ще потребує скрупульозного прочитання, осмислення та ґрунтовного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власюк А. Кохання й українство. Відгук на книгу Світлани Талан «Її вишиване життя». URL: https://surl.li/qllczf (дата звернення: 23.09.2025).

2. Її вишиване життя: письменниця Світлана Талан презентувала шосткинським читачам свою нову книгу. URL: https://surl.li/rnmnrf (дата звернення: 23.09.2025).

3. Маруся Капустіна. «Кохання й українство». Відома письменниця Світлана Талан видала роман про етнографиню з Глухівщини. URL: https://surli.cc/yriyzh (дата звернення: 23.09.2025).

4. Nina Вт. Життя як вишиваний рушник. URL: https://surli.cc/myaupd (дата звернення: 23.09.2025).

5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т.2. 624 с.

6. Шевченко Л.Л. Що за однослівним заголовком. *Культура слова*. Вип. 36. Київ : 1989. С. 29-32.

7. ПроКниги. Що почитати? Ольга Підченко. Світлана Талан «Її вишиване життя». КСД. 320 с. URL: https://surl.lu/fomtrc (дата звернення: 23.09.2025).

8. Мельничук Б. Випробування істиною: проблема історичної та художньої правди в українській історико-біографічній літературі (від початків до сьогодення). Київ : Академія, 1996. 272 с.

9. Ільницький М. У вимірах часу : літературно-критичні статті. Київ : Рад. письменник, 1988. 277 с.

10. Талан Світлана. Її вишиване життя. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2024. 320 с.

11.Фащенко В. У глибинах людського буття. Київ : Дніпро, 1981. 279 с.

12. Галич А.О. Короткий портрет у документальному тексті: акцент на відтворення зовнішності реальної особи. *Вісник Запорізького національного університету: Філологічні науки.* 2015. №2. С.38-47.

13. Демчук Н. Портрет у прозі Т. Шевченка: мікропоетика опису в системі екстервентного психологічного аналізу. Львів : Літопис, 1999. 44 с.

14. Семенчук І.Р. Мистецтво портрета. Київ : Інститут сист. досліджень, Київський університет, 1993. 188 с.

15. Сізова К. Людина у дзеркалі літератури: трансформація принципів портретування в українській прозі XIX – початку XX ст. Київ : Наука і культура, 2010. 356 с.

16. Таран Л. Одвічне взаємопротивенство-взаємопритягання: кілька спостережень над прозою Бруно Шульца. *Сучасність.* 1997. №11. С.107-112.

17. Барабаш Ю. Фрагменти світової історії у форматі особистої долі: кілька причинків до «Щоденника» Аркадія Любченка. *Сучасність*. 2004. № 3. С. 99-116.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025

НОТАТКИ

Наукове видання

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 42
Том 1

Коректура • *Надія Ігнатова*

Комп’ютерна верстка • *Світлана Калабухова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 36,50.
Підписано до друку: 28.11.2025. Замов. № 1025/815. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.